УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Серія: Монографії ч. 16

Володимир Янів

СТУДІЇ ТА МАТЕРІЯЛИ ДО НОВІШОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

З передмовою
Наталії Полонської-Василенко



МЮНХЕН 1970

Володимир Янів *Wolodymyr Janiw*

СТУДІЇ ТА МАТЕРІЯЛИ ДО НОВІШОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ
STUDIEN UND BEITRÄGE ZUR NEUEREN GESCHICHTE DER UKRAINE
ÉTUDES ET DOCUMENTS CONCERNANT L'HISTOIRE CONTEMPORAINE D'UKRAINE
STUDIES AND MATERIALS ON MODERN UKRAINIAN HISTORY

Цей том студій та матеріялів виходить завдяки субвенції Товариства Сприяння Українській Науці.

Dieser Band der Studien und Beiträge erscheint dank der Unterstützung der Arbeits- und Förderungsgemeinschaft der Ukrainischen Wissenschaften e. V. in München.

Зміст 342
Inhalt 344
Table des matières 346
Contents 348

УКРАЇНСЬКЕ БІБЛІОТЕЧНЕ ТОВАРИСТВО В ТОРОНТІ

UKRAINISCHE FREIE UNIVERSITÄT
UNIVERSITÉ UKRAINIENNE LIBRE • UKRAINIAN FREE UNIVERSITY

Serie: Monographies Reihe: Monographien Series: Monographs
Band 16 Vol.

Wolodymyr Janiw

STUDIEN UND BEITRÄGE ZUR NEUEREN GESCHICHTE DER UKRAINE

ÉTUDES ET DOCUMENTS CONCERNANT L'HISTOIRE CONTEMPORAINE D'UKRAINE

STUDIES AND MATERIALS ON MODERN UKRAINIAN HISTORY

Préface — Vorwort — Preface
Natalia Polonska-Wasylenko

MÜNCHEN 1970

УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Серія: Монографії ч. 16

Володимир Янів

СТУДІЇ ТА МАТЕРІЯЛИ ДО НОВІШОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

З передмовою
Наталії Полонської-Василенко

МЮНХЕН 1970





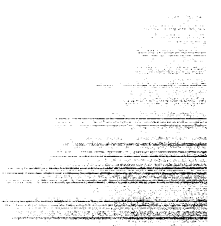

ВСТУПНЕ СЛОВО

1968 та 1969 роки позначилися в українському культурному житті декількома ювілеями наших вчених на еміграції, при чому варто згадати, що в даному випадку ювіляти це не старші віком дослідники, для яких їхні свята мали б бути останніми, чи передостанніми етапами їхнього творчого життя: в обидвох роках українська громадськість відзначила творчість діячів української культури, які кінчали 70-ий, чи 60-ий рік життя, і для них ювілеї мали бути не тільки виявом пошани та визнання цінности того, що вони зробили, але й стимулом для дальшої праці. Ювілеї вчених та наукових організаторів, які досягли розквіту творчих сил, є важливим етапом в їх житті й розвитку, бо стають нагодою до певного підсумку зробленого: на тому тлі пластичніше виступають побажання дальших успіхів, висловлені в надії, що вони будуть здійснені. До таких вчених належать професори Є. Вертипорох, П. Ковалів, О. Оглоблин, що відзначали своє 70-ліття; як теж професори Ю. Блохин-Бойко і Ю. Шевельов, які закінчили 60 літ. До цієї групи ювілянтів належить і проф. д-р Володимир Янів,[1] автор збірника, що його оце видає Український Вільний Університет у серії своїх «Монографій», як 16-ий черговий випуск.

До речі, сам Автор, на той час ректор УВУ, заст. голови НТШ у Європі та секретар його Історично-Філософічної Секції, Президент УХР, рішуче відмовився від пропозиції Колег, відзначати ювілей ширше: він тоді стояв у розгарі праці при реорганізації УВУ та редакції двох Збірників,[2] і не думав святкувати, щоб ні на мить не спинювати праці, і не спізнити появи видань, до яких сам мав виготовити важливі причинки. Тоді саме виникла думка, щоб зібрати ті його матеріяли обидвох збірників у окремім особистім виданні, додавши ще й інші недруковані досі студії й матеріяли, які стояли б із

---

[1] В. Янів народився 21 листопада 1908 р. у Львові, як син гімназійного учителя Йосифа та Елеонори з Білецьких.

[2] *«Матеріяли до історії Української Церкви»*, спільне видання УВУ, НТШ, УБНТ та УВАН на пошану Блаженнішого Верховного Архиєпископа Кардинала Йосифа Сліпого, яке з'явилося у Наукових Записках УВУ, як том IX—X. Мюнхен—Рим—Париж 1969. XXVII + 387 стор. + XXIV таблиць.

«Збірник на пошану Олександра Шульгина», виданий у Записках НТШ, як 186 том. Париж—Мюнхен 1969. 359 стор. + XVIII таблиць.

Збірником у тематичному зв'язку.[3] Це й генеза тому: *Студії та матеріяли з новішої української історії».*

Я не збіраюся перелічувати всіх постів, які занимав В. Янів в останніх 25-ти роках життя української еміґрації, — про це були згадки у пресі у зв'язку із його 60-літтям.[4] Не беруся також характеризувати його наукової ані науково-організаційної праці, залишаючи це завдання фахівцям. Тут хочу нагадати тільки одну ділянку його багатогранної діяльности, — ділянку, де він виступас, як історик України. Ця ділянка і мені особисто найближча, і історичні студії є змістом Ювілейного Збірника. А втім, історія — це ділянка, яка — здавалося б — стоїть тільки на маргінесі наукових зацікавлень Автора.

Ще за молодих років, студентом Львівського університету, В. Янів поділяв свою наукову зацікавленість між психологією, соціологією та історією, — і коли був на другому курсі, його обрали на голову Кружка студентів-істориків (1928—1929). Свої історичні зацікавлення виявив він незабаром, на посту редактора студентського місячника — «Студентського Шляху». Університетські студії закінчив В. Янів 1944 р. докторською дисертацією в Берлінському університеті. Тема його праці: «Душевні переживання в'язня», — отже, виразно психологічно-соціологічна; проте, і в ній автор виявив свої історичні обдарування: джерела до праці — здебільша історичного характеру; а втім джерела для праці дали не тільки твори р і з н и х авторів, але й власні переживання молодого Докторанта, під час

---

[3] В Збірнику на пошану Верховного Архиепископа вмістив В. Янів студію *«Нарис історії Українського Богословського Наукового Товариства»* (139-197 стор.), доповнивши її *«Бібліографією видань УБНТ»* (198-225). В Збірнику на пошану О. Шульгина: *«О. Я. Шульгин — як історик»* (38—55) та *«До історії Міжнародної Вільної Академії Наук у Парижі»* (90—115). Всі ті статті вміщені в цьому Збірнику на 3—138 стор. Крім цього із друкованих документів увійшли до нього матеріяли УХР із Збірника на пошану Кардинала Йосифа Сліпого (303—317, 329—341 та 358—366 стор., див. стор. 287-323). Дві основні студії написав В. Янів спеціяльно до свого Збірника, і вони друкуються вперше: *«„Просвіта" як вияв соціяльних прямувань українського народу»* (139—169) та *«Причинки до питання про участь українського студентства в культурно-освітнім житті»* (170—228). З матеріялів, які у книжковому виданні друкуються вперше, треба згадати 4 матеріяли до історії УВУ (див. 231-286 стор.), і це є вповні зрозуміло, що Автор присвятив спеціяльну увагу тій Установі, в чиєї видавництві Збірник з'являється.

[4] Залишаючи повністю на боці громадську діяльність В. Янева, я хочу тут тільки зазначити, що В. Янів, дійсний член НТШ з 14. XI. 1950 р., був довголітним науковим секретарем НТШ у Европі (23. III. 1952 — 6. VII. 1968 р.) та Секретарем Історично-Філософічної Секції НТШ (з 20. IX. 1955 і досі). З 1952 р. він є членом Міжнародної Вільної Академії Наук у Парижі, з 1953 р. Німецького Товариства для Справ Психології, з 1960 р. Українського Богословського Наукового Товариства, з 1969 р. Інституту Славістичних Студій у Парижі, з 1970 р. УВАН-у. З 1963 р. є він заст. голови Бібліотеки ім. С. Петлюри у Парижі.

десяти арештів та сьоми судових слідств, як теж сьомимісячного перебування в концентраційному таборі: і саме те надає їй історичну цінність особистого свідчення. Це саме в часі останнього — 14-місячного — ув'язнення (вже через ґестапо) за підготовку державницької Акції 1941 р. народилася й ідея самої праці, і автор в часі ув'язнення збирав свої перші матеріяли.

Незабаром після докторату, В. Янів переїхав до Мюнхену (1946), де пов'язав свое життя із Українським Вільним Університетом, перейшовши поступово всі належні ступені, до звичайної професури по катедрі психології та соціології.[5] Проте, за всі ці роки, він не поривав своїх зв'язків з історією, хоч і не писав томів з історії України. Він підготовлював для пізніших дослідників матеріяли з історії українських наукових установ. До них в першу чергу треба віднести звіти про діяльність НТШ у Е, що він їх складав, як секретар (1953, 1963, 1964—1965), а також звіти про діяльність Історично-філософічної Секції НТШ, де він теж був секретарем (1963, 1964—1965). Ці звіти в цілості дають основний матеріял до історії НТШ за 12 років його існування. До цього матеріялу треба додати низку непідписаних вступних статтей до видань, редагованих В. Яневом, як то «Супровідне слово» до Збірника на пошану проф. З. Кузелі (1962); «До генези й переведення Студійних днів Українського Християнського Руху в Рокка ді Папа» (Збірник: «Український мирянин в житті Церкви, спільноти та людства», 1966 р.); «Супровідне слово» (Збірник «Релігія в житті Українського народу»; З НТШ, т. 181, 1966); «Супровідне слово» («Наукові Записки УВУ т. IX—X, 1967—68; спільне видання УВУ, НТШ, УБНТ та УВАН, 1969); «Супровідне слово» (Збірник на пошану О. Я. Шульгина, З НТШ т. 186, 1969). «Відгомін „Римських днів" в українській пресі» (Збірник з матеріялами «Студійних днів» УХР у Рокка ді Папа); «Українське паломництво до Риму» (Н. З. УВУ т. IX—X, 1969); «Роля й діяльність української групи в Міжнародній Вільній Академії» (Збірник на пошану О. Шульгина).[6] Більшість цих статтей не підписані, але всі вони дуже важливі як історичні матеріяли для майбутніх дослідників. Здебільшого також непідписалі, а деякі підписані ініціялами, цінні статті-біографії різних діячів: «Шухевич-Чупринка — Людина і символ» (брошура, видана у Видавництві «Молоде Життя», 1950 р.); «Життєвий Шлях З. Кузелі» (Збірник на його пошану, виданий як 169 т. З НТШ, 1962 р.); «Кардинал Йосиф Сліпий» (Збірник «Релігія в житті українського народу», — 181 т. З НТШ, 1966 р.). Непідписані

---

[5] З УВУ зв'язаний В. Янів бл. чверть століття: в 1946—49 був він старшим асистентом з правом викладів, з 31. X. 1949 р. — доцент, з 25. XI. 1955 р. надзвичайний, а з 30. V. 1963 р. звичайний професор психології та соціології. В 1961/62—1963/64 продекан Філософічного Факультету, 2. III. 1964 р. — 12. VI. 1968 р. Директор Делеґатури УВУ у Франції, а з 27. IV. 1968 р. — ректор.

[6] Точніші бібліографічні дані про поодинокі згадані Збірники в бібліографії праць Автора, вміщеній при кінці цього тому його студій та матеріялів.

також десятки коротких біографічних довідок авторів усіх тих Збірників, які В. Янів редагував. Треба ще згадати статті присвячені сучасним питанням, що базуються на вивченні історії: «Німецькі дослідники европейського сходу на манівцях» («Свобода» 1954, ч. 9, 10, 11, 14, 16), «Совєтський колоніялізм в Україні» (там же, 1954, ч. 20, 23, 24, 25), та низка статтей присвячених минулому та сучасному УВУ. Все те вказує на той немалий вклад, який В. Янів приніс в ділянці історичного досліду над новішими часами України.

***

Серед багатьох статтей В. Янева, які формально належать до соціології та психології, я хочу зупинитися на тих, які по суті, по методиці дослідження, по джерелам, що були покладені в основу їх, можна вважати також за історичні. Перш за все, — це серія статтей про Т. Шевченка, що подаються завжди на тлі історичного дослідження.[7] Ті статті значною мірою використав автор в синтезі «Українська духовість у поетичній візії Шевченка» (Збірник на пошану З. Кузелі, 1962). Ця синтеза дає ґрунтовне вивчення творчости Шевченка на тлі історичних подій, є аналізою його історичних поглядів та основою розуміння їх. Це робить статтю цінною не тільки для етнопсихолога, але й для історика.

Продовженням та поширенням цієї статті, обмеженої тільки до творчости Шевченка, є стаття під назвою «Релігійність українця з етнопсихологічного погляду». («Релігія в житті українського народу». 1966 р.). В цій статті автор в стислій формі розгорнув широку картину психології українського народу під аспектом його побожности та розуміння ним правдивої суті віри. Автор бере до уваги всю історію України, з найдавніших часів. «Важко зазначити межу між з'ясованою геополітичною ситуацією (пише він), і історичними фактами, зумовленими нею» (181 стор.), і дійсно в своїй статті широко використовує історичні факти та твори дослідників (як філософів, так і істориків). Автор, один з небагатьох, звернув належну увагу на глибоку своєю мудрістю працю М. І. Костомарова, «Дві руські народности». Цю статтю взяв В. Янів за вступ до своєї студії. Це й поєднює цю нову синтезу із попередньою: «Українська духовість у поетичній візії Шевченка». Автор там кладе теж статтю М. Костомарова за початок синтези в дослідженні вдачі українського народу. Не менше значення надає Автор поглядам М. Костомарова, що їх зберіг в своїх спогадах В. Менчиц: про велику ролю духовенства, яке мало б рятувати український нарід від денаціоналізації та допомогти зберегти віру батьків.

До цих статтей треба приєднати розвідку: «УХР на тлі нашої дійсности» (Збірник: «Український мирянин в житті Церкви, спіль-

---

[7] Щоб не повторяти точних бібліографічних даних у тому самому виданні двічі, скажу коротко, що ідеться про низку студій, названих у бібліографії наукових праць Автора, вміщеній у цьому Збірнику, див. позиції під 25—31, а зокрема позиція під 31.

ноти та людства», видання УХР, випуск ч. 3, 1966). Ця стаття — без претенсій на науковість — являє глибоко-продуману розвідку з історії України, зокрема з історії Церкви. В ній Автор подає неподільну історію України: нема Збруча, нема вікової боротьби та ненависти. Єдина Україна й Єдина Українська Церква єдиного Українського народу; знищити ті суперечності, що тимчасово розділяли його, є завдання самого народу. «Коли прикметник УКРАЇНСЬКИЙ підкреслює національний момент, тоді прикметник ХРИСТИЯНСЬКИЙ наголошує релігійний, отже вправді не протинаціональний, але понадціональний» (стор. 352).

В. Янів дає стислу, але змістовну історію останнього століття в історії української молоді, як православної, так і католицької, та аналізує причини, чому в Україні — Східній та Західній — не створилося міцного зв'язку між молодю та Церквою? В історії обох віровизнань діяли ті самі причини: молодь відривалася від Церкви спочатку завдяки захопленню соціялізмом, а згодом націоналізмом, який не залишав місця для Церкви. Побожність, відданність Церкві молодь вважала за відсталість, реакційність.

З'ясувавши трагічну картину розриву між молоддю та Церквою, автор переходить до обґрунтування потреби створення руху, екуменічного по суті, що залишав би однак кожній конфесії свободу діяти в СВОЇЙ Церкві, — руху, що складався б переважно з мирян. Це бажання, пише автор, не вносить чогось нового: воно базується на історичному минулому, — на братствах, які відогравали таку велику ролю в історії Церкви України.

Таким чином, ця стаття, присвячена сучасному та майбутньому, має глибокі коріння в історії; і написати її міг тільки історик, що знає та розуміє минуле.

**
*

Такі були головні раніші праці В. Янева з ділянки історії України, Української Церкви та культури. В тісному зв'язку з ними стоять статті, що складають Збірник, який бажаю коротко схарактеризувати.

Основною статтею цього Збірника є солідна монографія: «Нарис історії Українського Богословського Наукового Товариства» (разом з бібліографією 92 стор.). Автор докладно подає генезу походження БНТ, заснування якого було викликане низкою причин. Головною причиною, що обумовила потребу в заіснуванні спеціяльного богословського товариства, було скупчення у Львові молодих священиків, які дістали на різних богословських факультетах Західньої Европи високу освіту та зацікавлення богословськими проблемами, що їх задовольнити не могло НТШ, яке уникало диференціяції наукових дисциплін. Друга, може ще важливіша, причина полягала в тій небезпеці, яка загрожувала Українській Католицькій Церкві з різних боків: перш за все загрожувала латинізація, яку несла Польща, а з другого боку — наступ атеїзму, що його ніс комунізм. Ці процеси приспішили постання БНТ, що почало існувати з 1923 року.

В. Янів дає картину швидкого розвитку БНТ; напочатку членами його були тільки священики, незабаром стали приймати й мирян, число яких доходило до 19% загального числа членів. Успіх БНТ гальмував катастрофічний матеріяльний стан, в якому перебувала країна після війни. Цей стан, звичайно, відбивався на житті Товариства. Воно існувало й утрималося завдяки приватній допомозі та пожертвам (переважно священиків). Перше місце серед меценатів належало митрополитові Андрею Шептицькому. Тим більше гідні подиву досягнення БНТ: завдяки щедрим дарункам воно зібрало бібліотеку з 12 000 томів, 300 томів рукописів та стародруків: все це загинуло 1939 р., коли до приміщення бібліотеки впала бомба.

БНТ влаштовувало наукові засідання та Академічні Вечори, яким В. Янів надає велике значення: найкращі доповідачі виступали на них і сходилося багато слухачів. Успіх Академічних Вечорів у Львові дав ідею поширити їх на провінцію і ця спроба дала блискучі наслідки. Так, по словам В. Янева, Академічні Вечори стали власно народним університетом і одною з «найвідповідніших форм світського апостольства» й спричинилися до зростання престижу Церкви.

Не зважаючи на тяжкий матеріяльний стан, БНТ розгорнуло велику видавничу діяльність. До 1939 видано було 17 томів квартальника «Богословія» (по 4 книги в томі), з 1933 року до БНТ перейшло видання «Ниви», журнала більш популярного змістом. З 1925 року, БНТ видавало «Праці БНТ»; до 1939 року вийшло 13 тт., а крім цього, окремі томи «Видань Богословії», 30 випусків. Ці видання поставили БНТ на один рівень з НТШ та Українським Науковим Інститутом в Варшаві, і в цьому відношенню БНТ стануло вище навіть за УВУ та Український Науковий Інститут в Берліні. На чолі БНТ весь час, з третього року його існування, стояв о. проф. д-р Йосиф Сліпий.

В. Янів підкреслює, що БНТ порушило перед митрополитом Кир Андресм питання про заснування Богословської Академії, яка мала перетворитися на католицький університет.

Воєнні події 1939—1945 років перервали існування і Академії, і Богословського Наукового Товариства. Тільки в 1959 р. Конференція Українських Владик рішила відновити БНТ, під новою назвою: Українське Богословське Наукове Товариство — УБНТ. З того часу УБНТ розвивається, з 1963 знов під духовим проводом Верховного Архиєпископа Йосифа Сліпого; воно налічує 126 членів (в тому числі — 19% мирян) і поновило видання збірників «Богословія» (вийшло 7 т.), та «Видань Богословія» (9 випусків).

Такий зміст цієї надзвичайно цінної монографії В. Янева. До неї додано списки членів Товариства у обидва періоди активности та докладну бібліографію видань. Цінність праці збільшує те, що побудовано її на ґрунті історії України, і сама вона є фрагментом цієї історії. Вона виходить за межі історії певної установи й перетворюється на історію України, Української Католицької Церкви, культури України після неудачі Визвольних змагань.

Монографія В. Янева присвячена УБНТ зв'язана з біографією його творця та керівника, Владики Йосифа Сліпого (непідписаною автором), та бібліографією Його творів (виданими раніше в одному із Збірників, редагованих В. Яневом — див. Зап. НТШ, т. 181, 1966). Ці всі праці творять нерозривний комплекс, доповнюючи одна одну.

***

Другою історичною працею Збірника є невелика розміром історіографічна довідка про покійного професора Олександра Яковича Шульгина. В. Янів майстерно поєднує критичний розгляд наукових праць О. Шульгина, як історика, з його діяльністю, як дипломата, державного мужа та громадського діяча, що творив історію. Найбільше уваги приділяє автор розвідці О. Шульгина про початки капіталізму, яку написав він ще під керівництвом М. І. Карєєва, славетного професора Петербурзького університету; як історик Західньої Европи і історіософ, він мав великий вплив на студента О. Шульгина. Ця студія, що розпочав її Шульгин ще студентом, була зразком монографічного опрацювання. В цілому вона загинула, а залишилися від неї лише окремі розділи; деякі з них були надруковані в одному російському журналі (на жаль, В. Янів не подає назви та року появи), а частина була надрукована французькою мовою. Головним в цій праці є те, як Шульгин обґрунтовує свій погляд на існування переходової епохи між добою дрібного промислу та важкої індустрії, яку Шульгин назвав добою раннього капіталізму. Погляд Шульгина викликав свого часу полеміку в науці, а тепер прийнятий і цитований у французькій науковій літературі.

Поділяючи таке ставлення до поглядів О. Шульгина, В. Янів зупиняється на його підручнику, що був виданий в Празі в 1925 р. під назвою «Нариси з нової історії». Оригінальність його полягає в тому, що Шульгин, по можливості відсуває факти на друге місце; головна увага автора звернена на проблеми. «Протиставлення середньовіччя сучасності, пише В. Янів, зроблено настільки пластично, а при тому коротко і без зайвого обтяження, що воно може бути зразком вступу до сучасної історії, що одночасно дає глибоке розуміння середньовіччя»... При тому автор широко вживає порівняння рівнобіжних подій в різних державах.

Побіжно згадує В. Янів статті О. Шульгина «словникового» типу, але велику увагу приділяє незакінченим спогадом О. Шульгина, в яких знайшло відзеркалення доби молодости Шульгина, а зокрема цінна характеристика людей, з якими Олександер Якович був пов'язаний.

Дуже цікава підсумовуюча характеристика творчости О. Шульгина, що її подає В. Янів. Він підкреслює різницю в дослідницькій поставі О. Шульгина та найбільших істориків України: В. Антонович та М. Грушевський були документалісти, і більш аналітики. О. Шульгин був переважно синтетиком. Не зменшуючи важливости документів, Шульгин прагнув до гармонійного поєднання протиставлень історії. В цьому відношенні була аналогія у щоденному житті О. Шуль-

гина: Шульгин шукав компромісів в творчому житті, шукав синтези, і це звертало його на шлях екуменізму; тому українець-православний Шульгин бере участь в імпрезах українців-католиків. Порівнюючи Шульгина з його попередниками-істориками: Костомаровом, Антоновичем, Грушевським, чи з сучасниками В. Липинським, І. Крип'якевичом, С. Томашівським, В. Янів ставить питання: як в житті розв'язав Шульгин проблему синтези? наскільки Шульгин-політик чи Шульгин-громадянин впливав на Шульгина історика?, і дає відповідь: в Шульгині все це гармонійно поєднувалося.

Історіософічні погляди О. Шульгин висловив в своїй останній книзі «Історія та життя», що її вважав сам за підсумок цілої наукової праці. Власними історичними дослідами Шульгин на практиці провів синтезу між тим матеріялістичним світоглядом, що з нього починав він свої праці, та ідеалістичними ідеями, які виявив він в своїй останній книзі.

Висловом віри самого О. Шульгина та його рецензентів у перемогу прометейського первня в людині та в людській спільноті кінчає В. Янів свій прекрасний нарис-характеристику про О. Шульгина-історика. Він дає нам повне розуміння Шульгинівської синтези та його історіософічних концепцій, які «визначають місце Шульгина в українській історіографії, яке здобув він собі кропіткою працею цілого свого життя». Цією довшою характеристикою треба було б закінчити передачу вдумливої студії В. Янева. Дійсно, він розкриває в ній всю суть історіософії О. Шульгина, і дає виразну й вірну сілюету того видатного діяча, історика, дипломата та філософа, що всім своїм життям дав приклад синтези.

Проте, треба сказати кілька слів ще про один бік практичної діяльности О. Шульгина, який підкреслив в своїй аналізі В. Янів: О. Я. Шульгин всім своїм життям та творчістю був блискучим амбасадором України в Західній Европі. Не тільки, як дипломат-професіонал прибув він до Европи: він прибув як вчений-фахівець в історії східньої Европи і, починаючи з праць з історії середньовіччя та раннього капіталізму (які дістали визнання Франції), він присвячує свою працю Жан Жаку Руссо, він пише низку інших чужомовних праць, як «L'Ukraine contre Moscou», «Cauchemar Rouge», тощо. Французькою мовою була написана й остання велика книга Шульгина «L'histoire et la vie».

Праця присвячена Ж. Ж. Руссо викликала повне визнання французьких істориків і була нагороджена; так само багато прихильних відзивів зустріла й остання книга — «Історія та життя»; у висліді О. Шульгин був членом низки чужинних наукових товариств, що й дало йому змогу статися ініціятором, засновником, та заступником президента Міжнародної Вільної Академії Наук.

З історіографією О. Шульгина тісно зв'язана друга цінна стаття, присвячена Міжнародній Вільній Академії Наук у Парижі. Ця стаття це перша історія Міжнародної Академії, подана з аспекту української культури. Вона важлива для насвітлення ролі О. Шульгина при постанні й розвитку Академії, але вона дуже важлива й для

освітлення діяльности самої Академії. В одній з своїх приміток до статті, автор подає таке пояснення: він, «від початку був ентузіястом її ідей, які чимало осіб сприймало з певним скептицизмом, чи плян пощастить здійснити, як „утопійну фантазію ідеаліста"». Ці слова, що автор пише про себе, можна цілком прикласти до Шульгина. Стаття присвячена міжнародній Академії є власно цікавий нарис з історії української еміграції в Парижі: там подано список українців-членів, відсоткове відношення до всіх членів — досить поважне: на 1961 рік було 14,5%; дано список прочитаних доповідей. Тепер, коли минуло вже понад 20 років існування Академії, видно, що таки було реалізовано «утопійну фантазію ідеалістів» і їй належить поважне місце в історії культури України і інших народів східньої та центральної Европи.

**
*

Дві наступні студії тісно зв'язані між собою й разом дають знову цінний історичний матеріял для історії України, переважно Західньої. Це: «„Просвіта", як вияв соціяльних прямувань українського народу» (До проблем соціяльного устрою України) та «Причинки до питання про участь українського студентства в культурно-освітнім житті».

Не зважаючи на подвійне застереження автора, що перша стаття присвячена с о ц і я л ь н і й проблемі, вона надзвичайно цінна для і с т о р і ї України. Не тільки, як соціолог, але як історик в неменшій мірі фіксує автор різні факти з історії Просвіти, і головне: аналізує їх. Автор подає стисло історію України, з Козацької доби, підкреслюючи в цій історії моменти єдности всіх станів, а не розбіжности між ними. На тлі цієї єдности малює він зародження та швидкий розвиток української інтеліґенції. В цьому наближенні станів, у «стиранні» станових різниць, автор бачить головний сенс історії України.

Виявом цієї єдности, понадстановости були в XVI—XVII ст. Братства, а в XIX—XX ст. стали «Просвіти». «Всенародність та всеобіймаючість» ми віднаходимо в XIX ст. в «Просвіті», пише В. Янів. Це було наголошено з перших хвилин заснування «Просвіт», в виступах студента А. Січинського. З «всенародности» «Просвіти» автор робить висновок, що взагалі поділ на суспільні верстви не був у нас органічний. Так само, всеобіймаючість «Просвіти» існувала весь час, виявляючися в постійному плеканні науки, освіти, від початкової школи до університету, в ширенні книжок, підручників, в плеканні української мови, обороні Церкви, соціяльно-економічній допомозі селянам, тощо.

Надзвичайно важливий підсумок автора: у всіх ділянках життя «Просвіта» виявляла динаміку, «намагаючись заступити державу й статися передвісником держави». Всі організації, товариства Галичини йшли від «Просвіти», з її ініціятиви та з її допомогою, тому цілком природнім було названо її «Матірю-Просвітою».

І дійсно, можна погодитися з автором, що роля «Просвіти» та її «заслуга в історії є справді непроминальна», і велика заслуга автора, що дав таку повну й красномовну аналізу діяльности й ролі «Просвіти».

***

Велике місце в Збірнику належить розвідці, присвяченій студентству: «Причинки до питання про участь українського студентства в культурно-освітнім житті» (59 стор. друку).

Праця присвячена найменш висвітленим рокам української історії, починаючи з 1931 р. Автор починає її згадкою про вічну й трагічну проблему «батьків і дітей», і не виправдує, а аналізує переживання і дії тих «дітей», які доводять їх до ідеологічно-політичних розходжень з батьками. Стаття В. Янева набуває ще більше цінности від того, що, поруч з унікальними документальними джерелами, автор вносить багато зі своїх власних переживань, бо тоді, в 1930-х рр., сам не тільки належав до категорії «дітей», а був лідером їх, і тяжкою ціною переслідувань заплатив за юнацькі мрії.

Автор починає свою статтю з конфлікту між студентством, що було власно виховане «Просвітою», — і «Просвітою», ілюструючи цим боротьбу між «батьками та дітьми», в основі якої лежало нерозуміння батьками прагнень дітей. Автор, документуючи, малює цікаву картину, як студентство Галичини забирає голос в громадських та національних питаннях, і роля його, як речника молодого покоління, зростає. Автор зупиняється на заснуванні СУСОП-у — Союзу Українського Студентства під Польщею, на його регіональних секціях, і малює постаті керівників студентства — М. Дужого, Ю. Редька, С. Мілянича. Він цитує слова Ю. Редька: «Ледве, чи студентство будь-якого іншого народу має в своїй історії такі гарні сторінки, як саме українське. Цілий енманципаційний рух нашого народу по цей і по той бік Збруча від початку XIX ст. до сьогодні — це у великій мірі праця українського студентства», а далі писав Ю. Редько ще яскравіше: «Український студент — це лицар світла, лицар поступу й лицар праці!»

Автор показує, як широко розгорнуло студентство свою активність в ділянці освітньої праці, благодійних імпрез, організації читалень, хорів; на тому тлі виразно зазначена роля «Студентського Шляху», що об'єднував студентів і знайомив широкі кола з його завданнями та працею студентів. Заборона «Студентського Шляху» в 1934 р. була правдивою катастрофою для Студентського Союзу і В. Янів пише, що вона була більшою шкодою, ніж виарештування студентського активу в цьому ж часі. Заступити «Студентський Шлях» не могли нові органи студентства, як «Студентський Вісник», заснований 1938 р., хоч той намагався додержуватись традицій «Студентського Шляху».

Автор звертає увагу на хибну уяву про однобічність спрямування студентів виключно на революційну діяльність: навпаки, весь

виклад В. Янева показує, як широка, всеохоплююча була діяльність студентів і серед неї потопали прагнення політичних екстремістів.

Такий зміст великої добре документованої статті В. Янева. Значення її більше за скромне зазначене автором: «Причинки...» Це є історія студентства в його ідеологічних потягненнях, політичних поглядах, реальній діяльності, культурно-національній орієнтації. Молодь Галичини — це дійсно «діти Просвіти», і це видно з обидвох студій, які себе взаємно доповнюють. Стаття про студентство винятково важлива. Вона освітлює місце молоді серед цілого українського суспільства, участи її у всіх виявах його життя, участь жертовну. Найцікавішим є те, що ця молодь, попри існування різних політичних партій, залишалася національною в першу часгу, і організаційно об'єднаною. Така організація, така діяльність молоді в Галичині виступає ще більш важливою, якщо протиставити їй те положення, яке посідала молодь по інший бік Збруча, в ті саме роки.

**
*

Такі є оригінальні студії Збірника, але з ними тісно пов'язані також «матеріяли», які стосуються діяльности наших установ у діяспорі, зокрема ті, які є підсумками праці установ, написаними автором. Насамперед, чимало чисто історичного матеріялу приносять документарні дані із життя Українського Вільного Університету.

I. *«Роля й завдання Українського Вільного Університету в сучасному»*. Це титул іванґураційної промови Ректора УВУ В. Янева на започаткування Літніх семестрів та Високошкільних Літніх Курсів Українознавства УВУ 26. VII. 1968 р.

II. *Звіт з діяльности Українського Вільного Університету за час 1968—1970.*

Ці дві статті являють велику цінність для історії української культури. Вони дають вичерпну історію УВУ за певної доби.

Хоч стоять вони окремо за своєю формою, але ідеологічно зв'язані із статтею про студентство і являють собою ніби то продовження того, що започатковано було тими студентськими організаціями, але тут, до колишньої галицької молоді, яка між тим дозріла, а навіть постарілася, приєдналася й «молодь» — також вже дозріла — з другого берега Збруча, щоб спільно будувати культуру українського народу — нашу соборну культуру.

Коли перша стаття дає радше загальне тло, змальовуючи духову ситуацію у всьому світі, друга студія йде в деталі, даючи докладну картину праці, — успіхів та труднощів — у діяльності УВУ за останніх два з половиною років.

Дві дальші статті з цього ж циклу, що стосується УВУ, ілюструють одну із маркантних подій цієї нашої Установи: надання почесного докторату Українському Владиці, Кардиналові Йосифові VII.

**
*

Інший характер мають матеріяли з життя Українського Християнського Руху: вони не так історично-підсумовуючі, як названі вгорі дві статті, а радше інформативно-документальні. Таких матеріялів є три:

I. Спільне звернення української спільноти у Вільному світі з нагоди «акції солідарности» проти релігійних переслідувань в Україні. Цілу акцію оформлював та координував В. Янів, як Президент УХР, що — заініціювавши акцію — став водночас її Генеральним Секретарем. Після самого звернення подані підписи, зібрані у 16-ти країнах від імені 143 організацій. Їх 239, і вже збереження цих підписів, як свідчення про нашу внутрішню солідарність, найкраще промовляє за вартістю цього документу, як документу нашої доби!

II. Подібну вартість мають документи, які стосуються акції французьких інтелектуалістів та послів за звільнення Митрополита-Ісповідника, Кир Йосифа Сліпого (акцію організовано 1961—62 рр.). Після інформації, яку склав Автор Збірника, вміщено фотокопії листів та петицій французьких інтелектуалістів в справі звільнення Достойного В'язня, а далі повні списки самих інтелектуалістів (25) та послів (113), які поклали свої підписи під петицією. Цінність матеріялу збільшують численні фотокопії листів та петицій, як теж тексти листів.

III. Врешті, маємо інформацію про українське паломництво до Риму, яке організовано на пошану Того, за якого звільнення УХР стільки заходів поклав. Воно відбулося 1967 р., з початком серпня. Прийняло в ньому участь бл. 330 осіб, в основному із 4 країн: Англії (найбільше), Франції, США (Чікаго) та Бельгії; з шости дальших країн паломників було менше.

Після з'ясування основних цілей паломництва та статистичних зіставлень подано в інформації докладну картину цілого перебігу паломництва, що його вершинними моментами були авдієнції у св. Отця та незабутні зустрічі із Верховним Архиєпископом, якому м. ін. вручено в часі паломництва грамоту почесного члена нашого найстаршого наукового товариства, — НТШ, що його дійсним членом Владика був ще з львівських часів. Цінність статті не тільки у інформативному матеріялі про один із вирізків діяльности УХРуху, але й як зразок інформативної служби цієї організації, Служби, пов'язаної безпосередньо із Президією. На своєму посту зредагував В. Янів по кінець 1970 р. 85 чисел «Пресових Бюлетенів УХР, пишучи здебільша сам всі інформації й синтетичні статті про поодинокі події.

Такий є точний зміст того Збірника, який я схарактеризувала у «Вступному Слові», підкреслюючи його важливість для новішої історії України. Складаючи цей Збірник, Володимир Янів залишив той слід своєї творчости, який найкраще відзначає його ювілей 60-ліття, стаючи одночасно живим підсумком одного етапу його життя.

проф. д-р Наталія Полонська-Василенко
Декан Філософічного Факультету УВУ

I

СТУДІЇ З СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ



НАРИС ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО БОГОСЛОВСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА*

(З бібліографією видань)

В 45-ліття заснування

І. ГЕНЕЗА ТА ЗАСНУВАННЯ ТОВАРИСТВА

Генеза Богословського Наукового Товариства (БНТ) глибоко закорінена в духовій, політичній та психологічній ситуації доби; зокрема різко відчута спільнотою основна різниця між ситуацією в Галичині до першої світової війни та після неї призвела провідні одиниці до шукання виходу з хвилевого імпасу, що створився в наслідок невдачі Визвольних Змагань.

Роля науки в довоєнну добу була в житті українського народу винятковою, і важко було б навіть знайти аналогії серед інших спільнот. Ціле наше національне відродження XIX ст. тісно пов'язане з дослідницькою працею істориків, етнографів та мовознавців, які користувалися пошаною та визнанням земляків. Спроби царського режиму спинити указами й репресіями той культурний процес, що призводив до зростання національної свідомости, зустрінулися з успішними протизаходами: вимовним виявом було постання у Львові літературно-наукового Товариства ім. Шевченка, заснування якого — 1873 р. — припадає саме на час між Валуївським (1863) та Емським (1876) указами, що забороняли друк наукових праць та книжок для народу українською мовою. Вільне слово, придушуване в російській займанщині, змогло прозвучати поза межами впливів російської цензури. Само Товариство розвинулося завдяки солідарній співдії

---

* Товариство називалося початково — на Рідних землях, коли не треба було уточнення, — Богословське Наукове Товариство (БНТ). Щойно при відновлюванні діяльности поза межами України назву уточнено на Українське Богословське Наукове Товариство (УБНТ), щоб відрізнити його від аналогічних наукових установ інших національностей.

українців з-під обидвох займанщин та стало символом соборности, при чому, з природи речі, до його розбудови спричинилися науковою — організаційною та дослідницькою — працею насамперед галичани, а патріоти з-під царського режиму створили для цієї праці матеріяльну базу. Нова установа змогла незабаром — 1892 р. — реорганізуватися на зразок модерних академій і так перебудоване Наукове Товариство ім. Шевченка стояло чверть століття в центрі загальної уваги спільноти. Його наукова продукція досягла за час 1892—1914 319 томів, тобто 14,5 томів річно.[1]

Рівнобіжно йшли старання про створення українського університету, що насамперед мав запевнити кадри активної української інтеліґенції, але який одночасно був своєрідним символом національної зрілости. Тому ставлення українців до університетської справи, хоч наскрізь раціонально арґументоване, мало ще й виразне чуттєве забарвлення, тим більше що в боротьбі за університет у Львові українці понесли чимало жертв; вистарчить пригадати тільки сецесію (1901), арешт 116 студентів (1907), вбивство А. Коцка (1910) та процес 101 студента.[2]

В недержавних умовах життя розвиток культурного життя мав психологічно, за відсутністю успіхів політичного характеру, першорядне значення, — всякі успіхи в ділянці науки спричинялися до духового піднесення, а боротьба за культурні права — зокрема серед молоді — зродила міт боротьби за національні ідеали взагалі. При тому велике значення мав факт, що в рівній мірі муравлина праця, як і послідовна боротьба приносили незаперечні успіхи: питома вага українців зростала; Галичина отримала назву «українського П'ємонту»; НТШ після років існування як неписана українська академія мало отримати в недалекому майбутньому офіційне визнання, як Академія. Кількість українських катедр у Львівському Державному Університеті постійно зростала,[3] а т. зв. відручне цісарське письмо з грудня 1912 р. передбачувало заснування українського університету найпізніше 1 жовтня 1916 р.[4]

Звичайно, війна 1914—18 рр., а згодом Визвольні Змагання надії українців тільки скріпили. А проречистим виявом ролі

---

[1] Див. Енциклопедія Українознавства, ч. І. Мюнхен—Нью-Йорк 1949. Стор. 905.

[2] ЕУ/І. Стор. 961—962. Ширше в книжці: В. Мудрий. Український Університет у Львові у рр. 1921—25. Нюрнберґ 1948. Стор. 10—12.

[3] Від 1848/49 р. в Львівському університеті існувала катедра української мови та літератури, від 1862 р. були створені 2 українські катедри на правничому факультеті, в час виникнення першої світової війни було вже 8 катедр та 4 доцентури, зайняті українцями (ЕУ/І, стор. 904).

[4] Див. цитовану книжку Мудрого, стор. 13.

української науки, яку вона собі здобула до війни, став факт вибору найбільшого сучасного українського ученого, довголітнього голови НТШ (1897—1913) проф. М. Грушевського на першого Президента відродженої Української Держави.

Тим більше було розчарування після невдачі. Абстрагуючи від політичного моменту, програна війна принесла погіршення стану на науковому відтинку, зокрема на Західньо-Українських Землях, опанованих поляками. НТШ втратило державні субсидії, — навіть посередні, у виді концесії на друк у власній друкарні підручників для державних шкіл, — і таким чином українські вчені були змушені заробляти на прожиток позанауковою працею. Автоматично зменшилася також видавнича діяльність.[5] Українські катедри у Державному Львівському Університеті скасовано, ба що більше, українській молоді взагалі внеможливлено студії у високих школах, до яких допущено тільки польських громадян, що служили в польській армії.[6] Коли ж і виїзд на студії закордон був утруднений, а студії в Українським Таємнім Університеті зустрінулися із систематичним переслідуванням адміністраційних чинників, ситуація стала просто загрозлива. Програна війна з усіма її політичними наслідками перекреслила в значній мірі попередні культурні надбання та загрожувала, що в майбутньому українці на Західньо-Українських Землях будуть позбавлені своєї інтелігенції. Контраст між попереднім станом та сподіваннями й між ситуацією, що створилася, мусів у психологічній площині відбитися гнітюче на суспільності, а депресія тільки погіршувала стан.

Таке було загальне тло протидії, що зродилася в колах українського духовенства, якому в міжвоєнну добу — таксамо як у XIX ст. за перемиських Владик[7] чи за «Руської Трійці» — прийш-

[5] В 1916—39 рр. вийшло у виданнях НТШ 127 томів наукових публікацій (ЕУ/I, стор. 905), тобто пересічно 5,5 томів на рік, або прибл. **третина** того, що з'являлося в довоєнну добу. Зокрема катастрофічно представлялася книжкова продукція в перші післявоєнні роки. Коли, наприклад, в довоєнні роки «Записки НТШ» виходили правильно, як двомісячник (отже річно з'являлося 6 томів), коли навіть у воєнні 1914—19 рр. вийшло 9 томів, тоді у післявоєнні роки продукція «Записок» дуже знизилася: у 1920 р. вийшло тільки два томи (129 і 130), 1921 — один (131), 1922 — два (132 і 133), а в році постання БНТ — 1923 — взагалі ані один!

[6] Див. Мудрий, у цитованій праці, стор. 14: постанова ректорату Львівського Університету з 14 серпня 1919. Цей розпорядок не втратив своєї сили й у 1920 р., коли українсько-польська війна була практично закінчена. Навпаки, до льокального розпорядку долучилися ще розпорядження міністерства аналогічного змісту, що поширювали рішення на всі університети в Польщі.

[7] Див.: Степан Шах. о. Маркіян Шашкевич та Галицьке Відродження. Видання УХР ч. 2. Париж—Мюнхен 1961. Зокрема розділ 5-ий н. т. «Предтечі М. Шашкевича», в якому справедливо звернено увагу, що «Руська Трійця» не з'явилася без відповідної підготови, і що ціле відродження було тісно пов'язане із вищим та нижчим духовенством.

лося вдруге відограти передову ролю в культурному житті Галичини. Коли світські кола у своїй дії були зв'язані адміністративними обмеженнями, чи заборонами, Українська Католицька Церква мала більшу свободу (санкціоновану згодом ще й постановами конкордату), а крім цього могла запевнити для наукової праці певні матеріяльні засоби. Так зродилася ідея українського богословського наукового центру, що своєю активністю мав би протидіяти депресії серед спільноти.

Коли ідея заснування нового наукового осередку випливала із загальної ситуації після програної війни, тоді плян спеціялізованого наукового товариства, — богословського, зродився із потреб самої Церкви та духовенства. В часи постання НТШ, як єдиного українського наукового центру, мала кількість українських науковців не дозволяла на роздрібнення. Але саме за 30 років інтенсивної праці наступила основна переміна: разом із збільшенням кількости науковців зростала логічно й диференціяція зацікавлень, а вслід за тим спеціялізація і — консеквентно — доцільність спеціялізованих об'єднань.[8] Зокрема — завдяки далекосяжній діяльності митрополита Андрея Шептицького — низка молодих священиків дістала добру наукову формацію на найвизначніших західніх богословських факультетах і готувалася до самостійної наукової праці. Тому намір приступити до заснування Українського Богословського Товариства зустрінувся із зрозумінням та підтримкою з боку НТШ, як теж кураторії Національного Музею.[9]

Потреби створення центру богословського досліду не можна розглядати виключно в сфері чисто теоретичних завдань, але вона була продиктована також практичними міркуваннями: війна і зв'язані з нею післявоєнні революційні струси принесли зо собою поважні духові зміни, які в тій чи іншій мірі відбилися й на житті Церкви: постання на рубежах української церковної провінції комуністичної держави із програмою воюючого атеїз-

---

[8] Сказане виступить пластичніше на тлі деяких статистичних даних: Коли в 1899 р. українських студентів у Львівському Університеті було 553 (див. «Українсько-руський університет — памяткова книжка першого віча студентів українців-русинів всіх шкіл Австрії». Зібрав і видав Михайло Крушельницький. Львів 1899. Стор. 19) і їх загальне число у всіх високих школах небагато відхилялося від числа 600, тоді саме 600 українських католицьких питомців було в 1935/36 акад. р. в українській Богословській Академії і українських духовних семінаріях (ЕУ/І, стор. 947). Автоматично, і природна селекція наукових робітників поступала в подібній пропорції, а отже наведені числа найкраще свідчать, як дуже назрівала конечність окремої теологічної наукової корпорації.

[9] о. д-р Йосиф Сліпий. Богословське Наукове Товариство і його статути. Львів 1924. Стор. 4.

му, поширення сектанства,[10] зродження ідеалу національної церкви, ускладнені відносини між Церквою й державою, тощо мусіли призвести до бажання вивчати всі ті прояви, щоб зуміти якнайкраще їм протиставитися. А втім, переміни взагалі призвели до доосновної зміни світогляду модерної людини чи вірніше до його захитання й до залишення розгубленої одиниці серед сумнівів та хаосу понять, чому Церква мусіла зарадити. Тому бажання студійного осередку було що раз виразніше, при чому його завданням мав бути не тільки дослід, але й відповідне поширення основних правд серед кіл інтеліґенції, яке то завдання призвело за кілька років після заснування Товариства до організації Академічних Вечорів.

З тими загальними завданнями, що постали перед українською богословською наукою в чисто теоретичній, але й теж у практичній площині, як ставали вони в той час перед богословською наукою інших народів, поєднувалися ще й цілком спеціяльні, що випливали із післанництва України на Сході: Українська Католицька Церква, як найсильніша вітка Східньої Церкви в злуці з Апостольською Столицею, мала окремі обов'язки, що випливали з історичної традиції й були що раз більше усвідомлювані найсвітлішими умами. Питання зближення між Церквами мало для українців остільки більше значення, що поділ у нас переходив в середині самої нації. Але саме зближення внутрі народу, як згодом можлива місія серед інших народів, були немисленні без належного вивчення можливостей та засобів.[11]

Але поруч плянів поширення Східньої Церкви Українська Католицька Церква у змінених політичних умовах мусіла також вміти боронитися перед актуальними загрозами. Польські чинники, частково навіть ієрархія, традиційно уважали Унію як поміст до повної латинізації, при чому латинізація в релігійній сфері (стираючи обрядові різниці) мала одночасно служити денаціоналізації в політичній площині.[12] При такій настанові Церква Східнього Обряду уважалася неповноцінною, і з таким поглядом треба було боротися, а найкращим засобом була наукова арґументація. Зокрема важливим завданням було збереження чистоти обряду, що в свою чергу вимагало постійних студій.

---

[10] Там же, стор. 3. Пор. також думки з редакційного звіту о. д-ра Сліпого на Конституюючих Загальних Зборах. «Богословія», II. 1924, стор. 85.

[11] Богословське Наукове Товариство у Львові в першім десятиліттю свого існування (1923—1933). Опрацювали: о. д-р Лев Глинка та д-р Константин Чехович. Львів 1934. Стор. 7.

[12] На підставі теж польських джерел, вміщених у „Pamiętnik Piińskiej Konferencji Kapłańskiej w sprawie Unji Kościelnej".

При легковажнім ставленні до Унії у поляків помічувалася рівночасно саме протилежна тенденція у західніх богословських колах, серед яких щораз більше панівним ставав погляд доцільности обрядової різнорідности в церковній єдності, а враз з тим зростало зацікавлення для студій обряду, унійної проблематики, духовости Сходу, історії Східньої Церкви тощо. Найкращим природним інформатором автоматично ставали українці, і відповідної наукової інформації що раз більше самі чужинці домагалися. І саме необхідність відповісти і тому завданню творила сприятливий ґрунт для виникнення думки про створення відповідного наукового об'єднання богословів, яке давало б в разі потреби матеріяли «з першого джерела» і могло б «таким чином в сім'ї народів Вселенської Церкви забрати в науці слово та дати свідоцтво своєї культурної зрілости».[13]

*

Нуртуючі в спільноті, а зокрема в українських католицьких наукових колах думки призвели до скликання окремого з'їзду професорів богословів всіх трьох дієцезій Галицької провінції, який відбувся у Львові, 29 і 30 вересня 1922 р., за ініціятивою й стараннями о. д-ра Тита Галущинського, ЧСВВ, тодішнього ректора Львівської Греко-Католицької Духовної Семінарії.[14] Митрополичу консисторію репрезентував о. митрат А. Бачинський, який з'їзд відкрив. З Львівської архидієцезії були оо. професори: д-р І. Бучко, ректор д-р Т. Галущинський ЧСВВ, дир. Ю. Дзерович, д-р Д. Дорожинський, д-р С. Кархут, д-р П. П. Кисіль, ЧСВВ, д-р Г. Костельник, д-р В. Лаба, д-р Я. Левицький, Л. Лужницький, д-р Й. Маркевич, В. Д. Садовський, д-р Й. Сліпий; з Перемиської дієцезії: о. ректор проф. д-р Г. Лакота та о. проф. д-р Р. Решетило; із Станиславівської дієцезії: оо. проф. д-р І. Лятишевський та Д. Стек. Нарадами керувала Президія у складі оо. д-рів Г. Лакоти (предсідник), І. Лятишевського (заступник) та І. Бучка (секретар).

Цей Збір прийняв м. ін. наступні важливі постанови:

1) Заснувати Богословське Наукове Товариство, спільне для оо. професорів усіх трьох дієцезій. Для опрацьовання статутів і переведення організаційних заходів обрано комісію в складі оо. Бучка, Галущинського, Дзеровича, Дорожинського та Костельника, з тим що Загальні Збори передбачено вже на грудень 1922 р.

---

[13] о. д-р Й. Сліпий в цитованій брошурі. Стор. 3—4.

[14] Інформації про З'їзд на підставі матеріялів, вміщених у «Богословії», т. І за 1923 р., стор. 91—93 («Українське Наукове Богословське Товариство») і в місячнику «Нива», річник XVII за 1922 р., стор. 369—371 («З'їзд професорів Богословія всіх трех дієцезій галицької провінції».)

2) Приступити в першому кварталі 1923 р. до видавання богословського наукового журналу. До Редакції запрошено оо. Бучка, Левицького та Сліпого.

3) Приступити до організації наукової бібліотеки.

4) Узгіднити научні програми богословських студій для всіх трьох дієцезій. Відповідні проекти виготовлено таки на самому з'їзді.

З постанов здійснено у передбачений час видання квартальника, який названо «Богословія» і редактором якого став о. д-р Йосиф Сліпий. Випередивши постання самого товариства, квартальник «промощував дорогу будучому товариству і по основанню товариства став його власністю».[15]

Натомість основні збори самого товариства запізнилися порівняно із пляном точно на рік. Організаційна комісія виявилася непрацездатною, і її довелося реорганізувати. З обраних до комісії уступили оо. Дзерович та Дорожинський, а на їх місце докооптовано о. д-ра Й. Сліпого,[16] що й уложив статути (які згодом 1924 р. враз із коментарем з'явилися окремою брошурою, виданою коштами Товариства). Статути затвердив Митрополичий ординаріят 8 грудня 1923 р., а Львівське воєвідство 21 листопада 1923. Ініціятори подбали рівно ж про згоду ординаріятів перемиської, станиславівської, пряшівської та крижевецької епархій, протоігуменату оо. Василіян у Львові, головного заряду Згромадження Чина св. Ізбавителя у Збоїсках та ігуменату Чина св. Теодора Студита в Уневі.[17] Після такої основної підготови скликано Загальні Конститууючі Збори на день 16 грудня 1923 р. і цю дату треба вважати днем постання БНТ.

На Зборах були присутні священики: 1) о. Л. Куницький, як уповноважений Митрополичого Ординаріяту; 4 члени організаційно-підготовної комісії а саме: 2) о. д-р Т. Галущинський, як голова комісії, 3) о. д-р І. Бучко, 4) о. д-р Г. Костельник та 5) о. д-р Й. Сліпий; крім того з'явилися на Зборах: 6) о. С. Біленький, 7)о. І. Гнатів, 8) о. Ю. Дзерович, 9) о. д-р Д. Дорожинський, 10) о. д-р С. Кархут, 11) о. П. Кисіль, ЧСВВ, 12) о.М. Кравчук, 13) о. д-р В. Лаба, 14) о. д-р Я. Левицький, 15) о. Л. Лужницький, 16) о. д-р Т. Мишковський, 17) о. д-р Р. Решетило, 18) о. В. Д. Садовський, 19) о. Й. Скрутень, ЧСВВ, 20) о. Д. Стек, 21) о. І. Туркевич, 22) о. П. Філяс, ЧСВВ та 23) о. д-р Іг. Цегельський. Врешті, даль-

[15] о. д-р Сліпий у цитованій брошурі. Стор. 7.

[16] На підставі протоколів т-ва, цитованих в названій праці о. д-ра Глинки та д-ра Чеховича, стор. 9.

[17] На підставі звіту із Загальних Зборів, поданого їх секретарем, о. д-ром Й. Скрутнем, ЧСВВ, і друкованого у «Богословії», т. II. 1924. Стор. 83—85 та 255—256.

ших 4 зголосило письмово вступ до БНТ, виправдавши свою відсутність: 24) о. С. Бараник, ЧСВВ, 25) о. М. Лада, 26) о. І. Рудович та 27) о. Кл. Шептицький, ЧСт.[18] Всі названі стали автоматично членами-засновниками.

Нарадами керувала президія Зборів в складі: о. Філяса (предсідник) та оо. д-ра Цегельського й Скрутеня (секретарі). Збори прийняли до відома звіт Голови про підготовну працю, затвердили листу перших 17 дійсних членів, з спеціяльною увагою вислухали звіт о. д-ра Й. Сліпого про перший рік редакційної праці у «Богословії» та обрали перші керівні органи. Об'єднання наукового активу з усіх трьох епархій Галицької провінції, дбайлива підготова Загальних Зборів, діловість нарад, перші успіхи у редакційній праці, що зустрінулися навіть із визнанням нунціятури, незвичайно корисно вплинули на настрій присутніх і знайшли позитивну оцінку у періодичній пресі («Діло» ч. 208 з 1923 р. та «Наш Прапор» ч. 39 (1923).[19]

[18] Список членів-засновників БНТ поданий у «Богословії», том II. 1924. Стор. 84 (на підставі листи присутніх), але в списку помилка: пропущено о. І. Туркевича, що був вписаний в листу, як 11-ий. Крім цього, в списку двічі повторяється число 26. Справлений список на підставі огляду 10-літньої праці БНТ (цитованої) о. д-ра Глинки та д-ра Чеховича, стор. 10.

[19] Пор. «Богословія», т. II. 1924. Стор. 256; — італійський текст листа Апост. Нунція (Архисп. Льоренцо Ляврі) там же, стор. 255, а український переклад в огляді о. д-ра Глинки — К. Чеховича, стор. 11—12 (примітка 1).

II. ЦІЛІ ТОВАРИСТВА ТА ЙОГО УСТРІЙ

З'їзд професорів богословія з 1922 р., рішаючи приступити до організації БНТ, визначив потрійну мету:

а) плекання і розвиток богословських наук,

б) видавання богословських книжок, і

в) видавання періодичних письм.[1]

Знову ж § 2-ий прийнятого статуту формулював цілі так:

«Товариство має на меті:

а) згуртувати в українськім народі наукові богословські сили,

б) плекати богословську науку,

в) дбати про вище богословське образування Духовенства».[2]

Як бачимо, цілі в статуті в одному виразно поширено, а саме в точці в) передбачено можливість заснування богословської школи. Натомість деякі завдання перенесено до наступного параґрафу (3-го), що постановляв:

[1] Див. звідомлення із з'їзду у Богословії, т. I. 1923. Стор. 92.

[2] На підставі цитованої вже брошури про «Богословське Наукове Т-во і його статути».

«Середниками до сеї цілі є:

а) Наукові досліди в усіх ділянках богословського знання,

б) видавання наукових богословських праць,

в) наукові богословські з'їзди, відчити, дискусії й ведення науково-богословських семінарів,

г) піддержування зносин зі своїми і чужими Академіями і Науковими Товариствами,

ґ) удержування архіву, бібліотеки і читальні наукових часописів,

д) спомагання вчених (католицьких) богословів,

е) удержування друкарні, книгарні, літографії та переплетні».

В коментарях до статуту сказано, що первісно передбачувано згуртувати тільки професорів теології, але згодом рішено (справедливо!) прийняти ширшу розв'язку.[3а] Як пізніше побачимо, в здійснюванні постанов статуту узгляднено майже всі передбачені засоби, але спочатку рішено спеціяльно наголосити саму організацію наукових сил та уможливлення їм наукового досліду. З цією метою головна увага мала бути звернена на видавання наукових праць членства та на бібліотеку,[3б] яка вже в час заснування Т-ва нараховувала 562 томи. Кінцевим ідеалом зразу ж при засновуванні була мрія Митрополита Андрея Шептицького, що БНТ «промостить дорогу і стане предтечею нашої Богословської Академії». Коментар до статуту кінчиться ось яким дуже характеристичним для настроїв хвилини уступом, що рівночасно ілюструє тло, на якому зродилося Т-во: З постанням Богословської Академії ініціятори поєднували такі сподівання: «Тоді і богословська наука і наша Церква загалом, якими все дорожив наш нарід, не знидіє, але буде цвісти і розвивати свій благодатний вплив і стане жемчужним *вкладом у нашу національну культуру* (підкреслення моє — В. Я.) Високоосвічене духовенство, яке тут передусім покликане, принесе тільки *честь нашому народові* і в тяжких його хвилях все буде могучою підоймою і непереможним заборолом проти затій темних сил. Науковою культурною працею ми кладемо чи не найсильніші (під сю хвилину) підвалини нашому *національному і державному життю*».[3в]

Відповідно до завдань, устрій БНТ побудовано на зразках наукових академій. З передбачених чотирьох категорій членства найважливіша роля припадала *дійсним* членам, якими могли стати виключно активні науковці, що *вже* відзначилися своєю пра-

---

[3а] Там же, стор. 6.
[3б] Стор. 7.
[3в] Стор. 10.

цею. Дійсне членство було одночасно певним вирізненням, бо його надавалося на внесення однієї з фахових Секцій на підставі рішення Наукових Зборів всіх дійсних членів існуючих Секцій абсолютною більшістю голосів.[4а] Відповідно до ролі дійсні члени мали також свої спеціяльні права, а саме були звільнені від вкладки, отримували безкоштовно на бажання всі видання Т-ва, могли бути обирані на голову та заступника голови Т-ва, мали повний голос на засіданнях Секцій та при виборі нових дійсних членів.[4б]

Звичайні члени мали — власне кажучи — запевнити (частково) фонди для праці БНТ. Все таки вимоги, ставлені при прийманні, були досить високі: академічна освіта і 5 ручителів.[5а] З прав мали вони активне та пасивне виборне право — за винятком права бути обраним головою та заступником голови, та право користуватися улаштуваннями Т-ва, а за вкладки (що складалися на фонди, що мали уможливити працю Т-ва), як еквівалент, вони отримували періодичні видання БНТ.[5б] Існувала тенденція, щоб цю категорію членства поширити на всіх священиків.[5в] Постанову про звичайних членів перейнято, правдоподібно, від НТШ, і в цій категорії членства є певна своєрідність, (характеристична для бідніших спільнот), — назагал маловідома в наукових товариствах, що користуються субсидіями держави.

На відміну від НТШ введено — дуже доцільно — категорію членів-кореспондентів, передбачену для молодших чи меншевизначних наукових працівників. Категорія дуже важлива для запевнення тяглости розвитку науки, яка, крім цього, була чималим заохоченням для наукового доросту. Члени кореспонденти, так само як і дійсні, не приймалися на висловлене бажання, але були іменовані, а вибір їх був зовсім тотожний із вибором на дійсних членів (абсолютною більшістю голосів всіх дійсних членів, зібраних на науковім — святочнім — зібранні, на пропозицію відповідної фахової секції), — а тільки ставлені вимоги були менші.[6а] Так само, як дійсні члени, кореспонденти були звільнені від членських внесків, користувалися 25% знижкою на видання БНТ, а в засіданнях своїх фахових Секцій вони могли брати участь у дискусії; при голосуванні мали дорадчий голос.[6б]

[4а] Дефініцію дійсного члена та спосіб його обрання нормував § 10.
[4б] Права дійсного члена окреслені у § 14.
[5а] Див. § 8.
[5б] § 12.
[5в] «Нива» (річник XVIII. 1923. Стор. 427), реферуючи про заснування БНТ, пише: «Всі наші священики повинні стати членами того т-ва». Подібно: «Нива», р. XXIII. 1928. Стор. 37—38.
[6а] § 9.
[6б] § 13.

Як побачимо згодом із списка членів-кореспондентів, ця категорія ще не вкоренилася в нашому науковому житті.

І, врешті, четверта категорія: почесних членів, іменованих на пропозицію Ради Товариства його Загальними Зборами за надзвичайні заслуги для самого БНТ, для богословської науки, або для католицької Церкви взагалі.[7а] Почесні члени мали всі права дійсних членів, за винятком права бути обираними на голову чи заступника голови Т-ва,[7б] що тільки підкреслювало основну ролю дійсних членів для Товариства і для його праці, яка мала бути насамперед дослідницькою.

Членами БНТ могли бути також миряни. Про це посередньо говориться в статуті, а цілком виразно наголошено тенденцію в коментарях до статуту,[8а] а згодом витворилися ще відповідні прецеденти, як це буде видно із списка дійсних членів. Це сталося всупереч початковій тенденції, яка передбачувала, що БНТ буде виключно об'єднанням священства.[8б]

Наукова праця мала зосереджуватися, як звичайно у товариствах типу академій, у с е к ц і я х, яких передбачено чотири: біблійну, філософічно-догматичну, історично-правничу та практично-богословську.[9а] В практично-богословській секції мали бути репрезентовані наступні ділянки: педагогіка, катехитика, літургіка та проповідництво.[9б] Працями Секцій керували президії, вибирані на один рік загалом дійсних членів секції, — в складі голови, його заступника та секретаря.[9в] Засідання Секцій мали відбуватися щонайменше раз на два місяці, а до їх підставових завдань належало: а) дискусія над новими працями (членів та нечленів) і схвалювання їх до друку у виданнях БНТ, б) приймання кандидатур на дійсних членів та членів-кореспондентів, при чому рішення були правосильні в присутності щонайменше $^2/_3$

[7а] § 11.

[7б] § 15.

[8а] В точці про членство (§ 8) говориться про те, що членом може бути «кожний католик». В коментарі підкреслюється всенародність БНТ, і виразно кажеться (стор. 5), що «гуртує біля себе» «в першій мірі духовенство, а опісля світських».

[8б] «Нива», (XVII річник за 1922, стор. 370) подаючи хід нарад на з'їзді професорів богословії, при реферуванні першого нарису статуту, звітувала, що «дійсними членами можуть бути католицькі священики, що займаються наукою, професори богословія, катехити і інші, приняті Виділом». Тенденція є виразна, коли статут ніде не передбачає мирян, а ще підкреслює це місце проєкт точки про почетних членів, мовляв що «почетними членами можуть бути і с в і т с ь к і» (отже, як виразно виходить, що тільки почетними членами могли бути миряни).

[9а] § 9.

[9б] В коментарах до статуту, стор. 6.

[9в] § 20.

членів, в) підготовлювання відповідних пропозицій для Ради Т-ва чи для Загальних Зборів.[9г]

Адміністративним керівним органом БНТ була його Рада, що складалася з 19 членів, з яких 4 вибирали Загальні Збори на один рік, а 6 входили з уряду. Виборними членами Ради були голова, ген. секретар, директор бібліотеки та скарбник. З уряду входили 4 голови секцій, що займали пост заступників голови, делегат Митрополичого ординаріяту та декан українського богословського виділу.[10а] Голову затверджував галицький митрополит.[10б] Крім Ради вибирали Загальні Збори щорічно 3-членну Контрольну Комісію.[10в] Поруч із щорічними Загальними Зборами — після них — відбувалося святочне засідання наукового збору в присутності представників духовної влади, як теж наукових та культурних товариств. Засідання мали заздалегідь передбачену статутом програму, на яку складалися: програмова промова голови, наукова доповідь представника однієї із секцій з (дотримуванням чергування секцій), вибір нових дійсних членів та членів-кореспондентів, урочисте проголошення вибору почесних членів, загальний огляд діяльности (складений генеральним секретарем) і пропозиції та запити в наукових справах.[11]

[9г] § 21.
[10а] § 23.
[10б] § 27.
[10в] § 32.
[11] § 39.

III. ЧЛЕНИ

А. Почесний член. Єдиним почесним членом БНТ був ЙЕ Впреосв. митрополит Андрей Шептицький, обраний III-ми Загальними Зборами, 10 травня 1926[1] за свої заслуги в рівній мірі і для самого Товариства, й для богословської науки взагалі, як також для всієї Церкви.

Б. Дійсні члени. Як відомо з устрою БНТ, дійсні члени були з погляду здійснювання завдань товариства найважливішою категорією, і на них мав спиратися весь тягар наукової праці. Перших 17 дійсних членів іменували на пропозицію ініціятивної організаційно-

[1] «Богословія», том IV. 1926. Стор. 324. Серед заслуг для БНТ треба згадати — крім безпосередньої співдії при заснуванні Т-ва та постійного зацікавлення його розвитком — щедрі пожертви, що спричинювалися до зрівноваження постійно дефіцитного бюджету, як теж подарування більшої кількости книжок для бібліотеки (пор. стор. 157, 161 та 164). Короткий життепис Митрополита вміщений в цитованій вже праці о. д-ра Глинки та д-ра Чеховича, виданій з нагоди десятиліття праці Т-ва, на стор. 49—51; там же поданий список його важливіших друкованих праць.

підготовної комісії Конститууючі Загальні Збори, 16 грудня 1923 р.[2] Наступних дійсних членів обирано — згідно з статутом — на Наукових Зборах (називаних також «святочним засіданням наукового збору») на пропозицію секцій. Такі Наукові Збори дійсних членів всіх секцій відбулися: 29 січня 1925 р. і вони обрали 4 дійсних членів та 1 кореспондента,[3а], 11 листопада 1927 р. (2 дійсні члени та 1 кореспондент),[3б] 13 листопада 1929 р. (3 дійсних членів),[3в] 30 листопада 1932 р. (11 дійсних членів, в тому числі 3 чужинці),[3г] 20 березня 1936 р. (12 дійсних членів)[3ґ] та 29 травня 1938 р. (3 дійсних членів).[3д] Таким чином на шістьох наукових зборах обрано разом 35 дійсних членів, отже, разом із першими 17 членами засновниками дійсних членів було 52. Звідомлення про святочні засіданні початково були міщені у «Богословії», разом із списками обраних членів, — про останні два святочні засідання в «Богословії» згадки нема, але звідомлення (зі списками) вміщено у «Ниві». Повний список перших 37 дійсних членів подано — крім цього — разом з досить точними життєписними даними та списками важливіших наукових праць у цінній для історії БНТ книжці о. д-ра Лева Глинки та д-ра Константина Чеховича,[4] що вийшла з нагоди десятиліття існування Т-ва. Біо-бібліографічні дані подано на підставі відповідей самих членів на розіслану анкету.

Подаючи нижче повний поазбучний список цих піонерів нашої новітньої богословської науки, зазначуємо при кожному назву секції,[5] до якої він належав, та дату прийняття.

1. д-р Микола Андрусяк, ІПС, 20. III. 1936.
2. д-р Амбросій Аврелій Наленч Андрухович, ІПС, 30. XI. 1932.
3. о. д-р Олександер Лешкович-Бачинський, ФДС, 16. XII. 1923.
4. о. Пантелеймон Божик, ІПС, 20. III. 1936.
5. ЙЕ Еп. д-р Осип Боцян, ПБС, 16. XII. 1923.

---

[2] «Богословія», т. II. 1924. Стор. 85 (повний список обраних на Загальних Зборах членів, із зазначенням їх секційної приналежности).

[3а] «Богословія», т. III. 1925. Стор. 170.

[3б] Т. V. 1927. Стор. 270.

[3в] Т. VII. 1929. Стор. 262.

[3г] Т. XI. 1933. Стор. 84. В цьому списку пропущено прізвище о. Петра Хомина, і його подано в «ерратах» у наступнім зошиті цього самого річника, на стор. 167.

[3ґ] «Нива», річник XXXI. 1936. Стор. 118—119.

[3д] «Нива», річник XXXIII. 1938. Стор. 295.

[4] «Богословське Наукове Товариство в першім десятиліттю свого існування (1923—1933).». Накладом Товариства. Львів 1934. Життєписні дані на стор. 51—83. В цьому списку пропущено о. Олександра Стефановича.

[5] Тому що назви секцій повторяються по кілька, а навіть кільканадцять разів, подаю їх назви в скороченні: I. Біблійна Секція — БС, II. Філософічно-догматична Секція — ФДС, III. Історично-правнича Секція — ІПС, IV. Практично-богословська Секція — ПБС.

6. о. митр. Тит Войнаровський, ІПС, 13. XI. 1929.
7. о. крил. Василь Гаджеґа, ІПС, 13. XI. 1929.
8. о. д-р Теодосій Тит Галущинський, ЧСВВ, БС, 16. XII. 1923.
9. о. д-р Лев Глинка, ІПС, 30. XI. 1932.
10. проф. д-р Ярослав Гординський, ІПС, 29. I. 1925.
11. о. Юліян Корнило Дзерович, ПБС, 16. XII. 1923.
12. о. прел. Ізидор Дольницький, ПБС, 16. XII. 1923.
13. о. д-р Діонисій Дорожинський, ІПС, 16. XII. 1923.
14. д-р Володимир Залозецький, ІПС, 30. XI. 1932.
15. м-ґр Петро Ісаїв, ФДС, 20. III. 1936.
16. о. д-р Андрій Іщак, ІПС, 16. XII. 1923.
17. о. д-р Спіридон Кархут, ПБС, 16. XII. 1923.
18. о. Гліб Кінах, ЧСВВ, ІПС, 20. III. 1936.
19. о. Юрій Кміт, ПБС, 20. III. 1936.
20. д-р Роман Ковшевич, ІПС, 11. XI. 1927.
21. о. д-р Микола Конрад, ФДС, 20. III. 1936.
22. о. ред. Кирило Королевський, ІПС, 30. XI. 1932 (російсько-французького роду).
23. о. д-р Гавриїл Костельник, ФДС, 16. XII. 1923.
24. о. Михайло Кравчук, ПБС, 20. III. 1936.
25. проф. д-р Іван Крип'якевич, ІПС, 20. III. 1936.
26. о. д-р Василь Лаба, БС, 13. XI. 1929.
27. ЙЕ Еп. д-р Григорій Лакота, ІПС, 16. XII. 1923.
28. о. д-р Ярослав Левицький, ПБС, 16. XII. 1923.
29. о. Леонид Лужницький, ІПС, 16. XII. 1923.
30. о. д-р Артур Ляндґраф, ФДС, 30. XI. 1932, німець.
31. ЙЕ Еп. д-р Іван Лятишевський, ІПС, 16. XII. 1923.
32. о. д-р Василь Масцюх, ІПС, 16. XII. 1923.
33. о. Северин Матковський, ІПС, 30. XI. 1932.
34. о. д-р Тит Мишковський, БС, 16. XII. 1923.
35. ЙЕ Еп. Діонисій Няраді, ПБС, 20. III. 1936.
36. д-р Ярослав Пастернак, ІПС, 30. XI. 1932.
37. о. сов. Іван Рудович, ІПС, 29. I. 1925.
38. о. Степан Рудь, ПБС, 29. V. 1938.
39. о. д-р Михайло Руснак, ПБС, 20. III. 1936.
40. о. сов. Володимир Домет Садовський, ПБС, 29. I. 1925.
41. о. Степан Сампара, ФДС, 29. V. 1938.
42. о. Йосафат Іван Скрутень, ІПС, 11. XI. 1927.
43. о. д-р Йосиф Сліпий, ФДС, 16. XII. 1923.
44. о. Олександер Стефанович, ІПС, 30. XI. 1932.
45. о. Йосиф Схрейверс, ЧсвІ, ПБС, 16. XII. 1923, бельгієць.
46. о. Петро Табінський, ПБС, 29. V. 1938.
47. о. Петро Хомин, ІПС, 30. XI. 1932.
48. с. Соломія Цьорох, ЧСВВ, ІПС, 20. III. 1936.

49. д-р Константин Чехович, ПБС, 30. XI. 1932.
50. проф. д-р Микола Чубатий, ІПС, 29. I. 1925.
51. о. д-р М. Шмавс, ФДС, 30. XI. 1932, німець.
52. проф. Іван Шпитковський, ІПС, 20. III. 1936.

Як бачимо із списка, на 52 членів було 4 чужинців. Мирян було 11, отже приблизно п'ята частина (21%), при чому початково утрималася ще зауважена тенденція, щоб БНТ обмежити до духовенства: при першій номінації на Конституюючих Зборах не було ще ані одного мирянина, — двох перших іменовано щойно 1925 р.

В. Члени-кореспонденти. Членів-кореспондентів було тільки 5, що виразно вказує, що ця нова на українському галицькому ґрунті категорія ще не вкоренилася.

1. о. д-р Микола Братко
2. о. д-р Василь Василик, ФДС, 11. XI. 1927.
3. о. Йоахим Сеґеді.
4. о. Володимир Толочко, ІПС, 29. I. 1925.
5. о. Володимир Фурикевич.[6]

Г. Звичайні члени. Огляд десятилітньої діяльности подав список 159 звичайних членів (крім цього 8 померлих). В тому числі було 4 мирян (і один померлий).[7] В хроніці БНТ, міщеній у «Богословії», є ще інформації про прийняття в 1934—1942 рр. дальших 11 звичайних членів.[8] Таким чином, БНТ за весь час свого існування згуртувало в своїх рядах 178 звичайних членів, які своїми внесками спричинилися до створення матеріяльної бази діяльности.

*

При загальному підсумку всіх категорій членства треба сказати, що у 1923—1939 рр. БНТ мало 236 членів (в тому числі 17 мирян, тобто 7%).

---

[6] Тільки двох із п'ятьох кореспондентів було прийнято (якщо базуватися на даних «Богословії») із дотриманням статутових постанов, тобто на засіданні Наукового Збору та на пропозицію відповідної Секції. Прізвища трьох дальших подані на підставі книжки о. д-ра Глинки — д-ра Чеховича, при чому при прізвищах нема ані дати прийняття, ні секційної приналежности (див. стор. 29).

[7] о. Глинка—Чехович, список на стор. 24—28.

[8] Прийняті 3. III. 1934: о. Йосиф Годунько, о. Володимир Кучабський, о. Евген Модрицький («Богословія», т. XII. 1934. Стор. 86). 11. XI. 1934: о. Іван Чорчяк, а 20. XI. 1934: о. Петро Козіцький, о. д-р Франц Масляник, о. д-р Йосиф Сидорів (т. XII, 1934. Стор. 315). Про наступні прийняття повідомлено без подання дати рішення: о. Микола Дядьо (т. XIV. 1936. Стор. 274). О. д-р Володимир Фіґоль, м-ґр Ярослав Чума, о. д-р Роман Яценків (т. XV. 1937. Стор. 77).

А. Рада БНТ. Рада Товариства складалася з 4 виборних членів, з делеґатів 4 Секцій, з уповноваженого Митрополичого Ординаріяту та з Декана Богословського Виділу. Нижче списки вибираних членів з датами Загальних Зборів, на яких їх вибрано:[1]

Основні Загальні Збори, 16 грудня 1923: Голова — о. ректор д-р Теодосій Тит Галущинський, ЧСВВ; ген. секретар — о. Йосафат Скрутень, ЧСВВ; скарбник — о. д-р Іван Бучко; директор бібліотеки — о. д-р Йосиф Сліпий.

II Загальні Збори, 3 лютого 1925: Голова — о. ректор д-р Т. Галущинський, ЧСВВ; ген. секретар — о. Микола Ґалянт; скарбник — проф. Михайло Тешаковець; директор бібліотеки — о. д-р Й. Сліпий.

III Загальні Збори, 10 травня 1926: Голова — о. ректор д-р Й. Сліпий; ген. секретар — о. М. Ґалянт; скарбник — о. Михайло Лада; дир. бібліотеки — о. Олександер Малиновський.

IV Загальні Збори, 6 березня 1928: Голова — о. ректор д-р Й. Сліпий; ген. секретар — о. Петро Хомин; скарбник — о. д-р І. Бучко; дир. бібліотеки — о. д-р Василь Василик.

V Загальні Збори, 11 грудня 1929: Голова — о. ректор д-р Й. Сліпий; ген. секретар — о. П. Хомин; скарбник — о. канцлер М. Ґалянт; дир. бібліотеки — о. д-р Микола Конрад.

VI Загальні Збори, 25 грудня 1931: Голова — о. ректор д-р Й. Сліпий; ген. секретар — д-р Константин Чехович; скарбник — о. д-р Лев Глинка; дир. біліотеки — о. д-р М. Конрад.

VII Загальні Збори, 26 грудня 1933:[2а] Раду переобрано в тому самому складі, але о. д-р Л. Глинка вибору не прийняв, а тому на засіданні Ради 3 березня 1934 ведення каси перебрав Голова Т-ва.

VIII Загальні Збори, 23 грудня 1935: голова — о. ректор д-р Й. Сліпий; ген. секретар — д-р К. Чехович; скарбник — о. д-р І. Чорняк; дир. бібліотеки — о. д-р М. Конрад.[2б]

IX Загальні Збори, 2 лютого 1939: голова — о. ректор д-р Й. Сліпий; ген. секретар — м-ґр. Ярослав Чума; скарбник — о. д-р Михайло Сопуляк; дир. бібліотеки — о. д-р М. Конрад.[2в]

---

[1] Склад Ради, обираної першими шости Загальними Зборами, поданий в звітній брошурі о. Глинки—Чеховича, на стор. 21—24. Дані провірено з кожночасними звітами, міщеними після Загальних Зборів у «Богословії».

[2а] «Богословія», т. XII. 1934. Стор. 85—86.

[2б] Т. XIV. 1936. Стор. 76.

[2в] Т. XVII. 1939. Стор. 78; також «Нива», річник XXXIV. 1939. Стор. 78—79.

Як бачимо, зміни у Раді були досить часті, — тільки о. ректор д-р Й. Сліпий був у Раді весь час, бувши в 1923—26 рр. директором бібліотеки, а з 1926 р. головою. Це найкраще свідчить про вклад праці о. д-ра Й. Сліпого в розбудову БНТ. З 1929 р. устабілізувалося також становище директора бібліотеки, відколи на цей пост прийшов о. д-р М. Конрад. Врешті довгий час був ще секретарем Т-ва д-р К. Чехович (1931—39).

З десиґнованих членів Ради постійно засідав в ній о. крилошанин Василь Лициняк,[3] як уповноважений Митрополичого Ординаріяту, а малі зміни були також на становищі відпоручника Деканату Богословського Виділу: Від початку існування БНТ пост цей займав о. д-р Спіридон Кархут, а після його смерти (17. III. 1931) — о. д-р Тит Мишковський,[4а] який помер напередодні світової війни, 4. II. 1939.[4б]

Б. Проводи Секцій. Конституюючі Збори Секцій відбулися негайно після Основних Зборів БНТ, а саме 24 грудня 1923, — тільки Історично-правнича Секція відбула свої повні збори пізніше, 4 березня 1924.[5]

В Біблійній Секції головою став о. д-р Тит Мишковський, і свої функції виконував він до смерти (4. II. 1939). Заступником голови був о. д-р Теодосій Галущинський, ЧСВВ.

Філософічно-догматична Секція: голова — о. д-р Олександер Лешкович-Бачинський (аж до смерти, 9. VI. 1933), заступник голови — о. д-р Гавриїл Костельник, який був також постійним делеґатом до Ради. Як такий він репрезентував Секцію ще після відновлення діяльности у 1941 р.[6] Секретар — о. д-р Йосиф Сліпий.

Історично-правнича Секція: голова — о. д-р Діонисій Дорожинський (помер 1. VII. 1930), заступник — о. д-р Василь Масціох (помер 12. IV. 1936), секретар — о. Леонід Лужницький, який став 1930 р. головою[6а] і репрезентував Секцію на засіданні Ради ще 31. VII. 1941.[6]

Практично-богословська Секція: Голова — Єп. д-р Осип Боцян, до смерти (21. XI. 1926), заступник голови — о. Йосиф Схрейверс, ЧсвІ, секретар — о. Юліян Дзерович.

---

[3] о. Глинка—Чехович, стор. 24. Згодом: Інформація про засідання Ради з 3 березня 1934, на якім прочитано грамоту з продовженням делеґації, («Богословія», т. XII. 1934. Стор. 86).

[4а] о. Глинка—Чехович, стор. 24.

[4б] «Богословія», т. XVII. 1939. Стор. 77—78.

[5] «Богословія», т. II. 1924. Стор. 256—257.

[6] «Богословія», т. XVII—XX. 1939—42. Стор. 228.

[6а] На підставі життєписної довідки у звідомленні о. Глинки — д-ра Чеховича, на стор. 66.

Після смерти Владики Боцяна, головою Секції 1927—31 рр. був о. Володимир Садовський,[6б] а від 1931 р. о. Юліян Дзерович,[6в] який репрезентував Секцію ще на засіданні Ради, 31. VII. 1941.[6]

Іншими словами, зміни в проводах Секцій були радше рідкі.

[6б] Життєписна довідка, там же, стор. 78.
[6в] Життєписна довідка, там же, стор. 77.

V. МАТЕРІЯЛЬНІ ЗАСОБИ

Щоб зрозуміти та належно оцінити висліди діяльности БНТ, треба знати, якими матеріяльними засобами воно розпоряджалося. Ми знаємо вже, що — незаперечно — одним з немаловажних чинників, що вирішально спричинився до заснування БНТ, був той імпас, в якому опинилися українські наукові інституції після невдачі Визвольних Змагань, позбавлені державних субсидій та концесій, як також щедрої допомоги патріотів-меценатів із Східніх та Центральних Земель. Ролю мецената могла щодо БНТ відограти рідна Церква, як наймогутніша на той час організація. І справді, сподівання здійснилися, а насамперед свідчать про те численні добродії Товариства, що чи то стояли в самому Проводі Церкви, чи належали до духовних кіл. Їхня заслуга була завжди керівництвом Товариства належно оцінювана, і завдяки тому імена добродіїв збереглися донині, спричинюючися до відтворення вірної картини тодішньої ситуації.

І так, напр., поява першого числа «Богословії» була можлива тільки завдяки пожертві тодішнього голови БНТ, о. ректора д-ра Т. Галущинського ЧСВВ, що склав 4,000 000 Мп.[1а] Рівночасно менші суми пожертвували: о. прелат д-р В. Пинило 150.000 Мп, о. ректор д-р Г. Лакота — 100.000 Мп, та о. д-р Р. Решетило — 50.000 Мп.[1б] Дещо пізніше була спеціяльна збірка духовенства станиславівської епархії (29. X. 1923), що дала 1,000.000 Мп.[1в]

[1а] «Богословія», т. I. 1923. Стор. 184. Кошти подані в «марках польських» (мп), отже в здевалюованій валюті перед реформою з 1924 р. Щоб оцінити приблизні розміри пожертви, треба пригадати, що перше число «Богословії» мало 6 аркушів друку, отже тепер друк (з папером) коштував би залежно від країни та друкарні 750—1 200 дол.

[1б] Там же. Всі три названі жертводавці — професори богословських семінарій. У віднесенні до коштів продукції, нині вартість 50.000 Мп. рівнялася б приблизно 10—15 долярам.

[1в] «Богословія», т. II, стор. 255. В той самий час ЙЕ Митрополит склав свій перший даток 250 дол., а ректорат львівської семінарії 40 дол.

Найбільшим Добродієм БНТ був однак митрополит Андрей Шептицький, який і в даному випадку виявився, як найбільший меценат української культури XX століття, складаючи послідовно: 1924 р. — 250 дол., 1925 — 220 дол., 1927 — 200 дол., 1929 — 4000 зол., 1931 — 2000 зол., 1932 — 1500 зол., 1933 — 2000 зол.[2] Другим не менше поважним добродієм був ректорат української католицької семінарії у Львові, що жертвував в 1924 р. 40 дол., 1925 — 7331,28 зол., і 1928 — 5000 зол.[3]

Дуже помітні і цінні були менші пожертви поодиноких священиків, як о. Івана Яворського (1927) — 500 зл., о. Івана Незнаного (1929) — 190 зл., о. Івана Ліщинського (1927) — 100 зл.[4а] і о. Івана Гнатова, що 1929 р. вплатив 200 зл.,[4а] а згодом — 1937 р. ще 100 зл,[4б] що у час тодішньої важкої економічної кризи мало велику вартість.

Це є ясна сторінка; проте помилковим було б думати, що дотації розв'язували всі труднощі. Навпаки, БНТ стояло постійно під загрозою за браком відповідних фондів, зумовлених — може диспропорцією бажань та фактичних можливостей, але наведені факти дуже характеристичні для загальних умов. Товариство кінчило майже кожний свій рік чималим дефіцитом, і це мусіло спинювати розмах та ініціятиву. Завдяки пильним річним зіставленням, які за перших літ діяльности поміщені в неоціненім джерелі для історії БНТ, яким є стільки разів згадувана звітна брошура о. д-ра Глинки та д-ра Чеховича,[5] будемо мати таку картину: Після тяжких років тривалої інфляції, яка ще утруднювала два перші роки діяльности БНТ (1923 і — частково — 1924), рік 1925 закінчено без дефіциту тільки тому, що взято

---

[2] о. Глинка—Чехович, стор. 29; разом в 1924—33 рр. дол. 670 і зол. 9 500, — пізніших даних брак, хоч напевно датки ще були. Співвідношення курсу польського злотого й доляра мінялося, і важко було б тепер точно подати рівновартість жертви, тим більше що й тодішня вартість доляра в розумінні його покупної сили була інша, як нині. Можна сказати, що пожертви уможливили продукцію рівну 100 друкарським аркушам (не враховуючи гонорарів), отже якщо б тепер прийняти відповідну рівновартість, то вона становила б найменше 15.000 дол. Ці цифри вказують, яка велика була заслуга Митрополита для розвитку БНТ, і наскільки виправдане було рішення Засідання Ради з 11. III. 1926 (див. о. Глинка—Чехович, стор. 18) запропонувати Заг. Зборам іменувати Митрополита першим почесним членом. Допомога Митрополита вийде не менше виразно у порівнянні її до щорічних надходжень.

[3] о. Глинка—Чехович, стор. 29. Якщо б прийняти таке саме перераховання, тоді ця пожертва уможливила б кошти продукції бл. 85 аркушів, отже теперішня рівновартість найменше 12.750 дол.

[4а] о. Глинка—Чехович, стор. 29—30.

[4б] «Богословія», т. XV. Стор. 288. Разом з тих пожертв надійшло 1090 зл., — тобто бл. 7 арк. продукції, або бл. 1.050 дол. нині.

[5] Стор. 36—42.

позичку від митрополичих дібр у сумі 200 дол. (рівновартість 1900 зл.). Наступні роки приносять такі цифри (у «злотих»):

	Ефективні впливи за рік:	Річний дефіцит: або надвишка:	Загальний дефіцит на останній день року
1926:	9059,51	дефіцит: 2101,79	2101,79
1927:	5122,33	дефіцит: 5041,67	7143,46
1928:	9362,56	надвишка: 2,80	7140,66
1929:	11923,28	надвишка: 4672,68	2467,98
1930:	7772,06	дефіцит: 3099,84	5567,82
1931:	15484,50	надвишка: 3282,33	2285,49
1932:	6451,93	дефіцит: 2069,93	4355,42

Дані за 1933 р. стосуються тільки першого півроку, і за той час при загальній сумі ефективних впливів 3282,62 зл. дефіцит за півроку досяг суми 2112,77 зл., а загальний дефіцит на 30. VI. 1933 — 6468,19 зл.

Ці постійні фінансові турботи чорною ниткою в'ються сливе через усі Загальні Збори Т-ва та засідання Ради. Ухвалювалася низка резолюцій, передбачався ряд протизасобів. І так, напр., засідання Ради (10. V. 1925) рішило, звернутися до оо. деканів з проханням про енергічну підтримку БНТ, зокрема про приєднування членів з-посеред духовенства.[6а] Це саме засідання рішило зменшити об'єм «Богословії» із 6 аркушів на 5 за браком фондів. III Загальні Збори радять звернутися з відповідним закликом в справі допомоги до Епархіяльних рад, а першим конкретним заходом в тому напрямі була петиція Ради БНТ до Епархіяльної Ради у Львові, а згодом висланння делеґації до Митрополита (рішення Ради з 21. I. 1929).[6б] За рік зустрічаємося з подібними заходами (рішення Ради з 4. IV. 1930 р. просити про допомогу Митрополита, рішення з 28. XI. 1930 звернутися до львівської Епархіяльної Ради). 22. XI. 1931 р. ухвалила Рада, щоб рятувати «Богословію» від занепаду, звернутися з відповідною відозвою до членів та боржників.[6в] 12. III. 1933 рішено «ужити всіх заходів, щоб зібрати вкладки від старих членів та приєднати нових», а 8. IV. 1933 відходять відповідні прохання до всіх (9) українських ординаріятів у галицькій провінції та закордоном. Проте, і ювілейний рік 10-ліття існування Т-ва і чималі його успіхи у науковій та видавничій діяльності не змінили стану, а скарбник

[6а] о. Глинка—Чехович, стор. 18.
[6б] Там же, стор. 19.
[6в] Там же, стор. 20.

о. д-р Л. Глинка пропонував на VII Загальних Зборах, 26 грудня 1933 наступні резолюції: 1) «Загальні Збори БНТ звертаються з проханням до присутніх, щоб приєднали членів та передплатників для БНТ і «Богословії» так з-поміж клиру, як і з-поміж мирян. 2) Загальні Збори констатують, що для успішного розвою БНТ та його видавничої діяльности конечним є створення видавничого фонду БНТ, тому взивають присутніх до спопуляризування в українській суспільності ідеї жертв на видавничий фонд БНТ».[7]

Тому цікаво ще простежити, як представлялися у загальнім бюджеті Т-ва внески та передплата, і тому під цим аспектом проаналізуємо касові зведення 1923—33 рр.

1923 рік був ще тяжким, бо 1) Основні Збори були щойно в грудні, отже не можна було розгорнути діяльности, 2) Польща була ще перед валютною реформою, а курс тодішньої марки постійно мінявся. Все таки внески від членів (18 млн марок) і вписове (14 млн) становили тоді 76% надходжень — поруч із добровільними пожертвами (10 млн., в тій сумі згаданий дар о. ректора Галущинського на «Богословію», як теж збірка духовенства Станиславівської Епархії). Якщо зважити, що папір і друк «Богословії», що вже в той рік правильно з'являлася, винагорода адміністрації та поштові витрати становили разом 19 млн. 648 тис. марок, то це найкраще свідчить про зусилля членства, яке в тому році уможливило повністю діяльність Товариства. Також зібрані внески були найкращим доказом, що організаційна підготова була дуже дбайлива.

В 1924 р. наступила в тодішній Польщі грошова реформа, і тому ще й для того року не можна мати повної картини. В перші 4 місяці (до грошової реформи), допомога від Владики Андрея (рівновартість 250 дол., 2 мільярди 250 мільйонів марок) становила 56,7%, а участь членства складала цифру 40,8%, тоді як 2,5% прийшло із продажу книжок. Дальші 8 місяці дали з внесків 90,1%, тоді як 9,9% прийшло з передплат. Тут бачимо повну гармонію, коли в перший період бюджетова рівновага була ґарантована завдяки субвенції Мецената, а в переходовий час знову членство зуміло вирішити долю Товариства. Це тим більше, що й у даний період приходи повністю покривали видатки.

Щойно від 1925 р. можемо мати для кожного року цілісну картину, і належне порівняння, скільки з даного джерела надходило. Внески в цьому році становили дуже мало — 3,8%, але досить значний прибуток дала передплата «Богословії» 32,5%. Всетаки

[7] «Богословія», т. XII. 1934. Стор. 86.

в цьому році БНТ завдячує своє існування добродіям: Кир Андрееві (8,8%), Ректоратові богословської Семінарії у Львові (53,3%) та поодиноким добродіям (1,2%). Разом добродії склали в тому році 63,3%.

В 1926 р. внески зросли порівняно із попереднім роком п'ятикратно (від 528,83 до 2728,94 зл.) і творили майже третину всіх приходів, 31,9%. Значно зменшилися надходження на передплату «Богословія» (з 4473,29 зл. на 2300,93), творячи 26,9% прибутків. Таким чином нижче духовенство в тому році покрило 58,8% бюджету. З пожертв прийшло 37%, (3163,03), а останніх 4,1% мало Т-во з продажу власних видань.

В 1927 р. усі надходження сильно зменшилися, за винятком передплат «Богословії», які утримуються майже на тому самому поземі (2161,88) і творять 42,2%, але внески тільки 16,5%. Все таки участь нижчого духовенства в коштах утримання Т-ва сягає разом знову бл. 58,7% в приходах. Датки — майже в цілості даток Митрополита — творять в тому році 37,5%. Однак, при загально знижених надходженнях (від кругло 9 тис. в минулому році до 5 тис. у обговорюваному), дефіцит становив суму понад 7 тис. зл.

Не диво, що в наступному році — 1928 році внески енергічніше стягалися, і вони знову досягали чималої суми 1976,79 зл., тобто 21% надходжень. В тому році пощастило зрівноважити бюджет завдяки дуже поважній дотації Ректорату духовної семінарії (5000 зл. — 53,6%). Врешті надходження за передплати творять 17,3% (1624,16 зл.). Менші дотації — 4,9%. Бюджет був вправді зрівноважений у річному зіставленні, але не зміг зменшити дефіциту з попередніх років. Тому в наступному році зусилля мусіли йти в тому напрямі, щоб надходження ще збільшити.

Це справді вдалося. Збільшаються надходження і з внесків (3282,99 зл. — 27,5%) і з передплат (3841,06—32,2%). Приходить також значна дотація Митрополита, напевно у результаті клопотань спеціяльної делеґації, що про неї була мова вище. Дотація становила 4000 зл. (33,5%). Менші дотації сягнули суми 441,84 (3,7%). І справді завдяки тому спільному зусиллю церковної влади, й нижчого духовенства, загальний дефіцит щастить знизити до нецілої 2 і пів тисячі, але саме почалася господарська криза, і ситуація знову погіршилася.

Приходи в 1930 р. практично обмежуються тільки внесками і передплатами, але одні та другі порівняно із посереднім роком зменшуються (2057,47 і 1983,61 зл.). Рік теоретично кінчається ґльобальним дефіцитом 5567,82 зл., але практично дефіцит є значно більший, бо бюджет вдалося зрівноважити тільки спішною позичкою (2220 зл.), так що практично недобір становив знову

7787,82 зл. Це тоді перед Радою стала загроза ліквідації «Богословії», і це тоді виходить заклик до членів, передплатників та боржників, який не залишається без відгуку.

В 1931 р. внески знову збільшуються до 2649,05 зл. (17,1%), а передплати до 3042,60 (19,6). А коли знову з видатною допомогою приходить Митрополит (2000,00 зл., — 12,9%), надходять гроші за продані видання (1341,90 зл. — 8,4%) і значна сума повертається від вірителів (5091,65), ситуація знову врятована. Вправді ще треба допомагати собі позичкою, але її розміри є менші (1359,30) і дефіцит таки значно маліє.

Гірші є роки 1932 і перша половина 1933 р.

Внески в 1932 р. становлять 1332,00 зл. (20,6%), передплата — 2427,20 (37,6%), вплати за видання — 1092,73 (16,9%), допомога від Митрополита — 1500,00 зл. (23,2%).

Перших шість місяців 1933 р.: внески — 346,35 зл. (10,5%), передплати — 392,41 (11,9%), вплати за видання — 329,06 (10%). Вправді, це останнє зіставлення мало само говорить, бо з порівнання позицій виразно виходить, що внески та передплати надходять радше під кінець року й у загальному річному балянсі напевно ці позиції виглядали б цілком інакше, проте воно остільки характеристичне, бо з нього найкраще видно, яку ролю в даному випадку відогравали дотації Митрополита, який вплатив 1500 зл. В відношенні до піврічних надходжень та сума становить 45,7%. У річному зведенні цей відсоток зменшиться, але він вказує, як дуже вчасно прийшла допомога.

На тому уриваються цифрові дані, але і їх досить для картини.

Цифри аж надто виразно говорять, що ситуація була дуже важка, іноді критична. Але саме тоді приходив із допомогою Митрополит пожертви якого сягали в річних чи піврічних зіставленнях: 56,7%, 8,8%, бл. 35%, 33,5%, 12,9%, 23,2%, чи 45,7%. Якщо пригадати одноразову вплату ректора Галущинського та дві вплати Ректорату семінарії (які у річних зіставленнях творять 53,3% і 53,6%), то аналіза однозначно доводить, що без допомоги Церкви діяльність Богословського Наукового Товариства була б неможлива. Але й нижче духовенство виконало свій обов'язок, сплачуючи внески та передплати, при чому в деяких роках саме ті дві позиції творили бл. 60% прибутків. В сумі, розрахунок ініціяторів був зовсім правильний, що в скрутний час для всього народу саме БНТ могло бути вогнищем культури.

Можна ще проаналізувати, яка була платність членів?

Основні Загальні Збори устійнили для звичайних членів внески на рівновартість 1 дол., II Загальні Збори 3. II. 1925 на 12 зл.

(і 3 зл. вписового), У Загальні Збори 11. XII. 1929, на 15 зл., і врешті VI Загальні Збори, 25. XII. 1931 на 12 зл. (або заграницею рівновартість 2 дол.), з тим що в останньому випадку виразно було сказане, що у внесок входить вже й передплата «Богословія».[8]

Отож після устабілізовання відносин і встановлення розмірів внесків 1925 р., БНТ мало в той час приблизно 100 членів,[9] і вкладки повинні були дати за той рік 1200 зл. Фактично вплачено: 528,83, отже ледве 44%. Аналогічні числа за наступні роки:

1926 р. приблизно 120 звич. членів мало вплатити 1440 зл.; заплачено дійсно 2728,94 зл., тобто 196,4%, або стягнено велику суму залеглих внесків, або деякі члени заплатили наперед.

1927: 160 чл. мало вплатити 1920 зл., вплатило 845,92 зл., або 44%.

1928: 180 чл. мало вплатити 2160 зл., вплатило 1976,79 зл., або 91,5%.

1929: 195 чл. мало вплатити 2320 зл., вплатило 3282,99 зл., або 141,5%.

1930: 200 чл. підвищений внесок: 3000 зл., вплачено 2057,47 зл., або 68,6%.

1931: 200 чл. мало вплатити 3000 зл., вплатило 2649,05 зл., або 88,3%.

1932 після зменшення внеску бл. 200 чл. мало вплатити 2400 зл., а вплатило 1332,00 зл., або 55%.

Назагал треба ствердити, що дисципліна вплати внесків була задовільна; ті, що внесків не платили, або самі вибували з БНТ, або їх скреслювано, а тим самим відсоток вплачених внесків був ще вищий.[10] Коли зважити, що мотиви приналежности до БНТ рядового духовенства з провінції були виключно ідеалістичні, то це ще зокрема свідчить про їхнє прив'язання до Товариства, яке стало для них завдяки добутим успіхам символом змагання до чогось вищого.

Це довір'я до Товариства та його керівництва були ще тим більше виправдані, що господарювання було надзвичайно ощадне,

---

[8] о. Глинка—Чехович, стор. 16—17.

[9] Мої підрахунки, на підставі перегляду хроніки у «Богословії». Числа можуть бути тільки приблизні, бо хроніка подає тільки прийнятих членів, коли тим часом знаємо, що членів також скреслювано, м. ін. за неплачення внесків. І так, напр., на підставі зісумування прийнятих, знаємо, що в 1930 р. повинно б бути бл. 200 членів, а тим часом звідомлення о. Глинки—Чеховича подає на підставі архівних матеріялів з 30 червня 1933 р.: тільки 159 живих та 8 померлих членів.

[10] Не знаємо, коли саме скреслено членів за неплачення внесків, але якщо б, наприклад, вже у 1932 р. було звичайних членів не 200 (як їх подано на підставі автоматичного підрахунку в с і х будь-коли прийнятих) але 159, як їх подає список з 1933 р., тоді сума внесків мала б становити не 2400 зл., але 1908, і тоді відсоток дійсно вплачених внесків становив би не 55%, але 69,7%, (а в 1931 р. він перейшов би 100%).

на що м. ін. вказує аналіза витрат, при чому впадає у вічі постійно високий відсоток, що припадає на речеві витрати, зокрема на кошти видання друку книжок (відсоток коштів друкарні та переплетні у стосунку до загальної суми ефективних витрат за роками: 1925 — 86,7%, 1926 — 69,1%, 1927 — 87,9%, 1928 — 45,2%,[11] 1929 — 53,8%, 1930 — 59%, 1931 — 62,1%). А треба пригадати, що ще були речеві витрати на бібліотеку та читальню, канцелярію, поштові витрати тощо. Пересічно виплачувані річно (в останні роки, до 1928 р. були вони ще менші!) 3000 зл. на редакційні і адміністраційні гонорари є надзвичайно малі, а в річному зіставленні ті позиції творили також дуже малий відсоток (1925 — 9,9% всіх ефективних витрат,[12] 1926 — 13,2%, в 1927 і 1928 по 14,3%,[13] 1929 — 37,5%, 1930 — 27,6%, 1931 — 28,1%).

[11] В той рік відсоток на кошти продукції був такий малий тому, що в попередньому не було винагород за редакцію та адміністрацію, яку в 1928 р. виплачено за два роки нараз, що збільшило відсоток видатків на ці позиції.

[12] В дійсності ще менше, бо в річному зіставленні є в той рік речеві витрати на адміністрацію сполучені із персональними.

[13] В 1927 р. взагалі не були виплачені винагороди, а в 1928 виплачено за два роки нараз. Тому відсоток обчислено за два роки разом.

VI. БІБЛІОТЕКА

Заснування бібліотеки — таксамо як і поява «Богословії» — випередили само постання БНТ. Перші дари для бібліотеки почали надходити негайно після постанови з'їзду оо. професорів богословських семінарій у 1922, так, що на Основних Зборах, о. д-р Й. Сліпий у своєму звіті про передісторію Товариства, зокрема про «Богословію», міг звітувати, що бібліотека має 562 т.[1] Він же й став першим директором бібліотеки (впродовж двох перших каденцій Ради) і поклав основи під її майбутній розвиток, присвячуючи зокрема багато уваги створенню читальні наукових богословських журналів.

Зростання бібліотеки можна характеризувати на підставі періодичних звідомлень директорів на загальних зборах.

II Загальні Збори (1925): 1040 т., 32 стародруки, 10 рукописів.[2а]

IV Загальні Збори (1928): 1539 т.[2б]

V Загальні Збори (1929): 4000 т. (приблизно) у 3622 числах.[2в]

[1] «Богословія», т. II. 1925. Стор. 85.
[2а] «Богословія», т. III. 1925. Стор. 267.
[2б] Т. VI. 1928. Стор. 119.
[2в] Т. VII. 1929. Стор. 263.

VI Загальні Збори (1931): 4004 т. у 3854 числах і 147 стародруків.[2г]

30. VI. 1933 р. бібліотека нараховувала — у десятиліття існування — 5898 скаталізованих чисел у 10035 томах, а крім цього 115 дуже рідких рукописів і 125 стародруків.[2г]

VIII Загальні Збори (1935): 6579 чисел у 11109 томах, 143 рукописів та 172 стародруків.[2д]

Звіт з останніх Загальних Зборів (1939), на жаль, не подавав даних про стан бібліотеки, але, мабуть, в той час не було більших прибутків, бо в статті Архиеп. Йосифа про відновлення праці після двох перших років війни говориться, що бібліотека нараховувала бл. 12000 томів і 300 рукописів та стародруків.[2е]

Це швидке зростання завдячувалося дарункам, обмінові, надсиланню рецензійних примірників і — тільки в незначній мірі — купівлі. У звіті за перше десятиліття праці є список 7 добродіїв бібліотеки, як теж 91 дальших жертводавців,[3а] які разом подарували 2745 т.[3б] на всіх томів у той час 10035 (отже, дари творили 27,3%). Серед добродіїв бібліотеки треба назвати: Митрополита Андрея (225 т.), о. Митр. О. Бачинського (216), о. офіціяла А. Білецького (962), п-ю Бодянську, вдову по проф. Бодянському (150), о. Т. Бородайкевича (150), Єпископа О. Боцяна (263 і цінний архів), о. прелата І. Дольницького (112 та архів), а згодом о. В. Громницького (113 книжок у 139 т.).[3в]

Бувши директором бібліотеки, о. д-р Й. Сліпий започаткував дуже важливу акцію: «переглянути всі церкви і парохіяльні бібліотеки, в яких ще криються нераз великі цінності, заховані в воєннім лихоліттю, а які Товариство безумовно мусить стягнути і врятувати перед загибіллю».[4а] Сам ініціятор відвідав з цією метою бл. 30 церков, як про те він звітував на II Загальних Зборах,[4б] не подаючи однак цифрових даних, скільки книжок він у той спосіб придбав до бібліотеки.

Обмін із видавництвами та бібліотеками був досить добре наладнаний, і в 1938 р. охоплював 16 українських, 11 польських

[2г] Т. VI. 1932. Стор. 90.
[2г] о. Глинка—Чехович, стор. 30.
[2д] «Богословія», т. XIV. 1936. Стор. 76.
[2е] Т. XVII—XX. 1939—42. Стор. 91.
[3а] о. Глинка—Чехович, стор. 32—35.
[3б] Там же, стор. 30.
[3в] Про перших жертводавців-добродіїв, там же; про о. Громницького: «Богословія», т. XIV, 1936. Стор. 274.
[4а] В брошурі: Богословське Наукове Товариство і його статути. Стор. 9. Що в поодиноких парохіях були справді неоцінені скарби, можу сказати на підставі власного досвіду. 1925 р., як гімназійний учень, бачив я на дзвінниці у Старім Самборі залишені без ніякої опіки книжки старої бібліотеки, серед яких дослівно валялися стародруки з XVI століття.
[4б] «Богословія», т. III. 1925. Стор. 267.

та 30 закордонних видавництв,[5а] завдяки чому можна було м. ін. улаштувати читальню наукових богословських часописів, що вже на початку існування БНТ належала до найкращих цього роду у Львові.[5б] Обмін спричинився також до того, що й нині видання «Богословії» можна знайти по бібліотеках у Західній Європі. На початку II-ої світової війни бібліотека, яка мала чимало унікатів і м. ін. цінний відділ богословської орієнталістики і сучасної богословської літератури, начисляла численні комплекти журналів: 71 українських, 10 російських, 22 польських, 8 німецьких, 3 італійських, 5 французьких, 2 англійських, 1 голляндський, 8 латинських, 7 чеських, 6 сербських та хорватських, 4 білоруських.[5в]

Щоб усвідомити, як мало пропорційно приходило книжок з купівлі, можна зацитувати кілька цифер із річних касових зведень: На бібліотеку видано в рр. 1925 — 675,20 зл. (враз з видатками на інвентар), 1926 — 1468,11 зл. (єдина велика позиція за увесь час), 1927 — 244,12 (разом із коштами кліш), 1928 — 241,19 (з клішами), 1929 — 218,55 (з клішами), 1930 — 525,88 (з клішами та образами), 1931 — 495,51 (з клішами), 1932 — 162,77 (з клішами). Вправді дуже шкода, що записи різних витрат подавано на одчому конті, але якщо б навіть прийняти, що 90% з названих сум ішло на біліотеку, то і так всі ті позиції є неймовірно малі. А проте, бібліотека дійшла до того ступеня розвитку, що нею можна було вже похвалитися. Як і скрізь у історії БНТ, так і тут був помітний той ідеалізм, що при малих засобах доходив до чималих досягнень.

Тим важча втрата постигла БНТ у час війни: 14 вересня 1939 р. сильна розривна бомба впала на церкву Духовної Семінарії й завалила також старий будинок Семінарії, де приміщувались бібліотека, архів і маґазин видань БНТ. Це був величезний удар для Товариства та для всієї української культури, бо здавалося, що це «безповоротно пропав науковий дорібок Т-ва від 1923—1939 рр., дорібок незвичайно інтенсивної праці, якою Т-во промостило собі право горожанства серед найповажніших українських і заграничних установ».[6а] Проте, як тільки трапилася можливість, праця над відновленням БНТ і його бібліотеки зразу

[5а] о. Глинка—Чехович, стор. 30—32.

[5б] БНТ і його статути. Стор. 9.

[5в] «Богословія», т. XVII—XX. 1939—42. Стор. 91.

[6а] «Богословія», т. XVII—XX. 1939—42. Стор. 92. Дата знищення бібліотеки подана в «Богословії» помилково, як четвер, 15. IX. 1939 р., отже четвер у 1939 р. був 14. IX., а 15. IX. була п'ятниця. Один із тодішніх асистентів Академії д-р Б. Казимира докладно пам'ятає, що бомба впала в четвер, отже це було 14. IX..

закипіла, зокрема розпочалися праці над складенням каталогу книгозбірні, яке БНТ отримало у спадщині по бл. п. о. проф. А. Іщакові, замордованім 1941 р. большевиками під час відступу їх військ.[66]

[66] Там же, стор. 228.

VII. ВІДЧИТОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Якщо судити по збережених результатах, то БНТ зосередило свою наукову діяльність на видання. Менше уваги присвячено доповідям, які — проте — досить часто попереджували видання; уможливлюючи обмін думок і внесення певних коректив перед друком, вони виконували важливу функцію. З цього погляду спеціяльне значення мали засідання Секцій; на жаль, доступні джерела не дають можливости скласти повної картини саме праці Секцій: із секційних засідань не давано інформацій для преси, і про них не згадується у хроніці, міщеній у «Боголовії». Тільки брошура з оглядом діяльности за перше десятиліття зберегла повні дані на підставі архівних матеріялів та протоколів, — до дальших шости років брак будьяких джерел. Все таки можна скласти собі бодай погляд щодо періодичности засідань та інтенсивности праці. Не можна — натомість — дати повного цифрового підсумку за цілий час існування Товариства.

А. *У Філософічно-догматичній Секції* занотовано наступні доповіді:

1) 19. X. 1924: о. д-р Й. Сліпий. Реферат праці о. д-ра А. Ляндґрафа н. т. Partes animae norma gravitatis peccati.

2) 19. X. 1924: о. д-р Й. Сліпий. Про вплив св. Томи на орієнтальну теологію.

3) 4. I. 1925: д-р Г. Костельник. Про інтуіцію.

4) 4. I. 1925: о. д-р Г. Костельник. Рецензія праці о. д-ра Й. Сліпого н. т. Св. Тома з Аквіну і схоластика.

5) 4. IV. 1925: о. д-р Т. Галущинський, ЧСВВ. Українські переклади св. Письма.

6) 14. VI. 1925: о. д-р Й. Сліпий. De principio spirationis in SS. Trinitate.

7) 23. XII. 1926: о. д-р Й. Сліпий. Num Spiritus Sanctus a Filio distinguatur, si ab eo non procederet?

8) о. д-р Г. Костельник. Принцип тотожности основою всіх судів.[1]

Б. Історично-правнича Секція:

1) 10. XI. 1927: д-р Я. Гординський. Нікейський Собор в українській традиції.

2) 21. II. 1928: о. д-р А. Іщак. Погляд на дві томістичні школи.

3) 3. III. 1930: д-р М. Чубатий. Реферат праці Бавмґартена про хрещення Володимира.

4) 16. XII. 1930: о. д-р А. Іщак. Ігнатій і Фотій у відношенні до Риму.

5) 3. III. 1932: о. Й. Скрутень, ЧСВВ. Реферат про перший зошит кодексу нового церковного права.

6) 28. XI. 1932: о. д-р А. Іщак. Справа церковної лучности Риму і Візантії в часі між Фотієм і Керуларієм.[2]

В. Практично-богословська Секція:

1) 23. V. 1924: Єпископ Й. Боцян. Плян діяльности Практично-богословської Секції.

2) 11. XI. 1924: о. д-р С. Кархут. Автореферат праці: Граматика української церковно-слов'янської мови.[3]

Хоч названих 16 секційних доповідей не відзеркалює повністю праці Секцій, то проте вони вказують, що засідання не були періодичні та відбувалися рідко.

Тоді як інформація про секційну відчитову діяльність є неповна, можемо точно назвати всі доповіді на шістьох:

Г. Наукових Зборах:

I Науковий Збір, 29. I. 1925 р.: 1) о. д-р Т. Галущинський, ЧСВВ. Наука богословії та її завдання під нинішню пору.

II Науковий Збір, 11. XI. 1927 р.: 2) д-р Я. Гординський. Нікейський Собор у українських пам'ятниках.

III Науковий Збір, 13. XI. 1929 р.: 3) о. д-р В. Масцюх. Зарученини в Галицькій провінції.

4) о. д-р Й. Сліпий. Дискусія про візантійство.

IV Науковий Збір, 30. XI. 1932 р.: 5) о. д-р А. Іщак. Захарій Копистянський і його палінодія.

6) о. д-р Г. Костельник. Поняття матерії у старовинних атомістів і найновіших фізиків.[4a]

---

[1] о. Глинка—Чехович, стор. 45—46. Засідання Філософічно-догматичної Секції були спільні і для Біблійної Секції, яка не мала відповідної кількости членів для розгортання самостійної праці.

[2] Там же, стор. 46.

[3] Там же, стор. 46.

[4a] Там же, стор. 45. (Про доповіді 1—6).

V Науковий Збір, 20. III. 1936 р.: 7) д-р В. Залозецький. Відгомін хрестоносних походів у мистецтві Сходу.[4б]

VI Науковий Збір, 29. V. 1938 р.: 8) о. д-р А. Іщак. Процесове і карне право в новій кодифікації Східньої Церкви.

9) о. д-р Л. Глинка. Про кодифікацію східнього церковного права.[4в]

Ґ. *Ювілейна Академія:*

Крім секційних доповідей та викладів на наукових Зборах, було ще кілька виступів на святочних імпрезах, зокрема на *Ювілейній Академії в пошану св. свщм. Йосафата Кунцевича.*[5а] Академія відбулася 15 лютого 1925 р. та, крім доброї мистецької програми [5б] і вступного слова голови Товариства о. д-ра Т. Галущинського ЧСВВ, мала дві наукові доповіді: Преосв. д-ра О. Боцяна: «Свщм. Йосафат у світлі історії і критики», та о. д-ра Й. Сліпого: «Богословське образування і літературна творчість св. свщм. Йосафата». Обидві доповіді з'явилися згодом друком у ювілейному Збірнику, що вийшов як І том «Праць БНТ».

Д. Унійний з'їзд:

Однак найбільшим досягненням у ділянці відчитової діяльности був науковий *Унійний З'їзд,*[6а] який відбувся для започаткування 300-літнього ювілею смерти митрополита Йосифа Рутського († 5 лютого 1637) у Львові, 22—25 грудня 1936 р. З'їзд організувало БНТ — за ініціятивою Митрополита Шептицького у співдії із ОО. Василіянами, Редемптористами та Студитами, а головним організатором був голова БНТ, о. ректор д-р Й. Сліпий.

[4б] «Нива», річник XXXI. 1936. Стор. 118—119.

[4в] «Нива», р. XXXIII. 1938. Стор. 296.

[5а] «Богословія», т. III. 1925. Стор. 268.

[5б] В мистецькій програмі академії були виступи хору богословів (о. Й. Кишакевич: Пісню слави заспіваймо; М. Гольтісон: Доколі Господи), тенорові сольо мистця М. Голинського (Ж. Бізе: Кармен, О. Нижанківський: Минули літа молодії) та гра орхестри богословів (Келср Беля: Увертюра, оп. 75). З мистецьких імпрез, підготованих БНТ (спільно із Духовною Семінарією у Львові) треба ще згадати Ювілейну Академію у 25-ліття вступу на митрополичий престол Кир Андрея. Академія відбулася 28 лютого 1926, а на її програму склалися «Псальми» Бортнянського, виконані хором питомців, скрипкові продукції, тенорове сольо відомого «Аве Марія», цитрове сольо славного цитриста о. Евгена Купчинського. Головною точкою Академії було вручення Головою Т-ва, о. д-ром Т. Галущинським, ЧСВВ, ювілейного дару: 1—2 книжки «Богословії» за 1926 р., присвяченої життю та творчості Митрополита (див. »Богословія», т. IV. 1926. Стор. 323).

[6а] «Нива», р. XXXI. 1936. Стор. 36 (коротка хронікарська замітка). «Нива», р. XXXII. 1937. Стор. 27—33 і 45—57 (обширна звітна стаття о. П. Хомина п. н.: «Унійний з'їзд у Львові», — з поданням змісту доповідей і дискусії, резолюціями, рефлексіями, тощо). «Дзвони». 1937. Стор. 62—63. (Довша замітка у Хроніці, за ініціялами редактора Петра Ісаєва).

З'їзд почався соборною архиєрейською св. Літургією[65] в свято Непорочного Зачаття ПДМ, а інавґурація відбулася на наступний день ранком у митрополичій палаті. Організатор з'їзду, о. д-р Сліпий звернувся до Митрополита, привітавши його, як ініціятора нарад, а Кир Андрей вказав на заслуги Рутського, «найбільшої постатті в історії Унії, що їй рівної немає», а згодом накреслив завдання з'їзду, що випливають з потреб часу.

Після святочного відкриття учасники — в числі бл. 200 осіб із усіх трьох епархій Галицької Провінції — перейшли на ділові наради до Богословської Академії. Нарадами керувала Президія із чотирьох Преосвященних (Кир Микола Чарнецький, Кир Йосиф Лятишевський, Кир Никита Будка і Кир Іван Бучко). Секретарями були: д-р К. Чехович, о. О. Осташевський та о. П. Хомин.

Прочитані доповіді:

23. XII.: 1) о. ректор д-р Й. Сліпий. Погляд на з'єдинені Церкви і догматичні різниці з нез'єдиненими.

2) о. крилошанин Р. Лободич. Значіння Замойського Синоду для Унії.

3) о. Й. Скрутень, ЧСВВ. Митрополит Рутський в життю сьогоднішніх Василіян.

24. XII.: 4) о. д-р Г. Костельник. Ідеологія Унії.

5) д-р М. Чубатий. 300-ліття Унії на Україні.

6) о. д-р А. Іщак. Становище Унії до Автокефалії.

7) о. протоієрей П. Табінський. Що потрібно для успішности церковного поєднання?

8) о. В. Величківський, ЧНІ. Методика унійної праці між нез'єдиненими православними на Волині.

9) д-р В. Залозецький. Мистецька творчість Унії впродовж останніх 30 літ.

25. XII.: 10) о. Ст. Рудь. Літургія св. Івана Золотоустого в І-ій половині XVII століття.

11) о. д-р Л. Глинка. Правні основи Унії.

12) о. П. Хомин. Погляд нез'єдиненої преси на Унію.

Як одна з найбільших наукових імпрез в той час на Західньо-Українських Землях, З'їзд викликав великий ентузіязм серед духовенства, мирян та, взагалі, інтеліґенції, тим більше, що він

[65] В архикатедральному соборі св. Юра. Служили св. Літургію Преосвященні — помічник станиславівський кир Іван Лятишевський і два помічники львівські кир Никита Будка та кир Іван Бучко у сослуженні о. протоігумена ОО. Василіян Віталія Градюка, о. ігумена ОО. Студитів Климентія Шептицького, о. прелата Леонтія Куницького, о. крилошанина станиславівської епархії Романа Лободича, о. д-ра Василя Лаби та двох дияконів. Проповідь мав о. д-р Гавриїл Костельник, що накреслив постать митрополита Рутського.

відкривав перспективи активізації українських католиків на зовнішньому секторі. На з'їзд наспіла телеграма із Апостольським благословінням св. Отця,[6в] а один із дискутантів ствердив, що відбутий з'їзд стояв вище від подібних починів заграницею.[6г] Родилися сподівання, що Львовові судиться відограти ролю Велеграду, Любляни, Праги, Пинська, і не дивно, що вже був пляновани черговий унійний з'їзд — з нагоди 500-ліття Фльорентійської Унії.[6ґ] Але війна унеможливила ті далекосяжні пляни. Проте праці З'їзду збереглися, бо їх видано окремим томом — XI-XII — «Праць БНТ».

*

Загальний — неповний — підсумок доповідей за 16 літ діяльности БНТ виявляється отже числом 39.[7]

[6в] Там же, стор. 29, 52.

[6г] Там же, стор. 54. (о. д-р В. Левицький).

[6ґ] Рішення IX Загальних Зборів, 2. II. 1939, див. «Богословія», т. XVII. 1939. Стор. 78; «Нива», р. XXXIV. 1939. Стор. 79.

[7] Секційних доповідей — 16 (8 на Філософічно-догматичній Секції, 6 на Історично-правничій, 2 на Практично-богословській); 9 доповідей на шістьох Наукових Зборах, 2 на ювілейній Академії, 12 на Унійнім З'їзді. До речі, цей підсумок також вказує на ту ролю, яку відограв у житті БНТ Унійний З'їзд.

VIII. АКАДЕМІЧНІ ВЕЧОРИ

Коли кількість чисто наукових доповідей була радше скромна, тоді БНТ добуло собі тривку заслугу улаштовуванням Академічних Вечорів для інтеліґенції. Вони відбувалися під гаслом «За католицький світогляд»[1] та мали дати відповідь на великий сумнів і неспокій людини переходових часів, на межі двох епох, коли то «смеркає вчорашнє, а світає завтрішнє». Вправді перша світова війна захитала вже основами матеріялістично-гедоністичного демоліберализму, зближаючи людину до Бога, проте на овиді з'явилися нові небезпеки для її духовости, породжені воєнним здичавінням та післявоєнними революціями. І ось небезпекам модерної доби на нашому терені мало протиставитися БНТ. До свого завдання воно приготувалося дуже серйозно, добираючи на прелеґентів найбільше кваліфіковані сили, насамперед своїх дійсних членів та професорів Богословської Академії.

---

[1] Під таким наголовком вмістив статтю у «Дзвонах» головний редактор, м-ґр Петро Ісаїв (Річник 1935, стор. 350—353), даючи підсумки перших двох серій Академічних Вечорів (рр. 1933/34 та 1934/35).

В першій серії викладів — у зимові місяці 1934 р. — прочитано наступні доповіді:[2]

1) 14. І. о. д-р Г. Костельник. Матерія і дух.

2) 21. І. о. д-р Г. Костельник. Людина і звірина.

3) 28. І. д-р Я. Пастернак. Св. Письмо в світлі найновіших археологічних розкопів.

4) 4. ІІ. о. д-р А. Іщак. Рим і Візантія.

5) 18. ІІ. проф. д-р М. Чубатий. Роля Унії в житті української нації.

6) 25. ІІ. д-р М. Дзерович. Українська проблема в світлі біології.

7) 4. ІІІ. о. Й. Скрутень. ЧСВВ. Церква і держава.

8) 18. ІІІ. о. д-р М. Конрад. Модерна ментальність і католицизм.

9) 25. ІІІ. о. д-р М. Конрад. Католицизм і націоналізм.

10) 29. IV. д-р М. Дзерович. Сучасне завдання української інтеліґенції.

Початковий успіх та поважне число слухачів заохотили ініціяторів продовжувати вечори, і їх друга серія розпочалася святочною інавґурацією, при чому засідання відкрив о. ректор д-р Й. Сліпий спеціяльною промовою, а доповідь читав:

11) 25. XI. 1934. д-р А. Ластовецький. Дуалізм матерії.

Дальші доповіді у цій серії:

12) 2. XII. 1934. о. д-р Г. Костельник. Психологічні джерела атеїзму.

13) 9. XII. 1934. о. д-р А. Іщак. Сучасне безбожництво на Радянщині.

14) 16. XII. 1934. д-р Ю. Полянський. Первісна людина в світлі найновіших розкопів.

15) 20. І. 1935. д-р К. Чехович. Ідеологія Драгоманова в світлі сучасности.

16) 27. І. 1935. д-р М. Дзерович. Медицина і мораль.

17) 3. ІІ. 1935. о. д-р Л. Глинка. Католицька наука про державу.

18) 10. ІІ. 1935. о. д-р М. Конрад. Корпоративний устрій суспільства.

19) 17. ІІ. 1935. д-р П. Мінко. Вільномулярі.

20) 24. ІІ. 1935. д-р Я. Пастернак. Початки християнства на Україні в археологічних пам'ятках.

21) 3. ІІІ. 1935. о. д-р Й. Сліпий. Віра і наука.[3]

---

[2] Там же; крім цього: «Богословія», т. XII. 1934. Стор. 315; «Нива», р. XXIX. 1934. Стор. 37—38.

[3] «Богословія» і «Дзвони», як під 2.

III-тя серія Вечорів:[4]

22) 20. X. 1935. о. д-р Й. Сліпий. З подорожі по Англії.

23) 27. X. 1935. о. д-р Г. Костельник. Проблема вічности.

24) 10. XI. 1935. о. д-р І. Гриньох. Психоаналіза З. Фройда.

25) 17. XI. 1935. д-р І. Копач. Що таке філософія?

26) 24. XI. 1935. д-р М. Дзерович. Відгомін матеріялістичної та ідеалістичної філософії в медицині.

27) 1. XII. 1935. д-р В. Залозецький. Світогляд і мистецтво.

28) 8. XII. 1935. д-р М. Драґан. Мистецтво ікони.

29) 15. XII. 1935. д-р Я. Гординський. Проблема жінки в українській літературі на Радянщині.

30) 2. II. 1936. д-р Р. Зубик. Княжий Львів.

31) 9. II. 1936. о. д-р Л. Глинка. Родина і держава в світлі католицької науки.

32) 16. II. 1936. д-р М. Чубатий. Східні і західні впливи в історії української Церкви.

33) 23. II. 1936. о. д-р А. Іщак. Автокефалія і Вселенська Церква.

34) 1. III. 1936: д-р К. Чехович. Постать Мойсея в творчості Івана Франка.

35) 8. III. 1936. д-р М. Гнатишин. Світогляд Т. Шевченка.

36) 15. III. 1936. д-р Я. Пастернак. Розвиток похоронних обрядів на українських землях.

Доповіді, названі під числами 22, 27, 28, 30 та 36 були з висвітлюванням відповідних ілюстрацій.

IV-та серія[5]

37) 8. XI. 1936. о. д-р Й. Сліпий. Сучасний унійний рух на Заході.

38) 15. XI. 1936. о. д-р Г. Костельник. Проблема чуда.

39) 22. XI. 1936. о. д-р А. Іщак. Історія української книжки.

40) 29. XI. 1936. д-р І. Копач. Плятон про безсмертність душі.

41) 6. XII. 1936. д-р Я. Пастернак. Археологічні джерела української історії.

42) 13. XII. 1936. м-ґр П. Ісаїв. Філософія сучасних природничих наук.

43) 24. I. 1937. д-р В. Залозецький. Католицизм і консервативна ідея.

44) 31. I. 1937. д-р М. Чубатий. Церква й держава в старій Україні.

---

[4] «Богословія», т. XIV. 1936. Стор. 76—77; «Нива», р. XXX. 1935. Стор. 367—368.

[5] «Богословія», т. XIV. 1936. Стор. 274—275; «Нива», р. XXXI. 1936. Стор. 423; р. XXXII. 1937. Стор. 195—196.

45) 7. II. 1937. о. д-р Л. Глинка. Проблеми меншин у світлі католицької науки.

46) 14. II. 1937. о. Й. Скрутень, ЧСВВ. Оптимізм та песимізм.

47) 21. II. 1937. о. д-р М. Конрад. Основи марксизму.

48) 28. II. 1937. о. д-р Й. Маркевич, ЧСВВ. Проблема правди.

49) 7. III. 1937. о. д-р І. Гриньох. Оккультні феномени в світлі християнської філософії.

50) 14. III. 1937. д-р М. Дзерович. Проблема стиґматизації.

51) 21. III. 1937. д-р К. Чехович. Постать Вишенського в творчості І. Франка.

52) 4. IV. 1937. д-р М. Гнатишак. Ідейні основи творчости М. Шашкевича.

53) 11. IV. 1937. д-р М. Драґан. Українські дерев'яні церкви.

54) 18. IV. 1937. д-р Р. Зубик. Українська торговля в княжих часах.

Доповіді, названі під 39, 41 та 53, були із світлинами.

V-та серія:[6]

55) 14. XI. 1937. о. д-р В. Лаба. Ісус Христос у світлі ліберальної критики.

56) 21. XI. 1937. д-р І. Копач. Етика і політика.

57) 28. XI. 1937. о. д-р А. Іщак. Упадок Церкви на Радянщині.

58) 5. XII. 1937. о. д-р Г. Костельник. Інстинкти у людини.

59) 12. XII. 1937. д-р М. Гнатишак. Література і суспільне життя.

60) 23. I. 1938. д-р М. Чубатий. Відродження католицизму у Франції.

61) 30. I. 1938. ред. М. Демкович-Добрянський. Плятонова концепція держави.

62) 6. II. 1938. о. д-р Л. Глинка. Соціяльне питання у папських енцикліках.

63) 13. II. 1938. д-р В. Залозецький. Соціяльна проблема в творі Липинського.

64) 20. II. 1938. д-р М. Дзерович. Соціяльне питання в Католицькій Акції.

65) 27. II. 1938. о. д-р М. Конрад. Приватна власність.

66) 6. III. 1938. д-р К. Чехович. Ідеї анархізму в наукових працях Драгоманова.

66 доповідей за п'ять років (1934—1938) — це чималий до-

[6] «Богословія», т. XV. 1937. Стор. 288; «Нива», р. XXXII. 1937. Стор. 446.

рібок.[7] Вже саме число досить велике, але важливіше, що ініціятива — після перших успіхів — «зінституціоналізувалася», стала щорічною невід'ємною складовою частиною нашого культурного життя. Вечори, які від початку — за однозгідним свідченням преси — відвідувалися значною кількістю осіб, виховали зчасом свою власну публіку. За останній рік помітне до цього намагання давати тематичні цикли (соціяльна проблематика). Тому зовсім правильною треба уважати думку, висловлену на марґінесі Академічних Вечорів: «Якщо на Заході під цю пору творять численні вселюдні або популярні університети, то ми можемо бути вдоволені, що у нас Академічними Вечорами п о п у л я р н и й к а т о л и ц ь к и й у н і в е р с и т е т саме започатковано. Бо справді обговорювні виклади насувають думку, щоб їх розширити, *випрацювати цілорічний плян* та на такий *університет перетворити*, що принесло би для католицької та української національної ідеї великі і різні користі».[8] Мірою актуальности постуляту був факт, що незабаром Вечори поширено на провінцію, і відбулися численні виїздні виклади, починаючи вже з другого року (1934/35). Здебільша виклади були повторенням львівських, але кілька було наново підготованих, як напр.:

67) 8. XII. 1935, Станиславів. Д-р М. Гнатишак. Літературна критика і світогляд.

68) 16. II. 1936, Дрогобич. О. д-р Г. Костельник. Проблема стиґматизації у Насті Волошин.

69) 22. III. 1936, Дрогобич. Д-р М. Гнатишак. Т. Шевченко і релігія.

70) 5. XII. 1936, Рогатин. Д-р К. Чехович. Провідні ідеї М. Драгоманова.

71) 28. XII. 1936, Рогатин. О. д-р Г. Костельник. Релігійні фальші новітніх часів.

72) 14. II. 1937, Броди. О. д-р І. Гриньох. Молодь і Церква.

Всіх виїздних доповідей — наново підготованих та повторених — відбулося 58.[9] За роками виїздні виклади представляються

---

[7] Ані в «Богословії», ані в «Ниві», ані в «Дзвонах» (які приносили коротші чи довші хронікарські замітки про Академічні Вечори) нема ніякої згадки про доповіді у сезоні 1938/39, і тому треба припустити, що тоді доповідей не було, що пояснюється загальною політичною ситуацією (напруження у міжнародних стосунках в зв'язку з натиском гітлерівської Німеччини на Чехо-Словаччину; постання Карпатської України, що призвело до піднесення настрою в Галичині, але також до натиску польської адміністрації; передвоєнні настрої і загальна непевність).

[8] м-гр П. Ісаїв у цитованій статті «За католицький світогляд». «Дзвони». 1935. Стор. 352.

[9] Тобто разом було всіх Академічних Вечорів: 66 у Львові, 6 вперше читаних на провінції, 52 доповідей повторених на провінції після того, як вони були прочитані у Львові, або у сумі: 124 доповідей у 1933—1938 рр.

так: 1934/35 рік — 8 доповідей (5 у Тернополі[10] та 3 у Стрию[11]) рік 1935/36 — 24 доповіді[12а] а саме: Станиславів — 10,[12б] Коломия 3,[12в] Дрогобич — 6,[12г] Яворів — 5;[12ґ] рік 1936/37 — 26[13а] (Броди — 2,[13б] Золочів — 4,[13в] Рогатин — 6[13г] Стрий — 4,[13ґ] Яворів — 4,[13д] Станиславів — 6.[13е]) Разом охоплено — крім Львова — 9 місцевостей.[14]

Систематичні академічні виклади на провінції це була рішуче важлива новина, яка чимало спричинилася до пожвавлення нашого духового життя й до поглиблення зацікавлень суспільности. Таким чином, і з цього погляду Академічні Вечори треба розцінювати, як важливу позицію у діяльності БНТ, хоч вони і не були суто наукові. Популяризуючи найновіші наукові досліди, вони спричинювалися до витворення відповідної загальної атмосфери, так дуже потрібної для розвитку науки. Окрема роля Академічних Вечорів для християнського середовища, — вони були однією із найвідповідніших форм світського апостольства. Незаперечно вони також спричинилися до зростання престижу християнських установ, і тим самим діяли позитивно на оточення, тим більше що жадне з Західньо-українських тодішніх середовищ не змогло здобутися на таку ініціятиву.

---

[10] Про доповіді за 1934/35 р. на підставі «Богословії», т. XIII, 1935. Стор. 184. У Тернополі прочитано доповіді, названі під числами: 25, 12, 13, 20, 5 (подаю у хронологічному порядку, як вони були читані).

[11] У Стрию прочитано доповіді, названі під числами: 25, 15, 12.

[12а] Про доповіді у р. 1935/36: «Богословія», т. XIV. 1936. Стор. 77—78.

[12б] У Станиславові були доповіді: 2, 20, 5, 4, 3, 17, 8, 15, 67, 26.

[12в] 15, 14, 4.

[12г] 68, 17, 5, 26, 69, 15.

[12ґ] 2, 13, 17, 9, 69.

[13а] Про доповіді 1936/37: «Богословія», т. XV. 1937. Стор. 76—77.

[13б] Доповідь ч. 72 — Броди та Старі Броди.

[13в] 68, 69, 54, 34.

[13г] 69, 70, 3, 72, 68, 71.

[13ґ] 24, 31, 34, 67.

[13д] 72, 54, 70, 45.

[13е] 32, 34, 30, 31, 38, 27.

[14] На першому місці іде Станиславів із 16 доповідями, а за ним: 2. Яворів — 9, 3. Стрий — 7, 4—5. Дрогобич і Рогатин по 6, 6. Тернопіль — 5, 7. Золочів — 4, 8. Коломия — 3, 9. Броди і Старі Броди — 2.

IX. ВИДАННЯ БНТ

Коли Унійний З'їзд належав до вершинних виявів наукової відчитової діяльности з уваги на відкривані перспективи, — коли Академічні Вечори спричинилися до пробудження творчої думки нашої інтеліґенції, тоді — незаперечно — найбільшим досягненням

Богословського Наукового Товариства, яке рішило про його місце в українському науковому світі і здобуло йому визнання в міжнародних богословських колах, були його видання.

А. «Богословія». Серед видань БНТ на перше місце вибивається богословський науковий квартальник «Богословія». Щоб зрозуміти його значення, вистачить пригадати регулярність його появи впродовж 17 років, як також факт, що у той час це був єдиний український постійний науковий журнал на Західньоукраїнських Землях та еміґрації.

«Богословія» випередила постання БНТ, почавши виходити з 1923 р. і підготовляючи остаточно ґрунт для заснування Товариства. На Основних Загальних Зборах передано квартальник — враз із зачатками бібліотеки — у власність нового наукового об'єднання, а звіт редактора належав до точок програми, які викликали найбільше зацікавлення.[1]

Розміри однієї книжки усталено на 6 друкарських аркушів (96 сторінок), при чому деякі випуски виходили за два квартали разом у відповідно збільшеному об'ємі. На жаль, фінансові труднощі, про які була мова вище і які навіть грозили припиненням видавання, примусили зменшити об'єм книжки до 5 аркушів (80 сторінок) — рішенням Ради з 10. V. 1925 р.[2] Все таки, річники «Богословії» (томи) досягали об'ємом 300 сторінок, і це уможливлювало публікацію значних наукових творів.

Зміст книжки складали оригінальні праці (статті, студії, розвідки, які часто виходили згодом окремими відбитками), коротші «вибрані питання», багатий відділ рецензій, хроніка важливіших подій, що могли цікавити науковий богословський світ. Окремо виділено хроніку самого БНТ, яка спочатку була дуже точна, і вона в значній мірі уможливила й написання цієї студії. На увагу заслуговує спосіб подавання бібліографії надсиланих книжок, — насамперед тому, що ця бібліографія багата (доказ, що обмін із видавництвами — своїми та чужими — був добре наладнаний і що цей відділ ведено дуже дбайливо), по-друге тому, що при подаванні назв надсиланих журналів зазначувано точний зміст. Таким чином, цей відділ «Богословії» для історика нашого культурного життя має величезне значення, бо дає змогу зорієнтуватися в проблематиці часу й у авторах.[3]

---

[1] «Богословія», т. II. 1924. Стор. 83—85 та 255—257.

[2] о. Глинка—Чехович, стор. 18.

[3] Для прикладу, як старанно був ведений цей відділ, подамо деякі числа. Так, напр., у кн. 1—2, IX-го тому (1931 р.) бібліографія надісланих видань займає 10 сторінок, і на них подані бібліографічні дані 37 книжок та точні зміст 33 журналів; 2—3 кн. XII тому (1934): 10 сторінок, — 68 книжок, 51 журналів; 1 кн. XIV тому (1936): 9 сторінок, 55 книжок, 39 журналів; 1 кн. XVIII тому (1939): 12 сторінок, 40 книжок, 45 журналів.

Коли значна кількість допозідей пропала (всі ті, які не були друковані у журналах, які є доступні на Заході) і залишилися тільки титули, як картина зацікавлень і колишньої праці середовища, тоді матеріяли «Богословії» збереглися, як тривалий вклад в українську богословську думку. Незаперечно, «Богословія» заслуговує на те, щоб їй присвятити окрему студію. Проте, поки така студія зможе бути написана, є дуже доцільним дати для сучасних українських богословів-дослідників можливість орієнтації в багатстві зібраних матеріялів, а тому у доповненні до самої студії подаю бібліографію всіх статтей, вміщених у «Богословії» та у її виданнях. Знаючи проблематику та авторів, зможуть скористати із надбань попередників навіть ті сучасні дослідники, що не мають безпосереднього доступу до річників «Богословії», але можуть замовити мікрофільми у бібліотеках, в яких вона зберігається. Звичайно, таке бібліографічне зіставлення уможливлює крім цього певний статистичний підсумок друкованих авторів та вміщених статтей-студій.

Редактором «Богословії» був весь час о. д-р Йосиф Сліпий, що ще тільки підкреслює його винятковий вклад праці у розбудову Товариства.

«Богословія» здобула собі належну оцінку та визнання. Насамперед, великим заохоченням для праці було Апостольське благословіння, яке св. Отець Пій XI переслав 23. VIII. 1926 р. за посередництвом свящ. Конґреґації на адресу митрополита Андрея Шептицького, а згодом — 27. VII. 1927 р. за посередництвом Секретаріяту Стану (і за підписом самого Секретаря Стану, Еміненції кард. П. Ґаспарі) на адресу о. Редактора.[4]

З приходом большевиків до Львова, 1939 р., видавання квартальника припинилося. В той рік вийшла тільки І-ша книжка, а готову вже 2—3 книжку цього ж тому знищено в друкарні «Бібльос».[5] За німецької окупації були намагання відновити видавання «Богословії», які тільки у обмеженій мірі увінчалися успіхом. Вийшов лише один випуск, 1942 р. Для зазначення традиції видання та рішучої волі продовжувати розпочате діло в найтяжчих умовах, цей випуск позначено роками 1939—42, і послідовно позначено його як том XVII—XX, а саму пагінацію продовжено з р. 1939. (Видана перша книжка в тому році мала 90 сторінок, а том за рр. 1939—42 починається з 91 стор. і кінчається стор. 242, тобто має 152 сторінок).

Подані числа мають значення також для ілюстрації, яким чином зростала бібліотека, не зважаючи на те, що фонди на її розбудову були малі. Врешті ці числа говорять також про багатство читальні журналів.

[4] о. Глинка—Чехович, стор. 13—14.

[5] «Богословія», т. XVII—XX. 1939—42. Стор. 92.

Цей випуск вийшов за цією самою редакцією (тільки о. Редактор тим часом став Архиєпископом) і має усталений раніше уклад. В додатку додано тільки сумлінно зладжений бібліографічний показник видань БНТ та Греко-католицької Богословської Академії, наче в передчутті, що видавання квартальника не пощастить продовжувати й що останнє число «Богословії» повинно бути одночасно підсумком того, що зроблено в найважливішій ділянці праці.

Воєнний випуск «Богословії» належить до бібліографічних рідкостей, бо його не можна було вислати до бібліотек на Заході, з якими БНТ стояло у обміні до війни. Про відновлення «Богословії» на чужині пишемо в окремому розділі.

Б. Видання «Богословії» та «Праці Богословського Наукового Товариства». Більші студії, міщені в «Богословії», з'являлися згодом окремими відбитками. Так постала окрема серія видань, знана під окресленням «Видання «Богословії» (в якій серії згодом виходили й самостійні праці, а не тільки відбитки). Поруч із виданнями «Богословії» виходила ще інша серія: «Праці БНТ», — в якій друкувалися більші розміром і значніші монографії, чи збірні праці. Після заснування Богословської Академії виник проект (рішення Ради БНТ з 10 квітня 1929[6]), щоб видання «Праць БНТ» сполучити із аналогічною серією «Праць Греко-католицької Богословської Академії», тим більше що редактором обидвох серій (як і всіх наукових видань БНТ взагалі) був о. д-р Й. Сліпий. Проте цього рішення не переведено послідовно в життя, і, напр., вже й після постанови маємо деякі нові томи «Праць БНТ».

Повний список «Видань ‚Богословії'» і «Праць БНТ» подаємо в Бібліографії праць БНТ, в доповненні до самого нарису.

Годиться тільки відзначити, що «Видання Богословії» це послідовне продовження й поширення діяльности Редакції «Богословії». Вправді вони — на загал — менші об'ємом, проте в сумі — при 30 виданих до війни позиціях — вони нараховують 107 аркушів (понад 1700 стор.).[7]

---

[6] о. Глинка—Чехович, стор. 19. БНТ мало видавати тільки «Богословію» та «Видання БНТ», а всі «Праці» мали виходити під фірмою Академії. Вправді «Аскетичні твори св. Отця нашого Василія Великого» у перекладі митрополита Андрея Шептицького є названі, як том IV—V зарівно у «Працях БНТ», що й у працях Академії, проте — як побачимо — згодом вийшло ще 8 самостійних томів у «Працях БНТ» (в 1934 р. і пізніше, отже вже після згаданого рішення).

[7] Позиції 1—23 і 26—27 з'явилися до війни. Дальші випуски подані на підставі бібліографічного зіставлення, вміщеного у «Богословії», т. XVII—XX., 1939—42, стор. 241, при чому нема певности, чи позиції під чч. 24, 25—26, 29, 30 дійсно з'явилися. В списку вони подані, як книжки «в друку». Тому при них нема поданої пагінації. Все таки, позиції наводимо, бо відання їх до друку — це свідоцтво праці БНТ. Зрештою, все те, були від-

Як згадано, «Праці БНТ» — це більші розмірами праці або ж збірники, і тому при 13 томах продукція складається з 146 аркушів (понад 2300 стор.). В »Працях» є два Збірники, і в загальному бібліографічному показнику вони будуть подані з точним змістом (подібно, як є названі всі статті поодиноких авторів у «Богословії»).[8]

*

Говорячи про наукові видання БНТ, треба ще згадати дві книжечки, що вийшли поза серіями, а саме:

1) о. д-р Й. Сліпий: Богословське Наукове Товариство і його статути. Львів 1924. Стор. 19.

2) о. д-р Л. Глинка та д-р К. Чехович: Богословське Наукове Товариство у Львові в першім десятилітті свого існування (1923—33). Львів 1934. Стор. 92.

Обидві брошури послужили, м. ін., до написання цієї студії.

В загальному підсумку наукових видань слід пригадати, що БНТ видало до війни XX томів «Богословії»[9] та 45 книжок.[10] Підсумок у аркушах дає 563 аркуші.[11] Це підсумок приблизно 20-літньої праці, при чому треба пригадати, що за останні чотири воєнні роки праця була дуже утруднена й обмежена (або й взагалі унеможливлена). Пересічно річна продукція становила статистично: том «Богословії» і 2—3 книжки, разом приблизно 28—30 аркушів друку (450—500 сторінок).

Завдяки цій інтенсивній праці БНТ стало поруч із нашими найвизначнішими науковими установами: Науковим Товариством ім. Шевченка та Українським Науковим Інститутом у Варшаві,[12] а випередило такі важливі наукові установи, як УВУ, Український Науковий Інститут у Берліні, тощо.

битки з «Богословії» і їх, мабуть, знищили большевики в часі першої окупації.

[8] Всі томи «Праць БНТ», за винятком позиції 4-5 та 13, я бачив «де візу», і тому мав змогу дати повний бібліографічний опис. Бракуючі позиції подаю за списком у «Богословії», як вище (примітка 7), стор. 242. В описі бракує дати появи (як і місця, але місце відоме: Львів).

[9] Нормальних томів «Богословії» (виданих за пляном, як квартальник) вийшло XVI, — 1923—38 рр. Натомість у 1939 р. вийшла, як передбачено, ще тільки одна книжка XVII тому (дві дальші книжки були знищені після приходу большевиків до Львова). Закінчення XVII тому вийшло разом у спільній книзі за 1939—42 рр., позначеній, як том XVII—XX.

[10] 30 чисел «Видань Богословії», 13 томів «Праць БНТ» та 2 книжки поза серіями.

[11] «Богословія» 303 аркуші (16 томів, приблизно по 18 аркушів, а воєнні річники 15 аркушів), «Видання Богословії» — 107 аркушів, «Праці БНТ» — 146 аркушів, дві інформативно-звітні брошури 7 аркушів.

[12] Як була вже згадка, НТШ видало в той самий час бл. 120 томів своїх праць (ЕУ/I, стор. 905), Український Науковий Інститут у Варшаві — при

Звичайно, самі статистичні дані говорили б мало, якщо б не зазначити, що наукова продукція була багата не тільки кількісно, але головне якісно. Про це насамперед свідчили ті численні відгуки, які появилися у фахових чужинних органах у зв'язку з появою «Богословії» та її видань. «Богословію» і діяльність БНТ тепло приняли українські наукові кола на сторінках української преси. Зокрема часто були фахові рецензії у компетентному органі «Записки ЧСВВ» (7 рецензій за 10 рр. праці). Часті огляди подавала «Нива» (13 статтей та заміток за той сам час). Менше згадок й рецензій було у «Дзвонах» (4), «Ділі», «Душпастирі» з Ужгороду (2), «Новій Зорі», «Меті», «Старій Україні». Працьовиту бібліографію відгуків зладила з приводу десятиліття видавання «Богословії» д-р Марія Струтинська,[13] і вона нарахувала загально 32 статті та нотатки в українській пресі. Значно більше було їх у чужій пресі: не менше 86 рецензій, оглядів, заміток у 32 наукових квартальниках та журналах. Зокрема можна скласти уявлення про позицію, що здобув собі наш богословський квартальник, якщо згадаємо, що інформації подавали австрійські, англійські, бельгійські, білоруські, італійські, німецькі, польські, словінські, французькі, хорватські та чеські наукові періодичні видання. Те загальне визнання чимало спричинилося до пожвавлення діяльности в дальші роки праці, стаючи стимулом до нових зусиль.

В. «Нива». Крім наукових публікацій, БНТ видавало ще від 1 серпня 1933 р. місячник, присвячений церковним і суспільним справам «Ниву». »Нива» виходила у Львові від початку століття, і до 1932 р. вона видала вже XXVII річників. Вона перейшла у власність БНТ рішенням Митрополита Андрея Шептицького,[14]

значно сприятливіших умовах, при постійнім річнім бюджеті — за десять літ існування 54 томи праць і, крім того, 13 томів наукового видання творів Шевченка (ЕУ/І, стор. 914 подає помилково «понад 40 томів». Точніші дані подаю за списком на обкладинці одного з останніх томів, що з'явився заходами УНІ. як 49 том його «Праць»: «З минулого». Цей том датований 1939 роком, і називає м. ін. ще дві праці, які були в друку, отже список треба вважати повним). Скромніше виглядала суто наукова праця УВУ (4 томи Наукових Збірників, — V-тий том вийшов вже у Мюнхені після війни, 1948 р.) Історично-філологічне Товариство у Празі, засноване у тої самий рік — 1923 — що й БНТ, видало до 1941 р. ледве 3 томи своїх праць (ЕУ/І, стор. 913).

[13] «Чужі і свої про „Богословію" та її видання» (З приводу десятиліття). «Дзвони». 1934. Стор. 179—185, 248—250 та 333—336. Авторка дає також деякі відгуки про працю Богословської Академії, але в підсумку беру до уваги тільки ті голоси, що стосуються «Богословії» та БНТ.

[14] «Богословія», т. XI. 1933. Стор. 166—167. Першого річника «Ниви» я не знайшов у бібліотеках, але на підставі нумерації річників можна устійнити, що перше число вийшло 1906 р.

спричиняючися до пожвавлення діяльности в дальші роки праці, а мотивом була необхідність якнайбільшого популяризування богословських наук серед духовенства, серед якого «Нива» найбільше розходилася. Коли рівень «Богословії» був для загалу надто високий, «Нива» мала виконувати ролю посередника, отже її завдання було приблизно те саме, що академічних вечорів у викладовій ділянці (тільки, звичайно, обсяг «Ниви» був значно ширший). Свою функцію «Нива» могла тим легше виконувати, що вона вже й перед тим мала низку спільних з «Богословією» співробітників,[15] і присвячувала чимало уваги розвиткові богословської науки, питанню богословських студій та пізнішої доповнюючої освіти духовенства, а навіть діяльності БНТ.

«Нива» виходила щомісячними 3-аркушевими (48-сторінковими) зошитами, за редакцією о. Петра Хомина, і до приходу большевиків, які припинили цю публікацію (таксамо, як і всіх християнських органів) вийшло ще 7 річників. Звичайно, перейшовши у власність БНТ, «Нива» ще більше уваги присвячувала діяльності БНТ, а частково навіть у подаванні інформацій вона заміняла «Богословію». Так, наприклад, вістки про останні 2 Наукові Збори БНТ маємо тільки в «Ниві»,[16] і «Нива» була джерелом до встановлення повного списка дійсних членів БНТ. Зокрема на увагу заслуговує обширний та ентузіястичний репортаж про Унійний З'їзд, пера о. П. Хомина, який то репортаж свідчить про те позитивне враження, що його З'їзд залишив на учасниках. Виступ о. П. Хомина — своїм теплим сприйняттям почину — підготовляв заздалегідь відповідний настрій, так потрібний для продовження ініціятиви. З цього погляду «Нива» — незаперечно — виконувала функцію органу, що витворював опінію середовища, шляхотною метою якого стало знову вирішально вплинути на пожвавлення культурного процесу серед земляків, і — автоматично — скріпити престиж Церкви, а тим самим спричинитися до поглиблення релігійности спільноти.

---

[15] Варто м. ін. відзначити, що й перша значніша друкована студія голови БНТ, о. д-ра Й. Сліпого, появилася у «Ниві», а саме: «Рудольф Айкен та його погляд на християнство». «Нива», р. XII. 1916. Стор. 471—477 та 542—549.

[16] Річник XXXI. 1936. Стор. 118—119; Річник XXXIII. 1938. Стор. 295—296.

X. КІНЦЕВІ УЗАГАЛЬНЕННЯ

Якщо порівняти мету, що її собі БНТ поставило на початках свого існування (стор. 10), із наслідками праці, то треба відзначити велику послідовність у прямуванні до виконання перебраних

завдань. Українські богословські сили згуртовано, як про це свідчить число дійсних членів (52) та членів-кореспондентів (5). В Секціях плекано богословську науку, а кількість секцій (4) найкраще вказує, що були намагання, щоб дослідом охопити усі ділянки богословського знання. Вища освіта духовенства мала бути запевнена заснуванням спеціяльної наукової установи, і це саме з БНТ вийшла ініціятива до заснування Української Богословської Академії: Науковий Збір — після відповідної підготови Радою — прийняв 11. XI. 1927 р. постанову, «щоб Ексцеленція Митрополит, користуючися своїми історичними правами основав своєю грамотою чи окремим законом Богословську Академію у Львові, бо для розвитку нашої богословської науки й підготовки нових наукових сил конечна є Академія, як установа вищого типу з науковими аспіраціями, тим більше що на цілім світі не мають греко-католики такої вищої наукової інституції».[1] Цю ініціятиву щасливо здійснено, і ось вже на 4 Загальних Зборах БНТ, 6. III. 1928 р., можна було звітувати: БНТ подбало про те, щоб «рушити справу Богословської Академії і щасливо ту справу поведено, бо Митрополит затвердив статут Академії, і з акад. роком 1928/29 нова установа входить в життя.» Академія від БНТ усамостійнилася, але Голова БНТ став одночасно Ректором Богословської Академії, що було наче символічним підкресленням тієї ролі, що БНТ при заснуванні Академії виконало. Проте, турбота БНТ про належну освіту духовенства не обмежилася до створення Академії, — БНТ тримає постійний контакт з духовенством за посередництвом спеціяльного органу — місячника «Нива», що присвячуючися в основному суспільним справам, дбає одночасно про популяризацію богословської науки серед найширших священичих кіл.

Коли відчитово-реферативна (наукова) діяльність була втримана радше в скромних рамках, тоді справді імпонуючою була видавнича діяльність, яка БНТ поставила у передових рядах українського наукового життя. XX томів «Богословії», єдиного українського наукового постійного періодика в тому часі, уможливлюючи публікацію десятків студій, розвідок та причинків, реально спричинилися до підтримки вчених богословів, а видавання самостійних богословських наукових праць було запевнене у двох серіях — «Видання ‚Богословії'» (30 позицій) та «Праці БНТ» (13 томів). Коли вже кількісно наукова продукція здобувала визнання українського наукового світу та прилюдної опінії громадськости (563 аркуші), тоді своєю якістю вона здобула нам належне місце серед міжнародного наукового богословського світу

[1] о. Глинка—Чехович, стор. 19.

(за десять перших років існування не менше 36 відгуків у 32 органах 11 різних народів). Ці численні відгуки були можливі завдяки добре наладнаним зв'язкам із міжнародними науковими (богословськими) академіями і науковими товариствами, і завдяки тим зв'язкам зорганізовано обмін книжок та журналів, що дало змогу малими засобами розбудувати чималу бібліотеку (12 000 томів) та улаштувати зразкову читальню богословських журналів, що зразу ж таки на початку стала найкращою того роду читальнею у Львові. Всі ті досягнення предестинували Товариство до того, щоб воно ініціювало імпрези загальнонаціонального значення, до яких належить насамперед Унійний З'їзд, що відкривав великі перспективи на майбутнє, коли для українських богословських кіл відкрилася реальна можливість відограти першорядну ролю у міжнародних зусиллях, що змагали до єдности Церкви.

Якщо не пощастило зреалізувати пляни щодо власної друкарні, переплетні, літографії, то тільки тому що загальне матеріяльне становище нашого народу, зокрема в час загальної економічної кризи, було більше ніж незадовільне. Не пощастило також здійснити постійну мрію Ради: набути власний дім, в якому знайшла б приміщення модерно влаштована біліотека та дослідні інститути. Тим більше відбиває на тлі загальної скрути ідеалізм і завзяття проводу та нашого священичого загалу.

Десятки томів виданих праць можна належно доцінити тільки при пригадці, що бюджет БНТ кожного року кінчався дефіцитом, що іноді перевищав цілорічні прибутки! За таких умов Товариство можна було зберегти виключно завдяки честигідній часто праці, відмові від належних авторських гонорарів, віддаванню себе всього великій справі. За жертвенністю членів Товариства ішла жертвенність всієї спільноти. І в даному випадку приклад давав, як стільки разів у таких умовах, Великий Митрополит, що в історію Товариства вписався як його найбільший меценат. Але поруч з Ним десятки священиків патріотів жертвували свій гріш і майно (книжки), щоб спричинитися до культурного надбання всього священичого сану. Це й вкладки священиків творили найпевнішу базу бюджету БНТ. Може в зв'язку з нечуваним зниженням життьового стандарту української інтеліґенції на Західньо-українських Землях число звичайних членів Товариства було дещо надто мале, то проте треба відзначити ту величезну заслугу його передовиків, що дисципліна плачення внесків була дуже велика.

Давши тут загальну характеристику діяльности всього Товариства, треба пригадати виняткову заслугу його Голови, отця, а згодом Архиєпископа та Митрополита Сліпого. Входячи до скла-

ду гурту ініціяторів Товариства у час, як серед них послаб початковий запал, і перебираючи на себе обов'язок скласти статути, о. д-р Й. Сліпий у вирішній спосіб спричинився до існування БНТ. В Проводі Т-ва він стояв увесь час, — спочатку, як організатор видавництва та директор бібліотеки (1923—1926 рр.), а з 10 травня 1926, як голова. Він був весь час редактором «Богословії» і всіх її видань, як теж праць БНТ, натхненником діяльности Філософічно-догматичної Секції, організатором ювілейних святкувань та Унійного З'їзду. Він, врешті, з руїн підніс БНТ після перших років воєнної хуртовини, яка — як здавалося — безповоротно знищила науковий дорібок Товариства за 1923—39 рр. Це Він у найважчий час нашої історії кинув гасло «не розпачати», відновив «Богословію», провадив працю. Не диво, що це Він — як «Великий Неприсутній», як в'язень і ісповідник, — був справжнім натхненником відновлення БНТ на еміґрації, коли Його учні та послідовники саме Йому віддавали вислів своєї пошани, починаючи 1959 р. нову сторінку історії Товариства.

Кінцевий підсумок був би неповний, якщо б не згадати, що БНТ, добуваючи завдяки тихій, муравлиній праці престиж серед своїх та чужих, було однією з найкращих форм Апостольства: загальна прихильна опінія, що витворилася біля нього, поширювалася на все християнське середовище, яке стояло у проводі нашого духового життя. Саме наукова праця була найкращим протизасобом проти тих демоліберальних — і, здебільша, атеїстичних — тенденцій, що поширилися на переломі XIX і XX століть. А здобувши раз симпатії, БНТ почало вже й пляново виконувати — поруч із своєю науковою діяльністю — ролю кристалізатора християнського світогляду: цю функцію воно виконувало завдяки щасливо подуманим і послідовно проведеним у життя академічним вечорам та ідеологічній праці місячника «Нива». Праця над утвердженням християнського світогляду ішла по лінії найістотніших українських традицій.

Для самої традиції Провід Товариства мав якнайбільше зрозуміння. В дусі здорового традиціоналізму були редаґовані всі видання БНТ, які містили м. ін. чимало історичного матеріялу. На традицію звернено також багато уваги й у самому Товаристві: Хроніці БНТ відведено постійну рубрику у «Богословії»,[2] про

[2] Хроніку БНТ, що, м. ін., в значній мірі уможливила написання тієї праці, находимо в наступних томах «Богословії»: I, 1923, стор. 91—93 та 184; II, 1924, стор. 83—85, 255—257 та 347; III, 1925, стор. 170, 266—268, та 350; IV, 1926, стор. 323—325 та 393; V, 1927, стор. 55, 183 та 270; VI, 1928, стор. 118—119; VII, 1929, стор. 57, 122 та 261—264; VIII, 1930, стор. 271—272; IX, 1931, 400—401; X, 1932, стор. 90—92; XI, 1933, стор. 83—84, 165—167 та 288—

працю Т-ва часто інформує «Нива»,[3] з діяльности Т-ва підготовляються окремі огляди за певні періоди праці.[4] Завдяки тому БНТ змогло перетривати добу лихоліття. Сліди його існування уможливлюють реконструкцію діяльности, а завдяки тому зрозуміле є бажання знову й знов підносити його з руїн та знищення до нового життя й нової наукової творчости.

290; XII, 1934, стор. 85—86 та 315; XIII, 1935, стор. 184; XIV, 1936, стор. 76—78, 193 та 274—275; XV, 1937, стор. 76—77 та 288; XV, 1938, стор. 64—65 та 182; XVII, 1939, стор. 77—78; XVII—XX, 1939—42, стор. 226—228. Разом 35 черг.

[3] «Нива» подає матеріяли для історії БНТ у наступних місцях: Річник XVII, 1922, стор. 369—371; XVIII, 1923, стор. 147—148 та 427; XXIII, 1928, стор. 37—38 та 181—182; XXVII, 1932, стор. 36—37; XXIX, 1934, стор. 37—39; XXX, 1935, стор. 367—368 та 444—445; XXXI, 1936, стор. 118—119, 423 та 461; XXXII, 1937, стор. 27—33, 37, 45—57, 446; XXXIII, 1938, стор. 295—296; XXXIV, 1939, стор. 78—79. Разом 18 інформацій.

[4] Стільки разів цитовані брошури про «БНТ і його статути» та звітна о. д-ра Л. Глинки та д-ра К. Чеховича, а крім цього докладна стаття о. д-р Л. Глинки у «Ниві» (XXVIII, 1933, стор. 219—227) «Десятиліття БНТ у Львові». Також підсумовуючі статті у «Дзвонах», зібрання відгуків на видання «Богословії» з нагоди першого десятиліття появи (1934, стор. 179—185, 248—250 та 333—336), програмова стаття з нагоди Академічних Вечорів («За католицький світогляд», 1935, стор. 350—353), тепле приняття Унійного з'їзду (1937, стор. 62—63).

XI. ВІДНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТИ ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ

А. Переходовий час. Війна, яка принесла із собою руїну культурного життя в Західніх областях України, перервала також накреслений розвиток Богословського Наукового Товариства. Німецька розривна бомба знищила 14. IX. 1939 р. бібліотеку, а прихід большевиків до Львова взагалі припинив всяку діяльність. Що більше, в друкарні знищено готовий новий випуск «Богословії» та відбитки праць, які мали появитися у «Виданнях Богословії».[1]

Але саме попередні досягнення, коротко схарактеризовані в кінцевих підсумках, і взагалі позиція, яку добуло собі БНТ в українським науковім житті до війни, вияснюють те гаряче бажання відновити діяльність після років занепаду, як тільки до цього змі-

[1] Про знищення бібліотеки та перерву у видаванні «Богословії» пор. вище, у відповідних розділах. (Див. 29—30 стор. з примітками 6а—66; 41—42 стор.), але ж це тільки на маргінесі, бо ніде не було сказане про перерву діяльности взагалі, яку спричинило ставлення большевицької влади до Української Католицької Церкви після першої окупації 1939 р., чи після поновного зайняття Львова 1944 р. Порівняй також статтю архиепископа Йосифа: «По дволітній перерві», вміщену у «Богословії» т. XVII—XX за 1939—42 рр. Стор. 91—93, та спогад з воєнних часів проф. д-ра Б. Казимири, присвячений постаті Митрополита Йосифа (з нагоди його 70-ліття), вміщений в цитованих частіше «Наукових Записках УВУ» ч. 9—10, 249—266 стор.

нені зовнішні умови давали нагоду. Так, насамперед, відроджується БНТ із зміною політичної ситуації — за ініціативою Основника й Голови — прикінці 1941 р. Правда, результатів праці не можна порівнювати із попередніми, бо і воєнні умови прифронтової полоси і неприхильне ставлення нацистичного режиму не створюють сприятливого ґрунту. Але основне, що виразно виявляється бажання продовжити світлу традицію. Наново згуртовується членство, — завдяки невтомній енергії й витривалості Голови наново організується бібліотека, з'являється черговий том «Богословії», працюють Секції. Проте поновний прихід большевиків нищить всякі сподівання. Культурне життя в Галичині на делкий час взагалі завмирає, а спеціяльним ограниченням підпало релігійне життя. За тих умов не було місця на наукову богословську працю. Незабаром прийшов найбільший удар: злопам'ятний день 11 квітня 1945 р., в якому арештовано всіх українських католицьких владик, а Католицька Церква з цього часу є жорстоко переслідувана. Арештовано і Голову БНТ, що міжтим став Митрополитом Галицької Провінції.

І в цей важкий час знову виявляється зобов'язуюча сила традиції, яка каже приступити до відновлення БНТ в умовах вільного життя на еміґрації. При тому, незаперечно, поруч із відчутною потребою відновити науковий богословський центр діє ще одно виразне бажання: відновою БНТ віддати пошану Голові Товариства — Митрополитові-Ісповідникові, без якого не можна б було уявити БНТ, а який в тому часі карався на засланні за вірність ідеї Єдности. Віднова Товариства мала статися символом незнищенности ідейних прямувань. Ініціятива виразно скристалізувалася наприкінці 50-тих рр., тоді як Українська Католицька Церква у діяспорі досягла — завдяки далекозорій доброзичливості папи Пія XII — своє організаційне завершення.[2]

Конкретне рішення щодо відновлення діяльности прийняла Конференція Українського Єпископату, яка радила в Римі 12—16 жовтня 1959 р. з нагоди посвячення нової обителі Малої Семінарії ім. свщм. Йосафата (точно у тридцятиліття покладення основного каменя під будинок нашої Понтифікальної Колеґії на «Джіянікольському горбку» та історичного з'їзду нашого Єпископату під проводом митрополита Андрея, закінченого пам'ятною авдієнцією у папи Пія XI). Конференція рішила передати протекторат над відновленим Товариством Архиєпископові Іванові Бучкові, якого невтомним старанням можна було завдячувати постання Малої Семінарії й який був Господарем Конференції (це було саме в

[2] 1956 р. — створення Української Католицької Митрополії в Канаді, 1958 р. у ЗДА.

тридцятиліття його Єпископських свячень). На внесення Протектора Конференція затвердила Головою Ініціятивної Ради, яка мала підготовити Загальні Збори БНТ, о. д-ра Атанасія Григорія Великого, ЧСВВ, відомого вже із монументальної публікації джерел із Ватиканських архівів до історії України.[3]

Високопреосвященніший Протектор Т-ва повідомив про рішення Конференції о. д-ра А. Великого листом з 7 листопада 1959 р., а цей — підібравши склад Ініціятивної Ради — дав свою письмову згоду (20. XI.). В днях 18—19 грудня відбулося перше засідання Ініціятивної Ради, в якої склад увійшли: о. д-р Іван Гриньох, як заст. Голови, та о. д-р Іван Хома, як секретар. Найважливішим рішенням Ради було не творити нове товариство, але «відновити діяльність колишнього БНТ поза межами України в змінених правних формах та пристосованих до сучасного життя».[4] Автоматично, до відновленого Товариства рішено притягнути всіх тих колишніх членів, які опинилися закордоном, — але, звичайно, запросити також і нових. Рада мала тільки запросити членів, але стрималася від кваліфікації членів, залишаючи це право за Секціями.

Б. Статут і уточнення назви. В дальшому Рада виготовила списки членів та підготовила нарис статуту, щодо якого мали висловитися всі запрошені члени.

В статуті виразно відзначено бажання утриматися в рамках традиції, і так у § 2 наголошено при з'ясовуванні генези Т-ва:

> «Виходячи зі становища, що Українська Католицька Церква поза межами батьківщини є духовою дитиною Матері-Церкви, Галицької Митрополії, Українське Богословське Наукове Товариство є спадкоємцем ідей і традицій та продовжувачем богословської наукової праці, що їх плекало і здійснювало Богословське Наукове Товариство у Львові».[5]

Відповідно до конечности дії поза рідною територією доповнено назву, додаючи національне визначення товариства: *Українське* Наукове Богословське Товариство (УБНТ), щоб не було непорозумінь, зокрема в перекладі назви.[6] Тяглість традицій заґарантовано в статуті ще окремими постановами у розділі про цілі і завдання Товариства, коли то, беручи до уваги специфічні умови праці,[7] на першому місці поставлено, як основне завдання:

---

[3] Із звіту секретаря Ініціятивної Ради, о. д-ра І. Хоми на Загальних Зборах 4—5. VIII. 1960 р., збереженого в архіві БНТ.

[4] З архівних матеріялів БНТ, — протокол засідання Ради.

[5] Виданий друком у Римі — 1960 р. — «Статут УБНТ».

[6] Статут передбачив два офіціяльні переклади: латинський, Theologica Societas Scientifica Ucrainorum та англійський: The Ukrainian Theological Society.

[7] Преамбуля до § 5 про цілі і завдання УБНТ виразно виходить від ненормальних умов дії, кажучи: «Беручи до уваги 1) особливий характер і становище Української Католицької Церкви у Вселенській Христовій

«Своїм постанням зберегти тяглість богословської думки в Українській Католицькій Церкві, йдучи слідами її світлих творців та ісповідників».[8а]

Традиційно підкреслено в статуті також необхідність поглиблення студій і дослідів, які «стосуються християнського Сходу», а тому зокрема пильно треба «слідкувати за розвитком богословської думки в різних Церквах Християнського Сходу і науковою та унійною працею шукати можливостей і шляхів до наближення християнського нез'єдиненого Сходу до правдивої ідеї церковної єдности».[8б] Це наче відгомін того Унійного З'їзду у Львові, який за нормальних умов був би визначив шляхи Товариства на цілі десятиліття.

Коли зв'язок з Україною був запевнений завдяки нав'язанню до традиції, то цей зв'язок був одночасно зактуалізований постановою, яка членів зобов'язувала «пильно стежити за релігійним життям і становищем Христової Церкви в країнах комуністичного режиму, зокрема в Україні», а рівночасно члени мали «досліджувати й розкривати справжнє обличчя атеїстичного комунізму».[8в]

Знову ж на УБНТ, як на українську установу, що діяла в чужому оточенні, з природи речі падав окремий обов'язок «слідкувати за розвитком богословської католицької думки в світі».[8г] В цей спосіб уже постанови статута оберігали УБНТ від заклякнення у певній однобокості.

В «засобах» передбачав статут відновлення власного журналу, заснування бібліотеки, утримування архіву, секційні доповіді та наукові конференції й студійні дні, а зокрема, як і в давнім БНТ, наголошено допомогу для наукових працівників, як теж обов'язок «промостити шлях видатним українським католицьким науковцям до високих шкіл та установ»,[9] отже бачимо виразне намагання дбати про науковий доріст і співдіяти із різними навчальними установами, як свого часу БНТ співдіяло із Академією у Львові.

В. Загальні Збори й новий провід. Статут, якого проєкт розіслано заздалегідь всім запрошеним членам до перестудіювання й до запропонування змін, був прийнятий на Загальних Зборах, які відбулися в днях 4—5 серпня 1960 у. у Мюнхені, при нагоді

Церкві, 2) її теперішнє тяжке положення на українських землях, 3) її розпорошення по різних країнах світу та похідні з цього недоліки, — УБНТ ставить собі такі цілі і завдання».

[8а] § 5а.

[8б] § 5с-ж.

[8в] § 5д-е.

[8г] § 5г.

[9] § 9, зокрема ж т. е-с.

Світового Евхаристійного Конґресу.[10] В загальних Зборах взяло участь особисто 26 запрошених членів, а 16 дали свої письмові уповноваження (запрошених до участи було в той час 63). Нарадами керувала Президія в складі: о. прел. Петра Голинського (предсідник), проф. д-ра Миколи Чубатого та о. д-ра Володимира Ґавліча, ЧСВВ (заступники). Секретарями були: о. д-р Степан Вівчарук та о. д-р Іван Тилявський, Салез.[11]

Загальні Збори обрали Раду УБНТ, до якої увійшли: о. д-р А. Г. Великий, ЧСВВ, як голова; о. д-р І. Хома, як Генеральний Секретар; о. д-р І. Тилявський, Салез., як скарбник.[11] Заступником голови став, згідно із постановою статуту,[12] найстарший Директор Секції, о. д-р Іван Гриньох. За деякий час, о. д-р А. Г. Великий зрезиґнував із свого посту голови, переобтяжений новими завданнями Головного настоятеля Василіянського Чину.[13] Склад Контрольної Комісії, обраної Загальними Зборами:[11] о. прел. П. Голинський (голова) та оо. д-р С. Вівчарук і д-р Т. Патрило, ЧСВВ (члени).

Загальні Збори, які були старанно підготовлені, були сполучені із Науковою конференцією, присвяченою Таїнству Пресв. Евхаристії (відповідно до загального тла і місця: Світового Евхаристійного Конґресу у Мюнхені, в склад програми якого входили і Загальні Збори УБНТ і Наукова Конференція).

Взагалі в перший період діяльности відновленого УБНТ більше уваги присвячено доповідям, зокрема в рамцях діяльности Секцій, коли пізніше провід сконцентрувався на видання відновленої «Богословії». Видавнича діяльність початково була унеможливлена браком відповідних фондів.

Другі Загальні Збори УБНТ[14] на поселеннях за межами України відбулися після торжественного посвячення Собору св. Со-

---

[10] «Богословія», т. XXI—XXIV. 1943—63. Стор. 149.

Відновлення Товариства було попереджене деякою інформативно-підготовною працею у нашій періодичній пресі, — статтями у щоденнику «Америка» (за 17 і за 20 лютого 1960), у мюнхенському тижневику «Християнський Голос» (28. II. та 6. III.), у тижневику «Наша Мета» (20. II. та 26. III.). З невтральної преси про плян відновлення УБНТ писала «Сучасна Україна» (17. IV. 1960). Перед самими Загальними Зборами відповідну статтю вмістив «Християнський Голос» (31. VII. 1960), який згодом звітував також про «Загальні Збори УБНТ» (28. VIII. 1960). Дані про пресову акцію — на підставі вирізків з преси, зберіганих в архіві УБНТ.

[11] На підставі протоколу Загальних Зборів, — з архіву УБНТ.

[12] § 14 статуту.

[13] 15 липня 1964 р. Лист із резиґнацією, адресований до Ген. Секретаря о. д-ра І. Хоми; лист з тої ж самої дати до о. д-ра І. Гриньоха з проханням перебрати обов'язки голови. (Обидва листи в архіві УБНТ).

[14] «Нарис історії УБНТ» був вміщений у НЗ УВУ т. 9—10, які вийшли як спеціяльний Збірник п. н. «Матеріяли до історії Української Церкви». Цей Збірник з'явився в половині квітня 1969 р., і історія була доведена до цього часу. Передруковуючи студію в особистому Збірнику, доповнюю

фії в Римі, в днях 29 та 30 вересня 1969 р. у викладовій авлі Українського Католицького Університету ім. св. Климентія. Вони мали спеціяльний характер, бо на них з'явився і сам Основник і голова БНТ на рідних землях, Блаженніший Верховний Архиєпископ Кир Йосиф, який у довшому слові дав погляд на завдання й історію УБНТ, спинившися зокрема на воєнному періоді праці, — аж до хвилини свойого арешту. Збори вшанували своєю присутністю також численні Владики, які прибули на Синод, зокрема ж Протектор УБНТ, Високопреосв. Архиєпископ Кир Іван Бучко.

Звіт із діяльности склав урядуючий голова, о. проф. д-р І. Гриньох, а після уділення абсолюторії обрано Почесним Головою БНТ-ва Його Блаженство Кардинала Йосифа Сліпого та Раду Товариства у складі: о. проф. д-р Іван Гриньох — голова, о. проф. д-р Іван Хома — секретар, та о. д-р Іван Тилявський, Салез. — скарбник.

Наукову частину Зборів виповнила доповідь Голови Товариства.[15]

Г. Члени УБНТ. З огляду на велике розпорошення, членів згуртовано за територіяльним принципом, при чому структура товариства була так подумана, що кожній більшій території — Европі, З'єдиненим Державам Америки й Канаді — відповідала одна із трьох наукових Секцій, в яких мала гуртуватися наукова праця. Тому що Провід був у Европі (з осідком у Римі), до Европейської Секції приєднано також членів з інших територіяльних зосереджень (поза Канадою та ЗДА). Загальні Збори рішили продовжити рішення Ініціятивної Ради, щоб покищо не переводити точнішої кваліфікації членів, хоч статут виразно передбачував почесних та дійсних членів, членів-кореспондентів та звичайних членів.[16] На кінець 1961 р. згуртовано 126 кандидатів, і нижче подаємо їх поазбучний список за архівними матеріялами Генерального Секретаріяту, зазначуючи в дужці територіяльну приналежність.[17]

її даними, що стосуються пізнішого часу, отже м. ін. даю інформацію про другі Загальні Збори, про зміну проводу Секції у ЗДА і Европі, про доповіді (доповіді під загальними порядковими числами 46 і 47); відповідно доповнено також бібліографію, і — автоматично — змінено цифорні дані, які стосуються розділу про видання (розділ Д).

15 Інформація про 2 Загальні Збори на підставі звіту у XXXIII т. «Богословії», (253—256 стор.) і на підставі особистого запису.
особистого запису.

16 § 7.

17 В скороченні: Е(вропа), (ЗД)А, К(анада). Територіяльний розподіл за станом з кінця 1961 р. Пригадуємо, що до Европи зараховані всі ті, які не жили у ЗДА чи Канаді.

1. проф. д-р Микола *Андрусяк* (А)
2. д-р Анатоль *Базилевич* (К)
3. о. д-р Олександер *Баран* (Е)
4. о. д-р Іван *Біланич* (А)
5. о. Володимир *Білинський* (А)
6. о. д-р Дмитро *Блажейовський* (А)
7. о. Іван *Бугера* (Е)
8. д-р Дмитро *Бучинський* (Е) †
9. о. д-р Василь *Ваврик*, ЧСВВ (А)
10. о. д-р Михайло *Ваврик*, ЧСВВ (А)
11. о. д-р Михайло *Василик* (Е)
12. о. д-р Атанасій *Великий*, ЧСВВ (Е)
13. д-р Володимир *Винар* (А)
14. о. д-р Василь *Винничук* (Е)
15. о. д-р Степан *Вівчарук* (Е)
16. о. проф. д-р Мелетій *Войнар*, ЧСВВ (А)
17. о. д-р Богдан *Волошин* (А)
18. проф. д-р Богдан *Галайчук* (Е-Аргентіна)
19. о. д-р Степан *Гарванко* (К)
20. о. прелат Петро *Голинський* (Е)
21. о. д-р Родіон *Головацький*, ЧСВВ (Е)
22. о. д-р Діонісій *Головецький*, ЧСВВ (А)
23. о. д-р Августин *Горняк*, ЧСВВ (А, пізніший Владика у Англії)
24. д-р Михайло *Гоцій* (Е)
25. о. д-р Володимир *Грабець* (А)
26. о. д-р Павло *Градюк* (А)
27. о. д-р Михайло *Гринчишин*, ЧНІ (К)
28. о. д-р Іван *Гриньох* (Е)
29. о. д-р Степан *Гриньох* (А)
30. о. д-р Володимир *Ґавліч*, ЧСВВ (Е)
31. д-р Юрій *Ґерич* (К)
32. о. д-р Модест *Ґнесько*, ЧСВВ (К)
33. о. Іван *Дашковський* (Е)
34. о. Данило *Дзвоник* (Е)
35. о. д-р Володимир *Дзюба* (Е)
36. о. д-р Петро *Дячишин* (Е) †
37. о. Йосафат *Жан*, ЧСВВ (К) †
38. о. Володимир *Жолкевич* (К)
39. о. Михайло *Залеський* (К)
40. проф. д-р інж. Петро *Зелений* (Е)
41. о. Василь *Зінько*, ЧСВВ (Е)
42. о. д-р Павло *Івахів* (А)
43. д-р Петро *Ісаїв* (А)
44. д-р Богдан *Казимира* (К)
45. о. д-р Євген *Камінський* (К)
46. о. д-р Петро *Качур* (К)
47. о. Гліб *Кінах*, *ЧСВВ* (Е)
48. о. д-р Володимир *Ковалик*, ЧСВВ (Е)
49. о. Микола *Комар* (К)
50. о. д-р Клим *Корчагін*, ЧСВВ (Е)
51. о. д-р Юлій *Кубиній* (А)
52. о. д-р Теодор *Кудла*, Салез. (Е)
53. о. Діонісій *Кульчицький*, (Е)
54. проф. д-р Олександер *Кульчицький* (Е)
55. о. Орест *Купранець*, ЧСВВ (Е)
56. о. д-р Богдан *Курилас*, *ЧНІ* (Е)
57. о. д-р Василь *Кушнір* (К)
58. о. проф. Микола *Кушнірик* (К)
59. о. проф. д-р Василь *Лаба* (К)
60. о. Михайло *Лада* (Е) †
61. проф. д-р Василь *Лев* (А)
62. д-р Василь *Ленцик* (А)
63. о. Іван *Леськович* (Е)
64. о. д-р Богдан *Липський* (К) †
65. о. Роман *Лободич* (А) †
66. о. Пассив *Лозовий*, ЧСВВ (Е)
67. о. д-р Іннокентій *Лотоцький*, ЧСВВ (А)
68. о. Іван *Лужецький* (Е)
69. доц. д-р Григор *Лужницький* (А)
70. о. д-р Мирослав *Любачівський* (А)
71. о. д-р Василь *Макух* (А)
72. о. д-р Володимир *Маланчук*, ЧНІ (К)[18]
73. о. д-р Мирослав *Марусин* (Е)
74. о. Микола *Матичак* (Е)
75. о. д-р Андрій *Микита* (А)
76. о. д-р Юрій *Миляник* (Е)
77. д-р Кирило *Митрович* (Е)
78. о. д-р Антін *Михальський* (Е)
79. ред. Олександер *Мох* (К)
80. о. д-р Іван *Музичка* (Е)
81. о. д-р Ісидор *Нагаєвський* (А)

---

[18] В списку зазначено ще о. д-р В. Маланчук, хоч при кінці 1961 р. він вже був Апост. Екзархом у Франції. Помилка звідси, що в списку просто реєструвалося членів, як вони вступали до УБНТ аж до кінця 1961 р. О. Маланчук, тоді протоігумен Канадсько-американської провінції ЧНІ, був членом УБНТ від його відновлення.

82. о. д-р Іриней *Назарко*, ЧСВВ (Е)
83. о. д-р Юліян *Небесний* (К)
84. проф. д-р Олександер *Оглоблин* (А)
85. о. д-р Степан *Орач* (Е)
86. ред. Михайло *Островерха* (А)
87. проф. д-р Ярослав *Пастержак* (К) †
88. о. д-р Ісидор *Патрило*, ЧСВВ (Е)
89. о. д-р Атанасій *Пекар*, ЧСВВ (А)
90. о. митр. Яків *Перрідон* (Е) †
91. о. Дамаскин *Попович*, ЧСВВ (К)
92. о. д-р Віктор *Поспішил* (А)
93. о. прелат Клим *Прийма* (Е)
94. о. д-р Михайло *Приляк*, Салез. (Е)
95. о. д-р Йосафат *Рота*, ЧСВВ (Е)
96. о. д-р Ромуальд *Рудницький* (А)
97. проф. д-р Ярослав *Рудницький* (К)
98. о. д-р Севастіян *Сабол*, ЧСВВ (А)
99. о. д-р Василь *Савчук* (К)
100. о. ректор д-р Андрій *Сапеляк*, Салез. (Е)
101. о. д-р Йосиф *Сидорів* (А) †
102. о. Петро *Скрипковський*, ЧСВВ (А)
103. о. д-р Мелетій *Соловій*, ЧСВВ (А)
104. о. д-р Михайло *Сопуляк* (К)
105. о. д-р Мирослав *Стасів* (К)
106. о. д-р Омелян *Стасюк* (Е)
107. проф. д-р Михайло *Тершаковець* (А)
108. о. д-р Іван *Тилявський*, Салез. (Е)
109. о. Степан *Тиханський*, Салез. (А)
110. о. д-р Сергій *Фединяк*, ЧСВВ (Е)
111. о. д-р Юрій *Федорів* (К)
112. о. Степан *Хабурський* (К)
113. о. Єронім *Хомій*, ЧСВВ (К)
114. о. д-р Іван *Хома* (Е)
115. о. Іван *Хоменко* (Е)
116. о. проф. Петро *Хомин* (К)
117. о. Роман *Хомяк*, ЧНІ (К)
118. о. д-р Павло *Хрущ* (Е)
119. о. Маріян *Цурковський* (К)
120. проф. д-р Микола *Чубатий* (А)
121. проф. Степан *Шах* (Е)
122. о. Іван *Шевців* (Е)
123. о. Севастіян *Шевчук*, ЧСВВ (К)
124. о. Михайло *Щудло*, ЧНІ (К)
125. проф. д-р Володимир *Янів* (Е)
126. о. Іван *Яцків* (Е) †

Територіяльний розподіл членства представлявся, отже, у 1961 році так: Америка — 38 членів, Канада — 33 члени, Европа (із усіми іншими континентами, крім Півн. Америки з Канадою) — 55 члени.

Миряни творили в УБНТ 19% (24 на всіх 126), а цей відсоток був би ще більший, якщо б був переведений розподіл на дійсних членів, бо з мирян запрошувано виключно осіб із науковим стажем. Якщо пригадати, що до війни на усіх 52 дійсних членів та 5 членів-кореспондентів БНТ було 11 членів-мирян, то їх відсоток буде точно такий самий (19%).

Ґ. *Доповіді.* УБНТ — як згадано — зачало свою працю від Наукової Конференції, що її центральною темою було Таїнство пресв. Евхаристії. Тоді прочитано в днях 4—5 серпня 1960 р. наступні доповіді:

1. Митрополит Максим Германюк, ЧНІ. Таїнство Пресв. Евхаристії в теперішньому світі природничих і технічних наук.

2. о. д-р Іриней Назарко, ЧСВВ. Таїнство Пресв. Евхаристії в тисячолітній історії українського християнства.

3. о. д-р Іван Гриньох. Таїнство Пресв. Евхаристії в світлі богословської думки християнського Сходу й Заходу.

4. о. д-р Володимир Ґавліч, ЧСВВ. Евхаристійний культ в Українській Католицькій Церкві.

5. о. Діонисій Кульчицький. Пресв. Евхаристія — могутній засіб релігійного життя християнської людини й християнської спільноти.

6. о. д-р Богдан Курилас, ЧНІ. Таїнство Пресв. Евхаристії в світовій християнській літературі.

7. д-р Михайло Гоцій. Таїнство Пресв. Евхаристії в мозаїкових зображеннях Києва й України XI-го століття.

Після тої Конференції, яка заінавґурувала працю УБНТ, доповіді організували Секції, яких було відповідно до територіяльного поділу три: В Европі має свій осідок Історична Секція (з відділом дослідів християнського Сходу), і її від Загальних Зборів очолює. як Директор, о. д-р Іван Гриньох. В Канаді є Секція біблійна і богословсько-філософічна; на її директора обрано о. д-ра В. Маланчука, але в зв'язку з його номінацією на Єпископа і скорим переїздом до Европи його наступником став о. д-р Михайло Гринчишин, ЧНІ. Врешті, у ЗДА мала діяти Правнича і практично-богословська Секція, що на її Директора обрано о. д-ра Ісидора Нагаєвського.[19]

Після 2 Загальних Зборів[14] конституювалися на ново також Секція у ЗДА, оибраючи 10. III. 1970 р. на своїх Зборах у Філядельфії нову Дирекцію в складі: о. д-р Ісидор Нагаєвський — директор, доц. д-р Григор Лужицький — заступник директора, о. Константин Бердар — секретар та скарбник.[20]

На Директора Секції у Европі запрошено о. д-ра Івана Музичку (в зв'язку із вибором дотеперішнього Директора на голову Т-ва).[21]

Секція історична і дослідів християнського Сходу улаштувала конференцію для чужинної публіки у Антверпені (19. V. 1961) і в монастирі у Схотен (Бельгія, 20. V. 1961).[22] Три доповіді прочитав о. д-р Іван Гриньох, а саме:

---

[19] Поділ на Секції передбачений статутом, § 10. Директорів Секцій подано на підставі Протоколу Загальних Зборів, зміни за Хронікою, вміщеною в «Богословії», том XXI—XXIV. 1943—63. Стор. 149.

[20] Див. Загальні Збори Американської Секції УБНТ-ва, — інформація у щоденнику «Америка», ч. 47 за 13 березня 1970 р.

[21] Усна інформація о. проф. д-ра І. Гриньоха з дня 31. V. 1970 р.

[22] «Богословія», том XXI—XXIV, стор. 150. Цифри в дужках подають черговість доповідей у загальнім підсумку.

1 (8) Чи Східня Европа відкрита для з'єднання?

2 (9) Дух Святий в Триєдиному Бозі й у християнській людині

3 (10) Доля Унії на Білорусі, як приклад незрозуміння великої ідеї єдности так Сходом, як Заходом.

Четверту доповідь читав проф. д-р Петро Зелений:

4 (11) Ми миряни і церковне з'єднання.

Доповіді були читані в французькій, німецькій та фляндській мовах.

Секція біблійна і богословсько-філософічна підготовила три доповіді:

1 (12) о. Степан Семчук. Містична єдність Української Католицької Церкви у Канаді із Вселенською Церквою.

2 (13) о. д-р Олександер Баран. Питання роз'єднання й з'єднання в новішій історіографії.

3 (14) о. Михайло Щудло, ЧНІ. Папський примат у Східній Церкві до розриву у 1054 р.

Перші дві доповіді були читані 21. 1. 1962 р. у Вінніпеґу, третя 28. І. 1962 р. у Саскатуні.

Секція правнича й практично-богословська підготовила дві наукові конференції із сьоми доповідями:

11 березня 1962 р. Конференція у Філядельфії:

1 (15) д-р Петро Ісаїв. Ідея церковної єдности в Україні в XV—XVII ст.

2 (16) о. д-р Ісидор Нагаєвський. Єдність Церкви й ідея Київського патріярхату в минулому й майбутньому України.

3 (17) проф. д-р Григор Лужницький. Єдність Христової Церкви в православній історіографії XI ст.

4 (18) о. д-р Мелетій Соловій, ЧСВВ. Нові перспективи церковного об'єднання.

27 жовтня 1963 р. Конференція у Філядельфії:

1 (19) д-р Василь Ленцик. Другий Ватиканський Собор на шляху до здійснення ідей Слуги Божого митрополита Кир Андрея.

2 (20) проф. д-р Григор Лужницький. Єдність Української Церкви в працях бл. п. Володимира Дорошенка.

3 (21) о. д-р Ісидор Нагаєвський. Початки християнства в Україні на Конґресі слов'янської історії в Зальцбурґу.[23]

При загальнім підрахунку доповідей членів УБНТ треба ще згадати два виступи на Міжнароднім Конґресі Слов'янської Істо-

---

[23] Там же, стор. 150. Про другу наукову конференцію у Філядельфії, присвячену питанню «Єдність Христової Церкви й Україна» див. також у щоденнику «Америка» за 29 жовтня 1963.

рії, влаштованім у Зальцбурзі 12—16 липня 1963 р. у 1100-ліття виступу Апостолів слов'ян, де доповідали:

1 (22) проф. д-р Микола Чубатий. Кирило-методіївське і київське християнство.

2 (23) о. д-р Ісидор Нагаєвський. Апостоли слов'ян і Церква в Україні.

*

Звільнення Основника і Голови УБНТ, Митрополита-Ісповідника Кир Йосифа спричинилося до пожвавлення діяльности. Насамперед, виникла думка зустрічі української інтелектуальної еліти Европи із Митрополитом. До цього траплялася дуже добра нагода, бо ж 1963 р. відзначало найстарше українське наукове товариство — НТШ — своє 90-ліття, а з часу заснування УБНТ саме минало 40 років. Ці роковини рішено відзначити спільною конференцією у Римі, що було облегшене фактом, що українських інтелектуалістів запросив до Риму (чи вірніше до Рокка ді Папа під Римом) Український Християнський Рух на свої Студійні Дні, присвячені питанню «Український мирянин в житті Церкви, спільноти та людства». До співдії у Науковій Конференції притягнено ще дві дальші наукові корпорації: УВУ та УВАН. Конференція відбулася в днях 18—20 жовтня 1963 р. на доосередню тему: «Релігія в житті українського народу».[24] Для учасників Конференції відслужив митрополит Йосиф на закінчення нарад св. Літургію, і тоді учасники Конференції мали нагоду персональної зустрічі із довголітнім організатором українського наукового богословського життя й віддати йому пошану у 40-ліття започат-

[24] Тому що Наукова Конференція відбулася у зв'язку із Студійними днями УХРуху, і разом із іншими імпрезами складалася на зміст т. зв «Римських Днів», найобширнішу документальну інформацію про неї (у зв'язку із іншими імпрезами) опубліковано у Збірнику матеріялів Студійних Днів УХР у Рокка ді Папа, який з'явився 1966 р. Збірник вийшов, як 3 випуск видань УХР, а інформація про Конференцію — пера редактора Збірника проф. д-ра В. Янева — займає стор. 7–42 («До генези й переведення Студійних Днів УХРуху в Рокка ді Папа б. Риму»; інформація про наукову конференцію: стор. 30—35).

Першу частину матеріялів Конференції опубліковано у Збірнику, виданім спільно НТШ–УБНТ–УВАН–УВУ, як 181 З НТШ («Релігія в житті Українського народу») і там у Супровідним слові (стор. V–XII) є також обширніша інформація про наукову конференцію.

Врешті, короткі інформації про Конференцію є у виданнях Корпорацій, які Конференцію улаштовували: а. «Хроніка НТШ за р. 1963» — ч. 79, стор. 43–44. б. «Богословія» т. XXI–XXIV за 1943–63 рр., стор. 151. в. «Наукові Записки УВУ» ч. 7, стор. 230.

«Римські дні» мали також широкий відгомін у пресі, а відгуки преси зареєстровано у окремім зіставленню («Відгомін ‚Римських Днів' в українській пресі»), вміщенім у згаданім виданні УХРуху на стор. 400—407.

кування праць УБНТ.[25] На Конференції прочитано наступних 19 тематичних доповідей (3 дальші доповіді були нетематичні):

1 (24) о. д-р Атанасій Великий, ЧСВВ: Релігія і Церква — головні рушії української історії.[26]

2 (25) д-р Богдан Микитюк. Християнські й позахристиянські елементи в українських народних звичаях.[26]

3 (26) о. д-р Ісидор Патрило, ЧСВВ. Вплив християнства на українське законодавство.[26]

4 (27) проф. д-р Володимир Янів. Українська духовість виявом «animae semper christianae».[26]

5 (28) інж. Аркадій Жуковський. Сучасний стан Церкви в СССР, зокрема в УССР.[26]

6 (29) м-ґр Петро Цимбалістий. Українські культурно-релігійні впливи на Москву, зокрема в XVII та XVIII ст.[26]

7 (30) проф. д-р Василь Ленцик. Вплив Церкви на духове життя Західньої України між двома світовими війнами.

8 (31) д-р Богдан Казимира. Питання релігійної ідентичности в Канаді.[27]

9 (32) о. д-р Іван Тилявський, Салез. Релігійні елементи в творчості Ю. Клена на тлі релігійних ідеалів «п'ятірного грона».

10 (33) д-р Дмитро Бучинський. Християнські елементи в прозових творах наших письменниць на еміґрації.

11 (34) о. д-р Хома. 350-ліття Унії Крижівської Епархії з Апостольським Престолом.[27]

12 (35) о. д-р Мирослав Марусин. Завдання сучасної богословської науки.

13 (36) проф. Степан Шах. Основні ідеї Західньої Европи в XIX ст. і праця українського духовенства в Західній Україні в цьому часі.

14 (37) о. д-р Михайло Ваврик, ЧСВВ. Роля митрополита Ісидора на Флорентійському Соборі.[27]

15 (38) д-р Василь Федорончук. Понтифікат Івана XXIII.[27]

16 (39) о. д-р Іриней Назарко. Постать Іпатія Потія.[27]

---

[25] У Сорокліття УБНТ був написаний і той нарис історії (без останнього розділу про відновлення діяльности поза межами України), але ж на Конференції — при перевантаженні її доповідями, яких прочитано у 3 днях 22 — годі його було читати. З'явився він вперше друком у 45-ліття УБНТ — після доповнення даними про діяльність за час 5 років.

[26] Доповідь з'явилася у Збірнику «Релігія в житті Українського народу», З НТШ, т. 181.

[27] Доповідь з'явилася у Збірнику «Матеріяли до історії Української Церкви» — НЗ УВУ т. 9—10.

17 (40) проф. д-р Олександер Кульчицький. Проблематика відносин між етнопсихологією та диференціяльною психологією релігії.[26]

18 (41) мист. Святослав Гординський. Галицька ікона XIV—XV ст. з проекцією до сучасної української іконографії (доповідь була ілюстрована малою виставкою).

19 (42) о. д-р Атанасій Великий. Вселенське думання, як вияв української церковної дії.[27]

Теми трьох дальших нетематичних доповідей:

20 (43) проф. д-р Юрій Блохин-Бойко. Романтизм український на тлі західньоевропейського.

21 (44) проф. д-р Володимир Кубійович. Українці і росіяни в світлі перепису населення 15. І. 1959 р.

22 (45) проф. д-р Ростислав Єндик. Нові матеріяли до расової структури України.

Для характеристики конференції можна сказати, що поодинокі Сесії були президіовані Головою НТШ у Европі (проф. д-р В. Кубійович), Головою УБНТ (о. д-р А. Г. Великий, ЧСВВ), Ректором УВУ (проф. д-р О. Кульчицький), Ректором та Проректором УТГІ (проф. д-р Р. Єндик та проф. д-р Є. Ґловінський), Ректором Понтифікальної Колеґії (о. д-р І. Назарко, ЧСВВ). Конференцію плянував і організував член УБНТ, проф. д-р В. Янів, науковий Секретар НТШ у Европі і в тому часі про-декан філософічного факультету УВУ. З 21 доповідачів[28] 13 було членами УБНТ, і це найкраще свідчить про вклад УБНТ у цю спільну конференцію.

В часі 2-их Загальних Зборів[14] прочитали доповідь:

1 (46) о. проф. д-р Іван Гриньох. Символ віри в світлі XIV глави св. Євангелії євангелиста Івана.[15]

Знову ж в часі Зборів Секції у ЗДА була інформація:

2 (47) о. проф. д-р Мелетій Войнар, ЧСВВ. Канонічно-правне оформлення помісности Української Католицької Церкви.[20]

Якщо порівняти зареєстровану кількість доповідей в довоєнний час, за нормальних умов праці (39 за 16 літ), то доповідницьку діяльність серед гірших умов в діяспорі можна уважати задовільною (47 доповідей за 10 літ).

Д. Видання. Менше задовільно представляються видання. До часу звільнення Митрополита Кир Йосифа вийшов тільки один том «Праць УБНТ», а саме книжка о. д-ра Івана Гриньоха н. т. Слуга Божий Андрей — Благовісник Єдности. Рим 1961. Стор.

[28] о. Великий читав дві доповіді, отже доповідачів було 21.

200. Видавнича діяльність пожвавлюється щойно після 1963 р., коли то зачинають правильно появлятися дальші томи «Богословії», — правда не як квартальник, але як річні Збірники, прибл. по 10 аркушів друку. Богословія форматом, зовнішнім оформленням, укладом змісту зовсім нагадує довоєнне видання. Для підкреслення тяглости, при першім томі нової серії зазначено, що він з'являється за 1943—63 рр. Редакцію веде о. д-р Іван Хома, генеральний Секретар УБНТ. До 1970 р. з'явилося сім томів, отже правильність щорічного видавання утримано. В підрахунку цих сім томів становить 97 і три чверти аркушів друку.

Рівночасно із «Богословією» відновлено й «Видання Богословії», в яких з'являються відбитки більших статтей, вміщених попередньо в «Богословії». До кінця 1969 р. таких випусків вийшло 9, об'ємом 32 і пів аркуша.

Іншими словами, разом видало УБНТ в діяспорі 17 томів (випусків), розміром 142 і 3/4 аркушів, які практично вийшли у останніх 7 роках (отже пересічно 20 і 1/2 арк. річно). Аналогічні числа до війни: XX томів «Богословії» та 45 книжкових видань разом розміром 563 аркушів (практично за 16 літ праці, бо ж воєнних років рахувати не можна, — тобто пересічно по 35 аркушів кожного року). Окремо ще треба назвати два спільні видання УБНТ із НТШ, УВУ та УВАН; як друге спільне видання з'явився теж подвійний том «Наукових Записок УВУ» (ч. 9—10), що в ньому був вміщений і цей наш «історичний нарис» у 45-ліття існування, праці та росту УБНТ.

Якщо у історії УБНТ були хвилини застою то вони були спричинені виключно зовнішніми умовами, але врешті-решт воля українських вчених — духовних богословів і мирян — перемагала, а прикладом був завжди той, що стояв у Проводі УБНТ від початку існування, для відзначення якого відновлено УБНТ на еміґрації, який зумів натхнути його новим динамізмом після 17 років заслання й примусового безділля. Тому Ювілеї 45-ліття УБНТ —

---

[25] 1963 р. вийшов том XXI—XXV за 1943—63 рр. із 168 стор.
1964 р. вийшов том XXV—XXVIII із 192 стор.
1965 р. вийшов том XXIX із 253 стор.
1966 р. вийшов том XXX із 156 стор.
1967 р. вийшов том XXXI із 227 стор.
1968 р. вийшов том XXXII із 297 стор.
1969 р. вийшов том XXXIII із 272 стор.
Разом 7 річників із 1565 стор., тобто 97 і 3/4 аркушів.
Також і в цій серії «Богословії» вміщувано правильно «хроніку УБНТ», як це було до війни (пор. замітки 2 на стор. 184), і ця «хроніка» послужила до опрацювання нашого «нарису». І так «Хроніка» є на наступних сторінках: XXI—XXIV, 1943—63. стор. 144—151. XXV—XXVIII, 1964, стор. 175. XXIX, 1965, стор. 237—240; XXX, 1966, стор. 140—144; XXXI, 1967, стор. 215; XXXII, стор. 282.

це насамперед свято Блаженнішого Українського Первоієрарха, Кир Йосифа Дичковського-Коберницького Сліпого. А надбання Товариства, закріплені у його виданнях, — це не тільки свідоцтво доби, це також стимул до праці в майбутньому, щоб наші духові нащадки зуміли відбудувати те, що знищило вороже насилля, — щоб вони насамперед зуміли зрозуміти післанництво Української Церкви в лоні Вселенської в її змаганні до єдности. Бо саме з цього погляду праця цілого УБНТ і його Надхенника насамперед є найбільше цінною й далекосяжною.

Сарсель, 6—25. VIII. 1963
20—23. III. та 18—20. IV. 1968 (перед друком)
18. VII. 1970 (після появи НЗ УВУ ч. 9—10, перед передруком)

БІБЛІОГРАФІЯ ВИДАНЬ
УКРАЇНСЬКОГО БОГОСЛОВСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА

(Уклад хронологічний — за серіями)

А) БОГОСЛОВІЯ
(Науковий тримісячник)

Видає: Книгу 1-шу та 2-гу І-го тому — Редакційний Комітет; книгу 3—4 І-го тому та пізніші випуски — Богословське Наукове Товариство (до XX-го тому включно). Редакцію веде: о. д-р Йосиф Сліпий. Місце появи: Львів (до XX-го тому включно).

Назва тримісячника та місце появи подані на титульній сторінці також по латині чи латинськими літерами (Bohoslovia, Leopoli).

Томи видання відповідають рокам, книги — кварталам.[1] Перед докладним змістом поодиноких випусків подається порядкове число тому, рік видання, порядкове число квартальної книги даного року, сторінки даної книги.[2]

Том I. 1923. Книга 1. Стор. 1—96.

Від Редакції (1—2). СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. Joseph Slipyj. De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus Sancti explicanda (3—16); о. д-р Андрій Іщак. Уніонні і автокефальні змагання на українських землях від Данила до Ізидора (17—41); о. д-р Гавриїл Костельник. Теорія Айнштайна (її вило-

---

[1] Отже один том складається із чотирьох книг; іноді книги з'являлися подвійними числами, і це є завжди відзначене.

[2] Матеріял кожної книги систематизований за відділами: 1. Статті й студії. 2. Огляди і оцінки. 3. Вибрані питання. 4. Всячина-хроніка. 5. Богословське Наукове Товариство. 6. Книжки і часописи. Для полегшення орієнтації в бібліографії відділи кожночасно зазначені в змісті версаліками. Від X-о тому «Вибрані питання» приходять перед відділом «Оглядів і оцінок»; також іноді вістки з діяльности БНТ-ва приходять перед загальною хронікою («Всячина-Хроніка»), але дієтьея це тільки з технічно-друкарських причин. Хроніка БНТ-ва дає важливі причинки до історії Т-ва, хоч і в дуже конденсованій формі.

В бібліографії є названі всі оригінальні статті й студії, всі рецензії (які є завжди підписані), всі матеріяли з відділу «вибрані питання», а з Хроніки БНТ-ва є відзначені тільки некрологи членів (не зважаючи на те,

женння й оцінення), (42—66). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: P. K. Mahlberg (Benedektiner). Ziele und Aufgaben der liturgiegeschichtlichen Forschung, (рецензент: Єп. О. Боцян, 67—75); З новійшої дискусії над Тайною Покаяння (шість книжок зрецензував о. Й. Сліпий, 75—80); Dr. A. Korczok. Die griechisch-katholische Kirche in Galizien (рец. о. д-р А. Іщак, 80—81); L. Pastor. Geschichte der Päpste seit dem Ausgange des Mittelalters — VIII Bd. Pius V. (рец. С. Смачило, 81). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Пій XI про піднесення богословських студій (подав: о. д-р І. Бучко, 82—85); Про питання некатолицьких перекладів св. Письма (о. Я. Левицький, 85). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (86—90). БОГОСЛОВСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО (91—93). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (11 позицій, 94—95).

Том І. 1923. Книга 2. Стор. 97—192.

СТАТТІ І СТУДІЇ: Dr. Joseph Slipyj. De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus Sancti explicanda (97—113); д-р Гавриїл Костельник. Теорія Айнштайна (114—143). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Dr. A. Snoj. Staroslovenski Matejev Evangelij (рец. о. д-р В. Лаба, 144—147); Prof. Dr. F. Haase. Die religiöse Psyche des russischen Volkes (рец. о. Д. Головецький, ЧСВВ, 147—150); З новійшої дискусії над Тайною Покаяння (рец. о. Й. Сліпий, 150—155); о. д-р Т. Галущинський, ЧСВВ. Значіння св. письма в проповідництві (рец. о. д-р Я. Левицький, 155—156); Релігійно-Науковий Вісник (рец. о. д-р Г. Костельник, 156—160); Dr. H. Mayer. Religionspädagogische Reformbewegung (рец. о. Ю. Дзерович, 160—163); Corpus Catholicorum (рец. С. Смачило, 163—164); P. A. Schmitt SJ. Grundzüge der geschlechtlichen Sittlichkeit (рец. о. Ю. Дзерович, 165—168); Fr. Hörmann. Lebendiger Unterricht (рец. о. Ю. Дзерович, 168—169). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Обов'язок ношення священичої одежі (о. Я. Левицький, 170—172); Фридрих Деніч (о. Т. Галущинський, ЧСВВ, 172—175); Загострення посту перед Службою Божою (о. Я. Левицький, 175—176). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (177—183)). БОГОСЛОВСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО (184). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (48 позицій, 185—192).

Том І. 1923. Книга 3—4. Стор. 193—352. (Книга присвячена св. свщм. Йосафатові Кунцевичові).

Присвята книги (в українській та латинській мовах) 300-літтю смерти св. Йосафата (193). Найстарші образи і власноручне письмо св. свщм. Йосафата Кунцевича (подав д-р В. Щурат, стор. 195—206). SS. D. N. Pii Div. Prov. Papae XI epistola encyclica in annali CCC Sancti Josaphat Martyris Archiepiscopi Polocensis ritus orientalis („Ecclesiam Dei"; 207—216); СТАТТІ Й СТУДІЇ: P. Jos. Schryvers, C. SS. R. Vie intérieure et rôle de St. Josaphat Kuncevyč (217—240); д-р Ярослав Гординський. Мова «Регул» і «Катехізму» св. Йосафата Кунцевича (241—260); о. Петро Хомин. Митрополит Велямин Рутський і його освітні змагання (261—283); Єп. д-р О. Боцян. Віднайдення й розпізнання мощів св. свщм. Йосафата Кунцевича (284—318). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: L'Eglise orthodoxe panucrainienne i Dossier americain de l'orthodoxie panucranienne (рец. о. В. Лаба, 319—321); Dr. Josef Slipyj. Die Trinitätslehre des byzantinischen Patriarchen Photios (рец. о. А. Іщак, 321—326); Studion (рец. о. І. Бучко, 326—327).

чи вони підписані, чи ні). У відділі «Книжки і часописи» подавала Редакція список надсиланих книжок і періодиків, при чому був при періодиках докладний зміст числа. При деяких виданнях була коротка заувага, чи характеристика, що могли стати для читача провідною ниткою при його розшуках.

При кожній бібліографічній позиції подані в дужках сторінки, які стаття чи рецензія занимає.

ВИБРАНІ ПИТАННЯ: 300-ліття конґреґації „De Propaganda Fide" (о. Ю. Дзерович, 328—332); Жировий (о. А. Солодух, 332—336); Незнана проповідь в честь св. Йосафата (о. Вл. Толочко, 336—337). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (338—339). БОГОСЛОВСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО (340—346, статути). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (71 позицій, 347—352).

Том II. 1924. Книга 1. Стор. 1—96.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: о. Іван Рудович. Кобринський Синод 1626 (1—27); о. д-р Гавриїл Костельник. Границі вселенної (28—50); ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Видання «Національного Музею у Львові» з історії української штуки (зрецензованих 5 випусків, д-р Я. Гординський, 51—58); P. G. Hofmann SJ. Der hl. Josaphat (рец. сп О. Боцян, 58—61); Календар св. Йосафата на р. 1924 та Шематизм клиру всіх зєдинених епархій — зладив о. Володимир Семків (рец. о. Й. Скрейверс, Ч. св. І., 61—63); Chan. Millot. 1) Retraite des jeunes gens, 2) L'oeuvre des vocations (рец. о. Й. С. Ч. св. Ізб., 63); ks. Fr. Kwiatkowski, TJ. Spirytyzm czyli obcowanie z duchami (рец. о. Г. Костельник, 63—64); J. Leday. Initiation au catéchisme (рец. о. Й. С., Ч. св. Ізб., 64); Dr. M. Grabmann. Die Idee des Lebens in der Theologie des hl. Thomas von Aquin (рец. о. Й. Сліпий, 65—66); M-gr Gibier. Le salut par l'Elite (рец. о. Й. Скрейверс, Ч. св. Ізб., 66); Dom. P. S. Louismet O. S. B. La contemplation chrétienne(рец. о. Й. Скрейверс, Ч. св. Ізб., 66—67). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: д-р Антін Стоян, митрополит Моравський (некролог, подав о. Кравчук, 68—69); Ватрослав-Ігнатій Ягіч (І. Свєнціцький, 69—72); Науковий етнольоґічно-релігійний курс для країв середньої і східньої Европи в Медлінґу коло Відня, 17—20 липня 1923 р. (о. Т. Галущинський ЧСВВ, 72—78); Видумки анабаптистів (о. А. Іщак, 78—81). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (82). БОГОСЛОСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО (83—85). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (76 позицій, 86—96).

Том II. 1924. Книга 2—3. Стор. 97—264.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. Arturo Landgraf. Partes animae norma gravitatis peccati (Inquisitio dogmatico-historica) (97—117); Єп. д-р О. Боцян. + О. прел. Ісидор Дольницький — духовний отець, літурґіст і піснотворець (118—195); о. Іван Рудович. Кобринський Синод 1626 р. (196—212). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Dr. J. Stufler. Divi Thomae Aquinatis doctrina de Deo operante (рец. о. Й. Сліпий, 213—217); Про духовні вправи (огляд 3 книжок, рец. Єп. О. Боцян, 217—229); Dr. N. Cieszyński. 1) Miecz ducha і 2) Lud jako lew się podniesie (рец. о. Ю. Дзерович, 229—233); A. Bukowski SJ. Die russische orthodoxe Lehre von der Erbsünde (рец. о. А. Іщак, 233—236); M. d'Herbigny SJ. L'unité dans le Christ (рец. о. І. Бучко, 236—238); Josephus Donat SJ. Summa philosophiae Christianae (Logica et introductio in philosophiam christianam; Ontologia) (рец. о. д-р П. Теодорович, ЧСВВ, 238—240); Пантелеймон Куліш. Псалтир (рец. о. Я. Левицький, 240). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: В 600-ліття канонізації св. Томи з Аквіну (о. д-р А. Іщак, 241—244); Лист св. свщм. Йосафата (о. Вл. Толочко, 244—245); Участь князів Радивилів в Берестейській Унії (о. Вл. Толлочко, 245—246); Поборювання порноґрафії (о. Ю. Рудович, 246—249). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (250—254). БНТ-ВО (255—257). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (41 позицій, 258—264).

Том II. 1924. Книга 4. Стор. 265—360.

СТАТТІ Й СТУДІЇ. Dr. Arturo Landgraf. Partes animae norma gravitatis peccati (265—296); о. д-р Андрій Іщак. Уніонні і автокефальні змагання на українських землях від Данила до Ізидора (297—309); о. д-р Мирон Горникевич. Загинення в війні як перешкода одруження в історії канонічного права

(310—323). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Prälat Dr. M. Leitner. Handbuch des katholischen Kirchenrechtes (рец. о. д-р В. Масцюх, 324—328); Dr. Fr. G. Metzler. Erziehe zur Wahrhaftigkeit (рец. о. Ю. Дзерович, 328—330); Dr. J. Ernst. Die leibliche Himmelfahrt Maria (рец. о. А. Іщак, 330—332); J. Donat SJ. Psychologia (рец. о. Г. Костельник, 332—333); P. G. Haselbeck O. F. M. Am Quellborn franziskanischen Geistes (рец. Пл. Мартинюк, ЧСВВ, 333—335); M. Grabmann. Das Seelenleben des heiligen Thomas von Aquin (рец. о. Й. Сліпий, 335—336); Fr. X. Kortleitner. Hermeneutica biblica (рец. о. В. Лаба, 336—337); Dr. E. Kalt. Biblische Archäologie (рец. о. В. Лаба, 337—338); Abbé P. Giloteaux. La bienheureuse Thérèse de l'Enfant Jesus (рец. о. Й. Скрейверс Ч. св. Ізб., 338). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Благословення чи освячення дзвонів (о. д-р Я. Левицький, 339—341). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (342—346). БНТ-ВО (347). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (70 позицій, 348—360).

Том III. 1925. Книга 1—2. Стор. 1—180.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. Josephus Slipyj. De valore s. Thomae Aquinatis pro Unione eiusque influxu in theologiam orientalem (1—18); д-р Микола Чубатий. Про правне становище Церкви в Козацькій Державі (19—53); о. д-р Гавриїл Костельник. Границі вселенної (54—90); о д-р Йосиф Сліпий. Св. Тома з Аквіну і схолястика (91—116). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: P. K. Keusch C. Ss. R. Die Aszetik des hl. Alfons Maria von Ligori (рец. о. Й. Скрейверс, Ч. св. Ізб., 117—119); A. Feder SJ. Lehrbuch der geschichtlichen Methode (рец. о. А. Іщак, 119—121); Dr. J. Geyser. Max Schelers Phänomenologie der Religion (рец. о. д-р Г. Костельник, 121—124); о. Ю. Кміт. Проповіді на свята цілого року (рец. о. Я. Левицький, 124—126); Th. Spačil SJ. Conceptus et doctrina de Ecclesia iuxta Theologiam Orientis separati (рец. о. І. Бучко, 126—128); Prälat Dr. M. Grabmann. Hilfsmittel des Thomasstudiums aus alter Zeit (рец. о. Й. Сліпий, 128); Dr. J. Fischer. Das Alphabet der LXX Vorlage im Pentateuch (рец. о. Т. Галущинський, ЧСВВ, 128—130); H. Muckermann. 1) Kind und Volk i 2) Gestaltung der Lebenslage (рец. о. Ю. Дзерович, 130—132); P. Minges OFM. Compendium theologiae dogmaticae specialis (рец. Dr.A. Landgraf, 132—135); E. Müller. Theologia moralis (рец. о. А. Іщак, 135—137); P. L. Leonard. Die klösterliche Tagesordnung (рец. с. С. Ерделлі ЧСВВ, 137—138); Dr. theol. Fr. Murawski. Das Geheimniss der Auserwählung (рец. о. А. Іщак, 138—139); Dr. J. Slipyj. De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus Sancti explicanda (рец. о. А. Іщак, 139—141); E. Krebs. Die Kirche und das neue Europa (рец. о. Й. Сліпий, 141—143); l'abbé Dr. J. Rivière. Saint Basile-evêque de Césarée (рец. о. П. Теодорович ЧСВВ, 143—146); Dr. M. Müller. Die Freundschaft des hl. Franz von Sales und der hl. Franziska von Chantal (рец. о. П. Хомин, 146—148); E. Gilson. Saint Thomas d'Aquin (рец. бр. Л. Жілет, Студит, 148). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Наука баптистів (о. д-р А. Іщак; 149—162); В справі кодифікації канонічного права для гр.-кат. Церкви (о. д-р Д. Дорожинський, 162—168). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (169). БНТ-ВО (170). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (68 позицій, 171—180).

Том III. 1925. Книга 3. Стор. 181—276.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: д-р Микола Чубатий. Про правне становище Церкви в Козацькій Державі (181—203); д-р Роман Ковшевич. Правна суть конкордатів (204—217); Theodosius Titus Halušćynskyj OSBM. De ucrainis S. Scripturae versionibus (218—225); о. д-р Йосиф Сліпий. Св. Тома з Аквіну і схолястика (226—229). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Dr. theol. et sc. polit. O. Schilling. Die Staats- und Soziallehre des hl. Thomas v. A. (рец. д-р В. Ковшевич 230—232); J. Braun. Die liturgischen Paramente in Gegenwart und Vergangenheit — Ein Handbuch der

Paramentik (рец. о. В. Садовський, 232—237); Dr. M. Mitterer. Geschichte des Ehehindernisses der Entführung im kan. Recht seit Gratian (рец. о. А. Іщак. 237—241); P. de Maester O.S.B. Etudes sur la théologie orthodoxe — le dogme de la rédemption (рец. о. Л. Жіле, Студит, 241—242); Dr. M. Grabmann. Der göttliche Grund menschlicher Wahrheitserkenntnis nach Augustinus und Thomas von Aquin (рец. о. Й. Сліпий, 242—243). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: В справі кодифікації канонічного права для гр.-кат. Церкви (д-р В. Масціох, 244—252); Наука баптистів (о. д-р А. Іщак, 252—261). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (262—265). БНТ-ВО (266—268). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (64 позиції, 269—276).

Том III. 1925. Книга 4. Стор. 277—358.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: о. д-р Йосиф Сліпий. Св. Тома з Аквіну і схоластика (277—308); P. Dr. Theodosius Titus Haluščynskyj. De ucrainis S. Scripturae versionibus (309—319); В. Пещанський. Дещо про українські і великоруські ікони (320—326). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Dr. B. Leib. Rome, Kiev et Byzance à la fin du XI siècle (рец. В. Заїкин, 327—333); L. von Pastor. Die sixtinische Kapelle, die Stanzen und Loggien des Vatikans (рец. о. А. Іщак, 333—335); 1) Dr. J. Feldmann. Schule der Philosophie 2) Dr. Th. Rüther. L. Annaleus Senecca 3) Dr. J. Brinktrine. Anselm Prosologion 4) Dr. Th. Rüther. Gemeinschaft und Wirtschaft nach ausgewählten Stücken aus den Werken des Thomas v. Aquin 5) Dr. J. Weidmann. Grundwissenschaftliche Kernfragen aus der Philosophie Johannes Rehmkes (5 праць рец. о. А. Іщак, 335—336); Dr. St. Pfarrer. Psalmschlüssel (рец. о. А. Іщак, 336); Dr. D. Lindner. Die Anstellung der Hilfspriester (рец. о. д-р Масціох, 336—338); K. Richstätter SJ. Die Herz-Jesu Verehrung des deutschen Mittelalters (рец. о. Й. Скрейверс, ЧССп, 338—339); 1) Der Katholizismus als Lösung grosser Menschheitsfragen 2) Katholizismus und moderne Politik 3) Der Katholizismus als Kulturfaktor (три видання Akademischer Verein „Logos", рец. о. Й. Сліпий, 339—340); Ph. E. Legrand. Saint Jean Chrysostome (рец. о. Й. Скрейверс, Ч. св. Ізб, 341); У відповідь (полеміка о. Й. Сліпого з рецензією о. д-ра Г. Костельника на працю «Св. Тома і схолястика» — у відділі рецензій 341—343). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Що сталося з хрестом митрополита Булгака (о. Вл. Толочко, 344—346); Конгрес для студій орієнтальної богословії в Любляні (о. П. Хомин, 347—348). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (349—350). БНТ-ВО (350). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (67 позицій, 351—358).

Том IV. 1926. Книга 1—2. Стор. 1—256.

Книга — присвячена Митрополитові Андресві — попереджена 16 таблицями із знимками з життя Ювілята та із знимками його портретів (П. Холодного, О. Новаківського, М. Сосенка, І. Труша). Потім приходить (на стор. 1—2) присвята: Митрополитові і Батькові народу в двадцятпятьліття вступлення на митрополичий престол 1901—1926. Bulla provisionis (текст номінаційної буллі на митрополичий престол, 3—5).

СТАТТІ Й СТУДІЇ: о. д-р Йосиф Сліпий. Про молодечий вік нашого Митрополита (6—26); о. Йосафат Скрутень, ЧСВВ. У чернечій келії (27—40); д-р Кость Левицький. З національної діяльности Митрополита Андрея ґрафа Шептицького (41—44); А. Луцкевіч. Мітрапаліт Шэптицкі і беларускі рух (45—48); о. А. Станкевіч. Мой успамін аб Мітрапаліту Андрэю Шэптицкім (49—50). О. Йосиф Скрейверс Ч. св. Ізб. Основання Чина ОО. Редемптористів Східнього Обряду (51—55); Дмитро Дорошенко. Спомини про перебування Митрополита Андрія Шептицького в Росії за часів війни (56—65); о. Юліян Дзерович. Митрополит-Меценат (66—77); о. Василь Лициняк. Товариство «Захист ім. Митрополита Андрея ґрафа Шептицького

для сиріт» (78—84); P. Michael d'Herbigny SJ. La première entrevue du Métropolite André avec Son Eminence le Cardinal Mercier (85—87); о. Адам Солодух. Митрополит А. Шептицький і уніоністичні змагання на Білій Руси (88—93); Єпп. Йосиф Боцян. Пастирські листи Митрополита Андрея — літературний огляд (94—149); о. д-р Климентій Шептицький, ігумен Студитів. Митрополит Андрей і обновлення східньої чернечої традиції (150—163); Cirillo Korolevskij. Les fonds Borghèse et Barberini au Vatican (164—169); Бр. Й. Г. Відвідини Америки митр. Андреєм Шептицьким в 1910 р. — Спомини (170—197); Микола Вороний. Портрети Митрополита Андрея (198—205); о. П. Хомин. Митрополит Андрей Шептицький як Апостольський Візитатор для українців в Полудневій Америці (206—215); о. Іван Рудович. Вступлення Митрополита Андрея Шептицького на митрополичий престол у Львові (216—230); о. д-р Іван Лятишевський. Митрополит Андрій Шептицький як Єпископ Станиславівський — від 24 вересня 1899 до 13 січня 1901 (231—235). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Меморіял в справі основання греко-кат. епископства в Канаді (о. д-р В. Лаба, 236—238); З подорожі митрополита Андрія Шептицького по Бельгії і Голляндії при кінці 1920 і з початком 1921 рр. (о. Й. Скрейверс Ч. св. Ізб., 238—240); Кілька сторінок із хроніки СС. Василіянок (с. Віра Слободян, 240—246); Спомини (Кирило Студинський, 246—248); Лист до Редакції «Богословії» (Вячеслав Липинський, 248—250); Промова на ювілейнім святі — 17. І. 1926 (Михайло Галущинський, 250—252); Про побут митр. Шептицького в Петрограді 1917 р. (о. А. Цікота — Друя, Білорусь, 252); Мой успамін пра Мітрапаліта Шэптыцкаго з Петраграду 1917 г. (о. В. Гадлеўскі, Жодзішкі, 252—253); Митрополит у двох творах-хроніках (д-р М. Чубатий, 253—256).

Том IV. 1926. Книга 3. Стор. 257—340.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Cirillo Korolevskij. Les fonds Borghèse et Barberini au Vatican (257—266); В. Пещанський. Дещо про українські й великоруські ікони (267—282); о. д-р В. Василик. Про літургію св. Івана Золотоустого (283—295). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: C. Frick SJ. Logica in usum scholarum (рец. о. П. Кандюк, ЧСВВ, 296—297); G. Bichlmair SJ. Urchristentum und katholische Kirche (рец. о. А. Іщак, 297—298); L'Apostolat missionaire de la France (рец. о. Й. Скрейверс, Ч. св. Ізб., 298—299); Dr. E. Weigl. Christologie vom Tode des Athanasius bis zum Ausbruch des nestorianischen Streites (рец. о. А. Іщак, 299—300); M. Gatterer. 1) Annus liturgicus cum introductione in disciplinam liturgicam і 2) Das liturgische Tun (рец. о. Ст. Рудь, 300—302); Dr. Fr. Hünermann. Wesen und Notwendigkeit der aktuellen Gnade nach dem Konzil von Trident (рец. о. А. Іщак, 302—303); A. Sinclair Will. Vie de Cardinal Gibbons, archevêque de Baltimore (рец. о. Й. Скрейверс, Ч. св. Ізб., 304—305); Іще на схоластично-догматичні теми — по поводу рецензій о. д-ра Костельника (у відділі рецензій, о. Й. Сліпий, 306—317). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: З педагогічної патольогії (о. Ю. Гірняк, 318—319); Уніоністичний з'їзд у Відні (о. П. Хомин, 319—320): ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (321—322). БНТ-ВО (323—325). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (123 позицій, 326—340).

Том IV. 1926. Книга 4. Стор. 341—404.

Благословіння Апостольської Столиці для «Богословії» (341—342). СТАТТІ Й СТУДІЇ: Cirillo Korolevskij. Les fonds Borghèse et Barberini au Vatican (343—356); о. д-р В. Василик. Про Літургію св. Івана Золотоустого (357—367). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: L. Lavaud. Saint Thomas „guide des études" (рец. о. Й. Скрейверс, Ч. св. Ізб., 368); J. Gerber SJ. Sainte Eucharistie — Le sacrement et le

sacrifice (рец. о. Й. Скрейверс, Ч. св. Ізб., 369); Dr. Theol. A. Michel. Humbert und Kerullarios (рец. о. Й. Сліпий, 369—371); L. Garriguet. Eucharistie et Sacré-Coeur — Etude comparative de théologie et de l'histoire sur les deux dévotions (рец. о. Й. Скрейверс, Ч. св. Ізб., 371—373); Dr. E. Schmidt O.F.M. Magnalia Dei (рец. о. д-р В. Василик, 373—374); H. Meyer. Geschichte der alten Philosophie (рец. о. Г. Костельник, 374—377); Dr. G. Rauschen. Grundriss der Patrologie (рец. о. д-р В. Лаба, 377). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Володимир Пещанський (некролог, І. Свенціцький, 378—381); Микола Коробка та його розвідка про джерело руського християнства (В. Заїкин, 381—389). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (390—393). БНТ-ВО (393). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (69 позицій, 394—404).

Том V. 1927. Книга 1. Стор. 1—64.

Посмертна згадка про Єп. д-ра Йосифа Боцяна (1). СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. Josephus Slipyj. Num Spiritus Sanctus a Filio distinguatur, si ab eo non procederet (2—19); о. д-р В. Василик. Про літургію св. Івана Золотоустого (20—29); о. д-р Андрій Іщак. Унійні і автокефальні змагання на українських землях від Данила до Ізидора (30—38). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: P. Th. Spačil SJ. Doctrina theologiae Orientis separati de sacramento baptismi (рец. о. Й. Сліпий, 39—40); H. Grisar SJ. Martin Luthers Leben und sein Werk (рец. о. А. Іщак, 40—44); Dr. L. Faulhaber. Die „drei Wege" der Gotteserkenntnis und der wissenschaftliche Gottesbegriff (рец. д-р В. Максимець, 44—45); Prälat Dr. Aem. Schoepfer. Der heilige Thomas von Aquin als Bahnbrecher der Wissenschaft (рец. о. Й. Сліпий, 45); Dr. A. Klawek. Das Gebet zu Jesus (рец. о. А. Іщак, 45—47); Dr. P. Erhard Schlund und Dr. P. P. Schmoll. Erlösung (рец. о. В. Василик, 47—48); Dr. L. Eisenhofer. Grundriss der katholischen Liturgik (рец. о. Ст. Рудь, 48); A. Bangha SJ. Handbuch für die Leiter Marianischer Kongregationen (рец. о. Й. Лучинський ЧСВВ, 48—49).ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Аврелій Пальмієрі (о. А. Іщак. 50—52). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (53—54). БНТ-ВО (55). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (86 позицій, 56—64).

Том V. 1927. Книга 2—3. Стор. 65—194 + 4 таблиці із знимками із життя Преосв. д-ра Й. Боцяна.
Книга присвячена Єпископові д-ру Йосифові Боцянові.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: о. д-р Йосиф Сліпий. Кілька дат з першої половини життя луцького епископа Йосифа Боцяна (65—77); о. прелат Леонтій Куницький. О. д-р Й. Боцян як ректор Духовної Семінарії (78—82); о. д-р Мирон Горникевич. О. д-р Йосиф Боцян — в'язень царської Росії (83—108); о. Василь Матвієйко. Єпископ Йосиф Боцян на холмській і волинській Україні 1917 р. (109—120); о. Юліян Дзерович. Огляд письменницької діяльности еп. Йосифа Боцяна (121—136); о. Іван Рудович. Єп. Йосиф Боцян як громадський діяч (137—142); о. Іван Рудович. Погляд на історію Луцької епархії (143—150); о. д-р Андрій Іщак. Унійні і автокефальні змагання на українських землях від Данила до Ізидора (151—160). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Dr. I. Schuster und Dr. J.-B. Holzhammer. Handbuch zur biblischen Geschichte (рец. о. д-р В. Лаба, 161—162); Dr. J. Lechner. Die Sakramentenlehre des Richard von Mediavilla (рец. о. Й. Сліпий, 162—164); Dr. L. Haefeli. Flavius Josephus Lebensbeschreibung (рец. о. А. Іщак, 164—165); Dr. A. Steinmann. Jesus und die soziale Frage (рец. о. Й. Схрейверс Ч. св. Ізб., 165—167); M. Grabmann. Mittelalterliches Geistesleben (рец. о. А. Іщак, 167—169); Prof. Dr. G. Kieffer. Predigt und Prediger (рец. о. д-р Я. Левицький, 169—170); R. Wickl SJ. Ein Büchlein vom heiligen Geist (рец. о. Й. Сліпий, 170); Leij Jacob SJ. Die monatliche Geisteserneuerung (рец. М. Прийма, 170); Abbé Charles Grimaud. Futurs prêtres

(рец. о. д-р Бучко, 170—171); Prof. Dr. L. Berg. Die römisch-katholische Kirche und die orthodoxen Russen (рец. М. Прийма, 172); J. Röttig. Der Rasttag am Herzen Jesu (рец. М. Прийма, 172); R. Wickl SJ. Marienherrlichkeiten — Maipredigten oder Marianische Lesungen (рец. о. Ст. Рудь, 173); Msgr. Tissier. Le cinquantenaire de l'Institut catholique de Paris (рец. о. Й. Схрейверс Ч. св. Спасителя, 173—174); Prince Vl. J. Ghika. La Messe Byzantine dite de S. Jean Chrysostome (рец. о. В. Василик, 174—175); P. A. Lepidi O. P. Explication dogmatique sur le culte du Coeur Eucharistique de Jesus (рец. о. Й. Схрейверс Ч. св. Спасителя, 175); Dr. M. J. Scheeben. Die Herrlichkeiten der göttlichen Gnade (рец. о. В. Василик, 175—176); М. О. Лосский. Сборник задач по логике (рец. о. Г. Костельник, 176—177); J. G. Raupert. 1) Der Spiritismus im Lichte der vollen Wahrheit i 2) Die Geisten des Spiritismus (рец. о. Г. Костельник, 177—178). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Участь Еп-па д-ра Йосифа Боцяна в працях Національного Музею (І. Свєнціцький, 179—181); Іменування еп. Йосифа Боцяна епископом-помічником Львівської Архіепархії (нотка — Й. Сл. 181); «Наслідування Христа» (лист Александра Бачинського до еп. Боцяна, 181—183). БНТ-ВО (183). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (184—186). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (85 позицій, 187—194).

Том V. 1927. Книга 4. Стор. 195—280.

Лист Апостольської Столиці до Редакції «Богословії» (195—196). СТАТТІ И СТУДІЇ: о. д-р В. Василик. Про Літургію св. Івана Золотоустого (197—230); о. д-р Василь Лаба. Зглядна чи безглядна правда в св. Письмі (231—239). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Dr. St. Sipos. Enchiridion Juris Canonici ad usum scholarum et privatorum (рец. о. д-р В. Баран, 240); Dr. K. Schmied. Die menschliche Willensfreiheit in ihrem Verhältnis zu den Leidenschaften (рец. о. д-р В. Баран, 240—241); K. Bihlmeyer. Kirchengeschichte auf Grund des Lehrbuches von F. X. v. Funk (рец. о. проф. Л. Лужницький, 241—242); 1) J. Ubach SJ. Compendium theologiae moralis i 2) Dr. F. Zehentbauer. Compedium repetitorium theologiae moralis (рец. о. В. Василик 242—244); P. Lippert SJ. Die Weltanschauung des Katholizismus (рец. М. Прийма, 244); M. Huber SJ. Die Nachahmung der Heiligen in Theorie und Praxis (рец. о. Й. Сліпий, 244—245); L. Wolkner. Der Religionsunterricht in der Fortbildungsschule (рец. о. д-р Я. Левицький, 245—246); о. М. Коритко. Хліб життя (рец. о. Ю. Дзерович, 246—249); G. Hoffmann SJ. Il Beato Bellarmino e gli Orientali (рец. о. д-р І. Бучко, 249—250); проф. д-р Л. Берґь. Новые религіозные пути русскаго духа (рец. М. Прийма, 250—251); проф. д-ръ Титъ Мышковскій. Изложеніе цареградской литургіи по ея древному смыслу и духу (рец. Єромонах Л. Жіле, Студит, 251—253); Kleine Schulbibel für das Bistum Breslau und seinen Delegaturbereich (рец. М. Прийма, 253); М. Грушевський. З історії релігійної думки на Україні (рец. о. А. Іщак, 254—255); Dr. J. Schuster und Dr. J. B. Holzhammer. Handbuch zur biblischen Geschichte für den Unterricht in Kirche und Schule sowie zur Selbstbelehrung (рец. о. д-р В. Лаба, 255—256). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Ювилей 1100-літніх уродин св. Константина-Кирила — апостола слов'ян (о. П. Хомин, 257—265); V. Уніоністичний Конґрес відбувся на Белеграді в днях 20—24 липня 1927 (рец. о. П. Хомин, 265—267). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (268—269). БНТ-ВО (270). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (90 позицій, 271—280).

Том VI. 1928. Книга 1—2. Стор. 1—128.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. Josephus Slipyj. Num Spiritus Sanctus a Filio distinguatur, si ab eo non procederet (1—17); д-р Ярослав Гординський. Перший Нікейський Собор у традиції старої України (18—55); д-р Роман Ковшевич. Погляд на українську канонічну літературу (56—70). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ:

Dr. W. Götzmann. Die Unsterblichkeit in der Väterzeit und Scholastik bis zum Ende des dreizehnten Jahrhunderts (рец. о. д-р В. Баран, 71—73); Fr. Ter Haar. De occasionariis et recidivis (рец. о. д-р Я. Левицький, 74—75); J. Gründer. Handbuch zum deutschen Einheitskatechismus (рец. о. М. Прийма, 75—76); J. Honontheim SJ. Theodicea sive Theologia naturalis in usum scholarum (рец. о. д-р І. Бучко, 76); M. Pribilla SJ. Um die Wiedervereinigung im Glauben (рец. о. М. Лада, 76—78); G. Widerkehr SJ. Hochziele echter Marienverehrung (рец. о. М. Прийма, 78); Dr. Theol. J.-B. Walz. Die Fürbitte der Heiligen (рец. о. д-р Я. Левицький, 78—79); A. Ehrler, Dr. Dr. A. Bauer und A. Gutmann. Glückliches Eheleben (рец. о. д-р Я. Левицький, 79—80); H. Noldi, SJ. et A. Schönegger SJ. De censuris (рец. о. д-р Д. Дорожинський, 80); E. Caspar. Primatus Petri (рец. о. Іщак, 81—84); Dr. J. Tongelen. Im Geiste des Evangelismus (рец. о. М. Лада, 84—85); Dr. A. Pieper. Was geht den Geistlichen seine Volksgemeinschaft an? (рец. о. д-р Ст. Сампара, 85—88); Конкордат заключений між Апост. Столицею а Президентом Річипосполитої Польської — 10. II. 1925 (рец. о. д-р Д. Дорожинський, 88—90); ks. Dr. I. Grabowski. Prawo kanoniczne według nowego kodeksu (рец. о. д-р Д. Дорожинський, 91—93); С. Русова. Теорія і практика дошкільного виховання (рец. о. Ю. Дзерович, 93—96); R. Kynast. Ein Weg zur Metaphysik (рец. о. Г. Костельник, 96—97); Dr. A. Freitag. Katholische Missionskunde im Grundriss (рец. о. Я. Милевич, 97—98); Prof. Dr. J. Feldmann. Okkulte Philosophie (рец. о. Г. Костельник, 98—99); G. Meys — Th. Hoch. Vollständige Katechesen für die beiden unteren Schuljahre der Grundschule (рец. Я. Милевич, 99—100). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Погляд на дві найстарші томістичні школи (о. д-р А. Іщак, 101—113). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (114—117). БНТ-ВО (118—119). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (97 позицій, 120—128).

Том VI. 1928. Книга 3. Стор. 129—192.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: д-р Роман Ковшевич. Погляд на українську канонічну літературу (129—160); Володимир Рижевський. З'їзд українських Владик у Львові 1629 р. (161—173). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Dr. W. Schauf. Der Begriff „Fleisch" beim Apostel Paulus unter besonderen Berücksichtigung seiner Erlösungslehre (рец. о. А. Іщак, 174—175); Dr. Theol. S. Geiger. Der Intuitionsbegriff in der katholischen Religionsphilosophie der Gegenwart (рец. о. Г. Костельник, 175—176); V. A. Sprengers. Conferentiae ad usum sacerdotum pro recollectione menstrua (рец. о. Ст. Рудь, 177); J. S. W kościele i cerkwi (рец. о. Ст. Рудь, 177); Fr. J. Lottini O. P. D. Thomae Aquin. O. P. Summa thelogiae in breviorem formam redacta (рец. о. д-р В. Василик, 178); Prof. P. Fulbert Cayré. La contemplation augustinienne (рец. о. д-р С. Сампара, 178—180); Dr. Fr. Grivec. Slovenska Apostola sv. Ciril i Metod (рец. о. П. Хомин, 180—181). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (182—185). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (51 позицій, 186—192).

Том VI. 1928. Книга 4. Стор. 193—256.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. B. Masciuch. De hostiis liturgicis in provincia Haliciensi ritus Graeco-Rutheni, quid ad leges censendum sit (193—198); д-р Роман Ковшевич. Погляд на українську канонічну літературу (199—227). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Dr. theol. F. Anders. Die Christologie des Robert v. Melun (рец. о. А. Іщак, 228—231); Dr. A. Koeniger. Katholisches Kirchenrecht mit Berücksichtigung des deutschen Staatskirchenrechts (рец. о. д-р Д. Дорожинський, 231—232); 1) Małżeństwo w świetle nauki katolickiej (Praca zbiorowa profesorów Uniwersytetu Lubelskiego) і 2) Kodeks społeczny (рец. о. д-р Д. Дорожинський, 232—234); L. Engelhardt. Neue Wege der Seelsorge im Ringen um die Großstadt (рец. о. Й. Сліпий, 234—236); A. Worlitscheck. Persönlichkeitspflege (рец. о. Й. Сліпий, 236—237); „Der Katholische

Gedanke" — Vierteljahresschhrift (рец. о. М. Прийма, 237); P. Consalvus Valter O. M. Cap. Die Heidenmission nach der Lehre hl. Augustinus (рец. Я. Милевич, 238). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: З парохіяльного архіву (о. д-р А. Іщак, 239—243). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (244—247). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (76 позицій, 248—256).

Том VII. 1929. Книга 1. Стор. 1—64.

СТАТТІ І СТУДІЇ: Dr. G. Kostelnyk. Das Prinzip der Identität — Grundlage aller Schlüsse (1—15); брат Йосиф Г. Відвідини неєдинених архієреїв у митр. Андрея Шептицького (16—27); д-р Роман Ковшевич. Погляди на українську канонічну літературу (28—37). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Dominicus M. Prümmer O. Pr. Manuale Theologiae moralis secundum principia S. Thomae Aquinatis (рец. о. д-р І. Цегельський, 38—42); проф. д-р Н. Н. Глубоковскій. Русская богословская наука въ ея историческомъ развитіи и новѣйшемъ состояніи (рец. о. І. Баґан ЧСВВ, 42—46); 1) Abbé P. Giloteaux. Patriotisme et Internationalisme і 2) Д. Донцов. Націоналізм (рец. о. Й. Схрейверс Ч. св. Ізб., 46—49); A. Bessières. Le Mexique Martyr (рец. о. Й. Схрейверс Ч. св. Ізб., 49—50). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Виховання в дусі молитви (о. Ю. Дзерович, 51—52). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (53—56). БНТ-ВО (57). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (55 позицій, 58—64).

Том VII. 1929. Книга 2. Стор. 65—128.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. G. Kostelnyk. Das Prinzip der Identität — Grundlage aller Schlüsse (65—102); брат Йосиф Г. Відвідини неєдинених архієреїв у митр. Андрея Шептицького (103—110). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Prof. F. Capello SJ. Summa Iuris Publici Ecclesiastici (рец. о. Л. Глинка, 111—115); о. д-р І. Фіґоль. Екзорти на неділю і свята шкільного року (рец. о. О. Ґорчинський, 115—116); De Smet. De sponsalibus et matriminio tractatus canonicus (рец. о. д-р Д. Дорожинський, 116—117); H. Denzinger et Cl. Baumwart SJ. Enchiridion symbolorum (рец. о. Й. Сліпий, 117); ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Виховання в дусі молитви (о. Ю. Дзерович, 118—122). БНТ-ВО (122). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (123—124). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (50 позицій, 125—128).

Том VII. 1929. Книга 3. Стор. 129—204.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. Romanus Kovševyč. De primis litibus Ucrainorum apud Romanam curiam judicatis (129—136); о. д-р Спірідіон Кархут. Нове видання Служебника (137—170). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Ch. Vaudepitte. Conférences à la jeunesse des écoles (рец. о. С. Сампара, 171—172); свящ. П. Божик. Церква українців в Канаді (рец. о. Ст. Рудь, 172); Dr. J. Weingartner. Die Apostelgeschichte (рец. о. І. Ґнатів, 172—173); Adhémar d'Alès. Prima Lineamenta Tractatus Dogmatica Sanctissima Eucharistia (рец. о. Ю. Ґірняк, 173—174); M. Grabmann et Fr. Pelster SJ. Opuscula et textus historiam Ecclesiae eiusque vitam atque doctrinam illustrantia (рец. о. А. Іщак, 175—178); A. de Maester. Iuris canonici et iuris canonico-civilis compedium (рец. о. д-р Д. Дорожинський, 178—179); G. Hofmann SJ. Griechische Patriarchen und römische Päpste (рец. о. А. Іщак, 179—183); Dr. J. Walter. Der Katholische Priester in seinem Leben und Wirken (рец. о. Ст. Рудь, 183); C. Callewaert I. C. D. Liturgicae Institutiones (рец. о. Ст. Рудь, 183—184); Dr. Cl. Oberhammer. Liturgische Messfeier (рец. о. Ст. Рудь, 184). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Ювилей Преосв. Ґригорія Хомишина (замітка без підпису, 185); Конґрес для орієнтальних студій в Празі (о. П. Хомин, 185—188); Про канони на утрені (о. Ст. Рудь, 188—192). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (193—194). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (59 позицій, 195—204).

Том VII. 1929. Книга 4. Стор. 205—276.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: о. проф. д-р Йосиф Сліпий. Папа Пій XI (205—208); Prof. Dr. Josephus Slipyj. Directiones quaedam progressum theologicum in Oriente spectantes (209—226); о. д-р Василь Масцюх. Про заручини в Галицькій провінції (227—234). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: A. Malvy et M. Viller. La confession orthodoxe de Pierre Moghila (рец. о. Іщак, 235—237); Dr. Ottmar Dittrich. Geschichte der Ethik (рец. о. д-р І. Цегельський, 237—238); Abhandlungen des Ukrainischen Wissenschaftlichen Instituts in Berlin (рец. о. А. Іщак, 238—244); L. Rousic. Les Saints Ordres (рец. о. Й. Схрейверс Ч. св. Ізб., 244); 1) П. Павленко. Богослужбова мова в православній Церкві та 2) о. Т. Галущинський ЧСВВ. Думка і наука Церкви в питаннях літургічної мови (рец. о. д-р І. Цегельський, 245); ks. Dr. F. Madeja. Wybór egzort dla młodzieży szkół średnich (рец. о. д-р І. Фіґоль, 245—246); Dr. Dr. A. Spesz. Summarium Philosophiae Christianae in usum cursus philosophici (рец. Я. Біленький, 247—250); P. Chrysostomos Baur O.S.B. Johannes Chrysostomus und seine Zeit (рец. о. А. Іщак, 250—252); Msgr. Lic. Theol. W. Cremers. Die Katholische Aktion (рец. о. д-р О. Стасюк, 252—257). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Латинська мова як викладова в богослов'ї (о. В. Белей, 258—260). БНТ-ВО (261—264). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (265—268). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (82 позицій, 269—276).

Том VIII. 1930. Книга 1. Стор. 1—80.

Митр. Андрей Шептицький. Промова на святочнім відкриттю гр. кат. Богословської Академії (1—4). СТАТТІ Й СТУДІЇ. Dr. Nicolaus Rusnak (Prjašev). De C. J. C. respectu ad codificationem iuris Ecclesiae catholicae orientalis (5—22); Павло Савчук. Причинки до правовірности Кирила Люкаріса (23—41); о. Петро Хомин. Свято відкриття Богословської Академії у Львові (42—49). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Ks. Dr. M. Sieniatycki. Zarys dogmatyki katolickiej (рец. о. Й. Сліпий, 50—52); Prof. E. Szmurlo. Le Saint-Siège et l'Orient Orthodoxe Russe 1609—1654 (рец. д-р М. Чубатий, 52—55); L. Freiherr v. Pastor. Geschichte der Päpste im Zeitalter der kath. Restauration (рец. о. А. Іщак, 55—57); W. Charkiewicz. Bez steru i busoli (рец. М. Чубатий, 58—59); ks. H. Pinard de La Boullaye TJ. Chrystus wobec historji (рец. о. А. Іщак, 59—60); Sac. C. Colli-Lanzi. Theologia Moralis Universa iuxta codicem iuris canonici (рец. о. д-р І. Цегельський, 60—63); ks. Dr. J. Lubelski. Etyka katolicka (рец. о. д-р І. Цегельський, 63—64); Roczniki Związku Kół misyjnych w Polsce (рец. о. д-р І. Фіґоль, 64—68). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (69—72). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (63 позицій, 73—80).

Том VIII. 1930. Книга 2. Стор. 81—160.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. Nicolaus Rusnak (Prjašev). De C. J. C. respectu ad codificationem iuris Ecclesiae catholicae orientalis (81—118); Володимир Левицький. Церковне судівництво в церковних уставах XI і XII віку (119—131). ОЦІНКИ: Dr. M. Grabmann. Die Grundgedanken des hl. Augustinus über Seele und Gott (рец. о. А. Іщак, 132—133); Аскетичні твори св. Василія Великого (з грецького переклав митрополит Андрей Шептицький (рец. о. В. Лаба, 133—134); В. Щурат. В обороні Потієвої Церкви (рец. о. В. Толочко, 135—138); D. C. Butler. Sancti Benedicti Regula Monasteriorum (рец. о. Бульс, Ч. св. Ізб., 138—139); о. д-р С. Кархут. Граматика української церковно-словянської мови (рец. о. Т. М., 140—141). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: о. Іван Рудович (некролог, подав о. А. Іщак, 142—144). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (145—150). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (60 позицій, 150—160).

Том VIII. 1930. Книга 3—4. Стор. 161—288.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. Andreas Iščak. De Zacharia Kopystenskyj eiusque „Palinodia“ (161—196); о. Петро Хомин. Свято відкриття Богословської Академії у Львові (197—218); Володимир Левицький. Церковне судівництво в церковних уставах XI і XII віку (219—237); Н. Бавмґартен. Св. Володимир і хрещення Руси (238—250). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: о. д-р С. Кархут. Граматика української церковно-словянської мови (рец. о. Т. М., 251—256); M. J. Rouet de Journel SJ. Une Russe Catholique, Madame Swetchine (рец. о. Й. Схрейверс Ч. св. Із6., 257—259); Msgr. Olichon. Les origines françaises de l'oeuvre pontificale de Saint Pierre Apôtre pour la formation de clergés indigènes en pays de Mission (рец. о. Й. Схрейверс Ч. св. Із6., 259); Praelat M. Kaller. Unser Laienapostolat (рец. о. д-р О. Стасюк, 260—261); W. L. Jaworski. Notatki (рец. о. Вл. Толочко, 262—263); Lic. theol. H. Preisker. Christentum und Ehre in drei ersten Jahrhunderten (рец. о. А. Іщак, 263—265); Die Kirche und das östliche Christentum i 2) Ukraine und die kirchliche Union (Publikationen des Ukrainischen Wissenschaftlichen Instituts; рец. о. М. Чубатий, 265—267). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (268—270). БНТ-ВО (м. ін. посмертна згадка про о. д-ра Діонізія Дорожинського пера о. В. Белея, 271—272). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (116 позицій, 273—288).

Том IX. 1931. Книга 1—2. Стор. 1—176.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: проф. д-р Діонисій Дорожинський (†). Огляд джерел церковного права на Сході в першім періоді до медіолянського едикту 313 р. (1—48); о. д-р Андрій Іщак. Св. Августин і Схід (49—63); Dr. Andreas Iščak. De Zacharia Kopystenskyj eiusque „Palinodia“ (64—106); Н. Бавмґартен. Св. Володимир і хрещення Руси (107—140): ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Ks. Dr. M. Sieniatycki. Zarys dogmatyki: (рец. о. д-р С. Сампара, 141—142); Prof. Dr. W. Abraham. Zagadnienie kodyfikacji prawa małżeńskiego (рец. о. В. Масцюх, 142); Doz. Dr. V. Zaloziecky j. Das geistige Leben der Ukraine (рец. о. А. Іщак, 143—144); Свещ. А. Славовъ. Киевскиятъ затворникъ Архиепископъ Йосифъ Соколеки (рец. В. Заїкин, 145—148); Ks. A. Pawłowski. Dogmat niepokalanego Poczęcia (рец. о. д-р А. Іщак, 148—149); Митрополитъ Антоній. Ученіе Церкви о святомъ Духѣ (рец. В. З., 150); M. Grabmann et Fr. Pelster SJ. Opuscula et textus historiam Ecclesiae eiusque vitam atque doctrinam illustrantia (рец. о. А. Іщак, 151—153); свящ. д-р Я. Левицький. Надгробні слова (рец. о. І. Фіґоль, 153—154); P. W. von Keppler. Wasser aus dem Felsen (рец. о. І. Фіґоль, 154—155); Ks. W. Mudowicz. Przenajświętsza ofiara (рец. о. І. Фіґоль, 155—156). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: «Православя» (о. М. де ля Тай Ті, 157—159). Леопольд Фонк — Йосиф Бідерляк — Горацій Маруккі (посмертні згадки пера о. А. Іщака, 159—162). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (163—166). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (123 позицій, 167—176).

Том IX. 1931. Книга 3. Стор. 177—288.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: P. Joseph Schrijvers S. C. R. S. Le double Principe moteure de la vie spirituelle (177—200); о. д-р Г. Костельник. Ordo logicus (201—218); Dr. Andreas Iščak. De Zacharia Kopystenskyj eiusque „Palinodia“ (219—234); Вячеслав Заїкин. Систематизація історії української філософії (235—256). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Dr. Theol. A. Michel. Humbert und Kerullarios (рец. о. А. Іщак, 257—259); Pisma Ojców Kościoła w polskim tłumaczeniu pod naczelną redakcją Prof. Dr. J. Sajdaka i ks. Dr. G. Rauschen. Zarys Patrologji (рец. о. д-р В. Лаба, 259—261); 1) l'Evangile commenté par St. Augustin 2) ks. kanonik Marsot. Katechizm ślubów i stanu zakonnego i 3) P. L. I. Janfam O. P. De rosario B. M. Virginis (рец. о. Й. Схрейверс Ч. Із6.,

261—262); 1) M. J. Rouet de Journel SJ. et J. Dutilleul SJ. Enchiridion Asceticum 2) G. Hofmann SJ. Concilium Florentinum 3) W. Piotrowicz. Z zagadnień wyznaniowych w Polsce (рец. о. А. Іщак, 262—264); Card. Francisko Ehrle SJ. Los Manuscritos Vaticanos de los Teologos Samaltinos del Siglo XVI (рец. о. д-р Б. Липський, 265—266). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: VII Міжнародний філософічний Конґрес в Оксфорді (І. Мірчук, 267—271); Степан Томашівський (посмертна згадка пера М. Чубатого, 271—272); Еріх Васман (посмертна згадка пера о. В. Белея, 273—274); Йосиф Мавсбах (посмертна згадка пера о. А. Іщака, 274). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (275—276). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (140 позицій, 277—288).

Том IX. 1931. Книга 4. Стор. 289—416.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: о. д-р Йосиф Сліпий. Петроградський Синод 1917 р. (289—297); P. Joseph Schrijvers S. C. R. S. Le double Principe Moteure de la vie spirituelle (298—313); о. д-р Г. Костельник. Ordo logicus (314—334); Dr. Andreas Iščak. De Zacharia Kopystenskyj eiusque „Palinodia" (335—356); Вячеслав Заїкин. Систематизація історії української філософії (357—373). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: 1) H. Lange. De gratia tractatus dogmaticus et 2) F. S. Mueller SJ. Origo divino-apostolica doctrinae erectionis Beatissimae Virginis ad gloriam coelestem quoad corpus (рец. о. д-р С. Сампара, 374—377); свящ. С. Тышкевичъ. Ученіе о Церкви (рец. о. А. Іщак, 378—379); д-ръ А. В. Копыстянскій. Историческій очеркъ сооруженія Ставропигійской Успенской Церкви во Львовѣ (рец. М. Чубатий, 380); Ks. Dr. J. Umiński. 1) O warunkach pracy nad historją Kościoła w Polsce i 2) Dzieje Kościoła (рец. В. З., 380—383); 1) проф. Д. Дорошенко. Ілюстрована історія України 1917—23 2) ґен. М. Омелянович-Павленко. Спомини (рец. В. Заїкин, 383—390); проф. М. Таубе. Римъ и Русь въ до-Монгольскій періодъ (рец. В. Заїкин, 390—391); 1) P. Dąbkowski. Szkice średniowieczne 2) З минулого Жовкви 3) Т. Кострубa. Матеріяли до історії міста Чорткова (рец. В. Заїкин, 391—394); О. І. Бочковський. Т. Ґ. Масарик — національна проблема та українське питання (рец. М. Чубатий, 395); Der Grosse Herder (рец. о. В. Б., 396). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Вячеслав Липинський (посмертна згадка пера В. Заїкина, 397—398); 1) о. Домінік Прімер 2) о. Віктор Катрайн (посмертні згадки пера о. В. Белея, 399). БНТ-ВО (м. ін. посмертні згадки — непідписані — про о. д-ра Спірідіона Кархута і д-ра Володимира Охримовича, 400—401). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (402—406). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (108 позицій, 407—416).

Том X. 1932. Книга 1. Стор. 1—96.

Наше десятиліття (Редакційна стаття, 1—6). СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. Andreas Iščak. De Zacharia Kopystenskyj eiusque „Palinodia" (7—26); о. д-р Лев Ґлинка. Становище католицької Церкви до цивільних супруж і розводів та новий проєкт польської кодифікаційної комісії (27—37); д-р Ярослав Пастернак. Коротка археольоґія Західно-українських Земель (38—79). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: M. Jugie. Theologia dogmatica christianorum orientalium ab Ecclesia catholica dessidentium (рец. о. А. Іщак, 80—83); Ks. St. Bross. Św. Augustyn (рец. о. д-р Б. Липський, 83—85); Dr. A. Stöckl і Dr. J. Weingärtner. Historja filozofji w zarysie (рец. о. д-р М. Конрад, 85—86); E. Przywara SJ. Ringen der Gegenwart (рец. о. д-р Б. Липський, 86—87). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (88—89). БНТ-ВО (м. ін. посмертна згадка про Романа Ковшевича пера о. Й. Сліпого, 90—92). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (48 позицій, 93—96).

Том X. 1932. Книга 2. Стор. 97—192.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: о. д-р Йосиф Сліпий. Реформа богословських студій (97—100); Dr. Andreas Iščak. De Zacharia Kopystenskyj eiusque „Palinodia" (101—133); Володимир Залозецький. Византійський ренесанс в світлі новійших дослідів (134—146); д-р Ярослав Пастернак. Коротка археольогія Західньоукраїнських Земель (147—164). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: M. Jugie. Theologia dogmatica christianorum orientalium ab Ecclesia catholica dissidentium (рец. о. А. Іщак, 165—170); о. Т. Галущинський ЧСВВ. Недільний дзвін (рец. о. д-р І. Фіголь, 170); 1) N. Czubatyj. Literatur der ukrainischen Rechtsgeschichte in den Jahren 1919—1929 і 2) P. Dąbkowski. Powszechna Kronika historyczno-prawna za lata 1925—1930 (рец. В. З., 170—175); 1) Łapiński. Nauka o apokatastasisie przed potępieniem jej na Soborach ekumenicznych 2) E. Caspar. Geschichte des Papstums von den Anfängen bis zur Höhe der Weltherrschaft 3) Г. А. Острогорскій. Отношеніе Церкви и Государства в Византіи 4) Ф. И. Буслаев. Сочинения т. III 5) П. Мутафчіев. Русско-болгарскія отношенія при Святославѣ 6) D. Anastasijević. La chronologie de la guerre russe de Tzimiscès 7) Σπ. Λαυρος. Παλαιολογεια και πελοποννησιακα. (рец. В. З., 175—180). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (181—184). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (96 позицій, 185—192).

Том X. 1932. Книга 3. Стор. 193—272.[3]

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. M. Schmaus (Prof. univ. Pragae). Kykeley, cuiusdam adhuc ignoti auctoris anglici ineunte saeculo XIV florentis, Quaestio de cooperatione divina (193—228); д-р Ярослав Пастернак. Коротка археольогія Західньоукраїнських Земель (229—248). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Степан Голубев — в десяту річницю його смерти (В. Заїкин, 249—257). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: A. Petrani SThD. De relatione iuridica inter diversos ritus in Ecclesia catholica (рец. о. д-р Глинка, 258—260); Dr. A. Winkelhausen. Der Sinn der Apokalypse des hl. Johannes (рец. о. А. Іщак, 260—261); 1) К. М. Ραλλης. Ἐχχειρίδιον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίον κατὰ τὴν Ἑλλάδι ἰσχύν αὐτοῦ. 2) Dr. B. Wilanowski. Rozwój historyczny procesu kanonicznego 3) G. V. Vernadskij. Die kirchlich-politische Lehre der Epanagoge und ihr Einfluss auf das russische Leben im XVII Jahrhundert (рец. В. Заїкин, 261—266); Dr. W. Malicki. Średniowieczne cerkwie Włodzimierza (рец. д-р В. Січинський, 266—267). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (267—268). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (51 позицій, 269—272).

Том X. 1932. Книга 4. Стор. 263—342[3] + VI таблиць.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. Leo Hlynka. De potestate episcoporum necnon praerogativis metropolitanae potestatis in bona ecclesiae temporalia in Oriente novem primis saeculis (263—286);[3] Володимир Січинський. Вежа і дім Корнятка у Львові (287—304 і VI таблиць з ілюстраціями); о. д-р Г. Костельник. Поняття матерії в старинних атомістів і в нинішній фізиці (305—311). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Звіт з археольогічних дослідів у підземеллях катедри св. Юрія у Львові (д-р Я. Пастернак, 312—315). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Відповідь о. проф. д-ра С. Кархута своєму рецензентові о. проф. д-рові Ю. Вайсові (316—319); Sacra Congregazione „Pro Ecclesia Orientali": Codificazione canonica Orientale (рец. о. д-р Л. Глинка, 319—320); Sidoine Hurtevent (de l'Assomption). L'Unité de l'Eglise du Christ (рец. о. Й. Схрайверс Ч. св. Ізб., 320); 1) В. Заикинъ. Участіе свѣтскаго элемента въ церковномъ управленіи 2) проф. О. Лотоць-

[3] 3-тя книга X-го тому кінчиться сторінкою 272, а книга 4-та зачинається (помилково) сторінкою 263, і таким чином сторінки 263—272 приходять двічі, а тому загальне сторінок X-го тому є 352 (а не 342).

кий. Українські джерела церковного права (рец. о. А. Іщак, 321—328); Dr. H. Koch. Die russische Orthodoxie im Petrinischen Zeitalter (рец. В. Заїкин, 328—330); Є. Ґловінський — К. Маціевич — В. Садовський. Сучасні проблеми економіки України (рец. о. д-р М. Конрад, 330—331). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (332—334). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (95 позицій, 335—342).[3]

Том XI. 1933. Книга 1. Стор. 1—88.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. Leo Hlynka. De potestate episcoporum necnon praerogativis metropolitanae potestatis in bona ecclesiae temporalia in Oriente novem primis saeculis (1—50); д-р К. Чехович. Іван Могильницький та Йосиф Добровський (51—61). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Евхаристійний піст священиків (без підпису, 61—63); Інструкція про східніх клериків, що перебувають поза своїм патріярхатом або своєю територією серед чужих народів (без підпису, 63—65); о. Августин Джемеллі, чина францісканів — з нагоди 25-ліття ювілею священства (без підпису, 65). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Ks. Dr. M. Sieniatycki, prof. Uniw. Jagiel. w Krakowie. Apologetyka czyli Dogmatyka Fundamentalna (рец. о. д-р Ст. Сампара, 66—68); 1) Le plus beaux sermons de Saint Augustin reunis et traduits par le chanoine G. Humeau, T. I. 2) P. P. Guissard. Portraits Assomptionistes 3) Les elements d'un programme social catholique (рец. о. Й. Схрайверс Ч. св. Ізб., 68—70); 1) о. П. Дзедзик. По думці Христової Євангелії (Недільні науки) та 2) Dr. H. Przeździecki, Biskup Podlaski. Listy pasterskie i przemówienia 1919—1928 (рец. о. д-р І. Фіголь, 70—72); A. Michel. Von Photios zu Kerularios (рец. о. А. Іщак, 72—75); 1) Д-р М. А. Андреева. Очерки по культурѣ византійскаго двора въ XIII в. 2) Názory Theodora II Laskarisa o ideálnim panovniku 3) Полемика Федора II Ласкаря съ Никифоромъ Влеммидомъ 4) Адресаты и датировка двух писем Никифора Влеммида. 5) Къ вопросу о составѣ «Клиторологія» Филотея (рец. В. Заїкин, 75—79); Der Grosse Herder III B. (рец. о. А. Іщак, 80). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (81—82). БНТ-ВО (83—84). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (поз. 45, 85—88).

Том XI. 1933. Книга 2. Стор. 89—176.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Venceslas Zaïkyn. L'organisation juridique de l' archevêché d'Okhrid dès sa fondation jusqu'à la conquête de la péninsule des Balkans par les Turcs (89—96); Іван Шпитковський. Рід і герб Шептицьких (97—110); о. Юліян Дзерович. Автономія й гетерономія у вихованні (111—125). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Відправа читаної Служби Божої (о. д-р Л. Глинка, 126—131); Складна супружа квестія — уникання потомства (о. Л. Г., 131—136); Польський закон про Високі школи — Ustawa Akademicka (о. Л. Глинка, 136—140). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Sacra Congregazione Orientale. Statistica con cenni storici della Gerarchia e dei Fedeli di rito orientale (рец. о. д-р Л. Глинка, 141—147); Dr. A. Vallet et Dr. R. Dubuck. Les guérisons de Lourdes en schemas (рец. о. С. Сампара, 147—148); проф. І. Огієнко. Богослужбова мова в словянських Церквах — збірка рецензій на нові видання (рец. д-р К. Чехович, 148—152); C. H. Meyer. Fontes historiae religionis slavicae (рец. В. Заїкин, 152—154); Pamiętnik historyczno-prawny pod red. P. Dąbkowskiego T. XII — zesz. I: L. Halban. Zanik supremacji państwa nad Kościołem w Niemczech (рец. о. д-р Л. Глинка, 154—157); Dr. F. Grübel. Die Rechtslage der römisch-katholischen Kirche in Polen nach dem Konkordat vom 10 Februar 1925 (рец. В. З., 157—158); Hayford Peirce et Royall Tylor. L'art Byzantin (рец. В. Залозецький, 158—160); Księga Pamiątkowa ku czci Władysława Abrahama T. I—II (рец. В. Заїкин, 160—161); X. St. Szurek. Seminarjum katedralne we Lwowie (рец. о. А. Іщак, 162). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (163—164). БНТ-ВО (165—167, некрологи — непідписані — о. мітр. Олекс.

Лешковича Бачинського та о. Олександра Стефановича). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (105 позицій, 168—176).

Том. XI. 1933. Книга 3—4. Стор. 177—300.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Prof. Dr. Iosephus Slipyj. De septenario numero sacramentorum apud orientales uti vinculo Unionis et conservationis fidei (177—185); Іван Шпитковський. Рід і герб Шептицьких (186—217); о. д-р Микола Конрад. Нарис історії старинної філософії (218—257). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: IV Унійна Конференція в Пинську (258—267). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: M. Jugie. Theologia dogmatica christianorum orientalium ab Ecclesia catholica dessidentium. Tomus II. (рец. о. А. Іщак, 268—270); Ks. dr. U. A. Fic. Syon miasto Dawidowe w świetle tekstów i wykopalisk (рец. С. С., 271—273); A. Merk SJ. Novum testamentum graece et latine apparatu critico instructum (рец. о. д-р І. Чорняк, 273—277); S. Congregazione Orientale. Codificazione canonica orientale, Fonti, Fasc. VIII. Studi storici sulle fonti del diritto canonico orientale (рец. о. Л. Глинка, 277—280); U. Holzmeister SJ. Chronologia vitae Christi quam e fontibus digessit et ex ordine proposuit (рец. І. Ч., 280—283); Związek polskiej inteligencji katolickiej. Ankieta w sprawie projektu prawa małżeńskiego (рец. Л. Г., 283—284). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (285—287). БНТ-ВО (288—290, м. ін. слово о. Ректр. д-ра Й. Сліпого над могилою о. д-ра І. Фіґоля). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (114 позицій, 291—300).

Том XII. 1934. Книга 1. Стор. 1—92.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. Basilius Baran. De ortu et iuribus vicarii generalis (1—26); д-р Іван Шпитковський. Рід і герб Шептицьких (27—44); д-р Микола Руснак. Богослужебні книги Східньої Церкви про примат Папи (45—57). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Нова праця про Берестейську Унію (М. Андрусяк, 58—66); Коли Хозари перейшли на жидівство (В. Мошін, 66—69). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: ks. Dr. J. Umiński. Historja Kościoła, T. I. (рец. о. А. Іщак, 70—75); Fr. Diekamp S. Th. D., in Univ. Monasteriensi professor p. o. Theologiae dogmaticae manuale secundum principia S. Thomae Aquin. Vol. I. et II. (рец. о. Б. Липський, 75—78); 1) E. Herman SJ. De „Ritu" in iure canonico. 2) Sacra Congregazione Orientale. Codificazione Canonica Orientale. Fonti, Fasc. IX. Disciplina generale antica; Fasc. X. Disciplina bizantina — Rumeni (рец. о. д-р Л. Глинка, 78—80); Hegel nel centenaria della sua morte (рец. о. д-р М. Конрад, 80—81). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (82—84). БНТ-ВО (85—86). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (61 позицій, 87—92).

Том XII. 1934. Книга 2—3. Стор. 93—236.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. Basilius Baran. De ortu et iuribus vicarii generalis (93—119); о. д-р Микола Конрад. Нарис історії старинної філософії (120—161); д-р Іван Шпитковський. Рід і герб Шептицьких (162—179); д-р Микола Руснак. Богослужебні книги Східньої Церкви про примат Папи (180—190). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: До питання про бібліографію стародруків (Є. Ю. Пеленський, 191—193); Коли Хозари перейшли на жидівство (В. Мошін, 193—206). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: X. Dr. K. Wais. Kosmologja szczegółowa, cz. II: O ciałach nieorganicznych (рец. о. д-р Ст. Сампара, 207—210); 1) T. Mańkowski. Lwowskie kościoły barokowe 2) В. Січинський. Олександер Антоній Тарасевич (1672—1720) (рец. д-р В. Залозецький, 210—216); L. Ruland. Handbuch der praktischen Seelsorge — Bd. II. Die allgemeinen Grundlagen des sittlichen Handelns. Die Ethik des Geschlechtslebens. Bd. III. Von den Pflichten des Menschen gegen Gott und gegen sich selbst (рец. о. д-р Б. Липський,

216—218); Ks. Dr. K. Kowalski. Filozofja Augusta hr. Cieszkowskiego w świetle zasad filozofji św. Tomasza z Akwinu (рец. о. М. Конрад, 218—221); і) Dr. A. Ziegler. Die russische Gottlosenbewegung. 2) о. М. Вергун. Новомодні пророки або біблійні дослідники (рец. о. д-р А. Іщак, 221—223). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА 224—226). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (132 позицій, 227—236).

Том XII. 134. Книга 4. Стор. 237—331.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Михайло Возняк. Перший історик Церкви з вихованців духовної семінарії (237—245); о. д-р Микола Конрад. Нарис історії старинної філософії (246—261); д-р Іван Шпитковський. Рід і герб Шептицьких (262—273); д-р Микола Руснак. Богослужебні книги Східньої Церкви про примат папи (274—286). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Археологічні розкопи літом 1933 р. на терені катедри св. Юрія (д-р Я. Пастернак, 287—290); До питання про бібліографію стародруків (Є. Ю. Пеленський, 290—295); Коли Хозари перейшли на жидівство (В. Мошін, 295—299). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: S. Congregazione Orientale, Codificazione Canonica Orientale, Fonti, fasc. XI. Ius particulare Ruthenorum — collectum et redactum a P. D. Holoveckyj. OSBM. Fonti fasc. XII. Ius particulare Maronitorum (рец. о. д-р Л. Глинка, 300—304); Ks. Dr. K. Kowalski. Podstawy filozofji (рец. о. д-р В. Максимець, 305—306); M. Andrusiak. J. Szumlański pierwszy biskup unicki lwowski (рец. о. д-р А. Іщак, 306—308); 1) Dr. M. J. Scheeben. Die Mysterien des Christentums und 2) Dr. Th. Grentrup S. V. D. Religion und Muttersprache (рец. о. д-р Б. Липський, 308—310). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (311—314). БНТ-ВО (315). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (215 позицій, 316—331).

Том XIII. 1935. Книга 1. Стор. 1—88.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. Artur Landgraf, Bamberg. Petri Abaelardi Expositionis in epistolam S. Pauli ad Romanos abbreviatio (1—5); о. д-р Микола Конрад. Нарис історії старинної філософії (6—35); Михайло Возняк. Перший історик Церкви з вихованців львівської семінарії (36—46). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Коли Хозари перейшли на жидівство (В. Мошін, 47—49); Археологічні розкопи літом 1933 р. на терені катедри св. Юрія у Львові (д-р Я. Пастернак, 49—52); Чи Орієнтали є зобов'язані карами, определеними в кодексі права канонічного (о. д-р Л. Глинка, 53—56). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: S. Congregazione Orientale. Codificazione Canonica Orientale. Fonti — fasc. XI. Ius particulare Ruthenorum (collectum et redactum a P. D. Holowećkyj OSBM) (Dr. L. Hlynka, 57—66); Ks. J. Archutowski. Kosmogonja biblijna — ks. Rodz. I, I—II, 4 w świetle starowschodnich opowiadań i nauki (рец. о. д-р І. Чорняк, 66—68); 1) Codificazione Canonica orientale, Fonti — fasc. XV. Discipline byzantine. Droit particulier des Melkites 2) Pont. Universitas Gregoriana. Concordata regnante Sanctissimo Domino Pio XI inita — latine et gallice reddita et notis illustrata a P. J. M. Restrepo (рец. о. д-р Л. Глинка, 68—69); 1) G. S. Huber. Vom Christentum zum Reiche Gottes 2) Abt Bonifacius Wöhrmüller. Mannhaftes Christentum (рец. М. Сопуляк, 69—72). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (73—77). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (127 позицій, 78—88).

Том XIII. 1935. Книга 2—3. Стор. 89—196.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. Artur Landgraf, Bamberg. Petri Abaelardi Expositionis in epistolam S. Pauli ad Romanos abbreviatio (89—111); д-р Микола Руснак. Богослужебні книги східньої Церкви про примат папи (112—123); Михайло Возняк. Перший історик Церкви з вихованців Львівської семінарії (124—133); д-р Іван Шпитковський. Рід і герб Шептицьких (134—160).

ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Право бінування у Церквах, що належать до візантійської обрядової групи (о. д-р Л. Глинка, 161—164); Де лежав Емаус (о. д-р І. Чорняк, 164—166). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: B. H. Merkelbach O. P. Summa Theologiae Moralis ad mentem D. Thomae et ad normam iuris novi (рец. о. д-р Б. Липський, 167—172); ks. Dr. A. Pawłowski. Idea Kościoła w ujęciu rosyjskiej teologji i historjozofji (рец. о. д-р А. Іщак, 172—174); S. Obertyński. Die Florentiner Union der polnischer Armenier und ihr Bischofskatalog (рец. М. Чубатий, 174—175); Pontificium Institutum utriusque iuris: 1) Angeles Perugini. Concordata vigentia. 2) Consultationes iuris canonici 3) E. Herman SJ. Zum Asylrecht im bysantinischen Reich 4) ks. Dr. J. Grabowski. Zagadnienie małżeństwa (рец. о. д-р Л. Глинка, 175—179); J. de Ghellinck SJ. Les exercices pratiques du „seminaire" en Theologie (рец. о. д-р Б. Липський, 179—180). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (181—183): БНТ-ВО (184). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (161 позицій, 185—196).

Том XIII. 1935. Книга 4. Стор. 197—280.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. Artur Landgraf, Bamberg. Petri Abaelardi Expositionis in epistolam S. Pauli ad Romanos abbreviatio (197—212); д-р Іван Шпитковський. Рід і герб Шептицьких (213—221); Михайло Возняк. Перший історик Церкви з вихованців Львівської семінарії (222—230); Ярослав Гординський. Петро Паславський (231—241). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Гетити та їхня культура — у століття віднайдення їхньої столиці (д-р Я. Пастернак, 242—247). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: M. Jugie. Theologia dogmatica christianorum orientalium ab Ecclesia catholica dessidentium T. V. (рец. о. д-р А. Іщак, 248—253); Dr. J. Bilz. Einführung in die Theologie — Theologische Enzyklopädie (рец. о. В. Фіґоль, 253—255); 1) Dr. W. Plöchl. Das Eherecht des Magisters Gratianus 2) Ks. Dr. I. Grabowski. Zasady pierwszeństwa w ustawodawstwie kościelnem 3) Idem. Adwokatura w ustawodawstwie kościelnem (рец. о. д-р Л. Глинка, 255—257); Magister Thomas — Doctor Communis, Księga pamiątkowa Międzynarodowego Kongresu Filozofji Tomistycznej w Poznaniu (рец. о. д-р Б. Липський, 257—259); 1) RP H. Petitot O. P. Histoire exacte des apparitions de N-D de Lourdes à Bernadette 2) Idem, Histoire exacte de la vie intérieure et religieuse de Ste Bernadette (рец. о. д-р Ст. Сампара, 259—261); L. Arthofer. Zuchthaus — Aufzeichnungen des Seelsorgers einer Strafanstalt (рец. о. д-р Б. Липський, 262). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (263—265). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (181 позицій, 266—280).

Том XIV. 1936. Книга 1. Стор. 1—88.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: В. Січинський. Замкова церква св. Миколая (1—28); Ярослав Гординський. Петро Паславський. (29—39); о. д-р Іван Фіґоль (†). Про теми ексорт (40—50). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: У століття народин Матея Осипа Шебея (д-р Ст. Сампара, 51—58). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Prof. Dr. L. Lerdher. Institutiones Theologiae Dogmaticae (рец. о. д-р Б. Липський, 59—61); Th. Soiron O. F. M. Heilige Theologie (рец. о. В. Фіґоль, 61—62); M. Grabmann et Dr. Fr. Pelster SJ. Opuscula et textus historiam Ecclesiae eiusque vitam atque doctrinam illustrantia (рец. д-р А. Іщак, 62—64); А. В. Флоровский. Чехи и восточные славяне (рец. д-р К. Чехович, 64—69); 1) Г. Дворянин. Наука сектантів і католицька Церква та 2) L. Klösters SJ. Die Kirche unseres Glaubens (рец. о. д-р А. Іщак, 69—72); Józefa W. Przysławska. Przyjaźń w etyce Arystotelesa (рец. о. д-р М. Конрад, 72—73). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (74—75). БНТ-ВО (76—78). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (118 позицій, 79—88).

Том XIV. 1936. Книга 2—3. Стор. 89—202 + IX таблиць з ілюстраціями.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: о. д-р Степан Сампара. Прачоловік і праобявлення (89—120); д-р Іван Шпитковський. Рід і герб Шептицьких (121—142 + IX таблиць); Ярослав Гординський. Петро Паславський (143—164). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Перші археологічні розкопи з рамени гр.-кат. Богословської Академії у Львові (д-р Я. Пастернак, 165—179): ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Die heilige Schrift für das Leben erklärt („Herders Bibelkommentar"): 1) Die Psalmen — übersetzt und erklärt von Dr. E. Kalt 2) Das Evangelium des hl. Matthäus und des hl. Markus — erklärt von W. Lanck (рец. о. д-р І. Чорняк, 180—183); 1) ks. Dr. R. Dąbrowski. Katolicka nauka moralności w przedstawieniu prawosławnych teologów rosyjskich 2) B. Lavaud O. P. Le monde moderne et le mariage chrétien (рец. о. д-р Б. Липський, 183—185); 1) S. Congregazione per la Chiesa Orientale. Codificazione canonica orientale. Fonti — Serie II, fasc. I. Textes legislatifs touchant le Cénobitisme Egyptien (par Msgr. F. Kozman) 2) ks. P. Kałwa. Skutki adopcji cywilnej w kościelnem prawie małżeńskiem 3) Ks. Dr. St. Grelewski. Wyznania protestanckie i sekty religijne w Polsce współczesnej (рец. о. д-р Л. Глинка, 185—188); L. Bagrow. Die ersten Karten der Ukraine — XVII Jh. (рец. д-р І. Крипякевич, 188—189); 1) G. Ricciotti. Roma Cattolica e Oriente Cristiano 2) Ks. Dr. H. Zasadowski. Rzymskie prawo małżeńskie a chrześcijaństwo (рец. о. д-р Глинка, 189—190). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (191—192). БНТ-ВО (193, непідписаний некролог о. д-ра В. Масцюха). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (93 позицій, 194—202).

Том XIV. 1936. Книга 4. Стор. 203—286.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. Josephus Slipyj. Conspectus historicus venerationis SS. Cyrilli et Methodii in Ucraina (203—208); о. д-р Степан Сампара. Прачоловік і праобявлення (209—236); д-р Іван Шпитковський. Рід і герб Шептицьких (237—250). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Пятий міжнародний конґрес Візантійських студій у Римі — 20-29. VIII. 1936 (д-р В. Залозецький, 251—253); Шестий Унійний конґрес на Велеграді (без підпису, 254—255). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: G. Nüddling. Ludwig Feuerbachs Religionsphilosophie (рец. о. д-р С. Сампара, 256—258); Fl. Alcanir SJ. De autographo tractatus inediti card. Joannis de Lugo „De anima" (рец. о. д-р І. Гриньох, 259—260); La continuité Pontificale 2) A. Valensin SJ. Les exercises spirituels (рец. о. д-р Б. Липський, 260—261); 1) Pius Ciprotti. De consummatione delictorum attento eorum obiectivo in iure canonico 2) Dr. W. Plöchl. Das kirchliche Zehentwesen in Niederösterreich (рец. о. д-р Л. Глинка, 262—263); о. П. Киселъ ЧСВВ. Божа міра (рец. о. д-р Ст. Сампара, 263—265); ks. Dr. A. Gmurowski O. P. Cnoty nabyte i cnoty wlane (рец. о. д-р Б. Липський, 265—266); Abbé C. Quinet. Pour mes Tout-Petits (рец. о. Ю. Кміт, 266—267); 1) F. Charnot SJ. Le Sacrement de l'Unité 2) Anschaire Vonier O.S.B. La nouvelle et éternelle Alliance 3) l'Abbé A. E. Gauthier. Lettre à une supérieure religieuse 4) D. Anschaire Vonier O.S.B. La victoire du Christ (рец. ван де Бос, 267—268). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (269—273). БНТ-ВО (274—275). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (123 позицій, 276—286).

Том XV. 1937. Книга 1. Стор. 1—90.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: д-р Борис Кудрик. Доба старшого українського т. зв. «партесного» співу (1—18); о. д-р Степан Сампара. Прачоловік і праобявлення (19—34); о. Володимир Кучабський: І Унійний з'їзд у Львові (35—44); д-р Іван Шпитковський. Рід і герб Шептицьких (45—61). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Основи індукції (о. В. Дурбак, 62—66). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ:

Sac. P. Santini. Il primato e l'infalibilita del Romano Pontifice in S. Leone Magno e gli scrittori greco-russi (рец. о. д-р Ст. Сампара, 67—68); 1) Dr. O. Schilling. Apologie der katholischen Moral 2) ks. Z. Goliński. Cnota czystości według św. Tomasza z Akwinu z uwzględnieniem współczesnej pedagogiki płciowej (рец. о. д-р Б. Липський, 68—70); A. Giannini. I concordati postbellici (рец. о. д-р Л. Глинка, 71). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (72—75). БНТ-ВО (76—77). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (146 позицій, 78—90).

Том XV. 1937. Книга 2—3. Стор. 91—210.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: о. д-р Володимир Фіґоль. Церковні братства Галицької гр.-кат. Провінції у XVIII ст. (91—101); д-р Ярослав Пастернак. Ґотський гріб з Терпелівки (102—105); о. д-р Степан Сампара. Прачоловік і праобявлення (106—151); д-р Іван Шпитковський. Рід і герб Шептицьких (152—174). БИБРАНІ ПИТАННЯ: Основи індукції (о. В. Дурбак, 175—183); Уривки з етіопських чернечих молитов (Н. Королева, 184—185); Синайський кодекс «Алеф» і його історія (о. д-р І. Чорняк, 185—186). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: M. Jugie. De processione Spiritus Sancti ex fontibus revelationis et secundum orientales theologos (рец. о. д-р А. Іщак, 187—188); 1) J. Kosnetter Dr. Theol. Die Taufe Jesu 2) H. Middendorf S.C.J. Gott sieht (рец. о. д-р І. Чорняк, 189—191); 1) C. Feckes. Das Martyrium der heiligen Kirche 2) J. M. Scheller O. P. Vom Opfer Christi-Mysterien der hl. Messe (рец. о. д-р В. Фіґоль, 191—194); B. Łapicki. Ustawy królewskie w starożytnym Rzymie (рец. Я. Тихий, 195); ks. M. A. Myrcha. Dowód ze świadków w procesie kanonicznym (рец. І. Городецький, 195—196); ks. P. Bober. Pojęcie tajnej przeszkody małżeńskiej w prawie kanonicznym (рец. В. Стебельський, 196—197). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (198—199). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (126 позицій, 200—210).

Том XV. 1937. Книга 4. Стор. 211—302.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: д-р Борис Кудрик. Михайло Вербицький (211—222); о. д-р Степан Сампара. Прачоловік і праобявлення (223—242); д-р Володимир Фіґоль. Церковні братства Галицької гр.-кат. Провінції у XVIII ст. (243—252); д-р Іван Шпитковський. Рід і герб Шептицьких (253—263). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: До питання про національність митр. Рутського (о. В. Фурикевич, 264—276). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: C. Boyer SJ. Cursus philosophiae (рец. о. д-р В. Максимець, 277—278); 1) M. Fatta. Cosmologia 2) Prof. Dr. H. Staubinger. Lehrbuch der Fundamentaltheologie (рец. о. д-р Ст. Сампара, 278—281); Dr. A. Salajka. Nauka východních odloučených theologů zvlašte o Krištove vykoupeni (рец. о. д-р А. Іщак, 281—282); Homiletyka duszpastyrska (рец. о. д-р В. Фіґоль, 282—284). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (285—287). УБНТ-ВО (288). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (153 позицій, 289—302).

Том XVI. 1938. Книга 1. Стор. 1—72.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Demetrius Mychajlyščuk. De occasione et scopo Metrop. Stephanis Javorskyj operis „Petra Fidei" (1—9); о. д-р Степан Сампара. Прачоловік і праобявлення (10—30); о. д-р Володимир Фіґоль. Духовні братства Галицької гр.-кат. Провінції у XVIII ст. (31—39); ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Помяник духовенства Скільського деканату (о. М. Мосора, 40—53). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Dr. J. Müller SJ. Der heilige Joseph (рец. о. Й. Сліпий, 54—55); RP F. Mercenier et Chanoine Fr. Paris. La prière des Eglises de Rite Byzantin (рец. о. д-р Т. Мишковський, 56—58); 1) L. Soubigou. Moïse et nous 2) Abbé Fr. Mugnier. Roi-Prophète-Prêtre avec le Christ 3) Abbé Ch. Grimaud. Un seul Christ

4) Ivonne Estienne. Les Trapistinnes cistersiennes de la stricte observance 5) Card. Alexis Marie Lepicier. La plus belle fleur du Paradis (рец. ван ден Бос Ч. св. Ізб., 58—60); P. Skwarczyński. Z badań nad przywilejami ziemskimi budzińskim i koszyckim (рец. д-р Н. Андруся̀к, 60). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (61—63). БНТ-ВО (64—65, непідписаний некролог о. д-ра Василя Гаджеґи). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (84 позицій, 66—72).

Том XVI. 1938. Книга 2—3. Стор. 73—192.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: о. д-р Лев Глинка. Кодифікація східнього церковного права (73—89); Demetrius Mychajlyščuk. De occasione et scopo Metrop. Stephani Jaworskyj operis „Petra Fidei" (90—102); о. д-р Степан Сампара. Прачоловік і праобявлення (103—136); о. д-р Володимир Фіґоль. Церковні братства Галицької гр.-кат. Провінції у XVIII ст. (137—157). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Крипти під церквою св. Духа гр.-кат. Богословської Академії у Львові (д-р Я. Пастернак, 158—160); Ювилей о. Вільгельма Шмідта (о. д-р С. Сампара, 160—166). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: M. de Meulemeester CSSR. Bibliographie générale des écrivains Rédemptoristes (рец. P. Fl. van den Bosch, 167—168); ks. W. Staniszewski. Kościół jako mistyczne ciało Chrystusa według św. Augustyna (рец. о. д-р Ст. Сампара, 168—169); 1) O. Kandyba. Schipenitz 2) J. Filip. Popelnicová pole a počátky železné doby w Čechách (рец. В. Щербаківський, 169—172); 1) P. R. Bernard O. P. Entretiens sur l'essence du christianisme 2) Chanoine H. Pradel. L'éducation de la politesse 3) E. Duplessy. Dominicales (рец. о. В. Маланчук ЧНІ, 172—175); E. Herman. Zum kirchlichen Benefizialwesen im Byzantinischen Reich (рец. о. д-р Л. Глинка, 175); Ae. Herman. De fontibus iuris ecclesiastici Russorum (рец. В. Матіяш, 175—176); ks. T. Bensch. Wpływ chorób umysłowych na ważność umowy małżeńskiej w prawie kanonicznym (рец. Л. Заставний, 177—178). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (179—182). БНТ-ВО (183, непідписаний некролог о. митр. Тита Войнаровського). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (108 позицій, 184—192).

Том XVI. 1938. Книга 4. Стор. 193—276.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. Artur Landgraf. Neue Gesichtspunkte für die Einschätzung des Zacharias Chrysopolitanus (193—207); д-р Борис Кудрик. Участь духовенства в галицько-українській музичній культурі (208—214); о. д-р Володимир Фіґоль. Церковні братства Галицької гр.-кат. Провінції у XVIII ст. (215—232). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Круг духовних зацікавлень українського священика на початку XIX ст. (д-р В. Радзикевич, 233—249). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Prof. J. Bittremieux. Die Heilige Maagd en moeder Gods Maria (рец. Fr. van de Bosch, 250); J. G. Lossier. Le rôle social de l'art selon Proudhon (рец. о. В. Маланчук ЧНІ, 250—252); 1) Odoric de Pordonone. De Vénise à Pekin au Moyen âge 2) Abbé E. Legrand. Apôtres et Martyrs (рец. о. О. Корба ЧНІ, 252—254); 1) o. M. Pirożyński CSSR — St. Szczęch. Rocznik statystyczny Kościoła katolickiego w Polsce 2) J. Douvillier. — C. de Clerq. Le mariage en droit canonique oriental (рец. о. д-р Л. Глинка, 254—257); ks. L. Pawlina. Dymisorje w rozwoju historycznym (рец. І. Задорожний, 257—258); ks. P. Pałka. Uzupełnienie jurysdykcji w prawie kanonicznym (рец. Л. Куленій, 258—259). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (260—264). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (148 позицій, 265—276).

Том XVII. 1939. Книга 1. Стор. II + 1—90.

Кардинал Евген Пачеллі—Папа (Редакційна, I—II). СТАТТІ Й СТУДІЇ: о. д-р Володимир Фіґоль. Учительне Євангеліє Кирила Транквіліона Ставровецького (1—20); о. д-р Микола Конрад. Нарис історії старинної філософії (21—39); Demetrius Mychajlyščuk. De occasione et scopo Metrop. Stephani Javorskyj operis

„Petra Fidei" (40—55). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Принцип причиновости (о. д-р В. Максимець, 56—64). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: 1) A. Ziegler. Die Union des Konzils von Florenz in der russischen Kirche 2) A. M. Ammann SI. Die Gottesschau im palamitischen Hesychasmus (рец. о. д-р А. Іщак, 65—70); C. Feckes. Die Harmonie des Seins (рец. о. д-р В. Максимець, 70—71); 1) о. Т. Лежогубський. Проповіди та промови 2) о. П. Дзедзик. Мессія з Назарету 3) о. П. Кисіль ЧСВВ. Боже Провидіння в роздаванню дочасних дібр (рец. о. д-р Я. Левицький, 71—73); K. Maier. Dorfseelsorge (рец. о. д-р Я. Левицький, 73). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (74—76). БНТ-ВО (77—78, м. ін. непідписаний некролог о. д-ра Тита Мишковського). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (131 позицій, 79—90).

*

На цій книзі уривається систематичне видавання тримісячника «Богословія» у наслідку воєнних подій, насамперед окупації Львова большевицькими військами. М. ін. знищено тоді викінчену вже 2—3 книгу Богословії за рік 1939.[4] За німецького періоду можна було видати ледве один випуск, при чому для відзначення тяглости видання утримано нумерацію книг і томів, але на титульній сторінці не відзначено — з природи речі, що це «науковий тримісячник». В зв'язку з піднесенням Редактора «Богословії» до сану Владики, відзначено, що: Редакцію веде архієп. Йосиф.

*

Том XVII—XX. 1939—42.[5] Книга 2—4. Стор. 91—242.[6]

† Йосиф, архієп. По дволітній перерві (91—93). СТАТТІ Й СТУДІЇ: о. Володимир Кучабський. Жертви (о. проф. д-р Микола Конрад та о. надзв. проф. д-р Андрій Іщак, 94—99); † Йосиф, архієп. Обрядова однообразність (99—110); A. Landgraf. Notae circa argumenta de fine creationis et perfectione Dei (111—117); о. д-р Володимир Фіголь. «Учительне Євангеліє» Кирила Транквіліона Ставровецького (118—159); Demetrius Mychajlyščuk. De occasione et scopo Metrop. Stephani Javorskyj operis „Petra Fidei" (160—197); д-р Василь Лев. Мова галицького духовенства від часу прилучення Галичини до Австрії аж до 1848 р. (198—208). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Вага християнського Сходу в патристиці (о. д-р Ст. Сампара, 209—210); Дещо про нові напрямки в сучасному проповідництві (о. д-р М. С., 210—212); Значіння новочасних біологічних наук для релігії (о. д-р Л. Глинка, 212—213). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Dr. M. Gomes de Castro O. F. M. Die Trinitätslehre des hl. Gregor von Nyssa (рец. о. Й. Сліпий, 214—216); Проф. Н. Бердяєв. Марксизм и религія. Религія как орудіе господства и експлуатаціи (рец. Т. Сахман, 216—222); N. Gogol. Betrachtungen über die göttliche Liturgie (рец. † Йосиф, 222—223). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (224—225). БНТ-ВО (226—228, м. ін. непідписаний некролог д-ра Ярослава Гординського-Антоновича). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (47 пози-

---

[4] Пор. «По дволітній перерві» — Богословія, т. XVII—XX, стор. 91—93, зокрема 92.

[5] Книга з'явилася насправді 1943 р., як це зазначено на титульній сторінці.

[6] Пагінація с продовженням книги 1-ої з т. XVII з р. 1939, як — зрештою і в нумерації томів відзначено, що це с том XVII (незакінчений) — XX, відповідно до років, які пройшли (1939 — т. XVII, 1940 — т. XVIII, 1941 — т. XIX, 1942 — т. XX). В той спосіб Редакція хотіла вказати на утримання традиції й на бажання дотримати в майбутньому періодичний ритм видавання.

цій, 229—238). Праці Гр.-кат. Богословської Академії (список, 239—240). Видання Богословського Наукового Товариства (240—242).

*

Після появи того одного випуску наступає знову перерва, яка цим разом триває довше — аж до звільнення Основника й Редактора видання із заслання у 1963 р. З цього часу Богословія з'являється річними випусками з традиційним зазначуванням книг (1—4), але без згадки, що Богословія виходила, як квартальник. Відповідно до зміненої в проміжку назви, як видавець виступає: Українське Богословське Наукове Товариство. Як місце появи зазначується Рим. Редакцію веде: о. д-р Іван Хома.

*

Том XXI—XXIV. 1943—1963. Книга 1—4. Стор. 1—168 + X табл.

Від Редакції (1). СТАТТІ Й СТУДІЇ: Fr. Bartholomaeus Xiberta, O. Carm. Quidnam cum Nestorianis et Monophysitis quoad christianorum unitatem agendum sit (2—6); проф. д-р Василь Лев. Особовість Маркіяна Шашкевича в світлі його творів і свідчень сучасників (7—39); о. д-р Мирослав Марусин. Погляд на виховання кандидатів духовного стану на Україні (40—94). С. Гординський. Галицька ікона XIV—XVI ст. (95—105 + X таблиць з ілюстраціями). А. Федуник. Митрополит Йосиф — Ректор Греко-Католицької Богословської Академії (106—112). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Папа св. Климентій і Русь-Україна (проф. М. Чубатий, 113—115); Наслідування Христа — чотири книги Томи Гемеркена Кемпійського (М. Й., 115—117); Заслання й повновласті митрополита Шептицького в звіті бувшого російського представника при Ватикані до революції (без підпису, 117—118); Зусилля Ватикану звільнити митрополита Шептицького (замітка, 119); Повновласті митрополита Шептицького і кардинал Ґаспаррі (проф. о. В. Лаба, 119—120). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Mgr. Igino Cardinale. Le Saint Siège et la diplomatie (рец. † Arcivescovo Giuseppe Slipyj, 121—126); Я. Пастернак. Археологія України (рец. М. Чубатий, 126—129); д-р В. Ленцик. Богословська Академія у Львові (рец. о. І. Нагаєвський, 129—131); 1) о. д-р І. Нагаєвський. Нарис історії Ґалицької Митрополії у 150-річн. її відновлення 2) о. І. Назарко ЧСВВ. Київські і Галицькі Митрополити 3) P. I. Patrylo OSBM. Archiepiscopi-Metropolitani Kievo-Halicienses 4) P. P. Lozovej OSBM. De Metropolitarum Kioviensium potestate — 988—1596 5) Dr. D. Blažejovskyj. De Potestate Metropolitarum Kioviensium catholicorum in clerum regularem 6) M. Stasiw. Metropolia Haliciensis (огляд М. Й., 131—136). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (137—143 — зі списком тем 61 докторських праць питомців Української Папської Семінарії ім св. Йосафата у Римі). УБНТ-ВО (144—151, з короткими некрологами — непідписаними — членів Т-ва: Митрополита Андрея Шептицького, о. Йосифа Схрейверса ЧНІ, єпископа д-ра Григорія Лакоти, о. д-ра Теодосія Тита Галущинського ЧСВВ, єпископа д-ра Івана Лятишевського, о. д-ра Кирила Королевського). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (82 позицій, 152—166); Праці УБНТ (167—168).

Том XXV—XXVIII. 1964. Книга 1—4. Стор. 1—192 + VIII таблиць.

Присвята тому Богословії пам'яті митрополита Ісидора у 300-ліття смерти (табл. I). Фотокопія Апост. Благословіння для відновленого ж. Богословія (таб. II.) і переклад Благословіння (табл. III). СТАТТІ Й СТУДІЇ: † Йосиф-Архиєп.-Митр. Творче обличчя і гріб київського митрополита і царгородського патріярха кард. Ісидора (1—23 + 4 табл. із ілюстраціями); Микола Чубатий. Митрополит Ісидор в переломовий момент в історії украї-

їнського народу (24—32); о. д-р Мирослав Марусин. Божественна Літургія в Київській митрополії по списку Ісидорового літургікона з XV ст. (33—61); д-р Олекса Горбач. Ісидорів Служебник, слов'янський рукопис ч. 14 Ватиканської бібліотеки (62—113 + I табл.); † Йосиф-Архісп.-Митр. Царгородський патріярх Григорій III Мамме (114—120); Mons. Marius Rizzi. De Archiepiscopi maioris iuridico fundamento in Ecclesia Catholica (121—124); о. Ігор Мончак. Становище Верховного Архиспископа в ієрархічному устрою Церкви (125—151). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: 500-річчя смерти Київського митрополита Ісидора (без підпису, 152–156). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Concilium Florentinum — documenta et scriptores, Vol. I—VIII, (огляд о. д-ра Партенія Павлика, монаха Ґроттаферратського монастиря, 157—165); Oscar Halecki. From Florence to Brest (рец. М. Чубатий, 165—170). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (171—174). УБНТ (175). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (110 позицій, 176—189). Видання Богословії (191—192). Зміст тому (192).

Том XXIX. 1965. Книга 1—4. Стор. 1—253 + V таблиць.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Joseph Slipyj. Die Auffassung des „Lebens" nach dem Evangelium und I. Briefe des hl. Johannes (3—62); д-р В. Трембіцький: Зносини Української Держави 1918—1922 років з Царгородською Патріярхією (63—88); Sac. Michèl Berger. Spiritualità dell'Icone, і по українськи: Духовість Ікони (89—96 + V таблиць з ілюстраціями); о. д-р Мирослав Марусин. Божественна Літургія в Київській Митрополії по списку Ісидорового Літургікона з XV ст. (97—124); о. д-р Петро Качор. Чи розбійник Варава звався Ісус (125—131); о. Ігор Мончак. Ватиканський Собор про Східні Церкви (132—186); о. д-р Роман Мазяр Салез. Ґалілео Ґалілей (187—197). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Другий Ватиканський Вселенський Собор (о. д-р І. Хома, 198—212). ОГЛЯДИ І ОЦІНКИ: Cirillo e Methodio — i Sancti Apostoli degli Slavi (огляд о. д-ра І. Тилявського, 213—224); о. Д. Тулюк-Кульчицький. Суспільне питання в науці Католицької Церкви (рец. д-р Б. Казимира, 224—227); Onasch Konrad. Icones (рец. о. д-р П. Павлик, 227—229); Wojslaw Molè. Ikona ruska (рец. о. д-р П. Павлик, 229—231). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (232—236). УБНТ-ВО (237—240, з короткими згадками про померлих членів: о. Дам'яна Лопатинського, о. Теодосія Кудрика, о. Леоніда Лужницького, о. Климентія Шептицького, о. Омеляна Горчинського, о. митрата Олександра Малиновського, о. Юстина Гірняка, о. Петра Задворняка, о. Дмитра Стека, о. Антона Казановського, о. Михайла Дороцького, о. д-ра Лева Глинку, Архиспископа Константина Богачевського). КНИЖКИ І ЧАСОПИСИ (106 позицій, 241—250). Наші видання (251). Зміст тому (253).

Том XXX. 1966. Книга 1—4. Стор. 1—156.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Dr. Josef Hahn. Der Služebnik Isidors als Denkmal der geistlichen Dichtung (3—20); о. Петро Качур. Поганський поет і Христос (21—32); проф. д-р Олекса Горбач. Рукописний українсько-латинський словник Арсенія Корецького-Сатановського й Епіфанія Славинецького за списком паризької національної бібліотеки (33—68); о. д-р Роман Мазяр. О. Григорій Мендель і закони спадковости (69—82); Sobieski Jacques. Saint Cyrille et Saint Méthode et l'actualité de leur oeuvre (83—103); о. д-р Іван Хома. Просвітнє товариство священиків у Західній Україні 1816 р. (104—113). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Соборне служіння Божественної Літургії (о. д-р М. Марусин, 114—127); П'ять століть італійського друкарства (о. д-р Ігор Мончак, 127—130). ОГЛЯДИ Й ОЦІНКИ: І. Соневицький. Артем Ведель і його музична спадщина (рец. М. Чубатий, 131—133); K. Aland. Synopsis quattuor Evangeliorum

(рец. о. П. Качур, 133—135). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (136—139). УБНТ-ВО (посмертна згадка: Artur Michael Landgraf, — написав: Dr. Nikolaus Wyrwoll, 140—144). КНИЖКИ Й ЧАСОПИСИ (51 позицій, 145—153). Наші видання (154—155). Зміст тому (156).

Том XXXI. 1967. Книга 1—4. Стор. 1—227 + кольорова таблиця.

Присвята тому сторіччю канонізації св. свщм. Йосафата (3). СТАТТІ Й СТУДІЇ: о. проф. д-р Мирослав Марусин: Пастирсько-літургічна діяльність св. Йосафата (5—99); о. д-р Партеній Павлик. Почитання св. Йосафата у Ґроттаферратському монастирі (100—126); о. д-р Іван Хома. Перевезення мощів св. Йосафата до Риму (127—150); о. Юлій Тицяк. Орієнтальні Літургії як таїнственна дія (151—179); о. проф. д-р Ісидор Нагаєвський. Св. Кирило і Методій в світлі нових дослідів (180—197). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: Примат римського папи у візантійських документах XII ст. (о. д-р І. Тилявський, 198—199); У століття відкриття японських християн (о. д-р І. Мончак, 199—204). ОГЛЯДИ Й ОЦІНКИ: о. д-р М. Марусин. Чини святительних служб в Київському Евхологіоні з початку XVI ст. (рец. М. Чубатий, 205—207); K. Lanckoronska. Studies on the Roman-Slavonic Rite in Poland (рец. Н. Андрусяк, 207—210). ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (211—214). УБНТ-во посмертна згадка — непідписана — про проф. д-ра Дмитра Бучинського (215). КНИЖКИ Й ЧАСОПИСИ (35 позицій, 216—222). Наші видання (223—225). Зміст тому (227).

Том XXXII. 1968. Книга 1—4. Стор. 1—297.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: о. Юлій Тицяк: Ідея таїнства у візантійському церковному році (продовження; 5—29); д-р Петро Ісаїв: Меморандум митрополита Андрея Шептицького до урядів Центральних Держав — 3—15 серпня 1914 (з портретом Митрополита, 20—76); о. д-р Олександер Баран: Церква на Закарпатті в 1665—1691 рр. (77—145); о. проф. д-р Іван Гриньох: Таїнство Пресвятої Евхаристії в світлі богословської думки Сходу і Заходу (146—162); Верховний Архиєпископ і кардинал Йосиф: Проф. Василь Кричевський і його побут у Львові (163—164); Іван Кейван: Василь Кричевський — творець українського національного стилю (з портретом, 165—189); Олекса Горбач: Слов'янські рукописи манастирських бібліотек у Путній і Драґомірній в Румунії (190—199); о. митрат Мирослав Ріпецький: Спогади про село Угринів Сокальського повіту та про угринівських діячів (200—248). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: О. проф. д-р Іван Брінктріне (з бібліографією його писань; о. д-р М. Марусин; 249—259); Йосиф Осташевський (Спомин сина Романа про свого батька; з бібліографією статтей в «Меті» й у «Ниві»; 260—269). ОГЛЯДИ Й ОЦІНКИ: Анатасій В. Пекар, ЧСВВ. Нариси історії Церкви Закарпаття (рец. о. д-р О. Баран, 270—271); д-р М. Соломія Цьорох, монахиня Василіянка (†). Погляд на історію та виховну діяльність монахинь Василіянок (2-е видання; рец. о. д-р С. Гарванко, 271—274); Огляд музикологічних праць д-ра Мирослава Антоновича (подав д-р І. Соневицький, 275—277); ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (278—282). УБНТ-ВО (посмертна згадка про о. Івана Яцкова, непідписана, 281). КНИЖКИ Й ЧАСОПИСИ (48 позицій, 283—294). Наші видання (293—296). Зміст тому (297).

Том XXXIII. 1969. Книга 1—4. Стор. 1—272 + XXXIV таблиць з ілюстраціями.

СТАТТІ Й СТУДІЇ: Кардинал Йосиф Сліпий: Слово Верховного Архиєпископа на Загальних Зборах УБНТ (5—10); о. проф. д-р Іван Гриньох:

Символ Віри у світлі христових слів «Аз єсьм путь, і істина, і живот» — Йо. 14, 16 (11—27); д-р Йосиф Дачкевич: Повість про перенесення мощів св. Николая (28—60); Слово невідомого автора на перенесення мощів св. Отця нашого і чудотворця Николая з Мир до Барі — переклад грецького оригіналу на українську мову (61—73); Святослав Гординський: Українські церкви в Польщі (74—90 + крейдяний вклад із XXXII таблицями із ілюстраціями); д-р Богдан Казимира: Успіхи і труднощі у великому замірі (два пляни митр. А. Шептицького в справі українського поселення в Канаді та основання Студитів; 91—140 стор.); о. д-р Роман Мазяр, Салез.: Дунс Скот і проблема пізнання (141—162); о. д-р Іван Музичка: Погляд на теперішню науку катихитики (163—180); о. проф. д-р Іван Гриньох: Роля східньої традиції в обновленні церковного життя (181—191); Олекса Горбач: Дві сторінки з південно-лемківського рукописного учительного евангелія з 1640 р. (192—195 + крейдяний вклад із II таблицями з фотокопіями). ВИБРАНІ ПИТАННЯ: о. д-р Партеній Павлик: Перший міжнародний конґрес візантійської і східньої музики (196—209). ОГЛЯДИ Й ОЦІНКИ: Історія українського мистецтва, видана Академією Наук УРСР (рец. С. Гординський, 210—214); Джерела східньої теології — ідея серії публікацій — Софія (о. звич. проф. Ю. Тицяк, 214—234); Леонид Федоров (Д. Любищев, 234—246); ВСЯЧИНА-ХРОНІКА (247—252); УБНТ-ВО (253—256). КНИЖКИ Й ЧАСОПИСИ (53 позицій, 256—269). Зміст тому (271).

Б) ВИДАННЯ «БОГОСЛОВІЇ»[7]

1. Dr. Josephus Slipyj. De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus S. explicanda. Pag. IV + 29.
2. о. д-р Гавриїл Костельник. Границі вселенної. Стор. 61.
3. Dr. Artur Landgraf. Partes animae norma gravitatis peccati. Pag. 54.
4. о. д-р Йосиф Сліпий. Св. Тома з Аквіну і схоластика. Стор. 76.
5. Dr. Theodosius Haluščynskyj OSBM. De ucrainis S. Scripturae versionibus. Pag. 22.
6. Dr. Josephus Slipyj. Num Spiritus Sanctus a Filio distingatur, si ab eo non procederet? Pag. 36.
7. о. д-р Спиридон Кархут. Нове видання Служебника. Стор. 34.
8. о. д-р Гавриїл Костельник. Ordo logicus. Стор. 44.
9. P. Joseph Schrijvers CSSR. Le double Principe Moteur de la Vie Spirituelle. Pag. 40.
10. Dr. M. Schmaus. Kykeley, cuiusdam adhuc ignoti auctoris anglici ineunte saeculo XIV florentis. Quaestio de cooperatione divina. Pag. 38.
11-12. д-р Ярослав Пастернак. Коротка археологія Західньоукраїнських Земель. Стор. 94 + XVII таблиць.

---

[7] В цій серії видань з'явилися здебільша відбитки більших студій чи праць, які були попередньо друковані (частями, із продовженнями) у тримісячнику. Деякі відбитки, приготовлені до брошурования, безпосередньо перед війною, чи в часі війни, були знищені в друкарні большевиками, і вони не збереглися (і тому при цих випусках не подаємо пагінації): В загальнім списку їх затримується з історичного моменту повного збереження традиції Товариства.

13. Володимир Січинський. Вежа і дім Корнятка у Львові. Стор. 20 + VI таблиць.
14. Dr. Leo Hlynka. De postetate episcoporum nec non praerogativis metropolitanae potestatis in bona Ecclesiae temporalia in Oriente novem primis saeculis. Pag. 74.
15. о. д-р Микола Конрад. Нарис історії старинної філософії. Стор. 53.
16-17. о. д-р Микола Конрад. Нарис історії старинної філософії. Стор. 90.
18. Євген Юлій Пеленський. Бібліографія української бібліографії. Стор. 198.
19. о. д-р Микола Конрад. Нарис історії старинної філософії. Стор. 112.
20. Dr. Artur Landgraf. Petri Abaelardi expositionis in epistolam s. Pauli ad Romanos abbreviatio. Pag. 46.
21. о. д-р Микола Конрад. Основні напрямки новітньої соціології. Стор. 78.
22. Володимир Січинський. Замкова церква св. Миколая у Львові. Стор. 36 + X таблиць.
23. д-р Іван Шпитковський. Рід і герб Шептицьких. Стор. I + 128 + IX таблиць.
24. Dr. Artur Landgraf. Neue Gesichtspunkte für die Einschätzung des Zacharias Chrysopolitanus.
25-26. Dr. Demetrius Mychajlyščuk. De occasione et scopo Metrop. Javorśkyj operis „Petra Fidei".
27. о. Д-р Микола Конрад. Нарис історії старинної філософії. Четверта частина. Стор. 93.
28. о. д-р Степан Сампара. Прачоловік і праоб'явлення. Стор. 204.
29. д-р Іван Шпитковський. Рід і герб Шептицьких. Друга частина.
30. о. д-р Володимир Фіґоль. Церковні братства Галицької грекокатолицької Провінції в XVIII ст.
31. о. д-р Мирослав Марусин. Погляд на виховання кандидатів духовного стану на Україні. Стор. 55.
32. о. д-р Мирослав Марусин. Божественна Літургія в Київській Митрополії по списку Ісидорового Літургікона з XV ст. Стор. 62.
33. Joseph Slipyj. Die Auffassung des „Lebens" nach dem Evangelium und I. Briefe des hl. Johannes. Pag. 62.
34. о. проф. д-р Мирослав Марусин. Пастирсько-літургічна діяльність святого Йосафата. Стор. 100.
35. д-р Петро Ісаїв. Меморандум Митрополита Андрея Шептицького до урядів Центральних Держав, 3—15 серпня 1914. Стор. 46.

36. о. д-р Олександер Баран. Церква на Закарпатті в роках 1665—1691. Стор. 68.
37. Іван Кейван. Василь Кричевський — творець українського національного стилю. Стор. 24.
38. о. митрат Мирослав Ріпецький. Спогади про село Угринів. Рим 1968. Стор. 53.
39. Святослав Гординський. Українські церкви в Польщі, їх історія, архітектура і доля. З 71 ілюстраціями. Рим 1969. Стор. 52.

В) ПРАЦІ УКРАЇНСЬКОГО БОГОСЛОВСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА

Том I. Св. свщм. Йосафат Кунцевич. Матеріяли й розвідки з нагоди ювилею. Зібрав о. д-р Йосиф Сліпий, проф. теол. Львів 1925. Стор. 261.

Зміст: о. Йосиф Сліпий. Передмова (8—9); P. Jos. Schryvers C. SS. R. Vie intérieure et rôle de St. Josaphat Kuncevyč (9—30); д-р Ярослав Гординський. Мова «Регул» і «Катехізму» св. Йосафата Кунцевича (31—50); Єп. д-р Осип Боцян. Віднайдення й розпізнання мощів св. свщм. Йосафата Кунцевича 1915—1917 р. (51—84); о. д-р Ярослав Левицький. Св. Йосафат Кунцевич в світлі проповідей XVII і XVIII ст. (86—110); Dr. D. Dorožynskyj. Ex actis processus canonisationis gloriosi martyris Josaphat Kuncevicii, Archiep. Polocensis (111—230); о. д-р Йосиф Сліпий. Богословське образования і письменська творчість св. Йосафата Кунцевича (233—252).

Том II. Dr. Josephus Slipyj. De principio spirationis in SS. Trinitate. Pag. VII + 120.

Том III. о. д-р Спиридон Кархут. Граматика української церковнослов'янської мови. Стор. XIX + 281.

Том IV—V. Аскетичні твори св. Отця нашого Василія Великого. Переклад з грецького митроп. Андрея Шептицького. Стор. XIV + 490.

Том VI. д-р Володимир Січинський. Архітектура катедри св. Юра у Львові. Стор. 97 + XXX таблиць.

Том VII—VIII. д-р Соломія Цьорох, ЧСВВ. Погляд на історію та виховну діяльність СС. Василіянок. Стор. 256.

Том IX. Михайло Возняк. У століття «Зорі» Маркіяна Шашкевича (1834—1934) — Нові розшуки про діяльність його гуртка. Стор. 146.

Том X. Михайло Возняк. У століття «Зорі» Маркіяна Шашкевича (1834—1934). Нові розшуки про діяльність його гуртка — частина друга. Стор. 147—324.

Том XI—XII. Унійний З'їзд у Львові 1936 р. Матеріяли зібрав і упорядкував о. Володимир Кучабський. Львів 1937. Стор. 269.

Зміст: Святочне відкриття з'їзду (опис, з подання текстів привітальних телеграм; стор. 3—42). Президія Унійного З'їзду (фото; 43—44). Доповіді: о. д-р Йосиф Сліпий. Погляд на зєдинені й нез'єдинені Церкви Сходу й догматичні різниці межи ними (45—77); о. Роман Лободич. Значіння Замойського Синоду для Української Зєдиненої Церкви (78—86); о. Йосафат Скрутень ЧСВВ, Митрополит Рутський в житті сьогоднішніх Василіян (тільки зміст доповіді, 87); о. д-р Гавриїл Костельник. Ідеольогія Унії (88—97); д-р Микола Чубатий. Тристаліття церковної Унії на Україні (98—112); о. д-р Андрій Іщак. Становище Унії до автокефалії (113—129); о. Петро Табінський. Що потрібне для успішности церковного поєднання (130—146); о. Василь Всеволод Величковський ЧНІ. Методика унійної праці між незєдиненими православними на Волині (147—157); д-р Володимир Залозецький. Мистецька й архітектурна творчість Унії впродовж останніх 300 літ (158—167); о. Степан Рудь. Літургія св. Івана Золотоустого у першій половині XVII ст. (168—201); о. д-р Лев Глинка. Правні основи Унії (202—225); о. Петро Хомин. Погляд незєдиненої преси на Унію (226—242); Перебіг дискусії (243—261); Учасники Унійного З'їзду (список; стор. 263—268); Зміст (269).

Том XIII. д-р Ф. В. Ферстер. Старе і нове виховання. Авторизований переклад з німецького зладив мґр. Ярослав Чума. Стор. 153.

Том XIV. о. д-р Іван Гриньох. Слуга Божий Андрей — Благовісник єдности. Супровідне слово Володимира Янева. Рим 1961. Стор. 200.

Г) ЗБІРНИКИ, СПІЛЬНО ВИДАНІ З НТШ, УВАН, УВУ

1. «Релігія в житті Українського народу». Збірник матеріялів Наукової Конференції у Рокка ді Папа. Спільне видання НТШ, УБНТ, УВАН, УВУ на пошану Блаженнішого Верховного Архиепископа Кардинала Йосифа Сліпого, Почесного та Дійсного Члена НТШ у 75-ліття народин та 50-ліття священства за редакцією Володимира Янева. У серії «Записок НТШ», том 181. Мюнхен—Рим—Париж 1966. Стор. XXXII + 222 + XXXVI таблиць з ілюстраціями.

ЗМІСТ: Супровідне слово (V—XII). В. Янів. Кардинал Йосиф Сліпий (XIII—XXIV та XVII таблиць з ілюстраціями); В. Янів. Бібліографія праць Кардинала Йосифа Сліпого (XXV—XXXII). о. Атанасій Григорій Великий, ЧСВВ. Релігія і Церква — основні рушії української історії (3—38); Аркадій Жуковський. Сучасний стан релігії і Церкви під совєтами, зокрема в УССР (39—64); О. Кульчицький. Проблематика взаємин етнопсихології і диференціяльної психології релігії (65—75); Петро Курінний. Українська ікона княжого часу X—XIII століття (76—92 із 7 ілюстраціями в тексті та XVI таблицями із ілюстраціями); Богдан Мицюк. Християнські і позахристиянські елементи в українських

народних звичаях (93—129 та IV таблиці із ілюстраціями); о. Ісидор Патрило, ЧСВВ. Вплив християнства на українське законодавство (130—148); Наталія Полонська-Василенко. Українська Православна Церква після Переяславської угоди (149—156); Петро Цимбалістий. Українські релігійно-культурні впливи на Московщину (XVII—XVIII ст.) (157—178); Володимир Янів. Релігійність українця з етнопсихологічного погляду (179—203). Біографічні нотки авторів (205—208); Видання НТШ на еміграції — 1947-1966 (209—213); Список ілюстрацій (215—217); Зміст у французькій, англійській, німецькій та українській мовах (219—222).

2. «Матеріяли до історії Української Церкви». Збірник доповідей Наукових Конференцій у Нью-Йорку (17. II. 1962) та в Рокка ді Папа (18.-20. X. 1963). Спільне видання УВУ, НТШ УБНТ та УВАН на пошану Блаженнішого Верховного Архиепископа, Кардинала Йосифа Сліпого у 30-ліття Єпископських Свячень та 25-ліття вступлення на Митрополичий Престол за редакцією Володимира Янева. У Серії «Наукових Записок УВУ», том 9—10. Мюнхен—Рим—Париж 1969. Стор. XXVII + 387 + XXIV таблиць із ілюстраціями.

ЗМІСТ: Титульні сторінки та зміст видання в українській, німецькій, французькій та англійській мовах (I—XVIII); Список ілюстрацій (XIX); Вступне слово (XXI—XXVII). *I Частина: НЗ УВУ ч. 9 (1967). Релігія в житті українського народу* (1—136): о. А. Великий, ЧСВВ. Вселенськість думання, як вияв української церковної дії (3—25); Д. Бучинський (†): Богородичний культ в українському письменстві (26—48); о. М. Вавpик, ЧСВВ. Кардинал Ісидор (49—57); Б. Казимира. Українська Католицька Церква та питання релігійної самобутности українців в Канаді (58—75); о. І. Назарко, ЧСВВ. Іпатій Потій (76—88); В. Федорончук. Понтифікат Івана XXIII (89—116); о. І. Хома. Церковне об'єднання з Апостольським Престолом на терені сьогоднішньої Крижевецької Епархії в 1611 р. *II Частина: НЗ УВУ ч. 10 (1968). Причинки до історії Української Католицької Церкви між двома світовими війнами* (137—293); В. Янів. Нарис історії Українського Богословського Наукового Товариства (139—197); В. Янів. Бібліографія видань УБНТ. Уклад хронологічний — за серіями (198—225); В. Ленцик. Митрополит Йосиф Сліпий, як Ректор Духовної Семінарії і Богословської Академії у Львові (226—248); Б. Казимира. Митрополит Йосиф Сліпий, Коберницький-Дичковський (249—266); о. П. Хомин. Ідея єдности Церкви в праці та змаганнях Кир Йосифа, як вченого і Владики (267—284); о. М. Соловій, ЧСВВ. Митрополит Йосиф Сліпий, як науковець-богослов (285—298). *III Частина: Документи (до історії звільнення Митрополита-Ісповідника та Його Ювілеїв* (299—381): Док. 1. Фотокопія відручного листа Папи Пія XII у 40-ліття священства Митрополита Йосифа (301—302); Док. 2. Спільне звернення української спільноти у Вільному Світі з нагоди «Акції Солідарности» проти релігійних переслідувань в Україні — з підписами (303—317); Док. 3. Спільне Пастирське Послання Української Католицької Ієрархії з нагоди 70-ліття Первоієрарха УКЦ Впреосв. Кир Йосифа Сліпого (318—328); Інформація з документацією: Акція французьких інтелектуалістів та послів за звільнення Митрополита-Ісповідника Йосифа Сліпого — 1961/62 (329—341); Док. 4. Фотокопія одної із пети-

ції (Ж. Дюгамель — 330); Док. 5. Фотокопія листа п-і М. Г. Лєфоше (332); Док. 6. Фотокопія одної із петицій французьких послів (334); Док. 7. Фотокопія листа п-і М. Пішон-Ляндрі (336); Док. 8. Список 25 особистостей, які підписали петицію в справі звільнення Митрополита України ЙЕ Сліпого (337); Док. 9. Текст листа п-і М. Г. Лєфоше з повідомленням про передання петицій (338); Док. 10. Список 113 французьких послів, які підписали петицію в сраві звільнення Митрополита України, ЙЕ Йосифа Сліпого (338—341); Інформація з документацією: 70-ліття Митрополита-Ісповідника у Мюнхені (342—354); Док. 11. Фотокопія пресової інформації УХРуху, роздана на Пресовій Конференції у Мюнхені (345—347); Док. 12. Святочна промова крилошанина д-ра д-ра В. Ґамбера на Академії 70-ліття у Мюнхені — німецький оригінальний текст (348—352); Док. 13. Слово ЙЕм. кардинала Юліяна Депфнера на Академії в Мюнхені, оригінальний німецький текст (353—354); Док. 14. Проповідь Архиепископа Бостону кардинала Р. Кушінґа (354—357); Інформація з документацією: Українське паломництво до Риму (358—380): Опис паломництва (358—366); Док. 15. В. Янів: Привіт українських мирян Верховному Архиепископові у його 75-ліття (366—371); Док. 16. о. А. Великий, ЧСВВ: Слово до паломників — проповідь (372—380); Почесні докторати для Блаженнішого кардинала Йосифа Сліпого (381). Біографічні довідки про авторів (383—387).

О. Я. ШУЛЬГИН — ЯК ІСТОРИК[1]

I

Зацікавлення історією виніс проф. Олександер Шульгин з дому, і він може бути добрим прикладом, як родинна традиція іноді рішає про життєвий шлях: Його батько — Яків — був відомим істориком, автором цінних праць про гетьмана Полуботка й Коліївщину, співробітником «Київської Старини» й дійсним членом НТШ у його Історично-Філософічній Секції. Намагаючися прищепити наукові зацікавлення, св. п. Яків дав йому дуже старанне виховання, а зокрема багато уваги присвятив підготові до університетських студій, при чому порадою служив йому ще й його особистий приятель, один з найвидатніших українських дослідників, Федір Вовк. Щоправда, згідно з духом часу величезного розвитку т. зв. точних наук, молодого Олександра спрямовують на хемічно-біологічні студії, яким він віддався впродовж двох перших років студій у Петербурзі (1908—1910), хоч сам Шульгин з дитячих років бажав піти слідами батька, як це він виразно згадує у своїх спогадах. Початковим студіям завдячує він дві речі: 1. в площині методології, розуміння

---

[1] Студію про О. Я. Шульгина як історика автор написав у першому нарисі на Академію, яку влаштували спільно Наукове Товариство ім. Шевченка та Українське Академічне Товариство в Парижі для відзначення Ювілею 70-ліття. Академія відбулася приблизно за три місяці до несподіваної смерти Олександра Яковича, і в основному у нарисі небагато довелося міняти, зокрема у характеристиках поодиноких історичних творів. Але, на Академії були передбачені 4 виступи, і автор був дуже обмежений часом. До цього ж на Академії не прочитано заплянованої доповіді про Шульгина-мемуариста. Тому при остаточній редакції нарису для «Збірника» студію поширено (майже в два рази); до неї, насамперед, додано уступ про спогади Шульгина, і її доповнено загальною кінцевою характеристикою (II), яка визначує місце О. Я. Шульгина в українській історіографії.

Студія про О. Я. Шульгина, як історика, призначена для Збірника, виданого на пошану нашого визначного історика й державного мужа у ЗНТШ, передруковується без змін у особистому Збірнику автора статті, виданім у серії «Монографії УВУ». Згадки у посиланнях про «Збірник» стосуються завжди першого Збірника із різними статтями різних авторів.

для точного досліду, для старанного нагромаджування фактів й обережности в робленні висновків з досліджених явищ; 2. у площині наукової синтези (чи вірніше: філософічного підходу при опрацьовуванні матеріялу) розуміння для законностей, властивих для природничих, чи ширше: номотетичних наук. Але всупереч духові доби (пригадаймо: виразно матеріялістичної!) молодий Шульгин не втратив зрозуміння для одиничного, виняткового чи неповторного, — не втратив зрозуміння для ролі людської волі, сильнішої від законностей. Це зумовило остаточно його поворот до історичних студій на історико-філологічному факультеті Петербурзького Університету, які тривали 5 рр. (від 1910—1915). Тут він слухав лекції Ф. Вовка, О. Преснякова й Н. Карєєва, при чому найбільший вплив на молодого науковця мав цей останній, спрямовуючи зацікавлення О. Шульгина, з одного боку, на історію Західньої Европи, з другого, поглиблюючи його філософічні нахили, у наслідок чого Шульгин звертається до історіософічних питань, при чому у центрі його уваги до самої смерти залишалася проблема протиставлення одиничного й загального, людської волі й закономірности, тобто питання свободи людської волі чи її здетермінування; питання, зумовлене в рівній мірі протиставленнями нашої доби що й студіями, які, як ми бачили, почасти випливали з «закономірности» духа доби, почасти з винесених з дому зацікавлень молодого Шульгина.

Коли родинна атмосфера й студії визначували шлях Шульгина як кабінетного вченого, тоді перша світова війна чи вірніше українські Визвольні Змагання спрямували його дальшу долю й зацікавлення в інший бік: як відомо, Шульгин став на шлях державного мужа й політика. В даному контексті нас цікавить, оскільки цей факт мав значення для Шульгина-історика. Нагадаю, що одним з клясичних питань історичної методології є проблема, чи громадська активність впливає позитивно на науковий дослід, чи навпаки. Коли, з одного боку, підкреслюється конечність концентрації й послідовности у досліді для справжнього успіху праці, та, крім цього, відзначається, що особисте заанґажування у житті зумовляє брак необхідного для наукової праці об'єктивізму, так навпаки у відповідь наголошують інші, що для зрозуміння історії треба самому бути віч-на-віч подій, або й навіть активно творити історію. На їх думку, тільки активна участь у житті дає зрозуміння всіх рушійних сил історії й спричинюється до успішного відтворення минулого. Приклад Шульгина, здається, потверджує останню тезу; щоправда, і це незаперечне, війна й пізніша його виразна політична активність відбилися негативно на кількости написаних чи виданих праць,

але вони одночасно спричинилися до ширини його зацікавлень і якости опрацювання.

Щоб схарактеризувати зазначену всебічну зацікавленість Олександра Яковича, вистачить подати схему можливого історичного досліду чи історичної праці, які можуть йти в чотирьох напрямах:

1) Збирання чи зберігання історичних матеріялів, при чому можемо мати діло а) зі збиранням і публікацією історичних документів чи б) з підготовою власних мемуарів.

2) Історичної синтези, чи стислого опрацьовування зібраних документів та фактів у їх взаємопов'язанні. Звичайно, при історичній синтезі можемо мати насамперед а) монографію, яка охоплює якийсь малий відрізок часу чи стосується однієї особи чи невеликого гурту людей, але синтеза може бути послідовно розгорнута, й тоді маємо б) історичне компендіюм чи підручник.

3) Нагромадження історичних фактів чи опрацювання їх у тісному взаємопов'язанні заохочує до якогось вияснення, а це вже входить у ділянку історіософії чи — у випадку виявлення певних закономірностей — соціології.

4) Повнота самостійного історичного досліду вимагає звичайно критичного ставлення до праці інших, що виявляється дуже часто у рецензіях.

Навіть при дуже поверховій й неповній характеристиці творчости проф. Шульгина, можемо легко ствердити, що він виявився у всіх без винятку названих секторах, на що ширше вказати буде завданням цього — до речі, дуже обмеженого об'ємом — нарису. При цьому доцільно буде зразу ж зазначити, що найсуверенніше й найповніше себе виявив О. Шульгин, як історик-мислитель, як історіософ і соціолог. Таким чином, Редакція присвяченого Йому Збірника вважала конечним призначити аналізі саме цієї ділянки творчости окрему студію (О. Кульчицького), а завданням мого нарису є лише вказати на загальні напрямні творчости Шульгина-історика (що вже зроблене), як також докладніше схарактеризувати три інші ділянки досліду (до чого переходимо).

Якщо громадсько-політична діяльність проф. Шульгина вплинула на його розвиток як історика, то це насамперед стосується його публікацій документів і праць, що стоять на пограниччі з мемуаристикою. Шульгин-діяч мав, як історик, повне зрозуміння для вартости документу, — він документи зберігав, і, як це тільки було можливо, він їх п у б л і к у в а в. Так було вже в початковій стадії активности Шульгина (на посту міністра за-

кордонних справ), так було і згодом, на еміґрації. Першу збірку цінних матеріялів він видав негайно після своєї димісії з посту міністра, ще у 1918 р. Тоді появилася його «Політика» (Державне будівництво України і міжнародні справи)[2] з низкою актуальних статтей на міжнародні теми, документів, промов тощо. Її документальне значення унікальне, якщо зокрема взяти до уваги долю архівів з доби Визвольних Змагань, які в більшості пропали, а деякі скромні залишки збережених матеріялів є й досі недоступні.

Публікації матеріялів у дуже специфічній для себе формі: поєднання спогаду й коментарія з видаванням документів, Шульгин присвячував чимало уваги і згодом, коли підготував на еміґрації три цього роду книжки: дві французькою мовою: „L'Ukraine contre Moscou" та „Cauchemar Rouge", і одну по-українському: «Без території». Всі вони є певним переходом від мемуаристики до писання сучасної історії (завжди з додатком документів).

Остання книжка починається від з'ясування ідеологічних основ і політичної платформи УНР, а тому з цього погляду її значення скорше документу, як історичного твору. Але далі книжка подає низку даних про працю центру УНР в Західній і Центральній Европі, а розповідь автора є доповнена оригінальними документами: текстами виступів і промов державних діячів, критичними обговореннями цих виступів у сучасній пресі, меморандумами до міжнародних чиників, записами для пам'яті із зустрічей наших політиків з визначними чужинецькими політичними чи церковними діячами (наприклад, запис розмови прем'єра В. Прокоповича з Вселенським Патріярхом Фокієм у резиденції Фанар у Царгороді). Пропорція тексту й документів є приблизно як 1 : 1 (106 стор. тексту й 133 стор. документів). Автор торкається таких важливих питань, як діяльности українських комбатантських організацій на еміґрації, умов постання Академічного Комітету й його міжнародних зв'язків, ініціятиви скликання українських наукових з'їздів на еміґрації, постання Українського Наукового Інституту в Варшаві чи бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі, засновування різних т. зв. товариств приязні (зокрема у Франції й Болгарії), видання книжок чужими мовами про Україну. Але найдокладніше з'ясовані дипломатичні заходи на міжнародному терені, зокрема на терені Ліґи

---

[2] Тому що в «Збірнику» окремо друкуємо бібліографію праць О. Я. Шульгина, не подаємо в примітках до студії точніших бібліографічних даних. Якщо деякі позиції у бібліографії не матимуть точніших даних, це тому, що їх не можна було описати «de visu», і — звичайно — їх не мав у руках і автор.

Націй. Написання історії української дипломатії у 1917—34 рр. без використання книжки проф. Шульгина у майбутньому буде неможливим, тим більше, що часті переїзди чільних діячів, і, зокрема перипетії другої світової війни знищили чимало приватних архівів разом з цінними документами, які для майбутнього збереглися тільки завдяки виданню їх, і за це авторові мусимо бути вдячні.

Форма розповіді — безпосередня й не зв'язана нормами наукової лекції — спричинюється до збільшення зацікавлення, з яким книжку читається, але історична формація Автора зумовлює справжню відповідальність за слова, а отже не допускає ні довільности, ні фантазії, а зокрема спричиняється до об'єктивности, яка творить її документальну вартість. І зовсім вірно зазначив у передмові до книжки близький по праці Автора В. Прокопович, довголітній прем'єр УНР і сам історик, що поставлене завдання О. Шульгин вирішив щасливо, не зважаючи на те, що близькість Автора до заторкнених справ чи названих осіб одночасно облегшувала, але й утруднювала йому працю й розв'язку. Цю характеристику сучасника можна тільки підтвердити з перспективи тридцятип'яти років.

Стільки про мемуарно-документальну ділянку творчости.

На схилі життя Шульгин перейшов до писання спогадів у чистій формі: З квітня 1957 р. почалися друкувати в «Українській Літературній Газеті» у Мюнхені «Мої дитячі та юнацькі спогади про село», які згодом поширилися й на місто (Київ) і перервалися — зі смертю Автора — на «Силюетах минулого», тобто на характеристиках різних видатніших постатей Києва початку XX-го століття. Своєрідний чар цієї родинної хроніки старовинного роду відзначає О. Оглоблин у студії про предків О. Шульгина, але треба сказати, що, крім цього, ця «хроніка» має велику вартість для пізнання атмосфери української родини взагалі, з центральною постаттю жінки,[3] а разом з тим для

[3] Дуже цікаво відзначити, що найбільшою індивідуальністю у родині О. Я. Шульгина по материній лінії була бабуня. Її постать «була домінуючою скрізь, де вона з'явилася. В цілому повіті вона була популярна своєю діловитістю та вмінням вести своє порівнючи невелике господарство. „Жінка-міністер" казали про неї сусіди». («Українська Літературна Газета», ч. 5 (23), за травень 1957 р., стор. 5, шпальта 2, у розділі п. н. «Жінка міністер та її господарство»). При тому найхарактеристичніше, що бабуня була з кріпацького роду, без формальної освіти, — одна в родині з давніми традиціями аристократичного середовища (що, зрештою, не перешкаджало, що в родині панував щирий демократично-народницький дух). Постать бабки яскраво підтверджує часті констатації про активізм української жінки.

У батьків Олександра Яковича вже не було тієї переваги, хоч батько — «євангельский юноша» (як його назвав М. Драгоманов) — був людиною

всієї етнопсихології українського народу. Вона — далі — талановито змальовує настрій доби, зокрема соціяльні зміни на переломі двох століть. І тут проявився нахил О. Шульгина (який доведеться ще нераз відзначити) до синтези, коли він не нанизує в спогадах фактів, але радше малює постаті (виходячи, звичайно, від найближчих), як характеристичних представників доби у її змаганнях та тривогах. Завдяки тому спогад стає дуже пластичний, а факти — радше анекдотичного характеру — служать тільки до підкреслення рис тієї чи іншої індивідуальности.

Пишучи про людей, Шульгин виявив дуже гарну рису характеру: шляхетність; в описах переважають позитиви; майже цілком затерті людські слабості чи ницість. Характеризуючи мемуари Олександра Яковича, Н. Полонська-Василенко каже,[4] що вони «написані в м'яких, спокійних тонах; в них нема злоби засудження, в них відчувається та гармонія українського життя, центром якого був Київ, фактична інтелектуальна столиця України». І це дуже вірна оцінка. Сам Шульгин, знову, свідомий, як фаховий історик, відповідальности мемуариста, змальовує деякі свої вагання при характеристиці осіб так: З'ясовуючи трудність писання спогаду, що випливає з необхідности «відсіяти цікаве від банального», він каже: «нелегко писати й через те, що доводиться згадувати, давати характеристики тим, що вже не живуть. Велика відповідальність полягає в тому, щоб не бути, з одного боку, несправедливим до людських слабостей, а з другого — особливо коли мова про милих серцю людей, не впадати в панегіричний тон . . .»[5] В цьому вислові проявилося навіть у спогадах справжнє сумління і с т о р и к а, яке ґарантує їх історичну вартість.

життєво мало практичною й дуже м'якою і це могло б сприяти скріпленню ролі жінки. Лише мати Олександра Яковича не мала автократизму бабки, а її ніжна вдача гармонізувала дуже з життєвими настановами Якова Миколича. Те чого бабуня добивалася енергією, мати осягала чаром та любов'ю, але у своїх поглядах вона була дуже тверда (зрештою, так само, як і Яків Миколич), що зокрема віддзеркалювалося в її теплому ставленні до селян, які її обожнювали. Ніяка критика не могла послабити її поведінки. Матері Олександер Якович присвятив розділ спогадів п. н. «Любочка і соціяльні конфлікти на Полтавщині», щоб відзначити контраст між поведінкою «Любочки» й інших тодішніх поміщиків. «Любоччин син» — був Олександер Якович для селян, і тому став він для них «своїм» («УЛГ» в ч. 8 (26) за серпень 1957 р., стор. 2).

[4] Н. Полонська-Василенко. Професор Олександер Якович Шульгин. «Наукові Записки УВУ», ч. 3. 1959, стор. 57—62 (Цитата з 62 стор.). Ту саму рису характеру О. Шульгина підкреслює і О. Перрен у своїй теплій статті.

[5] Див. «Українська Літературна Газета», ч. 10 (40), за жовтень 1958 р., стор. 4, шпальта 1.

Коли спогади з дитячих та ранніх юнацьких років з історичного погляду важливі скорше як тло, як змальовання атмосфери й настрою тодішньої України, то чим далі виразно починає висуватися на перший плян характеристика подій у їх назріванні. Зокрема добре представлене наростання української національної й державницької свідомости, а подробиці тим цікавіші, що в цю добу соціяльний момент домінував у житті інтеліґенції Російської Імперії, і загальним настроям підпало й українське молоде покоління. Спогади Шульгина нагадують, як перехрещувалися у вразливих душах українських юнаків ці тенденції. Коли ж назрівають великі події (революція 1905 р.), спогад збагачується пізнішою рефлексією ерудита, який дає всю соціологію революційного кипіння на широкому історичному порівняльному тлі: Шульгин сягає в глибину української історії, але виясняє події й на аналогіях інших революцій у світі, що знову збільшує вартість спогаду, як історичного матеріялу. І тому шкода було б, щоб мемуари залишилися недоступними для майбутнього дослідника, бувши надрукованими в газеті, якої «вік» з природи речі обмежений. Правда, спогади незакінчені, але ж і те, що видруковане, вже в значній мірі виконало б у книжковому виданні бажання Автора, щоб зберегти для молодшого покоління яскраві моменти минулого, чи вірніше «зберегти від забуття» тих цікавих людей, що «оточували (автора) в дитячі й юнацькі роки».[5]

Схарактеризувавши творчість О. Шульгина в першій ділянці: зберігання історичних матеріялів чи писання спогадів, переходжу до обговорення його синтез, насамперед до монографічних творів. Тут треба дати коротку характеристику розвідки проф. Шульгина про початки капіталізму. Сама праця була написана ще на Рідних Землях в довоєнний період, під час студій. Вона виразно вказує на зацікавлення Автора (не без впливу проф. Н. Карєєва): праця сперта на західньо-европейських матеріялах, і стосується насамперед Франції. По-друге, вона вказує на порівняльну методу О. Шульгина вже у ранній творчості, коли свої твердження про розвиток капіталізму у Франції автор робив на підставі порівняння з виявами капіталізму в Англії (почасти у Голляндії і Німеччині). Врешті сам предмет дає можливість застосувати індуктивну, отже природознавчу методу досліду, тим більше, що капіталізм у певній конкретній державі й у певний точно визначений час можна розглядати як історичне — одноразове — явище тільки на підставі загальної закономірности виникнення капіталізму, на підставі його докладного вивчення, як явища соціологічного.

Названа студія, як цілість загинула, а залишилися з неї тільки поодинокі розділи, друковані насамперед у російському науковому журналі, а згодом — після відповідного перероблення — у французькій публікації.[6] Загально в літературі панує повна розбіжність поглядів щодо існування капіталізму в дореволюційній Франції, тобто коли одні твердять, що він був розвинений до 1789 р. і що з цього погляду Францію треба було зарахувати до поступових країн, інші це категорично заперечують. Проф. Шульгин арґументовано вказує на джерело наукового спору: він відзначає, що між добою дрібного промислу (ремесла) й періодом важкої індустрії (фабрик) існувала ще проміжна епоха, яку можна б назвати добою раннього капіталізму, яка характеризувалася тим, що справді продукція відбувалася у малих і порозкиданих ремісничих заводах, але вона вже була організована й керована більшими підприємствами, що давали малим майстерням засоби продукції (від знаряддя починаючи й сировиною кінчаючи) й перепродавали випродукований товар. Ці підприємства мусіли мати вже чималий капітал, якого, до речі, бракувало поодиноким майстерням. Цей погляд був частково узгляднений та цитований у французькій науковій літературі. В одному випадку він викликав дискусію, і автор повернувся до питання за кілька років, даючи в новій розвідці — до речі, виданій НТШ у Львові — відповідь опонентові й уточнюючи виразніше поняття.

Ця студія, бувши зразком старанного монографічного опрацювання, дала змогу перейти проф. Шульгинові, який тим часом дістав запрошення на професора УВУ, до ширшої синтези, до власного підручника, названого «Нариси з нової історії». Ця праця, видана у Празі 1925 р., є однією з підставових історичних праць О. Шульгина. Засадничо вона стосується XVI і XVII, почасти XVIII століть, але завдяки питомому нахилові до синтези, Автор дає дуже широке історичне тло, сягаючи для вияснення подій нерідко аж до античних часів та вказуючи часто на зв'язок уже навіть сучасних подій з предметом викладу. Мені здається, що це тісне пов'язання фактів та намагання зрозу-

[6] „L'organisation capitaliste de l'industrie existait-elle en France à la veille de la Révolution". Revue de l'Histoire Economique et Sociale. 1922.

Коли ми згодом відзначимо, що О. Я. Шульгин виконував місію культурного «амбасадора» України серед французьких істориків, то тут уже треба констатувати, як дуже скоро добився він до того, що його праці вміщувалися у чужомовних фахових журналах.

До названої теми Шульгин вернувся ще згодом, вмістивши, на цей раз, свою студію у ЗНТШ. Це були його «Уваги до історії розвитку ранішнього капіталізму (головним чином у Франції)», друковані 1928 р.

міти їх, як вони поставали, є саме наслідком вкорінення проф. Шульгина у житті, його громадської активности, яка намагається шукати причин невдачі й підстав до успіху.

В чому особлива вартість цього підручника? В добу формації Шульгина-історика почало народжуватися домагання, що підручники історії повинні бути не компендієм фактів, які часто затемнюють розвиткові тенденції, але живою книгою проблем, які саме ті тенденції на перший плян висувають. Але ті вимоги реалізувалося тільки поступово. В українській науці послідовно вони не були взагалі проведені, якщо не рахувати большевицьких підручників, відомих з своєї односторонности й тенденційного перекручування фактів. Підручник проф. Шульгина є підручником проблем par excellence! Автор свідомо й уміло відсуває факти на другий плян. Звичайно, в даному випадку позитивно виявився вплив великого учителя Карєєва.

Маючи чималу ерудицію і можливість зокрема спертися на власні монографічні студії з ділянки економічної історії й володіючи справжнім талантом ясного вислову, Олександер Шульгин дав підручник історії, який читається з незвичайним зацікавленням і його треба б порадити прочитати кожній думаючій людині для поглиблення власного розуміння історії; це справді підручник, який може викликати бажання займатися історичними студіями.

Протиставлення середньовіччя сучасності зроблене настільки пластично, а при тому коротко й без зайвого обтяження, що воно може бути зразком вступу до сучасної історії, що одночасно дає глибоке розуміння середньовіччя.

Друга цінність — це постійні порівнювання рівнобіжних подій у різних державах, які вказують на різні тенденції розвитку, але рівночасно дають розуміння національних історій. І, врешті, підручник проф. Шульгина — це не підручник династій, чи коронованих осіб, але це підручник індивідуальностей. Монархи насвітлені там настільки, поскільки вони зуміли відбити на суспільності свою індивідуальність. Проте, аж ніяк не затерті і не відсунені на другий плян творчі інтелектуальні індивідуальності, письменники, мистці, філософи. Таким чином, книжку треба б рекомендувати, як вступ до різних дисциплін, а саме історії мистецтва, письменства, економіки, у даній епосі, і навіть мореплавства і нових відкрить, тощо.

Можемо ще сказати, що при такому широкому насвітленні проблем історія фактів (яким присвячена друга частина книжки) є скорше репетіторіюм фактів, що їх треба б при застосуванні книжки у школах вивчати з якогось докладнішого підручника.

Підручниковий характер мають також енциклопедичні статті О. Шульгина, тільки що вони, з природи речі, коротші, конденсовані, і тому Автор не міг застосувати в цих працях подібної методи широко арґументованого викладу, як це було попередньо, і не міг дати подібного ілюстративного багатства. На цьому місці згадаємо його працю до «Української Загальної Енциклопедії» про «Діяльність урядів Наддніпрянщини від 1917 р.», зокрема ж уступ про дипломатичну діяльність УНР, як коротку синтезу того, що сказано у книжці «Без території», а далі дві статті до «Енциклопедії Українознавства», том І — про добу Центральної Ради й добу Гетьманату. Окремо треба підкреслити статтю про Україну для Словника Міжнародної Дипломатичної Академії, яка має для нас особливе значення, якщо зважити трудність вмістити інформації про Україну в міжнародних публікаціях.

Тільки для повноти картини хочу зазначити, що О. Шульгин присвячував увагу також і рецензіям, але характер студії не дає мені можливости аналізувати окремі рецензії, з яких деякі своїми розмірами зближалися до студій. Тільки для прикладу назву кілька: рецензії на праці проф. Д. Дорошенка, польського історика Пашкевіча, і зокрема молодих українських дослідників — А. Жуковського, В. Маркуся, Є. Пизюра й ін. Близько до рецензії стоять загальні характеристики наших визначних істориків, насамперед М. Грушевського, В. Липинського, Н. Полонської-Василенко. Цими характеристиками Шульгин входить у ділянку історіографії. А втім, характеристика видатних постатей нашої сучасности — це спеціяльний жанр творчости О. Шульгина взагалі, і одна така характеристика публікується в посмертному Збірнику на пошану О. Шульгина в ЗНТШ.[7]

Сказаного вистачає, щоб зрозуміти всебічність О. Шульгина як історика. Якщо пригадати схему можливого історичного досліду, яку ми подали на початку студії, то детальний розгляд його творчости (доповнений статтею О. Кульчицького про історіософічні та соціологічні праці) доводить, що не було ділянки, в якій О. Шульгин — документаліст, мемуарист, синтетик (з власними монографіями й підручниками), історіософ, рецензент з нахилом до історіографії, біограф тощо — не виявився б. Шкода тільки, що важкі умови еміґраційного життя — постійна праця

[7] «Михайло Сергійович Грушевський, як політик і людина». О. Я. Шульгин плянував дати цілу серію подібних характеристик, і стаття про Грушевського мала йти в циклі «Головні постаті нашого Державного Будівництва у 1917 р.».

для заробітку — не дали змоги присвятитися О. Шульгинові історичному дослідові повністю.[8]

Що ж до його загальної характеристики, то крім всебічности треба підкреслити вийнятковий дар синтези, спертий на глибокій ерудиції й проблемному мисленні. Ясний виклад спричинюється до короткого й конкретного формулювання синтез, які часто — завдяки дарові пластичного представлення — відзначаються кольоритністю: історія під пером Автора — це не архів документів, це справжнє життя у своїй динаміці й поступовому виникненні.[9]

---

[8] При тому цікаво буде навести цитату з спогадів самого О. Шульгина, яка виясняє, як це він таки зумів, не зважаючи на незавидні умови, науково працювати й залишити тривкий слід. Описуючи перебування родини у м. Єлисаветграді, він називає той період життя батька «новим засланням» («УЛГ», ч. 2 (32) за лютий 1958, стор. 5). Родина Шульгиних переїхала до Єлисаветграду, бо в цьому місті дістав батько посаду в банку, яка родині забезпечувала достатнє життя, але не давала батькові ніякого морального задоволення. Додому приходив батько десь біля 3—4 години, виснажений і знервований... «„Скучная история" — à la Чехов! Але постає питання, чому ж другу половину дня він не використовував для себе? Чому не писав своїх нових праць і тим не розважав себе самого? Дещо, правда, писав,... але писав мало. Звичайно, для наукових дослідів не було варстату праці, хоч він все ж мав добірну бібліотеку та посідав засоби, щоб купувати нові книжки. Але у людей цієї доби, особливо на провінції, не було головного — енергії. Батько ж до того, як я вже не раз писав, втратив здоров'я. А до цього не мав у своїх жилах тієї селянської крови, тієї невсипущої сили життєвої, яку нам, його дітям, передала наша дивовижна баба-селянка. Тільки її „коштом" сам я в мої літа (у той час 68 літ! В. Я.) можу ще в бюрі сидіти 6 годин та ловити час для своєї громадської, літературної та наукової праці. Та й часи інші, і всі ми тепер люди „загартовані"».

[9] В цьому місці кінчається початковий нарис, читаний на згаданій Ювілейній Академії (доповнений в останній редакції ширшою вставкою про спогади О. Я. Шульгина). Сама доповідь кінчилася ще побажаннями, які для наукового нарису про Шульгина-історика не мають значення, але вони характеристичні для задокументування самого настрою Вечора; тому наводимо тут цей кінцевий уступ у примітці: «Якщо вільно ще наприкінці висловити побажання, то незаперечно ми побажали б, щоб проф. Шульгин дав нові твори у ділянці історіософії, але ми бажали б ще бачити, щоб Ювілянт не обмежувався до неї, але щоб не забував і про мемуари: річ у тому, що Високодостойний Ювілят був особисто „великою часткою" історичних подій, про які нема свідчень, нема документів. Коли ряди творців наших Визвольних Змагань постійно рідшають, тоді тим більший тягар падає на живих. І тому Високодостойному Олександрові Яковичеві від усього серця бажаю багатьох сил на Многі Літа, щоб було дано йому виконати те почесне завдання й щоб він вивершив свій пам'ятник, тривкіший від криці: щоб він закріпив пером те, що творив чином».

На жаль, побажання не здійснилися, але тим більший обов'язок упав на ініціяторів Вечора, щоб зберегти якнайбільше з творчости О. Я. Шульги-

II

Після характеристики творчости Шульгина-історика на підставі короткої аналізи його важливіших праць, хочемо ще вказати на його місце в українській історіографії. Коли Б. Крупницький поставив собі подібне завдання[10] щодо «основоположника народницького напрямку в українській історіографії»[11] — і взагалі одного з перших модерних наших істориків — М. Костомарова, то він вийшов (зовсім виправдано) від характеристики Костомарова, як людини, і змалював його, як одиницю «химерної вдачі, вразливу й вередливу, неспокійну й негармонійну».[12] Про Олександра Яковича можна сказати майже буквально протилежне (може — за винятком певної вразливости вдачі, — але навряд чи можна знайти справжнього інтелектуаліста, який був би невразливим), зокрема що стосується спокою й гармонійности. Ця риса його вдачі у своєму зовнішньому вияві, в історіософічній творчості позначилася незаперечним нахилом до зрівноваженої синтези, і то в рівній мірі в методологічному підході що й у самому викладі змісту. В методологічному розумінні Шульгин прагнув завжди до певного вивершення нагромаджених елементів у замкненій і інтерпретованій «виваженій» цілости. Він був, незаперечно, сильніший в синтезі, ніж аналізі. В розумінні істоти речей, — у викладі — Шульгин змагав до гармонійного поєднання протиріч, що їх зустрічаємо у житті. Він протиріччя в історії хотів розуміти, — подібно, як у щоденному житті він був людиною творчого компромісу.

Ця риса почасти вроджена, але й витончена життям. Коли усвідомимо, що серед безпосередніх предків Олександра Яковича можемо назвати гетьманів Павла Полуботка й Данила Апостола, а його генеалогічне дерево по лінії матері є доведене до 8-го покоління,[13] коли до цього пригадаємо, що його батько був видатним істориком, зрозуміємо, яку ролю в домі Шульгиних мала традиція з характеристичним для неї змаганням до рівноваги, до вивершености, до форми. Знову ж життя у бурхливу добу революції, чи серед важких умов еміґрації мусіло прище-

---

на від забуття. В цьому й генеза пізнішого посмертного «Збірника», редактором якого довелося бути авторові доповіді Ювілейного Вечора та студії.

[10] Див. статтю про Миколу Костомарова (1817—1885) в розділі про «Силюети українських істориків XX ст.» (Так! помилка — повинно б бути XIX-та XX ст. ст.). У «Збірнику статтей» Бориса Крупницького п. н. «Історіознавчі проблеми історії України», виданім УВУ, Мюнхен 1959, стор. 87—90.

[11] ЕУ/II, стор. 1148.

[12] Цитована стаття, стор. 87.

[13] Див. статтю О. Оглоблина в «Збірнику» в ЗНТШ.

пити для справжнього державного мужа розуміння компромісу, що поглиблював природну потребу внутрішньої гармонії. З цього аспекту пригадаймо відомі факти, коли О. Я. Шульгин вправді димісіонував під час переговорів у Бересті, не погоджуючись з лінією Уряду, але не відійшов від активної дипломатичної служби, в якій залишився і за часів гетьманату (аж до моменту проголошення федерації з Росією). Зовсім так само через приблизно 30 років він шукав узгіднення зовнішньої дії УНР з потягненнями УГВР, що призвело до здезавуювання його таки власним політичним центром, який не мав у той час подібного розуміння інтеґрації.[14] В 1953 і 1956 рр. Шульгин подібну чесноту до «громадської синтези» виявив у ділянці екуменічного мислення, коли він — як православний — очолив у Франції акції 700-ліття коронації Данила Романовича, чи «Трагічних Дат», ініційованих українцями-католиками.

Бажання історичної синтези в методологічному розумінні виразно протиставить Шульгина двом чи не найбільшим дотеперішнім нашим історикам: В. Антоновичеві[15] та М. Грушевському,[16] які були скорше аналітиками. Якщо продовжувати цю характеристику протиставленнями, то Олександер Якович протиставився також своєю психічною настановою згаданим історикам, які були виразними раціоналістами.[17] Шульгин з цього погляду був скорше подібний до В. Липинського, якого Крупницький характеризував так (з Липинським, до речі, Шульгин мав ще спільний нахил до синтези й схильність до соціологічних студій): «Також історичних дослідів (Липинського) не можна брати відокремлено. Вони занадто пов'язані з його загальним світоглядом. Думки *соціологічного* (підкреслення моє В. Я.) й історичного характеру були в нього виявом *суцільної структури його душі*, що була *й емоціонально-чутливою і глибоко релігійно настроєною;* вони органічно росли й розвивалися. Але захоплення одною ідеєю

---

[14] Див. відповідні місця у студії А. Жуковського в згаданім «Збірнику».

[15] Див. статтю Б. Крупницького про В. Антоновича у цитованому «Збірнику статтей», стор. 91—95. «Впадає в очі великий критичний хист Антоновича. Він безперечно, радше аналітик, ніж синтетик, обережний у висновках і суворий почитатель факту» (стор. 93).

[16] Там же, у статті про М. Грушевського (стор. 95—99): «...У Грушевського висловлював себе радше нахил до аналізи, ніж синтези. Будучи учнем В. Антоновича, він навчився від нього пошани до факту. З Грушевського вийшов правдивий документаліст, що покладався головне на архівний, джерельний матеріял...» (стор. 98).

[17] За Крупницьким, стор. 91: «...Своїм народницьким світоглядом (Антонович) наближався до Костомарова, але ідеологічні основи в них були різні: на зміну романтикові прийшов в особі Антоновича реаліст...» А про Грушевського — див. стор. 99.

йшло у Липинського в парі з здібністю складати основні думки в *одну стрічку*, архітектурну імпонуючу *систему*. Емоціонально-волютарні елементи (їх положено в основу його соціології) стояли під контролем *розсудку* . . .».[18]

Здібність та замилування до синтези, які в Шульгина випливали в рівній мірі з вроджених властивостей і з його життєвого досвіду, були зміцнені ще й бажанням внести щось нове в українську історіографію, — тенденціями нової ґенерації істориків, які прийшли на зміну Антоновичеві й Грушевському. Вони виявилися у Липинського, але й подібно й у С. Томашівського, чи І. Крип'якевича. Тільки змінені обставини життя, які зумовили погіршення ситуації українських дослідників,[19] спинили в міжвоєнну добу (двадцятих та тридцятих років) стостережений процес: і так на думку Крупницького, «. . . проф. д-р Іван Крип'якевич почав звертати все більшу увагу на популяризацію, і, почасти, синтезу здобутого матеріялу, ніж на його дальше розроблення. Почали появлятися журнали популярно-наукового типу . . .».[20] Подібним шляхом пішов і наш заслужений закордонний науковий центр, — Український Науковий Інститут у Берліні, очолений видатним істориком Д. Дорошенком.[20a] Звичайно, треба тут ще згадати всю «школу» Грушевського, впливу якого позбавилися тільки одиниці . . . «На істориках поза кордонами Совєтів тяжіла стара традиція документальности. Пошана до факту, перейнята від В. Антоновича та М. Грушевського призводила до якогось знеохочення займатися ширшими висновками. Обережність у висновках, доведена до крайности (як наприклад у Біднова), стримувала від синтетичних спроб. Це було таким помітним явищем, що на нього звернула увагу суспільність і почала . . . кампанію проти ‚причинкових' дослідів і ‚причинкових' істориків, що все пишуть ‚до', а не ‚про'. А тим часом

---

[18] Стаття про В. Липинського, стор. 99—103. Цитата з стор. 102—103. Там же читаємо ще: «Липинського не можна причислити до т. зв. об'єктивних істориків, — істориків-документалістів типу Антоновича чи Грушевського. В ньому занадто переважали здібності синтетика над здібностями аналітика» (так само було й у О. Шульгина! В. Я.).

[19] Погіршення умов в УРСР було в зв'язку з загальним обмеженням свободи досліду в Совєтському Союзі. Під польською окупацією НТШ, яке досі організувало й фінансувало дослідну працю, було позбавлене фінансової бази, зокрема не мало ніяких урядових субсидій. Стан на еміґрації з матеріяльного погляду був дуже поганий, і поодинокі дослідники мали дуже великі труднощі, щоб заробити на прожиток. Сам Шульгин, як знаємо, міг науково працювати тільки вечорами, після праці в бюрі.

[20] Див. статтю в цитованому «Збірнику» н. т. «Українська наука між двома світовими війнами», зокрема стор. 113. [20a] стор. 115.

життя не чекало. Потреба синтези, потреба широких концепцій болюче відчувалася».[21] І саме на цьому тлі можна оцінювати ролю О. Я. Шульгина, який — власне кажучи — синтези шукав навіть при публікації документів, і тому вплітав їх у спогади та сполучував з статтями. Коли Костомаров, на думку Крупницького,[22] «належав до тієї породи людей, що з думок роблять життя, а на життя дивляться як на якесь доповнення до думок», то у Шульгина було й в даному випадку саме навпаки: Його думки завжди випливали з життя, а синтеза мала служити далі життю, як здобутий досвід, — як закономірності, які мали стати помічними засобами в творенні нового життя. І в даному випадку знову приходимо до проблеми, наскільки Шульгин-політик, — чи ширше: Шульгин-громадянин і Шульгин-державний муж вплинув на Шульгина-історика: У Шульгина все це гармонійно поєднувалося.

Питання історії на службі життя, як великої «учительки життя», веде нас до проблематики співвідношення історії й соціології, — або до філософії історії чи історіософії. І саме це питання є першорядного значення для Шульгина-історика, бо коли ще дар синтези він має спільний з (щоправда нечисленними) іншими нашими істориками, то як історіософ він стоїть досить осамітнений, якщо взагалі не єдиний з дослідників. І саме тому про Шульгина-історика говорять і пишуть наші філософи чи соціопсихологи,[23] і насамперед його історіософічні праці аналізують наші історики.[24] І коли справедливо говориться про низку наших архівних дослідників-еміґрантів по різних країнах, що вони були піонерами в ділянці встановлення наукових зв'язків з чужим науковим світом,[25] то треба сказати, що таку ролю вико-

---

[21] Б. Крупницький, стор. 120—121.

[22] Цитована праця, стор. 87.

[23] Як О. Кульчицький у «Збірнику на пошану О. Шульгина», чи К. Митрович в «Українській Літературній Газеті», ч. 7 (61) за липень 1960 р. («Актуальність історіософічних ідей О. Шульгина»).

[24] Н. Полонська-Василенко відгукнулася на появу книги „L'Histoire et la vie", яка є підсумком довголітньої праці автора, великою рецензією негайно після її появи (див. «Наукові Записки УВУ», ч. 2 за 1958 р., стор. 74—78). Цій самій книзі відведено найбільше місця у ювілейній статті цієї ж авторки у Шульгинове 70-ліття: «Професор Олександер Якович Шульгин». «Наукові Записки УВУ», ч. 3 за 1959 р., стор. 57—62.

[25] Крупницький в цитованій праці (стор. 135): «А тим часом перед нашими істориками-еміґрантами стоїть дуже важливе завдання. Я назвав би його будуванням містків між Україною й Европою та й усім світом, — звичайно, в історичнім аспекті. На цьому полі особливе визначився І. Борщак. З подивугідною впертістю будує він уже добрих 30 років мости між історичною Україною і історичною Францією..., і тим самим служить актуальній справі політичного й культурного зближення між обома країнами

нав і О. Шульгин, як єдиний українець, що добився у тридцятих роках до міжнародних фундацій, які фінансували синтетичні *соціологічні чи історіософічні* праці. Це ширше визнання підкреслює позицію Шульгина-історіософа.

Вже перша велика історично-соціологічна синтеза Шульгина про «Початки модерного національного почування й Жан-Жак Руссо» — «яскрава й блискуча характеристика Франції дореволюційної доби та Женеви» — «знайшла повне визнання французьких істориків і її премійовано».[26] Так само було й з останньою працею про «Історію та життя», яку О. Я. Шульгин уважав своєрідним підсумком своєї дослідної творчости. «Книгу» зустрінуто добре в чужинецькій пресі та громадянстві. Видано її за допомогою французького відділу шведського Гуманістичного фонду — Національного Центру Наукових Дослідів. Її відзначили прихильні рецензії Анрі де Монфора. Рецензент вказав на сторінках журналу «Ісі Paris», що книга О. Шульгина напевно викличе винятковий відгук в кваліфікованих колах; цікава позитивна рецензія Г. Буржена в «Бібліографічному бюлетені» Педагогічного Національного Інституту в Парижі (1958, ч. 6, червень, стор. XIX). Рецензент ствердив наукове значення книги О. Шульгина і згадав про його діяльність на політичному полі. Прихильну рецензію дано в шведському щоденнику «Morgen Bladet», з 30 жовтня 1958 р. Книжкою О. Шульгина зацікавилося шведське науково-популярне видавництво «Природа й наука».[27] Не диво, отже,

---

й народами». На іншому місці (стор. 116) згадується архівні розшуки М. Антоновича, Б. Крупницького, І. Лоського та Д. Олянчина в Німеччині.

[26] Див. у цитованій статті Н. Полонської-Василенко, НЗ УВУ, ч. 3.,стор. 58—59. Ідеться про працю: „Les origines de l'esprit national moderne et Jean-Jacques Rousseau", яка була написана на підставі цілого циклу вступних студій, як «Ідеологічні коріння французького патріотизму доби Революції» (в «Працях Українського Педагогічного Інституту» в Празі, 1928 р.); «Секрет впливу Ж. Ж. Руссо» («Збірник УВУ», присвячений Т. Масарикові, т. II. Прага 1930); «Ідеологічна ненависть і непереможна любов Ж. Ж. Руссо до Франції» (у «Збірнику Українського Історично-філософічного Товариства». Прага 1937). Подане за статтею Н. Полонської-Василенко, стор. 58, примітки 3—5.

[27] Дані про відгуки на книжку О. Шульгина «Історія й життя» за рецензією Н. Полонської-Василенко (НЗ УВУ, ч. 2, стор. 74), які авторка цитує за тижневиком «Українське Слово» з Парижу (ч. 891 з 1. XII. 1958 р.). Ці дані поширюю інформацією з «Української Літературної Газети (ч. 9 (39) за вересень 1958 р.), в якій м. ін. говориться, що 1) Монфор це колишній довголітній директор-адміністратор Французького Інституту, в якому скупчилися всі п'ять французьких Академій і 2) Буржен — це почесний директор французьких архівів. З «Бібліографічного Бюлетеня» довідуємося, крім цього, що міністерська комісія поставила книжку Шульгина посеред книжок, на які вона звернула особливу увагу, і які рекомендує всім бібліо-

що О. Шульгин був членом чужинних наукових товариств, як «Інституту Французької Революції», як також «Société de l'Histoire Moderne» при Сорбоні у Парижі, ініціятором, засновником та заступником президента Міжнародної Вільної Академії Наук[27a] тощо.

Своєму «культурному амбасадорству» у Франції О. Шульгин залишився вірним до останніх днів, використовуючи кожну нагоду, щоб інформувати французькі наукові історичні кола про проблеми, які хвилювали український науковий світ. Так, наприклад, у 300-ліття Переяславської угоди він вмістив у великому французькому історичному квартальнику відповідну статтю про «Переяславський трактат та Унію України з Москвою».[28]

Коли ми підкреслили особливу позицію О. Я. Шульгина в українській історіографії, яку він завдячував своїм філософічним та історіософічним працям, і коли ми ще зокрема відзначили, що саме завдяки тим своїм зацікавленням він міг виконувати почесне завдання у встановленні зв'язків з чужим світом, то наприкінці характеристики належить сказати, що саме в історіографічних творах найкраще виявилося намагання Автора до синтези-гармонії у підході до явищ життя. Вже сам піднаголовок «Закономірності — випадок — людська воля» книги про «Історію й Життя» вказує на той факт, що Шульгин намагався поєднати одиничні факти історичного буття з номотетичними засадами точних наук, зрозуміння яких дали йому в рівній мірі його початкові хемічно-біологічні студії, що й вплив улюбленого професора; — Н. Кареєв скерував увагу молодого тоді студента на ідеї філософії історії та на порівняльну методу, яку Шульгин так вдало застосував у своїй ранній студії про капіталізм, що й згодом у своїм історичнім підручнику з нової історії Европи, на що було вже вказано; він цю методу теоретично обґрунтував у своїй філософічній синтезі.[29]

текам при навчальних закладах Франції. Буржен, як і Монфор, відзначили українське походження автора, і звернули увагу на прізвища тих українців, яких згадував Шульгин.

[27a] За ювілейною статтею Н. Полонської-Василенко, «НЗ УВУ», ч. 3, стор. 62.

[28] „Le Traité de Pereyaslaw et l'Union de l'Ukraine avec Moscou". Revue Historique. № Octobre-Decembre 1954. Presses Universitaires de France. Відбитку цієї статті з дедикацією О. Шульгина отримав автор цього нарису після ювілейної Академії.

[29] Н. Полонська-Василенко так коротко резюмує погляди О. Шульгина: «Автор дає відповіді на кардинальні питання, які він поставив: тільки шляхом порівняльної методи можна встановити історичні закони; не можна ізольовано вивчати февдалізм чи абсолютизм певної держави чи народу; лише широке порівняння аналогічних явищ народів Европи, Азії, Америки та ін.

Вийшовши від матеріялістичних концепцій доби (щодо розуміння завдань і метод історії), Шульгин зумів виповнити їх ідеалістичним змістом; так само як зумів поєднати свої зацікавлення соціяльними рухами (у праці про капіталізм) з ентузіястичним насвітленням раннього націоналізму у творах Руссо, що став батьком патріотичних рухів XIX століття. Тому у творі свого життя Шульгин зумів поставити «велику кількість питань, притягаючи до висвітлення їх цілу енциклопедію людських думок, щоб розв'язати кардинальні питання історії та життя. Головний висновок, який постає перед читачем — мета, яку має людство з часів оформлення «homo sapiens»: це Прометеєва боротьба за свободу, яка підносить людину понад усім світом. Тільки у цій боротьбі підносяться люди понад життєвим багном, і головним ворогом у цій боротьбі є квієтизм, фаталізм. Цей ляйтмотив пронизує ввесь твір Шульгина. Боротьба важка, у ній падають слабі борці, але люди в ній не самітні; їх підтримує, як дає зрозуміти Автор, могутня сила незалежна від людей, яка дає надхнення геніям і творцям людського життя».[30] І саме ця віра дає нам повне розуміння Шульгинівської синтези та його історіософічних концепцій, що визначають місце Шульгина в українській історіографії, яке здобув він собі кропіткою працею цілого свого життя.

Сарсель, I частина: в листопаді 1959 р.
II частина: 26—28 травня 1968 р.

дасть можливість встановити певні закони. Але творення законів історії завжди зустрічає випадковості, які ставлять межі законам, хоч до певної міри самі випадковості також підпорядковуються тим законам». (НЗ УВУ, ч. 3, стор. 61).

[30] З рецензії Н. Полонської-Василенко, НЗ УВУ, ч. 2, стор. 77.

ДО ІСТОРІЇ МІЖНАРОДНОЇ ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК У ПАРИЖІ

(З визначенням ролі української групи у її постанні й розвитку)

ПОСТАННЯ АКАДЕМІЇ ТА ЇЇ ОСНОВНІ ІДЕЙНІ ЗАЛОЖЕННЯ

Основні Загальні Збори Міжнародної Вільної Академії Наук[1] у Парижі відбулися 23 лютого 1952р.,[2] але ідея зродилася значно скоріше, а навіть раніше почалася реальна діяльність, як це видно з факту, що Академія була леґалізована 1951 р., а існування її офіційно проголошене 10 квітня 1951 р.[3] Про це, зрештою, говориться в одній із статтей з нагоди VII річної Асамблеї, яка відбулася 7. VI. 1958 р., мовляв, «заснована вона (тобто Академія) з ініціятиви проф. Олександра Шульгина ще 1948 р. і до офіційного відкриття вже реально існувала, виконавши під керівництвом її ініціятора значну працю. Десять років — це вже со-

---

[1] Офіційна назва, вжита в статуті: „Académie Internationale Libre des Sciences et des Lettres", по англійськи: „International Free Academy of Science and Letters". Слово „science" не має точно визначеного поняття. В основному — це «знання, наука», але в множині „les sciences" це радше «природничі науки» (чи ширше: точні науки), які протиставляться поняттю „les lettres" отже: «гуманітарним наукам». (Див. «Французько-український словник» укладу О. О. Андріевської та Л. А. Яворовської, виданий Державним Учбово-педагогічним Видавництвом «Рідна Школа», Київ 1955. Стор. 658-659 та 400). Згідно з прийнятим у нас способом, цього розрізнення не робимо (див. «Всеукраїнська Академія Наук», «Академія Наук УРСР», «Українська Вільна Академія Наук», тощо). В скороченні будемо уживати: AILSL або МВАН.

[2] „Bulletin de l'AILSL", ч. 1 (без дати появи) і ч. 2 (Décembre 1954), стор. 12.

[3] Там же, — в 1 ч. у вступній статті, у 2 ч. на внутрішній обгортці. У Франції до леґального існування еміґрантської організації треба після дозволу міністерства внутрішніх справ зареєструвати її в префектурі департаменту, в якім є місце осідку організації, та проголосити реєстрацію у спеціяльному урядовому віснику, — „Journal Officiel". Сама реєстрація вимагає конкретного рішення членів, які мусять спільно підписати прохання, отже, треба було ще перед реєстрацією якихось загальних зборів.

лідний вік для еміґрантської установи...»[4] В час Основних Загальних Зборів Академія згуртувала 132 вчених 11 різних національностей,[5] і це також підтверджує, що підготовча робота йшла вже довгий час, зокрема якщо взяти до уваги, що ці вчені були розкинені по різних країнах поселення.

Статутова мета Академії висловлена в § 2 словами: «МВАН має за мету створити студійний осередок для чужинних вчених, які в сучасних умовах не мають змоги продовжувати своєї наукової діяльности в країнах свого походження». Цю мету з'ясовано в коротких словах ще раз згодом, коли на внутрішній обгортці «Бюлетеня» треба було дати своєрідну «візитну картку» Академії. Там читаємо «Вона (тобто МВАН) становить наукове товариство, яке мас за завдання об'єднати інтелектуальні сили еміґрації з бажанням запевнити, шляхом встановлення й здійснення відповідної наукової програми, збереження й розвиток життєвих сил національних культур, загрожених комуністичним режимом».[6] У вступній статті до 2 числа «Бюлетеня» Академії подано ще й засоби, зібрані у 3 точках: «Резюмуючи, діяльність Міжнародної Вільної Академії повинна розвиватися у трьох площинах, тісно координованих; вона має: а. Всіми своїми засобами улегшувати наукову активність еміґрації і, зокрема, сприяти науковим покликанням серед еміґраційної молоді; б. організувати програму праць, посвячених дисциплінам специфічно національним; в. збудити й скріпити в інтелектуальних середовищах вільних країн зацікавлення для завдань Академії».

На іншому місці, коли ініціятори бажали точніше спрецизувати завдання, які вони ставили перед собою, мета й засоби були з'ясовані дещо ширше; описуючи настрої після першої Асамблеї, Генеральний Секретар, д-р І. Ляйті, писав у вступній статті до першого числа «Бюлетеня»: «Великий успіх першого прилюдного виступу Академії дозволив констатувати, що вона відповідає реальним потребам. Бо й справді, МВАкадемія Наук запевнює для екзильних вчених, розпорошених по всьому світі, інтелектуальні та моральні рамки, які зможуть скріпити почу-

---

[4] «З діяльности Міжнародної Вільної Академії». «Українська Літературна Газета», ч. 7 (37) за липень 1958 р., стор. 10.

[5] Див. короткий звіт із перших Загальних Зборів у цитованім вже «Бюлетені» (ч. 2). Список 132 членів, складений спільно на пропозицію поодиноких 11 національних груп, був на Зборах затверджений.

[6] Статут вміщений у першому (недатованому) числі «Бюлетеня» на стор. 10-12. На внутрішній обгортці «Бюлетеня» зібрано декілька найважливіших інформацій про Академію (10 рядків!), і ці інформації повторювалися постійно у 2, 3, 4 та 5 чч. «Бюлетеня» (змінювалося тільки число членів Академії).

вання взаємної солідарности, зменшити відокремлення й помножити силу внутрішньої відпорности проти натиску різних чужинних осередків, які на дальшу мету скривають загрозу поглинення (асиміляції). Проте, Академія у своїх завданнях не обмежує своїх зусиль до самого тільки збереження інтелектуальних еліт еміграцій для того майбутнього, в якому їхні країни так дуже потребуватимуть наукових сил. Програма Академії сягає далі: відповідальні чинники еміграції не можуть задовольнятися самим спостеріганням, — щоб непричасним оком дивитися на деструктивну працю, ведену в „народних демократіях" з метою зігнути під ярмо марксистсько-ленінської діялектики всі ділянки науки, які є глибоко вкорінені в національній традиції; це зокрема стосується історії, чи історії літератури, етнографії, соціяльних чи юридичних наук. У наслідок цієї непримиренної культурної політики постає небезпека, що впродовж одного покоління будуть знищені здобутки національних гуманізмів, створених ціною важких зусиль цілих століть, а тим самим можливості передання національних традицій будуть зменшені до мінімуму. Це проти цієї смертельної небезпеки Академія вважає своїм обов'язком реаґувати, мобілізуючи всі ще наявні сили еміграції з бажанням запевнити — при допомозі встановлення й здійснення відповідної наукової програми — збереження і дальший розвиток життєвих сил національних культур, загрожених у своїм існуванні. В цей спосіб мали б бути підготовлені найкращі умови для майбутнього відродження культур, так дуже бажаного всіма».

З цитованих слів виразно бачимо, що амбіції Керівників Академії були великі й величні.

Проте, не зважаючи на ті широкі обрії, значення Академії менше в її статутових цілях, як радше у широкій концепції певного *понаднаціонального* об'єднання, довершеного в дуже складних умовах еміґраційного життя. Цей концепційний момент виразно відзначила преса, вирізняючи два аспекти: внутрішній (самих поневолених народів) і зовнішній (ставлення до концепції зовнішніх чинників Вільного Світу). Для ілюстрації цитата з одного із українських пресових звідомлень: «Вже сам цей факт (об'єднання до спільної праці 237 науковців[7] 14 народів з-поза

---

[7] Вище подане число об'єднаних науковців: 132 з-поміж одинадцяти національних груп. Ті числа стосуються Основних Зборів з 1952 р. Цитована часописна стаття, яка подає вже більше число (237 членів, 14 народів) відноситься до IV Загальних Зборів з 1955 р. Дані подані із «Бюлетеня» ч. 2, який приготовлено на Загальні Збори (датований він груднем 1954, і подавав стан членства на 1. XII. 1954 р.).

залізної заслони — В. Я.) вказує на значення Академії, й то з кількох поглядів: це спільність трагічної долі зводить разом найкращих представників народів, щоб вони у дружній співпраці підготовили підстави майбутнього ладу европейського Сходу, — ладу, вільного від поневолення, насилля, терору й визиску. Взаємне пізнання, базоване на об'єктивнім, науковім досліді, доводить до взаємного зближення й пошани. Це внутрішній аспект справи».[8] А в іншім органі ця думка була доповнена ще такою констатацією: Академія «досягла бодай одного із своїх завдань: взаємного зближення кваліфікованих представників науки, культури і навіть політики поневолених народів. Коли взяти до уваги суперечності, гострі сварки, які ще так недавно панували між цими народами, то взаємне зближення їх культурної верстви є чималим досягненням, що має значення на майбутнє».[9]

Цінне насамперед, що об'єднання було абсолютно в і л ь н е, залежне виключно від бажання самих членів, — незалежно від зовнішніх концепцій і натиску зовнішніх чинників. Тому Академія змогла об'єднати науковців в с і х народів Центральної та Східньої Европи, країни яких опинилися під пануванням чи у сфері впливів СССР, чи точніше: вона об'єднала екзильних наукових репрезентантів в рівній мірі народів-«сателітів», що й народів, які були включені безпосередньо в державну систему «Союзу». Усвідомити значення такого ставлення можна тільки тоді, як пригадати знану концепцію американських кіл, що відома в широких колах громадськости під назвою «непередрішенства», а яка полягає на 1) поділі екзильних груп на представників народів-сателітів і «народів СССР», при чому зобов'язуючим мав би бути стан з 1 вересня 1939 р. і 2) визнанні засади, що не пе-

---

[8] Автор цього історичного огляду про діяльність Академії від початку був ентузіястом її ідей, яку чимало осіб сприймало з певним скептицизмом, чи плян пощастить здійснити як «утопійну фантазію ідеаліста» ... Тому ідею Академії я намагався спропагувати серед нашої суспільности, присвятивши їй кілька статтей. Цитата із статті під назвою «Ціння ініціятива українця», написаної з нагоди IV Загальних Зборів; вона була друкована в нашому філядельфійському щоденнику «Америка» за 24. V. 1955 р. Цим самим Зборам присвячена ще друга моя стаття п. н. «Міжнародний Парлямент науковців з-поза залізної заслони» (тижневик «Християнський Голос» за 29. V. 1955 р.). Ці статті були зреферовані Редакцією вінніпезького тижневика «Новий Шлях» у «Огляді українського життя» (10. VI. 1955 р.). З нагоди III Загальних Зборів була моя стаття н. т. «Правильна Концепція» («Християнський Голос» за 20. VI. 1954 р.). В. Я.

[9] Цитована стаття з «Української Літературної Газети», ч. 7 (37) за липень 1958 р. Стаття не підписана, мабуть, д-ра К. Митровича. В цій же «Газеті» була ще друга стаття, присвячена справам Академії, а саме в ч. 10 (28) з 1957 р.: «З праці Вільної Академії Наук у Парижі».

рерішується принципу майбутньої політичної долі «народів СССР» (які називано також «народами Росії»), які мали б евентуально «самовизначитися» щойно в ході перебудови СССР, чи революції на терені СССР. Ця політична концепція призвела до того, що, наприклад, окремо були організовані радіопередачі «Вільної Европи» (для народів-сателітів) і осібно для «народів-СССР» («радіо-Свобода»). Цей самий принцип «непередрішенства» застосовано й при організації «Інституту для вивчення СССР».[10] Політично воно виявилося у виключенні українців та білорусів з «організації поневолених народів», як це відзначено в «Українській Літературній Газеті»,[11] яка підкреслює, «поважну політичну ролю» цієї організації, додаючи: «Тим більше значення має Академія (вона, до речі, належить до організації „des peuples captifs", як дорадчий орган, хоч реальна співпраця ще не налагоджена)». Можна б ще тільки додати, що ця співпраця між Академією і «Організацією поневолених народів» саме тому не була налагоджена, що Академія не захотіла прийняти концепції поді-

---

10 Див. мою статтю «Правильна концепція» з нагоди Загальних Зборів Академії, в якій між іншим з'ясовано, що в «непередрішенстві» скривається виразна небезпека «передрішенства», тобто включення українців в таку чи таку систему якоїсь «нової» Росії. Річ у тому, що саме загроза большевизму призвела до усуцільнення («інтеґрації») Европи, «яка зможе успішно протиставитися загрозі тільки менше чи більше сфедерованою. І до цієї сфедерованої Европи мали б належати по визволенні й народи-сателіти. Де ж може бути місце України й Білорусі в цій новій системі, коли їх заздалегідь виключається з европейського об'єднання. Чи ж можуть вони бути самостійними державами між двома могутніми політичними творами: Об'єднаної Европи і, хай ослабленої, але всеж таки потужньої Росії (з величезними і багатими просторами, з великим людським потенціялом, з великою динамікою)».

11 Ч. 7 (37) за липень 1958. Мова про «Organisation des peuples captifs». Послідовно, українські організації є, наприклад, виключені від політичного об'єднання «Міжнародного Союзу Християнських Демократів», чи — як його також називається — «Нових Міжнародних Екіп» і їх складової частини Християнсько-Демократичного Союзу Середньої Европи. Натомість українські організації допущені на рівних правах з організаціями державних народів до ідеологічних католицьких централь («Обнова» з моменту заіснування до «Pax Romana», Українська Католицька Асоціяція Преси з 1957 до Міжнародної Католицької Унії Преси, Український Християнський Рух з 1962 р. до Міжнародної Федерації Католицьких Чоловіків «Unum Omnes». Подібно, Українська делеґація постійно брала участь у дотеперішніх трьох Світових конґресах Апостольства Мирян. З політичних партій тільки Українська Соціялістична Партія є членом Соціялістичної Унії Середньої й Східньої Европи й почерез неї входить до Соціялістичного Інтернаціоналу. З Профспілкових організацій Конфедерація Українських Вільних Профспілкових Організацій є з 1951 р. членом Міжнародної Конфедерації Християнських Профспілок. Більше на ту тему: гасло «Міжнародні організації» в ЕУ/II.

лу Европи, проектованої «Організацією поневолених народів», яка відстоювала закріплення стану з-перед другої світової війни, отже була за зречення із незалежности України й Білорусі, а може й з Балтицьких держав.

Іншими словами: Вільне об'єднання екзильних науковців без зовнішнього втручання і накидування неприродніх концепцій мало велике моральне значення, як своєрідний модель дії на майбутнє, а для українців і білорусів Академія мала ще ту ролю, що вона вивела науковців цих двох екзильних груп з ізоляції, в якій вони опинилися в наслідок генеральної лінії американської політики після другої світової війни.

О. Я. ШУЛЬГИН ЯК ІНІЦІЯТОР ТА ОСНОВОПОЛОЖНИК АКАДЕМІЇ

Саме під цим кутом загального об'єднання науковців, із рівночасним виведенням українського наукового світу із ізоляції, треба насамперед оцінювати заслуги Олександра Шульгина, в особі якого дуже щасливо поєднався в даному випадку давній дипломат із науковцем; це виведення українців із ізоляції наступило на дуже важливому відтинку життя: в науці, при чому Академія об'єднала справді міжнародну екзильну еліту, а на особливу увагу заслуговує, що в її рядах опинилася також ціла низка колишніх визначних державних діячів, зокрема ж дипломатів (згідно з традицією французьких Академій). Не менш важливим був також факт місця осідку Академії, — у Парижі, бо таким чином можна було поширити українські зв'язки, які до війни обмежувалися скорше до германського світу, а після війни — в зв'язку із масовими переселеннями до ЗДА й Канади — почали доволі однобічно поширюватися на англосакський світ (а на боці залишалися романські народи). Зрештою, Париж із своєю багатою традицією колишньої міжнародної столиці ще довго залишиться одним із найважливіших світових культурних центрів, а в усякому разі він значно важливіший, ніж інші европейські міста, в яких була згуртована українська духова еліта (зокрема Мюнхен із УВУ, УТГІ й УВАНом, — частково, Рим із Василіянським науковим центром, а згодом ще й з Українським Католицьким Університетом та Українським Богословським Науковим Товариством).

Коли заслуга ініціятора Академії перед українською суспільністю є цілком вияснена й зрозуміла, то може бути цікаво, як вона виглядає у насвітленні чужинців. На це найкращу відповідь дає опублікований Академією Збірник на пошану О. Я. Шуль-

гина, майже негайно після його смерти;[12] ця книжка це поза звітними виданнями Академії — «Бюлетенями» — єдина досі її книжкова публікація (видана спільно з Науковим Товариством ім. Шевченка в Європі та з французьким видавництвом О. Перрена). Генеральний Секретар Академії, — угорець д-р Істван Ляйті вказує у вступнім слові до Збірника на факт винятковости у відданні пошани О. Шульгинові окремим виданням, чого до цього часу не траплялося, хоч вмирали незаперечно і найсвітліші постаті з-поміж членів. Згадка про вмерлих появлялася звичайно тільки, посеред інших, у «Бюлетенях».

«Якщо ми сьогодні робимо виняток — пише І. Ляйті, — то це тому, що ми без Олександра Шульгина не мали б співдрузів по Академії, — ми не мали б Академії. Бо й справді, треба було всього багатства його шляхетного серця, всієї його любови, одержимої бажанням вільного досліду, всієї його наполегливости, роз'ясненої усміхом, щоб задумати, поширити й здійснити ідею об'єднання в рівній мірі виняткового, як наше...

«Пригадую нашу першу зустріч, і згодом цілу низку переговорів, які попередили заснування нашого Товариства. Ішлося ні менше, ні більше, як про згуртування в міжнароднім організмі учених з різних країн центральної й східньої Европи, яких московська тиранія примусила шукати притулку в демократичних державах, щоб могти вільно продовжувати наукову активність. Завдяки силі арґументації Олександра Шульгина, — завдяки його м'якому авторитетові, ідея скоро прищепилася якомусь десяткові осіб, що їх його винахідливість зуміла між еміґрантами Парижу відкрити й зібрати, щоб з них створити ядро майбутньої Академії. Його мета була подвійна: з одного боку, створити спільноту інтелектуальної й моральної самодопомоги, що в цій спільноті екзильні науковці змогли б віднайти в якійсь мірі атмосферу втраченої батьківщини, — зрозуміння й заохочення в співдрузів з аналогічними долями й ментальностями. А з другого боку, наблизити до спільної дії еліти країн, що їх незрозуміння й суперництво, — тепер анахронічні, так часто протиставляли, і що їх нині спільне нещастя, як також і геополітичні конечності повинні на майбутнє з'єднати проти спільного ворога».[13]

---

[12] Alexandre Choulguine (1889—1960). Olivier Perrin — éditeur. Paris 1961. Див. також відповідне місце у «Супровіднім слові» до Збірника на пошану О. Шульгина в ЗНТШ, як також переклад статті О. Перрена, вміщений в цьому Збірнику і, зокрема, примітки до цієї статті.

[13] Istvan Lajti, Secrétaire Général de l'A.I.L. Avant-propos. Pp. 7-9. «Вступне слово» датоване: Paris, octobre 1960.

«Що правда, амбітні мрії Олександра Шульгина про сильну Академію, що могла б випрацювати й фінансувати широку програму дослідів та наукових публікацій, натрапили на брак зрозуміння політичних і інших еміґраційних організацій, але й також — скажім це виразно — на непримиренну волю самої Академії *утримати свою беззастережну свободу*.[14] Проте балянс її майже вже десятилітньої праці далеко не знеохочуючий: Міжнародна Вільна Академія Наук, леґально заснована у Франції, нараховує тепер (жовтень 1960 р. — В. Я.) близько 400 членів, — в більшості колишніх університетських професорів їх країн походження, які — не зважаючи на дуже трудні умови — продовжують свою наукову працю. Серія «Бюлетенів» Академії, де публікуються (на жаль, надто вже короткі) резюме доповідей, читаних під час місячних сесій, чи на щорічних великих асамблеях, найкраще свідчить про високий рівень їх праць».

«Олександер Шульгин у дуже видатний спосіб спричинився до активізації цієї діяльности, не тільки як Віцепрезидент Академії й Голова сильної української групи, але й як автор численних власних доповідей».[13]

В цьому самому напрямі підкреслення заслуг О. Шульгина йде й стаття про «Засновника Міжнародної Вільної Академії»,[15] пера другого віцепрезидента Академії, польського вченого Зиґмунта Залеского, спеціяльною заслугою якого є те, що він вже на конкретнім прикладі двох народів вказав виразно на завдання Академії (а одночасно в дуже симпатичний спосіб змалював сильвету О. Я. Шульгина): «Позитивний аспект його патріотизму виразно висувався в ньому на перше місце, поглинаючи — можна б сказати — неґативні тенденції, які збуджують менше любови до с в о г о н а р о д у, як радше склонюють до н е н а в и с т и ворогів. Цю свою методу, чи скорше свою політичну мораль він мужньо застосовував насамперед до двох народів: українського та польського, роз'єднаних минулим, багатим на драматичні сутички й люті ресентименти, — у постійнім хитанні між симпатією та потягом і відштовхуванням та відразою, — в рівній мірі невідхильними та непереможними. Отже, зовсім не приховуючи їхніх сутичок і розходжень, Олександер Шульгин закликав обидва народи, не так забути нерідко прокляте минуле, як радше будувати спільно більш плодотворне та світле майбутнє. Це са-

---

14 Натякання на певний зовнішній натиск на Академію, щоб вона прийняла загальну лінію Організації поневолених націй.

15 Zygmunt Lubicz Zaleski. „Le fondateur de l'Académie Internationale Libre". Pp. 31-34. Залескі — літературний критик і історик літератури, колишній професор Варшавського університету, член-кореспондент Інституту Франції (1882—1967).

ме любов до його української Батьківщини здавалася йому нашіптувати його розумне й шляхетне наставлення».

Це з цієї палкої любови, але одночасно й із зрозуміння комуністичної загрози народився плян Академії, який О. Шульгин з відомою вже наполегливістю, але одночасно й з елеґантністю дипломата й нащадка давнього роду взявся реалізувати, просто зачаровуючи своїх численних співбесідників, які не могли протиставитися силі його переконання. Але вернімося до дальшої цитати зі статті чужинця:

«Приблизно перед десятьма роками прийшов зустрітися зо мною в моїм мешканні на вулиці Буассієр — і я пригадую цю хвилину з неймовірною докладністю — мужчина стрункої постави, з шляхетно витонченими рисами інтелектуала. Його очі начебто дивилися кудись поза обмежений простір кімнати, немов у безкраю широчінь уявного степу, то знову вони звертались в глибину душі, серйозної та палкої одночасно». Це був момент, коли О. Шульгин з'ясував З. Залєскому свою ідею, і коли здобув для неї нового прихильника.

Його проєкт видався Залєскому насамперед: «симпатичним і величнім, але чи не за розлогим, щоб його можна було сміливо братися здійснювати. Зрештою, чому не сказати цього з повною щирістю: я був дещо вражений цією ініціятивою, представленою в так різкий спосіб, і не зважаючи на всю симпатію, яку випромінювувала особовість мого гостя, я слухав його із певним застереженням... Розвелася довга розмова, і мій гість, якого я вже цінив був як мрійника-ідеаліста, виявив стільки далекозорого реалізму, що під кінець нашої зустрічі я був майже приєднаний. Незабаром, — після довгого ряду розмов та, звичайно, дискусій, іноді запальних, а завжди захоплюючих, ми погодилися».

«Українці, румуни, угорці, поляки, югослави (серби, хорвати, словінці), чехи, словаки, литовці, лотиші, естонці, білоруси, почали, нарешті, спільно обмінюватися думками, — дискутувати довго, але в добрій вірі й з бажанням успішно закінчити розмови. То у нашого першого майбутнього президента, бл. п. міністра К. Антоніяде, також на вулиці Буасієр, то в мого приятеля проф. М. Марковіча, на вулиці Сен, то таки в мене, ми збиралися, намагалися визначити наш предмет, ми старалися рвати греблі, що — здавалося — нас поділяють, і йти на верхів'я, піднімаючися з труднощами по стрімкому схилі нашої дороги. *Міжнародна Вільна Академія народилася.* Це тоді я навчився цінити заслуги Олександра Шульгина, дивуватися його суверенному спокоєві та твердій волі, впертій у завершуванні завдань складних і нелегких...»

Стільки зі спогадів, оцінок і характеристик З. Залеского. Так роля О. Шульгина в діяльності й зокрема при заснуванні Академії — на тлі особливого значення Академії для української еміґрації у виконуванні її завдань супроти Батьківщини — є вимовно, своїми та чужими, стверджена.

ДІЯЛЬНІСТЬ АКАДЕМІЇ

Накресливши на тлі ідейних засновків і загальної концепції Академії ролю О. Я. Шульгина при її заснуванні, переходимо до деяких даних з її історії, беручи особливо до уваги активність української групи, яка була від початку самозрозумілою базою для Ініціятора.

а) «Бюлетені»

Дані беремо з «Бюлетенів» Академії,[16] яких досі з'явилося п'ять чисел: перше — недатоване й ненумероване — напередодні другої Загальної Асамблеї (травень 1953 р.; 12 стор.), друге — датоване, але ще також ненумероване — у грудні 1954 р. (44 стор.); третій, четвертий та п'ятий випуски були вже з порядковими числами й з датами появи: 3-ій — червень 1958 р. (71 стор.); 4-ий — червень 1960 р. (75 стор.); 5-ий червень 1970 р. (38 стор.). Уклад «Бюлетенів» був схематизований, за винятком 1-го числа, в якому в вступному слові подано ширші інформації про завдання Академії (стор. 1—3), і вміщений був статут Академії (стор. 10—12). Крім цього, в числі був список членів на 1 січня 1953 р., із названням членів Проводу (стор. 4—9). Схема дальших чисел: Після дуже змістовного — постійно односторінкового — вступного слова[17] були списки Проводу Академії[17а] та списки членів за національними групами.[17б] Згодом подавалися короткі звідомлення про Загальні Збори («Асамблеї»[17в]), і дуже короткі згадки про покійних за даний період

---

16 „Académie Internationale Libre des Sciences et des Lettres". „Bulletin".

17 Вступному слову присвячена завжди (у числах 2-5) 1-а сторінка.

17а Завжди стор. 2.

17б У 2 числі: стан на 1 грудня 1954, стор. 2-11; 3 число: Стан на 30 червня 1958, стор. 2-13; 4 число: Стан на 30 березня 1961, стор. 2-14; 5 число: Стан на 31 грудня 1969, стор. 2-12.

17в Ч. 2: 3 перші Асамблеї, стор. 12-13; ч. 3: 4-7 Асамблея, стор. 14-18; ч. 4: 8 та 9 Асамблея, стор. 15-17, — із додатковою інформацією про Основні Загальні Збори Секції Академії у ЗДА (по-англійськи), стор. 18; ч. 5: 10-14 асамблеї, стор. 13-14.

членів Академії.[17г] Врешті в останньому відділі Бюлетеня є дуже короткі резюме із доповідей, читаних в Академії під час Наукових Конференцій, які завжди відбувалися після всіх Асамблей, чи на зборах, які початково були приблизно раз у місяць.[17г] Інформації з «Бюлетеня» є доповнені в цьому нарисі деякими архівними матеріялами, що стосуються часу після 30 березня 1961 р.[18]

б) Керівні органи Академії

Вже сама структура Академії була так продумана, щоб вона могла якнайкраще відповідати головній ідеї: об'єднати різні національні групи вчених. Тому як керівний орган передбачено *Раду Академії*, до якої входять представники всіх груп (по одному від групи). Представники є визначувані самими групами, а затверджувані Загальною Асамблеєю (§ 12). Мандат триває три роки, — члени Ради можуть бути знову обрані. Рада призначує Виділ (§ 13), який за звичаєм затверджували Загальні Збори, хоч це не передбачається у статуті. Натомість Загальні Збори (Асамблея) обирають тричленну Контрольну комісію (§ 15 і § 17). Загальні Збори відбуваються кожного року, і вони були досі завжди сполучені з Науковими конференціями, при чому передбачалося одну сесію на адміністративні справи, а три сесії на наукові доповіді. При призначуванні членів Виділу початково дуже пильно дотримувалося правила, щоб не вибирати

[17г] Ч. 2: 13 згадок, між іншим про першого Президента Академії, К. Антоніяде. З українців: З. Кузеля, який був першим головою української групи в Академії; всі некрологи на стор. 14-17; ч. 3: 15 згадок; з українців: Л. Білецький, Б. Крупницький, В. Щербаківський; стор. 19-25; Ч. 4: 3 згадки на стор. 19-22, в тому числі дещо довша згадка про О. Я. Шульгина (стор. 19-20); ч. 5: 9 згадок на стор. 15-18, в тому числі про Д. Піснячевського.

[17ґ] Ч. 2: На початку є поданий повністю текст інавґураційної доповіді проф. д-ра В. Фолькерського, бо вона була своєрідним ідеологічним «вірую» Академії («Европа й дух свободи»). Потім йдуть резюме 28 доповідей, а дальші 14 доповідей є тільки названі. Резюме є на стор. 18-44. З 43 доповідей, прочитаних за перший період діяльности, українці читали 10. Ч. 3: Резюме 72 доповідей і 23 заголовки прочитаних доповідей. Із загального числа 95 доповідей українські науковці читали 20. Стор. 26-71. Ч. 4: 35 резюме, 10 заголовків. Із загального числа 45 доповідей українських було: 10. Стор. 23-75; ч. 5: Резюме 47 доповідей і згадка про 47 прочитаних доповідей (список неповний). Із загального числа 94 доповідей українських було 17. Стор. 19-38.

[18] З архіву Генерального Секретаря Академії, д-ра І. Ляйті. З цих матеріялів можна усталити, що на загальну кількість 119 доповідей у рр. 1961—69 українці читали 22.

двох членів з однієї групи; зрештою, практично членів до Виділу Рада призначувала з-поміж себе.

Перша Рада складалася з таких представників: 1. білоруси: М. Абрамчік, 2. болгари: П. Хрістофоров, 3. литовці: Ю. Балтрушайтіс, 4. поляки: З. Залєскі, 5. румуни: К. Антоніяде, 6. серби: М. Марковіч, 7. словінці: Ф. Еріявец, 8. угорці: І. Ляйті, 9. українці: О. Шульгин, 10. хорвати: П. Ґрізоґоно, 11. чехо-словаки: Т. Прохазка.[10]

Перший Виділ був уконституйований в наступний спосіб: Президент: К. Антоніяде; його заступники: О. Шульгин та З. Залєскі; генеральний секретар: І. Ляйті; скарбник: Т. Прохазка. Контрольна Комісія: Д. Чіоторі (румун), Ф. Пуласкі (поляк) і П. Шумовський (українець).[10a]

Звідомлення з третіх Загальних Зборів (29. V. 1954 р.) інформувало про постання нової національної групи — лотиської, яку у Раді мав репрезентувати О. Ґросвальд, а в списку членів Ради з 1. XII. 1954 р. є вже згадана й естонська група з К. Р. Пустою на чолі. З цього часу не оформилася більше ніяка нова національна група.

19. VII. 1954 р. помер Президент Академії, і Рада рішила його замінити К. Марінеско, також румуном, а коли під кінець 1954 р. виїхав до ЗДА Т. Прохазка, скарбником на його місце став Ф. Еріявец. Ті зміни затвердила Генеральна Асамблея з 14. V. 1955, вибравши одночасно нову контрольну комісію в складі Ф. Моравского (поляк), П. Авера (угорець) та В. Янева (українець).

Вся наступна трирічна каденція пройшла без змін, і Генеральна Асамблея з 7. VI. 1958 р. поновила Виділ у його складі й на наступний період (1958—61), змінюючи тільки склад Контрольної Комісії (білорусин М. Абрамчік, лотиш О. Ґросвальд та українець В. Янів, який у Контрольній Комісії є по день видання цього «Збірника»). Але смерть проф. О. Шульгина і виїзд Ф. Еріявеца до Юґославії зробили необхідними деякі пересунення, і передостанній (4) «Бюлетень» подав такий склад Виділу на день 30. III. 1961 р.: Президент: К. Марінеско (румун); його заступники: К. Р. Пуста (естонець) та З. Залєскі (поляк); Генеральний Секретар: І. Ляйті (угорець); 2-ий секретар: О. Кульчицький (українець, який після смерти О. Шульгина став головою української групи, і якого на посту члена Ради затвердила Генеральна Асамблея з 11. VI. 1960 р.); скарбник: Н. Метта (румун).

Цей склад Виділу утримався аж до смерти К. Р. Пусти у 1965 р., коли на його місце заступником Президента обрано проф.

---

[10] Див. інформація про першу Ген. Асамблею у «Бюлетені», ч. 2, стор. 12.
[10a] Там же.

д-ра О. Кульчицького. Знову ж, після смерти З. Залеского (1967 р.) увійшов на його місце Ч. Хованец (також поляк), але він не довго був на своєму посту, вмерши вже в березні 1968 р. На його місце, знову таки з польської групи, увійшла І. Ґалензовска. Беручи до уваги, що більшість членів Виділу вже літні люди, ще й переобтяжені численними обов'язками, Рада рішила знову призначити допоміжного Секретаря, і ним — винятково — став другий українець: А. Вирста (з 1967 р.).

Таким чином, склад Виділу у час писання цього історичного нарису є такий (і такий склад є поданий у 5 ч. Бюлетеня, який з'явився після написання статті і після її появи в збірнику на пошану О. Шульгина):

Президент: К. Марінеско (румун, з 1954)

Заступники: О. Кульчицький (українець, з 1965; в 1960—65 рр. був він допоміжним Секретарем); І. Ґалензовска (полька, з 1968)

Ґенеральний Секретар: І. Ляйті (угорець, з 1952)

Допоміжний Секретар: А. Вирста (українець, з 1967)

Скарбник: Н. Метта (румун, з 1960)

В підсумку можна сказати, що участь української групи у працях керівних органів Академії була дуже активна: про це свідчить вже сам склад Виділу й Контрольної Комісії, до яких вибирано українських науковців не тільки, як репрезентантів однієї з численніших груп, але насамперед у наслідок конкретного вкладу праці у розвиток Академії. Під час писання цього нарису, на 9 членів Виділу й Контрольної Комісії є 3 українці, які для утримання активности Академії на відповідному рівні постійно вкладають максимум зусиль.

в) Члени Академії

В Академії, власне кажучи, передбачалося 5 категорій членства: Почесних, добродіїв, дійсних, кореспондентів та «асоційованих» (вчених поза національними групами, що живуть в своїх батьківщинах, а не в екзилі, і які мають особливе відношення до екзильних науковців чи їх об'єднання). Практично, однак, в Академії були досі номінації тільки на дійсних членів і на членів-кореспондентів, при чому і ця остання категорія (кореспонденти) радше завмирає, і наприклад, в останніх «Бюлетенях» в списках членів не робиться ніякої різниці.

Членів Академії обирається на письмову пропозицію двох дійсних членів (§ 9), — практично на пропозицію всієї національної групи, представленої її делеґатом до Ради. Обирає нових кандидатів Рада Академії звичайною більшістю присут-

ніх членів, але вибір вимагає затвердження найближчою Генеральною Асамблеєю.

Списки членів публікується у «Бюлетенях», — за національними групами, а в групах за абеткою. При прізвищах подані основні дані про члена, але не зазначена ні дата прийняття, ні категорія членства у Академії.

Як вже згадано, перша Асамблея затвердила вибір 132 членів з-поміж 11 національних груп.[20] У звідомленнях про річні Генеральні Асамблеї є двічі подане загальне число нових номінацій: 30. V. 1953 р. затверджено номінацію дальших 67 членів, а 29. V. 1954 р. — 27. В дальших числах «Бюлетеня» не подавано більше в звідомленнях статистичних даних стосовно новоприйнятих членів, але завжди у «Бюлетенях» були списки членів із зазначенням дати поданого стану. В списках подані всі члени, які були прийняті до Академії, отже й померші (зі зазначенням †). На цій підставі можемо скласти відповідну таблицю:

На день —	*1. I. 1953*	*1. XII. 1954*	*30. VI. 1958*	*30. III. 1961*	*31. XII. 1969*
1. Білоруси	6	9	10	10	10
2. Болгари	5	5	7	7	8
3. Естонці	1	5	6	7	9
4. Литовці	1	19	20	20	25
5. Лотиші	0	4	4	4	5
6. Поляки	36	46	51	60	70
7. Румуни	17	23	43	43	50
8. Угорці	32	46	44	45	50
9. Українці	20	36	41	43	52
10. Чехи та словаки	4	9	10	14	14
11. Серби	16	16	16	16	25
12. Словінці	9	10	12	12	12
13. Хорвати	9	9	9	10	12
Разом	156	237	273	291	342

Як бачимо, українська група постійно належала до найчисленніших. Головою української групи був спершу проф. д-р З.

[20] В звідомленні з першої Генеральної Асамблеї між 11 національними групами називається «чехо-словацьку» («Бюлетень» ч. 2), і потім при списках членів постійно ціо групу так само називається, при чому в списках не робиться різниць, хто з вчених чех, а хто словак. Списки сербів, словінців і хорватів є подавані окремо (і кожний з народів має окремого представника у Раді), хоч ці національні групи є подавані під загальним визначенням «югослави».

Кузеля, — по день смерти 24. V. 1952 р., згодом проф. О. Шульгин, також до своєї смерти, 4. III. 1960 р., вкінці проф. д-р О. Кульчицький.

Для повної картини подаємо ще список українських членів Академії із зазначенням найважливіших даних, зокрема ж з поданням місця проживання. При членах, які до Академії належать від початку її нормальної діяльности (отже прийнятих на першій Генеральній Асамблеї) подаємо: Основоположник. Тому, що Академія тісно співдіяла із НТШ (вже хоч би з уваги на те, що НТШ мало довгий час свою Централю у Франції, а й надалі є воно залеґалізоване, як окреме статутове Товариство у Франції, що є автономною складовою частиною Федерації НТШ у Вільному Світі), подаємо ще, чи даний член Академії є також членом НТШ.

Українські науковці члени Академії

1. Андрієвський Борис †, проф., хірург., д. чл. НТШ, помер в ЗДА
2. Білецький Леонід †, проф. д-р, історик літератури, д. чл. НТШ, помер в Канаді, основоположник
3. Бойко-Блохін Юрій, проф. д-р, історик літератури, д. чл. НТШ, Мюнхен
4. Боцюрків Богдан, проф. д-р, політ. науки, д. чл. НТШ, Едмонтон
5. Вертипорох Євген, проф. д-р інж., хемік, д. чл. НТШ, Торонто
6. Вєтухів Михайло †, проф. д-р, біолог, д. чл. НТШ, помер у ЗДА, основоположник
7. Вирста Аристид, викладач Сорбони, д-р, музиколог, зв. чл. НТШ, Париж
8. Витанович Ілля, проф. д-р, історик, д. чл. НТШ, Чікаґо
9. Глобенко Микола †, проф., історик літератури, д. чл. НТШ, вмер у Франції, основоположник
10. Горбач Олекса, проф. д-р, мовознавець-славіст, д. чл. НТШ, Франкфурт
11. Грановський Олександер, проф. д-р, ентимолог, д. чл. НТШ, Сен-Пол
12. Григорович Віктор †, хемік, вмер у Парижі, основоположник
13. Ґловінський Євген †, проф. інж., економіст, д. чл. НТШ, вмер у Мюнхені
14. Ґудко Глафіра †, проф., мовознавець, вмерла в Парижі, основоположник

15. Державин Володимир †, проф. д-р, мовознавець і історик літератури, д. чл. НТШ, помер у Мюнхені
16. Дорошенко Володимир †, бібліограф, кол. директор бібліотеки НТШ у Львові, д. чл. НТШ, помер у Філядельфії
17. Жуковський Аркадій, д-р, інж., історик, чл.-кореспондент НТШ, Париж
18. Зайцев Павло †, проф., літературознавець, д. чл. НТШ, помер у Мюнхені
19. Залозецький-Сас Володимир †, д-р д-р, мистецтвознавець, помер у Відні
20. Зелений Петро, проф. д-р інж., вчений-аґроном, д. чл. НТШ, Поппель-Бельгія
21. Кисілевський Кость, проф. д-р, мовознавець, д. чл. НТШ, Нюарк
22. Коцевалов Андрій †, проф. д-р, клясичний філолог, д. чл. НТШ, помер в Нью-Йорку
23. Крашенінніков Сергій, проф. д-р, біолог, д. чл. НТШ, Філядельфія
24. Крупницький Борис †, проф. д-р, історик, д. чл. НТШ, помер в Німеччині
25. Кубійович Володимир, проф. д-р, географ та демограф, д. чл. НТШ, Сарсель, основоположник
26. Кузеля Зенон †, проф. д-р, етнограф та мовознавець, д. чл. НТШ, помер у Сарселі, основоположник
27. Кульчицький Олександер, проф. д-р, психолог, д. чл. НТШ, Сарсель, основоположник
28. Курінний Петро, проф. д-р, археолог, д. чл. НТШ, Мюнхен, основоположник
29. Митрович Кирило, д-р, філософ, зв. чл. НТШ, Антоні б. Парижу
30. Мірчук Іван †, проф. д-р, філософ, історик культури, д. чл. НТШ, помер у Мюнхені, основоположник
31. Міщенко Михайло, проф. д-р, психіятр, д. чл. НТШ, Джаместавн, ЗДА
32. Оглоблин Олександер, проф. д-р, історик, д. чл. НТШ, Людлов, ЗДА
33. Падох Ярослав, проф. д-р, історик права, д. чл. НТШ, Нью-Йорк
34. Пастернак Ярослав, проф. д-р, археолог, д. чл. НТШ, Торонто
35. Петренко Петро, проф., українська філологія, д. чл. НТШ, Сен Пол
36. Пісняневський Дмитро †, д-р, інж., економіст, зв. чл. НТШ, помер у Бане б. Парижу, основоположник

37. Полонська-Василенко Наталія, проф. д-р, історик, д. чл. НТШ, Дорнштадт, Німеччина
38. Полянський Юрій, проф. д-р, геолог, д. чл. НТШ, Буенос Айрес
39. Розгін Іван, проф. д-р, фізіолог, д. чл. НТШ, Дітройт
40. Рудницький Ярослав, проф. д-р, мовознавець-славіст, д. чл. НТШ, Вінніпеґ, основоположник
41. Русин-Шостенко, Наталія, ботанік, Монпелліє, Франція, основоположниця
42. Смаль-Стоцький Роман †, проф. д-р, мовознавець, д. чл. НТШ, помер у Вашінґтоні, основоположник
43. Старосольський Юрій, проф. д-р, карне право, д. чл. НТШ, Вашінґтон
44. Стахів Матвій, проф. д-р, державне право, д. чл. НТШ, Скрентон
45. Тимошенко Володимир †, проф. д-р, економіст, д. чл. НТШ, помер у Стемфорді, основоположник
46. Чижевський Дмитро, проф. д-р, філософ, славіст, д. чл. НТШ, Гайдельберґ, основоположник
47. Чубатий Микола, проф. д-р, історик права й укр. Церкви, д. чл. НТШ, Викоф, ЗДА
48. Шульгин Олександер †, проф., історик, д. чл. НТШ, помер у Ванв б. Парижу, основоположник
49. Шумовський Павло, проф. д-р, зоотехнік, д. чл. НТШ, Париж, основоположник
50. Шумовський Юрій, проф. д-р, археолог, д. чл. НТШ, Ямайка, ЗДА
51. Щербаківський Вадим †, проф., археолог і етнограф, д. чл. НТШ, помер у Лондоні, основоположник
52. Янів Володимир, проф. д-р, психолог та соціолог, д. чл. НТШ, Сарсель, основоположник

Як бачимо, за останніх вісім і пів року (тобто порівнянно із станом на 30. III. 1961 р.), українська група збільшилася на 9 дальших членів (Боцюрків, Вирста, Горбач, Жуковський, Залозецький-Сас, Зелений, Падох, Старосольський, Стахів). Із загальної кількости 52 прийнятих до Академії українських вчених вмерло за весь час 20 осіб, і таким чином сучасний ефективний стан українців є 32 дослідники.

г) Доповіді

Здебільшого доповіді були читані в часі щорічних Генеральних Асамблей, які складалися з двох частей: Загальних Зборів, які звичайно відбувалися в суботу вранці, і з наукової конфе-

ренції, на яку були призначені три сесії (в суботу пополудні та в неділю вранці й пополудні). Асамблеї постійно відбувалися в будинку Польської Бібліотеки — за винятком часу, коли польський уряд вимагав передачі дому й майна бібліотеки на власність Польської Академії Наук.[21] Одна із сесій Основної Асамблеї відбулася в приміщенні НТШ у Сарселі.[22] Деякі Сесії мали свою спільну центральну тематику, і вони звичайно були присвячені аналізі стосунків у СССР та в сателітніх державах, кожного разу з якогось іншого аспекту чи в іншій ділянці.

Так, наприклад, під час першої Асамблеї (1952 р.) центральною темою було питання «Наука в країнах під совєтським режимом» (з українців в тому циклі виступив І. Мірчук); в час IV Асамблеї (1955) були сесії, присвячені положенню Церкви в поодиноких країнах совєтського бльоку (з українців звітував В. Янів). 10 грудня 1955 р. — у століття смерти А. Міцкєвіча — був святочний вечір, присвячений польському «Вещові» (з українців виступав М. Глобенко).[23] Сесія з 28. І. 1956 р. спеціяльно займалася історичними науками в СССР і сателітних державах (з українців: проф. О. Шульгин), а 14 квітня 1956 р. поглиблено проблематику релігійних переслідувань у комуністичних державах. Коли попередньо увагу сконцентровано на зібрання й подання фактів, то в продовженні з'ясовано ідеологічні підстави нищення віри, і в цій серії виступив — поряд з двома французькими доповідачами-гістьми — О. Кульчицький. На VI-ій Асамблеї (1957 р.) аналізовано відомі випадки спостереженої тоді «відлиги» восени 1956 р. та угорського повстання (з природи речі, українці у тій сесії не виступали, бо про Україну у зв'язку із «злагідненням курсу» небагато можна було сказати). Червневі Сесії 1959 р. (VIII Асамблея) були присвячені аналізі діяльности підсовєтсь-

---

[21] Польська Бібліотека в Парижі постала заходами польської еміграції з 1831 р. З постанням Польської держави вона перейшла у власність Польської Академії Наук у Кракові. На цій підставі польський уряд нового комуністичного режиму хотів її ревіндикувати, але Бібліотеку пощастило врятувати як самостійну установу, бо її провід зумів перед судом довести, що післявоєнна Польська Академія Наук (у Варшаві) не є тотожною з довоєнною (у Кракові).

[22] В приміщенні НТШ не було можна улаштовувати частіше Сесій у зв'язку із положенням будинку поза Парижем, отже в зв'язку з певними комунікаційними труднощами, які потягали за собою кошти.

[23] В час цієї ювілейної сесії виступила низка промовців з висловом пошани для А. Міцкєвіча, а саме від білорусів М. Абрамчік, від естонців К. Р. Пуста, від лотишів О. Гросвальд, від чехо-словаків (так названо у бюлетені!) А. Павел. М. Глобенко дав наукову доповідь, і вона була продовженням наукової частини вечора, започаткованої поляком Я. А. Тесляром, що мав доповідь про «поняття цивілізації у Міцкєвіча».

ких національних Академій (про Українську Академію Наук доповідав О. Шульгин). Сесія з 30 квітня 1960 р. була присвячена пам'яті О. Шульгина, про якого доповідали: Президент Академії, історик К. Марінеско схарактеризував О. Шульгина, як історика й політика; Ф. Гонті дав картину Шульгина-людини; О. Кульчицький накреслив заслуги Шульгина-філософа та соціолога, а З. Залєскі пригадав ролю О. Шульгина при заснуванні Академії.[24]

Вечірна Сесія з 28 лютого 1961 р. була повністю присвячена історичному Конґресові у Стокгольмі, і три доповідачі говорили про стан історичних дослідів поза залізною заслоною (конкретно: в Угорщині, Польщі та Румунії) у світлі доповідей, читаних на світовому конґресі. 17 березня 1961 — у рамках загальних святкувань української спільноти у Франції Шевченкового століття — Академія присвятила святочний вечір нашому Геніеві. Вступне слово сказав Президент К. Марінеско; З. Залєскі підкреслив патріотичні й загальнолюдські мотиви в поезії Шевченка; З. Маркевіч говорив на тему «Шевченко — ґарантом польсько-українського порозуміння», а від українців виступив Ю. Блохін-Бойко, доповідаючи про «Картину Шевченка в дзеркалі советської критики».

Наступна центральна тема була при нагоді X Асамблеї (1961), і вона була присвячена питанню «колоніялізму та імперіялізму в сучасному» (з українців виступали О. Кульчицький та В. Янів). XII Генеральна Асамблея (1963) звернула увагу на культурні установи, засновані в Екзилі від закінчення другої світової війни (з українців: А. Жуковський, О. Кульчицький та В. Янів).

В загальному можна сказати, що саме доповіді були ділянкою, в якій Академія виявила найбільше активности. В сумі прочитано в Академії в 1952-69 рр. 302 доповіді, а їх вартість підносив часто факт, що вони тематично були пов'язані. На цьому тлі ще участь українців: сума прочитаних українською групою доповідей досягла цифри 62. Тоді, як українська група нараховувала 12,8% (1953) і 15,2% (1969) загалу членства, тоді вона прочитала 20,5% з числа всіх доповідей, тобто: належачи до найчисленніших груп, українці належали одночасно до найактивніших груп, як про це виразно свідчать числа.

Давши загальну характеристику доповідей, переходимо ще на прикінці до перечислення доповідей української групи вичисляючи наголовки в хронологічному порядку.

---

[24] Інформації про доповіді чи про їх цикли до цього місця на підставі «Бюлетенів», а за пізніший час на підставі матеріялів з архіву Генерального Секретаря Академії.

ТЕМИ УКРАЇНСЬКИХ ДОПОВІДЕЙ В АКАДЕМІЇ

I. Генеральна Асамблея, 24-25. II. 1952 р.

1. О. Шульгин (разом з Ф. Еріявецом):[25]
   Завдання Міжнародної Вільної Академії
2. І. Мірчук:
   Стан науки в Україні
3. В. Кубійович:
   Активність НТШ
4. О. Шульгин:
   Проблема випадку в історії[26]

II. Генеральна Асамблея, 30-31. V. 1953 р.

5. П. Зайцев:
   Підсвідомість у Шевченка
6. П. Шумовський:
   Про активність соматоґенів та ліпоґенів в остроґенах синтези

Сесія 13. II. 1954 р.

7. О. Кульчицький:
   Психологічні аспекти формації «совєтської людини»

III Генеральна Асамблея, 29-30. V. 1954 р.

8. М. Глобенко:
   Студії над Історією Літератури в Совєтській Україні
9. О. Кульчицький:
   Еволюція французької психологічної науки як вияв французької духовости
10. П. Шумовський:
    Збереження сексуальних клітин у замороженні

---

[25] Доповіді під чч. 1-40 подані на підставі «Бюлетенів», а від ч. 41 на підставі архівних матеріялів Генерального Секретаріяту МВАН.

[26] Доповіді під 2-4 були прочитані під час сесії у будинку НТШ у Сарселі.

Сесія 22. I. 1955 р.

11. О. Шульгин:
Трисотліття Переяславського договору

12. І. Борщак:
Франція та Переяславська Рада

IV Генеральна Асамблея, 14-15. V. 1955 р.

13. О. Шульгин:
Синтеза в історії та її апостол: Анрі Бер

14. О. Кульчицький:
Психологія совєтського терору

15. В. Янів:
Стан релігійного життя в Україні

Сесія 10. XII. 1955 р. (У століття смерти А. Міцкевіча)[27]

16. М. Глобенко:
А. Міцкевіч та Україна

Сесія 28. I. 1956 р. (присвячена проблемі історичних наук у поодиноких країнах совєтського блъоку)

17. О. Шульгин:
Історична наука в УРСР

Сесія 14. IV. 1956 р. (присвячена питанню релігійности та постави людини в совєтах)

18. О. Кульчицький:
„Homo sovieticus" et „Homo religiosus".

V Генеральна Асамблея, 26-27. V. 1956 р.

19. К. Митрович:
Критика картезіянського «Cogito» в сучасній філософії

20. Я. Б. Рудницький:
Бібліотеки й колекції українських книжок у Канаді

---

[27] Див. примітка 23.

21. П. Шумовський:
Діяльність Академії Наук в Україні, зокрема в ділянці біологічних наук

22. В. Маркусь:
Совєтська Україна у міжнародних взаєминах та її міжнародний статус (1918—1923)

Сесія 9. II. 1957 р.

23. О. Шульгин:
Предки українців — анти

VI Генеральна Асамблея, 15-16. VI. 1957 р.

24. В. Дорошенко:
Іван Франко — український поет та вчений

25. П. Шумовський:
Фільмова студія про розвиток ембріона курки

Сесія 9. V. 1958 р.

26. О. Шульгин:
Значення назви Русь

VII Генеральна Асамблея, 7-8. VI. 1958 р.

27. О. Шульгин:
Історія в деформуючім дзеркалі — до проблематики її методології

28. О. Кульчицький:
Методологічний аспект психосоціяльної студії про українську діяспору

29. В. Маркусь:
Совєтські публікації в Україні з нагоди 40-ліття революції 1917 р.

30. Я. Б. Рудницький:
Український фонд «Конґресової бібліотеки» у Вашінґтоні

Сесія 21. III. 1959 р.

31. О. Шульгин:
М. Грушевський і його концепція історії европейського Сходу

VIII Генеральна Асамблея, 6-7. VI. 1959 р.

32. Ю. Бойко-Блохін:
Досліди над літературою в Совєтській Україні в 1958—59 рр.
33. О. Шульгин:
Доля Української Академії Наук під совєтським режимом
34. О. Кульчицький:
Етнопсихологічна інтерпретація марксизму-ленінізму
35. А. Коваленко:
Культурницький ревізіонізм в сьогоднішній Україні

Сесія 30. IV. 1960 р. (присвячена пам'яті Покійного О. Шульгина)

36. О. Кульчицький:
О. Шульгин як соціолог та філософ

IX Загальна Асамблея, 12. VI. 1960 р.

37. О. Кульчицький:
«Гетьман», або до психологічної проблеми подвійної свідомости коекзистенціоналістів
38. А. Коваленко:
Відгомін коекзистенції в ділянці культурного життя України
39. К. Митрович:
До століття дарвінізму (1859—1959)
40. П. Шумовський:
Фотостимуляція сексуальної активности домашньої гуски

Сесія 17. III. 1961 (присвячена століттю Шевченкової смерти)

41. Ю. Бойко-Блохін:
Картина Шевченка в дзеркалі совєтської критики

X Загальна Асамблея, 4-5. XI. 1961 р.

В рамках тематичних доповідей на теми Колоніялізму й імперіялізму в сучасну добу:

42. О. Кульчицький:
Термінологічний аспект поняття «колоніялізм»

43. В. Янів:
Совєтський колоніялізм в Україні

З інших тем:

44. А. Жуковський:
Еволюція культурного життя в Україні

45. К. Митрович:
Роля ленінізму в совєтській філософії

46. П. Шумовський:
Проблема гібридизації званої «веґетативною» у звірят

Сесія 4. V. 1962 р.

47. А. Вирста:
Еволюція клясичної української музики

XI Загальна Асамблея, 17-18. XI. 1962 р.

48. П. Шумовський:
Нуклеопротеїни біологічних речовин маміферів

49. К. Митрович:
Совєтські праці про українського філософа Г. Сковороду

Сесія 15. II. 1963 р.

50. А. Жуковський:
Нова ґенерація письменників в Совєтській Україні

XII Загальна Асамблея, 7-8. XII. 1963 р.

В рамках тематичних доповідей про культурні інституції, засновані на еміграції після другої світової війни три доповіді українців:

51. А. Жуковський — загальна
52. О. Кульчицький про УВУ
53. В. Янів про НТШ

В нетематичній частині Асамблеї:

54. Ю. Бойко-Блохін:
Моя книжка про Шевченка

XIII Загальна Асамблея, 5-6. XII. 1964 р.

55. В. Янів:
Психологічна функція преси в протиставленні Сходу й Заходу
56. О. Кульчицький:
Пролеґомена до етнопсихології української людини

XIV Загальна Асамблея, 11-12. XII. 1965 р.

57. А. Жуковський:
Релігійна ситуація й лібералізація в Україні
58. О. Кульчицький:
Український етнотип у психосоматичному аспекті
59. А. Вирста:
Українська музика й Західня Европа

XV Загальна Асамблея, 10-11. XII. 1966 р.

60. Ю. Бойко-Блохін:
Гоголь та Україна
61. А. Вирста:
Українська релігійна музика й перспективи її розвитку

XVI Загальна Асамблея, 15. XI. 1968 р.

62. О. Кульчицький:
Міт про «нову людину» на підставі марксизму-ленінізму сьогодні

ЗАГАЛЬНИЙ ПІДСУМОК

Поставши завдяки українській ініціятиві, МВАН об'єднала справді захоплюючою ідеєю значну кількість еміґраційних учених Центральної та Східньої Европи (близько 350) й поставила собі далекосяжні завдання, прийнявши зокрема правильну концепцію співдії всіх поневолених большевицькою Росією народів в ділянці спільного наукового досліду. Що правда брак фондів не дав розгорнути значнішої видавничої діяльности, проте всетаки 5 чисел «Бюлетенів» дали на 240 сторінках друку, уявлення про досить жваву лекційну працю Академії. Українська група, беручи завжди активну участь у діяльності Керівних органів й будучи постійно представлена в Раді Академії, об'єднала разом до нині 52 члени (на близько 342 усіх), стоячи щодо кількости членів на 2-4 місці посеред всіх 13 національних груп. Зокрема була вона активною при підготові доповідей, коли то українці прочитали більше ніж п'яту частину загального числа доповідей (62 на 302 усіх). Ініціятива українців при заснуванні Академії здобула своє повне визнання серед інших груп, а цього найкращим доказом може бути не тільки Святочний вечір в пошану Ініціятора й засновника Академії, О. Шульгина, але й видання доповідей цього Вечора окремим «Збірником», зміст і тон якого свідчить про той авторитет, який наш Державний Муж і учений зумів собі своїм хистом і довголітньою наполегливою працею здобути.

Сарселъ, 3—6 та 17 червня 1968 р.

«ПРОСВІТА» ЯК ВИЯВ СОЦІЯЛЬНИХ ПРЯМУВАНЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

(До проблеми соціяльного устрою України)

Мавши відповідальне завдання, прочитати ювілейну доповідь на Академії століття «Просвіти» у Франції[1] та підготовляючися до мого виступу, мусів я простудіювати відповідні матеріяли, зокрема історію «Матері-Просвіти»,[2] при чому нагадалися історичні аналогії, які призводять до цікавих соціологічних висновків. Звичайно, я вказав на них вже в самій доповіді,[3] але тільки дуже загально, — у рамках та формі, на які дозволяло святкове слово. Тим часом, констатації заслуговують — незаперечно — на наукову аналізу, яку даю оце в доповненні до мого виступу, користаючи з доброї нагоди, що саме готується видання моїх історичних студій. (В. Я.).

I.

Соціяльний устрій України характеризується впродовж цілої історії одною виразною властивістю: пливкістю границь між суспільними верствами. Хоч наша батьківщина входить на кін історії в усталену феодальну добу, отже в добу *замкнених* дідичних станів із правно нормованими правами й заздрісно береженими привілеями, стани в *княжій Русі* ніколи повністю не виобразу-

---

[1] Ювілейні святкування століття «Просвіти» відбулися для української спільноти у Франції 18 травня 1969 р. у одній із репрезентативних заль Парижу («Ґаво»). Їх організував Український Центральний Громадський Комітет у Франції, який об'єднує всі українські теренові організації («централя централь»). Патронували Ювілеєві: Апостольський Екзарх українців-католиків у Франції, Єпископ Володимир Маланчук, ЧНІ; Адміністратор УАПЦ в Бельгії та Франції, о. протоєрей Іван Бачинський та голова НТШ у Європі, проф. д-р В. Кубійович (пор. оповістки в паризькому «Українському Слові» за 27. IV., 4. V. та 18. V.; в «Християнському Голосі» за 11. V. та в «Шляху Перемоги» за 27. IV. і 11. V.).

Головним організатором та душею святкувань був Ген. Секретар Комітету й Голова Крайового Об'єднання УХР у Франції, інж. Осип Мельникович, один із тих жертвенних наших ідеалістів, завдяки яким саме «Просвіта» й українська кооперація змогли так гарно розвинутися на Рід-

валися й *перехід* зі стану до стану, чи виразніше: підйом з нижчого стану до вижчого був розмірно легкий.[4]

Ми на цьому місці не можемо спинюватися точніше над самим явищем і розвитковими тенденціями впродовж поодиноких діб, ані не можемо давати інтерпретації явища й тенденцій,[5] але доцільно пригадати, як ідеал суспільної рівности став могутнім двигуном відродження української Держави в *Козацьку добу*, коли то «прив'язання до землі» селян, в аристократично-шляхетській Польщі, рівняючися практично запереченню особистої свободи, викликало насамперед «уходи», а згодом призвело до повстань, завершених Визвольною війною Б. Хмельницького.

них Землях і завдяки яким і досьогодні розвивається наше громадське життя на чужині; Йому й присвячую мою студію, свідомий, що я був би її не написав без його ініціятиви та рідкої наполегливости в організації Свята, на яке з'їхалися земляки із віддалених місцевостей Франції і яке для інж. Мелыпиковича було завершенням його особистого ювілею 75-ліття (* 1893). Пор. звідомлення із свята у пресі: О. К. «100-ліття „Просвіти" в Парижі» (Українське Слово, 1. VI. 1969); Софія Наумович. «Величне Свято „Просвіти"» (Шлях Перемоги, 8. VI. 1969); Софія Наумович. «Париж у сторіччя „Просвіти"» (Українська Думка, 12. VI. 1969); «Урочисте відзначення століття „Просвіти" в Парижі» (Свобода, 24. VI. 1969).

[2] В основному послужився я виданням Українського Товариства «Читальня Просвіти» із Вінніпегу (Манітоба, Канада): «Нарис Історії Матірного Товариства Просвіти», який то «нарис» вийшов у «Сторіччя Матері „Просвіти"» (1968 р.). Використане видання це, насамперед, передрук «Популярної історії Товариства „Просвіта" у Львові» Степана Перського (Степана Шаха), отже найповнішої досі історії «Просвіти», написаної з нагоди 60-ліття Товариства, але виданої щойно 1932 р. в серії видань «Просвіти» ч. 780. Цей передрук (стор. 1-268) доповнений «Коротким нарисом історії Матірного Товариства „Просвіта" за рр. 1932—39» пера С. Волинця (стор. 269—288) та «Оглядом просвітних товариств у Канаді» пера А. Господина (стор. 289-310). В дальшому тексті посилання на сторінки саме цього видання.

[3] Текст Ювілейного слова друкований в паризькому «Українськім Слові» за 1. VI. та 8. VI. («Всенародність Просвіти») та в «Америці» за 27., 28. VI. та 1. VII. 1969 р. («Просвіта в житті українського народу»).

[4] Відкритість і взаємопроникання станів у Княжій Русі є явищем однозгідно констатованим, і «Енциклопедія Українознавства», яка править як своєрідний класичний підсумок дотеперішніх наукових дослідів, підкреслює цей факт в рівній мірі в насвітленні історика — Н. Полонської-Василенко (ЕУ/І — стор. 420-422), що й правника Л. Окіншевича (стор. 637-640). Див. «Вища верства населення — „боярство", „луччі люди" — не перетворилася в Київській державі в певний стан. До боярства могли переходити й поповичі, і навіть смерди» (стор. 421).

[5] Коли відкритість станів була в ЕУ стверджена фахівцями, як історичний факт, чи була характеризована з правничого погляду, психо-соціяльну аналізу явища дав я в окремій статті про «Суспільні верстви» (ЕУ/І, стор. 1136-1144; там же посилання на історичні факти, чи правні норми, які стосуються пізніших діб).

Основніше розглянув я проблему у серії викладів на Високошкільних Літніх Курсах Українознавства, організованих УВУ 1969 р. Ці лекції мають бути помножені циклостильною технікою й увійдуть до загального скрипту із повними матеріялами ВЛКУ УВУ 1969 р.

Коли тенденція до стирання соціяльних перегород була в першу чи другу добу *державности* безпосереднім виразником внутрішніх — свідомих чи несвідомих — бажань громадян, то спеціяльно цікаво та повчально простежити проблему в добу *бездержавности*, коли соціяльний устрій з природи речі був *із зовні* накинений. Справді, інкорпорація Галичини (1340) і — згодом, послідовно — інших волостей України Польщею призвели в засаді до зрівняння станів в привілеях та обов'язках з польськими зразками. Практично однак привілейовано, за існуючими звичаями польської аристократичної олігархії, українських магнатів. Привілейування ч а с т и н и боярства мало, як наслідок, зближення другої його частини (непривілейованої) до нижчих верств.

Згідно з клясичним поділом на стани, другою привілейованою верствою феодальної держави було духовенство, але українське духовенство тих часів не скористало з привілеїв у зв'язку із наступом адміністрації на Православну Церкву. Переслідування Церкви призвело до ограничення прав її духовенства. До цього ж священство упосліджуваної Церкви автоматично зближувалося до вірних, щоб їх при Церкві утримати.

Подібно, у містах ограниченням підпали ті міщани, отже купці та ремісники, які не були приналежні до панівної — отже, римської — Церкви. Їм, насамперед, відмовлено права приналежности до тодішніх станових організацій — гільдій та цехів, що було однозначним із присудом тої верстви, замкненої у окремих міських кварталах, на постійне убожіння. Збідніле міщанство зближувалося автоматично до селянства.

Іншими словами, фальшиво застосована поляками політика перебудови устрою в напрямі станового суспільства призвела до поглиблення внутрішньо-національної солідарности української спільноти, до зближення між станами; отже вислід перебудови був протилежний до заміреного.

Але основним для нашої проблеми є виникнення *нових спеціяльних форм* співжиття, які відповідали цій тенденції внутрішньо-національного зближення, а які згодом мали свою повну аналогію у «Просвіті».

Думаємо про «*Братства*». Початкові завдання «Братств» мали дуже окреслений та ограничений засяг, а самі «Братства» були радше зв'язані із *одним* станом: міщанством. Вони розвинулися в Україні в XV—XVII стол. на зразок західньо-европейських братств по містах для релігійних та — дуже зв'язаних із ними — благодійних цілей: вони дбали про порядок у церквах, про влаштовування громадських богослужб, місцевих церковних урочистостей (празників), громадських обідів в часі тих урочистос-

тей, чи спеціяльних «братських» трапез. Звичайно, вслід за тим ішла й опіка над бідними й хворими братчиками чи хоронення померлих на спільний кошт, при чому початково йшлося про створення для названих конкретних цілей запомогових кас, які поставали із внесків братчиків.[6] Але ж, бувши об'єднаннями м і щ а н, «Братства» мусіли в період ограничування міщан в їхніх правах перейняти на себе низку професійних завдань (цехів чи ґільдій), що було сполучене із рівночасною боротьбою за *політичні* права міщан. Таким чином, завдання «Братств» поширюються. Насамперед, «Братства» поширюють свою благодійну діяльність: при павперизації українських міщан в наслідок відомих ограничувань ідеться про утримання майна «братчиків», при чому братські об'єднання не давали продавати задовжених домів в чужі руки; «Братства» закладають притулки для старших міщан, шпиталі, тощо. Ця широка благодійна діяльність добула «Братствам» популярність, а вслід за тим приплив членства, що скріпило їх авторитет. Це вже дозволило Братствам зайнятися політичними справами: Львівське «Братство» добилося 1539 р. відновлення скасованого в XV стол. епископства, а в 1570 рр. ширших прав у міській самоуправі, м. ін. і те, що представники «Братства» входили до т. зв. колегії сорока мужів, яка мала контролю над міською радою. Врешті, долучуються культурні завдання «Братств»: при «Братствах» засновуються школи, з яких найславніші львівська та київська, що навіть об'єднується 1632 р. із школою при Києво-Печерському манастирі у Києво-Могилянську Академію. В першій половині XVII ст. Братські школи були створені навіть по деяких селах.[7] Одна з перших друкарень в Україні (Івана Федоровича) постала при Львівському Братстві. Славними стали також братські бібліотеки.

Резюмуючи: нас інтересує, що «Братства», вийшовши від *дуже ограничених* завдань, скоро *поширили* їх, охоплюючи за деякий час майже всі ділянки суспільного життя. В цей спосіб «Братства» у *чужій* державі створили *власні* форми життя, що уможливили національне відродження. «Братства» стали чимось в роді «держави в державі».

Але активність «Братств» інтересує нас ще й з іншого погляду: бувши насамперед організацією *міщан*, Братства пошири-

---

[6] Див. І. Холмський. Історія України. Бібліотека Українознавства НТШ ч. 2. Нью-Йорк—Мюнхен 1969. Стор. 151-154; Н. Полонська-Василенко в ЕУ/І, стор. 436 та В. Біднов, там же, стор. 918; В. Янів в цитованій вище статті про суспільні верстви, ЕУ/І., стор. 1138; о. А. Г. Великий в гаслі про Братства в ЕУ/ІІ, стор. 173 (там подана також обширніша література).

[7] П. Поліщук в ЕУ/ІІ., стор. 174.

лися й об'єднали в собі членів, приналежних до *різних* станів. Статут Львівського Братства виразно передбачав, що його членом може стати «чи міщанин, чи шляхтич, чи передміщанин, чи хто з посполитих людей *всякого* стану. Звичайно, почерез «передміщан» «Братства» мали тісний зв'язок із селянством, а спертя на загал давало почуття власної сили. У Київському Братстві було багато духівництва, у Луцькому Братстві більшість членів належала до шляхти. Але все те дає виразну картину, що «Братства» стали організацією *понадстановою, всенародною*, а те стає дальшим доказом, що в українців *розмежування на стани не було органічне*, а в чужій державі виявили ми велику *національну солідарність*, яка стояла п о н а д становими інтересами.

Цей своєрідний демократизм українських «Братств», який виразно випереджував дух доби, ще виднішій у педагогіці: Братські школи були спільні для дітей «всякого стану: убогим за прости-біг, а багатим за рівним датком». «Порядок школи» уточнював дальше ті *демократичні* засади, підкреслюючи, що в школі мали *всі* мати *рівні* права: «Багатий над убогим у школі нічим вищий не має бути, — тільки самою наукою, тілом вже всі рівні» ... «Дидаскал має вчити і любити всіх дітей зарівно, як синів багатих, так і сиріт убогих, і тих, що по вулицях ходять поживи просити». Ці цитати не допускають ніяких сумнівів, щодо поступових засад братської львівської школи й щодо устрою самих «Братств».

І ця сама *всенародність* (з погляду приналежности членства до *всіх* суспільних верств) і *всеобіймаючість* (з погляду різнородности завдань), характеристична для «Братства» XVI—XVII століть, проявиться згодом, за прибл. два з половиною століття, у «Просвіті».

Заки прийти до з'ясування тих елементів «просвітянського» життя, треба ще насамперед коротко усвідомити еволюцію суспільних відносин на українських землях за нових політичних умов (нашого другого поневолення).

II.

Час виникнення «Просвіти» припадає на другу добу поневолення, і з цього погляду порівняння в л а с н и х організаційних форм із аналогічними формами з доби першого поневолення може бути повчальне, зокрема, якщо йдеться про виявлення певних устроєвих тенденцій.

З *політичного* погляду для тієї доби важливі три дати, які її започаткували, а саме роки: 1764, цебто рік скасування Гетьма-

нату, як останнього символу суверенности (автономії) України, 1772, як рік поділу Польщі, що приніс прилучення Галичини до Австрійської монархії, і таким чином започаткував новий політичний поділ України, яка врешті-решт, після дальших поділів Польщі та політичних змін на Сході Европи, на прибл. півтора століття опинилася між Росією та Австро-Угорщиною. І третя дата: 1775 — рік зруйнування Січі — символу самостійної військової сили та боротьби за «козацькі вольності», як ідеалу людської гідности.

Обидві держави, які поділили між себе українські землі, хоч і різнилися режимами, в цю добу були ще феодальними. Зокрема феодальні традиції виразні у Росії, і з погляду соціяльного устрою важливі для інкорпорованих українських земель дві дати: 1783, як рік покріпачення українського села, та 1785, як рік зрівняння в правах із російським дворянством (шляхтою) козацької старшини. Ситуація, яка зовсім нагадує початки *першої* доби поневолення, коли то Польща намагалася, уподібнюючи соціяльний устрій України до свого устрою, поглибити різниці між станами на українських землях шляхом привілейовання маґнатів. Незаперечно, привілейовання колишньої козацької старшини (отже, своєрідної шляхти) сприяло її русифікації, хоч цей процес потребував би точнішого дослідження з погляду історичного засуджування верстви.[8] В даному контексті для нас важливіше констатувати, що указ 1785 р. привілейованням козацької

---

[8] Для правильної оцінки історичної ролі її відповідальности (чи вини) козацької верхівки треба нагадати наступні моменти: В добу між Хмельницьким та Мазепою саме та верства мусіла заплатити велику ціну крови в постійній боротьбі, зокрема в добу руїни, і тоді вигинули найкращі. Після Мазепи засоби нищення козацької верстви змінилися, і нагадували сучасну екстермінаційну політику у концентраційних таборах смерти (будова каналів та фортець, чи закладання Петербурга на болотах); після зруйнування Січі доля кращої частини козацької старшини мусить бути символізована ув'язненням Кошового П. Кальнишевського. Всякий пізніший спротив (чи вірніше: спроба спротиву) був здавлюваний репресіями. Старшина втративши державницьку функцію, не находила для себе призначення, а позбавлена свого найдинамічнішого елементу, не була здібна на чинний спротив. Звичайно, довгий час в неї запримічувалося незадоволення зміненим станом, але із стабілізацією відносин у Европі (після Віденського Конґресу, що припечатав долю Наполеона та Французької революції) наступила повна безвиглядність зміни стану, а враз із цим створилося підложжя для безнадії, що сприяло певному зростаючому опортунізмові й гедонізмові, яскраво представлюваному в літературних творах доби, а з дегенерацією позбавленої своїх функцій верстви приходило й її обмосковлення, почерез перехідну стадію «примирення із станом» й шукання покращання ситуації шляхом плекання традицій та звороту до старовини. Всетаки основною для оцінки є та гекатомба жертв, яку козацька старшина заплатила перед упадком козацької держави.

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТРАЛЬНИЙ ГРОМАДСЬКИЙ КОМІТЕТ
У ФРАНЦІЇ

під Патронатом

Іх Преосвященства Апост. Екзарха Кир Володимира Маланчука, ЧНІ,

Всесв. о. Митрофорного Протопрезвіт. о. Івана Бачинського, Адм. У.А.П.Ц.

Високопов. п. проф. д-ра Володимира Кубійовича, голови Ев. Н. Т. Ш.

Почесного Комітету зложеного із Представників Укр. Орг. у Франції

влаштовує

Ювілейні Святкування

для відзначення

100-річчя «ПРОСВІТИ»

8 грудня 1868 — 8 грудня 1968



Неділя 18 травня 1969, — год. 17.
Salle « GAVEAU », 45, 47, rue de la Boëtie, Paris 8.

Таблиці I—IV: фотокопія запрошення на 100-ліття «Просвіти» в Парижі.

АКАДЕМІЯ

з участю Патронату і Почесного Комітету святкувань з прапорами Організацій-учасників

Ювілейна доповідь: Ректор УВУ, проф. д-р Володимир ЯНІВ

КОНЦЕРТ

«Слава Діва днесь»	***
«Не плач Рахиле»	Купчинський
«Вірую»	Д. Бортнянський
«Веснянка — Гагілка»	хор дівочий склад «Орлика», муз. нар.
«Запорожець»	козацький танець, муз. нар.
«Полтавський Козачок»	викон. дві дівчини, муз. нар.
	танц. ансамбль
«Ой, бурлака молоденький»	К. Стеценко,
«Могила»	К. Стеценко,
«Та болять ручки»	О. Кошиць,
«Донська козача»	Дунаєвський,
«Віночки»	хор викон. дівчата, муз. нар.
«Аркан», танець гуц. леґінів	муз. нар.
«В'язанка гуцульських танців:	вик. міш. склад «Орлика»,
Чабан, Гуцулка, Коломийка	муз. нар.
	танц. ансамбль

Перерва

II

«Чумаки»	вик. міш. склад «Орлика»,
«Обжинки»	муз. нар.
	танц. ансамбль
«Прометей»	К. Стеценко,
«Червона калина»	О. Кошиць,
«Закувала та сива зозуля»	Ніщинський
	хор
«Чорноморці» — танець українських чорном. козаків	виконаний парами, муз. нар.
«Васильки»	дівочий танець, муз. Гулак-Артемовський
«Гопак»	нар. танець з Київщини, муз. нар.
	танц. ансамбль
«Гей, браття опришки»	Е. Козак,
«Ставок заснув»	арран. Д. Котко,
«Птичий хор»	Іванів,
«Коломийка»	І. Гнатишин,
	хор

Фінал:

Хор «Гомін» — Танц. ансамбль «Орлик»

Гимн

Виконують: Український Чоловічий Хор «Гомін» з Манчестеру,

Диригент — Ярослав Бабуняк,

Танцювальний Ансамбль «Орлик» з Манчестеру,

мист. керівник і хореограф — Петро Дністровик.



Укр. Чоловічий хор « Гомін » заснований в 1949 р. в Манчестері. На протязі існування здобув багато нагород на міжнар. фестивалях в Лянгохлен (Валія). В 1961 р. одержав 1-шу міжн. нагороду з рук англ. княжни Маргарети. Відбув численні виступи в більших містах Англії, Валії, Шотляндії перед членами королівської родини, визначними діячами й членами англ. парламенту й уряду. Виступав в радіо і телевізії. В Монтре (Швайцарія) на міжнар. фестивалі признано хорові 1-шу нагороду. Робив турне по північній Німеччині, виступав на українських концертах, академіях тощо. Диригент Ярослав БАБУНЯК.



Танц. Ансамбль зорганізований в Манчестері в 1949 р. під назвою « Орлик ». Відбув 1.300 виступів, з того 732 на міжнар. фестивалях фолкльору в 13-ти країнах, де здобув переважно перші і другі нагороди. Виступав також в телевізійних програмах Вел. Британії, Ірляндії й европ. країнах. В 1958 році разом з Капелею Бандуристів зробив турне по 9-ьох країнах Европи. Виступав також у фільмі: « ЕВРОПА В НОЧІ ». Організатор, мистецький керівник і хореограф — Петро ДНІСТРОВИК.

верхівки відштовхував козацький *загал* до села, сприяючи в той спосіб злагідненню соціяльних протиставлень в Україні. А втім, козацький стан вже самим своїм походженням близько стояв до села, якщо пригадати, що село й в часи виникнення Козаччини («уходники»), і в часі Хмельниччини давало головний контиґент для збільшення козацького «реєстру». Коли початково село скріплює числово козацький стан, то в часи упадку козацтва, — в часи його деґрадації з військово-лицарської служби до допоміжних завдань при будуванні фортець та укріплень — діється саме навпаки: козаки масово вертаються, чи ограничуються до своїх попередніх — селянських зайнять.[8а] Зруйнування «Січі» завершує процес, в цьому змислі, що із упадком останнього козацького бастіону козацтво втрачає свої специфічні окремішні завдання, і козак зачинає мало чим відрізнятися побутово від селянина. Правда, він зберігає особисту волю й традиції. Але ж процес йде в напрямі наближення двох основних верстов українського населення, і з знесенням кріпацтва цей процес завершується. Із освободженням селян зникає основна різниця між ними й рядовими козаками, хоч пам'ять традиції існує та діє.

Зливання селян із козаками позначилося на динамізуванню села, що найшло свій виразний відбиток у поезії Шевченка: бувши крепаком, Шевченко найгеніяльніше відобразив традиції козацтва, і то з такою динамічною силою, що фактично він призвів до відродження державницьких традицій козацтва. Динаміка українського села проявилася в більших розмірах у колонізуванні Південної України, куди прямували українські крепаки, щоб звільнитися від всякої залежности й найти гідні умови життя: український крепак плугом відвоював ті землі, яких предки не зуміли утримати мечем.

Для нас до теми важливе, що в історії України друга доба поневолення це повільний перехід до *одноверствової спільноти* з усіми позитивами й неґативами цього явища. Коли дотеперішні констатації стосуються насамперед земель, які опинилися під

[8а] Як доводять новіші досліди (до речі, совєтських учених), «рядових козаків уживали часто для перегону худоби (!) в місця розташування війська, охорони якоїсь установи і місць ув'язнення, та інш. Про те свідчить зокрема „Ведомость" Київської полкової канцелярії від 30 квітня 1762 р. Виконуючи навіть повинності, безпосередньо зв'язані із військовою службою, козаки приходили до висновку, що вигідніше продати всю землю і записатися за багатого володільця. А це — як уже говорилося — не входило в рахунок царизму. Тому видано було ряд указів, які забороняли купівлю козацьких земель і перетворення козаків на з а л е ж н и х селян!» Див. О. І. Путро. Становище козацтва в Лівобережній Україні в другій половині XVIII стол. Український Історичний Журнал, ч. І. за 1969 р. Стор. 80.

Росією, то зовсім подібний процес слідний і в Західній Україні, зокрема в Галичині. Він тут може навіть виразніший, бо українська шляхта підпала тут далеко скорше полонізаційному процесові, і стан може найкраще характеризувати відоме згірдливе польське окреслення, що українська суспільність — це «хлоп та поп».

Якщо зважити, що державна *адміністрація* з природи речі діє у місті, і автоматично мусить насамперед опановувати місто, то картина складається доволі ясна: Міста в Україні з приходом чужої адміністрації стаються щораз то більше чужі: в основній частині земель — російські, в Галичині — польські, а натиск чужої адміністрації й самі інтереси міщанства (яке жило головним чином із тієї адміністрації) спричинюють послідовно також денаціоналізацію міщанства.

Ми змалювали соціологічний процес «уодноверствовлення» української спільноти, як він виник у наслідку *політичних* умов життя. Але ж треба пригадати, що українці в значній мірі селянською нацією є не тільки у висліді *історичного* процесу, але й психологічно, на що нераз вказували українські соціологи та мислителі.[9] У висліді ще 1926 р. статистика виказувала, що 90,2% на терені УРСР українського населення було селянським.[10]

При цій тенденції до одноверствовости української суспільности одно уточнення. XIX стол. з погляду соціяльної структури важливе не тільки для українців, але й для цілого цивілізованого тодішнього світа, який переходить у висліді упромисловлення глибоку еволюцію від феодального (станового) до капіталістичного (клясового) суспільства. У цю добу вирішну ролю зачинає грати інтеліґенція, тобто о с в і ч е н а верства суспільности, яка приходить на місце шляхетської верстви, а то з огляду на те, що змінені умови — щораз то більше комплікованого — життя вимагають спеціяльного образования. Освіта є потрібна насамперед для державної адміністрації (уряднищтва), але також для фабричних кадрів.

Інтеліґенція, як нова верства, виникає насамперед в індустріялізованих спільнотах на Заході із міщанства та духовенства, — але ж в неї вливається також і дотеперішня керівна верства — шляхта, а крім цього освіту добуває щораз у збільшеній мірі селянство. Іншим словом: інтеліґенція є *проміжною* верствою, яка автоматично спричинюється до *злагіднення* колишніх станових

---

[9] Цій проблемі присвятив я більше уваги в статті «Релігійність українця з етнопсихологічного погляду» у Збірнику: Релігія в житті українського народу. З НТШ т. 181, зокрема сторінки 184-185.

[10] Пор. таблицю у статті В. Кубійович-Г. Селеген н. т. Соціяльно-професійний склад людности. ЕУ/І, стор. 137.

протиставлень. Інтеліґенція підготовляє ідеологічно еволюцію в напрямі остаточного скасування станів.

Інтеліґенція виникає в XIX стол. також в Україні, при чому на терені України в нову верству увійшло чимало нижчого дворянства, яке, часто економічно деклясоване, намагалося поправити своє положення шляхом добування освіти. Поскільки українське суспільство, зокрема на Західньо-українських Землях, наближалося до одноверствової спільноти, інтеліґенція мусіла співдіяти із основною верствою — селянством, якщо не хотіла відірватися від національного пня. Все те йде по лінії традиційних тенденцій українського спільнотного життя, яке постійно змагало до стирання станових перегород, виявляючи елементи справжньої демократичности. Ця тенденція під Росією виявилася радше у стихійний — неорганізований — спосіб («народництва»), а в Галичині, за умов конституційного устрою, мала змогу прийняти *організаційні форми*. Це є генеза «Просвіти», яка є виразником змагань українців до внутрішньо-національної солідарности, але яка одночасно майже дослівно перенимає завдання давніх «Братств». Це тільки схематично, але з одного боку йдеться лише про з'ясування речей вже відомих, чи вже раніше опрацьованих, для зрозуміння тла; з другого боку не можна входити в деталі, якщо не маємо затемнити основного викладу.

III.

Як основні характеристичні властивості Братств ми відзначили всенародність та всеобіймаючість, і обидві ці властивості ми віднаходимо в XIX стол. в «Просвіті».

Всенародність «Просвіти» наголошено зараз від першої хвилини: Завдання прозвучало виразно на Основних Загальних Зборах, в рівній мірі у виступі студента Андрія Січинського, що й єдиного представника із провінції, о. Йосифа Заячківського. Не від речі зацитувати відповідні місця. З виступу студента А. Січинського пригадаємо:

> «Кожний нарід, що хоче добитися самостійности, мусить передусім дбати про те, щоб нижчі верстви суспільности, н а р о д н і м а с и піднести до тої степени просвіти, щоби ця народна маса почула себе членом народного організму, відчула своє *горожанське й національне достоїнство* й узнала потребу існування нації, як окремішньої народної індивідуальности; бо ніхто інший, а маса народу є підставою усього».[11]

[11] Цитую за згаданою в примітці 2 «Популярною історією» С. Шаха, — стор. 20. При дальших цитатах чи посиланнях подається таки в тексті тільки саму сторінку (в дужках).

В цій програмі відзначена не тільки ідея праці *для* народу, з погляду загальнонаціональної солідарности, але й виразно наголошений ідеал людської гідности, — отже підстави р і в н о с т и всіх громадян, — ідеал, який був характеристичний впродовж *цілої* історії України для наших змагань. Цікаво може ще тільки на маргінесі відзначити, що у виступі А. Січинського виразно названий вже ідеал самостійности України!

І ті самі нотки, що прозвучали у виступі молоді, находимо у представника із села:

> ... «Завізвали ви, пановє, і село на нинішні збори, то ж і з села прийміть ласкаво голос, хоч не учений, а щирий. Не гадаю я відзиватися від духовного стану, до котрого й я належу, ... але маю вам донести два слова від того, що так скажу, німого сільського народу, від котрого представників не бачу на тім зборі. Одно слово є подяки для вас, панове, що в так краснім числі зібралися радити про його просвіту» (20) ... «Під кінець на розході лишаю вам, чесна молодіже, малий образець, котрий став у моїй пам'яті з тих часів, коли сидів і я в шкільній лавці. Ото в старій мітичній Греції найславніший герой Геракль не міг побороти велетня Антея, бо скоро цей ослабав, то, щоб лише ногою землі діткнути, прибувало йому нової сили, бо земля була йому матір'ю. Аж поки Геракль підніс його від землі, тоді відорвав йому силу і тоді здавив його. Так і ви, любі б р а т ч и к и, хоч яка тяжка була би ваша боротьба, не дайтесь відорвати від вашої матері — від *народу!* Тоді лише ви будете сильні в *народі*, а нарід вами славний! О то просить вас нарід моїми устами» (22).

Не зважаючи на так накреслені цілі, перший статут радше не передбачав для селян членства в новоосноваиому товаристві, визначаючи надто високі вкладки; за обрахунком С. Шаха вписове і річна вкладка рівнялася заробіткові молотільника за 41 днів праці, або продажній ціні 8 овець (24). Тому С. Шах коментує, що «Просвіта» в перші роки існування була товариством і н т е л і ґ е н ц і ї, яка мала працювати д л я народу, і н а д народом, але ще не з народом! Проте постанову статуту розмірно скоро змінено, і з днем 1. І. 1877 р. річна вкладка виносила всего 4 корони, а для селян ледве 2 корони (тобто ціна одної вівці), а за ту вкладку селянин отримував місячно одну популярну книжечку! (26).

Те саме, що прозвучало в поодиноких виступах громадян вже на перших Зборах, находимо згодом у програмовім зверненні Товариства, отже в своєріднім «Вірую». Ідеться про відозву, затитуловану «Дорогі Родимці», яку склав тодішній секретар «Просвіти», Юліян Романчук, а яка з'явилася з датою 11. ІІ. 1869 р.

(отже приблизно в два місяці по заснованні!). В відозві м. ін. читаємо:

«Галицькі українці, почавши нове життя в 1848 р., протягом 20 літ, що з накладом минули від того часу, мало поступили вперед у розвою своєї народности. Правда, побільшилася за той час українська інтелігенція; крім українських священиків маємо тепер українських учителів і урядовців, маємо українські часописи, українські товариства, а почасти вже й українську мову в школах, але увесь той поступ проявляється лише у вищих верствах народу, — у тих верствах у котрих непостійність при народнім прапорі історія давніших часів так сумно нам доказала. Наша маленька,[12] з самих майже залежних людей зложена інтелігенція не може нам ніяк дати запоруки на будучність; внішні, народнім інтересам несприяючі обставини могли б в кількох десятках літ українську інтеліґенцію винародовити. Задля того давно вже узнали ми потребу — *цілий нарід*, цілу масу простого люду, котрий нещасливою долею більше, як у інших народів, підупав, двигнути і до пізнання привести, і на тім люді, котрий уже дав докази своєї твердости, оперти будучність нашої народности»... Згодом, після короткої аналізи зовнішніх умов, які призвели до низького рівня народної освіти, автори відозви свідомо наголошують також ту вину, яка падає на нас самих: «...не менша вина спадає й на нас самих, котрі не зробили того, що хоч і в неприязних часах — можна було зробити! Ми, правда, заявляли багато доброї волі й патріотизму, звертаючи нашу увагу на те, щоб якнайскорше утворити численну інтелігенцію, щоб уславитися літературою такою, як у інших народів, щоб оснувати український театр, щоб мати українські гімназії й університети, одначе за *найважливіше* діло, за справу *народної просвіти*, котра становила би підвалину всім тим придбанням, ми до цеї пори мало дбали!» (31-32).

До тієї проблеми ще раз вернеться третій з черги голова «Просвіти», шляхтич Володислав Федорович, який по своїм виборі. 22. V. 1873 р., сказав:

«У самоуправі підвалиною є *громадська рада*, а рада ця буде у нас так довго маною, як довго серед наших *селян та*

---

[12] Наскільки ці побоювання були виправдані, про те свідчить низке число українського студентства у Львівському Університеті, яких ще 1899 р., отже в 20 років по цитованій відозві, було все ще заледве 553, і їх загальне число у всіх високих школах мало що відхилялося від числа 600 (на прибл. 3 мільйони українців у Австро-угорській монархії). Пор. брошура «Українсько-руський університет — пам'яткова книжка першого віча студентів українців-русинів всіх шкіл Австрії». Зібрав і видав Михайло Крушельницький. Львів. Стор. 19).

міщан не буде здібних і охочих людей до урядової діяльности, котрі розуміли би, що таке громадська рада... Політичним чинником може бути лише просвічений чоловік. Чоловік непросвічений в політичній математиці — нуля! То ж нам, русинам, треба передусім тямити, що скільки голов здобудемо для просвіти, стільки душ скаже, що сеся земля — Русь, а вони — русини! Нехайже руською політикою буде тепер праця над просвітою *народу*» (43).

Це питання наголосив Федорович ще раз, коли Крайовий Сойм (устами одного з польських послів) заквестіонував грошову допомогу на видання. Обурений несправедливою критикою, Федорович поставив внесення, щоб «Просвіта» зрезигнувала з державної допомоги, а щоб зрівноважити втрату, сам він пожертвував 12000 голяндських ґульденів (6-тирічну державну допомогу), при чому заявив:

«Просвіта є товариство людей незалежних, що мають завданням працювати для морального й матеріяльного піднесення *свого народу*. „Просвіта" не оглядається ні на п. Поляновського (тоб то того посла, що виступив із критикою у соймі), ні на сойм, ні на державну раду (парлямент), лиш на *той 20-мільйоновий нарід*, для якого вона є осередком народного життя, якого є вона *серцем і головою*. Лиш *цей нарід*, а не хто інший, є наш суддя!» (46).

Згідно із тими словами «Просвіта» скоро приступила до поширення своєї діяльности на село, а першу філію основано в Бортниках коло Ходорова, 2. II. 1875 р., при чому на Збори з'явилося 26 відпоручників із 12 дооколичних громад, і вже тоді серед делеґатів переважали селяни. Їх було 20 (а крім них 4 учителів та 2 священиків). Коли за рік відбувалися Загальні Збори «Просвіти» у Львові (15. VII. 1876 р.), то від новозаснованої філії приїхало 7 селян, і вони забирали слово у дискусії та виступали із своїми пропозиціями (155).

Філія у Бортниках постала завдяки старанням Маркила Желехівського, який може правити за зразок тодішнього просвітянського діяча, що *всеціло* поставив себе на службу *народові*. Про нього С. Шах пише такі знаменні слова:

«Маркил Желехівський — це незвичайний тип просвітянського ідеаліста, що набравши книжечок «Просвіти» та часописів у торбу, взявши палицю в руки, йшов на села продавати. Йшов із села в село, заохочував людей до читання, приєднував членів «Просвіті», а навіть своїм коштом друкував книжечки для народу під фірмою «Просвіти» (154-155).

Це саме завдяки тому типові ідеалістів зачався новий період у житті Товариства. І якщо зважити, що 1936 р. було 83 повітових філій «Просвіти» та 3210 сільських читалень (і коли рівночасно пригадати, що розпорядком польського правительства «Просвіта» була ограничена тільки до Галичини і не могла поширюватися на Волині, Холмщині ні на Поліссі), то це найкращий доказ «всенародности» «Просвіти», коли вона дійшла до сливе кожного галицького села. Коли ж у цьому ж році було 318.358 членів, то це значить, що «Просвіта» охополювала прибл. 9% цілого населення.[13]

Досі відзначено всенародність «Просвіти» в розумінні початкової праці української інтеліґенції для села, згодом співдії української інтеліґенції із селом. На «всенародність» можна б глянути ще з іншого погляду: співдії усіх станів на терені «Просвіти». Що правда, вже в часи поставання «Просвіти» стани мали ограничене значення, а в часи її повного розвитку у XX стол. вони вже були пережитками. Всетаки доцільно констатувати, що у «Просвіті» діють в с і українці, без огляду на соціяльне походження. Про інтеліґенцію була мова вище. Тут можна ще хіба додати, що дуже активно в «Просвіті» працювало духовенство, як це можна хоч би з того судити, що на 10 голов «Просвіти» двох було священиками (о. Ом. Огоновський та о. Ю. Дзерович); подібно на 69 почесних членів за перше 60-ліття (названих в історії С. Шаха) було 14 з рядів духовного стану. Серед провідних постатей «Просвіти» є також низка шляхецьких прізвищ з такими видатними постатями на становищі голов, як Ю. Лаврівський, брати Огоновські, і зокрема згадуваний вже Федорович, великий землевласник та член австрійської палати послів. Це характеристично, що саме за головування шляхтича Федоровича прийшло до повної «демократизації» «Просвіти», тобто до переміни статуту, що уможливлював поширити членство на селян (завдяки зниженій вкладці й видавання місячних книжечок, які члени за свої вкладки отримували). За його головування прийнято також першу селянську читальню (в селі Денисові коло Теребовлі) в члени «Просвіти» та основано першу філію «Просвіти» (в Бортниках), яка — як вже відомо — згуртувала насамперед селян. Не менше треба відзначити й ролю міщанства: Предсідни-

---

[13] Див. мою статтю в ЕУ/І (стор. 1146-1148) про «Суспільно-культурні й економічні організації». Там подано, що у трьох т. зв. Південно-східніх воєвідствах (отже в Галичині без Лемківщини) було разом 5.500 громад і 3,239.000 українського населення. Числа, які стосуються «Просвіти» у 1936 р., із статті С. Волинця, що появилася спільно у ювілейнім виданні разом із нарисом С. Шаха (див. стор. 275).

ком основних Зборів був львівський купець та власник реальности, Іван Товарницький, а купець Михайло Димет, почесний член «Просвіти», дав гроші на видрукування першої книжечки для народу «Читаночки для сільських людей», яку названо «Зорею» і яка вийшла із кінцем квітня 1869 р. накладом 2000 примірників. Саме в тому контексті варто згадати, що ця книжечка коштувала всего 5 крейцарів, «щоб лиш видатки за наклад вернулися» (123). Справді, наклад розійшовся за два тижні, що вказує і на саму потребу подібного видання, і на те, наскільки сам нарід — майже безпосередньо після заснування «Просвіти» (прибл. у 5 місяців!) горнувся до неї, що тільки підтверджує основну тезу про всенародність «Просвіти». Говорячи про маркантні прояви співдії всіх станів у «Просвіті», не від речі згадати, що серед почесних членів «Просвіти» було також двох селян: Гринь Тершаковець та Сенько Фіґлєр (152, 154).

Резюмуючи цей розділ про всенародність «Просвіти», можна сказати, що співдія в с і х станів на терені «Просвіти» виразно підкреслює відомий із цілої історії України факт, що *поділ* на суспільні верстви *не був у нас органічний*, і зокрема в добу поневолення солідарність верств виявлялася із спеціяльною силою. З цього погляду «Просвіта» зовсім нагадує «Братства», з тим що «Братства» були на загал *малочисельними* організаціями, тоді коли вплив «Просвіти» безпосередньо охоплював сотні тисяч, не зважаючи на всі перепони, які ставлено «Просвіті» з боку адміністраційних чинників. Про популярність «Просвіти» знову може свідчити факт, що вона поширювалася на нові території (поза Галичину), як тільки до того траплялася нагода: так було після 1905 р. під Російською займанщиною, коли після першої революції й часової лібералізації постало прибл. 10 губерніяльних «Просвіт» із загальною кількістю читалень 30 (234). Що правда, діяльність «Просвіти» стрічалася дальше з поважними перешкодами, зокрема ж із вибухом 1-ї світової війни, і до 1916 р. всі товариства були зліквідовані. Але ж революція 1917 р. створює нові можливості, і вже в жовтні скликано І-ий Просвітній З'їзд у Києві, який виробив статут «Спілки Просвіт» та покликав до життя «Центральне Бюро» з представників від «Просвіт» різних губерній. Звичайно, перемога большевизму й нова російська окупація України 1920 р. положила край цьому процесові (234, 249). Подібно, «Просвіта» поширила свою діяльність на Закарпаття, як тільки воно опинилося в складі Чехо-Словаччини. Основні Збори відбулися вже 29. IV. 1920 р., а в 1934 р. Закарпаття мало 8 філій, 216 читалень та 15000 членів (216-217). Натомість, із зміною політичної ситуації на Західньо-українських Землях, отже з прилученням Галичини, Волині, Холмщини та Полісся

до Польщі, не пощастило поширити сітки «Просвіт» поза «сокальський кордон», хоч в тому напрямі пішла постанова Надзичайних Загальних Зборів із 5. III. 1924 р. Зміна статута передбачала поширення діяльности Товариства на цілу Польщу, але міністерство на це не погодилося, ограничуючи діяльність «Просвіти» лише до чотирьох галицьких воєвідств (29). Але ж зовнішні ограничення не зміняють істотного бажання, а воно було цілком виразне, і картина є зовсім ясна: завдяки своїй підкресленій всенародності «Просвіта» добула собі *загальне визнання і велику популярність*.

IV.

Переходимо до другого моменту: до *всеобіймаючости* «Просвіти».

Початкові завдання «Просвіти» були доволі ограничені, і тут маємо знову аналогію до наших «Братств», які вийшли від *вузьких* релігійних завдань. Один із нечисленних на той час старших віком «народовців», о. Степан Качала, так сформулював завдання нового товариства, виступаючи з першою ідеєю, в січні 1868 р.:

> «Спомагати народну *просвіту* в напрямах моральнім, матеріяльнім та політичнім через видавання практичних книжок, брошур і т. д. в тій мові, якою нарід говорить» (18).

Ішлося, отже, про чисто *освітні* завдання; — правда, визначання «напрямів» могло давати різну інтерпретацію й лишало можливості до поширення цих завдань.

Хоч ініціятори визначували тільки *освітні* завдання, перший статут сполучував два завдання: *науково*-освітні, прецизуючи як цілі Товариства «*пізнання* і просвіту народу», й уточнюючи, що це має діятися при помочі «збирання й видавання всіх плодів устної народної словесности, як пісень, казок, приповідок, історичних переказів і загалом усього, що може спричинитися до пізнання народу й його історії» (24). Правда, саме ці два завдання виявилися доволі трудними до поєднання, зокрема на початку дії товариства, якщо зважити, що як основний момент наголошено всенародність, отже працю для *загалу, масовість*, коли наука вимагає навпаки *елітарности*, отже радше звернення уваги на одиниці. Справді, наукові завдання відділено від освітніх доволі скоро, бо вже другі Загальні Збори (26. V. 1869 р.) як одиноку в зміненім статуті ціль визначили: «ширити просвіту між українським народом» (25); це ограничення було тим легше до осяг-

нення, що вже 1873 р. засновано науково-літературне товариство ім. Шевченка, перемінене незабаром на чисто наукове (1892). Правда, при видаванні книжок було важко точно розграничити завдання, і напр. видавання бібліотеки творів українських письменників, започатковане 1904 р. при «Просвіті» Ю. Романчуком («Українське письменство», — початково «Руська письменність») могло б було радше уважане за завдання наукового товариства, — зокрема якщо зважити, що до 1928 р. вийшло в цій серії 25 томів (130), і це видання було типовим виданням «клясиків» із науковим коментарем та відповідними поясненнями. На пограниччі наукових видань стояли також публікації в серії фонду «Учітеся брати мої».

Свідомість заслуг «Просвіти» в ділянці розвитку української *науки* проіснувала аж до часу ліквідації Товариства. Доказом цього може статися ювілей 70-ліття «Просвіти» із спеціяльною формою його відзначення — посвяченням прапора. На цьому святі (22. V. 1938 р.) підкреслив наукові заслуги «Просвіти» проф. д-р Іван Раковський, який промовив від НТШ, як його тодішній голова. Він сказав дослівно:

> «Наукове Товариство ім. Тараса Шевченка сердечно вітає найстаршу нашу культурну установу, Товариство «Просвіта» з її великим сьогоднішнім святом. НТШ тямить завжди, що Товариство «Просвіта» перед 70 роками, перебираючи на себе завдання мертвої вже тоді Галицько-Руської Матиці, перше взяло на себе обов'язок плекати українське письменство й у к р а ї н с ь к у н а у к у. Правда, з ростом її праці треба було цю надзвичайно важливу ділянку нашого національного життя передати окремій, для цього призначеній організації, і задля цього п'ять років після народин «Просвіти» засновано наше Наукове Товариство, що довгі літа опісля було єдиною нашою науковою установою на всіх українських землях.
>
> Власне, п р е д т е ч е ю цього Наукового Товариства була Ювілятка, і тим то Наукове Товариство ім. Шевченка завжди пильно стежить за буйним розвитком Матері українських товариств, своєї с т а р ш о ї п о с е с т р и, Товариства «Просвіта». (На підставі цитованої статті С. Волинця, стор. 283).

Говорячи про *різні* ділянки діяльности «Просвіти», відзначили ми насамперед *науку*, тому що в цій ділянці «Просвіта» на самому початку проявлялася, і — зрештою — ця ділянка найскорше від «Просвіти» усамостійнилася.

Подібно було із *шкільництвом*, якому початково «Просвіта» присвячувала багато уваги, хоч це не було її безпосереднім завданням. Рік народин «Просвіти» це одночасно рік переміни найстаршої «академічної» львівської гімназії на українську (1867/68

р. введено в чотирьох нижчих клясах українську викладову мову, на місце дотеперішньої німецької). Для тієї гімназії треба було підручників, і за видання їх взявся Виділ «Просвіти», підготовивши видання перших 17 підручників у накладі 12.300 примірників (121). З історичної віддалі може це видаватися незначним досягненням, проте кожен початок має епохальне значення, і цей почин вирішно заважив на розвитку української культури взагалі, якщо пригадати, чим були тоді перші українські школи в Галичині для всієї України. «Просвіта» не ограничилася до підготови та видання гімназійних підручників, але звернула також увагу на читанки для народніх шкіл, зладивши пристосований до нових вимог «буквар» та читанки для II-IV кляси.[14] Сповнивши свою початкову ролю, «Просвіта» на полі шкільництва згодом проявлялася мало, але ж вона ще дала почин до постання окремого «Українського Педагогічного Товариства» («Рідна Школа»), яке — засноване 6. VIII. 1881 р. — звільнило «Просвіту» від її початкових завдань (49). Всетаки, в цій ділянці «Просвіта» затримала певен монополь спеціялізованого шкільництва, яке було пов'язане із її економічною діяльністю: думаємо про господарські та торговельні школи (170-179).

До речі, це стараннями «Просвіти» поширено уживання української мови, як викладової, і на вищі гімназійні кляси, і її іменем голова Ю. Лаврівський подав петиції до міністерства освіти у Відні в справі утворення катедри історії України у Львівськім університеті і в справі винагороди з державного фонду для авторів шкільних підручників, які «Просвіта» видала для академічної гімназії (40).

Того роду інтервенції були вже частково політичного характеру, і при їх згадці можемо перейти до чергової функції «Просвіти» — *політичної*. Ми пам'ятаємо, що політичні нотки виразно звучали вже при основуванні «Просвіти», коли наголошено, що *самостійність* приходить тільки у висліді довшого освідомного процесу, на початку якого стоїть загальна освіта якнайширших мас. Отже остаточна ціль просвітянської роботи мала виразне політичне спрямування.

---

[14] Саме працю «Просвіти» для народного шкільництва треба спеціяльно наголосити. Насамперед, тому, що вона відповідала більше характерові товариства й в'язалася в одне із курсами для неграмотних. Але треба пригадати, що видання гімназійних підручників було ініційоване о. Василем Ільницьким, який був довголітнім виділовим «Просвіти» і, одночасно, першим директором Академічної гімназії. Це він постарався, бувши членом Шкільної Краєвої Ради, що справу видання гімназійних підручників передано «Просвіті», отже в даному випадку маємо радше до діла із індивідуальною заслугою та ініціятивою (С. Шах, 121).

Правда, це було тільки спрямування, і в даному випадку можна говорити про політичну активність «Просвіти» тільки в дуже посередньому розумінні. Всетаки, політичний змисл цієї активности дуже добре зорумілі наші історичні противники, які не хотіли допустити до зросту української національної свідомости, як передумови нашої політичної активізації, і зачали протидію. Їх боротьба п р о т и «Просвіти» мала вже виразно політичний характер. З цього погляду треба пригадати відомий вже виступ польського соймового посла Поляновського, який протиставився признанню субсидій на видання «Просвіти», мовляв товариство поширює суспільну ненависть, бо підбурює хлопів проти панів (45). За таких умов, кожна акція за висднанням допомоги була політичним актом, а признання допомоги мало характер політичного успіху.

Проте, «Просвіта» в початковій стадії мусіла і більше безпосередньо включити політичний момент у свою активність. І так, зваживши, що народовецький фронт не мав ще свого політичного осередка, не хто інший, а «Просвіта» — бувши єдиною його представницею, організує 1880 р. *політичну маніфестацію,* якою було відзначення 100-ліття скасування кріпацтва у Австрії, а член виділу «Просвіти» (і тодішній редактор «Діла») Володимир Барвінський використовує нагоду до скликання до Львова першого всенародного віча (30. XI.), на яке справді прибуває чимало селян; це був поважний крок в напрямі демократизації нашого п о л і т и ч н о г о життя. Віче було знаменне тим, що в ньому прийняти участь і «старорусини» (москвофіли), підпорядкувавшися таким чином вперше народовцям, який то факт дуже скріпив авторитет молодої нашої політичної сили (49-50).

Були в житті «Просвіти» нотки ще більше безпосереднього заанґажування в політичне життя, а саме за головства Ю. Лаврівського, коли то він започаткував на терені сойму політику порозуміння із поляками. Правда, ця політика, початково підтримувана всіми українськими послами, і прихильно сприйнята також і поляками, не дала конкретних вислідів, і Ю. Лаврівський був осамітнений; тоді «Просвіта» мусіла відмежуватися від політики свого голови (37-38).

З інших політичних починів «Просвіти», також за головства Ю. Лаврівського, треба ще відзначити спробу погодження внутрішніх таборів (народовців із «старорусинами»), у відповідь на ініціятиву тодішнього митрополита Й. Сембратовича. Цікаво, що тільки один виділовий висловив тоді думку, що ініціятива переходить межі компетенцій «Просвіти», як товариства не політичного, а літературного. Але голова Ю. Лаврівський гаряче підтримав акцію, яка на його думку входила таки «в круг діяльности

Товариства наукового й літературного», бо ж ішлося про питання «самостійности української мови й літератури» (38-39). Ініціятива не призвела до конкретних вислідів, бо контрагент «Просвіти» — «Русская Рада» — на пропозиції не відповіла.

В березні 1871 р. була ще одна політична акція «Просвіти», а саме вислання меморіялу до Краєвого Виділу при Галицькім соймі в справі «рівноуправнення українського народу із польським» (39), при чому основним моментом було домагання рівноправности українців в шкільництві. Відповіді на меморіял ініціятори не отримали.

Хоч безпосередня політична активізація «Просвіти» динамізувала цілу діяльність і запевнювала «Просвіті» незаперечний престиж, бо ставила її в центрі уваги спільноти, проте вона скривала також безсумнівно небезпеки, зокрема тоді коли певні політичні потягнення були контроверсійні. Зрештою, політичне анґажування, вимагаючи багато енергії, мусіло відтягати увагу від безпосереднього завдання — освітньої діяльности. Тому й в ділянці політичного життя, як вже перед тим в ділянці наукового досліду й шкільництва, доходить до *розділу* завдань. Це з почину членів виділу «Просвіти»: о. О. Огоновського (тодішнього голови), Ю. Романчука, д-ра О. Огоновського, о. О. Стефановича, ред. І. Белея, д-ра К. Левицького — доходить до заснування першого українського (вже народовецького) політичного об'єднання, т. зв. Народної Ради (50), яка вправді ще не була партією і тому й не мала своїх філій, але яка перетворилася згодом в політичну Національну Демократичну Партію.[15] Головою новостровеної народовецької партії став тодішній голова «Просвіти» Ю. Романчук, а секретарем — заступник голови — д-р К. Левицький, що з 1907 р. став другим з черги головою партії (С. Шах, 62; ЕУ/II, 1742). Після заснування Народної Ради «Просвіта» співдіяла з нею, а іноді навіть спільно виступала, як напр. 1887 р. обидві установи зайняли спільно голос в культурних справах, вносячи петицію до Міністерства освіти та Державної Ради у Відні про заснування другої української гімназії в Галичині (конкретно: в Перемишлі) та українських учительських семінарій. «Просвіта» організувала ще також ювілейні святкування 50-ліття знесення панщини в Галичині, давши почин до заснування окремого ювілейного комітету, складеного із членів всіх українських товариств (разом із москвофілами). З цієї нагоди знову відбулися в

[15] Див. ЕУ/II, стор. 1687. Народна Рада постала 24. X. 1885 у Львові, а в Національно-Демократичну Партію переформувалася вона 1899 р. Її очолив відомий просвітянський діяч, Ю. Романчук, який був навіть (згодом) головою «Просвіти» і то впродовж десяти років (1896—1906).

цілому краю (17. V. 1898 р.) повітові віча, а велике всенародне віче у Львові організовано на Високому Замку, 19. V. 1898. З цієї нагоди сама «Просвіта» видала дві ювілейні брошури,[16] які розіслано даром усім читальням.

Щоб вичерпати проблематику «Просвіти» у її політичній активності, треба згадати, що вона уможливила появу першого українського політичного пресового органу «Діло». Річ у тому, що коли народовецький табір збирався видавати свій політичний часопис «на більші розміри», він не міг скласти вимаганої в тому часі адміністрацією кавції, і цю кавцію склала за рішенням виділу «Просвіта». Тільки завдяки тому змогло «Діло» зачати появлятися за редакцією Володимира Барвінського, знову таки члена виділу «Просвіти». «Діло», як перша українська політична народовецька газета, стало згодом органом Народної Ради (48-49).

Коли при характеристиці всенародности «Просвіти» була вже мова про об'єднання у «Просвіті» всіх станів, то тепер при характеристиці її всеобіймаючости в розумінні скеровування уваги на різні ділянки організованого життя треба ще додати, що «Просвіта» спеціяльну увагу звернула на організацію міщанства, і з ініціятиви «Просвіти» засновано 1894 р. у Львові перше українське ремісниче товариство «Зоря», головою якого став член виділу «Просвіти», інж. В. Нагірний, а секретарем також член виділу д-р К. Левицький (50). Ремісничі товариства намагалася основувати «Просвіта» також на провінції, і так постає «Поміч» у Підгайцях, «Надія» в Збаражі, «Порука» в Поморянах, при чому «Просвіта» новоосноваким товариствам помагала своїми виданнями, порадою при укладанні статутів, а іноді навіть платила перші кошти, зв'язані із заснованням товариства й його початковою діяльністю (162).

Але для «всеобіймаючости» найбільше характеристична є *економічна* діяльність освітнього товариства «Просвіта», яка мусіла вийти із факту незаможности українського села, що ще по-

---

[16] «У п'ятдесяту річницю знесення панщини і відродження Галицької Руси», яку написав Л. Рожанський (під псевдонімом Л. Селянський), та «Панщина і її скасування в 1848 р.» авторства І. Франка. Ще одну брошуру видав Виділ Філії «Просвіти» в Перемишлі, а саме відчит, читаний на вічу у Перемишлі з нагоди ювілею; і цю брошуру розіслано всім читальням в повіті та краю. Цього ж самого — 1898 р. — відбулася ще одна маніфестація — всеукраїнського характеру, а саме 100-літні роковини «Енеїди». Це свято, яке відбулося за почином «Просвіти», улаштовувала вона на спілку із НТШ, продовжуючи таким чином свої давні традиції співдії в науковій ділянці (С. Шах, 59-60).

стійно бідніло в наслідку роздроблювання малих господарств.[17] Щоб могти відповісти своїм завданням, «Просвіта» навіть спеціяльно поширює свій статут (Загальні Збори із 25. III. 1891 р.). Змінений статут передбачував, що читальні «Просвіти» могли поруч із чисто освітньою діяльністю мати свої крамниці, засновувати позичкові каси, чи каси ощадности, творити рільничо-господарські спілки, утримувати шпихлірі, тощо (27). Змінений статут передбачував вже в цілях Товариства не тільки просвіту, але й «добробут українського народу» (161). Іншими словами, завдання «Просвіти» отримують виразне с о ц і я л ь н е спрямування, і то приблизно в тому самому часі, коли меншає її безпосередня політична роля. Інша річ, що — подібно, як і освітні завдання від початку існування «Просвіти» — економічна діяльність мала служити усамостійненню українського селянства, отже й тут ціль була посередньо політична.

Соціяльно-економічна діяльність «Просвіти» пішла засадничо в двох головних напрямах: 1) Піднесення видайности *землі* при застосованні модерніших метод її управи, отже збільшення рентовности господарства, та 2) творення нових *варстатів праці*, які одночасно сприяли б постанню нової верстви (селянських купців та дрібних підприємців) і служили б збагаченню загалу шляхом зменшення несовісного визиску з боку дотеперішніх — здебільша чуженаціональних — крамарів чи лихварів. Рівнобіжно ішла — завжди в тому самому основному напрямі збагачування — ощадностева акція, яка з одного боку мала запевнити основний капітал для підприємства, а з другого боку відучити від розтратности: пиянства й видавання грошей на куриво.

Ідея допомоги селянству шляхом поліпшення метод господарення була давня, і її підніс ще на Основних Зборах студент А. Січинський, що в дискусії над програмою діяльности «Просвіти» кинув думку:

> «Розвинувши через «Просвіту» в нашому народі достаточну охоту до читання, перейшли б ми до науки дуже важливої й нашому народові конечно потрібної, до науки про господарство» (162).

До цієї думки нав'язала і одна з перших книжечок «Просвіти», о. С. Качали, в якій автор заохочував до тверезости, ощадности, основування громадських шпихлірів і кас. Книжечка ця,

---

[17] Коли 1880 р. на селянську родину припадало в Галичині 5½ морґа, тоді в 1900 р. було вже тільки 4½! Див. мою статтю про «Суспільні верстви» в ЕУ/I, стор. 1143.

зладжена у формі популярних розмов, мала великий успіх та вийшла трьома накладами, започаткувавши працю на економічно-господарському полі. Ціла низка дальших брошур була безпосередньо присвячена проблемі покращання метод господарства (161-162).[18] Громадських шпихлірів мала «Просвіта» при читальнях вже 1893 р. — 60, (164), але назабаром (за головства І. Киселюка) їх число подвоїлося (85); тоді ж постала спеціяльна господарсько-промислова комісія, про яку читаємо, що вона займалася:

> «В першій мірі справами чисто рільничими, поширювала господарське знання живим і друкованим словом та уладжувала *досвідні поля* для піднесення господарської культури в краю. Комісія займалася й *молочарством, садівництвом, плеканням виниць, годівлею дробу, кріликів, доставою господарського знаряддя, насіння*, тощо, бо до цього часу Економічна Комісія Товариства була в Галичині *одиноким центральним органом*, що міг сповняти це завдання» (84).

Як дуже цікавий засіб зацікавлювання можливостями покращання засобів управи землі треба назвати спосіб святкування 40-ліття «Просвіти», коли відбувалися просвітньо-економічні віча із відповідними виставками та *вильосовуванням* господарсько-рільничого знаряддя (72).

Як на це тільки дозволяли фонди, «Просвіта» анґажувала виключно для господарських справ окремого урядовця-аґронома, своєрідного мандрівного учителя господарства, що, контролюючи читальні, давав практичні виклади про господарські справи, улаштовував довші курси, чи служив порадою (165). Згодом закладано досвідчальні поля із штучним добривом, пашними ростинами та новими родами збіжжя (167), щоб вкінці дійти до власної господарської школи в Милованню (170-174) та жіночої школи домашнього господарства в Угерцях Винявських (174-177).

Які б досягнення «Просвіти» на тому полі не були, і скільки жертвенности на виявляли б її службовики, було очевидним, що на довгу мету не далося б сполучити так різнорідних завдань, і як це вже було в інших ділянках, після початкової роботи «Просвіти» довелося згодом працю поділити; 1903 р. постає — насамперед при читальні «Просвіти» в Олеську — окреме товариство «Сільський Господар» (64), яке 1910 р. перенимає від Матірного

---

[18] І. Бічай: «Практична наука сільського господарства»; О. Барвінський: «Паша — душа в господарстві»; М. Михалевич: «Пасіка»; І. Негребецький: «Лен і коноплі»; «Про живоплоти і ліси» (162). Чи не найповажнішим досягненням було видання на той час знаменитого підручника «Взірцевий господар», що найшов широкий покуп і признання серед заінтересованих (72).

товариства цілу практичну діяльність, залишаючи при «Просвіті» тільки теоретичні завдання: школи, курси та видання (167).

Зовсім подібно є й з іншими ділянками економічного сектора, які започаткувала «Просвіта», а які потім зачали з розвитком усамостійнюватися.

Коли в Австрії вийшов спеціяльний закон про кооперативи (1873 р.), він початково не викликав більшого зацікавлення серед нашої суспільности, але «Просвіта» видає вже 1874 р. зразковий статут для позичково-кредитових кас (162), а під кінець століття повела ударну кампанію за основуванням товариств взаємного кредиту, при чому душею акції був виділовий «Просвіти» Кость Паньківський (58). Вже 1897 р. при загальнім числі читалень 522 було 124 кас (164) (тобто, що четверта читальня мала свою касу!), а 1912 р. це число зростає до 339 (85); читальні зростали в тому часі у далеко скоршому темпі, бо 1912 р. були вже 2583 читальні. Але коли 1904 р. постає «Ревізійний Союз», що бере під свою опіку й контролю всі кредитові установи, просвітянські каси при читальнях поступово усамостійнюються й перемінюються на кредитові кооперативи (165).

Не була чужа «Просвіті» також чисто торговельна активність: 146 просвітянських крамниць, за наявности 522 читалень, було вже 1897 р. (164). Не зважаючи на те, що «Просвіта» хотіла передати свої торговельні аґенди «Народній Торговлі», переміненій 1907 р. на «Союз Торговельно-Господарських Спілок», що мав об'єднати дотеперішні крамниці при церквах чи «Просвіті» (ЕУ/II, 1688), ще 1908 р. мусіла «Просвіта» заснувати свій власний торговельний відділ, який за один рік доставив 42 вагони збіжжя й 55 вагонів штучного добрива (169).

Щодо діяльности «Просвіти» в ділянці поширення промислу, приходиться просто зацитувати відповідне місце із зіставлення С. Шаха (166):

> «В 1903 р. висилає стрийська філія «Просвіти» 4 учеників, а в 1904 р. 10 до ткацької школи в Ряшеві, і при допомозі агронома А. Гарасевича, що відбув молочарські студії в Данії, засновує вона в стрийському повіті молочарські спілки... Число молочарських спілок росло дуже скоро, так що вже в 1905 р. засновується заходом д-ра Ев. Олесницького, при стрийській філії «Просвіти» окрема молочарська Секція, а Головний Виділ «Просвіти» дає їй допомогу 4600 корон. Організація ця незабаром так гарно розвинулася, що в 1907 р. постав вже на окремих статутах «Краєвий Союз молочарських спілок», який згодом перетворився в теперішній «Маслосоюз» у Львові.

Крім «Маслосоюзу» «Просвіта» покликала до життя 1899 р. і «Спілку для господарства і торговлі» при філії «Просвіти» в Перемишлі, яка по десятьох роках перенеслася до Львова й розвинулася в теперішній «Центросоюз».

Картина доволі ясна, а ще можна хіба додати, що «Просвіта» засновує по селах варстати виробу дешевих дахівок, коли у 1907 р. виходить спеціяльний закон про примусове покривання дахів огнетривалим матеріялом. Згодом звернула «Просвіта» увагу на організацію млинарського промислу, і 1911 р. постають у краю кооперативні млини (в Щирці, Кунашеві та Підгайчиках). Спеціяльна Комісія при «Просвіті» зайнялася також промислом шевським, ткацьким та різьбарським, а на передодні першої світової війни організувала перший з'їзд українських ремісників та промисловців (29. VI. 1914 р.). Коли отже сільсько-господарська активність «Просвіти» та організація низової кооперації була спрямована насамперед на покращання долі села, тоді звернення уваги на розбудову промислу підкреслює вагу «Просвіти» для нашого міщанства, тим більше що загальна індустріялізація мусіла призвести до занепаду дрібного ремесла. Наше міщанство без зовнішньої допомоги переходило економічну скруту в момент масового імпорту фабричних товарів, і воно без опори на «Просвіту» не було б перемогло кризи (166-167).

В цьому аспекті «всеобіймаючість» «Просвіти» має спеціяльне значення для її «всенародности», коли вона — заступаючи виразно функції держави — вирішно впливає на управильнення взаємовідносин між поодинокими суспільними верствами, допроваджуючи до гармонійної їх співдії у межах спільної організації.

Подібно, як в сільсько-господарській ділянці, «Просвіта» й для піднесення торговлі й промислу організує спеціяльну торговельну школу (177). Її відкриття відбулося 5. X. 1911 р., і вона була насамперед дворічною, згодом трирічною фаховою середньою школою, при чому при ній організовано також високошкільні (однорічні) торговельні курси для абсольвентів гімназій і вищі кооперативні курси для молоді з покінченою середньою освітою, але без матури. Ця школа 1925 р. перейшла під фахову управу Українського Педагогічного Товариства «Рідна Школа».

При з'ясовуванні ролі «Просвіти» в розбудові економічного життя шляхом зорганізування фахового вишколу треба ще згадати, що «Просвіта» подбала про стипендії на закордонні студії хліборобства, кооперації, молочарства та жіночого господарства. До 1914 р. стипендіятів вислано до 40, переважно із середньою освітою (в тому числі 4 богословців). Дуже багато стипендистів затруднювала згодом «Просвіта» у себе (170).

Як бачимо, економічне життя, довгий час щільно пов'язане із «Просвітою», послідовно в і д д і л и л о с я від неї (подібно, як передтим відділилися інші ділянки життя). Все таки, треба сказати, що статут «Просвіти» змінено остаточно в напрямі перебудови щойно 5. III. 1924 (29), і щойно цей статут не обіймав економічної діяльности, а завдання були знову ограничені тільки до «несення освіти й ширення культури». Іншими словами, статутово «Просвіта» була *просвітньо-економічним товариством* 33 роки! (1891—1924). При тому ще цікаво відзначити силу економічного сектора нашої спільноти на терені дії «Просвіти», отже на терені Галичини: Коли «Просвіта» охоплювала своїм безпосереднім впливом 9% населення, тоді кооперація в тому самому часі поширилася на майже 18% (ЕУ/І, стор. 1148 — дані за 1935/36 р.), отже кооперація випередила матірне товариство.

Говорячи про «Просвіту», як про той центр, що промінював на все оточення, впливаючи на найрізнорідніші ділянки життя, можна ще додати, що видала вона перший український м о л и т о в н и к чистою народною мовою, за що голова о. Омелян Огоновський висловив спеціяльну подяку тодішньому митрополитові С. Сембратовичеві за дозвіл, мовляв, цим дозволом «він розвалив — мов громоносним тараном — неподвижимі заборола тої закостенілости, що не дозволяла молитися до Отця небесного рідною мовою» (54).

За головства Петра Огоновського «Просвіта» зачала протинікотинну акцію, поширюючу водночас пропаганду проти алькоголю, започатковану зараз після заснування (70), і таким чином стала вона предтечею пізнішого «Відродження». Після 1-ої світової війни «Просвіта» заініціювала збирання матеріялів (світлини, спогади) про українських вояків, що впали за волю Батьківщини, а згодом покликала громадянський комітет, з якого розвинулося окреме «Краєве Товариство Охорони воєнних могил» з філіями по цілому краю. Бажаючи плекати історичну традицію наших Визвольних змагань, Виділ «Просвіти» розписував конкурси на воєнні спогади з 1914—20 рр., які мав друкувати. Цю ціль перейняло згодом окреме видавництво «Червона Калина» (98).

Таким чином, ми маємо докладно змальовану картину, в який спосіб виявилася в «Просвіті» друга основна тенденція, що була характеристична для наших «Братств», а яку ми окреслили, як змагання до своєї власної духової держави в умовах недержавного життя в чужій державі.

Символічно це виявилося в спосіб, що коли «Просвіта» набула свій власний будинок, відступила вона приміщення в ньому найрізноріднішим установам, а саме: «Бесіді» (віддячуючися в

той спосіб за те, що сама була попередньо довгі роки в комірнім в приміщеннях цього товариства), «Клюбові Русинок», співацькому товариству «Боян»,студентському товариству «Ватра» (за символічну оплату 2 корон місячно!), для НТШ (яке до часу набуття власного дому містилося в спільнім будинку, враз із музеєм та бібліотекою!), для установ: «Дністер», «Краєвий Союз Ревізійний», «Центробанк», і для деяких менших культурно-освітних, професійних та фінансових товариств» (118).

У визнанні заслуг «Просвіти», в хвилині перебрання влади у Львові та формування першого уряду З.У.Н.Р., «Просвіті» припадає честь статися зав'язком Міністерства Освіти (94).

Тільки завдяки тій всебічності могла «Просвіта» сповнити те своє завдання, яке їй визначив один із її найвидатніших голов, М. Галущинський, коли він писав 1931 р.:

> «Вона має в'язати всі породілювані частини народу в одно духове ціле, себто дбати про вироблення сильного почуття національної єдности. Вона має дбати про взаїмний обмін культурного доробку та його впливу на душу поодиноких частин» (107).

Очевидно цих постулятів не далося б здійснити без тої динаміки, яку «Просвіта» виявила на всіх ділянках життя, намагаючися заступати державу й статися предвісником держави. І тому М. Галущинський наголошує у висновку таки знову первісну політичну (хоч і посередньо-політичну!) ціль товариства, коли він каже, що

> ...«вона має стати охоронним засобом у щоденній боротьбі за існування національного організму».[19]

---

[19] Хоч «Просвіта» — за винятком початкового періоду (і то в дуже ограниченім розумінні) — не мала безпосередніх політичних цілей, на всякий випадок не мала їх після заснування Народної Ради, то проте було очевидним, що її праця була спрямована на здобуття повної самостійности, шляхом всебічного підношення національної свідомости і постійного скріплювання організованости та економічного потенціялу.

Це дуже добре усвідомлювали наші історичні вороги, і тому на «Просвіту» ішов постійний натиск, а в спеціяльно критичних історичних моментах підлягала вона таки просто переслідуванню. Так, насамперед, треба пригадати, що завдяки польській соймовій більшості за часів австрійського режиму «Просвіта» мала тільки дуже малі дотації, не зважаючи на її величезну працю, яка мала безпосереднє значення для самої держави, як такої (поборювання безграмотности чи алкоголізму, яке повинно б належати до завдань прилодних державних органів; протидія проти постійно зростаючої павперизації; загальне уморальнювання найширших верств населення!) Навпаки, навіть вже признані дотації соймова більшість намагалася при різних нагодах зменшити, чи відкликати, як це знаємо з тексту, коли була мова про виступи посла Поляновського.

Тому теж передостанній голова «Просвіти», І. Брик, у календарі Товариства на ювілейний рік 70-ліття (1938 р.), з'ясовуючи значення «Просвіти» для нашого національного розвитку, називає її просто «матірю всіх наших організацій та товариств».[20]

V.

Ми досі констатували — на підставі аналізи діяльности «Просвіти» — ті загальні тенденції, які виявлялися раніше вже в історії України і які висловлювалися у змаганні до ограничу-

---

Про переслідування «Просвіти» можна говорити в часи першої російської окупації (1914 р.), коли то окупаційна влада вважала кожну читальню «Просвіти» центром протиросійського спротиву і систематично всі читальні нищила, звертаючи при тому увагу на бібліотеки. С. Шах подає (90), що централя «Просвіти» у Львові була «першим українським товариством, що „удостоїлося" відвідин російської окупаційної влади. Ґубернатор, скоро лише приїхав до Львова, припинив діяльність „Просвіти", а канцелярії й кімнати товариства велів опечатати». Тоді арештовано редактора видань «Просвіти», Ю. Балицького, якого вивезено на Сибір, де він і загинув.

Зовсім подібно було й після польської перемоги у Львові. Зараз на другий день, 23. XI. 1918 р., відбулася в льокалях «Просвіти» основна ревізія, а як закладників забрано голову Товариства, І. Кивелюка, та члена виділу, д-ра В. Бачинського, яких вивезено до табору інтернованих у Домбю під Краковом (94). Вдруге І. Кивелюк був арештований 1921 р., і тоді навіть Загальний Збір (1. XI.) відбувся у його відсутності, але І. Кивелюка переобрано головою і про вибір повідомила його спеціяльна делеґація, що пішла на побачення до судових арештів (100). До речі, ці переживання захитали настільки здоров'ям арештованого, що він помер кілька місяців після того (1. III. 1922) у віці 56 років. Поруч із переслідуванням адміністрації, треба згадати ще й ставлення польського громадянства, і з цього погляду дуже вимовним було підложення бомби в будинку «Просвіти», яка — 21. IX. 1922 р. — спричинила поважні шкоди, що в свою чергу викликало спонтанний відрух цілої української суспільности: громадянство перевело на покриття коштів ремонту спеціяльну акцію розпродажі календарів «Просвіти» (102).

Після перемоги большевизму в Україні, всі читальні «Просвіти» були закриті, як «контрреволюційні» (97). Подібно було на Буковині після інкорпорації Румунією; адміністрація не перепускала навіть книжок через границю (98).

Відомо вже з тексту, що польський уряд не дав дозволу поширити «Просвіти» на Північно-Західні землі (Волинь, Холмщина, Полісся), хоч відповідну зміну статуту схвалив у тому напрямі Загальний Збір з 5. III. 1924 р. (29).

Остаточний удар прийшов, коли 1939 р. большевики окупували Західньо-Українські землі: Зайнявши будинок централі, вони знищили все, що в ньому було, зокрема цінні, історичного значення документи й рукописи. Книжки й журнали, що були на складі, пішли до фабрик до перероблення на папір. Подібно було в терені, де нищено всі книжки, незалежно від їх змісту (Волинець, 287). Німецька окупаційна влада (1941—44) не дозволила на відновлення «Просвіти», допускаючи тільки «Українські Освітні Товариства».

[20] В примітці варто передрукувати, як документ, цілу статтю І. Брика, бо в ній масмо ще раз зібрані основні констатації студії, тільки в скорочен-

вання різниць і протиставлень між поодинокими суспільними верствами, зокрема у змаганні до послаблювання станових перегород. У житті «Просвіти» ця тенденція проявилася у солідарній співдії всіх суспільних верств у лоні одного таки спільного товариства — у лоні «Матері-Просвіти». При майже «одноверствовості» української спільноти у XIX ст. та на переломі XIX та XX століть (зокрема в Галичині) і з послабленням значення станів в ту добу взагалі, нам приходилося констатувати жертвенну працю української інтеліґанції (яка на терені Галичини вийшла насамперед із духовенства та шляхти) для українського села, як теж її намагання спричинитися до відродження українського міщанства. Все те відповідало своєрідній традиційній демократичності української вдачі, яка з окремою силою унаяв-

---

ні, наче у резюме (чи — краще — експозиції). Звичайно, у статті є тільки констатація, а в студії йдеться про соціологічну інтерпретацію факту, чи вірніше: про вказання на постійну тенденцію, яка проявлялася в історії України в подібних зовнішніх умовах життя.

«Просвіта була матір'ю всіх наших організацій і товариств. За її почином постали майже всі наші сільсько-господарські, торговельні, промислові та кооперативні установи. З неї вийшла й перша українська політична організація, так звана «Народна Рада». «Просвіта» дала поштовх до постання в 1873 р. Товариства ім. Шевченка, яке від 1892 р. перемінилося в Наукове Товариство ім. Шевченка. «Просвіта» збагатила бібліотеку і музей НТШ своїми цінними збірками. Своїми збірками збагатила «Просвіта» і «Національний Музей». Від 1869 р. «Просвіта» займалась також виданням перших українських підручників для вселюдних і середніх шкіл, заходилась коло закладання нових українських гімназій, боролась за права української мови. «Просвіта» зорганізувала три професійні школи, а саме: торговельну, сільсько-господарську й жіночого господарства. При моральній та матеріяльній допомозі «Просвіти» постало в 1881 р. (а в 1883 р. розвинуло свою діяльність) «Українське Педагогічне Товариство», що згодом перемінилося в «Рідну Школу», яке й перейняло опіку над шкільництвом... Крім здоров'я духа, дбала «Просвіта» теж і про здоров'я тіла. Вона перша старалася зарадити поганим гігієнічним відносинам на українському селі і подавала найконечніші поради так своїми виданнями, як теж живим словом... Щойно згодом перейняли цю, започатковану «Просвітою» працю, «Товариство гігієнічне» і «Товариство українських лікарів». «Просвіта» започаткувала також боротьбу проти алькоголізму. Від 1876 р. почала вона видавати в тій справі окремі книжечки. Щойно в 1909 р. перейняло від «Просвіти» цю ділянку окреме товариство, що мало назву «Відродження». На ґрунті, підготовленім «Просвітою», постали й окремі українські тіловиховні товариства, як Соколи й Січі. «Просвіта» вела теж живу ґуманітарну діяльність. Хоч сама небагата, вона радо спішила з грошевою допомогою різного рода бурсам і українським приватним школам, та сама фундувала бурси, помагала ремісникам, студентським і взагалі молодечим товариствам. Вона несла поміч вдовам і сиротам по заслужених українських мужах, несла поміч потерівшим від повені і вогню. Таким чином, «Просвіту» можна сміливо назвати матір'ю усього українського зорганізованого національного життя».

Ця стаття ще й з цього погляду важлива, що вона повністю потверджує констатації «Нарису» С. Шаха, хоч вона написана в десять літ пізніше (і шість літ після появи цього «Нарису» друком) і в той спосіб наче зафіксовує загальний погляд цілої суспільности.

нювалася в трагічні часи недержавности, коли нам спаяности й солідарности було зокрема потреба. Ця солідарність призвела в рівній мірі під першою польською окупацією (після інкорпорації Галичини 1340 р. і поступневого поширювання польських впливів на Українські землі із максимальним насиленням після Люблинської унії 1569 р.), що й за часів Австро-угорської монархії, чи за часів другої польської окупації у міжвоєнну добу XX-о століття до витворення специфічних організаційних форм, які мали нам створити щось в роді «держави у державі». Коли з цього погляду роля наших «Братств» була вже доволі висвітлена, тоді саме ця соціологічна студія, базована на історичнім матеріялі, вказала на аналогічну ролю «Просвіти». Як відомо, соціологічні висновки неможливі, якщо вони не спираються на широкі аналогії, і саме з цього погляду праця над цією студією була для мене важливою, що вона збагачує мою загальну спробу синтези про стани й кляси в Україні. До речі, треба сказати, що період *дії* «Просвіти» є доволі довгий (від її існування до її ліквідації минуло 71 літ, з тим що на чужині «Просвіта» — правда, в дуже змінених умовах та формах — продовжує в деяких центрах нашого поселення діяти дальше), і тому справді можна вже говорити про історичні тенденції; з другого боку, і історична перспектива є вже можлива, коли студія постає у 30-ліття ліквідації «Просвіти» на Рідних землях.

В студії весь час говориться про виявлювані т е н д е н ц і ї (звичайно, на підставі певних констатованих ф а к т і в). Але для нас важливо ще сказати декілька слів про ефективність праці «Просвіти» саме з погляду її всенародности. Це тим більше, що маємо з цього погляду дуже цінний, прямо вийнятковий матеріял, що його важко було б посуджувати про тенденційність. Ідеться про констатацію гармонійної співдії між українською інтеліґенцією та українським селянством, яку ствердив большевицький обсерватор з часів наших Визвольних Змагань. Правда, його констатації не стосуються безпосередньо «Просвіти», але ж за відомих нам умов, як це зрештою обширно ми з'ясували у студії, є прямо очевидним, що сердечні стосунки між інтеліґенцією та селянством були б у нас б е з «Просвіти» не до подумання. Коли ж солідарну співдію української інтеліґенції та селянства констатує саме большевицький обсерватор, то це має остільки більшу цінність, що большевики стараються постійно прибільшувати протиставлення між українськими суспільними верствами в історичному минулому, а тезу про змагання до одноверствовости української спільноти вважають вони просто науковим фальшом. З цією заувагою переходжу до самої цитати.

Ідеться про статтю П. Солодуба н. т. «Классовая дифференціяція в Галиции», вміщену в 1-у числі журналу «Факел» за серпень 1920 р., тобто в органі «Політ'отдела 14-ой Красной Армии».[21] Зрезюмовання вступу статті даємо за Девіюсом, який статтю коментує: По думці автора (П. Солодуба), Галичина займає серед народів бувшої Австро-угорської монархії зовсім особливе положення. Край сам у собі бідний, промисловість розвинута слабо, пролетаріяту, як організуючої сили, майже нема. Головною базою, на якій доведеться будувати диктатуру пролетаріяту в цій країні, буде галицьке село і ремісничий пролетаріят із незначною скількістю (7-8%) індустріяльного пролетаріяту. Але тут доведеться стрінутися з дійсно замітним фактом: в і д с у т н і с т ю національної буржуазії з одної сторони та р і з к и м н а ц і о н а л і с т и ч н и м рухом серед селянства (підкреслення мої — В. Я.) з другої. Цей націоналістичний рух, пише советський публіцист дальше, с п о ю є в одну цілість всю селянську масу, с т и р а ю ч и в с і с у п е р е ч н о с т і, що випливають із р і з н и ц і економічного положення поодиноких селянських верств. Через те, що провід у національному русі веде інтеліґенція, селянство стояло «штучно» по стороні с в о є ї інтеліґенції. Так постав м і ц н и й союз інтеліґента із мужиком. Міцність цього союзу доводилося авторові статті в «Факелі» обсервувати під час відвороту Галицької Армії за Збруч. Дальше приходить точна цитата П. Солодуба:

> «Мені доводилося спостерігати, як галицьке офіцерство, інтеліґенція і навіть священики оберталися в правдиві няньки жовнірів тоді, як ширилася пошесть тифу в Галицькій Армії. Не рідко траплялися випадки, що коли сотня захворіла на тиф, — то весь командний склад і інтеліґенція, що була при нім, служила жовнірам, як санітети, а праця їх була повна самопожертвования (інтеліґенція заражувалася й вмирала на санітарній службі). Те саме можна було спостерігати в відношенні ж о в н і р і в д о і х к о м е н д а н т і в, і треба зауважити, що все те робилося б е з п р и м у с у з г о р и!»

Справді, ціннішого признання важко було б уявити! І то з погляду заперечення всяких комуністичних теорій про клясову ворожість в лоні української спільноти, що й з погляду самого соціологічного явища.

---

[21] Цитати за «Літературно-науковим Вісником», кн. 1, за 1922 р., стор. 72-75, стаття Девіюса н. т. «Галицька політика совєтів». На статтю звернула увагу моя дружина, Софія, при збиранні і опрацьовуванні матеріялів для ЕУ, яка, звичайно, знала тему моїх наукових заінтересувань і зробила потрібний ексцерпт.

Девіюс додає, що подібну характеристику стрічаємо також в «Галицькім Комуністі» за 10. VII. 1920 р., де говориться про наслідки «дуже тісного зв'язку (селян) з інтеліґенцією, якій вони свято і на сліпо вірили і за якою йшли».

Девіюс цитує ще доволі дивні висновки, які автори згаданих статтей роблять із своїх констатацій. Вони рекомендують, що між селянством Галичини і його інтеліґенцією, що була виразницею змагань народу, і то виразницею повною посвяти, яка, крім цього, навіть на думку автора «не представляє нам (комуністам) ворожої кляси», треба вбити клина. Її треба скомпромітувати в очах селянства і політично знищити. Ось дослівно:

> «Беручи до уваги факт існування впливу її (інтеліґенції) на селянські маси, доведеться з самого початку присвятити їй як найбільше уваги і повести безпощадну й отверту боротьбу (!) з інтеліґенцією, вибити їй з рук довір'я мужика (!) і розщепити її».

Справді, більшої забріханости уявити годі, коли за чесну службу народові треба інтеліґенцію, яка в своїй службі жертвувала найціннішим — власним життям, знищити, відділивши її насамперед від села! І цю рецепту подають ті, які в основі своєї програми мають «соціяльну справедливість!» Але це тільки на марґінесі. Для тези важливіше, що ці дві статті двох совєтських публіцистів є дуже важливим доказовим матеріялом для основної тези нашої студії про змагання до соціяльної рівности в Україні, як одного з основних факторів цілої історії України, що в маркантний спосіб призводив до затирання станових перегород і до зменшування соціяльних різниць. На одному етапі, «Просвіта» була одним із виявів нашої постійної тенденції, але вона одночасно зіграла поважну ролю у дальшому різьбленні української духовости в її найшляхетніших виявах жертвенної служби «найменшому братові». І якщо дивитися ще й з цього аспекту на ролю «Просвіти», то її заслуга в історії є справді непроминальна!

Мюнхен, 3—9 серпня 1969 р.

ПРИЧИНКИ ДО ПИТАННЯ ПРО УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА В КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІМ ЖИТТІ

I

У «вічній» проблемі «батьків та дітей» одна подія в «тридцятих роках» звернула на себе спеціяльну увагу: виступ студентської молоді на Загальних зборах «матері українських товариств» — «Просвіти», 4 червня 1931 р., у Львові. Згадує про цей опозиційний виступ і найповажніший історик цієї нашої заслуженої Установи, Степан Ш а х,[1] даючи наступну інформацію:

> Зате несподівано виринули нові труднощі,[2] і то з національного боку, зо сторони націоналістичної академічної молоді, яка станула в опозиції до українського національного проводу в краю. А що голова «Просвіти», як посол, належав до Президії політичного Проводу поміркованої орієнтації,[3]

---

[1] *Популярна історія товариства «Просвіта» у Львові*, видана 1932 р. під псевдонімом С. П е р с ь к и й, накладом «Просвіти» та в серії її видань під ч. 780, і перевидана в *Збірнику Сторіччя Матері «Просвіти»*, що вийшов накладом Українського товариства читальні «Просвіти». Вінніпеґ 1968; 310 стор. Праця С. Ш а х а занимає 1—268 стор., а крім неї на зміст Збірника складаються ще доповнення С. В о л и н ц я про 1932—39 рр. (269—288 стор.) та А. Г о с п о д и н а про працю просвітних товариств у Канаді (289—305 стор.). Посилання у студії стосуються саме цього видання. Місце про виступ молоді на 109 стор.

[2] «Попередні труднощі» — це був «сельробівсько-комуністичний наступ за опанування „Просвіти", який розпочався 1926 р. з великим натиском». Але ж під кінець «двадцятих років» про-совєтські симпатії в Західній Україні послабли настільки, що в часі інциденту сельробівський елемент не мав у «Просвіті» ніякого значення.

[3] Голова «Просвіти», Михайло Г а л у щ и н с ь к и й (2. IV. 1923 — 25. IX. 1931), був в 1928—30 рр. сенатором і віцемаршалом польського Сенату, а з 1930 р. послом від Українського Національно-Демократичного Об'єднання (УНДО), див. ЕУ/II, 352 стор.

то націоналістична академічна молодь звернулася проти нього, і на Загальних зборах, 4. VI. 1931 р. устами свойого представника, В. Янева,[4] виразно зажадала резигнації М. Галущинського з головства у «Просвіті», з політичних причин, закидаючи йому угодовість.

Ця інформація доволі об'єктивна, але ж цього не можна сказати про безпосередню реакцію преси, яка — за сучасним стверджениям студентського офіціозу[5] — справляла «враження нагінки» (цькування). З реферування «Студентського Шляху» відомо, що тодішню молодь обвинувачувалося в «низькому інтелектуальному стані», в «безідейності» (!), в «браку зацікавлення», чи в «браку політичних переконань», «анархізмі», тощо.

Реакцію преси треба, незаперечно, розцінювати з погляду факту, що «Просвіта» була загальновизнаним, заслуженим і високоціненим Товариством, і що в ній студентська молодь традиційно жертвенно працювала, а сам виступ молоді був спрямований проти людини із великим авторитетом, якої заслуги для «Просвіти» не підпадали ніякому сумнівові.[6] Але ж основним

---

[4] Автор цих рядків був у той час Головою Екзекутиви Союзу Українських Студентських Організацій під Польщею (СУСОП), обраний на свій пост у висліді Другого Студентського Конґресу, який відбувся 21—22 березня 1931 р. і який покликав до життя СУСОП. Студентська Централя була нелеґалізованим об'єднанням, і з конспіративних оглядів голова виступав у своїм характері тільки на терені «Студентської Репрезентації», виборного 16-тичленного Органу, який десигнував із себе 8-членну Екзекутиву та обирав голову. На зовні офіціяльно голова виступав, як «член Студентської Репрезентації», аж до хвилини наступного Конґресу, на якому він складав свій звіт, виступаючи перед ширшим форумом вперше (і єдиний раз!), як Голова СУСОП.

[5] «Студентський Шлях», в 3—4 ч. за липень-серпень 1931 р. в статті В. Янева: *До висвітлення перебігу Загальних Зборів «Просвіти» і «Прихильників Освіти»*, 83—88 стор.

[6] Пишучи про головування М. Галущинського у «Просвіті», С. Шах відзначає його динамізм та велику жертвенність. Не зважаючи на те, що в свойому розвитку мала «Просвіта» постійні перепони з боку польської адміністрації, яка протягом одного тільки 1925 р. закрила аж 11 філій, (що їх треба було з трудом наново основувати), кількість філій за головування М. Галущинського збільшилася до числа 86, а кількість читалень до 2934, тобто число філій зросло на 9, число читалень на 65 у порівнянні із довоєнним періодом, коли за австрійської адміністрації «Просвіта» могла працювати в догідніших умовах.

Хай при нагоді цього історичного нарису авторові цих рядків буде вільно додати, що для нього особисто виступ на згаданих Зборах належав до найдраматичніших переживань цілого життя. М. Галущинський, як колишній гімназійний учитель, належав до найкращих педагогів, який не тільки вчив та виховував, але й дбав про громадське зацікавлення молоді, і це йому в значній мірі завдячую особисто моє суспільницьке

моментом було таки недоцінення пресою факту, що виступ був вислідом скристалізування серед молоді нової політичної сили, якої не вдоволяли більше ні давні ідеологічно-світоглядові заложення, ні методи боротьби, ні «інерція партійних провідників», що їй молодь приписувала одну із причин, що «ніодна партія не має свойого політичного дорасту». Але краще, ніж давати коментар, вернутися таки до зацитування голосу тодішньої студентської молоді:

> Розуміючи вузько націоналізм студентства, партійні провідники національних партій оправдували рішучі виступи молоді «молодечим темпераментом», а політичним доростом не журилися, вдоволяючися, що молодь не є інтернаціональною і міркуючи, що колись молодь піде таки за батьками до існуючих вже партій. Те «колись» має наступити в часі, коли промине «молодечий темперамент». На такій основі зростає погляд про занархізування й авантюрничість молоді. Тимчасом рішучий виступ проти одної чи другої партії не є авантюрою, — добро однієї чи другої партії не є абсолютним імперативом для молоді, що більше: воно є для молоді зовсім байдуже... Це партійні провідники зрозуміли дуже недавно, і звідси вся пресова кампанія, і всі закиди в бік молоді. Ми співчуваємо з партіями, що вони не мають політичного дорасту, і розуміємо всю їдь частини преси, яка кидає на молодь обвинувачення. Але не розуміємо, як преса може на основі констатації, що політичні партії не мають свойого дорасту, робити такі рисковні висновки, що молодь не має своїх політичних переконань. Це спричинюється лише до затемнення справи, бо с а м е н а п о л і т и ч н и х п е р е к о н а н н я х с п и р а л и с я обидва останні виступи (підкреслення тепершні В. Я.).

Аргументації не бракує — з історичної перспективи — переконливої сили, але ж студентських органів старше громадянство здебільша не читало, і воно так і не розуміло самого дезавуовання заслуженої одиниці на Зборах. Тим часом ішлося не про її особисті переконання, ані про становище одиниці у тій чи іншій партії, але ішлося про формування загалу в певному конкретному дусі, при використовуванні понадпартійних інституцій, які мали служити цілій національній спільноті, як це, зрештою, само студентство заявляло:

> Вважаємо, що наші установи мають мати характер всенаціональний і понадклясовий, що не сміють статися політич-

---

спрямування. Проте, особисті мотиви мусіли поступитися перед засадою, яка й з історичної перспективи витримує критику.

ною експозитурою поодиноких партій, ані не можуть служити до поширення особистих[7] впливів груп. Сам факт поставлення заанґажованої в політиці одиниці на чолі Товариства, має вплив на погляди мас. Клич про відполітизовання не сміє бути односторонній, спрямований тільки проти інтернаціональної мафії. Тому студентство домагається не ставити на чолі товариств[8] осіб, заанґажованих в політиці, зокрема якщо їхня політична діяльність насуває деякі застереження; студентство домагається не сполучати політичної та культурної діяльности в одних руках. На випадок такої сполуки в часі політичного розбиття наступас повне розбиття національне.

Постулят студентства не втратив своєї вартости й насьогодні! Але він був далеко актуальніший в дану добу, якщо зважити, що йдеться про час, в якому ще добре пам'яталося наслідки «пацифікації» українського села і нечуваного терору польської адміністрації, і тому молодь була дуже вразлива саме на пункті всяких спроб домовлення із чужою адміністрацією, навіть якщо вони випливали із благородних інтенцій, покращати умови культурної праці.

Тому студентство було дуже вражене становищем преси, і на своїй «анкеті», скликаній до «Академічного дому» на день 14 червня, воно у VI-ій точці резолюцій гостро запротестувало

> проти нечуваного становища преси, яка не зуміла об'єктивно підійти до справи, чим спричинилася до загострення відносин.

Але найбільше студентство було вражене закидом його низької інтелектуальної та моральної вартости, а зокрема його некомпетентности занимати слово в справах «Просвіти», — мовляв воно у «Просвіті» мало заанґажоване. Це обвинувачення студентство остільки більше заболіло, що вже на згаданих Зборах «Просвіти» було бл. 10 студентів-делеґатів,[9] яких вислали низові клітини, але ж це число не цілком достатньо відповідало тому реальному вкладові, який справді студентство у розбудову культурно-освітнього життя в Західній Україні внесло.

Справа праці у «Просвітах» була поставлена в чисто принциповій площині ще таки на Першій Студентській Конференції, 15 грудня 1929 р., яка стала вихідною базою для постання май-

---

[7] Треба б радше сказати: «до поширення групових впливів середовищ».
[8] Звичайно, ішлося про загальнонаціональні товариства!
[9] Див. 85 стор. цитованої в примітці 5 статті.

бутнього СУСОП; покликуючи до життя Центральний Студентський Комітет, Конференція доручила йому завершити студентське життя власною централею.[10] І вже на цій 1-шій Конференції є окремий програмовий реферат з виразно накресленим ідеалом українського студента-громадянина,[11] а сам доповідач, Микола Дужий,[12] вмістив саме в тому самому числі, в якому була полеміка із старшим громадянством, цінний причинок про

---

[10] Це саме Центральний Студентський Комітет (ЦСК) скликав в березні 1931 р. основний Конґрес СУСОП-у.

[11] Див. стаття *Громадська діяльність українського студентства в 1932 р.*, авторства М. Дужого, вміщена в «Студентському Шляху», 4—5 (24—25) ч. за квітень-травень 1933 р., 135—140 стор.

[12] Микола Дужий — одна із світліших постатей студентства 30-тих рр. Роджений 1902 р., молодим юнаком перебув цілу нашу Визвольну Боротьбу у рядах УГА. Згодом студіював історію в Таємному Університеті, добуваючи знання, але не осягнувши формального титулу. Після знесення бойкоту перейшов на студії у польському державному університеті, і вже на 2-гім році студій (1927/28 р.) був головою фахового кружка студентів-істориків при львівській Студентській громаді, що вказує на його позицію, яку добув він серед молодих українських істориків. Незаможний (син селян), не мав змоги повністю присвятити себе студіям, і працював заробітково у «Просвіті», ставши за деякий час секретарем — отже душею — Централі (дата вибору на секретаря, подана в ЕУ/II. — див. 603 стор. — на 1930 р., за вчасна; «Студентський Шлях», реферуючи про студентські культурно-освітні анкети 1931, 1932 та 1933 рр., на яких постійно згадується прізвище М. Дужого, як доповідача, ніколи не називає його між присутніми членами Виділу, а на анкеті 1933 р., як секретар Матірного Товариства «Просвіта», названий М. Таранько; М. Дужий, найправдоподібніше, секретарем був обраний 1934 р. На знимці Головного Виділу «Просвіти» із 1935 р. у згадаиому Збірнику *Сторіччя Матері «Просвіти»* М. Дужий вже є; див. 274 стор. Таким чином, дату його секретарювання треба б справити на 1934—39 рр., що однак аж ніяк не зменшує тої праці, яку М. Дужий вклав у розбудову Товариства, не бувши ще членом Виділу, але працюючи з повним переконанням і самопожертвуванням). В студентськім житті працював він в організаційнім Комітеті, який підготовив І-шу Студентську Конференцію, і був одним із основоположників та першим Редактором «Студентського Шляху», зредаґувавши на тому посту однодівку й перших 14 чисел. Як Редактор «Студентського Шляху», увійшов він до першої Студентської Репрезентації (1931—32 рр.) і, буваши старшим від тодішнього активу, став природним посередником між студентськими «ґенераціями», зумівши при тому одночасно лояльно підтримати авторитет молодших колеґ на провідних постах.

З природи ніжний, зформований на найблагороднішіх засадах гуманізму XIX ст., толерантний до поглядів других, М. Дужий не мав спеціяльних зацікавлень до політичного життя, але як вишколений старшина у польській армії ставав нераз в пригоді Українській Військовій Організації, як добрий інструктор. У воєнні роки включився повністю у Визвольний фронт, став членом Проводу ОУН, був одним із організаторів УГВР та генералом УПА; в 1946—55 рр. на засланні, зумів собі добути признан-

Суспільну працю українського студентства,[13] розглянувши систематично, насамперед, «поняття, методи й цілі суспільної праці», щоб згодом перейти — у другій частині — до «проблеми суспільних функцій студентства».

В хвилині описаного конфлікту на Загальних зборах «Просвіти» студентство мало 34 студентські Секції при Філіях цього Товариства,[14] і воно вело в них жваву працю. Вражене обвинуваченнями, воно рішило виявити правильність своїх позицій скріпленою активністю, і, насамперед, точною реєстрацією фактів, зокрема статистичним схопленням конкретної праці в рядах «Просвіти». А що діяльність студентства в терені могла бути найбільше пожвавленою в часі літніх ферій, то перед феріями Культурно-освітній Відділ при Студентській Репрезентації опрацював докладні інструкції,[15] ставлячи як далекий приціл необхідність бодай відвідати в часі ферій щонайменше один раз всі існуючі низові освітні товариства, але доручаючи в основному інтенсивну працю в одному конкретному товаристві (читальні), а зокрема наголошуючи вишкільні курси для підготовлення кадру культурно-освітніх місцевих провідників, насамперед із вироблених селян. Окрему увагу положено на звітність, і до інструкцій був долучений деталізований квестіонар, який мав не тільки влегшити кінцевий підсумок, але й вможливити евентуальну контролю. Фотокопію цього цікавого документу вміщуємо для ілюстрації сказаного (176 стор.).

ня навіть ворогів. Вмер майже безпосередньо після звільнення у Львові, 1955 р.

Світлій пам'яті М. Дужого присвячую і цей нарис. В. Я.

[13] «Студентський Шлях», 3—4 ч. за липень-серпень 1931 р., 57—61 стор.

[14] Див. згадану в 13 примітці статтю М. Дужого, 60 стор.; крім цього: С. Мілянич: *Життя і праця українського студентства під Польщею;* «Студентський Шлях», 1—2 ч. за травень-червень 1931 р., 16—30 стор., зокрема статистичне зіставлення студентських секцій на 26 стор., як теж названня місцевостей, в яких були студентські секції при філіях «Просвіт» на 27 та 28 стор.

[15] *Інструкції для повітових секцій на ферії 1931 р.* «Студентський Шлях», 3—4 ч., 90—93 стор. Першим Культурно-освітнім референтом Студентської Репрезентації (і — автоматично — членом Студентської Екзекутиви) — була студентка Ольга Пристай, але не маючи змоги (з фінансових причин) перебувати постійно у Львові, вона не могла присвятити референтурі належної уваги, і тому зрезиґнувала з посту, а на її місце Репрезентація десиґнувала студ. Б. Романенчука. Тому що виготовлення інструкцій випало саме на переходовий час зміни, підготовою інструкцій зайнявся з уряду я, як голова. В. Я.

Назва студ. товариства — секції _____ місце осідку _____

Загально.

Коли і скільки відбуто загальних студенських сходин-анкет у справі суспільної праці .....

При якій скількості приявних студентів(-ок) та нестудентів (старших, молоді) .....

Найголовніші рішення і постанови анкети .....

Ім'я й прізвище організатора анкети та її референта .....

Подрібно.

Ч. пор.	Дата день, місяць рік	Ім'я й прізвище студ. - виконавця, або студ. організатора суспільн. праці	Де працював (-ла)		Рід суспільної праці (люстрації, виклади, виставки, хори, бібліотеки, спята, фестини, забави тощо)		Успіх суспільної праці		Замітки
			Назва товариства, установи	місцевість	Виконана самим студенством	Виконана не студентами, але зорганізована студенством	Моральний (скількість приявних, їх відношення, голоси, критика, побажання тощо	Матеріяльний - який і на які цілі призначено	

II

Як недвозначно випливає з описаних фактів, конфлікт між «батьками й дітьми», який мав своє глибше світоглядово-політичне підложжя, а який виявився на терені «Просвіти», спричинився незаперечно до здинамізовання культурно-освітньої громадянської праці студентства, але важко було б пізнішу активність вияснювати тільки реакцією враженої амбіції. Культурно-освітня праця українського студентства випливала із цілої його громадянської настанови та найкращих традицій, які сягали часу відродження національної свідомости.

Коли мова про «Просвіту», то цих традицій студентство було свідоме, і воно їх послідовно плекало, як це видно із згадуваної статті М. Дужого:

> Українське студентство ніколи не обмежувалося рамками своїх студій. З поняттям студентської «професії» все й нерозлучно в'язався момент всесторонньої громадської праці. Вступаючи на організований шлях від половини минулого століття, українське студентство стає раз-у-раз гідним виразником ідей і постулятів своєї нації та виявляє величезну енергію для їх реалізування.
>
> Сміливий с лет думки молодої, поривиста праця і непохитна віра і тим звичайно молодь випереджує старших. Аджеж «Просвіті», матері всіх українських товариств, дала почин передусім студентська молодь; вже кілька літ перед оснуванням, ідея її накльовувалася у львівській студентській громаді за головування Корнила Сушкевича; він був її членом-основником і першим заступником голови, а його товариші з університету першими виділовими й найкращими просвітянськими діячами в цих важких початкових часах. А й пізніше, аж до наших часів, працювати на народній ниві вважається найвищим обов'язком студента. Українське студентство завжди було живим джерелом поступу й розмаху цілого нашого національного життя, у всіх його проявах, від сільської читальні аж до політики, і всюди ідейним змаганням, щирою працею та жертвами крови і життя значило по-ряду свої світлі етапи. Вони й вказують правильний шлях студентській ґенерації наших часів. Зберігаючи зв'язок з нашими попередніми традиціями, оцінюючи правильно, в чому лежить вага нашої сучасности та які перспективи майбутнього — і теперішнє студентство мусить бути таким же, як не більше важливим чинником цілого нашого національного

життя, мусить брати живу участь у всякій громадській роботі. Так було і так мусить бути![16]

Виразнішого поставлення проблеми, мабуть, і не могло бути! А сама історія «Просвіти» конкретними фактами підтверджує коротку синтезу, писану з історичної перспективи 60-ти літ. І так першу конкретну думку о. С. Качали підхопила насамперед студентська молодь на чолі з В. Шашкевичом, сином о. Маркіяна, як це виразно пригадує історик «Просвіти», С. Шах.[17] Ця молодь підготовляє та скликає довірочні Збори, які мали вибрати статутову комісію. Після затвердження статуту міністерством освіти у Відні, обрано Конституюючий Комітет, в якім знову працювали два студенти правничого факультету, Андрій Січинський та Олександер Огоновський[18] а коли цей Комітет скликав Основні загальні збори, студентська молодь явилася на залі так численно, що була там в переважаючій кількості,[19] а два її представники — ред. Федір Заревич та А. Січинський — виступали із промовами. Студ. В. Ганкевич був секретарем цих Основних Зборів,[20] а студ. Ів. Комарницький та докторант Максим Михаляк стали членами першого Виділу.[21]

Для підкреслення традиційної світоглядової єдности студентів-основників «Просвіти» і їх послідовників із 30-тих рр., цікаво буде пригадати, що це саме студент А. Січинський на Основних зборах виразно наголосив зв'язок культурно-освітньої праці із самостійницькими змаганнями, коли він в наступний спосіб виложив завдання «Просвіти»:

Кожний нарід, що хоче добитися самостійности, мусить передусім дбати про те, щоб нижчі верстви суспільности, народні маси піднести до тої степени просвіти, щоб ця народна маса почула себе членом народного організму, відчула своє горожанське й національне достоїнство й узнала потребу існування нації, як окремішньої народної індивідуальности; бо ніхто інший, а маса народу є підставою усього.

---

[16] Стаття, цитована у примітці — 13. Цитата, в якій затримуємо підкреслення самого автора, із 59 стор.

[17] Дані за статтею С. Шаха: *Ювілей 100-ліття «Просвіти»*, вміщений у тижневику «Християнський Голос», 1—2 ч., за 1969 р.

[18] Див. цитована (І примітка) «Популярна історія», 18 стор.

[19] Інформація за статтею С. Шаха: *100-річчя «Просвіти»*, «Християнський Голос», 32 ч. за 11. VIII. 1969 р.

[20] «Популярна історія», 20 стор.

[21] Там таки, 23 стор.

Після такого обіцюючого старту, студентство актуалізувало час до часу питання своєї громадської праці, як напр. на окремому вічу у Львові, 9. III. 1889 р.,[22] при чому з рядів студентства виходить нова ініціятива до поширення завдань «Просвіти», як, напр., 1890 р. студентська молодь устами свойого представника Олександра К о л е с с и висунула домагання, щоб Товариство занималося не тільки освітою народу, але також його економічним піднесенням.[22а] Проєктодавець предложив навіть пропозиції змін статута, які згодом опрацювала окрема Комісія під проводом д-ра К. Л е в и ц ь к о г о. За прикладом старших колеґ, ученики-українці тернопільської гімназії склали 10 ринських на видання першої популярної книжечки «Просвіти».[22б] Часто виконували студенти дуже невдячну фізичну працю, як от напр. в хвилині, коли майно «Просвіти» — зокрема магазин із книжками — були загрожені конфіскатою. На цю вістку вечером збіглися студенти і за пів години перенесли на руках кілька тисяч книжок у безпечне місце, до приватних мешкань виділових.[22в]

Говорячи про участь студентства у першому — довоєнному — відтинку праці «Просвіти», годиться ще згадати, що із студентством є зв'язана перебудова канцелярійної праці Товариства, яка одночасно уможливила його розбудову. 1908 р. виявилася потреба постійного керівника канцелярії, і тому — поруч із виборним секретарем «Просвіти», яким був тоді пізніший голова І. Б р и к, — створено пост платного «генерального секретаря», що ним став на підставі розписаного конкурсу дотеперішній представник студентства до Виділу, студент Антін Г а п я к,[23] що досі занимав пост бібліотечного референта. Щоб уникнути аматорства в роботі, молодого керманича просвітнього осередку вислано до освітніх товариств у Кракові, Празі та Любляні, щоб він зміг на місці основно ознайомитися з напрямними праці й канцелярійним діловодством поляків, чехів та словінців. Ці зразки дозволили йому основно перебудувати цілу канцелярію, зокрема відділити від неї рахункове книговедення.

Коли вже та початкова традиція, усвідомлена й наголошена у статті М. Дужого, який сповнював зовсім аналогічну ролю в 35 рр. після свого попередника, А. Гапяка, мала великий вплив на активність студентства «30-тих років», то нове покоління практично й цілком наголошено нав'язало до праці новішої ґенерації

---

[22] Там таки, 52 стор.
[22а] Там таки, 27 стор.
[22б] Там таки, 123 стор.
[22в] Там таки, 115—116 стор.
[23] Там таки, 76 та 202 стор.

попередників із «десятих років», конкретно до культурно-освітньої активности Українського Студентського Союзу. Річ у тому, що ця студентська Централя, заснована 1909 р., видала 1912 р. малу брошурку *Звіт з діяльности товариства «Український Студентський Союз»*, який то звіт охоплював м. ін. і докладну інформацію про студентську активність в культурно-освітній ділянці за один рік (1. XI. 1911 — 30. X. 1912).[24] Звіт цей імпонував цифернним підсумком, а молодь «тридцятих років», керована в значній мірі вихованцями Українського Пластового Уладу, мала багато зрозуміння для «рекордів», і вона рішилася випередити попередників,[25] що було, зрештою, дуже шляхетним виявом суперництва та найдоцільнішою й найпереконливішою відповіддю на закиди старшого покоління. Ця обставина змагу студентських ґенерацій здинамізувала активність студентства на одному з дуже важливих секторів життя, але їй завдячуємо, крім цього, збереження докладних і документованих даних про саму діяльність: інформації про працю на місцях були докладно громаджені, централізовані, а згодом підсумовувані й публіковані. І це в свою чергу спричинювалося до скріплення традиції громадської праці студентства.

Коли момент т р а д и ц і ї культурно-освітньої праці в динамізуванні студентської діяльности в «30-тих роках» видається цитатами й фактами доволі вже виявлений, треба ще сказати пару слів про п о с т а в у тодішнього студентства, яку вже виразно наголошувала обширна цитата із статті М. Дужого; говорячи про традиціоналізм культурно-освітньої праці, він в'язав традицію із ідейними заложеннями сучасного студентства. Ще виразніше настрій доби з погляду громадської постави одиниці

---

[24] Див. ЕУ/І, 962 та 965 стор. Докладніше місячник «Студентський Шлях», в статті *З діяльности студентських секцій в 1931 р.*, вміщеній в 5—6 (13—14) ч. за травень-червень 1932 р., зокрема на 117 стор.

[25] Згаданий звіт передав — з розумним педагогічним підходом — сотн. Йосип Н а в р о ц ь к и й авторові цих рядків. В часи гострого конфлікту старшого покоління із молоддю, він ніколи не поривав із студентством, а навпаки шукав контактів із ним, добуваючи собі вже тим довір'я. Це довір'я поглиблювалося в тракті самих розмов, тим більше, що «Юно» Навроцький, як його популярно називалося, був одним із голов Українського Студентського Союзу, старшиною УСС та УГА, одним із засновників УВО і до 1926 р. членом її Начальної Команди. Усуваючися сам завжди в тінь, він зумів дискретно піддати неодну здорову ідею, стаючися природним посередником між двома ґенераціями.

Це, м. ін. із розмов із сотн. Навроцьким зродилася ідея «студентського трьохденника», для ознайомлення післявоєнного студентського покоління із працею попередників (для всебічного усвідомлення студентської традиції). Імпрезу організувало студентське ідеологічне (націоналістичне)

видно у статтях Юліяна Редька.[26] Найбільше систематично розробив він це питання у пізнішій статті *Студент-громадянин*, але пластичніше представлена проблема у статті, зверненій до молодших товаришів, що щойно зачинали студіювати, яка — парадоксально — затитулована *«Libertas academica»*. Вийшовши від життерадісної студентської безтурботности, яка так гарно відбилася в поширенім «Gaudeamus», Редько критикує одночасно «буршівську» інтерпретацію академічної свободи, що обмежувалася до «пісні, вина та жінки», і яка із Німеччини XIX-ого століття поширилася по всій Европі. Та свобода чужа для молоді, вихованої на засаді великого Каменяра, що кликав пам'ятати, що «на тобі мільйонів стан стоїть». Автор звернув увагу на ориґі-

---

товариство, — студентська «Філія Т-ва Наукових Викладів ім. П. Могили». Цикл доповідей мав наступні теми (див. «Студентський Шлях», 3—4 ч. за липень-серпень 1931 р., 96—97 стор.).

Субота, 23. V. 1931: д-р Р. Дашкевич: Культурно-освітня праця студентства і стрілецький рух перед війною.
О. Охримович-Залізнякова: Участь жіноцтва в студентському житті.

Неділя, 24. V. 1931: проф. д-р В. Старосольський: Довоєнна й післявоєнна молодь та завдання молоді під сучасний момент.
д-р Й. Когут: Діяльність Українського Студентського Союзу за останні роки діяльности.

Субота, 30. V. 1931: д-р Т. Бурачинський: Студентська молодь на переломі XIX і XX ст.
студ. Р. Паладійчук: Студентська довоєнна преса.

Був проект всі доповіді публікувати у студентськім журналі, але, на превеликий жаль, ніхто із старших доповідачів (які говорили всі вільно, і не мали готових рукописів) не мав змоги доповіді опрацювати до друку. Тільки студія Р. Паладійчука з'явилася згодом у «Студентськім Шляху» (ч. 5—6 за вересень-жовтень 1931 р., 120—126 стор.) і мала навіть своє послідовне продовження у студії І. Вітушинського: *Післявоєнна преса українського студентства в Галичині* (7—8 ч. за листопад-грудень 1931 р., 156—160 стор.). Дохід із цих імпрез (як на цей час дуже високий!) у сумі 110 зл. п. жертвовано на «Студентський Шлях».

Як бачимо, замість робити малообосновані докори, як це напр. мало місце у репортажі тижневика «Нова Зор'я» при реферуванні про перебіг Студентської Конференції (21. IV. 1932), мовляв студентство на відтинку культурно-освітнього життя зробило «сердешно мало» (що виправдано знеохочувало студентство й поглиблювало кризу між ґенераціями), сотн. Й. Навроцький вмів студентству підсувати ініціятиву до творчої праці, чи до пожиточного й шляхетного співзмагу.

[26] Всі статті вміщені в місячнику «Студентський Шлях». І. *Золота легенда українського студентства;* 1—2 ч. за травень-червень 1931 р., 34—36 стор. 2. *Libertas academica* (під ініціялами Ю. Р.); 3—4 ч. за липень-серпень 1931 р., 54—57 стор. 3. *Не на один день* (Ю. Р.); 5—6 ч. за вересень-жовтень 1931 р., 105—107 стор. 4. *«Gloria victis»* (Ю. Р.); 7—8 ч. за листопад-грудень 1931 р., 142 стор. 5. *Студент-громадянин;* 2—3 (10—11) ч. за лютий-березень 1932 р., 45—49 стор. та 4 (12) ч. за квітень 1932 р., 77—81 стор.

нальну інтерпретацію українців академічної свободи, і він сконстатував, що ми справді можемо бути щасливі, що не потребуємо між чужими шукати вияснення академічної свободи та вказівок, як провести часи студентствування. Нав'язуючи ще раз таки до студентської традиції, переданої попередніми поколіннями, автор каже:

> Ледве, чи студентство будь-якого іншого народу мас в своїй історії такі гарні сторінки, як саме українське. Цілий еманципаційний рух нашого народу по цей і по той бік Збруча від початку XIX-го століття, до сьогодні — це у великій мірі праця українського студентства. Український студент все й усюди на першому місці клав громадське й народне добро, за нього боровся словом та ділом, йому у жертву приносив особисте щастя, кар'єру, життя. Замучені у снігах Сибіру, поляглі під Крутами, закатовані за дротами та за решіткою — це наша ясна традиція, писана важким трудом та благородною кров'ю. Це наша українська «лібертас академіка», осолоджена почуттям сповненого обов'язку, опромінена високим ідеалом. Так розуміє її величезна більшість нашого студентства, на таких основах ведуть свою працю всі наші студентські організації, починаючи від малої клітини, якою є повітова секція, кінчаючи центральними студентськими установами.

Справді, важко було б дати більше ідеалістичну й ідеалізовану картину українського студента. Але ставлячи так високо студентську гідність і честь, Автор наголошував постійно не його елітарність, але його жертвенність і його с л у ж б у, як це видно ще краще із наступного зіставлення прав та обов'язків українського студента:

> Український студент — це лицар світла, лицар поступу й лицар — п р а ц і! Він має величезні п р а в а, але й величезні о б о в ' я з к и. В нас так мало провідників, так мало інтеліґентів, так мало людей, що мають охоту, силу й уміння захопити масу та повести її за собою. Студент — це людина, якій пощастило здобути вищу освіту, вибитися з темної маси на верх. Йому н е в і л ь н о засклепитися у своїй науковій праці й забути про тих, що від нього менше щасливі. Становище студента й молодість, повна енергії, сили та розуму, — це ті два чинники, що дають кожному з нас не тільки право, але й накладають обов'язок бути провідником у своїм середовищі, — зокрема тоді, як нема там людини, яка сповнила б те завдання чесно та вміло; бути зразком робітника-рядовика там, де провід спочивас в надійних та досвідних руках.

Не диво, що одну із своїх дальших статтей Ю. Редько закінчив патетичним закликом до товаришів-студентів — «апостолів ідеї» — зверненням Христа до учнів-апостолів, що йшли в широкий світ із світлом Його науки:

> Ви сіль землі... Ви світло світу. Запаленої свічі не ховають під глечик, але ставлять на свічник, — нехай світить усім, що в хаті. Так нехай світить світло ваше перед людьми! (Мат., V, 13—16)

Стаття, з якої цитати читаємо, була вміщена в тім самім числі, що й стаття М. Дужого про суспільну працю українського студента, і це й зрозуміло, але й дуже характеристично, як багато уваги прикладалося до формації студентства, — але, парадоксально, у цьому самому числі була й згадувана полемічна стаття, яка мусіла спростовувати відомі закиди з боку старшого громадянства. Можна уявити, скільки озлоблення вони посіяли. На щастя, відповідь студентства пішла в дуже позитивному напрямі: давати спростування фактами, не сепаруючися від старших, а співдіючи з ними і серед них. І тому для нас сьогодні найцікавіші факти, бо слова без фактів мало переконують.

III

У збереженні фактів основну ролю відіграв місячник «Студентський Шлях», якого постання в'яжеться з тим самим 2-гим студентським Конґресом у березні 1931 р., що покликав до життя постійну централю з Екзекутивою. Підготовляючися до Конґресу, ініціятори подбали про видання «однодневки». Вправді вже у вступній статті тієї однодневки виразно підкреслено вагу власного органу для правильного розвитку студентської Централі, проте ініціятори не вірили, що зможуть починові запевнити тривалий успіх за браком фондів: однодневка вийшла без сотика основного капіталу, — за позичені гроші. Перші її примірники розкольпортовано на Конґресі, і вони настільки подобалися, а сам Конґрес був настільки успішний, що видавання рішено за всяку ціну продовжувати, і то як місячник (який — щоправда — здебільша виходив подвійними числами, тобто насправді був двомісячником!). Це тільки підтверджувало правильність констатації інавґураційної вступної статті (непідписаної, — авторства М. Дужого):

> Організація й Ідея — два поняття так тісно зв'язані зо собою, що одне без другого відразу засуджене на смерть. Ідея родить організацію, і навпаки: організація одиноко дає повну можливість здійснювати ідею. Але до цього є конче потрібне виявлення ідеї назверх.

Студентство зрозуміло, що покликаний до життя Союз Українського Студентства під Польщею (СУСОП) без власного органу не зможе розвинутися, і тому всебічно підтримало свій орган.[27] Сама назва — виявляла повне розуміння традиції: ініціятори свідомо нав'язали назвою до передвоєнного органу Українського Студентського Союзу «Шляхи».

Говорячи про «Студентський Шлях», як про важливе історичне джерело, треба згадати, що обидва його редактори — М. Дужий та В. Янів[28] — були студентами історії, і їхні студії незаперечно віддзеркалилися у способі редаґування місячника, який поруч із проблемними статтями мав дуже багатий інформативний відділ дописів із життя студентських громад та секцій, як теж хроніку поточного життя. Також серед статтей поруч із актуальною студентською проблематикою чимало уваги присвячено історії студентського життя, — ще один доказ, як дуже тодішнє студентство звертало увагу на традицію; всупереч поши-

---

[27] Величезну, і досі ніде належно не відзначену заслугу в утриманні «Студентського Шляху» відіграв перший адміністратор, студ. прав Богдан Занько, який зумів наладнати сітку кольпортерів, натхнути їх відповідним запалом, і призвичаїти до точної платности зобов'язань. Зачавши без сотика власних фондів, Видавництво зуміло не тільки втриматися, але й перейти до видавання популярних брошур, величезним — як на той час і на галицькі умови — накладом (10.000), — в цій серії вийшли, м. ін., обидві Крутянські брошури: Б. Романенчука та В. Янева, а згодом видано навіть збірку в'язничих поезій Б. Кравцева («Сонети й строфи»). Після відходу Б. Занька — після однорічної жертвенної праці — наступила в адміністрруванні певна криза, але орган всетаки втримано. За деякий час прийшов знову здібний адміністратор студ. Богдан Борщ, який вправді не виявив тої самої меткости в розбудові сітки кольпортерів, що його попередник, але зумів запевнити постійний прихід із анонсів.

[28] Як згадано, М. Дужий зредаґував однодніївку та 14 перших чисел місячника. В. Янів обняв редакцію в липні 1932 р., звільнившися після відбуття каденції із обов'язків голови СУСОП, і на свому посту залишився аж до хвилини арешту у червні 1934 р. та заслання до концентраційного табору у Березі Картузькій, зредаґувавши на свому посту 24 чисел. Останні два випуски «Студентського Шляху»: 7—8 (39—40) число за липень-серпень 1934 та 9—10 (41—42) число за вересень-жовтень 1934 р. вийшли стараннням молодших студентів, які залишилися на волі і намагалися за всяку ціну утримати традицію. Але ж польська адміністрація припинила появу місячника, арештуючи одночасно відповідального редактора, студ. Омеляна Матлу, та засилаючи його також до Берези Картузької.

реному тепер поглядові, початково ідеологічна проблематика не була узгляднена у «Студентському Шляху».

З історичного погляду насамперед важливий звіт організаційного референта Центрального Студентського Комітету на 2-гу Краєву Студентську Конференцію у Львові, вміщений під прізвищем Автора — Степана Мілянича п. н. *Життя й праця українського студентства під Польщею*.[29] Звичайно, стаття важлива насамперед для загальної історії українського студентства, бо вона подає структуру студентського об'єднання на початку тридцятих років та його — доволі точну — статистику. Але ж, статистика важлива для оцінки активности у культурно-освітнім секторі, зокрема якщо йдеться про порівняння діяльности студентства «десятих років» (Українського Студентського Союзу) та «тридцятих років» (Союзу Українських Студентських Організацій під Польщею). Знову ж загальна структура студентської Централі й централізованого життя зразу вказує на місце культурно-освітньої діяльности в самій таки організації. Залишаючи докладнішу аналізу чисел та загального життя студентства для одної з наступних студій, хочу коротко сказати, що число українського студентства під Польщею на переломі 1930 та 1931 рр. виносило 2850—2900 студентів,[30] тоді як Український Студентський Союз об'єднав у 1913 р. 1786.[31] Консолідацію студентства утруднював у 30-тих рр. факт, що тільки 55% студіювало на українській етнічній території (у Львові), бл. 9% закордоном (і вони тільки рідко приїздили на ферії до краю!), а решта була розкинена у високошкільних центрах на етнографічних землях Польщі й у Данціґу (разом бл. 36%, отже більше ніж третина!). Якщо порівнювати числа студентів із 1913 та 1931 рр. у відсотковому зрелятивізованню, то число зросло за 18 літ на 61%; але ж у порівнюванні діяльностевого потенціялу не можна брати тільки чисел, бо як, напр., ми згадали, студенти, які студіювали закордоном, в умовах польського режиму могли тільки вийнятково вертатися домів в часі ферій (і якщо їх при діяльності не брати до уваги, то число студентів у 1931 р. є вище тільки на

---

[29] 1—2 ч. за травень-червень 1931 р., 16—30 стор. Число вийшло перед описаним конфліктом на Загальних зборах «Просвіти».

[30] Деякі важливі точніші дані: Студенток було 365, тобто прибл. 13%; З Галичини походило бл. 2700, з Волині й Півн. Земель — 200 (ледве 6,9%!).

[31] Дані на підставі статті д-ра О. Когута н. т. *Статистика українського студентства в Австрії*, вміщено в місячнику *Шляхи*, ч. 8—9 за 1. XI. 1913 р. Передвоєнний студентський журнал майже недоступний на еміґрації. Передрук статті завдячую сотн. Й. Навроцькому із Вінніпеґу, який й досі цікавиться студентською проблематикою.

46%!). Проте, при розцінюванні діяльности ще треба прийняти до уваги, що передвоєнний «Союз» був організацією легальною (статутовою), чим ніколи не був СУСОП, який в консеквенції стрічався постійно із далеко більшими перепонами в діяльності.

Організація студентства була подвійна й паралельна: в самодопомогових, чи студійно-фахових товариствах в місцях студій і в реґіональних студентських секціях в місці походження (в місці замешкання батьків). Коли перша категорія товариств мала підставове значення для загальної студентської активности та його змагання до об'єднання, тоді реґіональні секції вели практично цілу культурно-освітню працю на місцях.

Реґіональні Секції (які можна б назвати також «земляцтвами») в ґенезі були зв'язані із довоєнним Українським Студентським Союзом, — коли вони були насправді в той час його філіями. Але з хвилиною розв'язання Союзу польською адміністрацією (1921 р.[32]), Секції втратили свою правну основу, і автоматично перестали діяти. Тому що Централя відновилася щойно 1931 р. і що вона ніколи не була леґалізована, Секції мусіли шукати для себе нових правних форм, і в переважній кількості вони найшли ті форми, як Секції при Філіях «Просвіти».[33] Звичайно, вже ця формально-статутова пов'язаність із культурно-освітніми товариствами мала вирішний вплив на зміст діяльности; інша річ, що вибір правної форми не був чисто випадковий, і його не можна вияснювати виключно тільки потребами леґалізації, але студентство шукало саме там пристановище, де воно вже найбільше виявилося в своїй діяльності.

С. Міляніч подає, що в повітових секціях було зорганізованих тільки бл. 61% усього студентства, і як причину подає: розпорошеність студентства в гірських повітах, яка унеможливлювала — зокрема при малім загальнім числі студентства — його організованість (як приклад подає він, що у 4 повітах без власної організації було по 15 студентів!). Знову ж у великих повітах витворювалося сильне ядро, яке однак не охоплювало студентства на периферії. Найкраще зорганізовані були невеликі повіти, із розмірно малою кількістю студентства, яке однак було зосереджене біля повітового міста. В малих товариствах контроля

---

[32] ЕУ/І, 963 стор.

[33] На 50 існуючих реґіональних секцій студентства в 1931 р. 34 було секціями при Філіях «Просвіти», 4 при кружках «Рідної Школи» чи при спортових товариствах, 3 мало кооперативну форму (але ж у 1931 р. їх розв'язано, й вони шукали за новою формою леґалізації). Тільки 9 повітових «земляцтв» мало свої окремі статути (5 «Молодих Громад», 4 студентські товариства).

активности була краща, але також студенти, стрічаючися часто, більше дружили зо собою.

Стаття С. Міляничa згадує (тільки поверхово) про ще одну категорію студентських товариств, які однак в дійсності відіграли підставову ролю в студентському житті, а саме про ідеологічні товариства. Їх треба назвати також у зв'язку із культурно-освітньою працею студентства, бо насправді із ідеологічного товариства — конкретно від Філії Товариства Наукових Викладів ім. Петра Могили виходила ціла ініціятива до праці, а 1931/32 р. це Товариство само активно ініціювало культурно-освітню працю, як один із виявів своєї внутрішньої діяльности, бажаючи в цей спосіб статися моделем для інших студентських товариств.

Згадане Товариство не було численне: 1930/31 р. воно нараховувало 159 членів,[34] а в 1931/32 р. число зменшилося ще більше: до 111, отже Т-во гуртувало менше ніж 10% студентів Львова (число студентів у Львові С. Міляничa подає на 1550—1600); у всякому разі число членів було далеко менше, як це з історичної віддалі могло б видаватися; до цього ж фреквенція на сходинах дуже сильно коливалася (між 64 і 25 % членів), що вказує в основному на те, що студенти не перебували постійно у Львові, але також і на загально відоме в студентському житті явище, що фреквенція падає в сезоні перед іспитами (у Львові: у третьому триместрі, зокрема в червні-травні!). Але ж товариство було дуже активне, і воно надавало тон цілому студентському життю, і чи не всі голови СУСОП-у (та більшість членів Екзекутиви) були членами цього товариства. Воно й ініціювало культурно-освітню роботу.

Пласт у конкретному відтинку часу був вже адміністраційно заборонений, і тому т. зв. старші пластуни (тобто, здебільша, пластуни-студенти) не могли проявлятися на студентському форумі, як організована сила. Але ж, індивідуально старші пластуни проявилися в 30-тих роках у великій мірі, як студентські провідники. До цього ж, ще одна подробиця характеризує дуже вимовно вплив старшого пластунства на тодішньому студентському форумі: С. Міляничa, збираючи свої статистичні дані, перепровадив одночасно опит, з якого виникало, що 2/3

---

[34] Див. В. М. Я(нів): *З діяльности філії Товариства Наукових Викладів ім. П. Могили у Львові* (за 1930/31 р.); «Студентський Шлях», 5—6 ч. за вересень-жовтень 1931 р., 127—129 стор. і, згодом, вдруге: В. М. Я(нів): *З діяльности філії Товариства Наукових Викладів ім. П. Могили у Львові* (за 1931—32 р.), там таки 11—12 (19—20) ч. за листопад-грудень 1932 р., 271—274 стор.

тодішнього студентства не курило, а принайменше половина була повними абстинентами від алькогольних напитків![35]

Товариство Українських Студентів-Католиків «Обнова» було засноване щойно в половині 1930 р., — воно згуртувало не більше 100 членів, і на студентському терені не проявило більшої діяльности назовні.[36] Каменярський рух молоді, згуртований біля Української Радикально-соціялістичної Партії, обмежився до культурно-освітньої праці у власних самоосвітніх та самовиховних гуртах дорасту.

С. Міляннч — зрозуміло — більший натиск поклав на організаційний момент, і для нього основним завданням було зібрання статистичних даних, щоб після вступного етапу можна було працю доцільно розплянувати. Його інформації про культурно-освітню діяльність були радше спорадичні; крім цього, без відповідних попередніх інструкцій звіти були дуже неоднорідні. Всетаки, вже у цьому вступному огляді є докладніше з'ясована діяльність сьоми студентських повітових секцій, а про Волинь та про Лемківщину є тільки загальна ілюстрація умов праці: на Волині колосальний натиск польської адміністрації на українське організоване життя; на Лемківщині жахлива незаможність населення, що зумовила, що із тої частини країни студіювало тільки 15 кандидатів, а розпорошення їх на просторі кількох повітів зовсім унеможливлювало правильний контакт і наладнання організаційних форм співдії. З тих неповних і несистематичних інформацій про 7 повітів[37] можна зробити наступний підсумок: 186 відчитів, а крім цього 113 організаційних поїздок в терен та 21 аматорських виставок. В трьох випадках є виразна згадка про опіку над стрілецькими могилами, зокрема ж про реєстрацію воєнних могил в цілому повіті. В одному випадку є згадка про переведення збірок на громадські потреби, при чому гурток пожертвував від себе приходи із 4 виставок у сумі 310,50 зол. Угнівщина виявила дуже корисну ініціятиву, постаравши за рівновартість 100 ам. дол. (як на ті часи, і як на умови Галичи-

---

[35] Цит. стаття, 30 стор. При нагоді треба спростувати неправдивий — доволі поширений тепер — погляд, мовляв молодь «30-тих років» не курила й не пила з політичних мотивів, щоб в той спосіб бойкотувати польські монополі й не посилювати із кишень українського студентства польського державного скарбу. Ото ж, т. зв. антимонопольна акція в українській спільноті поширилася щойно у грудні 1932 р., в зв'язку із екзекуцією св. п. Д. Данилишина та В. Біласа, а цитовані дані стосуються початку 1931 р.

[36] ЕУ/І, 958 стор.; ЕУ/ІІ, 1803 стор.

[37] Белз, Камінка Струмилова, Перемишль, Радехів, Сокаль, Угнів, Яворів.

ни, величезна сума!) 5 мандрівних бібліотек із 50-ти томами кожна.

Саме неорідність тих початкових звітів, їх неповність та несистематичність призвели до рішення при видаванні інструкцій дати також точний зразок річного звідомлення. Інструкції видано перед літніми феріями 1931 р., але вони початково ще не усунули розбіжності у праці й у звітуванні. Все ж звітування стало жвавішим, і всі числа «Студентського Шляху», які з'явилися після ферій 1931 р. мали чимало інтересних дописів із місць.[38] Жвавіше звіти із культурно-освітньої праці на місцях зачали напливати перед черговим (3-ім) Студентським Конґресом, що є самозрозуміле, якщо зважити, що вони мали статися складовою частиною загального звіту. Сам Конґрес відбувся 20—22 березня 1932 р.[39]

IV

До свойого Конґресу тодішнє студентство готовилося дбайливо: вправді звіт із культурно-освітньої діяльности студентства входив у загальний звіт голови, що був друкований щойно після Конґресу,[40] але ж він сам був зладжений скоріше і видрукований вже в числі «Студентського Шляху»,[41] яке було розкольпортоване в часі Конґресу, щоб делеґати мали змогу докладно

---

[38] В 5—6 ч. за вересень-жовтень 1931 р. подано на 130—135 стор. інформації (ще доволі короткі!) про працю студентського гуртка «Рідної Школи» у Львові, студентських Секцій в Новім Селі, Підволочиської округи, Збаражчини, Городенщини, Делятинщини, Стрийщини та Луччини. Огляди в наступному числі (7—8 за листопад та грудень 1931 р.) були присвячені діяльності фахових об'єднань у Львові, але вже в 1 (9) ч. за січень 1932 р. є інформація про Камінку Струмилову, а в 2—3 (10—11) ч. за лютий-березень 1932 р. знову про Камінку Струмилову (огляд праці за 10 літ), Сокальщину, Бережанщину, Теребовельщину та Городок Ягайлонський. Ці звіти вже основніші, і видно позитивний вислід інструкцій.

[39] М. Дужий: *Новий етап в житті українського студентства* (з приводу III-го Красвого Студентського Конґресу у Львові). «Студентський Шлях», 7—8 (15—16) ч. за липень-серпень 1932 р., 148—152 стор.

[40] В. Янів: *Світла й тіні в студентському житті* (Звіт I-го Голови СУСОП-у з діяльности Репрезентації за 1931/32 р.). Там таки, 152—166 стор. І сам звіт голови, і інформація, реляціонуюча про Конґрес були опубліковані щойно в 3 місяці після Конґресу, бо негайно після Конґресу серед студентства мали місце більші арешти, і арештовано м. ін. також автора цих рядків. Звичайно, ці арешти мали вплив і на послаблення праці цілої Репрезентації, і нормальна праця почалася після звільнень арештованих — на початку червня.

[41] В. Янів: *З діяльности студентських секцій в 1931 р.* (На основі 26-ти звітів). «Студентський Шлях», 2—3 (10—11) ч. за лютий-березень 1932 р. 39—45 стор.

ознайомитися з цифрами, що стосувалися їхньої праці на місцях, щоб числа евентуально справити чи доповнити, а зокрема обмінятися думками, як ще більше уніфікувати працю й звітування, а насамперед, як її ще більше пожвавити.

І сама стаття, і звітування на Конґресі були доволі критичні, і з огляду на те, що Студентський Провід не був вдоволений, що ледве 26, отже ледве половина Секцій звітувала, і в зв'язку із тим, що тільки 5 Секцій притрималося докладно інструкції, як звітувати. Вражала завжди ще певна невловимість, яка призвела автора статті-звіту до ось яких зауважень:

> При укладанні загального звідомлення важко порадити собі з такими місцями, як напр.: «Крім цього, члени Проводу й гуртка брали участь у рефератах на теми господарські й загально-освітні по селах, в основуванні читалень, у працях кружків ‚Рідної Школи' і кооператив. Заходом членів гуртка влаштовано впродовж літа к і л ь к а вистав по селах (зо звіту Яворівщини). Зовсім так, наче б не було числівників в нашій мові. Крім цього, не подано, хто й де працював. Звичайно, до такого звіту не можемо мати довір'я, а крім цього не знаємо, що конкретно зроблено.

Після перерахування всіх звітів, — із названням всього істотного, що далося в цифрах чи фактах схопити, ішов ще загальний циферний підсумок, зробленого за 1931 р., який однак — як це виявилося згодом — був тільки провізоричний, і тому цього підсумку не цитуємо на цьому місці. Натомість даємо наступну загальну оціночну характеристику:

> На 26 секцій проявило зразкову діяльність дві, вповні задовільну — 6, задовільну — 11, «невлозиму» — 3, ніякої діяльности не проявило чотири!

Як бачимо, критерій оцінки прикладено доволі вимогливий! Якщо зважити, що Конґрес відбувся в часі триместру, отже студенти були п о з а місцем своєї культурно-освітньої діяльности, що звіти мали бути надіслані на два-три місяці п е р е д Конґресом (щоб можна було вчасно підготовити звіт, який мав бути опублікований!), що — врешті — до цієї пори не вимагалося звітности, а звітність була утруднена неоднорідністю складових частин, що — отже — звітність спиралася виключно на громадським виробленні членства, то надіслання у визначеному терміні половини звітів не було вже аж таким великим недотягненням. Але ж, саме в стилю доби лежало вдоволюватися не малим, а найбіль-

шим. Тому сама стаття була вміщена скоро, щоб мати дисциплінуюче значення, тобто щоб всі почулися вражені в своїй благородній амбіції «не пасти задніх». До амбіції було найлегше промовити на форумі, яке давало змогу конфронтації, — отже на Конґресі, де критиці підпадали не тільки Централя й її органи, але й низові клітини. Якщо Централя із свойого боку давала певне максимум, тим різкіше можна було промовити до сумління загалу.

Але ж сама стаття мала не тільки дисциплінуючі, але й виразно педагогічні моменти, якщо вона кінчилася таким визвуком:

> Висновки залишаю читачеві. Не назвав я при обговоренні ні одного прізвища, не підніс нічиєї заслуги, бо боявся скривдити тих, які працюють, бо кожна жертвенна праця є в рівній мірі гідна вирізнення. Не хочу витворювати враження, наче б то товариства, що про них нема згадки в мойому підсумку, не працюють. Моїм бажанням є лише, щоб ця стаття стала стимулом до надіслання звітів із діяльности всіх товариств! Наведені цифри характеризують лише наші хиби й прикмети, дозволяють вглянути в глибину нашого життя й внести в нього відповідні справлення! Можливо, що є в мойому підсумку неточності: це буде насамперед виною тих товаришів, які прислали несумлінні звіти. А втім пам'ятати треба, що ніякий опис не є рівновартний із самим життям, а ніякий підсумок не з'ясує повністю наших змагань.

Цей педагогічно-дисциплінуючий підхід не залишився без наслідків: Деякі доповнення до звіту прийшли таки на самім Конґресі від делегатів із місць, — деякі нові звіти прийшли зараз після Конґресу. І так, в продовженні статті-підсумку, яке появилося вже в квітневому числі «Студентського Шляху», під цим самим наголовком,[42] можна було покористуватися дев'ятьма новими звітами, з чого два були доповненнями попередніх (на підставі саме обговорення на Конґресі), і вони виповнювали цифрами прогалини, а 7 було нових! Таким чином, зараз після Конґресу скількість звітуючих осередків збільшилася на 33. Коли сама схема нового звіту та спосіб підсумовування праці цілковито нав'язували до попередньої статті, то вона була також прямим її

[42] Наголовок статті затримано для підкреслення тяглости, але автор змінився, і це доповнення написав М. Дужий, що є зрозуміле, як пригадати, що автор початкового підсумку саме був у в'язниці. Зрештою, це продовження статті у відсутності автора початкової вказувало на бажання континуації праці за всяких умов, і навіть на перекір всім перепонам! Продовження М. Дужого у 4 (12) ч. за квітень 1932 р. на 72—76 стор.

продовженням в бажанні стимулювати активність студентства. Стаття каже, що огляд був би далеко яркіший,

> якщо б усі студентські повітові організації на час прислали свої звіти. Не від речі буде тут вдруге запитати: чому досі ще нема звітів із Перемишля, Станиславова, Тернополя, Самбора й ін.? Ачей їх делеґати врочисто запевняли, що студентство їхніх округ працювало й працює. Делеґат перемиського студентства навіть дорікав «Студентському Шляхові», чому нема в ньому вісток про працю студентства його округи. Делеґат із Станиславова згадував про 90 рефератів по сільських читальнях підчас ферій, тощо... Віримо, що до наступного числа «Студентського Шляху» матимем всі бракуючі звіти...

Справді, деякі нові звіти — що правда не всі бракуючі! — надійшли й у передвакаційному числі «Студенського Шляху» за 1932 р.[43] маємо новий підсумок М. Дужого із інформацією про 5 нових осередків. Якщо зважати, що один із цитованих звітів (Нижнів товмацької округи) був лише індивідуальним звідомленням двох студентів, то разом М. Дужий покористувався 37 звітами, коли впроміжку постало 3 нові Секції, отже загальне число Секцій збільшилося до 53. Таким чином звіт надіслало 69,8% існуючих Секцій. Загальний підсумок М. Дужого представляється ось так:

> Більшість секційних звітів охоплює лише ферії 1931 р., деякі цілий останній рік. На 37 клітин зразкову діяльність проявило 5, вповні задовільну 10, задовільну 14, певловиму — 4, ніякої 4! Підсумовую тільки те, що є безсумнівне. І так, маємо у звітах точні інформації про 308 студентів(-ок), про охоплення їхньою працею докладно названих 193 місць, при чому відбуто 699 поїздок на села із відвідинами читалень «Просвіти», кружків «Рідної Школи», тощо (переведено м. ін. 63 люстрації читалень, прочитано 443 популярні доповіді, переведено 12 анкет, відбуто 181 індивідуальну поїздку на села, без точнішої специфікації, чи це були поїздки із доповідями, чи люстрації, чи поїздки для переведення Загальних зборів). Прочитано 69 доповідей для студентства та інтеліґенції. Влаштовано 111 театральних вистав, 86 концертів, свят та академій, 14 літературних і чайних вечорів, 21 фестинів, 43 забав та вечорниць, 5 курсів, при чому на двох з них викладачами були студенти, 31 виступів хору й орхестри (поза ви-

[43] 5—6 (13—14) ч. за травень-червень 1932, 109—118 стор. Під постійним наголовком додано ще в підтитулі: Доповнення на основі п'яти нових звідомлень та загальні підсумки.

ступами на своїх власних концертах). Засновано 67 різних товариств (читалень «Просвіти», Кружків «Рідної Школи», самоосвітніх та ощадностевих гуртків, тощо). Постійно ведено 62 різні товариства.

Давши цей підсумок, М. Дужий залишає висновки для майбутнього історика студентського руху, що матиме вже історичну перспективу, але ж сам він з перспективи 20-ти років хоче дати певне порівняння праці студентства Українського Студентського Союзу та СУСОП-у, і нагадує на підставі відомого нам звіту за 1911/12 рр. наступні дані:

> У звіті... читаємо, що на 32 повідові Секції У.С.С. (з чого 4 у Львові) 4 секції не прислали звіту, а 6 не проявило жадної діяльности, а деякі прислані звіти — так, як у нас — були неточні. Заходом діяльних Секцій відбуто за рік 586 просвітних доповідей, люстрацій, зборів та сходин; засновано 14 нових культурних товариств (5 читалень «Просвіти», 7 кружків «Січей», 2 кружки «Сільського Господаря»), уладжено 21 підготовних курсів і курсіх для неграмотних та 1 курс загальної освіти у Львові. Влаштовано 48 аматорських вистав, концертів та свят в пошану Т. Шевченка та М. Шашкевича, а крім цього майже всі секції занималися збіркою пожертв на «Рідну Школу» і на Ювілейний дар Франкові.

Давши поруч ці два підсумки, М. Дужий має певні сумніви, чи можна робити якісь точніші порівняння. Числа говорили дещо в користь студентства 30-тих років,[44] але М. Дужий вірно зауважує, що число студентів у 1930-тих рр. було незрівнянно більше. Проте, знову ж студентство 30-тих років не мало відповідних рямок своєї праці, — його Централя не була леґалізована, а секції працювали на найрізнорідніших статутах, що утруднювало контролю й координацію. Проте, чи не найважливішою перепоною були постійні арешти студентських кадрів 30-тих років, які, зрештою, часто мали саме на меті не що інше, а припинити його ідейну працю серед широких верств нашого народу.

---

[44] Загальна кількість поїздок на села: 586 у «десятих рр»., — 699 у «тридцятих»; основано нових товариств: 14 і 67, аматорських виставок та концертів було 48 та 197 (і ці числа дуже важливі, якщо зважити, скільки підготови саме такі виступи вимагають). На початку століття було багато більше курсів (які теж вимагали великого вкладу енергії): 22 проти 5, але знову за те студентство «тридцятих років» мало 21 фестинів, 31 виступів хору й орхестри на імпрезах інших товариств, 43 вечорниць, з яких частина була напевно виявом внутрішньої діяльности самого студентства, але частина була подумана, як громадська діяльність для зорганізування відповідного дозвілля для нашого селянства чи ремісництва.

Звичайно, присвячена увага культурно-освітній діяльності мусіла принести свої овочі, і в часі ферій 1932 р. ця праця в терені послідовно продовжується; росте також і звітність. І так, на черговий — 4-тих — Конґрес, який відбувся у Львові в днях 21—23 березня 1933 р.,[45] був знову готовий звіт із культурно-освітньої діяльности, і він був вміщений поруч із загальним звітом Голови СУСОП-у у тому самому числі, що й звіт із перебігу Конґресу.[46]

Звіт охоплює цим разом працю 34 секцій, що могло б вказувати на деяку стабільність, але ж треба пригадати, що підсумовуючий остаточний звіт за 1931 р. був — власне — готовий після доповнень в 3—4 місяці п і с л я Конґресу; в 1933 р. до звіту за 1932 рік не роблено вже ніяких пізніших доповнень. Але й навпаки: якщо зважити, що за 1932/33 рік зросла кількість Секцій від 53 до 65, то звіти прислало тільки 52,3%, коли в попередньому році звітувало 69,8%, хоч напевно при дальших стараннях можна б було початкові інформації скомплетувати. Дуже цікаво, що 21 осередків прислали свої інформації вдруге (отже вони звітували і за 1931 і за 1932 рр.). Деякі звідомлення були вже попередньо повністю вміщені у «Студетському Шляху», — їх було 12. В загальному, Секції притримувалися при звітуванні запитника, і тому відповіді були доволі точні; вони уможливили зіставлення вислідів праці у підсумовуючій таблиці, де циферно схоплено за Секціями різні роди діяльности, яких то категорій названо 37. Сама таблиця, незаперечно, настільки цікава, що вміщаємо її фотокопію. (Див. 196—197 стор.). При великій відчитності звітів, деякі Секції не досягли належної стислости, вимаганої до статистичного зіставлення, і тому їх у таблиці пропущено, але таких Секцій було мало (4). Тому таблиця стосується тільки 30 Секцій.

Вже на перший погляд було видно, що праця за звітний рік чисельно зросла, але й змістово поглибилася. Напр., скількість доповідей подвоїлася, а кількість організаційних поїздок навіть потроїлася. Сильно зросла кількість театральних виставок та

---

[45] Див. стаття *Граничні стовпи* (На маргінесі IV-го Краєвого Студентського Конґресу). Стаття сиґнована: н. р. — тобто «начальний редактор», яким був тоді автор цієї студії. «Студентський Шлях», 4—5 (24—25) ч. за квітень-травень 1933, 101—106 стор.

[46] Звіт голови: Дмитро Ш т и к а л о: *За один рік* (Огляд українського студентського життя на Західньо-українських Землях за час від 20. III. 1932 — 20. III. 1933), там таки, 107—121 стор. Звіт із діяльности культурно-освітнього реферату: М. Д у ж и й: *Громадська діяльність українського студентства в 1932 р.* (На основі 34 звітів); там таки, 135—140 стор. — із двома статистичними таблицями.

концертів. Єдино чисто розвагова діяльність (чайні вечори, забави, вечерниці) послабла (але й та тільки незначно). Посилення праці призвело автора статті, що він підготовив порівняльну таблицю досягнень за 1931 і 1932 рр., яка є доволі таки імпресіонуюча, так що варто подати її фотокопію (див. 198 стор.).

Нас може ще цікавити відсоток заанґажованих в праці студентів: конкретно названих активних студентів було 430 (а зорганізованих в названих Секціях було 697). Якщо зважити, що статистика студентства подавала цифру 2850—2900, — якщо від цієї цифри відняти бл. 200 незорганізованих студентів із Волині та 270 студентів, які студіювали закордоном, отже рідко верталися до дому й не були активні в Секціях, тоді залишається загальне число бл. 2400. З них найменше 18% (430) було активних по громадській лінії, але якщо зважити, що ледве половина секцій прислала звіти, то цей відсоток в загальному виносив найменше 30%, іншими словами що третій студент був заанґажований в культурно-освітнім секторі, а це вже є дуже високий відсоток, якщо зважити, що праця не була матеріяльно винагороджувана, а моральна винагорода це було виключно свідомість добре сповненого обов'язку. Звичайно, треба пам'ятати, що у цей час студентство стояло одночасно в авангарді революційної боротьби, яка абсорбувала чимало енергії, і в загальному підсумку треба ще збільшити відсоток студентів-активістів, і в сумі дістанемо дуже відрадну картину ідейного наснаження тодішнього студентського покоління. Звичайно, при тому треба врахувати й ролю «Студентського Шляху» в формуванні студентської прилюдної опінії, а сам підхід, щоб впливати на динамізування студентства цифернимн підсумками його діяльности, виявився дуже правильним, якщо можна судити із порівняння загальних звітів із двох років.

На жаль, на цьому систематичні інформації про культурно-освітню працю українського студентства 30-тих років обриваються: 1934 р. не відбувся Студентський Конґрес в звичайнім часі (в березні) з огляду на перевантаження студентських провідників іншими завданнями. Автоматично не підготовлено на березень традиційних звітів, — не було й звіту культурно-освітньої референтури. На марґінесі треба сказати, що студентство в тому часі готовилося до свойого культурно-освітнього конґресу, про що ще нижче. Але в червні 1934 виарештовано студентський актив (м. ін. всіх трьох перших голов СУСОП-у, в тому числі й урядуючого Ростислава В о л о ш и н а), і праця мусіла послабитися, а потім (на початку листопада 1934 р.) прийшла заборона «Студентського Шляху», і не було де містити звітів. Але це не

Ч. порядкове	Організаційний осередок	За час: від — до	Зорганізованих студентів (-ок)	Спільні сходини з реф. і дискусією	Основано												
					Нові Товариства							Гуртки при Т-вах					
					Читальні „Пр."	Кружки Р. Ш.	Сокіл-Луг	Спорт. кружки	Відродження	Інші	Театральні	Хорові й музичні	Самоосвітні	Освідомостеві	Спортові	Інші	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
1	Бережани . . .	1.XI.931 1.X.932	60	37	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	
2.	Борислав . . .	17.III.932 5.III.933	36	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
3.	Гвіздець . . .	1.VIII 931 1.X.932	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	
4.	Глиняни. . . .	10.VII.932 10.I.933	—	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
5.	Городенка . . .	1.V.932 1.X 933	—	15	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
6.	Городок к. Львова .	30.VI. 932 12.II.933	20	11	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	
7.	Дрогобич . . .	11.VII.932 11.II 933	—	2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	
8.	Зборів	1932 р.	27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
9.	Золочів. . . .	1.VI.932 1.III 933	37	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
10.	Коломия . . .	4.I.932 10.X.932	14	—	—	—	—	—	—	—	3	1	—	—	—	—	
11.	Миколаїв н. Дн. .	10.III 932 10 III.933	12	3	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
12.	Новесело к. Підвол.	1932 р.	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
13.	Перемишль . . .	15.V.932 4.III.933	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
14.	Перемишляни . .	1932 р.	16	6	—	—	1	—	—	—	—	5	—	—	1	—	
15.	Печеніжин . . .	1.I.932 17.I.933	22	9	—	1	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	
16.	Підгайці . . .	1932 р.	32	9	—	—	—	—	—	—	—	—	22	—	—	—	
17.	Підгайчики . . .	1.VII.932 1.X.932	8	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
18.	Рава Руська . . .	6.IV.932 15.VIII. 32	—	8	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
19.	Радехів	1932 р.	28	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
20.	Самбір	1932 р.	45	7	—	—	—	—	6	—	—	1	—	—	—	—	
21.	Старий Самбір . .	1.IV.932 1.III.933	20	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
22.	Сокаль	1932 р.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	6	8	—	
23.	Станиславів . . .	25.X.931 1.XI.932	61	28	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	
24.	Стрий	1.III.932 1.III.933	80	24	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
25.	Судова Вишня . .	1.VII.932 4.III 933	22	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
26.	Угнів	1.XI.931 30.X.932	22	10	3	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	
27.	Ходорів. . . .	1.VII.932 1.X.932	31	2	—	—	2	—	—	—	2	—	—	—	—	2	
28.	Чортків. . . .	10.IX.931 10.IX.932	41	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	
29.	Яворів	21.IV. 932 8.III.933	15	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
30.	Ярослав . . .	1932 р.	49	10	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	
	РАЗОМ . .		697	223	4	2	6	2	6	2	5	14	22	8	10	2	

Зорган. курси			Ведено				Переведено				Виголош.		Підготовлено — влаштовано					Фізична праця				
					Студенти																	
Культ.-освітні	Збірні лекції Р. Ш.	Інші	Товариства	Гуртки	Головами Т-в	Місць Виділових у Т-вах	Люстрації	Анкети	Загальні Збори	Фізичний вишкіл	Святочні промови	Виклади — реферати	Інші організац. поїздки	Свята - акад. - концерти	Театр. вистави — ревії	Дискусійні вечорі	Фестини	Чайні вечорі, вечерниці, забави	Студентів	Днів праці при „Нар. Домах"	Названих місцевостей охоплених діяльністю	Зазначена скількість активних і ініціят. студ.	Ч. порядкове
18	19	20	21	22	23	24	25	2	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41
—	—	—	10	11	—	—	22	—	12	—	—	38	4	6	35	—	7	7	29	60	23	35	1.
—	—	—	—	—	—	—	5	1	5	—	14	32	—	12	—	—	—	—	—	—	13	19	2.
—	1	—	—	—	—	—	—	—	8	—	—	49	—	4	2	—	1	—	—	—	8	—	3.
1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	1	—	1	2	—	—	1	—	—	—	4	4.
—	—	—	1	2	—	5	10	—	—	—	—	6	—	5	11	1	4	1	—	—	—	13	5.
—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	3	21	—	3	4	—	—	—	—	—	17	13	6.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	45	2	—	1	—	2	—	—	—	8	7.
—	—	—	—	—	—	—	16	—	—	—	2	34	—	3	1	—	3	2	—	—	20	25	8.
—	—	—	1	2	—	—	—	1	—	—	1	2	59	2	20	—	—	2	—	—	—	29	9.
—	—	—	—	7	—	—	22	4	5	—	—	29	—	8	2	—	—	2	—	—	29	12	10
—	—	—	—	—	2	11	7	—	8	—	2	36	—	2	9	—	2	5	5	39	12	7	11.
—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	9	2	—	2	—	—	—	7	—	12.
1	—	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	41	—	—	—	—	—	—	—	—	35	31	13.
—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	10	—	43	—	5	8	—	5	3	—	—	11	16	14.
1	1	—	—	10	1	6	6	—	1	—	—	32	—	7	13	—	11	2	—	—	8	19	15.
1	—	—	—	19	—	—	—	—	—	—	—	35	—	6	—	—	—	2	—	—	19	19	16.
—	—	—	—	—	—	4	—	—	3	3	—	3	—	—	4	—	2	—	—	—	10	6	17.
—	—	1	—	2	—	—	6	—	—	—	—	24	12	2	—	—	—	1	—	—	—	—	18.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	1	—	—	4	12	19.
—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	1	—	87	17	—	—	—	3	—	—	—	—	20.
—	—	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	9	—	1	—	—	3	2	—	—	4	14	21.
2	—	1	—	—	—	4	—	—	—	—	—	116	—	5	10	—	—	—	—	—	—	—	22.
2	—	—	—	—	—	—	3	—	6	—	—	155	3	—	—	—	—	—	—	—	—	30	23
—	—	—	10	8	—	—	—	1	—	—	49	64	230	12	39	—	6	3	—	—	35	60	24.
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32	44	1	3	—	—	1	—	—	—	—	25.
—	—	—	—	2	—	—	13	4	3	—	2	33	—	1	2	—	—	1	—	—	18	14	26.
—	—	—	—	—	—	3	6	—	4	—	—	58	—	4	17	—	10	2	—	—	28	18	27.
—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	9	2	—	7	—	—	—	—	28.
—	—	—	—	—	—	—	—	2	5	—	—	5	—	1	7	—	—	—	—	—	—	—	29.
2	—	1	—	4	—	5	—	—	—	—	—	22	—	8	6	—	1	1	—	—	8	26	30.
11	2	3	27	79	6	41	116	14	62	13	76	921	484	145	206	4	57	51	34	99	309	430	

Порівнююча табеля осягів за 1931 і 1932 р.

Рік	Зазначена скількість активних і ініціятивних студентів (-ок)	Названих місцевостей, охоплених діяльністю	Основано нові товариства й гуртки	Зорганізовано курси	Ведено товариства й гуртки	Переведено люстрації	Анкети	Реферати, відчити, святочні промови	Інші (організаційні) поїздки на села	Свята, академії, концерти	Театральні вистави	Фестини	Чайні вечорі, вечерниці, забави
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV
1931	308	193	67	5	62	63	12	443	181	86	111	21	57
1932	430	309	83	16	106	116	14	997	546	145	206	57	51
„+“ і „—“	+ 122	+116	+16	+11	+44	+53	+2	+554	+365	+59	+95	+35	—6
Зріст у відсотках:	+ 39%	+ 60%	+ 24%	+220%	+ 70%	+ 84%	+ 16%	+125%	+200%	+ 68%	+85·5%	+171%	—10·5%

значить, що раз розпочата культурно-освітня праця перервалася. Поліції вдалося виарештувати студентський провід, але вона не могла виарештувати всіх активістів на місцях, а сам загал студентства почувався морально зобов'язаним перед тими, які — за решіткою чи дротами — були приречені на примусове безділля.

Звичайно, як довго з'являвся орган, несистематичні інформації, отже у виді дописів з поодиноких місць, але не підсумовуючого загального звіту із діяльности у цілім краю, друкувалися далі постійно у «Студентськім Шляху», і їх зокрема багато у останнім річнику за 1934 р., що тільки підтверджує сказане про студентську непослаблену діяльність.

V

В доповненні до зреферування систематичних річних звітів попробуємо дати ще картину діяльности за 1933—34 рік на підставі тих часткових звітів, які були вміщені в «Студентськім Шляху», ідучи за хронологією їх міщення.

В 3—4 (35—36) ч. за березень-квітень 1934 р. на 101—110 стор. маємо разом сім секційних звітів:

1. Звіт із Стрийщини обіймає час від 10. III. 1933 р. до 1. II. 1934 р. Товариство гуртувало на той час 95 членів. Для організації праці відбувалися що два тижні внутрішні ширші сходини, на яких прочитано 3 доповіді та три кореферати, обговорюючи одночасно важливі статті із «Студентського Шляху» та «Вісника».

В зовнішній культурно-освітній діяльності, 20 студентів було членами Філії «Просвіти», з чого 5 працювало у Виділі. Разом було 36 поїздок із доповідями. Праця в «Соколі» лежала виключно в руках студентів, з яких двох було постійно у Виділі. Студенти перевели 10 четвергових сокільських «відправ» у Стрию. а крім цього було 13 поїздок на села. У висліді підготови відбулося у червні повітове свято та двоє легко-атлетичних змагань. В «Рідній Школі» постійно працювало 18 студентів, з чого двох делеґатів до Виділу. 5 студенток провадили садки в Стрию й по селах; студенти перевели загальну збірку на потреби «Рідної Школи». 8 студенток було членами «Союзу Українок», в якому прочитали дві доповіді, а в 4 селах перевели акцію підготови вишивок на виставу до Львова. В «Міщанськім Братстві» студенти дали 6 доповідей, і це було спеціяльно цінне, як вияв звернення уваги на міський елемент, який підпадав полонізації більше ніж

село. Студенти вели співоче товариство «Боян», до якого належало 27 студентів; хор підготовив свято «Бою під Крутами». Впродовж півтора місяця студенти оцементували всі стрілецькі могили у Стрию, вони перевели 4 збірки (Товариство Прихильників Освіти, яке занималося допомогою для студентів; на інвалідів, на «дар Просвіті» та на сироти). Для місцевої інтеліґенції прочитано 12 доповідей.

2. Звіт із Бережанщини за час від 1. V. 1933 р. до 26. X. 1933 р. Секція нараховувала 44 членів, і відбувала двічі в тиждень внутрішні сходини для самовишколу й підготови культурно-освітньої праці. Разом сходин було 35, на яких 11 членів прочитало 16 доповідей, за фреквенцією 20—35 студентів. В культурно-освітній ділянці по селах активно працювало 32 членів, охоплюючи діяльністю 39 місцевостей. Члени Секції перевели 21 люстрацій, прочитали 95 доповідей, співдіяли при організації 14 фестинів та 51 аматорських вистав, заснували шість нових низових клітин і провадили постійно два дитячі садки. Збірки переведено на «Рідну Школу» та на Товариство Прихильників Освіти. 10 членів працювали постійно в читальнях, де уряджували правильне голосне читання та виклади. В містечку улаштували студенти концерт мандолінної орхестри та фестин із виступом власної орхестри. Звіт був короткий, але насичений числами.

3. Звіт із Секції в Городку б. Львова за час від 12. II. — 22. XII. 1933 р. Членів було 21, з чого активних 18. Внутрішніх сходин організовано 12 із 6 доповідями. На сходинах без доповіді читано статті із «Студентського Шляху» й їх передискутовувано. Основано 4 читалень чи кружків, а крім цього 7 різних самодіяльних гуртків молоді при інших товариствах, які постійно вели самі студенти. Крім постійної праці в новоосновних клітинах, студенти вели працю 5 вже існуючих товариств, були головами 4 різних кружків та виділовими у 22 різних товариствах. Крім 3 святочних промов на концертах, студенти мали 77 доповідей, перевели троє Загальних зборів та 3 анкети. Вони влаштували 5 концертів та 11 аматорських вистав. При будові Народного Дому студенти працювали фізично 61 днів, а крім цього перевели збірку на Товариство Прихильників Освіти. Постійна праця в клітинах вказувала на перехід від екстенсивної до інтенсивної діяльности.

4. Звіт із Бридщини за час 23. XII. 1932 р. — 15. II. 1934 р. Товариство було засноване 23. XII. 1932 р., незаперечно, під впливом загальної акції за скріпленням виявів студентського життя, і воно звітувало вперше. Товариство об'єднало 79 членів, але

ледве 23 з них було дійсними студентами (11 було абсольвентів високих шкіл, 34 з матурами середніх шкіл, 11 членів спомагаючих). 15 студентів працювало в проводах 10 товариств, з чого 3 було головами читалень «Просвіти». Внутрішніх сходин було 51, з чого три святочні. Товариство організувало 4-денний освітній курс та «тиждень економіста». Було 82 поїздки на села до читалень «Просвіти» із 109 доповідями. Крім праці в терені, устроєно 3 літературні вечорі, свято Крутів, 2 ялинки та вечорниці.

5. Звіт Секції у Камінці Струмиловій. Після хвилевої внутрішньої кризи, товариство об'єднало 24 членів, які прочитали 11 популярних доповідей; крім цього було 5 доповідей для самого членства. Ведучи працю в трьох низових товариствах і у відчитовій Секції Філії «Просвіти», студенти дали 35 інформативних рефератів, кольпортували крутянську брошуру (65 прим.) та влаштували крутянську академію, призначаючи дохід із неї на пропам'ятну крутянську таблицю в Академічнім домі у Львові.

6. Звіт із Дрогобиччини за час 15. VI. 1933 р. — 15. I. 1934 р. Було 8 внутрішніх сходин із 8 доповідями для студентства, а крім цього 9 доповідей для загалу молоді. Улаштовано 3 літературні вечорі й товариську ялинку, а студентський хор колядував на «Рідну Школу». Крім цього була загальна інформація про те, що з рамені товариства «відбуваються по повіті численні поїздки студентів з люстраціями (із заувагою від Редакції: «чи не краще подати числа?!).

7. Звіт із Самбірщини. Секція згуртувала 71 членів, які відбули 16 внутрішніх сходин із 18 доповідями. 27 — із 42 усіх членів, які перебували на селах, — склали свої звіти із культурно-освітньої праці, яка у цифрах представлялася ось як: 77 доповідей, 42 аматорські виставки та 6 концертів. Основано 9 кружків «Рідної Школи» та відновлено працю 4 читалень «Просвіти». В Самборі улаштовано для інтеліґенції 4 імпрези, а крім цього дві анкети для абсольвентів середніх шкіл і для селянської молоді, — разом із 6 доповідями.

В 5—6 (37—38) числі за травень-червень 1943 р. на 179—185 стор. маємо дальших 8 звітів.

8. Звіт із Глинянщини загально каже, що звіт є за 1933/34 рік і додає, що в цьому одному році зроблено більше, як за попередні роки існування товариства разом (1926—33). Об'єднавши 30 членів, товариство підготовило для них 4 організаційних сходин, з чого 2 для обговорення зв'язку із студентською централею й виконання її доручень, а 2 для правильного наладнення культурно-освітньої праці в терені. Крім цього було 11 сходин

із доповідями й дискусією, і спільно улаштовано 7 аматорських вистав, 1 фестин та 1 концерт. Цей загальний звіт цілого товариства доповнює інформація про індивідуальну працю студентів, які в сумі працювали в 32 товариствах, при чому 16 студентів прочитало 78 доповіді в 25 місцевостях повіту, підготовивши одночасно 16 вистав, 6 концертів, 3 фестини, 4 шкільні плебісцити. Студенти оснували 7 кружків «Рідної Школи», вели постійно 7 товариств, перевели 5 люстрацій читалень, 14 загальних зборів, 5 анкет. 9 студентів організували в 5 селах 58 голосних читань та 5 збірок на різні добродійні цілі. 29 студентів були виділовими кружків «Рідної Школи», Філії й читалень «Просвіти», клітин «Союзу Українок», гнізд «Сокола». Трьох докладало на курсах загальної освіти, одна студентка вела дитячий садок, інші вчили куховарства, книговодства. Є м. ін. також згадка, що студенти оправляли книжки до сільських читалень. Взагалі, звіт є дуже добре документований, з назвами сіл, які охоплено працею, з вичисленням активніших студентів, тощо.

9. Звіт із Комарнянщини за час від 1. І. 1933 р. (в якім то дні секцію основано) до 30. XI. 1933 р. Секція нараховувала 29 членів, які мали 16 внутрішніх сходин із 13 доповідями (на 3 сходинах обговорено організаційно-діяльностеві питання). 14 студентів прочитало 43 доповіді для громадянства. Охоплюючи діяльністю 17 різних місцевостей, студенти були головами трьох клітин, а 14 виділовими. Вони оснували дві нові клітини, і постійно провадили 11 товариств, як теж 1 садок. Підготовлено 5 аматорських вистав. Закуплено 70-титомову мандрівну бібліотеку, яку постійно комплетується.

10. Звіт студентства із Бориславщини вказує насамперед на ті великі труднощі, які воно мало у зв'язку із арештами та розв'язанням їхньої секції. Всетаки за кілька перших місяців 1934 р. пощастило восьми студентам прочитати 28 доповідей і перевести 4 люстрації та одні загальні збори в читальнях «Просвіти». 6 студентів працювало постійно у 8 товариствах, розкинених у 3 різних місцевостях. Для поглиблення товариського життя організовано 2 чайні вечори, але ж на них були теж і доповіді.

11. Звіт Секції в Олеську за час від 1. І. 1933 р. до 30. І. 1934 р. Секція нараховувала 15 членів з-поміж студентів округи та абсольвентів середніх шкіл. Цікаво відзначити, що Секція мала також 7 почесних членів зо старшого громадянства, але знову 7 студентів Олеської округи стояло «поза скобками товариства», бо «деякі з них мимо зазивів не давали про себе ніякої чутки». Інформацію цитуємо дослівно, як цікавий приклад натиску прилюдної опінії, чи своєрідного остракізму опінії, яка еліміну-

вала неактивний, чи байдужний елемент. Сходин секції було 5 із одною доповіддю, але в загальному секція зустрінула поважні труднощі з боку польської адміністрації (вже підготовлений фестин не зміг відбутися!). Тому праця була радше індивідуальна поодиноких членів по різних товариствах, при чому студенти оснували дві нові низові клітини. Трьох членів було виділовими в 4 місцевих товариствах, і автоматично спричинювалися до їх активности. Популярних доповідей було 7, а святкових промов 2. Студенти організували 6 імпрез (в тому 2 листопадові, одно крутянське свято) та підготовили 4 театральні вистави (в тому 2 для дітей), як теж організували дві анкети. При допомозі власної мандолінової орхестри перевели члени секції дві збірки на «Рідну Школу».

12. Звіт із Щиреччини за час 14. VIII.—30. XI. 1933 р. Секція постала щойно в половині серпня 1933 р.; знову доказ, як прилюдна опінія дисциплінувала студентство, і поставали щораз то нові секції, навіть у повітах із малою кількістю студентства! Членів було ледве 15, але в звіті виразно розрізнено, що тільки 9 було активних, тобто таких, які «ведуть культурно-освітню працю». Цих 9 студентів прочитали в 8 читальнях 14 доповідей. Члени Секції заложили 4 кружки «Рідної Школи», два дитячі садки, два юнацькі гуртки дорослу, в яких дуже приступно навчали історію України та інші предмети, як теж навчали народні танки. Засновано 3 аматорські гуртки, які дали 6 вистав, а крім цього підготовлено 2 дитячі виставки. 2 студенти вели в чотирьох селах хори, які підготовили 4 концерти, як теж організували сокільське свято.

13. Звіт із Равщини за час 1. VIII. до 31. XII. 1933 р. Секція мало активна, що вже видно з факту, що на 45 організованих студентів ледве 10 було активних. Внутрішніх сходин було 4 із 2 доповідями. Популярних доповідей було 8, аматорських вистав — 5, люстрацій — 3. Студенти організували одну академію, як теж перевели коляду на «Рідну Школу».

14. Звіт із Бучаччини за час від 28. II. 1933 року до 4. IV. 1934 р. Членів мала Секція 36, при чому й у цьому повіті членами були не тільки студенти (15), але й абсольвенти високих шкіл (6), і молодь після гімназійної (10) та семінарійної (5) матури. В читальнях 6 сіл працювало постійно 6 студентів. Вони організували повітове свято «Просвіти», а крім цього традиційну крутянську академію (втретє у повіті). В «Рідній Школі» працювало 5 студентів, з чого 3 в Управі. Вони підготовили збірку, активно організували дитячі садки, а 4 постійно вели садки. В «Соколі» працювало 10 студентів, які організували недільне голосне

читання. Студентки, що працювали у «Союзі Українок», організували свято Лесі Українки.

15. Звіт із Рогатинщини за час від 11. VII. 1933 р. до 10. III. 1934 р. Секція згуртувала 57 членів, які прочитали 57 популярних доповідей у повіті (в тому числі одного дня в навечеріє крутянських роковин: 28!), підготовили курс типу народного університету для міщан та селян, перевели коляду на «Рідну Школу». Треба ще згадати чотири академії (в тому дві крутянські!).

В 7—8 / 39—40 числі за липень-серпень 1934 р. на 242—246 стор. маємо ще 4 звіти, що має остільки більше значення, що число появилося вже після великих арештів і заслання до Берези Картузької, і студентство було деякий час позбавлене нормального центру.

16. Звіт із діяльности секції у Кутах, членів було 22, з яких однак 5 «виявили повну інерцію і байдужість для праці секції». Разом прочитано 46 популярних доповідей. Крім чайного вечора та студентських вечорниць у часі м'ясниць улаштовано крутянську академію.

17. Звіт із Станиславівщини за час від осени 1933 р. до квітня 1934 р. Стан членства 60, але лише половина перебувас постійно в місці осідку Секції. Тому на сходинах Секції, яких було за звітній час 27, пересічна участь становила ледве 24 (що було числом задовільним, якщо зважити постійно замешкалих, бо ж це було 80%!). Основною точкою сходин була актуальна жива ґазетка із політичними вістками (з українського і міжнародного життя), проблемними статтями під дискусію, літературними спробами членів Секції, рецензіями, спортовими вістками та юмором. На цих сходинах прочитано також 7 доповідей. Були також 3 святочні імпрези та «літературний суд» над героєм драматичної поеми «Адвокат Мартіян». Врешті, для 10 членів улаштовано курс українознавства, покористовуючися скриптами Українського Технічно-Господарського Інституту. В читальнях «Просвіти» прочитано 70 доповідей. Студенти перевели 10 вуличних Збірок (5 на «Рідну Школу», 2 на «Просвіту», по одній на інвалідів, вбогу молодь, «Просвіту» на Бельведері), і самі жертвували із своїх фондів бл. 280 зол. на різні цілі, як також організували «Вечерниці, які не відбулися», а всі добровільні датки з тієї нагоди переслано на Товариство Прихильників Освіти. Звіт кінчається таким характеристичним зазивом:

> Наприкінці звіту слід згадати про всіх тих студентів, які — хоч постійно перебувають у Станиславові — не є членами Секції. Волять вони ходити дико, бо бояться, мабуть, праці

в Секції! Та не варто б і писати про них, якщо б не те, що наші студентські централі густо-часто не хочуть відрізнити зорганізованих від диких, і допомагають отим диким, даючи їм всякого роду полегші. Дикі повинні відчути те, що їм не належиться від зорганізованого студентства нічого! Тоді щойно будуть мусіти працювати на терені свойого постійного місця перебування.

18. Звіт із Коломийщини за час від 1. VII. 1933 р. до 31. V. 1934 р. На внутрішньому відтинку прочитано 17 доповідей за пересічною участю 35 студентів та гостей, в тому числі й декількох старших громадян. Організовано 3 святочні академії, а крутянське свято відбулося — з причини адміністративної заборони — як сходини. Справи культурно-освітньої діяльности обговорено на спеціяльній анкеті. 18 студентів працювало, як виділові, у 7 різних установах; вони відбули 21 поїздку із доповідями, як теж перевели низку збірок на «Рідну Школу», на убогих, на інвалідів. Студенти упорядкували стрілецькі могили.

19. Звіт із Ходорівщини за час від 6. VII. 1933 р. до 1. X. 1933 р. Тільки половину із загального числа 30-ти членів можна назвати активними. Звернено увагу на 10 найбільше занедбаних сіл повіту, для яких кожної неділі та свята читано лекції з різних ділянок українознавства, а крім цього короткі інформативні доповіді на актуальні суспільно-політичні, економічні, ідеологічні та спортові теми. Лекції були організовані на зразок народніх університетів. На внутрішніх сходинах для членства прочитано 6 доповідей, а одні сходини були присвячені переходові Української Галицької Армії за Збруч. Заходом Секції — при допомозі «Сокола» відбулося спортове повітове свято та попис дитячих садків.

**
*

Докладне зреферування звітів потверджує сказане вгорі, що праця студентства в культурно-освітній ділянці не переривалася, хоч і не було її належного відбиття у загальнім підсумовуючім світі. Саме тому що такого систематичного звіту не було, звіти секцій друковано у студентському місячнику. Друковані повністю звіти дозволяють нам вникнути у дух самої праці. В загальному, як це виразно бачимо, звіти мають більше стислий вигляд. Здебільша подані докладні дати. Також інформації в більшості сконцентровані у точних цифрах. Це вже вислід натиску Централі, але головно: вплив друкованих загальних і одиничних звітів у «Студентськім Шляху» та критичних зауважень при поодиноких неповних звітах. Правда, ще й в 1934 р. видно, що звіти стосують-

ся не одного й того самого часу, і це для підсумку велика недогода. Все таки, загальну картину скласти не важко. Виразно видно також, що культурно-освітня праця дальше розвивалася а неактивні члени були нап'ятновувані таки самими секціями. Прилюдна опінія діяла та поглиблювалася.

Тепер попробуємо дати ще загальний підсумок зреферованого, хоч і без точного зіставлення у окремих таблицях: річ у тому, що все таки не можна порівнювати підсумку із діяльности 19 секцій (1933/34 р.) із підсумками із діяльности 37 (1931 р.) чи 34 (1932 р.) секцій.

При підсумку будемо триматися давньої схеми, і насамперед можна сказати, що зразкову діяльність виявило 6 секцій (Бережани, Броди, Глиняни, Городок, Самбір та Стрий), вповні задовільну — 2 (Комарно та Станиславів), задовільну — 4 (Борислав, Бучач, Коломия, Щирець), менше задовільну — 3 (Камінка, Олесько, Рогатин), малу — 4 (Дрогобич, Кути, Рава, Ходорів). Цим разом не можна було сказати про звітуючі Секції, щоб звідомлення було настільки неясне, що з нього не далося добути інформацій до статистичних порівнянь, чи що якась Секція не виявила ніякої діяльности. В звітах разом говориться про згуртування 673 членів (3 Секції не подали чисел!), але ж тут не можна говорити виключно про студентів, бо знаємо, що в Секціях гуртувалися також давні студенти, чи «потенціяльні студенти», тобто абсольвенти гімназій, а іноді навіть молодь без формальної освіти, яка горнулася до культурно-освітньої праці. Звіти говорять виразно про активність 303 членів, але ця цифра не може бути точна, бо з одного боку важко є оцінити степень активности, — а з другого боку іноді в статистиці один студент може бути названий двічі, а деякі Секції знов не називали «активістів». А втім, деякі активні студенти були названі ще окремо в рубриці «виділових», які провадили низові клітини: їх було 97. Це число є мінімальне, бо не всі Секції відзначали, чи серед членів були виділові. Як не судити б, відсоток активних у порівнянні до загалу організованих був дуже високий, бо «активісти» становили напевно більше ніж половину членства! Неактивні були виразно нап'ятновувані.

Праця була підготовлювана на внутрішніх сходинах, яких було щонайменше[47] 189. Поруч адміністративних справ, на внутрішніх сходинах обговорювано загальні актуальні справи («живі ґазетки»), чи читано та дискутовано статті із студентського

[47] У випадку, коли звіт говорив про сходини, число сходин було подаване цілком точно, але ж у 9 випадках не було мови про сходини, а важко припустити, щоб Секції взагалі не мали внутрішніх сходин.

місячника, але були також доповіді, — іноді ці доповіді були також для ширшого загалу місцевої інтеліґенції, і маємо в сумі вістки про 131 таких доповідей.

Працюючи серед народу, часто на керівних постах у виділах філій чи читалень «Просвіти», кружків «Рідної Школи», рухаркових, спортових чи кооперативних товариств, студенти заложили чи відновили діяльність 50 низових клітин, працюючи постійно у 112 таких клітинах,[48] охоплюючи працею найменше 107 місцевостей.[49] Число популярних доповідей є досить точне, із тим застереженням, що самі звітодавці могли пропустити щось із статистичних зіставлень, або звітувати загально. Отже, є вістки про 840 доповідей. Число дуже велике, якщо зважити, що ще в 1931 р. було 443 доповідей, а в 1932 р. було їх вправді 997, але ж дані були із 34 звітів, коли за 1933 р. числа стосуються тільки 19 повітів. Поїздок на села для люстрацій, переведення загальних зборів, гутірок, чи «голосного читання» було 127. Імпрез (концертів, академій, свят, тощо) — було 72, а крім цього 19 фестинів та 149 театральних вистав. Студенти (правдоподібно: студентки!) провадили 13 садків, і це є зовсім новий рід діяльности, до речі, дуже важливий. Улаштовано 4 курси самостійно, а при організації трьох дальших курсів студенти співдіяли. Окремо треба ще згадати про курс куховарства та книговедення (як дуже спеціялізовані курси). Секції організували й перевели не менше, ніж 32 збірки на різні цілі, найбільше на «Рідну Школу», Товариство Прихильників Освіти, інвалідів, сироти, «Просвіту», а часто призначали також приходи із власних імпрез на добродійні чи громадські цілі. Дві Секції організовано занималися опікою над стрілецькими гробами; в одному випадку студенти жертвували 61 днів праці на будову Народного дому. Ще з цікавіших виявів діяльности можна назвати оправу книжок для читальняних бібліотек, як — врешті — закуплення мандрівної бібліотеки для селянських читалень.

Можна надіятися, що якщо у 1934 р. був би відбувся Конґрес, загальне число звітів було б напевно осягнуло попередню висоту (в крайнім випадку, звіти були б прийшли зараз після Конґресу), а загальний балянс знову перевищив би досягнення 1932

[48] Число треба уважати за мінімальне, бо подавано у підсумку тільки ті дані, які виразно говорили про «постійну працю», коли тимчасом здебільша студенти постійно працювали також у новозакладених товариствах, хоч про те вони вже не згадували. Також, як виділові вони іноді працювали постійно, але цього також не наголошували.

[49] І те число треба уважати за якнайменше, бо ж при загальнім підсумовуванні виїздів на села, чи популярних доповідей не подавалося скількости охоплених виїздами сіл.

р., як на це недвозначно вказують такі позиції, як число доповідей, театральних вистав, а навіть імпрез. Одночасно деякі вияви вказують на те, що праця переходила із екстенсивних форм на інтенсивні, що зокрема виявилося у веденні садків, голоснім читанні, чи постійній опіці над 112 товариствами!

Якщо ці дані можна відтворити після десятиліть, не зважаючи на те, що підсумку не зроблено своєчасно, то це вказує на ту колосальну роботу, яку сповнив «Студентський Шлях», що, до речі, не тільки реєстрував факти, але й унапрямлював діяльність, про що зрештою також виразно згадують звіти, коли вони підкреслюють, що студентський місячник був у студентських бібліотеках, а крім цього статті із нього були предметом дискусій на секційних сходинах.

З цього погляду заборона «Студентського Шляху» була важчим ударом, ніж навіть виарештування студентського активу в червні 1934 р. Культурно-освітня діяльність останніх 5-ти років діяльности СУСОПу (1934—39 рр.) є зовсім несхопна, бо просто брак джерел до підсумків та висновків. Не заступив прогалини і «Студентський Вісник», який зачав виходити у 1938 р. на місце «Студентського Шляху», зберігаючи, зрештою, форму попередника і продовжуючи його традицію. Головною причиною в тому був факт, що «Студентський Вістник» не зміг розвинутися так, як «Студентський Шлях», випустивши всего 4 випуски впродовж прибл. одного півроку.[50] Редакція не мала, отже змоги наладнати ще сітки нових кореспондентів. А втім, початково Редакція звернула насамперед увагу не на дописи повітових Секцій, а студентських товариств в осередках студій. Всетаки, маємо у цьому відновленому студентському органі бодай один дуже цінний документ: звідомлення із діяльности студентського товариства у Перемишлі.[51] Коли брати цей звіт, як певен показник тяглости традиції, то він дуже вимовний, і може послужити, як „pars pro toto", доказом, що культурно-освітня праця ішла попередніми шляхами і, навіть із попередньою інтенсивністю. Секція нараховувала 28 членів, з чого 3 було на правах гостя, отже Секція була нечисленна (що для загальних висновків має своє значення!). За бл. 8 звітних місяців було 21 внутрішніх сходин, які відбувалися підчас літніх ферій щотижня, а в часі студентського року двічі у місяць. На сходинах прочитано 10 доповідей, а крім цього пере-

---

50 «Студентський Вістник» зачав з'являтися в липні 1938 р., а останнє його число позначене датою січень 1939.

51 5—6 ч. за 1938 р., 180—181 стор. Допис зладжений студ. Володимиром Ґоцьким на підставі звіту голови товариства на Загальні збори Секції в дні 3. IX. 1938 р.

дискутовувано статті із «Вістника». Організовано окремі сходини для гімназійних абітурієнтів (яких явилося 40), і для них прочитано доповіді про студії й організоване студентське життя. Крім внутрішньої праці, організовано 6 ширших сходин для активу у повіті із 4 доповідями. Спеціяльно багато уваги присвячено національним святам, і були дві академії: 22 січня та крутянська, але ж зокрема треба відзначити активність у терені у 20-ліття Бою під Крутами: 3 районові крутянські свята, 32 академії по селах та 60 доповідей із мовчанкою та голодівкою. Крім цього, розіслано 500 спеціяльних відозв та 100 крутянських промов та розпродано 45 примірників крутянської доповіді. Зібрані гроші у сумі 380 зол. жертвовано згідно із традицією на політичних в'язнів. Крім ударної крутянської кампанії було ще 54 поїздки на села (40 від «Просвіти», 5 від «Рідної Школи», 3 від «Сокола», а 6 від «Сільського Господаря»). Студентки їздили ще від «Союзу Українок», але не подано циферного висліду.

VI

В останніх двох розділах, — зокрема в останньому, виразно вказано на ту велику ролю, яку відіграв в поширенні й поглибленні культурно-освітньої праці студентства «Студентський Шлях». Було б однак помилковим думати, що заслуга в и к л ю ч н о за студентським органом! Вище відзначено вже, що принципове становище студентства до культурно-освітньої праці з'ясовано зараз таки на першій студентській конференції, від якої почалося відродження міжвоєнної студентської централі (після розв'язання Українського Студентського Союза [1921] та після припинення Професійної Організації Українського Студентства [ПРОФОРУС-а], який діяв в добу Українського Таємного Університету.) Послідовно, і сам СУСОП постійно підкреслює своє позитивне наставлення до культурно-освітньої праці на дальших конґресах, але важливіша роля в даному випадку за т. зв. Всестудентськими Анкетами, які відбувалися чито для безпосередньої підтримки «Просвіті», чи взагалі для активізації культурно-освітнього сектора. Ініціятором і душею всіх тих анкет був М. Д у ж и й, що працюючи в Централі «Просвіти» та бувши членом Студентської Репрезентації, був просто ідеальним посередником між тими двома секторами нашого громадського життя.

Перша така анкета відбулася ще таки в році постання СУСОПу і відомого червневого конфлікту, 22 листопада 1931 р.[52] За кілька

[52] *Студентство на підтримку «Просвіті».* «Студентський Шлях», 7—8 ч. за листопад-грудень 1931 р., 180—182 стор.

місяців співпраці, зокрема в часі ферій, урази позабувалися. Між тим передучасно й трагічно помер Голова «Просвіти», проф. М. Галущинський,[53] а його пам'яті і студентство віддало належну пошану. Анкеті присвячено і з боку «Просвіти», і з боку студентства, якнайбільше уваги. Від «Просвіти» явилися голова, д-р І. Брик, і директор канцелярії С. Маґаляс, привитані оплесками 150 присутніх. Анкету відкрив і нею керував голова СУСОП-у, В. Янів, а секретарював студ. Б. Дороцький, економічний референт Екзекутиви і одна з найблагородніших, а одночасно найскромніших постатей тодішнього студентського життя. Реферував М. Дужий, а в дискусії прийняло участь 14 студентів; як видно із названих у звідомленні прізвищ, були це передові у той час студенти. Ішлося про велику справу, бо «Просвіта» переживала у той час поважну фінансову кризу, і навіть Анкета проходила під гаслом *«Не даймо впасти 'Просвіті'»*, а як зазначено у звідомленні, у кожного промовця «відчувалася правдива й глибока жура (турбота) про добро й майбутнє найбільше заслуженої для української справи інституції.»

До речі, старанно уникано всіх моментів, які могли б нагадати недавній конфлікт. Студенти вдоволилися, що в преамбулі резолюцій був зазначений всенаціональний та понадклясовий характер «Просвіти», що, зрештою, було очевидним, а обидва репрезентанти «Просвіти»,

> дякуючи за привітання, вказали на світлі традиції студентства в культурно-освітній роботі та на велике значення пожвавлення студентського руху в нинішніх часах.

Було це, отже, й виразне визнання праці на місцях в часі ферій 1931 р.

Резолюції прийнято однодушно, а Студентська Репрезентація проголосила їх негайно, як загально обов'язуючі для студентства, публікуючи їх на сторінках офіціозу. Самі резолюції зобов'язували всіх студентів стати членами «Просвіти»; львівські студенти мали поставити себе до диспозиції збіркового комітету

---

[53] Помер 25. IX. 1931 р. Треба признати, що тодішнє студентство зуміло віддати належне його світлій пам'яті, а в студентському органі з'явилася дуже тепла посмертна згадка пера М. Дужого (під ініціялами) — див. 5—6 ч. за вересень-жовтень 1931 р., 135—136 стор., в якій відзначено повно всі великі заслуги Покійного для українського народу, і для студентства. Подібні посмертні згадки (щоправда, далеко коротші й менше повні) присвячував «Студентський Шлях» тільки найвизначнішим українським громадянам, ограничуючися в основному до посмертних згадок, присвячених студентам.

для переведення вуличної збірки та внутрішньої позички серед українського громадянства. Повітові секції мали аналогічні завдання в терені. Тому що матеріяльний стан на дозволяв поодиноким студентам підписувати внутрішньої позички, Анкета зобов'язувала студентські товариства зробили це колективно.

Анкета мала вправді суто конкретне й практичне завдання, допомогти негайно в добуванні фондів, але Анкету використано, щоб пригадати інструкції, видані перед феріями, та вказати на те, що добування ф о н д і в мусить іти впарі із поглибленням з м і с т у самої культурно-освітньої праці. Зокрема, вказано на те, що студенти повинні подбати, щоб поповнити читальняні бібліотеки книжковими запасами маґазину «Просвіти», бо в цей спосіб можна було найкраще з одного боку матеріяльно допомогти Централі, а з другого боку спричинитися до поглиблення змісту праць читалень.

Коротко, — Анкета, поруч практичного значення, спричинилася до дуже позитивного загладження конфлікту з-перед пів року, що дало повне моральне вдоволення для обидвох сторін. Тому теж присутні з повним моральним правом змогли ухвалити дві наступні резолюції:

> 7. Студентська спільнота звертається зокрема до всього українського громадянства, до всіх його верств, до всіх українських партій, інституцій та установ з гарячим зазивом, зайнятися організовано й масово справою допомоги Товариству «Просвіта».
>
> 8. Анкета вважає, що справу треба якнайбільше спопуляризувати й використати доступну пресу для пропаганди ухвалених резолюцій.

Анкета мала місце перед святочними феріями, щоб студентство могло саме використати свята до переведення постанов, а одна резолюція взивала ще проводи секцій до негайного звітування про переведення рішень у терені (негайно після Різдва).

Моральний успіх анкети був того рода, що самі анкети увійшли у студентську традицію, і їх скликувалося кожнорічно: 1932 р. відбулася вона навіть точно в роковини першої: 22. XI., при надзвичайнім заінтересуванні студентства, що виявилося у присутності 250 учасників, які повних 5 і пів годин принимали участь і «слідкували з великим напруженням за живим і всестороннім ходом нарад».[54] Ініціятори доцільно поширили засяг анкети, не

---

[54] *Велика Анкета українського студентства в справі культурно-освітньої діяльности.* «Студентський Шлях», 11—12 (19—20) ч. за листопад-грудень 1932 р., 274—276 стор. Інформація підписана н. р. (тобто Начальний редактор, яким був у той час автор цих рядків).

ограничуючи її до «Просвіти», але поширюючи проблематику й на «Рідну Школу». Відповідно до того, крім дуже сильної делеґації від «Просвіти» в складі голови, д-ра І. Брика, директора канцелярії С. Маґаляса (який одночасно репрезентував Філію «Просвіти» на Львів-повіт) та голови Філії Львів-місто, П. Петрика, був також делеґат «Рідної Школи», дир. І. Герасимович. Анкету відкрив тодішній голова СУСОПу, Д. Штикало, запрошуючи на предсідника В. Янева. Референтом був і цим разом М. Дужий. Крім всіх трьох делеґатів «Просвіти» в дискусії прийняло участь 21 (!) студентів, і дискусія була така вичерпна, що під кінець треба було ограничувати дискутантам час промов, тим більше що Д. Штикало підніс ще в окремім виступі справу шкільних плебісцитів за українською мовою навчання в народних школах. Ціла низка дискутантів (9!) доповнювала думки доповіді.

Прийняті одноголосно резолюції виходили насамперед від стверджень посиленного полонізаційного наступу, і відповідно до того домагалися в принциповій площині негайного протинаступу. Зокрема резолюції звертали увагу на загрозу на терені Львова та львівського повіту, виставлених найбільше на денаціоналізаційні засоби. В такім контексті питання плебісциту за українською школою набирало спеціяльного значення. Одна резолюція занималася конкретною справою несподіваного зросту неписьменности, яка досягла в Галичині 48,8 %, а на Північно-західніх українських Землях (зокрема на Поліссі) 72 %! В зв'язку із тим висунено також проекти протизаходів. Резолюції, які нав'язували до постанов попередньої анкети та студентського Конґресу, кінчалися знову зазивом, щоб Студентська Репрезентація проголосила їх повний текст загальнообов'язуючими, а в додатку до резолюцій була цілком практична постанова, яка зобов'язувала студентство зголосити негайно свою активну участь у вуличній збірці «Дару Просвіти», яка у Львові мала відбутися за декілька днів — 4. XII.

На цій анкеті вперше виринає прилюдно думка про необхідність студентського просвітнього конґресу.

Друга анкета, як і попередня, була виявом здорової розсудливости студентського активу і третя анкета видавалася вже самозрозумілою. Вона відбулася 26. XI. 1933 р., тільки цим разом організував її студентський кружок «Рідної Школи», якому передано відповідальність за культурно-освітні справи студентства, і анкету відчиняв голова кружка, студ. М. Атаманюк, а ке-

рував анкетою студ. В. Бойко.[55] Від «Просвіти» з'явилося знову трьох делеґатів: Голова, д-р І. Брик; секретар, ред. М. Таранько та голова львівської Філії, П. Петрик. «Рідну Школу» репрезентував знову проф. Ів. Герасимович. Присутніх було понад 200 студентів. Реферували М. Дужий, М. Атаманюк та І. Герасимович; перший спинився на справах «Просвіти», два другі на рідно-шкільній проблематиці. Анкета тривала бл. 6 годин, що вказує на велике зацікавлення порушеними проблемами. Анкету закрив голова «Просвіти», який підніс вагу особистої зустрічі старшого й молодшого покоління, що на полі праці найкраще взаємно пізнають себе. В своєму півторагодинному рефераті підкреслив М. Дужий м. ін.

> вагу щорічних культурно-освітніх анкет у листопаді, які не мають на меті вирішувати справу участи студентського дорослу у культурно-освітній праці, бо вона давно вже позитивно вирішена, і то так в ухвалах Студентських Конґресів, як і на сторінках «Студентського Шляху», мають лише на меті пригадати українському студентству постанови, які його обов'язують, та увести молодших товаришів, які прибули на студії, у курс справ, що найближче стосуються студентства.

Цитата виразно підкреслює, як дуже дбалося у той час про тятлість і послідовність праці. Звичайно, при такій постановці справи самі резолюції набирали вже більше формального характеру. Треба тільки згадати, що резолюції дуже виразно наголосили потребу допомоги у збірках в рівній мірі «Просвіті» (в першій декаді грудня), що й «Рідній Школі» (в січні, зокрема переведення «Коляди»). В резолюціях цікава ще пригадка, що в грудні 1933 р. припадають 65-і роковини «Просвіти», і саме вони мали статися «нагодою живої зустрічі з народом», яку то зустріч

> мусимо використати для широкої пропаганди її ідей (тобто ідей «Просвіти») та всенародної збірки «Дару» для неї і тим запевнити необхідну матеріяльну основу розвиткові й незалежності наших культурно-освітньо-виховних змагань.

Після резолюції, яка нагадувала «для виховного прикладу та права чинної участи в діяльності» про обов'язок «поголовного і постійного членства» в обидвох Товариствах, ішла ще дуже важ-

---

[55] *Велика культурно-освітня і рідно-шкільна всестудентська анкета у Львові.* «Студентський Шлях», 10—12 (30—32) ч. за жовтень-грудень 1933 р., 320—322 стор.

лива резолюція, яка вимагає спеціяльної уваги. В VIII-ій точці резолюцій казалося:

> Ці постанови стоять в ідейному й сутньому зв'язку з резолюціями таких же Всестудентських Анкет з 22 листопада 1931 та 1932 рр., затвердженими III-ім та IV-им Всестудентським Конґресом 1932 і 1933 рр., і тому:
>
> Студентська Репрезентація проголосить і сьогоднішні постанови, як загально-обов'язуючі, а виконання їх доручить своїм відповідним органам і клітинам та й сама пильно слідкуватиме за тим, щоб їх найдокладніше переводити в життя.

Ця резолюція ще більше підкреслювала ту наполегливість, із якою студентство старалося традиціоналізувати свою активність, доцінюючи насамперед дисциплінуючу силу традиції.

Інший аспект тої постанови: Анкети, підготовляючи матеріял для рішень Конґресів, ставалися наче комісіями Конґресу, вони самі інституціоналізувалися, а Конґрес надавав лише постановам остаточної леґалізації. Якщо усвідомити, як дуже здебільша Конґреси є перевантажені поточним порядком нарад, то така підготова Конґресу окремим тілом видається дуже доцільна.

З другого боку, Анкети своєю постійністю, діловістю поставлених питань та рівенем дискусії і кількістю учасників, яка перевищувала кількість учасників Конґресів (ограничених до участи делеґатів), заздалегідь визначували відповідне місце культурно-освітовій проблематиці в програмі Конґресів.

І так, на III-ім Студентськім Конґресі була окрема доповідь М. Дужого, присвячена культурно-освітній праці,[56] а в резо-

---

[56] Див. звіт із перебігу Конґресу у інформації М. Дужого, п. н. *Новий етап в житті українського студентства.* «Студентський Шлях», 7—8 (15—16) ч. за липень-серпень 1932 р., 148—152 стор., зокрема 150!

При нагоді треба пригадати, що й на II-ім Конґресі, на якім покликано до життя СУСОП, культурно-освітнім справам було присвячене належне місце: XII-а т. резолюцій, які випливали із загально-програмового реферату, пригадувала студентам їх обов'язок працювати на культурно-освітнім полі. Ця праця мала йти організовано й одноціло. Тому поставлено домагання надсилати для Студентської Екзекутиви й журналу точні звідомлення, бо на їх підставі зможе Екзекутива впорядкувати діяльність на місцях. Крім загальної доповіді, яка порушувала питання культурно-освітньої праці в цілісному контексті студентської активности взагалі, була ще окрема доповідь н. т. «*Студентство й Рідна Школа*» (в звідомленні прелеґент не був названий!). Конґрес вирішив у висліді доповіді з огляду на існуючі умови (під цим думалося умови полонізаційного наступу на українське шкільництво) наголосити, що створення українського приватного шкільництва є «пекучою потребою», а розбудова приватного шкільництва мала бути переведена у такім розмірі, щоб вона змогла «від-

люціях був цілий окремий відділ (II) присвячений культурно-суспільній проблематиці.[57] Ці постанови повністю акцептували резолюції першої листопадової анкети (у 7 т.), пригадуючи одночасно у 8-ій точці рішення попереднього Конґресу:

> Зо своєї культурно-суспільної роботи всі студентські організації кожночасно по великих і святочних феріях подаватимуть точні звідомлення Студентській Репрезентації для використання у «Студентськім Шляху».

У цьому рішенню виразно виходить, як студентська Екзекутива й студентський Офіціоз взаємно собі допомагали у витворюванні прилюдної опінії.

Подібно, як перша Анкета найшла своє остаточне завершення у постановах III-о Конґресу, так і наступна Анкета стала вихідною точкою для культурно-освітніх постанов IV-о Конґресу, 21—23. III. 1933 р., і її рішення знову повністю акцептовано.[58] До речі, цей Конґрес також акцептував рішення про потребу Культурно-освітнього Конґресу й доручив Студентській Репрезентації поробити відповідні заходи для його скликання.

На жаль, на тому обриваються інформації і про Анкети, і про Студентські Конґреси в зв'язку з забороною «Студентського Шляху», і не знати навіть, чи чергова Анкета змогла нормально відбутися у 1934 р. Припускати треба, що радше ні, бо саме у листопаді посилилися репресії, і в листопаді й припинено появу студентського органу.

При обговорюванні чинників, які динамізували культурно-освітню активність студентства, ми спинилися на анкетах і конґресах, отже на масових зустрічах студентства. До цієї категорії зустрічей треба зарахувати ще й районові з'їзди, які відбулися в червні—липні 1933 р. в дванадцяти різних осередках.[59] Ця нова

повісти всім потребам Нації». В другій резолюції, присвяченій Рідношкільній проблематиці, була присвячена увага збереженню Рідної Школи від партикулярних партійних впливів, і тому доручалося студентству, щоб воно прийняло поголовну, організовану участь у праці Установи, а координацію діяльности студентства в терені у поодиноких кружках доручено студентському Рідно-шкільному кружкові у Львові. Див. стаття А. Міляніча: *II-а Красва Студентська Конференція у Львові*. «Студентський Шлях», 1—2 ч. за травень-червень 1931 р., 7—15 стор.

[57] Там таки, 4 (12) ч. за квітень 1932 р., 94—96 стор.

[58] Там таки, 4—5 (24—25) ч. за квітень-травень 1933, 158—160 стор.: *Резолюції IV-о Краєвого Студентського Конґресу*. Культурно-суспільні резолюції творили III-ій відділ, якого т. І б стверджувала важливість резолюцій попереднього Конґресу та обидвох анкет.

[59] Див. *Черговий етап* (З приводу районових з'їздів в червні й липні 1933 р.). Під криптонімом Н. Т. (автор: тодішній голова СУСОП-у, Рости-

форма активізації життя була вельми доцільною, бо вона впливала на збільшення безпосереднього зацікавлення загалу студентства. Коли в анкетах принимало участь 200—250 студентів, постійно зв'язаних із Львовом, — коли на Конґресах було присутніх 100—140 делеґатів, то на районових з'їздах було 25—140 учасників, — в пересічному 40; отже разом 12-ти з'їздами безпосередньо втягнено в 1933 р. в орбіту дії бл. 500 студентів! Також заступництво секцій було більше: коли на Конґресах було репрезентованих 32—42 секції, тоді на районових з'їздах було заступлених 48 секцій, а крім цього були делеґати від 9 нових пунктів у стадії організації. В засаді організували з'їзди найбільше діяльні та рухливі секції. Програма з'їздів була з незначними змінами однакова, як це говорилося в підсумовуючій статті:

> Після відкриття З'їзду, яке прислуговувало звичайно представникові студентського товариства, що було осідком та господарем з'їзду, конференція вибирала собі президію й принимала до відома, рідко із незначними змінами, порядок дальших нарад, який представлявся в цей спосіб: Звіти поодиноких заступлених на З'їзді студентських товариств, далі реферати: ідеологічний, к у л ь т у р н о - о с в і т н і й, спортовий та економічний. П'ятий реферат мав з'ясовувати умови праці середовища, в якім працює студентство даної округи, питоменні для цієї округи прикмети, перешкоди, з якими треба йому боротися, та нариси пляну, який дане студентство думає здійснювати на майбутнє. Перші чотири реферати були ідентичні з рефератами, прочитаними на районовому з'їзді у Львові, п'ятий реферат підготовляло студентство кожної округи окремо для свойого з'їзду. Після к о ж н о г о реферату мала місце дискусія... Середньо тривав з'їзд 10-14 годин.

Можна уявити, що при такій побудові з'їздів, коли була й програмова доповідь про напрямні культурно-освітньої діяльности, і коли можна було напрямні діяльности достосувати до конкретних вимог терену, мусіли мати з'їзди великий вплив на діяльність, тим більше що була більш безпосередня можність індивідуальної розмови між делеґатами із Централі та низовими працівниками, з яких деякі мали змогу тільки рідко побувати у Львові. Треба ще сказати, що необхідність безпосередньо звітувати про працю секцій в часі районових з'їздів ще більше спричинилася до «відчитности» діяльности, тим більше що зві-

---

слав В о л о ш и н). «Студентський Шлях», 10—12 (30—32) ч. за жовтень-грудень 1933 р., 318— 320 стор., і згодом ще в наступнім числі (1—2 за січень-лютий 1934, 44—46 стор., цього ж самого автора): *У світлі звідомлень.*



Організаційний Комітет і Президія Першої Краєвої Студентської Конференції у Львові — 15. XII. 1929 р. Сидять (Президія): Р. Сайкевич, М. Ясеницька, В. Янів (предсідник), С. Новицький, О. Мащак. Стоять (Комітет) з ліва до права: О. Воронка, М. Білоскурський, М. Дужий, С. Охримович, Л. Сковронський, Б. Заньо.



Перша Репрезентація Союзу Українських Організацій під Польщею (СУСОП) — 1931—32; Сидять з ліва до права: Б. Заяко (адміністратор «Студентського Шляху»), М. Дужий (редактор «Студентського Шляху»), А. Чемеринська, В. Янів (голова), О. Пристай (культ-освітній референт), Я. Гладкий (заступник голови), Я. Рак (спортовий референт). Стоять: Б. Дороцький (економічний референт), А. Марченко, І. Малюца (секретар), Б. Романенчук (замістив культ.-осв. референта), В. Міліянчук (референт інформації про студії). Бракують: інж. А. Міляпич (голова Надзірної Ради кооперативи «Студентський лихвар»), С. Міляпич (організаційний референт) та М. Колодзінський. С. Охримович в часі світлення вже не жив.

тові кожної секції можна було присвятити розмірно багато часу.

На жаль, відомі репресії, обривають і цю форму координування студентської діяльности, але ж репресії не змогли вже спинити самої діяльности, зрушеної районовими з'їздами.

VII.

Досі говорилося лише про довершені факти про те, що студентство із своїх постанов зуміло реалізувати. Але ж, ми знаємо, що студентство бажало ще більше вивершити структуру своєї суспільної активности, і воно плянувало улаштувати Культурно-освітній Конґрес: думка з'являється на 2-ій листопадовій анкеті, її акцептує IV-ий Студентський Конґрес. Самого культурно-освітнього Конґресу не пощастило улаштувати, але його плян мав вже доволі скристалізовані форми. Насамперед, поставлено, як приціл, основні завдання Конґресу у статті: *До підготовлення 1-о студентського культурно-освітнього конґресу.*[60] Стаття, що появилася майже зараз після Конґресу, який прийняв відповідне рішення, мала завданням підготовити прилюдну опінію. Констатуючи «послідовний, спонтанний розріст та поглиблення культурно-освітнього життя», автор ставить такі завдання Конґресу:

> В основу тієї праці лягла ідея зустрічі студентства з найширшими верствами українського народу, ідея впливання на всі верстви, виховання їх за тими напрямними, які діють в сучасну пору серед студентства, та опанування їх для успішного змагання за розріст і вияви Української Нації.

Згодом приходить критичний розгляд фактів, що студентство ще й до цього часу не зуміло координовано працювати, чого прикладом для автора є постійне неоднородне звітування. Стаття згадує деякі не цілком успішні протизаходи, як напр. улаштовувані з доручення Студентської Репрезентації інструкторські курси культурно-освітньої праці, які відбулися в 3-ому триместрі 1930/31 та в 2-ому триместрі 1931/32 рр.[61] З історич-

---

[60] Там таки, 6—7 (26—27) ч. за червень-липень 1933 р., 183—185 стор., авторства В. Янева (н. р.).

[61] Про курс є згадка у «Хроніці» у «Студентськім Шляху», 3—4 ч. за липень-серпень 1931 р., 97 стор.

II-е жіноче звено філії Товариства Наукових Викладів ім. П. Могили зорганізувало, закроєний на велику скалю, курс суспільно-

ної перспективи критицизм видається не цілком виправданим, якщо зважити, що перший курс був при кінці академічного року, коли студенти готувалися до іспитів; вибрання тієї пори можна виснити лише бажанням дати низку практичних вказівок перед феріями, на яких саме студентство мало найбільше працювати; але ж добрі інтенції не вистачали... в часі посиленої підготовки до іспитів! Другий курс згромадив дуже поважний склад викладачів, серед яких бачимо м. ін. трьох професорів університету та трьох кваліфікованих просвітянських діячів. Як-

---

громадської й культурно-освітньої праці. Досі відбулося 5 викладів, а саме: 22. V. 1931 р., т. М. Дужий: Характеристика суспільно-освітньої роботи. 26. V. т. М. Дужий: Дещо з методики й техніки живого слова. 27. V. п. О. Волосянський: Мистецтво, як чинник освітньої роботи. 29. V. п. Н. Дорошенківна: Освітня праця повітньої громадської бібліотеки. 5. VI. п. Л. Ясінчук: Рідна Школа, її ідея, шлях і завдання. Програми курсу не вичерпано, — його продовження відбудеться після ферій. Учасників бл. 40.

До цієї інформації треба додати, що час курсу був дуже зле підібраний: кінець травня, коли наближався термін іспитів, був завжди дуже несприятливий для більших імпрез, — а навіть фреквенція на вечірніх несистематичних викладах числово дуже знижувалася.

Згідно із бажанням, курс продовжено, а тільки для надання йому більшої зобов'язуючої сили, організацію перейняв культурно-освітній реферат СУСОП-у, яким керував тоді Б. Романенчук. Відповідно до того курс відкрив вступним словом, яке вказало на значення й завдання курсу, голова СУСОП-у В. Янів, а зараз після нього відбулася перша лекція. Нижче подаємо вичерпану програму курсу — за Хронікою «Студентського Шляху» (див. 2—3 (10—11) ч. за лютий-березень 1932 р., 62—63 стор.) I. 1. II. 1932 р. С. Маґаляс: Поняття, підмет і предмет культурно-освітньо-виховної роботи. II. 10. II. М. Дужий: Характеристика видів, форм і ступенів культурно-освітньо-виховної роботи. III. 15. II. проф. д-р В. Старосольський: Маса й провідник (організатор) в культурно-освітньо-виховній роботі. IV. 17. II. д-р І. Брик: Сучасні напрямні народної освіти й виховання; екстенсивний та інтенсивний напрям в освіті дорослих. V. 19. II. М. Дужий: Зацікавлюючі форми роботи. VI. 22. II. П. М-кий: Мистецьке виховання, зокрема нові завдання народного театру. VII. 24. II. М. Дужий: Навчання та його форми (від навчання неграмотних до курсів громадянського виховання). VIII. 25. II. М. Дужий: Організація викладів та курсів. IX. 26. II. М. Дужий: Методика популярних викладів. X. 29. II. проф. д-р В. Старосольський: Популяризація питань з ділянки суспільствознавства. XI. 2. III. проф. В. Радзикевич: Популяризація українського письменства. XII. 4. III. О. Волосянський: Народні університети (селянські й робітничі). XIII. 8. III. П. М-кий: Організація аматорських гуртів. XIV. 10. III. дир. С. Маґаляс: Гуртки молоді (організація й методика праці) XV. 12. III. д-р. Б. Чайківський: Наші народні бібліотеки й проєкт нового бібліотечного закону. Інформація кінчиться ще уточненням, що виклади зачиналися о 20,15, і один виклад тривав бл. годину. Фреквенція на перших викладах виносила пересічно 90 (отже були виклади, на яких було й вище сотні слухачів!), на останніх вона знизилася до 50. Курс організовано з допомогою «Просвіти».

що зважити, що виклади відбувалися серед повного навантаження щоденними університетськими зайняттями, — у вечірніх годинах після повного дня праці, — що вони відбувалися 2-3 рази в тиждень (в одному випадку три дні під ряд!), що одночасно відбувався ще курс студентських спортових інструкторів,[62] що, врешті студентство готовилося до свойого Конґресу, який відбувся в тиждень після закінчення курсу, то треба радше подивляти динаміку тодішнього життя. Але ж критика виходила із тодішньої цілої атмосфери, яка не вдоволялася малим, недовершеним, але ставила якнайбільші вимоги. Невдоволення викликала зокрема спад фреквенції в часі останніх п'яти викладів, і саме те вичерпування енергії в часі курсів, розрахованих на доший час, казало шукати нових форм, які могли б більше утримати увагу студентства. Такою відповіднішою формою видавався авторові критичних думок саме конґрес. Зрештою, саме шукання нових форм випливало із зрозуміння тих цілком об'єктивних труднощів, як це підтверджує наступна цитата:

> Виявилося, що курси, обраховані на довший час тривання, не будуть мати успіху, хоч початково стрічалися із живим зацікавленням (на перших викладах число учасників — понад 100!). Щоденні обов'язки примушують пропустити один-два виклади, і в наслідку втрачається тяглість, що зараз зменшує зацікавлення. Увагу учасників полонюють поволи другі — актуальні події. Одно-два технічні недотягнення на курсі (слабший виклад, непідготовання референта, відкликання вже заповідженого викладу, чи заступлення заповідженого викладу іншим — менше цікавим, тощо), яких не передбачив, чи не міг усунути провід курсу, спричинюють зниження фреквенції. Від'ємною сторінкою курсів уважаю також пасивну лише участь учасників; їх роля обмежується до слухання чи ставлення питань. Врешті, в курсах принимає участь тільки обмежена кількість членів, здебільша ті, які перебувають в місці викладів. І хоч у Львові перебувають напевно представники всіх повітів, то це ще не розв'язує питання, бо ж курси повинні кінчити насамперед культурно-освітні референти й голови студентських секцій, а вони саме й перебувають в більшості, здебільша по-

[62] Інформація про курс спортових інструкторів для повітових секцій таки на тій самій сторінці Хроніки, що й звіт про культурно-освітній курс. Курс відбувався в часі 23. II.—6. III. 1932 р., але дні були вибрані так, щоб вони ніколи не колідували із викладами паралельного виховно-освітнього курсу. Організував курс Спортовий реферат СУСОП-у (референт: Я. Рак). Було 5 викладів: В. Янів: Ідеологія спорту. Я. Гладкий: Лещетарство. Лятишевський: Совгарство. Д-р Б. Макарушка: Гігієна спорту. Я. Рак: Організація спортових клюбів.

стійно, по повітах. Так отже, участь у курсах залишається випадковою.

Конґрес, на думку автора, може краще зосередити увагу, бо він повністю анґажує учасників, вправді на короткий час, 2—3 дні, але за те на весь день, що охороняє перед небезпекою розгублювання серед безлічі щоденних зайнять. Склад Конґресу є старанно дібраний. Крім цього автор звернув увагу на ролю дискусії, при чому її рівень може залежати не тільки від підготови доповідачів, але й дискутантів. Найкращою підготовою учасників — це щоденна практика у конкретній роботі. Тому стаття кінчиться зазивом до посиленої праці в часі ферій, але теж сподіванням, що всі доповіді Конґресу вийдуть окремою книгою.

З повною послідовністю, вже в наступному числі «Студентського Шляху» маємо систематичне розроблення питання, цим разом у статті М. Дужого н. т. *До питання змістової сторінки І-го Студентського Культурно-освітнього Конґресу у Львові* (І-ий С.К.О.К.). Вказавши на жваве зацікавлення студентства й його активну й численну участь у перших двох загальних просвітньо-економічних чи освітніх Конґресах «Просвіти»,[63] які відбулися у 40 та в 60-ліття «Просвіти», М. Дужий підкреслює сподівану ролю 1-го СКОК, який був би у загальній історії «Просвіти» 3-ім з черги (а першим студентським) теоретичним конґресом, присвяченим проблематиці культурно-освітньої праці. Річ у тому, що М. Дужий констатував:

> Напрямні, видвигнені на І-ому Конґресі — своєчасно дуже цінні — сьогодні вже здебільша перестарілі, а значення ІІ-го Конґресу теж невеличке, бо укладом свойого змісту був він хаотичний, а крім цього матеріяли його ще й досі в рукописах і для використання недоступні.

Як бачимо, студентство, заохочене розгорненням культурно-освітньої праці, ставило собі дуже амбітне завдання, щоб заповнити ті прогалини, яких не зуміло розв'язати старше громадянство. При тому, воно було свідоме труднощів, тим більше, що воно само вимагало «теоретично-наукового підходу, але з якнайбільше практичним, а навіть інструктивним нахилом до

---

[63] Див. 8—9 (28—29) ч. за серпень—вересень 1933 р. 253—256 стор. На 768 приявних на 1-му Просвітньо-економічному Конґресі, який відбувся 1—2 лютого 1909 р. у Львові, було 255 студентів (33,2%); на ІІ-ому Освітньому Конґресі (22—24. IX. 1929 р.) було загальне число учасників 358, а студентів було 40 (11,2%).

кожної справи», а такий ідеальний підхід рідко можна досягти. Доповіді мали бути короткі, в засаді 20—30 хвилинні, вийнятково 40 хвилинні, тим більше що дискусія мала б зайняти стільки саме часу, що й доповіді. Доповідей передбачав М. Дужий 18, усистематизованих у 5-ти групах: Після святочного відкриття, інавґураційний виклад мав розглянути ролю студентства в житті націй, — на широкому с в і т о в о м у тлі і це мала бути перша частина Конґресу. Переходом до практичної ролі студентства у нас мав бути історично-критичний нарис громадської діяльности у к р а ї н с ь к о г о студентства, схоплений синтетично у трьох етапах: І. Від національного до державного відродження, ІІ. У першому повоєнному десятилітті (1920—30) і ІІІ. За останні три роки (1931—33), коли студентство перейшло до плянової культурно-освітньої діяльности, і вспіло зібрати поважний досвід, схоплений, зрештою, також статистично.[64] Вийшовши від чужого досвіду і сконфронтувавши його із українською дійсністю, Конґрес мав у своїй третій частині зайнятися ідеологічними основами, при чому було б помилковим думати, що ішлося тут про вузькі партійно-політичні світоглядові питання. Навпаки, передбачені дві доповіді виразно вказують, що проблематика стосувалася виключно світоглядової сторінки загальнонаціонального виховання: перша доповідь це були: «Основні проблеми: освіта, культура й виховання», а друга: «Виховання нового типу українця — повновартного члена нації». Звичайно, спосіб поставлення цього останнього питання чимало залежав від вибору доповідача, але в самім сформулюванні теми небезпеки «політизації» проблематики аж ніяк зауважити не можна!

Коли загальним питанням («програмово-ідеологічній базі») присвячено згадані 4 доповіді,[65] о р ґ а н і з а ц і й н і й проблематиці та м е т о д и ц і відведено аж 14 виступів (3 + 11).[66] Перед-

---

[64] Цьому третьому періодові відповідає прибл. матеріял, зібраний у цій студії.

[65] При практичній розв'язці напевно було б виявилося, що історично-критичної теми, яка стосувалася культурно-освітньої праці студентства, не було б пощастило вичерпати у одній доповіді, а треба б було розділиту тему імовірно на три доповіді, відповідно до трьох намічених хронологічних етапів.

[66] Тому що «Студентський Шлях» є на еміґрації бібліографічною рідкістю, варто для ознайомлення ширших кругів наших дослідників епохи назвати таки точно передбачені титули доповідей. В організаційній частині мали бути доповіді: «Стан і характеристика нашої національної організованости», «Загальні вимоги організації культурно-освітньо-виховної роботи» і «За український характер наших міст (до питання організації міського елементу)». В методичній частині передбачалося «Психологія маси», «Характеристика масових форм роботи», «Екстенсивний та інтенсивний напря-

бачивши в сумі 18 доповідей, автор поставив пропозицію, що Конґрес мав би тривати 3 дні, щоб одного дня можна було прочитати 6 доповідей, передбачаючи на них 3—4 години часу, і стільки ж саме на дискусію. Крім цього залишалися б ще бл. 2 години денно на один практичний показ (з організації — люстрація читальні; з методики — відвідини садка та самоосвітнього гуртка). При кожній передбаченій доповіді були ще подані в статті короткі напрямні, щоб усі доповіді творили справді одно ціле. Стаття була наче вступним обіжником для майбутніх прелеґентів, з тим що самих прелеґентів не визначено заздалегідь, а вони могли й самі зголошуватися, чи теж при підборі прелеґентів могли співдіяти і Секції. Зрештою, координацією праці мала турбуватися одна із трьох передбачених підготовних комісій: редакційна — для усуцільнення програми й перегляду опрацьованих вже доповідей та тез, якими кожна доповідь мала кінчатися. Були передбачені дві другі підготовні комісії: організаційна та імпрезова; ця остання мала подбати про обрамування нарад, зокрема про святочне відкриття й замкнення конґресу. Само замкнення Конґресу мало бути ще підсумком цілої праці, і в ньому поруч із зрезюмованням нарад передбачалося схвалення тез та резолюцій.

Адміністраційні репресії польської поліції не дали перевести в життя цього пляну, як взагалі перервали розпочату широку культурно-освітню активність, чи, мабуть, вірніше, внеможливили систематичну координацію культурно-освітньої праці в низових клітинах (студентських секціях). Але ж ці репресії в нічому не змогли перекреслити серйозности у підході тодішніх студентських активістів, які культурно-освітній праці присвятили стільки уваги. І тому плян Конґресу — це важливий документ доби.

VIII.

Розгляду культурно-освітньої діяльности студентства «30-тих рр.» не можна закінчити без короткої аналізи поширеного (чи вірніше: тенденційно поширюваного!) погляду про однобоке спрямування студентства в революційно-політичному напрямі, із одночасним занедбанням інших секторів. Звичайно, вже сама студія повністю заперечує цей погляд, і навіть виявляє вже

мок у роботі», «Психологія дитини й віку дозрівання», «Дитячі захоронки, садки, оселі», «Праця над доростом поза школою», «Психологія групи», «Характеристика гурткових форм роботи», «Курси навчання і самовиховання», «Самоосвіта й самовиховання», «Спеціяльні умови праці в місті й міські університети».

його тенденційність: само теоретичне поставлення й наголошення важливости культурно-освітньої діяльности на у с і х 4 студентських Конґресах цього періоду діяльности; традиційне відбування щорічних анкет, які з одного боку ставали своєріднимн інституціоналізованими культурно-освітніми комісіями Конґресу, а з другого боку були справжнім форумом зустрічі студентської молоді із старшим громадянством у конкретній праці; постійний реферат у Студентській Екзекутиві із розбудованою системою фахових студентських товариств, які мали централізувати культурно-освітню працю студентства (зокрема кружок Рідної Школи); постійне впливання на студентську прилюдну опінію запосередництвом студентського офіціозу, в рівній мірі при допомозі статтей та інструктажів, що й прецизних дописів із місць та їх опрацьовання у синтетичних звітах із статистичними підсумками; постійне намагання поглибити працю й перейти від екстенсивних на інтенсивні форми при допомозі інструктажевих курсів; врешті, самі таки висліди праці, яка виявилася тисячами доповідей та поїздок на села, сотнями аматорських вистав та імпрез, сотнями постійно проваджених товариств і охоплених діяльністю сіл, — все те свідчить надто вимовно про ідейність того студентства, яке вміло жертвувати не тільки свою свободу, але й свою сіру працю.

При тенденційному поширюванні погляду перемішано становище деяких екстремістичних груп тодішнього студентства із позицією загалу, очоленого своїм леґальним проводом. І це вимагає свойого справлення. Звичайно, це не значить, що взагалі не було погляду, мовляв: культурно-освітня праця, яка не веде безпосередньо до визволення, відтягає увагу революціонерів позірними досягненнями від справжнього завдання, від революційної боротьби, що вимагає неподільности уваги, і всецілого спрямування правдивого революціонера в єдиному можливому й доцільному керунку безпосередньої боротьби. Не можна заперечити також, що боротьба із таким поглядом була важкою: відомо, що в часі ідейного напруження всякі екстремістичні тенденції є популярні, а ця істина має окреме потвердження в українській почуттєвій («кордоцентричній») спільноті, а насамперед серед молоді без життєвого досвіду. Тим більше вимагає підкреслення, що ці екстремістичні погляди не здобули собі більших впливів, і то в рівній мірі завдяки довгій традиції культурно-освітньої праці студентства, що й завдяки виразній лінії тодішнього студентського проводу.

Два моменти заслуговують на спеціяльне відзначення: офіціяльне рішення націоналістичного об'єднання включитися актив-

но в культурно-освітню діяльність та теоретична стаття у «Студентському Шляху», яка полемізувала із становищем екстремістів.

Леґальним виявом націоналістичного Руху в студентськім житті була в «30-тих рр.» Філія Товариства Наукових Викладів ім. Петра Могили у Львові.[67] Ця «філія» започаткувала організовано й пляново культурно-освітню роботу ще 1930/31 р., і зараз зголосилося до праці в читальнях «Просвіти» у Львові 32 членів, отже 20% усього членства,[68] при чому завжди треба пам'ятати, що не всі члени постійно перебували у Львові, і вони були зайняті подібною працею на провінції. В наступному — 1931/32 р. — поділено Товариство на звена (по 7—12 членів), і ці звена поруч із своїми завданнями в нутрі Товариства, які мали призвести до поглиблення ідеологічного вироблення членства, паралельно опікувалися постійно львівськими читальнями «Просвіти». Зокрема гарно розвинулася та праця в городецькому кварталі, коли то в читальні один із товаришів сам дав 8 доповідей, а 14 дальших доповідей підготовив таки місцевими силами. Крім цього підготовив він 6 живих часописів, як теж три свята. В читальні стрийського кварталу два студенти читали 4 доповіді, а одночасно підготовили 3 виставки. В жовківськім кварталі два студенти працювали постійно в читальні, бувши виділовими. Жіночі звена працювали в «Будучності» (товаристві опіки над українськими домашніми помічницями та робітницями, яке охоплювало бл. 1000 осіб). Доповідачі з різних звен мали 10 доповідей в різних читальнях з нагоди листопадових роковин 1931 р. Звичайно, в даному випадку важать не так самі числа, як с п р я м у в а н н я! Напрям був вказаний, початок був зроблений. Новообраний на 1932/33 р. голова Філії, С. Б р и к в часі Просвітянської студентської «Анкети» зголосив, що члени дадуть за його (однорічної) каденції найменше 100 доповідей на терені Львова,[69] підкреслюючи тим, що студенти-націоналісти будуть продовжувати традицію просвітянської праці.

Якщо ж ідеться про статтю, то маємо на увазі статтю, підписану псевдонімом Омелян Вітковський, н. т. *Роля українського студентства в культурно-освітньому русі*.[70] Стаття видається ме-

---

67 Див. ЕУ/І., 958 стор.

68 Див. два звіти: *З діяльности філії Товариства Наукових Викладів ім. П. Могили у Львові* (за 1930/31 та 1931/32), обидва сиґновані ініціялами М. В. Я(нів), «Студентський Шлях», 5—6 ч. за вересень—жовтень 1931 та 11—12 (19—20) ч. за листопад—грудень 1932 р., 127—129 та 271—274 стор.

69 Там таки, 274 стор.

70 Стаття була написана в часі, коли проблема набрала деякої гостроти, і була вміщена, як «спроба синтези» у студентському офіціозі в 2—3 (22—

ні, як документ часу, настільки важлива, що її треба для зрозуміння цілости проблеми — бодай коротко — зреферувати.

Стаття виходить від констатації двох наявних тенденцій: афірмації культурно-освітньої праці та її легковаження, при чому обидва протилежні напрямки проявляються серед цього самого гурта: «студентських активістів», яким то терміном «зашифровано» назву націоналістів, що керували студентським рухом. Перша тенденція зродилася з виразної симпатії і пошани до довоєнної традиції студентства, яке в своєму наголошеному раціоналізмі наголосило насамперед культ праці, поставивши на дальший плян більше волюнтаристично-емоціональний культ чину. Студентство «30-тих рр.» на першому пляні, натомість, поставило культ чину, як священну спадщину Визвольних Змагань, до яких, зрештою, Українська Нація вступила замало підготовлена. Невдача Визвольних Змагань висунула виразно на перший плян політичні змагання й домагання, і у висліді зріст зацікавлення цими питаннями, з рівночасним послабленням зацікавлення всім тим, що могло б віддалити від «політікум». Звідси й конфлікт між постулятом політичної та культурно-освітньої активности, або між культом чину й культом праці, яка вимагає «меншого напруження й менших духових цінностей, але більше часу» (і треба б додати: витривалости й послідовности). Тимчасом «протилежності» (називані в статті завжди в «лапках») видавалися тільки уявними, бо помиляється

---

23) ч. за лютий—березень 1933 р., 37—43 стор. Статтю написав автор цих рядків, а під псевдонімом була вона вміщена з наступної причини: «Студентський Шлях» підпадав частим конфіскатам, і навіть в числі, в якім опубліковано обговорювану статтю були дві (!) постанови суду, якими затверджувалося дві конфіскати «Студентського Шляху». Ці постанови, згідно із приписом, треба було вміщати на першій сторінці — перед текстом, і вони занимали цілу першу сторінку. Редакція вмістила з цієї нагоди навіть такий заклик:

> Товариші!
>
> Прочитайте цю сторінку «Студентського Шляху». Тоді зрозумієте, чому зможе він утриматися лише при допомозі «прес-фонду» (конфіскати наражували видавництво на великі матеріяльні втрати, бо наклад мусів бути знищений, а новий наклад друкувався із білими плямами на місці сконфіскованих місць! примітка автора, В. Я.) Тому використайте надходячі ферії (святочні — перед Великоднем) та постарайтеся про забезпечення одинокого студентського органу.

З досвіду редакція знала, що насамперед конфіскатам підпадали статті авторства відомих вже студентських діячів, які прочитувалися уважніше. Натомість на статті невідомих авторів зверталося менше уваги. Звідти й стаття «невідомого» Омеляна Вітковського могла легше «проскочити». Так теж і сталося. Згодом цього псевдоніму уживав я частіше, зокрема на становищі Редактора «Нашого Клича» (також в скороченні: Від., чи ом-ві).

той, хто політику дефінює поверхово, звужуючи її поняття до партійно-політичного життя, коли політика насправді обіймає всі сектори життя, насамперед ті, які ведуть до «володіння над душами». А володіння над душами власної спільноти є необхідне, якщо цю спільноту мається виховати до чину, отже й до Визвольної боротьби. У виховній функції аж ніяк не можна легковажити таких факторів, як економіки, спорту, чи — насамперед — культурно-освітньої діяльности. Хто це робить, сам підважує момент чину, що виростає із праці, із довшої підготовки. Школа має також бути аполітична в теорії, але одночасно вона має виховувати в державному дусі, а це вже є політичний аспект, який зрештою був дуже часто використовуваний саме проти нас таки (коли«державний дух» утотожнювався із інтересами окупантської держави!). Проти тенденційно викривленого «державного виховання» українці у Рідній Школі мусіли висунути постулят свойого національного виховання, без якого були б ми втратили всяку можливість пізнішої національної еманципації. Гасло «відполітизування» в спорті, в науці, в економіці мало служити тільки державній нації до послаблення спротиву. Тому скрізь треба добачувати політичність діяльности, навіть у культурно-освітній праці, без якої загине національна свідомість, але враз із тим будуть послаблені всякі революційні змагання.

На можливе зауваження, що культурно-освітня праця є дуже посереднім звеном у приспішенні подій (тобто революції) стаття вказала, що негативний вислід Визвольної війни був не тільки наслідком несприятливих зовнішніх умов, зокрема, числової й матеріялової переваги ворогів, але й факту, що м и с а м і не доросли до наших завдань. В даному випадку використано відому цитату із Й. Ґ. Фіхте, яку поставив ідеолог націоналізму Д. Д о н ц о в, як мотто свойого основного твору, мовляв тільки комплетне духове переродження зможе нам допомогти, а це переродження є можливе тільки за умов, коли поруч із чином буде стояти с л о в о, у формі вишколу й виховання.

В дальшому розглянено момент, що до заіснування чину потрібний відповідний ґрунт, а отже не тільки «е л і т а», але й з а г а л симпатиків, може ще не вповні вироблених, але готових дати провідним одиницям відповідну опору. Стаття виразно перестерігала перед твореннням п р і р в и між «елітою» та «масою», бо злегковаження «маси», може мати погубні наслідки, коли з неї вийдуть самочинно нові провідники, які будуть запереченням намагань «еліти». З цього мусить виникнути внутрішня боротьба небезпечна й убивча, яка призводить врешті до анархії. Мистецтвом справжнього проводу є дати загалові завдання, які від-

повідали б його конкретним спроможностям, а не залишати загал собі самому, щоб він в бездіяльності деморалізувався, ані не давати йому завдань, які переростають його здібності, і у випадку революційної боротьби можуть породжувати тільки аґентів і провокаторів. А саме можливості всебічного використання загалу, та його підготови до більших завдань дає культурно-освітня праця.

Звичайно, деякий острах перед культурно-освітньою працею випливав із свідомости, що молодий рух має ще занадто слабий провід для повного опанування надто чисельних мас. Ця небезпека була остільки більша, що ряди Проводу були постійно проріджувані численними арештами. (Як це, згодом, виявилося навіть у віднесенні до студентського життя, в червні 1934 р.). Не заперечуючи цієї — зрештою, очевидної — небезпеки, стаття вказувала одночасно на неможливість штучного чисельного обмежування руху з метою «не потребувати турбуватися масами», бо тоді «невідхильним наслідком» мусіло статися те, що маси переростуть провід, і підуть своїми власними шляхами, але вже стихійно. Стаття також вповні признавала велику небезпеку, що націоналізм міг би «розплинутися» в масі невироблених ще симпатиків, — що, отже, за таких умов він міг би розпорошувати увагу на дрібниці, а цей факт припізнить здійснення його начальних постулятів. Небезпека узмістовлювалася у тому, що культурно-освітня праця могла статися змістом цілого руху, замість бути тільки одним із секторів його дії. Небезпека однак стається завжди на половину менша в хвилині, як її ясно усвідомити. Тоді можна найти теж відповідні протизасоби. В даному випадку, стаття дораджувала ґієрархічність проводу із відповідним поділом праці. Коли провідник (в розумінні керівника й ініціятора), який стояв на найвищім щаблі, мав охоплювати в с і завдання й визначувати п е р ш е н с т в о у їх реалізації, тоді відповідний р е ф е р е н т мав дбати про той чи інший сектор, при чому для культурно-освітнього сектора мав також бути визначений референт, що міг діяти запосередництвом цілого апарату (студентських культурно-освітніх товариств, які централізували працю колеґ на місцях).

Стаття наголосила також виразно принцип змагання за зміст праці, а щойно пізніше боротьби за душі. Вона підкреслювала, що треба виробити плян діяльности й методи діяльности до тої міри, щоб його могли реалізувати навіть менше досвідні, чи менше ідеологічно вироблені товариші, які під проводом найкращих мали б формуватися в безпосередній праці, — так щоб із них згодом могли вийти нові провідники, що були б спроможні заступити попередників. Іншими словами, поставлено принцип вели-

ких, полонюючих завдань, а не великих індивідуальностей. Індивідуальності мали родитися із виконування завдань, які — зрештою — мали бути завжди достосовувані до середовища й до його спроможностей. Засада поширення гурта співробітників і їх ієрархічної структуризації мала відтяжити провідні одиниці, щоб їхнє евентуальне перевантаження не звужувало їх обріїв, тобто щоб не відтягало їх від основного шляху у змаганні до визначеної мети.

В останнім розділі розглянено ще питання, чи й евентуально наскільки культурно-освітня робота має бути «політ-освітою». Заперечивши таке завдання в вузькому значенні (партійно-політичного виховання), стаття вказала, що культурно-освітня праця має дати розуміння політичних процесів та основних соціологічних понять, а крім цього має вказати на пов'язаність всіх ділянок життя із політикою. Як приклад зацитовано м. ін. скріплення протиалькогольної й протинікотинної акції під польською займанщиною, коли її сполучено із протимонопольною пропагандою після екзекуції св. п. Д. Данилишина й В. Біласа. Там де не вистачав сам моральний, здоровельний, чи економічний принцип, там успішно помагав політичний підхід, скріплення боротьби проти окупанта.

Стаття кінчалася:

> З'ясування цих питань було подиктоване необхідністю впровадити пляновість в культурно-освітню ділянку нашої праці. Зокрема було воно потрібне для тих, які власне лінивство заслонюють її легковаженням, яке буцімто випливає з ідеологічних заложень. Бо витворився в нас тип галапасів, які нічого не роблять і скриваються за ряди апостолів чину. З ними пора скінчити. І тому, містимо й міститимем в «Студентському Шляхові» реєстрацію й перегляд культурно-освітньої праці студентства й порівнюватимем висліди праці з працею попереднього року...

Отже, ще одно із завдань оглядів, що ми їх широко з'ясували в попередніх розділах: натиску організованої прилюдної опінії, що мала протиставитися деморалізації, яка поширювалася під мімікрією псевдопринципіялізму. Справа була поставлена ясно, — а як бачимо із останньої цитати, навіть доволі гостро. Тим свобідніше змогли з цього часу виявлятися ті, для яких культурно-освітня праця — у її пристосуванні до сучасних політичних умов — була зобов'язуючою традицією, — зрештою, як одна із форм боротьби за власне духове обличчя, без якого нема ніякої можливости змагатися за власну державність.

Сарсель—Мюнхен, 29. X. — 7. XI. 1970 р.

II

МАТЕРІЯЛИ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ УСТАНОВ У ДІЯСПОРІ

А) З матеріялів УВУ

Б) З матеріялів УХР

РОЛЯ Й ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В СУЧАСНОМУ

(Інавґураційна доповідь ректора)*

Завдання університету утотожнюється в сучасному в більшості людей із навчанням, чи вірніше: із професійним вишколом кадрів інтеліґенції. Ми зустрічаємося щораз частіше із визначенням «висока школа», яке, здається, більше відповідає тверезому — дещо сухому — духові доби. Звичайно, для вишколу провідної верстви модерного суспільства необхідний відповідний рівень навчання: його може запевнити тільки високоякісний склад професорського збору, який може бути досягнутий лише за умов особистої праці, постійного шукання, наполегливої творчости. Звідси — майже автоматично — висувається друге завдання університету, якого ніхто не подає в сумнів: університет, як корпорація інтелектуальної еліти, стає де факто д о с л і д н о ю установою, а втім, вишкіл кадрів для в с і х ділянок модерного життя мусить автоматично включати завдання вишколу касти дослідників, без яких не до помислення була б сучасна доба комп'ютерів, що — породжені несупокоєм людського генія — в свою чергу приспішують головокружний ритм шукання для заспокоєння ненасиченої цікавости, так що вже не тільки роки, але й тижні, а то й дні неподібні до себе.

---

* Цю доповідь автор читав 26. VII. 1968 р. на започаткування Літніх семестрів та Високошкільних Літніх Курсів Українознавства УВУ, на спеціяльному інавґураційному вечорі. Вона була першим офіціяльним виступом на посту ректора, і з цього погляду являється програмою дії.

Після прочитання доповідь була видрукована в українській щоденній пресі (див. «Свобода», чч. 194-199, з 18., 19., 20., 23., 24. та 25 жовтня 1968 р.), а її німецький переклад появився у річнику Товариства Сприяння Українській Науці („Mitteilungen" Nr. 5, München 1968, Ss. 58—75) .

Звичайно, дані стосуються дня читання доповіді, і в проміжку, напр., з'явилося 9—10 ч. «Наукових Записок УВУ», збільшуючи загальну кількість сторінок друку до 1492 (тобто 93 аркушів).

Але ж, саме ця друга — дослідницька — ланка завдань університетів зближає їх до чисто дослідних установ — наукових товариств, відомих у найдовершенішій формі під назвою академій. Коли ж з природи речі в екзилі — при постійнім розпорошуванні студенства й професури по цілім світі — навчальні завдання мусять зменшуватися, вага університету пересовується автоматично в напрямі досліду, а ефективність праці щораз менше міряється кількістю дипломів та промоцій, а щораз більше позиціями видань. Це є саме випадок Українського Вільного Університету, — до речі, чи не єдиного справжнього екзильного університету у світі. Ця унікальність може бути, незаперечно, джерелом певної гордости, але ж вона вкладає насамперед величезну відповідальність постійного шукання нових розв'язок, щоб шабльон пересічного нормального університету не перекреслив тих нових можливостей, які відкриваються, але які вимагають безперервної напруги думки й дії, як теж чималого вкладу творчої енергії.

Кілька цифер для прикладу: УВУ в часи свого найвищого розвитку у мюнхенськім періоді нараховував при 83 членах Професорського Збору[1] до 400 студентів.[2] Було це напередодні дальшої еміграційної мандрівки 1948 р. У той час видавалися тільки скрипти — до речі, циклостильною технікою, — а з поважніших видань вийшов, власне кажучи, тільки один науковий Збірник середніх розмірів. Плянова видавнича діяльність починається в хвилині максимального обмеження, а то й припинення нормального навчання, спричиненого комплетним розпорошенням професури та студентства. Це є момент народження в 1957 р. наших «Наукових Записок» подуманих як українознавчі річники, що могли б і повинні були б при сприятливих умовах перемінитися в українознавчий журнал. Їх досі з'явилося 8 чисел на 1053 сторінках (66 аркушах друку). Але ж за таких виявів діяльности треба поставити питання, чи розвиток університету не пішов у напрямі подвоєння завдань наукового товариства, в конкретному випадку на терені Европи в напрямі повторення завдань нашого найстаршого наукового товариства («неписаної академії», як це звикли свого часу окреслювати) — НТШ. Тому зрозумілим

---

[1] Професорський склад в 1947 р. в стислішому розумінні становив 53 членів, а саме: 27 звичайних та 20 надзвичайних професорів та 6 доцентів-суплентів. Крім цього було 9 приватних доцентів, 13 лекторів та 8 асистентів.

[2] М. Сосновський, звітуючи про працю УВУ в тижневику «Час» (за 10 серпня 1947 р., ч. 32/97), подав наступні цифри: 1945/46 — студентів було 95; літній семестр 1946 — 134, зимовий семестр 1946/47 — 247, літній 1947 — 347. Це число ще дещо збільшилося в наступнім році, який був останнім роком нормального навчання.

мусіло бути зусилля моїх Попередників на посту ректора в напрямі відновлення авдиторного навчання — звичайно, в обмежених розмірах літніх семестрів та високошкільних курсів українознавства,[3] які організуються регулярно від трьох років.

Однак провід УВУ мусить бути і є, зрештою, повністю свідомий, що навіть при найбільшім загущенні викладів — сьогодні маємо пересічно по 8 годин викладів денно — ми задовільно своїх навчальних завдань виконати не можемо. Що правда, ми маємо в сумі поважну кількість викладових годин: у двох місяцях на обидвох факультетах та українознавчих курсах 310,[4] але одночасно число наших студентів (вже з докторантами!) досягає ледве числа 51.[5] Картину хіба може доповнити ще факт, що тих 51 студентів та докторантів живе в 5[6] різних країнах, з чого 34 заокеаном. Якщо ми поклясифікуємо за походженням і студентів УВУ і учасників курсу українознавства, то число країн походження зросте до 7 (в тому числі: ЗДА, Канада, Бразілія та 4 европейські країни). Подібно із 63[7] сучасних членів Професор-

---

[3] Літні семестри це, власне, вищі курси для докторантів чи заавансованих студентів, які бажають закінчити студії в УВУ. Високошкільні Літні Курси Українознавства — це в основному загальні тритижневі курси з усіх ділянок українознавства для тих студентів чужих університетів, які не мали змоги вчитися в українських гімназіях чи доповнити своє знання на українознавчих курсах. Курси, отже, щодо суми подаваного знання стоять на рівені гімназій, але щодо методу навчання є подумані, як високошкільні, університетські.

Як дуже потрібні є такі курси українознавства, на те вказує факт, що у Европі студіює на високих школах прибл. 150 студентів, які не мали нагоди кінчати української гімназії, ані доповнити свої знання на українознавчих курсах (прибл. по 30 у Німеччині й Франції, по 20 у Бельгії, Англії та Австрії. Деяка кількість студіює ще в Мадріді). Ця кількість буде в найближчих роках більшати, зокрема в Англії, бо до віку студій доходить молодь, народжена в роках, коли дійшло до певної стабілізації, яка уможливила подружжя.

УВУ вже організував навіть «виїздні сесії» для молоді в Лювені, — деякі почини були також у Франції притягти молодь на спеціяльні українознавчі виклади. Але ж саме та діляпка вимагає плянової розбудови.

[4] 140 семестральних годин на Філософічному Факультеті, 96 на Правничо-економічному, 74 на Курсах Українознавства.

[5] На філософічному Факультеті УВУ є 28 докторантів та 9 студентів; на правничому й економічному 9 докторантів та 5 студентів. Крім цього, як окрема група, яка більше не зобов'язана слухати викладів (а яка, навпаки, притягнена до співдії, як викладачі на курсах) є габілітанти, яких є на філософічному факультеті 15, а на правничому й економічному 3.

[6] З 51 докторантів та студентів 23 живе у ЗДА, 11 в Канаді, 10 у Німеччині, 5 у Франції, 2 у Англії. (Всі вони українці, за винятком одного чеха). З 18 габілітантів 7 живе у Німеччині, 3 у Франції, по двох у ЗДА та в Канаді, по одному в Австрії, Англії, Італії та Швайцарії.

[7] На філософічному факультеті є 43 членів Професорського Збору: Звичайних Професорів 6 у Европі та 17 заокеаном (разом 23). Професорів-гостей 1 + 1 = 2; надзвичайних професорів 3 + 2 = 5, доцентів 3 + 1 = 4,

ського Збору тільки 31 живе у Європі,[8] а 32 за океаном.[9] Звичайно, з цієї аналізи цифер випливають великі завдання УВУ, який має єдину можливість *об'єднувати розпорошених земляків* у цілому вільному світі,[10] і саме те завдання належало б усвідомити, його наголосити, а далі й поширити. З цього погляду, насамперед треба б не тільки притягати поодиноких студентів, але й увійти у зв'язок із усіми українознавчими катедрами у світі,[11] щоб вони скеровували своїх студентів для доповнення знань на літні семестри УВУ і щоб студії в УВУ були їм згодом відповідно зараховано; з другого боку, є в пляні, щоб в майбутньому наші таки професори із ЗДА та Канади в більшій мірі були притягнені до співдії у викладовій системі, і то в подвійній мірі: з одного боку повинні вони на спеціяльних курсах у себе таки в ЗДА підготовляти молодих студентів до вакаційних семестрів в Мюнхені (щоб студенти впродовж 2 місяців могли справді максимально скористати!), але ж з другого боку вони будуть в більшій мірі запрошувані в майбутньому, як викладачі, в часі наших літніх семестрів.

Проте, всі намагання не можуть змінити факту, що найповажнішим засобом об'єднання у праці будуть таки видання, що тільки підкреслює згадану вже небезпеку «дублювання» завдань НТШ, а на терені ЗДА чи Канади НТШ та УВАН-у. Правда, цю небезпеку можна зменшити відповідним плянуванням, при якому УВУ насамперед мав би перейняти на себе обов'язок подбати про п і д р у ч н и к и. Завдання першорядної ваги в рівній мірі сучасного: певної уніфікації загального навчання у цілій

викладачів 8 + 1 = 9. На правничому й економічному факультеті є 20 членів, а саме: звичайних професорів 4 + 7 = 11, надзвичайних 1 + 2 = 3, доцентів 1 + 1 = 2, викладачів 4 + 0 = 4.

[8] З 31 членів Професорського складу у Європі 8 живе п о з а Німеччиною (5 Париж та околиця, з чого 3 у Сарселі; по одному в Австрії, Англії та Італії). З 23 членів Збору, які живуть у Німеччині, тільки 16 мешкає у Мюнхені (інші: по двох у Франкфурті та Штутґарті, по одному в Дорнштадті, Дюссельдорфі та Зах. Берліні). Це розпорошення тільки підтверджує висновок, що викладами можуть бути концентровані лише впродовж короткого часу і що для зв'язку першорядне значення мають видання.

[9] З 32 членів Збору за океаном 25 живе у ЗДА, 6 у Канаді, 1 у Арґентині.

[10] „Scientia unit dispersos" — ця максима виписана на фронтоні Українського Католицького Університету у Римі, який має діяти в подібних умовах, що й УВУ, — і ця максима має повне застосування при з'ясовуванні завдань УВУ.

[11] В Едмонтоні у слявістичному департаменті студіює приблизно 100 українців, а зовсім подібно є в Саскатуні, як теж у інших канадських університетах. Для УВУ відкриваються дуже широкі можливості, якщо пощастить так побудувати програму літніх семестрів, щоб стала доповненням викладів у згаданих слявістичних департаментах.

діяспорі та поставлення його на можливо високому рівні,[12] що й для нашого майбутнього: при відомій тенденції на теренах окупованої Батьківщини фальсифікувати науку, існує велика потреба заздалегідь підготовити відповідні підручники для української школи у звільненій Україні. Ці насамперед навчальні підручники могли б бути поширені спеціяльними виданнями, які є першорядним джерелом, чи радше передумовою правильних студій. Думаю тут у першу чергу про бібліографію, не можучи звільнитися від прикрого враження, що пливе із дотеперішніх занедбань нашої еміґрації, яка так і не спромоглася на видання бібліографії наших публікацій закордоном, що без неї для майбутнього пропадуть безслідно сотні позицій; я боюся, чи можна ще буде направити це занедбання, і чи, напр., бібліографія наших видань за 1945—68 рр. зможе бути повною. Не менше, її підготовити треба, і УВУ мусить перейняти обов'язок її видати, бо без бібліографії ніякі серйозні студії не є можливі. Знову ж, з погляду майбутнього, ніхто не зможе дати повного огляду праці нашої еміґрації без зібрання відмостей про українську книжку в екзилі. Коли величезною заслугою НТШ є видання ЕУ, то УВУ міг би заповнити прогалину, видаючу бібліографію.

Підручники дуже тісно в'яжуться із чужемовними посібниками про Україну, рівно потрібними для нашої молоді, яка в певному відсотку не опановує вже рідної мови, що й для чужинців, які тільки дуже слабо поінформовані про Україну. Саме на цю справу дуже пильну увагу останньо звернули німецькі кола у Бонні в часі моєї останньої поїздки. Звичайно, їм ішлося про видання на німецькій мові. Але ж не менша потреба у подібних виданнях і французькою та англійською мовами. Отже завдання на роки, яке в розумний спосіб доповняє, а не повторює працю наукових установ типу академій.

При характеристиці можливих університетських видань хочу звернути увагу — поруч із підручниками — на спеціяльний тип, який міг би дуже відповідати саме умовам праці у розпорошенні: на підготову і пізніше видання семінарійних праць, які могли б бути об'єднані одною темою, опрацьовуваною під кермою одного професора студентами, чи докторантами навіть в різних країнах їхнього поселення. В цей спосіб дійшли б ми

---

[12] Не йдеться тільки про підручники для студентів УВУ, але й про посібники для учителів численних українознавчих шкіл (зокрема середнього типу) у всьому вільному світі, яких брак сьогодні дається дуже відчути! Останньо зарисовується потреба окремих педагогічних курсів у Німеччині для учителів, зайнятих в українознавчих школах. Це для них також повинні б служити згадані підручники. А у ЗДА чи в Канаді ми маємо цілі системи шкіл українознавства, і з цього погляду значення підручника набирає виняткової ваги на еміґрації.

до логічного доповнення короткотривалих (хоч і інтенсивних) літніх семестрів послідовною керованою працею впродовж цілого року. Як приклад можу назвати працю семінара соціяльної психології, який працював під моєю кермою при Делеґатурі УВУ у Франції й зайнявся систематичною аналізою творів українських письменників з погляду соціяльної структури української родини. Чотири готові праці принесли чимало цінного матеріялу для зрозуміння ролі родини в соціяльному житті України, а одночасно виявили можливість нової форми праці.

Проте, не зважаючи на поважну навчальну функцію УВУ, яка за даних складних умов має об'єднувати Професуру та студентів для збереження української духової субстанції в чужині й для створення вихідних позицій для відродження вільної науки в Україні, — не зважаючи, в дальшому, на певне — доволі виразне — розмежування дослідно-видавничих завдань поміж УВУ й нашими науковими товариствами типу академій, й не зважаючи на виразну інформативну ролю УВУ в ділянці ширення серед чужого світу об'єктивних відомостей про Україну в Східньоєвропейському комплексі у чужемовних підручниках, видається нам, що роля УВУ не може обмежитися з'ясованими функціями, а для визначення місця добре ще сягнути до аналізи клясичного поняття університету, як воно вже випливає із самої етимології слова.

Університет стоїть у безпосереднім зв'язку із латинським „universitas", а universitas — це «ціле», «цілість», «сукупність», чи навіть більше — це просто «всесвіт». Вже з цього зіставлення ми добре відчуваємо повноту завдання, — зокрема якщо ми схочемо ще протиставити „universitas" та „societas", отже якщо протиставимо певну сукупність ограниченому якомусь «об'єднанню», «товариству», чи таки нечисленній громаді «соціїв», отже товаришів, спільників, чи друзів.

З цими розрізненнями є ми на правильній дорозі до визначення клясичної ролі університетів у період їх повного розвитку, яку то ролю добре пригадати під час їх кризи.

Ідеться не про що інше, як про те, що університет мав дати людині, яка до нього приходила, місце у світі, зрозуміння її особистого зв'язку із цілим, із загальністю, із суспільністю, — тій людині, яка за клясичною філософічною антропологією була завершенням — короною всесвіту. Ішлося, отже, так про само навчання, як теж і про формацію молодої людини, яка до університету приходила, чи навіть ширше: про спрямування людини взагалі, про її орієнтацію у лябіринті загадок всесвіту. З університетської катедри виголошував Йоган Ґотліб Фіхте свої славетні «мови до німецької нації», і з університетської катедри за-

кликав Вільгельм Дільтай до єдности індивідуальної людської структури в її неповторності, якої не зміряти ніколи природничо-біологічними законами, — щоб назвати лише приклади, які мають і сьогодні спеціяльну актуальність. Вони ставали дороговказами, — вони були майстрами, що випереджували покоління і гуртували біля себе нову ґенерацію не для моди й не для добачування поступу у свякій новизні, але для служби правді, якої наполегливо шукалося.

Але ж при поступі спеціялізації загубився зв'язок між людиною й всесвітом, між творцем та об'єктивізованим від нього предметом, між ланками структуризованої — розчленованої в єдності цілости. Від коли майстра-ремісника, який розумів творчий процес від народин ідеї аж до вивершення архитвору (байдуже, чи цим архитвором мав бути черевик для мійського патриція, колія брилянтів для царівни, чи ікона для нової церкви) — коли цього ремісника заступив робітник, що робить підошви чи гвинтики, і пересилає їх на механічній бинді для змонтування, не вміючи сам зробити черевика, ні годинника, тоді вченого заступив науковець, — на місце філософа прийшов дослідник, а університети наповнилися гомінкими товпами молоді, яка забажала якнайскоршого вишколу, що запевнив би скорий заробіток, та ситий добробут. Університети замінилися із храмів науки, що давали глибоке розуміння життя, в крамниці із всяким крамом фахового знання, яке ніколи при загубленім змислі творчости не запевнить вдоволення ні щастя. Звідси пустка модерної людини, звідси її страх, звідси борсання у пошукуванні виходу із лябіринту суперечностей.

Це є криза, яка відома із різкого протиставлення культури та цивілізації, — чи, як звиклося це сьогодні найчастіше звати, це є криза росту. Філософічне опанування досягнень не йде крок у крок із розвитком техніки. В погоні за опануванням всесвіту, в тузі за зорями, в бажанні заволодіти макрокосмосом людина забула про себе саму, про власну душу, про мікрокосмос, вона загубила свос місце у світі. Це є ситуація, яка так пластично станула в останні тижні, зокрема у Франції, коли дійшло до розриву ґенерацій, коли студенти замість бути послідовниками далекозорих майстрів, хочуть стати реформаторами, не маючи до цього ніяких даних. Правда, і майстрів не стало . . .

Пластично змалював ситуацію не філософ, а державний муж, ґенерал де Ґоль в своїм відомім інтерв'ю, коли він — в найтрагічніші хвилини соціяльних конфліктів — малював картину: «Льокомотива, телефон, електрика — це було гарно: авто, літак, радіо — це було краще; ракети, телевізія, атомові мотори, промено-ножі (laser), перещеплення серця — це величне». В цих

образах чути ритм ставання. І незаперечно — знов за де Ґолем — в усім цім скривається зростаючий добробут та головокружні перспективи, але ж одночасно є небезпека заплутання людини в плетиво сліпого механізму, коли то людина загубила велику частину своїх соціяльних, моральних та релігійних пов'язань. Вічна проблема первородного гріха, коли то людина в своїм ненаситнім бажанні заспокоїти свою цікавість переступає границі можливого, що призводить її до трагедії вавилонської вежі, потопи, атлантиди, чи модерної «кончини» віків, яку заповідають розриви водневих бомб, що можуть знищити світ, що їх зумів людський геній відкрити, але не може спинити їх злощасної дії.

Ситуація остільки більше загрозлива, що навіть Церква — ця тверда скала, якої «адові ворота не мають перемогти», в акцептуванні технічного розвитку у відомій пасторальній конституції про Церкву в Модернім світі „Gaudium et spes" не намагається зрівноважити дії контемплацією, яка стільки разів людство охоронила від пропасті.

Було б — мабуть — непрощенною ілюзією на тому загальному тлі малювати ролю екзильного університету в надто відважних барвах. Але ж останньо порушена проблема відкриває бодай мінімальні перспективи, якщо пригадати, що саме Східня Церква (в рівній мірі православна, що й католицька) мала більше нахилу до втримання рівноваги між думкою та дією, як Західня, — рівноваги між здобуванням світу й зберіганням позицій людини в ньому, між чином та контемпляцією. І з цього погляду мали б, мабуть, і ми українці, чия Церква територіяльно й духово стоїть між Заходом і Сходом (як і ціла наша духовість), — дещо сказати. І може навіть був би це новий аспект українського екуменізму. А втім іноді саме межові ситуації, в яких ми як нація від століть є, і яку ми й на еміґрації — у розпорошенні — з усією силою відчуваємо, спонукують до якогось надзвичайного зусилля. І можливо, що саме глибша віра в нас таких самих, — а вслід за тим концентрація всіх сил могли б нам запевнити деякі шанси, якщо б дійсно зуміти міряти — за словами поета — «сили намірами», — якщо б тільки справді захотіти «великого бажати».

Зрештою, саме тут насувається інша можливість: обміну думками про ролю й завдання університету із німецькими (чи радше: взагалі чужинними) колеґами, щоб спільно шукати виходу із ситуації. Подібно: саме на тому тлі були б дуже бажані виклади українських професорів на чужих університетах, що могли б звернути увагу сучасної «зревольтованої» молоді на деякі спеціяльні аспекти, які могли б призвести чужу молодь до застанови й ревізії своїх шляхів.

Проте, залишім надто амбітні пляни, а обмежім наші завдання до скромніших, які випливають з того, що і УВУ має с в о ю молодь, і що наш університет має їй дати не тільки знання, а може навіть краще не так знання, як саме духову орієнтацію, дороговказ. І не тільки нашій молоді, але й усій спільноті у розпорошенні, яка опинилася в дуже складних умовах, часто без керми і вітрил, — без компасу. Чи не є УВУ покликаний, чи навіть більше: *зобов'язаний*, як єдиний екзильний університет у світі, стати духовним осередком усієї нашої спільноти: стати джерелом філософічної застанови, щоб одним дати орієнтацію, а інших формувати.

Може хтось із острахом подумати, що тут ідеться про ідеологічне спрямування, а від ідеології тільки крок до політики, коли УВУ мусить залишитися — і напевно залишиться — установою загальною, отже аполітичною, аконфесійною, апартійною. Отже, спрямування — це не є зв'язання окресленими нормами, — думаю про щось саме протилежне. Ідеться не про накинення на індивідуальну думку оков, але ідеться про збудження індивідуальної думки, про діялог, про шукання, про розривання оков трафарету, чи шабльонів.

Ідеться про усвідомлення позиції людини в сучаснім її зашморгу цивілізації, — ідеться про голод думки, про призадуму, про філософічну поставу.

Сучасна молодь Західнього світу у своїм бунті проти шабльону, проти існуючого «естаблішменту» відразу станула на шлях нового естаблішменту, — повної антиномії: у жаданні права на вислів для себе, що мав би бути критикою минулого, — вона забороняє свободу вислову іншим, насамперед старшій ґенерації, але згодом всім, що інакше думають, отже вона виключає критику, чи спротив. Тому вона вдирається — дослівно — в церкви, не щоб переконати, але щоб накинути свою думку про абсурдальність релігії, як опіюму для народу, — тому вона в бажанні свободи для себе збирається «голосувати каменем», тобто насильством накинути свою думку й свою волю іншим. (Випадки занотовані в часі французького травня 1968 р.).

Заступлення старого «естаблішменту» новим насильством не є ніякою розв'язкою, і обов'язком УВУ є вказати українській молоді, і враз з цим цілій суспільності, що шлях до істини веде через віднайдення найбільшої цінности в людині: її творчого шукання у свободі й у рівності, згідно із прадавнім ґаслом ґарантованого університетського привілею „libertas academica", як повного вислову модини.

„Libertas academica" — це, однак, не чорний прапор анархії: бо вже оборона свободи й рівности накладає на нас певні

обов'язки взаємопошани, толеранції, отже ладу, заснованого на певних вартостях: виховання молоді у пошані до вартостей, які вона має сама собі впертою працею знайти — це є правильний шлях, а не заперечування всякої цінности.

І саме в цьому місці приходжу до одного капітального ствердження, якщо хтось хоче — до антиномії: в одному не можу відмовити політичної ролі університету: стоячи на сторожі традиційних прав університету, університет мусить категорично противитися всему тому, що ті права в принципі заперечує. Стоячи на сторожі толеранції, свободи, рівности, гідности людини, університет мусить виступати проти всього того, що ці права в принципі чи в практиці нищить; університет мусить бути нетолерантним супроти тих, які толеранцію в теорії й в життю заперечують. Складається, отже, так, що наш університет, що постав — у висліді цілого положення в Батьківщині — в екзилі, як протест проти насильства комуністичного режиму, проти заперечення свободи досліду й вислову, мусить бути виразно антитоталітарний, бо всяка тоталітарна система є запереченням людини, якій ми маємо віддано служити і яку ми маємо розвивати, чи вірніше, якій ми маємо допомогти розвинутися.[13]

Це останнє уточнення, яке ставить наголос на підметність розвитку *кожної* людини, дуже важливе з погляду правильного співвідношення професури та студентства, — воно дуже важливе для нас в рівній мірі з історичного аспекту, що й з наказу хвилини. Не маю змоги розвинути ширше проблеми двох ґенерацій в Україні в минулому, тим більше що їй присвятив я чимало уваги вже раніше.[14] Вистачить пригадати, що протиставлення «батьків та дітей» були в нас гострі, іноді драматичні, зокрема в т. зв. тридцятих роках, тобто роках моєї юности. Ви-

---

[13] З подібної причини була свого часу заборонена в Федеральній Німеччині Комуністична Партія, як виразник тоталітарних тенденцій. Щойно недавно знесено цю заборону, коли німецькі комуністи запевнили, що у дії притримаються демократичних принципів.

Заборона випливала із бажання уникнути подібної загрози, яка заіснувала за часів т. зв. «Ваймарської Республіки», коли то націонал-соціялісти, бувши запереченням всякої демократії, змогли дійти до влади демократичним шляхом, щоб потім використати свою позицію і цей лад знищити.

[14] Перший раз присвятив я цій проблемі статтю у «Студентському Шляху», ч. 3-4 (за липень-серпень 1931), отже в часі коли вона була саме спеціяльно жива. Згодом питанням «двох ґенерацій» зайнявся я з більше соціологічного аспекту на студійних днях УХРуху у Рокка ді Папа (пор. *Збірник матеріялів Студійних Днів*, які вийшли як випуск ч. 3 «видань УХР» (Париж—Рим 1966); стаття *«УХР на тлі нашої дійсности»* (стор. 351—386). Останньо ще вернувся я до цього питання у циклу доповідей, які я мав на тему «Думати наперед» в часі моєї поїздки до ЗДА й Канади у зв'язку із перебуванням на СКВУ.

ною в цьому був незаперечно, м. ін., брак відповідного форуму зустрічі, яким з природи є університет. Свого ж університету на Рідних Землях ми не мали. Цим форумом постійної зустрічі може бути й мусить бути УВУ, і я спеціяльно вітаю ініціятиву нашої молоді у Мюнхені, яка виявила бажання скористати із того форуму у більшій мірі, ніж це було будьколи, і що вона свою ініціятиву пробує поширити й на інші осередки.

Це, зокрема, важливе у сучасну пору, коли проблема «батьків та дітей» станула у такій гостроті серед західньої молоді у бунті „der jungen Zornigen", «молодих гнівних», чи французьких — дослівно „des enragés" отже «осатанілих», «скажених» чи сучасних «біснуватих». Причини цього бунту здебільша таки кореняться у браку контакту молоді із професурою, від якого просто на наших очах гине гідність університету на Заході. Контакт із молоддю — це підстава існування УВУ, і мені приємно відзначити, що з останнього симпозіюму студентів, чи вірніше із зустрічі студентів із професурою та громадянством, виходить почин до спеціяльного семінару, чи може спільноти праці над світоглядовими проблемами сучасности.[15]

У безпосередній зустрічі двох ґенерацій також найкраща запорука для правильного розв'язання одного із «вічних» питань: традиції та поступу. Коли, з одного боку, для недержавної нації, а зокрема для її еміґрації з природи речі традиція має цілком специфічну вагу, тоді сучасний світ є просто одержимий «поступом», — зрештою називаним дещо двозначно визначуваним словом «прогресизму», що його часто утотожнюється із конкретним соціяльно-політичним лівим напрямом.

„Progressio" — це одночасно і продвигання вперід в розумінні маршу і поступ. Тимчасом, поступ в розумінні розвитку, досконалення, уліпшування не завжди мусить бути однозначним із будь-якою новизною, модою, яка може бути таким самим шабльоном, як цілком закостенілі форми минулого. Не все, що нове, мусить бути здоровим, правильним. Тільки у творчій синтезі давнього й майбутнього, традиції й розвитку, власного й чужого

---

[15] Симпозіюм відбувся за старанням Спілки Українських Студентів Німеччини (СУСН) у співдії із Психологічним Інститутом УВУ, в суботу, 20 липня 1968 р. Експозе симпозіюму було зладжене на підставі спеціяльної анкети про заінтересування сучасної студентської молоді. Симпозіюм згромадив — поруч із загалом української студентської та гімназійної молоді Мюнхену — нашу інтелектуальну еліту, — зокрема професорів УВУ, і після експозе вив'язалася дуже широка й інтересна дискусія. У висліді симпозіюму ініціятори вечора рішили, щоб в майбутньому тісніше співдіяти із Психологічним Інститутом УВУ, керованим проф. д-ром О. Кульчицьким, а зокрема щоб підготовити світоглядову проблематику до дискусії при нагоді найближчих літніх семестрів УВУ.

міститься істота здорового поступу, а не в сліпім борсанні вперід, не в наслідуванні, не в демагогії поклону моді. І саме постійна зустріч двох ґенерацій може служити правдивому поступові, а оберегти нас від плитко розумілого прогресу для прогресу, зміни для зміни. І тут треба мати мужність зуміти протиставитися демагогії утотожнювання зміни й поступу, демагогії співання пеанів на честь всякої зміни та новизни під плащиком прославлювання поступу й розвитку.

Творче шукання, що є істина, — що є добро й краса, що є справедливість, що є — врешті — щастя, чи ширше: що є вічне й тривке у пливких змінах нашого будня, — є великим завданням УВУ, який опинився на роздоріжжях шляхів. І саме тепер із починів, які народжуються на наших таки очах, маємо дійти взагалі до виконання певної функції у цілій спільноті. Шукаючи за істотою людини й цілого людства для правильного формування покоління, УВУ мусить запалом шукання захопити цілу спільноту.

Недаремно „professor" і „professio"[16] мають це саме походження, і професор стане тільки тоді повним професором, коли він, навчаючи, буде одержимий вірою в те, що навчає, коли він вбачатиме свою «професію» у «ісповіді своєї віри» — у „profession de foi", коли він на всю суспільність випроміньовуватиме свою віру в людину, в її гідність, в її — як це кажеться у християнській філософічній антропології — богоподібність, з якої випливають її всі права та обов'язки. Та віра, «ісповідь» із професорських катедр УВУ, є джерелом переродження спільноти на державнотворчу суспільність відповідальних громадян, для яких є два основні накази: в індивідуальному житті — активности, що випливає з належного зрозуміння гідности, а в суспільному житті — взаємної пошани та толеранції, як підстави творчої співдії.

Таким чином, будучи строго аполітичним в розумінні непричетности до конкретної партії чи ідеології, УВУ має вже своє завдання політичне „par excellence", коли формує цілу спільноту до свідомої співдії, до співрозуміння, до співпошани, до державнотворчого думання правдивої демократії.

З цього погляду літні семестри та літні курси, на яких зустрічаються учасники із різних країн, із різних середовищ, із різних верств, мають першорядне значення. Бо кожен із учасників має бути продовженням курсу, його поширенням в часі і просторі, — має бути свідком того, що ми спільно робили, чого

---

[16] Гра слів: professor — учитель, professio — прилюдне визнання, свідчення, «ісповідь».

ми шукали, до чого ми дійшли. Форум зустрічі має перетворитися на центр дії, і справжнім доктором чи магістром УВУ буде тільки той, хто не лише зумів засвоїти певну суму знання, але й насамперед той, хто умітиме засвоєні істини переконливо передати, — хто зуміє полонювати своєю професією, отже виконуванням свого звання, яке буде одночасно визнанням своєї віри, — нашої спільної віри.

Якщо Шановні Слухачі поділяють мої думки, то вони зрозуміють, чому УВУ не вільно трактувати як фабрики докторів, але чому ціла суспільність має співдіяти, щоб УВУ став кузнею ідей, підкреслюю: творчих ідей, а не однієї, конкретної ідеї.

При так широко зарисованих завданнях ми одночасно розуміємо, що вони часто переростатимуть наші сили, якщо ми не усвідомимо основного: що УВУ не сміє, і не хоче стояти ізольовано. Тому насамперед я звертаюся до представників тих установ, з якими ми ділимо спільне приміщення і спільний гріш, — ділимо сердечно і по братерськи. Провід УВУ визнає непроминальні історичні заслуги вже майже столітнього Наукового Товариства ім. Шевченка і побратима-однолітка Українського Технічно-Господарського Інституту, з яким вже майже пів століття сполучила нас доля й недоля. Тоді коли з НТШ годиться насамперед чітко розмежувати дослідно-видавничі справи, тоді з УТГІ доведеться нам щораз частіше співдіяти в ділянці викладів. Мені приємно, що саме за мого ректорату УТГІ виступив з ініціятивою деяких паралельних викладів в часі наших літніх курсів. Ми ці виклади нашим студентам гаряче поручили, бо вони незаперечно мають свою ціну для збагачення їх загального знання, і я думаю, що ми в майбутньому співдію зможемо ще більше поглибити.[17] Але ж, співдія із іншими науковими установами не вичерпується на корпораціях того дому, який нас завдяки видатній допомозі німецького уряду гостинно прийняв, за що я хочу і з цього місця висловити мою щиру подяку. До співпраці готові ми з усіми іншими нашими науковими установами, отже з УВАН-ом, Українським Католицьким Університетом, Українським Богословським Науковим Товариством, Асоціяцією Незалежних Дослідників, тощо. УВУ сприятиме насамперед

---

[17] Ректорат УТГІ улаштовує у один вечер кожного тижня — після нормальних занять УВУ — двогодинний виклад одного із своїх професорів. Ректорат УВУ поручив своїм студентам та курсантам ці виклади. Як перші викладали на тих додаткових вечорах пп. доц. д-р А. Фіґоль, проф. д-р Б. Кордюк та Ректор УТГІ, проф. д-р Р. Єндик. На підставі досвіду буде можна в наступному році приступити ще до розбудови співпраці, чи до притягнення професорського складу УТГІ до розбудови програми навчання УВУ.

остаточному оформленню центральної Наукової Ради, — звичайно, за одною умовою, що ніхто із тої Ради не буде виключений, і що вона дасть справді можливість повного об'єднання українських наукових сил на еміґрації. Бо тільки за умов повного об'єднання буде можлива координація, а тільки плянова координація зможе запевнити повне використання всіх наших сил, а зокрема до найбільш раціонального використання фондів, які є більше, ніж скромні.

Тільки за тих умов повної координації праці ми зможемо виконати свої завдання, про які стільки вже було сказано вгорі. Проте ж, для повноти я зобов'язаний ще сказати, що одною з найбільших турбот для УВУ на сьогоднішньому етапі є дві речі: відмолодження складу Професорського Збору та поглиблення студій над актуальними процесами в Україні. Відмолодження складу це не тільки питання дорости, — це крім цього бажання притягти до співдії всі можливі творчі сили. Тому підшукуючи можливих габілітантів, ми в рівній мірі звертаємо увагу на молодих науковців у Европі, що й у ЗДА та Канаді, хоч із них безпосередньої користи УВУ не може мати. Завдяки зрозумінню Проводу Т-ва Сприяння Українській Науці, зокрема його Наукової Ради й Кураторії, ми зуміли тепер сконцентрувати всі стипендійні фонди на габілітаційні цілі. В тому випадку панує і в Науковій Раді і в Кураторії повна однозгідність серед українських делеґатів і їх німецьких колеґ.[18] Подібно й КоДУС виявив повне зрозуміння для тої справи й виділив із своїх скромних фондів на габілітаційні цілі поважнішу суму, що мушу тут з притиском відзначити. До речі, годиться підкреслити, що КоДУС повністю співдіє із УВУ над опрацюванням основних ліній нашої студійної політики, і останньо, напр., активно підтримав УВУ при організації літніх курсів українознавства, пригадуючи своїм стипендіятам, що передумовою отримування стипендій із КоДУС-у є закінчення українознавчого курсу. Ця політика вимагає свого продовження й поглиблення. Все таки, не зважаючи на ту підтримку, грошей на стипендії для габілітантів не вста-

---

[18] Наукова Рада «Товариства Сприяння Українській Науці» є так побудована, що 2/3 її членів десиґнують українські установи, об'єднані у тій спільноті праці (УВУ та НТШ по трьох делеґатів, УТГІ — 2, разом 8), а одну третину становлять німецькі вчені, які вже від років нам допомагали. Кураторія складається з представників тих німецьких установ, які запевнюють фонди на утримання Товариства Сприяння Українській Науці, — отже через нього запевнюють фонди для УВУ, НТШ та УТГІ. До Кураторії входить за статутом з уряду також Голова Наукової Ради, який — знову за статутом — обирається з-поміж українських вчених. Цю функцію сповняє від початку існування Товариства проф. д-р Олександер Кульчицький.

чає, якщо ми хочемо, щоб наш науковий доріст посвятив себе в тій мірі студіям, щоб габілітаційне поступування зміг закінчити якнайскорше. Саме тому цю справу я поставив на самому кінці, тим більше, що із справою матеріяльних фондів в'яжеться також питання студій тих процесів, які актуально проходять в Україні. Якщо ми хочемо, щоб досліджування тих цінних матеріялів, які приходять з України, були повністю успішні, треба студії звільнити від всяких політичних міркувань, і тому студіями насамперед повинні зайнятися не політичні середовища, але аполітична установа, якою є УВУ, — хай навіть при співдії та за допомогою поодиноких політичних середовищ, чи навіть партій, але без ніяких зобов'язань. УВУ мусить залишитися й в даному випадку форумом шукання правди, — і автоматично форумом можливої зустрічі.

Звичайно, щоб такі студії були серйозні, треба б — власне кажучи, окремого Інституту, і на це саме потрібні фонди. Висліди праць того інституту, — а покищо і поодинокі студії, присвячені проблематиці актуальної ситуації в Україні, мусіли б статися насамперед основою матеріялів для українознавчого журналу. Такий журнал повинен би бути найбільшою амбіцією нашої Almae matris, бо ж саме в ньому найкраще могли б зустрінутися розпорошені, що їм служити збираємося, і в ньому саме над розробкою найактуальніших проблем найуспішніше змогли б співпрацювати старші й молодші.

Власне кажучи, і сьогоднішній інавґураційний вечір, який був подуманий, як вступ до наших вакаційних курсів, є в певному сенсі інавґураційним і для студій ситуації в Україні. Я хотів би, щоб саме з нього вийшли і перші матеріяли для нашого журналу, тим більше, що цей вечір, а зокрема доповідь про «національне питання в матеріялах з України»[19] матиме своє безпосереднє продовження у вже заплянованих дальших п'ятницевих вечорах. Якщо ж ідеться про саму доповідь, то вона має символічно визначати саме те, що є таке актуальне у сучасній ситуації університетів взагалі. Коли з одного боку я даю загальний огляд напрямних УВУ, з рації мого посту ректора, — коли поруч виступає, як представник Факультету Права й суспільно-економічних наук, його декан, тоді на речника Філософічного факультету просили ми нашого докторанта, щоб на прикладі виявити наше бажання тісної співдії професури й нашої безпосередньої зміни. В особі Прелеґента ми маємо рівночасно кваліфікованого представника нашої суспільности, при чому ми споді-

[19] На інавґураційному вечорі цю доповідь читав докторант УВУ, мґр. Олег Штуль.

ваємося, що зможемо зустрітися на нашому університетському форумі в речевому обміні думок із науковцями різних світоглядових спрямувань і різних поглядів у їх бажанні служити правді.[20]

Останні питання більше, ніж попередні поставили перед наші очі ще проблему фінансів. Тож дозвольте, що і їй треба буде присвятити пару слів, — зрештою без ніякого остраху, що зможе хтось посудити Провід УВУ в матеріялізмі.

Коли ми зважимо, що гроші, які ми маємо призначені на виконання цілого нашого річного навчального пляну, є нижчі від річної платні пересічного европейського університетського професора,[21] то це аж надто вимовно свідчить про ідеалізм тих, які присвятили себе службі українській культурі й поставили себе до диспозиції УВУ. Але саме цей факт каже одночасно, що всі ті завдання, які ми накреслили, при наявних фондах не можна здійснити. А втім це навіть було б дивно, щоб будувати наше майбутнє виключно на чужій допомозі, хоч спиралася б вона справді на доброзичливім визнанні нас, як партнерів, що чесно виконують свої зобов'язання дослідників і професорів. Це мусить усвідомити українська спільнота, для якої справа вільної української науки була десятиліттями справою чести, тим більше, що в боротьбі за українські високі школи мусіли ми принести найбільші жертви, — до жертви життя А. Коцка включно. Це мусять усвідомити насамперед українські студенти, чи вірніше колишні студенти УВУ, які в УВУ добули дипломи й докторати. УВУ не хоче милостині, — однак УВУ має право вимагати сплати боргу за все те, що у ньому сотні нашої інтеліґенції добули, — сплати боргу, щоб ми не були здані на чужу — хоч і доброзичливу — допомогу, і щоб ми мали почуття, що українська суспільність вміє дати докази державницького думання, коли вона вміє вставити у свій загальний бюджет також відповідну суму на університет.

Конкретно, я уважаю, що в найближчому майбутньому доктори й магістри, чи ширше т. зв. алюмни УВУ мають об'єднатися в товариство, яке запевнить відповідні фонди на видання, зокрема на українознавчий квартальник, на стипендії для габілітантів і на інститут дослідів процесів в Україні. При 5-6 сотнях

---

[20] В циклі доповідей про актуальний стан в Україні вже є передбачені наступні доповіді: проф. д-р А. Білинський: «Підсумки дискусії на тему нової конституції в СССР». Ред. М. Демкович-Добрянський: «Становище української мови в сучасній УРСР». Н. Теодорович: «Становище релігії в Совєтському Союзі й християнських Церков в Україні».

[21] Річний бюджет УВУ передбачає на виконання цілого навчального пляну 20 000 нм. в році.

алюмнів у ЗДА і Канаді і при оподаткуванні по 30 дол. справа є повністю розв'язана, при чому УВУ за вплачені гроші дає свої видання, які своєю книгарською ціною перевищать вартість жертвованого гроша. З цього погляду також дуже важливо, що я можу звернутися до наших курсантів, які незабаром роз'їдуться по світу й розкажуть — чито у статтях у пресі, чи то у особистих зустрічах — не тільки про досягнення, але й про потреби УВУ. І коли кожен з нас виконає свій обов'язок, тоді ні професура, ні студентство, ні українська суспільність не будуть потребувати турбуватися долею УВУ, як єдиної екзильної школи у світі, як центру української вільної думки. Тоді справді всі ми зможемо бажати великого й змагати до його здійснення згідно з нашими традиціями й з актуальними потребами.

Хай же ж і з цього погляду наші вакаційні зайняття мають повний успіх, хай вони понесуть у світ інформацію про наші радощі й турботи, про нашу ролю, наші завдання й про наші потреби.

Хай же ж наш семестер і наш курс, які оце перед висококваліфікованими й численними представниками нашої суспільности започатковую, якнайкраще відбудеться і якнайуспішніше завершиться, — щоб наш академічний рік, як це звикли ми бажати: felix, faustus fortunatusque sit!

СЛОВО З НАГОДИ НАДАННЯ ПОЧЕСНОГО ДОКТОРАТУ Й. ЕМ. БЛАЖЕННІШОМУ ВЕРХОВНОМУ АРХИЄПИСКОПОВІ КАРДИНАЛОВІ ЙОСИФОВІ СЛІПОМУ

(Мюнхен, 2 вересня 1969 р.)

Промовець із уряду Ректора УВУ привітав насамперед Всіх Найдостойніших Гостей: Його Еміненцію, Блаженнішого Архипастира; Їх ЕЕ Обидвох Присутніх Владик — Преосв. Апост. Екзарха-господаря Кир Платона Корниляка й Епископа-помічника Крижевецької Епархії Кир Якима Сеґеді; Баварського міністра праці й суспільної опіки, д-ра Ф. Піркеля; кол. федерального міністра проф. д-ра Т. Оберлендера з дружиною; Капітулярного каноніка о. Ф. Бавера, який заступав Й. Ем. кардинала Ю. Деспнера й Ординаріят; о. Ген. Вікарія М. Василика із Франції (в заступстві тамошньої Екзархії); Представників уряду та міста — пп. міністеріяльного директора д-ра Л. Гілліцера, Міністеріяльного Дириґента д-ра Е. Маврера, міністеріяльного радника Заціґера та міського радника Фоґельґезанґа, як заступника міста Мюнхена; Ректора УТГІ, Маґніфіценцію проф. Р. Єндика та Директора Баварської Католицької Академії д-ра Ф. Генріха; Всв. та Впрп. ОО. Протоереїв — представників Української Православної Церкви: о. митр. Палладія, о. митр. А. Дублянського й о. митр. д-ра М. Коржана; представника угорців, о. прелата Адама; німецьких Професорів та Колеґ із УВУ, УКУ та УТГІ; всіх гостей та зокрема ще студентів.

Згодом перепросив він по українськи Високодостойних Представників укрґїнського церковного, наукового, політичного, громадського та культурного життя, що для надання якнайбільшої стрункости святу (яке повинно було відзначатися якнайбільшою достойністю) він мусить якнайбільше ограничити час свойого виступу, а тому мусить а. ограничити, як найбільше привитання Високодостойних та Дорогих Гостей та Друзів і б. перейти до мови, яку розуміють в с і на залі, отже до німецької мови.

Нижче текст самого слова:[1]

**
*

Я маю велику честь та вийняткову радість якнайсердечніше привітати всіх вас в сьогоднішню святкову годину у наших скромних мурах Дому Української Науки, в імені найстаршого екзильного уні-

[1] Оригінал Слова був прочитаний по німецьки. Український текст друкуємо за Пресовим Бюлетенем УВУ ч. 5 з 5. IX. 1969 р. (6—11 стор.), враз із приміткою на вступі. Слово було своєчасно передруковане в деяких українських тижневих органах («Наша Мета» з 27. IX. та 4. X. 1969 р. і «Гомін України» з 27. IX. 1969 р.). Примітки до «Слова» додаються щойно до цього наукового видання.

верситету у Світі, — і скласти вам вислови моїх теплих почувань. Моя радість випливає із цілком спеціяльних причин:

УВУ збирається саме відзначити найвищою академічною гідністю Першого українця, — Первоієрарха Української Католицької Церкви, Його Блаженство кардинала Йосифа Сліпого, що стався для нашої цілої української спільноти — впродовж свого майже 20-літнього заслання — як Митрополит-Ісповідник — символом стійкости та вірности Богові й св. вірі.

Проте, при наділюванні його гідністю почесного доктора бажали б ми менше відзначити його чесноти — про те вже була на інших місцях в останні дні мова! — як радше уважаємо своїм обов'язком накреслити насамперед н а у к о в і з а с л у г и, а про ці можна говорити під почвірним аспектом: їх можна насвітлювати з погляду а. *організаційних успіхів*, б. *педагогічної* чи в. *редакційної праці* і г. *особистої науково-дослідницької творчости*. Висліди були у всіх чотирьох ділянках просто вийняткові!

Як молодий доктор св. теології, завершує Йосиф Сліпий свої студії двома габілітаціями — в університетах в Інсбруку та в Римі,[2] і ще в цім самім часі стає він співосновником Українського Богословського Наукового Товариства (1923 р.),[3] щоб після трьох років праці на становищі бібліотекара *перейняти керму Товариства*, яку о. Йосиф — вже як професор теології — втримує в своїх руках бл. 20 рр., при чому розбудовує він Товариство до тої міри, що воно добуває собі славу академії. Від самого початку — як член Виділу, чи згодом як Президент Т-ва — *редагує* о. д-р Йосиф Сліпий *квартальник «Богословію»*, яка належить до передових теологічних квартальників цього часу, що його часто цитується у фахових органах. Опублікована перед 4 місяцями бібліографія видань «Богословії» та вміщених в квартальнику статтей занимає 30 щільно задрукованих сторінок петіту![4]

Ще заки о. д-р Й. Сліпий дійшов до своїх габілітацій, отримує він доручення *викладати* догматику у львівській духовній семінарії (з

---

[2] Основні інформації про персональні дані Його Блаженства на підставі біографічного нарису *Кардинал Йосиф Сліпий*, зладженого В. Яневом до Ювілейного Збірника, виданого чотирома науковими корпораціями: НТШ, УВУ, УБНТ, УВАН у 75-ліття народин та 50-ліття священства Блаженнішого Верховного Архиєпископа 1966 р. під збірним наголовком *Релігія в житті Українського Народу* (див. XV—XXIV стор.).

[3] Про працю на становищі бібліотекара чи голови УБНТ більше тут не пишемо, бо ж у цьому таки томі є ціла студія *Нарис історії Українського Богословського Наукового Товариства* (див. 3—63 стор.), присвячена м. ін., ролі основника й натхненника товариства.

[4] *Наукові Записки УВУ ч. 9—10 за 1967—68 р.* які вийшли — знову як спільне видання згаданих чотирьох наукових корпорацій під спільним наголовком *Матеріяли до історії Української Церкви* 1969 р. у 30-ліття Єпископських Свячень та 25-ліття вступлення на Митрополичий Престол Кардинала Йосифа Сліпого. Бібліографія праць УБНТ, складена автором «слова», входить до цього його особистого Збірника (див. 64—94 стор.).

1922 р.), а незабаром після другої габілітації, вже в 1925 р., має він перейняти *Ректорство* Семінарії, яку він розбудовує в декілька літ у *високу католицьку школу*, звану Академією. Не отримує вона прав повного університету тільки в наслідок тогочасних політичних умов. Понад 400 молодих священиків отримали в своїй новій «Альма Матер» — ще таки в першім десятилітті — свою формацію, а дальших 600 підготовлялися якнайсумлінніше до свойого високого післанництва! Академія була вивінувана у всі необхідні інститути й семінарі, ба навіть — мала свій власний церковно-історичний та мистецтвознавчий музеї. Зачало з'являтися декілька серій праць Професорської Колегії та семінарійних студій. Війна чи вірніше окупація Львова москалями призвели однак до наглого припинення цього скорого розвитку!

Тому Митрополит Йосиф — зараз після свого звільнення — уважав своїм чи не першим завданням покликати до життя новий Український Католицький Університет — на місце колишнього, знищеного та забороненого. На місці Академії у Львові постас УКУ, тимразом на чужині, у Римі! Саме закінчуваний звіт про перше п'ятиліття УКУ у Римі нараховує малощо не 300 сторін друку. Новооснований університет посідає — завдяки свойому Основникові — власний будинок з власною бібліотекою та музеєм. За місяць[5] увінчає комплекс університетських будинків Софіїн Собор, — катедра Кардинала, побудована у візантійському стилі, що свідчитиме про вітальність нашої Церкви.

Наприкінці, хоч і не на останньому місці, маю обов'язок сказати декілька слів про нашого Архипастира, як вченого, при чому мушу підкреслити, що й тут треба вказати на декілька ділянок його многогранної творчої діяльности: догматика у зв'язку із філософією релігії, історія української Церкви та християнської духовости у пов'язанні її з духовістю християнського Сходу! Зібрана на скитальщині бібліографія праць Блаженнішого (на скитальщині, отже без доступу до бібліотек, а тому неповна) рахує 83 позицій.[6] Український Католицький Університет зачав саме видавати повне видання праць Верховного Архиепископа («Opera omnia»), і досі з'явилося 2 перші томи, — разом на понад 700 стор. друку.[7]

Наукові твори Дослідника находили постійно (навіть зараз в перші роки!) найкращу фахову оцінку, і їх і досі — вже після десятиліть — не перестають цитувати! Залишаючи на боці їх високу наукову вартість, треба сказати ще декілька слів про їх призначення: вони здебільша мали служити зближенню двох розділених віток Української Церкви — католицької (унійної) та православної, — отже вони мали служити двом віровизнанням, які лучила спільна церковна

---

[5] Треба пам'ятати, що «Слово» було сказане 2 вересня, а посвячення катедри св. Софії було 27 вересня 1969 р.

[6] В. Янів: *Бібліографія праць Кардинала Йосифа Сліпого*. В збірнику: *Релігія в житті українського народу*. З НТШ, 181 т., 1966. XXV-XXXII стор.

[7] Видання продовжується, і 1970 р. вийшов дальший подвійний том (III—IV).

традиція та спільний обряд, але які розділяли деякі догматичні різниці. Отже саме у цій останній ділянці годилося промостити шляхи для зближення. Ідеться про ославлене тринітарне питання, яке відділяє з часів Фотія римську Церкву від християнського Сходу. І саме тринітарному питанню є посвячені чотири — чи не найважливіші — догматичні твори Кир Йосифа (в тому числі обидві габілітаційні дисертації), — вони всі спиняються над важливою догматичною проблемою походження св. Духа![8]

Знамените опанування схолястичної методи та вийняткове знання творів св. Отців дозволили молодому ученому виявити та уарґументувати, що властиво нема глибших різниць між наукою римської Церкви та писаннями східніх Отців Церкви, а спірні питання стосувалися радше способу формулювання, а не істоти речі, ані самого догматичного змислу. Низка теологів формату Жюжі, Міхаеля, Каттенбуша, Штуфлера, Тері[9] сприйняли тепло погляди й їх арґументацію, і відзначили їх значення. Відкривалися нові шляхи наближення.

В тому самому напрямі пішло опрокинення розповсюдженого погляду, начеб то дух схолястики був чужий для Сходу. Факти — ціла схолястична школа в грецько-візантійській літературі XIV ст., а зокрема вплив томізму на Києво-Могилянську Академію доводять, як дуже цінено цей філософічний напрям також і на Сході, — що отже в схолястиці не можна добачуватися підстави поділу Церкви.[10]

Що проф. Сліпий науково дослідив та уарґументував, те бажав він у поточному житті практично здійснювати і його конкретна діяльність Президента Українського Богословського Наукового Товариства та Ректора Академії ішла справді в напрямі наближування: він принимав участь у різних унioністичних конґресах, і особисто сам такий унioністичний конґрес у Львові — перед війною — підготовив та з повним успіхом перепровадив. Піонерська діяльність о. Ректора Сліпого на десятиліття випередила екуменічні змагання нашої доби, офіціяльно започаткованої Ватиканським Собором. Екуменічну добу підготовив Кир Йосиф своєю науковою працею, згодом своєю діяльністю, врешті своїм терпінням. Бо саме за свій ідеал церковної єдности мусів він заплатити своєю свободою! Постава Кир Йосифа-Ісповідника укоронувала творчу працю Дослідника! Його терпіння було в покорі жертвоване Богові за єдність!

---

[8] Габілітаційні праці: *Die Trinitätslehre des byzantinischen Patriarchen Photios* (1921) і друга: *De principio spirationis in SS. Trinitate* (1926). Дві інші праці з цієї ж ділянки: *De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus Sancti explicanda* (1923) і *Num Spiritus Sanctus a filio distinguatur, si ab eo non procederet?* (1927). Точніші бібліографічні дані у згаданій бібліографії (див. примітка 6).

[9] Рецензії на згадані твори названі у зібраній бібліографії (див. примітка 6), при позиціях 1, 2, 8, 9.

[10] Дві українські праці на ту тему: *Св. Тома і теологія Сходу* (1924) та *Св. Тома з Аквіну і схоластика* (1925), і одна латинська, читана на одному із Белеградських конґресів і міщена згодом у актах Конґресу: *De valore S. Thomae Aquinatis pro Unione eiusque influxu in theologiam orientalem* (1925).

І саме з цього аспекту треба сприймати нашу одуховлену радість, що у нашому сьогоднішньому святочному акті приймають участь три православні Протоереї, щоб задокументувати наше спільне гаряче свідчення, що шукання можливостей спільних шляхів належить до наших найгарячіших бажань. І тому всі три Отці Протоереї належать до наших найпочесніших Гостей. Для них ми маємо наші найкращі почування!

В тому самому дусі єдности й солідарности підписували ми сьогодні грамоту Почесного доктурату — всі ми, С е н а т о р и УВУ, мов символічно по п о л о в и н і католики й православні.[11] І коли я сьогодні — як Ректор — говорю ці мої вступні слова, тоді як Промотор виступить Пан Про-ректор, як православний.

Ми надіємося, що саме серед німецької спільноти ми найдемо найбільше зрозуміння, — серед німецької спільноти, подібно д в о к о н ф е с і й н о ї, як і наша. Цього доказом є зрештою присутність на нашому святі найвище поставлених особистостей (що їх я на самому початку поіменно вичислив!), — присутність, яка нам приносить честь, але яка нас насамперед сповняє радістю, і за яку ми Панам Міністрам і Представникам Міністерств і столичного міста Баварії є так дуже вдячні. Хай же ж наша сьогоднішня — понадконфесійна та міжнародна — зустріч принесе нам у наших неспокійних та тривожних часах благовість щасливішого майбутнього!

Ми маємо сьогодні ще одну причину до вийняткової радости: Його Блаженство приїхав до Німеччини з нагоди десятиліття Апостольської Екзархії українців-католиків у Німеччині. Але ж саме нас — нас: тобто УВУ та Апостольську Екзархію — в'яжуть найкращі стосунки, і для УВУ є спеціяльним вирізненням, що нам була дана нагода виявити нашу радість з приводу Ювілею Екзархії тут, у нашому Домі! Коли наш університет є рішений формувати нову ґенерацію на базі ідеалістичного світовідчування, і в цей спосіб служить (бодай посередньо) Церкві, то ми завдячуємо з нашого боку Церкві, і зокрема Його Ексцеленції, Апостольському Екзархові всебічну підтримку. Вже десятки томів з'явилися в видавництві УВУ завдяки щедрій допомозі Апостольської Столиці, виєднуваній на представлення Преосвященнішого нашого Єпископа Платона Корниляка. В зв'язку із сказаним вгорі треба б ще при згадці про допомогу відзначити, що в найближчих вже тижнях з'явиться знову за допомогою Апостольської Столиці праця православного вченого, присвячена Православній Церкві.

Зрештою, допомозі Апостольської Столиці завдячуємо також появу Ювілейного видання УВУ у 30-ліття Епископських Свячень і 25-ліття вступлення на Митрополичий Престол у Львові Його Блаженства, — допомозі Апостольської Столиці і Товариства Сприяння Українській Науці.[12] Саме виданням цього нового тому своїх Наукових За-

---

[11] Склалося так, що в каденції, в часі якої наступило надання почесного докторату Його Блаженству, трьох Сенаторів УВУ було католиками, трьох православними.

[12] Як примітка 4.

писок започаткував УВУ — враз із трьома нашими науковими установами: НТШ, УВАН та УБНТ — ювілейні святкування. Укороненням цих святкувань стається для УВУ сьогоднішня передача диплому почесного докторату для Його Блаженства. І для нас це радісний факт, що у передачі грамоти принимають жваву участь усі ті, які в той чи інший спосіб спричинилися до появи Книги: Церковні Достойники, представники німецьких урядових установ, провідний кадр Товариства Сприяння Українській Науці із Паном Куратором на чолі, наші німецькі Колеги, що нам завжди радою та своєю дією в Науковій Раді в найлюб'язніший спосіб допомагали, а сьогодні так численно в нас з'явилися.

В щойно згаданім Ювілейнім виданні є одно свідоцтво найтіснішого зв'язку німецьких християн із нашою страдальною Церквою: Слово Його Еміненції Кардинала-Архиепископа Юлія Депфнера,[13] яке то слово мав Найдостойніший Владика на пошану Його Блаженства, ще в часі його неволі! З найглибшим поклоном вдячности перед представником Його Еміненції, Всесвітлішим та Високопреподобним Отцем Капітулярним Каноніком, бажав би я мої вступні слова закінчити кінцевими словами промови Його Еміненції:

«І так можу я в цій годині одне сказати в імені всіх моїх собратів у священстві й у імені цілої католицької спільности в Німеччині, що є повірена мені й усім моїм собратам у інших дієцезіях: що нам у співжитті із вами, які маєте у нас в нашій німецькій Батьківщині знайти самі знову нову батьківщину, — що нам у зустрічі із вами дано є нашою братерською допомогою виявити н а ш у в д я ч н і с т ь супроти вас! І всі ми можемо мати тільки одне бажання: Щоб усе те, що у цій хвилині терпить ваш Архипастир, який стоїть нам в наших люблячих мислях, і щоб усе те, що всі інші терплять, вийшло на добро вашому народові, — щоб все те терпіння вийшло на благо цілому людству! Щоб з цього терпіння у хвилині проби, яку многі мусять перейти у наслідку дії безбожницької системи, зродилася ласка Божа для нашого народу й для нас усіх, — і щоб у цей спосіб велике намірення нашого Господа Ісуса Христа, за яке ваш Митрополит терпить, — щоб у цей спосіб поновне з'єднання усіх християн під одним пастирем в одно стадо сталося істиною у наслідку цього терпіння. І в цьому змислі належиться в цій хвилині Тому, Кого тепер згадуємо, але також і вам усім, наше шанобливе вітання й наша подяка».

Стільки слова Його Еміненції, висловлені в квітні 1962 р., з нагоди 70-ліття нашого Митрополита-Ісповідника, — напередодні Його

---

[13] Згаданий Збірник, який приносив *Матеріяли до історії Української Церкви*, мав поруч із оригінальними студіями також окремий відділ документів, і серед них (як 13 ч., на 353—354 стор.) є слово Й. Ем. кард. Ю. Депфнера, яке він сказав у 70-ліття засланого тоді Митрополита-Ісповідника Йосифа на Академії, улаштованій Українським Християнським Рухом у Мюнхені, в дні 2. IV. 1962 р. Документ поданий в збірнику в оригіналі (у німецькій мові).

звільнення. Нашою найщирішою подякою на ці теплі подячні слова відповідаючи, хочу тепер попросити Спектабіліс Пана Промотора, щоб він довершив святочного акту промоції!

ПОЧЕСНИЙ ДОКТОРАТ УВУ ДЛЯ ЙОГО БЛАЖЕНСТВА ВЕРХОВНОГО АРХИЄПИСКОПА

«Найбільшим днем мюнхенського періоду УВУ»[1] — назвав один із найбільше відданих для нас німецьких професорів, — д-р Г. Райнфельдер, свято надання почесного докторату для «першого українця», Блаженнішого Верховного Архиепископа, Кардинала Кир Йосифа. Цей день був одночасно одним із вершинних моментів у перебуванні Його Еміненції у Мюнхені, з нагоди десятиліття Апостольської Екзархії українців-католиків у Німеччині.

Український Вільний Університет, який перший відзначив 30-ліття Епископських Свячень (22 грудня 1939) та 25-ліття вступлення на Митрополичий Престол у Львові нашого Найдостойнішого Первоієрарха виданням спеціяльного (подвійного) тому своїх «Наукових Записок» із цінними «Матеріялами до історії Української Церкви», дуже сумлінно підготовлявся до свойого свята, як тільки Сенат отримав інформацію, що Блаженніший наміряє особисто відзначити Ювілей 10-ліття Екзархії у Німеччині прибуттям на торжества до Мюнхену. Насамперед, відповідне одноголосне рішення щодо надання почесного докторату прийняв Сенат на свойому засіданні в дні 19 квітня 1969 р., доручаючи одночасно Філософічному Факультетові припильнувати всіх формальностей. Справу поставлено на першу Факультетську Раду, яка відбулася після того засідання (9 липня 1969), а одноголосну постанову тієї Ради піддано під голосування всіх Професорів Факультету («референдум» — яке перепроваджується для прийняття всіх важливих рішень кореспонденційним шляхом з огляду на велике розпорошення професури). Голосування відбулося при дуже великім заінтересуванні професури (голосувало 83,4%!), і його одноголосну постанову затвердило ще засідання Сенату, в дні 22. VIII. 1969 р.

В сам день Свята (вівторок, 2 вересня 1969 р.) авля УВУ не могла вмістити Гостей, і можна сказати, що був це найдостойніший Збір,

---

[1] Саме тому — для збереження пам'яти про цей «найбільший день» у тривалій формі, друкуємо цей опис у Збірнику УВУ, на підставі тексту, зладженого В. Яневом для «Пресового Бюлетеня УВУ» ч. 5, присвяченого самій події (1—5 стор.). Зрештою сам опис є характеристичний не тільки як документ, що стає кращою ілюстрацією «лявдації», сказаної Ректором УВУ при надаванні почесного докторату, що її міститься на 248—254 сторінках, але й для самого автора цілого цього Збірника, що був редактором «Пресового Бюлетеня». Видавництво УВУ.

який будь-коли якась імпреза УВУ згромадила: Поруч із представниками українського наукового та культурницького сектору та представників нашого суспільно-громадського та політичного життя засіли наші найвищі Церковні Достойники та бл. 30 визначних німецьких особистостей, в тому числі міністер праці й суспільної опіки д-р Ф. Піркль та 4 високих керівників цього ж міністерства, Представник міста Мюнхену, радник Фогельгезанг, Директор Баварської Католицької Академії, д-р Ф. Генріх, представник Східньо-европейського Інституту д-р Ґ. Робель, Керівник церковної секції баварського радія, д-р В. Зандфукс, та б. ін.

З природи речі дуже численно репрезентований був науковий світ: не говорячи про (самозрозумілу!) присутність всіх на той час приявних в Мюнхені професорів УВУ, треба згадати двох німецьких репрезентантів до Наукової Ради Т-ва Сприяння Українській Науці (проф. д-ра Г. Райнфельдера та проф. д-ра Г. Штадтмюллера) та двох відомих професорів теології (д-ра М. Шмавса та д-ра А. Ціглера). Численно явилися теж професори УТГІ — з ректором проф. д-ром Р. Єндиком на чолі: доц. УТГІ, д-р А. Фіґоль, заступав НТШ, а деякі інші професори політичні середовища (як Голова ВО УНР проф. інж. С. Довгаль, чи Голова Ради ОУНз проф. д-р Б. Кордюк). З Українського Католицького Університету у Римі були о. проф. д-р І. Гриньох (в. о. голова УБНТ) та о. шамб. проф. д-р М. Марусин (декан філософічного факультету УКУ). З американських гостей треба назвати проф. д-ра С. Галамая (який т. р. викладав на курсах УВУ).

Його Блаженство Верховний Архиєпископ з'явився до акту урочистої промоції в товаристві Владики-Господаря, ЙЕ Апост. Екзарха д-ра д-ра Платона Корниляка, Преосвященного Владики-помічника Якима Сеґеді, що приїхав на ювілейні урочистості із Крижевацької Епархії, та капітулярного Радника о. Ф. Бавера (який заступав відсутнього на той час у Мюнхені Кардинала Депфнера та репрезентував архидієцезіяльний Ординаріят).

Найдостойнішого Гостя-Ювілята та всіх Гостей привітав Ректор УВУ, проф. д-р В. Янів, який теж сказав відповідне слово («Laudatio»).[2]

Після урочистого накреслення громадських та наукових заслуг відзначуваного, Промотор, проф. д-р В. Орелецький, відчитав латинський текст почесної грамоти, яку згодом Ректор враз із Деканом Філософічного Факультету (проф. д-р Н. Полонською-Василенко) та із Промотором передали Найдостойнішому Гостеві.

Блаженніший Первоієрарх в своїй подяці відзначив ролю УВУ для цілої спільноти в екзилі, як духового центру, що об'єднує розпорошених у цілому світі й утримує їх у готовості працювати для рідної Церкви й для рідного народу. Верховний Архиєпископ підкреслив, що він завжди якнайкраще почував себе саме в середовищу науков-

---

[2] В «Бюлетені» був поданий досить точний зміст слова, який тут із зрозумілих причин пропускається, коли в Збірнику міститься повний текст «Слова».

ців (з якого то середовища він сам вийшов!) і він запевнив, що завжди присвячуватиме для УВУ, і для цілого Дому Української Науки у Мюнхені багато уваги, а зокрема ще поручив УВУ опіці присутніх німецьких Достойників, складаючи їм подяку за дотеперішню допомогу. Кардинал Йосиф, що отримав вже 4 почесні докторати від 4 різних великих університетів — Сітон Гол в Ньюарку, св. Павла в Оттаві, св. Лойолі у Чікаго та Католицького Університету Америки в Вашінґтоні — з притиском заявив ще, що йому є дуже милий почесний докторат р і д н о г о університету, — скромнішого й менше у світі відомого, — але дуже заслуженого, — тим більше, що працю доводиться розвивати серед незвичайно важких обставин еміґраційного життя! Побажанням дальшого розвитку для УВУ закінчив Найдостойніший Гість своє слово, після якого виступило ще 5 промовців із побажаннями.

Як перший промовив міністер праці й суспільної опіки Баварії, д-р Ф. Піркль, який вітав Відзначеного в імені Баварського Уряду, в імені Прем'єр-міністра, свойого міністерства та в свойому власному. Коли він насамперед наголосив радість німецьких чинників із приїзду Українського Первоієрарха до Німеччини і підкреслив заслуги Владики-Мученика, які далеко виходять п о з а границі одного тільки народу, чи одної тільки спільноти, то згодом перейшов він до завдань та праць УВУ, які заслуговують на увагу й підтримку.

Коли міністер Піркль говорив від урядових чинників, тоді проф. д-р Г. Райнфельдер привітав Ювілята від наукового світу. Проф. Райнфельдер — це заступник голови Наукової Ради Товариства Сприяння Українській Науці, який перший підніс питання чинної допомоги для УВУ, тоді коли наша Альма Матер ще не мала ні урядового визнання, ні матеріяльних підстав існування. Проф. Райнфельдер постійно відзначував вийняткову працездатність і животність українських дослідників, і його промова на святі надання Почесного Докторату мала незвичайно теплий тон та зміст. Проф. д-р Г. Райнфельдер за свої заслуги для української науки був свого часу відзначений номінацією на д. члена НТШ, а свої функції заступника голови Наукової Ради повнить він — віддано та з повною посвятою — від початку існування Товариства, яке запевнює мінімум екзистенції для наших трьох наукових установ на терені Німеччини: УВУ, НТШ та УТГІ. Тому то він так щиро радів «найбільшим та найрадіснішим днем мюнхенського періоду УВУ» і з глибини серця дякував Ювілятові за приїзд до Німеччини.

Третім виступив представник української студентської молоді, голова Союзу Українських Студентів у Німеччині, студ. Б. Шупер, а після нього промовив Куратор Товариства Сприяння Українській Науці, д-р Й. Маврер. Коли опінії німецьких науковців завдячує УВУ своє офіціяльне визнання Високої Школи з правами надавання дипломів та наукових титулів, тоді д-р Й. Маврер несе відповідальність за добуття відповідних фондів на діяльність. Свій обов'язок виконує він із рідкісним сьогодні почуттям відповідальности та із справжнім християнським відданням у службі ближньому. Тому не диво, що й його слова відзначалися сердечністю та теплом.



В. Янів відзначає наукові заслуги Кардинала Йосифа Сліпого в часі надавання почесного докторату УВУ. Обабіч Блаженнішого Первоієрарха: Владика-Господар Платон Корниляк, Владика-помічник Крижевацької Епархії Йоаким Сегеді та капітулярний радник о. Ф. Бавер. Поруч Ректора — проф. Н. Полонська-Василенко.



Його Блаженство кардинал Йосиф VII в часі свого перебування у Мюнхені з баварським міністром праці та суспільної опіки д-ром Ф. Піркельом.



Після урочистого акту промоції Кардинал Йосиф Сліпий оглядає Дім Української Науки у Мюнхені. Вгорі: в магазині видань НТШ. Поруч із Блаженнішим: Преосв. Апост. Екзарх Платон Корнилик, В. Янів (з інсигніями ректора), м-гр В. Дідович (секретар УВУ) та Владика Йоаким Сеґеді. Внизу: у бібліотеці УВУ.





В. Янів витає від УВУ Високопреосв. Архиепископа Мстислава на банкеті з нагоди поставлення Митрополитом УАПЦ (14. IX. 1969 р.). Зліва: Президент УНР в екзилі М. Лівицький, дальше представники Євангельських Церков у Німеччині. В глибині за пультом, п. Леонтій, як майстер церемоній.



Сенат УВУ (з 27 квітня 1969 р.). Сидять: О. Кульчицький, В. Янів, Н. Полонська-Василенко. Стоять: В. Дідович, З. Соколюк, Г. Горн. Бракує: В. Орелецький (5. XII. 1970 р.).



Урочисте відкриття Конґресу ЦЕСУС-у в міській ратуші Мюнхену (1. VII. 1969 р.). Міський шкільний радник проф. д-р А. Фінґерле витає Конґрес від Ради міста. Побіч: студ. Б. Шупер (голова Союзу Українських Студентів Німеччини), д-р Б. Футей (президент ЦЕСУС-у), проф. д-р В. Янів (ректор УВУ та поч. чл. ЦЕСУС-у).



Чотири нові доктори УВУ (після акту промоції 14. VIII. 1970 р.). Сидять: Н. Полонська-Василенко (декан Філософічного факультету), В. Янів (ректор), О. Кульчицький (промотор). Стоять: О. Стромецький, Н. Орехва, Б. Чопик, П. Бабяк.

Знову ж о. митроф. протосрей Палладій Дубицький, що промовляв від Духовенства й вірних УАПЦ, нав'язав — як останній із промовців — до тих слів В. Янева, які відзначали екуменічну дію Блаженнішого, висловлюючи радість, що само свято стало святом любови й зрозуміння та дало притоку до поглиблення зв'язків.

Цілий акт почесної промоції, який разом тривав всего прибл. годину, закінчило традиційне відспівання Многолітствія та студентського гимну «Ґавдеамус», а сам Ювілят в товаристві представників Сенату пішов оглянути Дім Української Науки та приміщення УВУ в ньому, інтересуючися всіми подробицями. Гості за той час перейшли до окружуючого дім городу, а Пані скоро заставили столи для скромного приняття (при чому найбільше праці вклали п-ні К. Лемmер — Секретар Товариства Сприяння Українській Науці — та п-і Ольга Пеленська, відома із своєї жертвенної суспільно-громадської праці). Під час прийняття члени Сенату УВУ, професори, студентська молодь та всі гості мали нагоду висловити свої побажання з нагоди відзначення Найдостойнішому Гостеві та обмінятися з Ним (як теж із іншими гістьми) думками на актуальні проблеми.

Німецькі Гості жваво цікавилися працею УВУ, а для інформації отримали вони останній «Index lectionum» (який — як відомо — видається по-українськи та по-н і м е ц ь к и, і який дає найважливіші інформації про УВУ та його Професорський Збір), а для спеціяльно заінтересованих роздано ще й останні видання УВУ (які були вправді видані українською мовою, але мають також німецький зміст).

Само свято промоції, як і товариська зустріч були підготовлені з любов'ю й виконані успішно, а Гості висловлювали теплі слова признання та складали на руки Сенаторів УВУ найкращі побажання дальшого розвитку.

Всі Гості залишилися аж до від'їзду Блаженнішого, якого програма зайнять в часі його Гостини у Німеччині є дуже багата. З жалем прощали Присутні свойого Владику, але одночасно із почуттям вдячности за ту увагу, яку Найдостойніший Гість виявив для справ Української Науки, а зокрема для УВУ, що в останньому виявив чимало ініціятиви й активности у найрізнородніших ділянках праці. Слова признання й заохоти Українського Князя Церкви були найкращою нагородою за всі старання, а здобуті нові приятелі з німецьких кіл скріплюють надію, що УВУ зможе найти ширшу базу існування й праці, щоб зберегти українську молодь для української науки та культури.

ЗВІТ З ДІЯЛЬНОСТИ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЗА ЧАС 27. IV. 1968 — 15. VIII. 1970*

I. ОРГАНИ САМОУПРАВЛІННЯ УВУ ТА ЇХ КАДЕНЦІЯ

Професорська Рада УВУ та Факультетські Ради обрали 27 квітня 1968 р. наступні органи самоуправління:

Сенат Університету

Ректор:	проф. д-р Володимир Янів
Проректор:	проф. д-р Василь Орелецький

Філософічний Факультет

Декан:	проф. д-р Наталія Полонська-Василенко
Продекан:	проф. д-р Олександер Кульчицький

Факультет Права й Суспільно-політичних Наук

Декан:	проф. д-р Ґергард Горн
Продекан:	проф. д-р Зиновій Соколюк

Контрольний орган

Голова:	доц. д-р Михайло Гоцій
Члени:	доц. Олександра Сулима-Блохин
	проф. д-р Йосиф Кратохвіль

Університетський Суд

проф. д-р Андрій Білинський
проф. д-р Ґергард Горн
доц. д-р Михайло Гоцій

Цей склад органів самоуправління був подаваний в програмах викладів за роки 1968, 1969 та 1970.

В цьому самому часі Провід Представництв УВУ в поодиноких країнах представлявся в наступний спосіб:

Делеґатура УВУ у Франції

Директор:	проф. д-р Олександер Кульчицький

Делеґатура УВУ у США

Директор:	проф. д-р Василь Лев

---

* Звіт виготовив автор Збірника, в характері Ректора УВУ, на Професорську Раду УВУ, яка відбулася 18 серпня 1970 р. Він був помножений на циклостилі в «Бюлетені УВУ» (8-е число датоване 15 серпня 1970 р.). Бюлетень роздано учасникам Професорської Ради для облегшення звітування, а, крім цього, розіслано всім замісцевим професорам, доцентам та викладачам. Друкується звіт вперше.

Представник УВУ в Канаді: проф. д-р Ярослав Рудницький

Керівник Високошкільних Літніх Курсів Українознавства (1969 і 1970): проф. д-р Володимир Янів

Канцелярія Університету:

Головний Секретар та Секретар Факультету права й суспільно-економічних наук:	мґр. Володимир Дідович
Чужомовний секретар і секретар філософічного факультету:	дипл. перекл. Мирослав Антохій
Бібліотекар:	д-р Павло Кашинський
Архівар:	д-р г. к. Михайло Горн

Згідно із статутом, Органи самоуправління були обрані на рік, але Надзвичайна Професорська Рада УВУ, яка відбулася 25-26. І. 1969 р. продовжила каденцію на дальший рік, рішаючи водночас, щоб Звичайну Професорську Раду скликати до кінця 1969 р. На початку літнього семестру 1969 р. відбулося спільне засідання Сенату із Директорами усіх Делеґатур (2. VII.), яке занималося питанням затіснення співдії Центру УВУ із Делеґатурами, і в консеквенції — на наступному засіданні Сенату (22. VIII.) проф. д-р Я. Рудницький поставив внесення, щоб Професорську Раду ще раз пересунути на пізніший термін, — так щоб дати змогу бути на ній присутніми якнайбільшій кількості професорів із США чи Канади, щоб отже пересунути термін на літо 1970 р. Пропозицію Сенат прийняв одноголосно з тим, що рішив одночасно рішення піддати під голосування всіх членів Професорського Збору. Референдум в справі продовження каденції розписано 7. IX. 1969 р., і воно затвердило постанову Сенату. У голосуванні прийняло участь 33 членів Професорського Збору (на 48 можливих, тобто 68%, або більше ніж 2/3 уповноважених до голосування). За затвердженням рішення Сенату було 30 голосуючих (91% голосуючих, 62% можливих голосів). 1 голосуючий утримався, 2 голоси були проти.

Засідання Сенату із 3. VII. 1970 р. визначило термін Професорської Ради на 18. VIII. 1970 р., а Ректорат Обіжником із 30. VII. 1970 р. — ч. 1103 — повідомив про дату Зборів ПТ. ПП. Професорів та Доцентів, подаючи одночасно до відома порядок нарад; листи заокеан вислано летунською поштою.

Таким чином каденція Сенату УВУ тривала від 27. IV. 1968 — 18. VIII. 1970 р., з тим, що звідомлення на Професорську Раду замикається днем 15. VIII. 1970 р. Звичайно, до звіту не входить огляд Високошкільних Літніх Курсів Українознавства ані Літніх Семестрів 1970 р., бо виклади кінчаються щойно 27. VIII. 1970 р., і підсумок буде можливий щойно після закінчення семестру.

II. ПРОФЕСУРА УВУ

Якщо ми хочемо правильно зрозуміти структуру УВУ, як теж правильно оцінити актуальний Професорський склад, то це можна зробити тільки на підставі порівняння, на певному історичному тлі. Порівняльний матеріял запевнюють нам Програми викладів, яких досі за час Мюнхенського періоду УВУ вийшло 12.

«*Index lectionum*» — *програми викладів* зачали з'являтися 1947 р. і перші два випуски були циклостильні.[1] 1948 р. вийшов перший друкований «Індекс» і до 1951 р. вийшло разом 5 випусків.[2] Із виїздом професорів та студентів заокеан, із зменшуванням викладових годин, і — зокрема — із важкою фінансовою ситуацією переривається видавання програм, хоч виклади ще деякий час продовжуються. Перерва у появі «Індексу» триває 14 літ (у викладах прибл. 10 літ). Щойно після відновлення викладів за ректорату проф. д-ра Ю. Блохина-Бойка з'явився знову перший випуск — за 1965/66 р., і з цього часу «Індекс» з'являється правильно кожного року.[3]

В ході появи «Індексу» виробилася певна постійна форма, а саме: «Index lectionum» з'являється на українській та німецькій мовах, і таким чином є одночасно свого рода «візитною картою» для УВУ перед німецьким науковим світом та перед компетентними урядовими чинниками. На зміст «Індексу» складаються: Загальна інформація про УВУ та про умови студій в ньому; склад Органів самоуправління; Науково-педагогічний склад — за факультетами, і за академічними ступенями, при чому у німецькому тексті є подані адреси професорів, і зазначено, чи професор читає у даному семестрі, чи ні; Деталізована програма викладів — за факультетами (а від 1967 р. подається ще й програму Високошкільних Літніх Курсів Українознавства); бібліографія видань УВУ за час активности у Мюнхені (з 1946 р.), при чому бібліографія у німецькій мові є ограничена до титулів і звичайних бібліографічних даних, а в українській бібліографії є поданий зміст Збірників, «Наукових Записок» чи збірних видань. Таким чином, на підставі програми викладів можна встановити докладно кожночасний склад Професорського збору, і на їх підставі даємо наступні статистичні зіставлення.

---

[1] Циклостильні видання «Програми викладів»:
1. Літній семестер 1947 р. — 20 стор.
2. Зимовий семестер 1947/48 р. — 23 стор.

[2] Друковані «Програми викладів» в рр. 1948—1951:
3. Літній семестер 1948 р. — 20 стор.
4. Зимовий семестер 1948/49 р. — 19 стор.
5. Літній семестер 1949 р. — 15 стор.
6. Зимовий та літній семестри 1949/50 р. — 16 стор.
7. Зимовий семестер 1950/51 р. — 16 стор.

[3] Після відновлення, випуски «Індексу» у попередніх каденціях:
8. Зимовий семестер 1965/66 р. — 29 стор.
9. Літній семестер 1967 р. — 35 стор.

Разом за попередніх каденцій — за час діяльности УВУ в Мюнхені — було 9 випусків «Індексу Лекціонум» із 193 сторінками.

В біжучій каденції маємо дальші три випуски «Програми викладів:

1 (в загальній черзі 10) Літній семестер 1968 р.	—	40 стор.
2 (11) Літній семестер 1969 р.		59 стор.
3 (12) Літній семестер 1970 р.		56 стор.
Разом		155 стор.

Статистика Науково-педагогічного складу. На підставі «Індексів» можемо мати докладний перегляд цілої Професури, і нам цікаво порівняти стан на початку — зараз після відновлення діяльности після війни, в часі найбільшого насилення праці (1948/49 рр.), після виїзду професури до ЗДА й Канади, коли виклади послабили (1950/51 рр.), на початку каденції (1968 р.) та під кінець звітного періоду (1970 р.). Дані збираємо у порівняльній статистичній таблиці.

Рік	Філософічний факультет							Правн. і сусп.-екон. Ф-тет							Разом
	професори							професори							
	Звичайні	Надзвичайні	Гості	Доценти	Викладачі	Асистенти	Разом	Звичайні	Надзвичайні	Гості	Доценти	Викладачі	Асистенти	Разом	
1947	19	15	0	7	10	4	55	4	6	0	9	1	3	23	78
1948-9	18	15	2	8	10	6	59	11	7	0	5	4	6	33	92
1950-1	18	19	1	6	4	4	52	10	6	0	7	2	7	32	84
1968	23	5	2	4	9	0	43	11	3	0	2	4	0	20	63
1970	22	4[4]	1	4	13	0	44	12	3	0	1	4[5]	0	20	64

УВУ — як найстраший екзильний університет у світі — старався не розгубити зв'язку із професурою і після виїзду Колеґ заокеан, і цим пояснюються малі зміни на постах звичайних професорів. Для зв'язку із професурою з одного боку постають Делеґатури, з другого боку утримується чи розбудовується спільні видання. Натомість, маємо великі хитання на постах викладачів і асистентів. Після еміґраційної хвилі меншає число викладачів і асистентів. Але з відновленням викладів автоматично збільшується число викладачів, а це з огляду на те, що у самому Мюнхені (чи ширше: у европейських країнах) залишилося розмірно мало професорів, і тому до викладів треба притягнути в с і можливі сили. З другого боку, притягненням до викладів активізується м о л о д ш і сили, які мають солідні студії,

[4] В програмі викладів за 1970 р. подані прізвища 5 надзв. професорів, але це тому, що в часі друкування «Індексу» ще жив проф. д-р Д. Олянчин, який однак вже не живе в хвилині складання звіту.

[5] Між викладачами не подано ще в «Індексі» прізвища д-ра УВУ (і габілітанта УВУ) М. Сосновського, який приїхав із Канади в часі Літнього семестру і мав свої виклади.

але яким зовнішні умови не дали змоги габілітуватися. Притягаючи ці сили просто до викладів, Провід УВУ не бачив потреби утримувати ще посту «асистентів».

Розпорошення Професури УВУ у Вільному світі ілюструє наступна таблиця (стан із 15. VIII. 1970 р.):

Місце осідку	Філософічний Ф-тет						Правн. і сусп.-екон. Ф-тет					Всіх
	Професори			Доценти	Викладачі	Разом	Професори		Доценти	Викладачі	Разом	
	Звичайні	Надзвичайні	Гості				Звичайні	Надзвичайні				
Европа	6	2	1	3	10	22	5	1	0	3	9	31
США	13	2	0	0	1	16	6	0	1	0	7	23
Канада	2	0	0	1	2	5	1	2	0	1	4	9
Аргентіна	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Разом	22	4	1	4	13	44	12	3	1	4	20	64

Наші втрати за звітний час: В часі каденції маємо наступні болючі втрати:

4. VIII. 1968 вмер надзв. проф. д-р Мирон Дольницький
27. IV. 1969 вмер звич. проф. д-р Роман Смаль-Стоцький
30. XI. 1969 вмер звич. проф. д-р Ярослав Пастернак
25. VI. 1970 вмер надзв. проф. д-р Домет Олянчин

Професорський Збір клонить в хвилині Професорської Ради свої голови перед їх Тінями, а їхня пам'ять останеться між нами вічною.

Нові навчальні сили: В цьому самому часі запрошено[6] на звичайних професорів: д-ра Богдана Кордюка, кол. асистента й в о. доцента Геологічного Інституту Берлінського Університету й зв. проф. УТГІ (факультет правн. і сусп. екон. наук, катедра господарської географії, дата номінації 22. VIII. 1969) та кол. професора-гостя УВУ (зимовий семестер 1947/48 р., літній семестер 1948 р., зимовий семестер 1948 р.) та проф. УТГІ д-ра Іллю Витановича (філософічний факультет, катедра історії господарства, дата номінації 22. VIII. 1969). Підвищено з доцента на надзв. професора д-ра Любомира Винара (історія України, номінація: 30. I. 1969 р.). Габілітувалася д-р УВУ і викладач Іраїда Ґерус-Тарнавецька на доцента слов'янської

[6] Формально припадає також підвищення двох надзвич. професорів ф-ту права й сусп.-екон. наук на звичайних професорів до звітного часу (номінація: 14. V. 1968). Але практично проф. д-р Ґ. Горн і проф. д-р З. Соколюк були обрані Факультетською Радою ще 12. III. 1968 р., отже, за попередньої каденції, а 14. V. 1968 р. наступило тільки формальне їх затвердження на Засіданні Сенату. В Програмі викладів на 1968 р. були вони подані вже, як звичайні професори.

філології (дата номінації: 22. VIII. 1969). Прийнято до відома резигнацію доцента Степана Ясовського (словака).

На викладачів запрошено на філософічному Факультеті трьох докторів УВУ: Петра Горбаня (викладає історію з 1969 р.), Петра Гоя (промований 1969 р., читає історію України з 1970 р.) та д-ра Аркадія Жуковського (промований 1969 р., і читає історію України з 1969 р.), як теж проф. Гайнріха Вібе, що саме промується в УВУ, бувши вже професором Манітобського університету (читає українську літературу з 1970 р.). На правничому й суспільно-економічному Факультеті іменовано викладачами: о. д-ра Михайла Коржана (промований в УВУ 1968 р., читає канонічне право з 1969 р.) та; д-ра Михайла Сосновського (промований в УВУ 1968 р., читає державне право з 1970 р.). Два викладачі правничого Факультету були перешкоджені продовжувати свої функції (д-р А. Фіголь та д-р А. Райнгардт).

Проблеми наукового дорослу. Віддав свою габілітаційну тезу д-р Григорій Васькович. Перша — історична — частина його тези з'явилася вже в серії скриптів УВУ, як ч. 33, п. н. «Шкільництво в Україні 1905—1920 рр.». Друга частина помножується («Вплив Кершенштайнера на українську педагогічну думку та його значення для української педагогічної проблематики»). Актуально переводиться голосування над його «дігнус». Після голосування відбудеться габілітаційне колоквіюм.

При Сенаті УВУ діє постійна Комісія габілітантів, яку очолює з 28. IV. 1968 р. проф. д-р О. Кульчицький, що стоїть у зв'язку із усіми кандидатами і, як Голова Наукової Ради Т-ва Сприяння Українській Науці та як Голова КоДУС-у, дбає про матеріяльну допомогу для них. Є надії, що в ближчому часі зможуть свої праці закінчити 6 кандидатів (з історії — 3, з історії літератури — 1, з філософії — 1, з психології — 1).[7] Всі ті кандидати є в ж е притягнені до активної співдії в характері викладачів.

III. ЗАГАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ

Засідання Сенату. Напрямні діяльности устійнювано на засіданнях Сенату, які відбувалися неперіодично, в міру конкретної потреби, але в основному кожного місяця. Разом відбулося XXI засідання Сенату, саме — в 1968 р.: I — 28. IV., II — 14. V., III — 2. VII., IV — 15. VIII., V — 20. VIII., VI — 30. XI., VII — 21. XII. В 1969 р.: VIII — 30. I., IX — 21. III., X — 19. IV., XI — 12. VI., XII — 3. VII (спільно із Директорами усіх трьох Делеґатур та із Екзекутивним Директором СКВУ), XIII — 22. VIII., XIV — 23. X. В 1970 р.: XV — 2. II., XVI — 23. II., XVII — 9. III., XVIII — 13. V., XIX — 9. VI., XX — 3. VII. та XXI — 15. VIII.[8]

---

[7] Пор. Бюлетень УВУ, 1 ч., 19 стор., 9 точка; Бюлетень УВУ, 4 ч., 14 стор.

[8] Про деякі засідання Сенату УВУ були інформації в Бюлетенях, а саме I засідання — 1 ч.; II—V в 2 ч.; VI—VII в 3 ч.; VIII в 4 ч.; IX—X в 5 ч.; XV—XVII — в 7 ч. Про XIII засідання Сенату в Обіжнику із 7. IX. 1969 р.

Бюлетень УВУ. Інформації про Засідання Сенату, зокрема про їх рішення міщено у Бюлетені УВУ, який служив засадничо до закріплення зв'язку із розпорошеною Професурою.

Бюлетень УВУ виходив на початку активности УВУ мюнхенського періоду, — але тоді він радше повнив ролю звітів із річної діяльности для Професорської Ради, і навіть перші два випуски (за 1948/49 та 1949/50 роки) так і називалися: «Справоздання із діяльности УВУ».[9] Назву «Бюлетенів» отримує видання щойно в 1950/51 р., і таких Бюлетенів вийшло 5,[10] а в 1955 припиняється видавання Бюлетеня.

Відновлюється видавання Бюлетеня щойно за біжучої каденції, — при чому він міняє рівнож свій характер, приносячи поруч із підсумовуючими звітами біжучі інформації, обіжники, інструкції, дискусійні статті до діяльности УВУ, тощо. Таких Бюлетенів вийшло разом 8, а саме:

ч. 1 (в загальній черзі[11] — 8) 7. V. 1968 р. — стор. 27[12]

ч. 2 (9) — 31. VIII. 1968 р. — стор. 20[13]

ч. 3 (10) — 31. XII. 1968 р. — стор. 42 + 5 стор. 4 анкет[14]

---

[9] «Справоздання» не були нумеровані. Числа додаємо тепер для влегшення орієнтації. «Справоздання» з'явилися:

1 за 1948/49 акад. рік — стор. 18

2 за 1949/50 акад. рік — стор. 17

[10] Бюлетені є продовженням «Справоздань», але вони є також ненумеровані. Вони з'являлися:

3 за 1950/51 акад. рік — стор. 20

4 за 1951/52 акад. рік — стор. 18

5 за 1952/53 акад. рік — стор. 18

6 за 1953/54 акад. рік — стор. 22

7 за 1954/55 акад. рік — стор. 26

Разом 7 випусків із 139 сторінками.

[11] Відновлюючи «Бюлетень», Редакція зачала його нумерувати — від 1 ч., бо попередньо не було ніякої нумерації. Загальне число подасться щойно тепер для влегшення орієнтації.

[12] ЗМІСТ 1 ч.: Відновлення «Бюлетеня» УВУ (стор. 2); Проф. Рада УВУ з поданням складу нових Органів (3); Звіт Ректора за 1. IV. 1966 — 27. IV. 1968 (5); Звіт Декана Філософічного Ф-ту за 1966—68 рр. (8); Звіт Декана Ф-ту Права й сусп.-економ. наук (11); Звіт Делеґатури УВУ у Франції (12); Товариська зустріч Професорів УВУ (17); І засід. Сенату (18); Нарада Ректора із Адміністрацією (24); Прохання Ректорату УВУ до а. Професури УВУ, б. Габілітантів, в. Прелеґентів Конференції 1967 р., г. Учасників Семінара при Делеґатурі УВУ у Франції (25); Листування УВУ (27).

[13] ЗМІСТ 2 ч.: Новий «Index Lectionum» УВУ (2); Літні Курси та імпрези УВУ (3); Нові доктори УВУ (7); Прилюдні виклади УВУ у Мюнхені (8); Зо засідань Сенату УВУ (9); Контакти із німецькими компетентними чинниками (18).

[14] ЗМІСТ 3 ч.: Святочні побажання (3); Надзв. Проф. Рада — запрошення із програмою (4); Огляд діяльности УВУ за 1. IX. — 31. XII. 1968 р. (5); Біо-бібліографічні довідки професорів УВУ (15); До проблеми загальних засад навчального пляну (17); О. Кульчицький: Зауваження до структури дотеперішніх програм і екзамінаційних постанов (19); В. Янів: ВЛКУ

ч. 4 (11) — 5. II. 1969 р. — стор. 39[15]
ч. 5 (12) — 30. IV. 1969 р. — стор. 25[16]
ч. 6 (13) — 10. VI. 1969 р. — стор. 16 (6 + 10)[17]
ч. 7 (14) — 10. V. 1970 р. — стор. 26 (8 + 10 + 8)[18]
ч. 8 (15) — 15. VIII. 1970 р. — стор. 34.[19]

Разом в звітнім часі вийшло 8 випусків — на 234 сторін циклостильного машинопису.

Доповненням до Бюлетенів були Обіжники до Професури, з яких важливіші з'явилися (циклостильною технікою):

1. 2. XII. 1968 р. в справі програми Літніх Семестрів та ВЛКУ 1969 р.
2. 24. XII. 1968 р. із святочними побажаннями, інформаціями про признану допомогу, як теж про Надзвичайну Професорську Раду
3. 15. I. 1969 р. — пригадка в справі Надзвичайної Професорської Ради й часовий розподіл зайнять
4. 9. IV. 1969 р. — до Прелеґентів на ВЛКУ 1969 р.
5. 10. IV. 1969 р. — загальні інформації про діяльність
6. 29. IV. 1969 р. — новий Обіжник в справі ВЛКУ 1969 р. — до Прелеґентів
7. 7. IX. 1969 р. — розписання референдум в справі продовження каденції і біжучі інформації
8. 7. III. 1970 р. — в справі поїздки Ректора до США
9. 30. VII. 1970 р. — повідомлення про Професорську Раду 1970 р.

---

(27); В. Янів: До питання майбутньої діяльности УВУ (35); До питання організації алюмнів (41); + проф. д-р М. Дольницький (42). В додатку А) Пресова інформація проф. д-ра О. Кульчицького про «УВУ на конференції „Евроцентрів"» та Б) 4 запитники до виповнення.

[15] ЗМІСТ 4 ч.: Звіт Ректора на Надзв. Проф. Раду УВУ 25—26. I. 1969 р. (1-24); Внутрішня інформація про відбуття Надзв. Проф. Ради (25-32); Привітання для СУСН-у (32). Листи Делеґатур на Раду: а. В. Лев від Делеґатури у США (32); б. Я. Рудницький від Представництва в Канаді (33); Лист Ректора УВУ до Ректора Карлового Ун-ту з нагоди жертви Яна Паллаха (34); А. Жуковський — новий доктор УВУ (35); VIII засідання Сенату (36); З Хроніки УВУ (37); Зміст архівних томів УВУ (38); Р. Єндик: Промова на спільному засіданні УВУ—УТГІ (39).

[16] ЗМІСТ 5 ч.: Новий том «Наукових Записок УВУ» (2); З діяльности УВУ за час 1. II. — 30. IV. 1969 (6); Програма ВЛКУ на 1969 р. (18); Матеріяли до бібліографії видань УВУ (20); Наші втрати (25); Доповнення до програми ВЛКУ (25).

[17] ЗМІСТ 6 ч.: Внутрішній Обіжник до Викладачів ВЛКУ 1969 р. (1-6); Новий том НЗ УВУ (1-4); УВУ відзначає Ювілеї Верховного Архиєпископа (5-6); Огляд видань УВУ (7); Учительський курс УВУ (8-9); Участь УВУ в святкуванні 100-ліття «Просвіти» в Парижі (10).

[18] ЗМІСТ 7 ч.: Хроніка поїздки Ректора УВУ по США (1-8); В. Янів: Загальні підсумки поїздки по США й Канаді (1—10); З внутр. діяльности УВУ (1—8): XV засід. Сенату (1); I й II засідання «Малого Сенату» (після затвердження постанов: XVI та XVII засідання повного Сенату); видання УВУ (6); Цінний дар для бібліотеки УВУ (8).

[19] ЗМІСТ 8 ч.: Звіт з діяльности УВУ за 27. IV. 1968 р. — 15. VIII. 1970 р. на Професорську Раду 18. VIII. 1970 р. — стор. 3—34).

Окремо треба ще згадати Обіжник до новоорганізованих Комітетів алюмнів після поїздки Ректора — із інформаціями та інструкціями для Комітетів. Обіжник вийшов рівночасно із Бюлетенем 7 ч., але мав деякі спеціяльні матеріяли тільки для алюмнів.

Зв'язок з Делеґатурами. В звітнім часі затіснено зв'язок із Делеґатурами. Звичайно, найтісніший зв'язок був із Делеґатурою у Франції, завдяки тому що всі Професори та трьох викладачів із Франції постійно приймають участь у викладах та курсах УВУ. Тричі принимав Ректор УВУ участь у засіданні Делеґатури в зв'язку із своїми поїздками до Парижу (проф. д-р В. Янів був в часі 2. III. 1964 — 12. VI. 1968 Директором Делеґатури у Франції, але в зв'язку із вибором на Ректора він зрезиґнував зі свойого посту, і на його місце обрано 12. VI. 1968 проф. д-ра О. Кульчицького; згодом відбулися ще два засідання за участю В. Янева — 18. I. 1969 р. та 18. VII. 1970 р.).

В зв'язку із присутністю усіх трьох Директорів Делеґатур на літньому семестрі 1969 р. відбулося окреме засідання Сенату, на яке запрошено ПП. Директорів Делеґатур (3. VII. 1969 р.). Проф. д-р Я. Рудницький принимав участь у засіданні Сенату ще 22. VIII. 1969 р., а проф. д-р В. Лев 2. VII. 1970 р.

Але найбільше до скріплення зв'язку із Делеґатурами спричинилася поїздка В. Янева до США й Канади, в часі якої відбулися за його участю два засідання Делеґатури у США (Нью-Йорк, 21. III. та 15. IV. 1970 р.). В. Янів відвідав також окремо ще Директора Делеґатури проф. д-ра В. Лева та керівника правничого відділу Делеґатури, проф. д-ра М. Стахова у Скрентоні (18. III.). В часі своїх відвідин у Вінніпеґу мав він більшу кількість зустрічей із Представником УВУ на Канаду, проф. д-ром Я. Рудницьким (2—4. IV.) і з проф. Рудницьким відвідав він згодом (10. IV.) німецьку амбасаду в Оттаві, а німецький культурний атташе видав з цього приводу обід на честь гостя з Европи, на якім була низка інтелектуалістів із Оттави (за стараннем алюмна УВУ, д-ра М. Боровика). Подібну візиту в німецькій амбасаді в Вашінґтоні склав проф. Янів у товаристві проф. д-ра Ю. Старосольського (20. IV.). Взагалі годиться сказати, що в часі поїздки мав Ректор ділові зустрічі із 20 Колеґами (на 28 можливих).

Листування. Коли Бюлетені та Обіжники були для утримання контактів дуже корисні, бо вони давали змогу дуже обширно інформувати Колеґ про активність та пляни УВУ, тоді дуже важливим їх доповненням було індивідуальне листування, бо воно дозволяло утримувати контакт в чисто персональній площині. Ректор вислав в звітному часі 1130 листів, а Секретаріят 1090.

Надзвичайна Професорська Рада. Тому що Звичайні Професорські Ради є переобтяжені чисто технічними справами (звітами, контролею діяльности, виборами), дуже важливою іновацією в житті УВУ було скликання Надзвичайної Професорської Ради (25-26. I. 1969 р.), присвяченої в цілому плянуванню та питанню необхідних реформ. Рада зайнялася питаннями навчальних плянів та передумов допущення до риґорозів; вона випрацювала напрямні необхідних реформ УВУ для запевнення йому стабільности; насамперед привячено увагу орга-

нізації товариства алюмнів, і в зв'язку із тим схвалено напрямні для плянованої поїздки Ректора заокеан. Зокрема багато уваги присвячено Високошкільним Літнім Курсам Українознавства 1969 р., які мали бути спеціяльно старанно підготовлені в зв'язку із тим, що літком 1969 р. мав відбутися Конґрес ЦЕСУС-у у Мюнхені, а тим самим було виправдане сподівання, що чимало делеґатів на Конґрес залишиться на ВЛКУ. Вперше відбуто спільну сесію із УТГІ, і цим поставлено співдію між обидвома нашими Високими Школами на нові рейки. Для уможливлення реалізувати всі намічені пляни Рада рішила продовжити каденцію урядуючим органам на рік.[20]

Зустрічі із Делеґатурою у ЗДА були практичним продовженням тої Професорської Ради, при чому положено також наголос на необхідність реформ УВУ для запевнення стабільности, але в Нью-Йорку широко дискутувалися також справа співдії між УВУ в Мюнхені та Делеґатурою у США.[21]

IV. ПЕДАГОГІЧНО-НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ УВУ

Два є основні завдання кожного університету: формація фахових кадрів та дослідна праця. Відплив студентів заокеан, як теж брак фондів, щоб утримати відповідний кадр професорів приневолили УВУ припинити в половині 50-тих років виклади. Що правда, саме тоді зосередилася увага на другім завданні — на дослідній праці й публікаціях, але ж автоматично заіснувала небезпека, що УВУ буде дублювати завдання наших наукових установ, типу академій (НТШ, УВАН). Тому провід УВУ доклав всіх зусиль, щоб при першій нагоді відновити авдиторне навчання.

Від декількох років устабілізувалися відносини настільки, що правильно улаштовується кожнорічно літні семестри для заавансованих студентів обидвох факультетів та Високошкільні Літні Курси Українознавства для студентів чужих високих шкіл, які не мали змоги вивчати українознавчих предметів. На семестри приїздять ще й дотепер колишні студенти УВУ, які мусіли — внаслідку еміґрації й опущення Німеччини — перервати студії і не мали змоги закінчити за заробітньою працею університету. Літні семестри мають ту добру сторінку, що на них можна студіювати, не перериваючи своєї заробітньої праці, а використовуючи тільки літні відпустки.

Високошкільними курсами Українознавства знову УВУ бажає притягнути до себе молодь, щоб її зацікавити українознавчими студіями, і з найздібніших витворити кадри своїх майбутніх студентів.

На ВЛКУ спеціяльно звернено увагу 1969 р., у зв'язку із тим, що в тому році ЦЕСУС рішився організувати свій Конґрес у Мюнхені, і автоматично до Мюнхену мала приїхати більша кількість молоді, з яких частина бажала залишитися на курсах. Співдія УВУ із

---

[20] Матеріяли, які мали служити підставою дискусії на Професорській Раді, були вміщені у Бюлетені ч. 3, а обширний звіт із Ради був у Бюлетені ч. 4. (25—32 стор.).

[21] Про наради із Делеґатурою — Бюлетень 7 ч., матеріял В, 1-4 стор.

ЦЕСУС-ом при організації Конґресу та курсів поглибила зв'язок УВУ із молоддю, що у зв'язку із цілою ситуацією є моментом дуже важливим (так з погляду загрози денаціоналізації української молоді, як з погляду рухів молоді у світі, відомих під назвою «контестації»). Сподіючися збільшеної участи в курсах, Ректорат УВУ доклав 1969 р. зусиль, щоб притягти як викладачів якнайбільшу кількість українських інтелектуалістів, — навіть з-поза постійного персоналу УВУ. В тій цілі м. ін. скріпив Ректорат УВУ співдію із УТГІ, і з рядів УТГІ запрошено низку викладачів на ВЛКУ.

Підсумовуючи, можна коротко подати висліди праці в літніх місяцях 1968 та 1969 рр. у двох таблицях:

Рік 1968	факультет: а. Філософ. б. правн. і сусп. ек. наук		ВЛКУ	Разом:
Викладачі (проф., доценти й негабіліт.)	12	6	12	21[22]
Предмети	17[23]	10[23]	12	39
Викладових годин	158	70	68	296
Учасники	16	13	18	47[24]
Дипломи:				
а. магістри	3	3	0	6
б. доктори	3	4	0	7
Рік 1969				
Викладачі	21	5	29	41[22]
Предмети	29[25]	6[23]	38[23]	73
Викладових годин	179	68	114[25]	361
Учасники	22	7	73	102[24]
Дипломи:				
а. магістри	1	0	0	1
б. доктори	7	1	0	8

[22] Деякі викладачі викладали одночасно на семестрі і на ВЛКУ, а тому загальна кількість викладачів це не проста сума.

[23] Деякі викладачі мали два чи три різні предмети, і тому викладових предметів є більше, як викладачів.

[24] 1968 р. було 51 іматрикульованих студентів, але не всі брали участь у семестрі, бо не могли приїхати до Мюнхену; — вони підготовлялися на місцях до студій у 1969 р. Поза 29 студентами на семестрах, було отже ще 22 поза семестрами і 18 курсантів. Таким чином, 1968 р. стояло у зв'язку із УВУ 69 осіб.

Подібно, у 1969 р. було 54 іматрикульованих студентів, з яких тільки 29 приймало участь у семестрі (22 + 7). Отже загальна сума осіб у зв'язку із УВУ: 29 (22 + 7) студентів на семестрах + 25 тільки іматрикульованих + 73 курсантів, тобто разом 127.

[25] 106 викладових годин + чотири двогодинні вечірні семінарі із дискусіями.

Порівняння обидвох таблиць виразно вказує на розвиткову тенденцію, але ж для пороблення належних підсумків найкраще зіставити зо собою найважливіші дані:

	Викладачі[20]	Предмети	Викладові години	Учасники: факультети: Філос.	Учасники: факультети: правн.-ек.	Учасники: ВЛКУ	Дипломи: Маг-ри	Дипломи: д-ри
1968	21	39[23]	296	16	13	18	6	7
1969	41	73[23]	361	22	7	73	1	8
Різниця	+20	+34	+65	+6	—6	+55	—5	+1
У %%	+95	+87	+22	+37,5	—46	+309	—83,4	+14,6

Як бачимо, найбільший зріст — у числі курсантів (ВЛКУ), як і треба було сподіватися у зв'язку із Конґресом ЦЕСУС-у. Розвиток бажаний, якщо зважити, що в даному випадку ідеться справді про доріст, конкретно про молоді річники (до 25 літ!). Це зокрема так, якщо зважити, що масмо зменшення кількости студентів на правничому Факультеті, що вказує на те, що заавансованих студентів є щораз менше, і що в майбутньому доплив нових кандидатів було дальше меншати. Що правда, на філософічному Факультеті є зріст числа студентів, але він не надто поважний.

Дуже сильно збільшилася кількість викладачів, і в тому напрямі ішли спеціяльні старання, щоб ВЛКУ зробити якнайбільше інтересними, тобто щоб спрезентувати молодим учасникам всю українську інтелектуальну еліту. Також сильно збільшилася кількість подаваних пдеметів, бо організатори намагалися дати к о р о т к і курси, щоб якнайбільше урізноманітнити програму — без перевтомлювання уваги. Докторати утрималися прибл. на однаковому кількісному рівні. Кількість магістеріятів впала значно — це також доказ, що що раз менший доплив м о л о д и х студентів, і тому увага мусить бути й в майбутньому звернена на ВЛКУ.

Якщо характеризувати дальше літні виклади, то треба зауважити, що намагання йшли ще в тому напрямі, щоб до участи притягнути якнайбільше Колеґ із США чи Канади, використовуючи їхні поїздки до Европи. Двох професорів, один доцент УВУ та один постійний викладач УВУ приїхали із США чи із Канади. Дальших трьох українських професорів із США й Канади, які викладають на чужих університетах, були запрошені як професори-гості. Таким чином, участь викладачів з-за океану висловлюється у відсотках: 17%.

[20] Під словом «викладач» розуміємо в даному випадку всіх тих, які викладали, отже габілітованих професорів чи доцентів, як теж запрошених викладачів без габілітації.

Учительські курси. Педагогічно-навчальна праця УВУ збагатилася в 1969 р. поширенням викладів на нову ділянку: двічі улаштовано курси для учителів наших суботніх чи недільних шкіл. Курси улаштовано на прохання й у тісній співдії із нашими Центральними громадськими Установами, які в цій чи іншій мірі відповідальні за виховання нашої молоді, і це дуже спричинилося до зросту морального значення УВУ, який виявив повне зрозуміння наших загальних потреб. Автоматично теж поглибилися контакти між Ректоратом УВУ та між нашими громадськими централями, які були жваві й дружні.

Перший курс відбувся у Мюнхені, в днях 23—26. V. 1969 р., засадничо для Німеччини, але ж у ньому прийняли участь також деякі учасники з-поза кордону Німеччини. Разом було 25 учасників — із 16 міст Західньої Німеччини, але також поодинокі представники із Австрії, Бельгії, Великої Британії та Франції. Технічною організацією Курсу зайнялося Центральне Представництво Української Еміграції в Німеччині (вписи учителів, їх приміщення й прохарчування, кошти), а змістову частину курсу організував з рамені УВУ проф. д-р О. Кульчицький. 11 викладачів мало разом 30 викладових годин, а крім цього переведено три показові лекції із учнями українського інтернату чи суботньої мюнхенської школи. Виклади курсу зібрано й видано окремим скриптом (як ч. 34).

Успіх цього курсу — а зокрема участь в курсі делеґата із Англії, п. Попадинця, призвели до того, що аналогічний курс організовано у Брадфорді у Англії, що згромадив 108 учасників. Технічну частину організації курсу перейняв на себе Союз Українців у Англії, а при організації змістової частини співдіяв УВУ із Спілкою Українських Учителів та Виховників у Англії. Всіх викладачів було 7 (трьох було тих самих, що у Мюнхені, а 4 сили були місцеві). Викладових годин було 24.

Таким чином загальна кількість викладачів у 1969 р. збільшиться до числа 51 (завжди з узглядненням, що деякі викладачі були активні й у викладах УВУ в часі літніх місяців, і в обидвох учительських курсах!), а кількість викладових годин у 1969 р. винесла разом 418 (361 — пор. таблицю + 33 курс у Мюнхені + 24 курс у Брадфорді). Збільшення викладових годин у відсотках у порівнянні із 1968 р. виносить таким чином 41%. Всіх учасників було 235 (22 + 7 + 73, як таблиця, та 25 на учительських курсах у Мюнхені + 108 у Брадфорді).

Богословські курси УАПЦ. Успішні курси для учителів піддали думку, щоб організувати подібні доповнювальні курси для духовенства УАПЦ, які були б призначені також для мирян. Ці курси могли б бути згодом поширені в напрямі вишколу майбутніх священиків, тим більше що в УВУ останньо промувався один із православних священиків (із канонічного права), а один православний-мирянин промувався з ділянки історії на підставі праці, присвяченої проблематиці Православної Церкви.

Справу курсів рівнобіжно обмірковувалося на Сенаті УВУ й на Раді Митрополії УАПЦ, і у висліді уконституювалася спеціяльна Ко-

місія під головуванням проф. д-р Н. Полонської-Василенко, до якої від Ради Митрополії увійшли Всв. і Впрп. ОО. Митрофорні Протоієреї Демид Бурко, Палладій Дубицький та Анатолій Дублянський. Від УВУ в комісії з уряду принимас участь Ректор, а від Сенату проф. д-р З. Соколюк. До Комісії десигнований одночасно, як член Ради Митрополії і як член Професорського Збору УВУ, проф. д-р Ю. Бойко-Блохин.

Комісія відбула вже три засідання 12. XII. 1969 р., 2. VII. та 12. VIII. 1970 р. Вирішуючи характер курсів, вона спинилася на формі семінарів для духовенства, як теж обговорила тематику, що мала б бути порушена. Ці семінарі мають бути одночасно практичним досвідом для організації майбутніх поширених курсів для кандидатів на священиків.

V. ДИПЛОМИ УВУ

Магістерські дипломи. Після успішного закінчення студій та складення приписаних іспитів 7 кандидатів отримало в 1968-69 рр. в УВУ магістерські дипломи, а саме:

Філософічний факультет:

1. Євген Калюжний, Монтреал-Канада, філософія, диплом в дні: 21. VIII. 1968 р.
2. Ярослава Сорочинська, Вінніпеґ, Канада, історія, 21. VIII. 1968 р.
3. Богдан Кузь, Рідінґ, Беркс, Англія, історія, 23. VIII. 1968 р.
4. Володимир Леник, Мюнхен, історія, 19. IV. 1969 р.

Правничий та Суспільно-економічний Факультет:

5. Василь Кривко, Мюнхен, 6. XI. 1968 р.
6. Зеновій Зброжик, Мюнхен, 18. XII. 1968 р.
7. Борис Вітошинський, Ольне су Буа, Франція, 18. XII. 1968 р.

Докторські дипломи. В тому самому часі було 15 докторських промоцій.

Філософічний факультет:

1. Омелян Грималяк, Трентон, США, історія. Дисертація: «Український культурний рух першої половини XIX ст.». Дата промоції: 25. VII. 1968 р.
2. Анна Базальська-Самофал, Нью Брітен, США, педагогіка. «Навчання слов'янських мов (української, російської та польської) в американських школах». 16. VIII. 1968 р.
3. Олександер Лужницький, Крім Рідж, США, історія. «Перша руська громада в Злучених Стейтах Америки (1880—1887)». 16. VIII. 1968 р.
4. Аркадій Жуковський, Париж, історія. «Петро Могила й питання єдности Церков». 27. I. 1969 р. Докторська дисертація з'явилася друком в серії «Монографії УВУ», як ч. 17.
5. Михайло Боровик, Оттава, Канада, історія. «Українці в Канаді та їх преса». 18. VII. 1969 р. Праця з'явиться в серії монографій.

6. Євген Петрівський, Больдер — Кольорадо, США, історія літератури, «Епічна поезія Степана Руданського». 29. VII. 1969 р.
7. Петро Мірчук (який вже мав докторат прав УВУ), Філядельфія, США, історія. «Коліївщина». 15. VIII. 1969 р.
8. Петро Ґой, Нью-Йорк, США, історія. «Дипломатичні зносини України з Московщиною 1648—51 рр.». 22. VIII. 1969 р.
9. Надія Попіль, Ріджайна, Канада, історія літератури. «Пейсаж у творчості М. Коцюбинського та А. Чехова». 22. VIII. 1969 р.
10. Ігор Шанковський, Карбондейль, США, літературознавство. «Семантичне навантаження слова в творчості В. Симоненка». 22. VIII. 1969 р.

Правничий та Суспільно-економічний Факультет:

11. Іван Гвозда, Каміллюс, США, Адміністративне право. «Питання федералізму в адміністративному праві СССР». 17. VIII. 1968 р.
12. Марія Савицька, Ютіка, США, Соціологія. «Асиміляція й мішані подружжя» (Асиміляційні процеси української еміграції в З'єднаних Стейтах Америки 2-ої половини XX-го ст. і вплив мішаних подруж на дальший їх розвиток). 17. VIII. 1968 р.
13. Михайло Сосновський, Оттава, Канада, Міжнародне право. «Україна на міжнародній арені 1945—65 рр.». 17. VIII. 1968 р.
14. о. митроф. протосерей Михайло Коржан, Мюнхен, Канонічне право. «Канонічно-правні основи Автокефалії». 20. XII. 1968 р.
15. Максим Бойко, Блюмінґтон, США, політична економія. «Головні фактори економіки Волині». 7. VIII. 1969 р.

VI. ІМПРЕЗИ

Насамперед треба згадати про ті імпрези, які були зв'язані із літніми семестрами та курсами.

1968 р. відбулася І. Святочна інавґурація викладового сезону (26. VII.), яка була одночасно офіціяльним започаткованням каденції нового Ректора, і тому він накреслив загальні напрямні свойого урядування. Крім цього, інавґурація започаткувала також цикл доповідей, присвячених актуальному положенню в Україні (доповідали представники обидвох факультетів — декан проф. д-р Ґ. Горн і один із докторантів, мґр О. Штуль). Вечір зачався від молебня, який відправив о. митр. Протоієрей Палладій Дубицький, а згодом ще — в продовженні торжества — в найближчу неділю (28. VII.) відслужив Преосв. Апост. Екзарх Владика Платон Корниляк св. Літургію в наміренні навчальної діяльности УВУ. Після св. Літургії Владика гостив учасників у себе в палаті.

II. 3. VIII. відбулася автобусова прогулька в підальпійські околиці.

III. 8. VIII. мала місце зустріч із репрезентантами німецьких наукових, державних та міських кол. Гостей привітав від УВУ Ректор; двоє докторантів (А. Базальська-Самофал по англійськи та М. Сосновський по німецьки) вказали на значення УВУ для української діяспори та дякували Професорам УВУ за допомогу для студентства,

а німецьким гостям за підтримку УВУ. Від німецьких гостей промовив міський радник д-р А. Фінґерле (від міста Мюнхену), а Й. Маврер (почесний доктор УВУ) вітав присутніх від Міністерства Праці й Суспільної Опіки. Коротку наукову доповідь читав проф. д-р Ґ. Штадтмюллер. Після товариsько-розвагової частини (за буфетом), в якій принимали участь самі курсанти (Л. Вітошинська: «Сатирична Хроніка Курсів», сольові виступи при ґітарі, спільні співи), Президент ЦПУЕН м-ґр А. Мельник підкреслив у підсумовуючім слові вдячність суспільности за живий зв'язок УВУ із громадянством.

IV. Дещо інший характер носив студентський «симпозіюм», який відбувся за організацією студентів і з рамені самих студентів («СУСН-у»), але при співдії із «Психологічним Інститутом УВУ». Симпозіюм відбувся 20. VII., і започаткував його студент О. Ткаченко «експозе» н. т. «Українська молодь шукає свойого місця в сучасному світі», а директор Інституту, проф. д-р О. Кульчицький доповідав про духову ситуацію в сучасному світі цивілізаційного поступу.

1969 рік приніс в ході літніх місяців дальші імпрези:

V. Ректорат УВУ співдіяв із ЦЕСУС-ом при організації інавґураційного Вечора Студентського Конґресу (в мюнхенській ратуші 1. VII.).

VI. Після Конґресу ЦЕСУС-у відбулася урочиста інавґурація нового семестру (5. VII., в одній із репрезентативних заль Мюнхену «Дому мистців»), яка то імпреза була одночасно подумана, як зустріч із німецьким науковим світом та репрезентантами баварського уряду й міста Мюнхену. Тому інавґурація була трьомовна (українсько-німецько-англійська). Ректор дав (по німецьки) огляд діяльности УВУ за останній рік, а Президент ЦЕСУС-у, д-р Б. Футей інформував (по англійськи) про саме закінчений Конґрес. Доповідь м-ґра А. Бедрія продовжувала цикл доповідей, присвячених актуальному положенню в Україні, а м-ґр О. Штуль мав виступ для відзначення 200-ліття народин І. Котляревського. УВУ вітали від Церков: Владика Мстислав та о. протоерей проф. д-р І. Гриньох; від німецького наукового світу: професори д-р Ґ. Штадтмюллер та д-р Е. Кошмідер; від Баварського міністерства Освіти промовив д-р Кайзер, а чергу промовців закінчив д-р Йоганнес Маврер, Куратор Т-ва Сприяння Українській Науці.

VII. В рамцях ВЛКУ відбувся під проводом проф. д-ра О. Кульчицького Світоглядовий семінар студентської молоді із 3 вечорами та 6 доповідями (15., 21. та 23. липня), а продовженням цього семінара був:

VIII. Літературний вечір Емми Андієвської (25. VII.).

IX. Розвагову програму Літнього Семестру та ВЛКУ 1969 доповнили три прогулянки в альпійські околиці:

28. VI. через Міттенвальд до манастиря в Етталь та королівської палати в Ліндергоф.

20. VII. замок «Нойшванштайн» та манастир Андекс.

26. VII. Баварські гірські озера Кохель-зее та Вальх-зее, Міттенвальд, гостина в пластовому таборі б. Кеніґсдорфу.

1970 р.[27] було менше імпрез в зв'язку із літніми викладами, а це тому що виклади провадилися дуже інтенсивно, а самі студенти багато працювали над своєю підготовою до іспитів. Все таки організовано:

X. 22. VII. поїздку на пасійну виставу у відомому селі Обераммергав (повні пасійні вистави є що 10 років).

XI. 23. VII. курсанти організували свій літературно-мистецький вечір (соля та дуети баса В. Тисовського та тенора О. Стромецького при фортеп'яновім супроводі А. Шуля; читання власних віршів Є. Калюжного).

XII. В рамцях світоглядового семінара відбулися дальші два вечори (підготовлені насамперед двома подібними вечорами, організованими Делеґатурою УВУ в Парижі):

28. VII. Вечір в пошану Ліни Костенко із читанням її творів (9 докторантів та курсантів) і світоглядовим коментарем проф. д-ра О. Кульчицького.

14. VIII. Дискусія н. т. «Світоглядова криза студентства у вільному й поневоленому марксизмом світі» (на основі «Собору» О. Гончара і «Собору в риштованні» Є. Сверстюка).

XIII. В годинах вільних від зайнять (здебільша після викладів) п. В. Авраменко висвітлив низку своїх фільмів:

20. VII. «Патріярх Української Католицької Церкви», «Українська ноша».

21. VII. «Запорожець за Дунаєм».

23. VII. «Маруся»; «Ой, не ходи Грицю».

24. VII. «Тріюмф Українського танку».

28. VII. Тріюмфальна подорож ЙБл. Кардинала Сліпого по Канаді й США; «Українська ноша».

6. VIII. 2-ий Ватиканський Собор і перша кардинальська св. Літургія Його Блаженства.

Поруч із імпрезами, зв'язаними із літніми викладами, другою групою щорічних виступів є «Вечорі», улаштовувані УВУніверситетом спільно із Штуттґартським Університетом і на його терені, завдяки допомозі проф. УВУ д-ра Й. Кратохвіля, який одночасно викладає у Штуттґарті. В звітний час відбулося два такі вечорі, які були об'єднані спільною тематикою. Обидва рази вечір відкрив представник Штуттґартського Університету, вітаючи тепло присутніх і підкреслюючи великі досягнення УВУ, — проф. д-р інж. Ф. Леонгардт (в 1968 р. в характері Ректора, 1970 р. в характері Проректора). Обидва рази сказав проф. д-р В. Янів вправдне слово, вказуючи на значення вечорів і пов'язуючи доповіді (які творили певні цикли):

XIV. 10. XII. 1968 р., цикл мав спільну тему: «„Нова" та „первісна" людина, як психосоціяльна проблема».

---

[27] Засадничо, про літні семестри і про ВЛКУ 1970 р. підсумовуючих інформацій в звіті не подано, бо в хвилині писання звіту семестер ще не був закінчений, але інформація про імпрези була, бо більше імпрез в році не передбачувалося.

XV. 28. I. 1970 р., улаштовано аналогічно цикл «Від етнології до етнспсихології».

На обидвох вечорах доповідали проф. д-р О. Кульчицький та проф. д-р Й. Кратохвіль; в доповненні до першого вечора виступили із доповідями два студенти проф. Кратохвіля (Ґ. Рідінґер та Ф. Маєр, — їхні експозе були ілюстровані діяпозитивами).

Врешті в серії імпрез УВУ треба згадати два ювілейні святкування.

XVI. 8. II. 1969 р.передано у 50-у річницю першої школи українського танку в Києві почесну грамоту балетмайстрові В. Авраменкові у його 75-ліття, і з тієї нагоди відбувся Фестіваль його фільмів:

6. II. «Запорожець за Дунаєм».

7. II. «Патріярх Української Католицької Церкви», «Українська ноша».

8. II. «Тріюмф Українського танку».

XVII. 10. III. 1970 р. УВУ відзначив — у співдії із «Міжнародним Домом зустрічі» 90-ліття Українського Композитора, Станислава Людкевича. Вправідне слово сказав Ректор, від «Дому зустрічі» привітав присутніх д-р г. к. Й. Маврер, ювілейну доповідь читав проф. М. Михайловський, а в мистецькій частині виступило тріо Галини Коваль (фортепіян — Г. Коваль, скрипка — М. Михайловський, чельо — Фріц Кіскальт). Тріо відіграло «Фортепіянове тріо фіс-моль» С. Людкевича.

VII. ДОПОВІДІ

Доповіді тісно пов'язуються з одного боку із навчальною діяльністю, бувши її прямим продовженням; з другого боку доповіді лучаться із імпрезами, в часі яких їх читалося. Для суцільности картини, ми окремо звітували про імпрези, згадуючи при них тільки про доповіді, а самі доповіді вилучуємо, групуючи їх за серіями. Найповажнішу групу доповідей творили виклади, присвячені *актуальній ситуації в Україні*. Хронологічно першою була доповідь:

1. 30. V. 1968 р.: проф. д-р А. Білинський: «Проблема подружжя й родини в СССР».

Офіційно започатковано цикл на святочній інавґурації 1968 р. двома доповідями:

2. 26. VII. 1968 р.: проф. д-р Ґ. Горн: «Правна оцінка політичних процесів» та

3. 26. VII. 1968 р.: мґр О. Штуль-Жданович: «Національне питання в матеріялах з України»,

і згодом цей цикл продовжувано в часі літніх семестрів (і дальше й після закінчення їх):

4. 9. VIII. 1968 р.: проф. д-р А. Білинський: «Підсумки дискусії на тему нової конституції в СССР».

5. 16. VIII. 1968 р. ред. М. Демкович-Добрянський: «Становище української мови в сучасній СССР».

6. 23. VIII. 1968 р.: д-р Надія Теодорович: «Становище релігії в СССР і положення християнських церков в Україні».

7. 6. IX. 1968 р.: доц. В. Голубничий: «Аналіза сучасних економічних зв'язків України із Східньою та Західньою Европою та з Росією».

Цій тематиці була присвячена також одна з доповідей інавґурації 1969 р.:

8. 5. VII. 1969 р.: мґр А. Бедрій: «Людина в творчості Симоненка».

Врешті одна із тем світоглядового семінара 1969 р. була з проблематики сучасної ситуації в Україні:

9. 23. VII. 1969 р.: мґр Б. Левицький: «Характеристика сучасної молоді в Україні».

До тієї тематики повертаються згодом так поодинокі прелеґенти, як учасники світоглядового семінара 1970 р.:

10. 8. V. 1970 р.: проф. д-р А. Білинський: «Радянський Союз перед новою господарською реформою».

11. 22. V. 1970 р.: Підготовний вечір до світоглядового семінара у Парижі із читанням творів Ліни Костенко та в Коментарем проф. д-ра О. Кульчицького.

12. 28. VII. 1970 р.: Вечір Ліни Костенко був повторений в часі Літніх курсів (із зміненими рецитаторами) — з Коментарем проф. д-ра О. Кульчицького.

13. 29. VII. 1970 р.: проф. д-р В. Кубійович: «Людність Радянської України в світлі найновішого перепису населення (1970 р.)».

14. 14. VIII. 1970 р.: Симпозіюм на тему: «Світоглядова криза студентства у Вільному й поневоленому марксизмом світі» (на основі «Собору» О. Гончара і «Собору в риштованні» Є. Сверстюка) із участю проф. О. Кульчицького, м-ґра М. Антохія, д-ра П. Бабяка, п-і О. Бандури, м-ґра Є. Калюжного, ред. І. Овечка та д-ра Б. Чопика.

Другою групою доповідей були *світоглядові доповіді*, і їх започаткувала програмова доповідь Ректора на інавґурації 1968 р.:

15. 26. VII. 1968 р.: проф. д-р В. Янів: «Роля й завдання УВУ у сучасному».[28]

Цю проблематику продовжувано в часі дискусійного — світоглядового семінара ВЛКУ 1969 на трьох вечорах:

16. 15. VII. 1969 р.: І. Костишин: «Сучасна молодь у Франції».

17. 15. VII. 1969 р.: Д. Бойко: «Молодь Бразилії».

18. 15. VII. р.: І. Бережницький: «Молодь у США».

19. 15. VII. 1969 р.: І. Мисько: «Молодь Німеччини».

20. 21. VII. 1969 р.: м-ґр М. Антохій: «Філософія сучасного соціолога Г. Маркузе» із корефератом студ. Є. Калюжного, як вступ до дискусії про «Ідеологічні та психологічні аспекти студентських заворушень».

---

[28] Доповідь була друкована у щоденнику «Свобода» 194—199 чч. за 1968 р., а німецький переклад у „Mitteilungen" Т-ва Сприяння Українській Науці ч. 5 за 1968 р. Її оригінал передруковується й в цьому збірнику (див. 231—247 стор.).

В цій серії треба згадати також доповідь під 9. Світоглядовій проблематиці були присвячені три доповіді проф. д-ра В. Янева, а саме:

21. 29. III. 1969 р.: на святі відкриття Шевченкового скверу у Парижі н. т. «Пророк на грані двох світів».

22. 18. V. 1969 р.: на Ювілею 100-ліття «Просвіти» у Парижі н. т. «Всенародність та всеобіймаючість „Просвіти"» та

23. 2. VII. 1969 р.: на Конґресі ЦЕСУС-у н. т. «Українська студентська молодь в обличчі актуальної духової ситуації».

Врешті у підготові світоглядового семінара 1970 проф. О. Кульчицький дав одну доповідь у Парижі:

24. 11. III. 1970 р.: н. т. «Неореалізм у сучасній філософії», із короткими корефератами м-ґра Л. Гузара та д-ра К. Митровича.

При цій серії треба ще згадати (як ілюстрацію світоглядових шукань сучасної молоді):

25. 25. VII. 1969 р.: Літературний вечір Емми Андієвської.

Групу *соціопсихологічних викладів* творили доповіді обидвох вечорів в *Штуттґартському Університеті* (пор. т. XIV та XV у відділі «імпрез», 274 і 275 стор.), а саме:

26. 10. XII. 1968 р.: проф. д-р О. Кульчицький: «„Нова" людина, як психосоціяльна проблема Вільного та комуністичного світу».

27. 10. XII. 1968 р.: проф. д-р Й. Кратохвіль: «Деякі психологічні й соціологічні аспекти в житті Бушменів в пустині Калягарі».

28. 28. I. 1970 р.: проф. д-р Й. Кратохвіль: «Етнологічні та соціологічні аспекти в житті номадів-ляпонців на далекій Півночі».

29. 28. I. 1970 р.: проф. д-р О. Кульчицький: «Сьогоднішня проблематика етнопсихології на прикладі української людини».[29]

Деякі доповіді були подумані, як *вступ до циклів*, але за браком вільних термінів циклів не можна було організувати.

30. 8. VIII. 1968 р.: проф. д-р Ґ. Штадтмюллер: «Стосунки Візантії із Східньо-слов'янським світом».[30]

31. 5. VII. 1969 р.: м-ґр О. Штуль-Жданович: «Українська Родина в творчості І. Котляревського».[31]

Дещо інший характер носили *звітно-програмові доповіді*, які, до речі, завжди тісно сполучалися із світоглядовою проблематикою сучасности. І так, коли інавґураційна доповідь Ректора (див. доповідь 15 ч.) була виразно програмово-світоглядова й давала погляд на пляни УВУ в найближчім майбутнім, так за рік на інавґураційнім святі (див. імпрези т. VI) давала висліди реалізації плянів, але завжди на ширшім — світоглядовім тлі:

---

[29] Див. також «Імпрези» — т. XIV та XV. Про перший цикл (10. XII. 1968) була інформація в офіціяльнім виданні Штуттґартського Ун-ту «Міттайлюнґен» 21 ч. із 22. I. 1969 р.

[30] Конспект тієї доповіді був вміщений у 5 ч. органу «Т-ва Сприяння Українській Науці» 3—5 стор. (див. імпрези під т. III).

[31] Доповідь, читана на інавґураційнім святі УВУ 1969 р. (пор. «імпрези» т. VI.) була подумана, як одна у циклі доповідей з нагоди 200-ліття народин І. Котляревського.

32. 5. VII. 1969 р.: проф. д-р В. Янів: «УВУ в рр. 1968—69».[32]

Низку інформативно-звітних доповідей прочитав Ректор в часі своєї подорожі по ЗДА й Америці в часі зустрічей із громадянством, які організовано з метою оснувати місцеві клітини товариства алюмнів УВУ, і про ці доповіді пишемо на іншому місці, в розділі, присвяченому товариству алюмнів (всіх доповідей у цій серії було 12).

Врешті, деякі доповіді були *непов'язані у ніякі цикли*, а просто давали висліди індивідуальних дослідів Професури УВУ. І так (хронологічно) читали:

33. 22. V. 1968 р.: проф. д-р Я. Рудницький: «Міжнародний рік людських прав і проблема „мововбивства" („лінґвіциду")».

34. 19. VII. 1968 р.: проф. д-р Ю. Бойко-Блохин: «Драма В. Винниченка „Між двох сил"».

35. 4. VII. 1969 р.: проф. д-р Я. Рудницький: «Україознавчі студії на Західніх Університетах та українське студентство».

36. 25. VIII. 1969 р.: проф. д-р Ю. Шевельов: «„Історія Русов" очами мовознавця».

37. 20. II. 1970 р.: проф. д-р А. Білинський: «Деякі теоретичні питання української політики в світлі правної аналізи».

38. 10. III. 1970 р.: проф. М. Михайловський: «Життя та творчість композитора Станіслава Людкевича» (див. «Імпрези», т. XVII).

39. 30. VI. 1970 р.: проф. д-р Ю. Старосольський: «Найвищий суд у США та сучасна устроєва криза країни».

Як бачимо, професори УВУ, які приїздили до Европи, якщо вони навіть не мали змоги прийняти участи у викладах літніх семестрів чи ВЛКУ, виявляли бажання утримати тісний зв'язок із УВУ, читаючи свої цінні доповіді.

Тематично пов'язані доповіді, зокрема про актуальне положення в Україні, повинні б бути в ближчому часі видані окремим томом НЗ УВУ. Знову ж нетематичні доповіді становитимуть окремий том НЗ УВУ, щоб дати змогу у с і м ПТ. Колеґам публікувати свої праці у виданнях УВУ.

VIII. АРХІВИ ТА БІБЛІОТЕКА

Архівам та бібліотеці присвячено чимало уваги: архіви розбудовано, бібліотеку реорганізовано.

Архів видань УВУ. Його за попередніх каденцій н е к о м п л е т о в а н о, — так що навіть не утрималися оказові екземпляри, і їх треба було стягати із приватних бібліотек. На день звіту архів скомплетовано.

Всі томи оправлено, — вони зберігаються в окремій шафі, що має теж виставову вітрину, в якій виставляється біжучі (найновіші) видання. Скомплетування архіву видань дало змогу скласти точну бі-

[32] Німецький текст доповіді і його український переклад були помножені на циклостилі й роздані учасникам інавґураційного свята («імпрези» т. VI). «Свобода» видрукувала доповідь в чч. 142—145 за 1969 р.

бліографію за мюнхенський період, — а зокрема усистематизувати за серіями цілу видавничу діяльність, упорядкувавши у поодиноких серіях книги хронологічно, й даючи кожній книжці порядкове число серії. Бібліографію публікується постійно у наших «програмах викладів», а теж у деяких виданнях.

Бракує ще видань із празького періоду УВУ, і саме на них треба тепер звернути увагу, щоб у зв'язку із 50-літтям УВУ можна було мати повну бібліографію, як теж щоб видання могли послужити до написання повної історії УВУ. Просимо ПП. Професорів та всіх Симпатиків УВУ співдіяти із Ректоратом, щоб скомплетувати і ці видання.

Архів документальних видань УВУ. Коли персональний архів (професорів, докторів, магістрів та студентів) був зразково усистематизований архіваром УВУ д-р г. к. М. Горном, і є дальше дбайливо зберіганий секретарями обидвох факультетів — м-гром В. Дідовичем та м-гром М. Антохієм, архів документальних видань (адміністративно-звітного характеру) треба було заложити. І так зібрано давні «програми викладів» та Бюлетені, і вони тепер оправлені за серіями, так що використання їх, як історичного матеріялу, є легке, і саме на підставі зібраних та упорядкованих документальних матеріялів можна було зробити підсумки, які ми подали на 260—261 стор. (про «Програми викладів») та на 264—265 стор. («Справоздання» та «Бюлетені УВУ»), чи подати порівняльні матеріяли про Професорський склад.

Зберігаються також «Пресові Бюлетені УВУ», як і всі друки (обіжники, тижневі розклади зайнять на семестрах та ВЛКУ, запрошення на виклади, тощо).

Архів пресових ексцерптів. Пресові Бюлетені та різні дописи про УВУ докторантів та студентів були широко використовувані нашою пресою, і актуально комплетується всі вирізки, які нам пощастило зібрати. За каденцію зібрано понад 500 пресових вирізків, з тим що ми свідомі, що архів не може бути комплетним (не всі органи приходять до УВУ, — не завжди можна точно переглянути вчас пресу). Просимо ПТ Колеґ співдіяти при комплетуванні вирізків, зокрема ж надсилати нам власні статті чи інформації про УВУ, чи інформації про індивідуальну працю Професорів УВУ.

Реорганізація бібліотеки. Бібліотеку реорганізовано: насамперед, з огляду на брак місця треба було бібліотеку вбудувати в загальну бібліотеку Дому Української Науки, при чому однак та «вбудова» була так переведена, що бібліотека зберігає свою самостійність, і може бути кожноразово виділена. Виготовлено каталоги (за авторами та речеві). Висортовано книжки, які не мали відношення до україністики ні до слявістики — таких книжок було 2500 (це передавнені видання белетристики у чужих мовах). Всіх книжок є 8253 титулів у 9251 томах. Звернено увагу на консервацію книжок і оправлено 159 томів.

Бібліотека отримала дуже цінний дар від одного із нових докторів УВУ — Є. Петрівського, який надіслав 151 книжок.

В зв'язку із тим прохання, щоб ПП. Професори заохочували громадян, щоб вони дарували свої книжки, яких вони не зберігають, — згл. щоб з а п и с у в а л и книжки.

При реорганізації бібліотеки поклав найбільші заслуги м-ґр В. Маруняк.

Для розбудови бібліотеки потрібно рішуче більшого приміщення, в якім можна б було книжки свобідніше розташувати, а насамперед — щоб бібліотеку можна було пляново комплетувати.

IX. ВИДАННЯ УВУ

Видання належать, незаперечно, до найважливіших ділянок праці УВУ. Коли в першому періоді праці звернено увагу насамперед на скрипти (що було особливо зрозуміле у зв'язку із тим, що на еміґрації, зокрема ж зараз після війни у зруйнованій Німеччині не було підручників), тоді в хвилині розпорошення студентства й професури пересувається наголос на публікації дослідного характеру: саме тоді приблизно, коли авдиторне навчання завмирає, зачинають з'являтися Наукові Записки УВУ (1957 р.), і рівнобіжно інтенсифікується праця над виданням монографій.

В звітний час з'явилися наступні видання (за серіями):

А. «Наукові Записки УВУ»:

1. ч. 9—10 за 1967—68 рр., на пошану Блаженнішого Верховного Архиепископа Кардинала Йосифа Сліпого — у співдії із НТШ, УБНТ та УВАН — за редакцією В. Янева із «Матеріялами до історії Української Церкви». XXVII + 387 стор. + XXIV табл.

Б. Монографії:

2. ч. 13. М. Демкович-Добрянський: «Українсько-польські стосунки в XIX ст.» З передмовою В. Янева. Мюнхен 1969. 120 стор.
3. ч. 15. J. Madey: „Kirche zwischen Ost und West. Beiträge zur Geschichte der Ukrainischen und Weißruthenischen Kirche. Mit Geleitwort v. SE Bischof Platon Kornyljak. Mit Vorwort v. W. Janiw. München 1969. 239 S. + 48 Bildtafeln.
4. ч. 17. А. Жуковський. Петро Могила і проблема з'єднання Церкви. З передмовою Н. Полонської-Василенко. Париж 1969. 282 стор.

В. Скрипти:

5. ч. 33. Г. Васькович: «Шкільництво в Україні (1905—20). Історична частина габілітаційної праці. Мюнхен 1969. 223 стор.
6. ч. 34. Матеріяли Вишкільного Курсу для учителів суботніх шкіл — Мюнхен, 23—26. V. 1969 р. Збірна праця н. т. «Педагогічні проблеми та дидактичні поради». Мюнхен 1969. 92 стор.
7. ч. 35. П. Курінний: Передісторія та рання історія України на підставі археологічних джерел. Мюнхен 1970. 92 стор.

Г. Різне:

8. ч. 3. W Janiw: Rolle und Aufgabe der Ukrainischen Freien Universität in der Gegenwart. Sonderdruck aus: „Mitteilungen der Arbeits- und Förderungsgemeinschaft der Ukrainischen Wissenschaften" Band V. 1968. 18 S.

Підсумовуючи, можна сказати, що видано разом 8 публікацій в 4 різних серіях, із 1552 сторінками (точно 97 аркушами) друку. Правильні підсумки є можливі при порівнянні із цілістю діяльности, а саме тепер, — після упорядкування архіву видань (див. попередній розділ!) та усистематизування й складення бібліографії,[33] є можливе загальне зіставлення видань УВУ за 1946—70 рр. (до 15. VIII. 1970 р. включно):

I.	«Наукові Записки УВУ»	10 випусків	стор. 1504
II.	Наукові Збірники	3 томи	856
III.	Підручники	4 томи	1369
IV.	Монографії	15 томів	2732
V.	Скрипти	35 випуски	5004
VI.	Видання Інституту Заочного Навчання	13 випусків	1818
VII.	Різне	3 випуски	80

Разом в 25 роках в 7 серіях 83 томи із стор. 13363 (835 аркушів), або пересічно річно: 3,3 томів із 33,4 аркушами. До кінця 1970 р. повинні ще з'явитися два дальші скрипти (2-ий том праці проф. Курінного та 2-а частина габілітаційної праці д-ра Васьковича), Збірник на пошану проф. д-ра Ю. Шевельова у його 60-ліття (відповідальний за Збірник перед УВУ — проф. д-р О. Горбач) та три томи монографій, які є вже зложені (німецька версія праці проф. Полонської-Василенко про «Дві концепції історії України та Росії», збірник студій проф. Янева з новішої історії України та монографія (в німецькій мові) мґра Б. Левицького про національне питання в СССР. 1971 р. — у 10-ліття смерти проф. д-ра І. Мірчука повинен з'явитися Збірник на його пошану (який виходить стараннням Делеґатури у США

---

[33] Інформації про видання УВУ зачали з'являтися у «програмах викладів» із 1949/50 року, але вони були неповні (напр. не було інформацій про видання Інституту Заочного Навчання). При відновленні «Індексу» у 1965/66 р. подається дальше список видань, але неповний та несистематизований. Систематизація видань зачинається у НЗ УВУ ч. 7, і з цього часу подається точні зміcти НЗ (1963 р.), але «Індекси» перенимають систематизацію щойно за теперішньої каденції із 1968 р. Звичайно, подавана бібліографія була неповна, і тому й систематизація була так довго незавершена, доки не скомплетовано архіву видань. Систематизація була завершена 1969 р. (див. «програма викладів» із цього року), але ще й тоді бібліографія не була повна, і тому порядкові числа були тільки умовні. Щойно доповнена бібліографія, що була опублікована 1970 р., може вважатися завершеною.

Списки поодиноких серій публікуються звичайно на обкладинках всіх видань, які в даній серії з'являються.

за редакцією проф. д-ра В. Стецюка, при чому гроші на видання зібрав проф. д-р О. Кульчицький).

Ректорат УВУ доклав всіх зусиль, щоб — після 13-літньої перерви — відновити видавання скриптів, важливих для продовжування авдиторного навчання.

З другого боку звернено увагу на те, щоб видавати книжки у чужій мові, бо до основних завдань університету в екзилі належить бути посередником в передаванні наукових досягнень власної країни походження для країни, що прийняла еміґрантів до себе. Звичайно, бувши на німецькій території, УВУ насамперед повинен дбати про посібники у німецькій мові, і тому вже видруковано одну монографію, а дві вийдуть в найближчих днях; але ж на тому не слід ограничуватися, і УВУ наміряє й в дальшому видавати книжки по англійськи та по французьки, як це вже було в минулому.

Користуючися постійною допомогою з боку Церкви, УВУ присвятив чимало уваги церковній проблематиці (в 1969 р. три видання), але ж при тому звернено увагу, щоб в рівній мірі розглядати проблематику Католицької, що й Православної Церкви, і то щоб авторами були вірні обидвох Церков. З цього погляду, останній період праці справді йшов в екуменічному дусі.

Знову ж в керунку порозуміння народів пішла праця М. Добрянського-Демковича, але ж без перемовчування всього того, що сусідні спільноти в минулому поділяло.

З погляду тяглости праці дуже важливим було утримання Наукових Записок, при чому в основному існує бажання, щоб НЗ перемінити на півричник — а згодом, на квартальник українознавства. При тому НЗ повинні в рівній мірі бути тематичні, що й давати змогу писати на р і з н і теми (і це може бути розв'язане в той спосіб, що існували б паралельно одні числа із тематичним спрямуванням, а другі без такого спрямування, або: в однім числі була б одна тематична, а друга нетематична частина.

Врешті, при видаванні існує тенденція, щоб видати по змозі всі праці Професорського Збору, з тим що перестарілі твори, які не можуть бути відсвіжені (в яких не може бути доповнена література), але які мають незаперечну вартість для науки, були б видавані циклостилем для збереження їх для науки і для збереження права першенства за Авторами.

Даючи в цьому розділі загальний підсумок видань, ограничуємося до наукових чи педагогічних творів, а видання характеру адміністративного чи інформативного («Програми викладів»,[34] Бюлетені,[35] Пресові Бюлетені[36]) були обговорені на іншому місці.

---

[34] Пор. 260—261 стор.; 9 випусків із 193 сторінками за попередніх каденцій, 3 випуски із 155 стор. за біжучої.

[35] Пор. 264—265 стор.; в попередніх каденціях було 7 випусків Бюлетеня із 139 стор. За звітний час було 8 чисел із 234 стор.

[36] Пор. 284 стор.; попередньо не було Пресового Бюлетеня. В біжучій каденції було разом 6 чисел із 92 сторінками та 53 інформаціями. Таким

X. ОБ'ЄДНАННЯ АЛЮМНІВ УВУ

В боротьбі за духове обличчя української молоді припадає для УВУ центральне становище, тим більше у зв'язку із актуальною світоглядовою кризою молоді у світі. А що про світоглядову кризу можна говорити навіть ширше, — бо вона обіймає загалом все людство, то роля УВУ поширюється взагалі, і йому припадають завдання українського духового осередку для цілого громадянства.

Свою ролю зможе УВУ сповнити тільки при об'єднанні всіх сил, не тільки своїх професорів, але й кол. студентів, зокрема магістрів та докторів. Для такого об'єднання необхідна окрема організація алюмнів.

Друга проблема — це поширення книжки УВУ, яке є дуже утруднене за відсутністю книгарень, які організували б збут книжок. Алюмни УВУ повинні бути автоматично відборцями всіх видань УВУ. В цей спосіб можна б з одного боку запевнити поширення видань УВУ, — так щоб вони обхопили дослівно весь вільний світ, а з другого боку побільшити тираж, що запевнило б книжкам «довговічність».

Врешті, відомо, що УВУ постійно бореться із фінансовими труднощами, і автоматично фінансову базу повинні постарати алюмни УВУ — частково своїми вкладками, частково як відборці книжок, частково як пропаґатори ідей УВУ, які одночасно приєднували б для УВУ меценатів, чи організували б імпрези, що запевнювали б дохід.

Ідею алюмнів поставлено на Професорській Раді 27. IV. 1968 р., і їй присвячено чимало уваги і на наступній Професорській Раді — Надзвичайній — 25-26. I. 1969. Але ж у сферу практичної реалізації вступила ця ідея в часі спеціяльної поїздки ректора до США й до Канади в часі 15. III. — 25. IV. 1970 р. В часі тої поїздки відвідав проф. д-р В. Янів 12 осередків, інформуючи скрізь про завдання й спроможності УВУ на тлі нашої загальної дійсности. Скрізь постали тимчасові Комітети по організації місцевих клітин загального об'єднання алюмнів, при чому рішено до співдії притягнути не тільки алюмнів у стислому слова значенні, але й прихильників УВУ, які бажали б спричинитися до його росту, зокрема на порозі 50-ліття. Нижче назви осередків, в яких відбулися зустрічі, із датами доповідей:

1. 24. III. 1970 р. — Клівленд — 50 присутніх
2. 25. III. 1970 р. — Дітройт — 25 присутніх
3. 27. III. 1970 р. — Чікаго — 30 присутніх
4. 30. III. 1970 р. — Міннеаполіс-Сен Пол — 30 присутніх
5. 2. IV. 1970 р. — Вінніпеґ — 9 алюмнів
5ª. 3. IV. 1970 р. — Вінніпеґ — 65 симпатиків
6. 8. IV. 1970 р. — Торонто — 60 присутніх
7. 9. IV. 1970 р. — Оттава — 50 присутніх

чином всі адміністративно-інформативні матеріяли досягли (за весь час) 33 випусків, і вони мали в сумі 813 сторінок (див. примітки 34—36).

8. 12. IV. 1970 р. — Монтреаль — 50 присутніх
9. 16. IV. 1970 р. — Кліфтон для Нью Джерсі — 10 алюмнів
10. 17. IV. 1970 р. — Нью-Йорк — 13 алюмнів
11. 20. IV. 1970 р. — Вашінґтон — 45 присутніх
12. 22. IV. 1970 р. — Філядельфія — 80 присутніх

XI. ПРЕСОВА ІНФОРМАЦІЯ

Пресові Бюлетені. Для постійної інформації української преси про працю УВУ Ректорат УВУ видав 6 пресових Бюлетенів:

ч. 1 — 7. V. 1968 р. — стор. 10 — 8 інформацій
ч. 2 — 5. II. 1969 р. — стор. 12. — 5 інформацій
ч. 3 — 6. VI. 1969 р. — стор. 10 — 5 інформацій
ч. 4 — 31. VII. 1969 р. — стор. 20 — 21 інформацій
ч. 5 — 5. IX. 1969 р. — стор. 17 — 9 інформацій
ч. 6 — 28. II. 1970 р. — стор. 23 — 5 інформацій

Разом у 6 числах на 92 стор. 53 інформацій

Пресові Бюлетені були доповнювані іноді ще й окремими спорадичними пресовими інформаціями (як не можна було підготовити цілого Бюлетеня) і так:

1. Після інавґурації в липні 1968 р. вислано спеціяльну інформацію для преси (6 стор)
2. 12. VIII. 1968 р. інформація про зустріч із німецькими колами (3 стор.)
3. 13. XII. 1968 р. інформація про цикл викладів у Штуттґарті (3 стор.)
4. 27. XII. 1968 р. інформація про конференцію «евроцентрів» з участю проф. д-ра О. Кульчицького (3 стор.)
5. 8. II. 1969 р. Заклик Ректорату УВУ й Президії ЦЕСУС-у в справі Конґресу ЦЕСУС-у та ВЛКУ 1969 р. (2 стор)
6. 25. IV. 1969 р. інформації для преси про ВЛКУ із окремою статтею про ВЛКУ (10 сторін). Разом 27 сторін.

Щоденник «Свобода» вмістив повністю інавґураційне слово Ректора 1968 р. та його звіт про УВУ 1968/69 р., зладжений на інавґурацію 1969 р.

Допомога алюмнів. При поширенні інформацій про УВУ активно співдіяли самі алюмни УВУ, а зокрема активними були д-р Р. Голіят, м-ґр В. Леник, С. Наумович, д-р М. Сосновський, м-ґр О. Штуль-Жданович, згодом м-ґр В. Маруняк та ред. І. Овечко. І так С. Наумович вмістила в «Шляху Перемоги» за 30. III. 1969 р. статтю під багатомовним наголовком «Чи новий розквіт УВУ», а в «Гомоні України» за 13. IV. 1969 р. представила «Працю УВУ за нового ректора». В «Свободі» за 3. IV. 1969 р. було вміщене інтерв'ю із ректором н. т. «Наша єдина Вільна Альма Матер».

Співдіяли при поширенні інформацій про УВУ і самі професори, коли напр. проф. д-р Ю. Бойко вмістив в «Українському слові» з Па-

рижу більшу статтю у 60-ліття Ю. Шевельова (ч. 1412 за 22. XII. 1968 р.), а згодом в перші роковини смерти проф. Міллера дав там же його силует (ч. 1422 за 2. III. 1969 р.). Проф. Полонській-Василенко у її 85-ліття була присвячена стаття В. Леника («Шлях Перемоги» за 27. IV. 1969 р.), а сама проф. Полонська-Василенко дала обширну рецензію на новий том «НЗ УВУ» — ч. 9—10 у «Америці» за 13. та 16. XII. 1969 р. Цій самій публікації були присвячені дві рецензії д-ра Р. Голіята у «Свободі» за 20. I. 1970 р., а згодом (дуже вичерпна рецензія) у «Нашій Меті» за 7 і 14. II. 1970 р. Ректорські звіти дуже обширно використовували м. ін. «Народна Воля» із Скрентону (20. II. 1969 р.), «Українське Слово» (16. III. 1969 р.) та «Християнський Голос» (30. III. 1969 р.), який містив частіше дрібні інформації про УВУ, — завжди під традиційною емблемою — Мінервою, — що, до речі, дуже влегшувало вишукування й використовування інформацій, а 29. III. 1970 р. присвятив ще діяльності УВУ окремий 2-сторінковий додаток. Проф. д-р О. Кульчицький дав проблематично-підсумовуючу статтю у «Сучасності» за січень 1970 р. («У подоланні „межової ситуації"»).

Відвідини Редакцій. До добрих стосунків із пресою чимало спричинилися особисті зв'язки із Редакціями. І так, зараз після вибору Ректор зложив візити всім Редакціям у «Мюнхені» («Мета», «Християнський Голос», «Шлях Перемоги»), і згодом відвідував їх частіше. В часі своїх поїздок до Франції бував він у Редакції «УСлова», і також в часі поїздки до Англії відвідав він Редакцію «УДумки» (28. IX. 1968 р.). Подібно, в часі поїздки до США й Канади проф. Янів двічі відвідав редакцію щоденника «Свобода» в Джерзей Сіті (17. III. та 15. IV. 1970 р.), а раз був у Редакції другого щоденника «Америка» у Філядельфії (22. IV.). Цього ж дня відвідав він також редакцію філядельфійського тижневика «Шлях». В часі перебування у Вінніпегу (3. IV.) відбув він візити у Редакціях усіх 4 тижневиків («Новий Шлях», «Поступ», «Український Голос» та «Канадійський Фармер») — подібно, згодом, у Торонто (6. IV. — «Вільне Слово», «Гомін України», «Наша Мета» та торонтонський відділ «Нового Шляху»). Ці відвідини спричинилися до затіснення зв'язку, а зокрема обидва щоденники принесли чимало інформацій про діяльність УВУ.

В загальному в пресовому архіві УВУ зберігається понад 500 пресових ексцерптів про активність УВУ.

XII. ПОЧЕСНИЙ ДОКТОРАТ ДЛЯ ВЕРХОВНОГО АРХИЄПИСКОПА

В зв'язку із канонічною візитацією Німеччини Його Блаженства Кардинала Йосифа Сліпого — у 10-ліття Апостольського Екзархату, УВУ наділив на спеціяльнім святі 2. IX. 1969 р. Його Блаженство Почесним докторатом. Поруч із представниками українського наукового та громадського і політичного життя, — засіли українські Церковні Достойники та бл. 30 визначних німецьких особистостей.

Після урочистого акту промоції відбулося для всіх учасників скромне прийняття, в часі якого мали змогу присутні особисто скласти побажання Найдостойнішому Гостеві та обмінятися із ним думками.

Свято почесного докторату увійде в історію УВУ, як «найсвітліший день мюнхенського періоду УВУ», — за влучним висловом німецьких гостей, а тому у виданнях УВУ йому присвячується окрема увага.[37]

Зв'язки УВУ із Блаженнішим Первоієрархом Української Католицької Церкви продовжувалися й після акту, і так проф. д-р В. Янів принимав згодом участь у посвяченні катедри св. Софії в Римі (27-28. IX. 1969 р.) і висловив найкращі побажання для Великого Будівничого на святочнім банкеті (29. IX. 1969 р.), вітаючи його від УВУ, від всього наукового світу та від українського мирянства. Врешті, годиться сказати, що Ректор УВУ виїхав спеціяльно до Франції на час канонічної візитації Його Блаженства у тій країні — у липні 1970 р. і вітав там ще раз Найдостойнішого Первоієрарха на урочистім банкеті (12. VII. 1970 р.).

Коли ці виступи свідчили про близькі контакти УВУ із одною із Українських Церков, то треба сказати, що проф. Янів вітав також Високопреосвященнішого Владику Мстислава з нагоди його поставлення Митрополитом УАПЦ (на банкеті у Мюнхені, 14. IX. 1969 р.), а Владику Ореста (ординарія УАПЦ для Европи) вітав Ректор в часі канонічної візитації у Франції (на банкеті в Парижі, 24. V. 1970 р.).

Книжки, які були видані УВУ на пошану Блаженнішого Верховного Архиепископа, були передані (за посередництвом Секретаріяту Стану, 31. V. 1969 р.) для св. Отця, і у висліді прийшло враз із подякою признання за діяльність УВУ, яке згодом появилося друком в українській пресі.

---

[37] У звіті, вміщеному в Бюлетені (УВУ ч. 8), інформація про надання почесного докторату (призначена для Професорської Ради) була обширніша, але тому що в цьому збірнику публікуються повніші матеріяли про свято 2. IX. 1969 р. окремо враз із прочитаною «лявдацією» і точним описом свята (див. 248—257 стор.), у передруку підсумку дво і піврічної діяльности органичуємося тільки до цілком короткої замітки, пропускаючи всі можливі повторення.

СПІЛЬНЕ ЗВЕРНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ У ВІЛЬНОМУ СВІТІ З НАГОДИ АКЦІЇ СОЛІДАРНОСТИ ПРОТИ РЕЛІГІЙНИХ ПЕРЕСЛІДУВАНЬ В УКРАЇНІ

1960 р. — за установленим вже звичаєм — відбулася у 15-ліття арешту українських Владик Акція Солідарности Української спільноти у діяспорі із Українською Переслідуваною Церквою на Рідних Землях. Її завершенням було підписання спільного «Звернення», якого текст містимо, як історичний документ, важливий в рівній мірі своїм змістом, що й зібраними підписами, які засвідчили повну солідарність із ініціяторами усіх Українських організацій, установ та політичних формацій. В «Зверненні» вперше пролунало виразно домагання звільнення Українського Католицького Первоієрарха, в якого обороні станув весь український загал. Акцію організував Український Християнський Рух.*

Після зібрання підписів «Звернення» вислано до української преси. Повний текст враз із усіми підписами видрукували тижневики: Християнський Голос (за 9. IV. 1961) та Наша Мета (за 22. IV. 1961; в цьому ж числі в редакційній статті скоментовано документ та відзначено його вагу в процесі інтеґрації української спільноти). Деякі органи принесли сам текст «Звернення», подаючи при тому циферні дані, скільки організацій та скільки осіб його підписали (м. ін. Українське Слово з Парижа з 26. III. 1961).

*

11 квітня 1960 р. звершилося 15 літ від болючої події ув'язнення українських католицьких Владик совєтським режимом, який то факт започаткував нову хвилю переслідувань Церкви в Україні. Проречистим символом тих переслідувань є страдницька

* Акція змогла обняти 16 країн тільки завдяки тому, що УХРух в більшості з них мав своїх представників. Спеціяльну активність розвинули Крайові Об'єднання у Німеччині (де Акцію організував тодішній організаційний референт м-ґр В. Кальваровський), у Англії (голова інж. Р. Руденський), Франції (голова: інж. О. Мельникович), у Аргентіні (Муж Довір'я ред. Г. Голіян). У ЗДА постав спеціяльний міжорганізаційний Комітет під проводом д-ра Л. Мидловського, голови АУКП та Комітету, В. Ісаєва, який у Комітеті репрезентував ФТУСК Обнова, занимаючи в ньому пост секретаря. В Канаді помічною при Акції збирання підписів була Централя Українців Католиків, зокрема її секретар — Анна Марія Баран. Цілу акцію координував і оформлював, як Генеральний Секретар, проф. д-р Володимир Янів, користуючися, як Президент УХР, апаратом організації, що акцію започаткувала.

смерть усіх арештованих тоді Владик за вийнятком Митрополита, Високопреосвященнішого Архиепископа Йосифа Сліпого, по-раз третій оце засудженого за вірність Апостольській Столиці.

Схиляючи в пошані голову перед кровною жертвою сотень та терпінням тисячів, мусимо усвідомити, що цей новий акт насилля безбожницького режиму — це послідовне продовження традиційної московської політики, яка проявилася у відношенні до Церкви в Україні

> у знесенні автономії київської (православної) Митрополії за Петра I і підпорядкування її московському патріярхові та — послідовно — Синодові російської православної церкви, інституції повністю узалежненої від світської влади;
>
> у забороні та кривавих переслідуваннях Української Католицької Церкви на Правобережжі (1839) та на Холмщині (1875);
>
> у забороні Української Автокефальної Православної Церкви та в ув'язненні всіх її Владик (1930).

Само зіставлення фактів нищення в рівній мірі Української Католицької, що й Української Православної, але незалежної, Церкви, — і то як за царату так і за безбожницького совєтського режиму, вказує на справжнє тло переслідувань, а саме на імперіялістичну політику Москви, що намагається поневолити Україну всіма засобами, насамперед нищенням її духової відрубности й споконвічних традицій, сильно зв'язаних з релігією й Церквою. При тому з великим болем та справжнім збентеженням приходиться констатувати недостойну ролю московської т. зв. православної церкви, яка сталася звичайним знаряддям у руках політичних режимів в їх денаціоналізаційних намаганнях. Зіставлення фактів вказує дальше, що московські режими з особливою послідовністю вдаряють у післанництво України статися духовим посередником між Заходом та Сходом. Коли це післанництво проявляється символічно в Українській Католицькій Церкві у тотожності доґм із Західньою й у рівнобіжній тотожності обряду із Східньою Церквами, то треба відзначити, що УАПЦ в своїй концепції людини стоїть далеко ближче до західнього ніж до східнього розуміння: це ж пошанування гідности одиниці належить до основних засад римської Церкви, яка запевнює свободу сумління та повну толеранцію, тоді як у Московії з часів царату підпорядковано у змаганні до повної деспотії церковну інституцію світській владі й використано її до безприкладного натиску на сумління одиниці!

Проречистість того тла, а ще більше кошмарна мова кривавих фактів — мають зобов'язуючу силу для цілої української спільноти! Сповнені подиву для святости та геройства Ісповідників і об'єднані в молитві у трагічні роковини з усіми вірними на Рідних Землях, ми — українська спільнота у вільному світі — зобов'язані до виняткової солідарности та активности в обличчі тих жертв, які приносив та приносить український нарід!

Для заманіфестування нашої єдности в трудну хвилину — стверджуємо нашими підписами, складеними від імени всіх українських Центральних Установ у Вільному Світі, нашу непохитну волю до послідовного змагання

за вічні ідеали наших Ісповідників,
за відродження Християнської України, —
Суверенної та Соборної,
за вірність тисячелітнім релігійним та
національним традиціям,
за основне право людини на свободу сумління,
за її гідність, ґарантовану християнським етичним законом!

Засвідчуючи свою повну солідарність у боротьбі за основні права людини, Українська Організована Спільнота у Вільному Світі протестує одночасно перед цілим культурним світом проти безприкладного в історії релігійного переслідування та національного поневолення, організовано переводжених в Україні безбожницьким режимом, що є виявом вікового московського імперіялізму. Українська спільнота насамперед протестує проти таких варварських методів, які виявилися в злочинному, організованому, підступному вбивстві нашого Преосвященного Владики Закарпаття, Теодора Ромжі. Українська Спільнота в дальшому протестує проти безприкладного виселення української Ієрархії й проти послідовного винищування українських культурних сил та свідомих патріотів і жадає негайного звільнення ЙЕ Митрополита Йосифа Сліпого, що від 16-и років карається на засланні, як теж негайного звільнення Владики Єпископа-Помічника Василя Гопка, — а в дальшому уможливлення їм виконування їх архипастирських обов'язків. Українська організована Спільнота взиває всіх Земляків до поширення цього протесту й до інформування чужинецького світу про актуальний релігійний і політичний стан в Україні, а всіх передових діячів світу приєднатися до протесту й спричинитися до тріюмфу Правди й до наближення справжнього миру, заснованого на споконвічних засадах Божественної науки.

Звернення підписано в наступних 15 країнах діяспори, в часі від 1. X. 1960 — 1. III. 1961

А. Австралія

За Організації:

I. Союз Українок Австралії (СУА)
II. Союз Українських Організацій Австралії (СУОА)
III. Українська Центральна Шкільна Рада в Австралії (УЦШР)
IV. Український Християнський Рух в Австралії (УХР)

підписали:

1. інж. М. Болюх, голова СУОА
2. інж. Я. Булка, керманич інформації й преси СУОА
3. Р. Гіжовський, ген. секретар СУОА
4. М. Лапка, муж довір'я УХР в Австралії
5. проф. Д. Нитченко, голова УЦШР
6. Л. Онішко, голова СУА
7. мґр. О. Преставшевський, заст. голови СУОА
8. інж. Б. Шемет, голова контр. комісії СУОА

До протесту долучилися громадяни міста Квінсленд, і від імени 160 присутніх на протестаційних зборах Звернення підписала 9-членна Президія.

Б. Аргентіна

За Організації.

V. Братство І Дивізії УНА
VI. Відродження (Об'єднання Українців)
VII. Кооператива «Відродження»
VIII. Кооператива «Фортуна»
IX. «Просвіта»
X. Секція Молодих при «Просвіті»
XI. Союз Аргентінських Українських Студентів (САУС)
XII. Союз Українських Ветеранів в Аргентіні (СУВ)
XIII. Українська Центральна Репрезентація в Аргентіні
XIV. Українське Католицьке Об'єднання (УКО)
XV. «Українське Слово» (тижневик)
XVI. Український Допомоговий Комітет (УДК)
XVII. Український Інформаційно-Видавничий Інститут
XVIII. Український Клюб
XIX. Український Християнський Рух в Аргентіні (УХР)

підписали:

9. інж. Р. Бігун, секретар Кооп-ви «Фортуна»
10. д-р С. Біян, голова СУВ, секретар Укр. Центр. Репрезентації та УДК
11. о. ген. вік. Й. Галабарда ЧСВВ, голова УКО
12. М. Гнатишин, секретар Українського Клюбу
13. ред. Г. Голіян, ред. «Українського Слова», секретар УКО, муж довір'я УХР

14. І. Грегоращук, голова УДК
15. д-р В. Іваницький, голова Укр. Центр. Репрез.
16. Б. Коваль, секретар «Відродження» (Об'єднання й Кооперативи)
17. інж. Ю. Крохмалюк, голова Укр. Інформ.-Вид. Інституту
18. Ю. Крупка, голова Секції Молодих
19. О. Кузьмич, секретар «Просвіти»
20. І. Липинський, секр. Укр. Інф.-Вид. Інституту
21. Б. Литвинович, секр. Братства І Див. УНА
22. М. Мушинський, голова «Відродження» (Об'ед.)
23. Л. Полоз, секретар Секції Молодих
24. В. Савич, голова «Просвіти» та Кооп. «Фортуна»
25. Б. Стернюк, голова Українського Клюбу
26. Н. Тавридзький, голова Братства Дивізії УНА
27. Я. Фесоловський, секретар СУВ
28. О. Юрків, голова Кооперативи «Відродження»
29. О. Яхно, голова САУС

В. Бельгія

За Організації:

XX. Головна Рада Українських Громадських Організацій Бельгії (ГРУГОБ)
XXI. Національний Союз Українських Студентів у Бельгії (НаСУС)
XXII. Союз Українських Робітників у Бельгії (СУРБ)
XXIII. Союз Українців у Бельгії
XXIV. Спілка Української Молоді (СУМ)
XXV. Українське Науково-Освітнє Товариство (УНОТ)
XXVI. Український Допомоговий Комітет (УДК)
XXVII. Український Християнський Рух (Крайове Об'єднання)

підписали:

30. проф. д-р інж. П. Зелений, голова КО УХР і УНОТ
31. інж. О. Коваль, голова СУМ
32. І. Мигул, голова НаСУС
33. мгр. Г. Ощипко, ген. секретар ГРУГОБ
34. д-р В. Попович, голова УДК
35. С. Пронченко, голова СУРБ
36. Д. Сацюк, голова Союзу Українців у Бельгії

До підписів керманичів громадського життя прилучилися також окремі громади, як Батерсхей (58 підп.), Монс (76) і Шарльруа (45).

Г. Бразілія

За Організації:

XXVIII. Інститут Катехиток Серця Ісусового
XXIX. Марійська Дружина Пань у Бразілії
XXX. Товариство Приятелів Української Культури

підписали:

37. М. Волошин, секретарка Марійської Дружини Пань
38. М. Гец, секретар Т-ва Приятелів Укр. Культури

39. д-р Й. Ділай, голова Т-ва Приятелів Укр. Культ.
40. Л. Ковалишин, голова Марійської Дружини Пань
41. М. Кривий, секретарка Інституту Катехиток
42. Н. Шульган, голова Інституту Катехиток

Г. Велика Британія

За Організації:

XXXI. Комісія Допомоги Українському Студентству (КоДУС)
XXXII. Об'єднання бувших Вояків України (ОбВУ)
XXXIII. Об'єднання Українських Жінок (ОУЖ)
XXXIV. Обнова — Українське Католицьке Академічне Об'єднання
XXXV. Пласт (Комісія Виховних Осель Молоді) (КВОМ)
XXXVI. Союз Гетьманців-Державників (СГД) Крайова Управа
XXXVII. Союз Українців у Британії (СУБ)
XXXVIII. Спілка Визволення України у В. Британії (СВУ)
XXXIX. Спілка Української Молоді у В. Британії (СУМ)
XL. Спілка Українських Учителів і Вихователів (СУУВ)
XLI. Український Християнський Рух (УХР) Крайове Об'єднання

підписали:

43. мґр. Д. Бартків, секретар КоДУС-у
44. мґр. П. Безносюк, б. голова Обнови
45. сотн. М. Білий-Карпинець, голова ОбВУ
46. інж. Я. Гаврилів, голова СУБ
47. д-р А. Герасимович, голова КВОМ (Пласту)
48. проф. І. Голубович, голова Гол. Ради УХР
49. Я. Гордій, керівник хору «Гомін»
50. Я. Деременда, голова СУМ у В. Британії
51. І. Дмитрів, секретар Гол. Ради СУБ
52. П. Дністровик, керівник балету «Орлик»
53. М. Добрянська, секретар УКАО Обнова
54. мґр. Ю. Єнкала, голова УКАО Обнова
55. д-р І. Калюжна, голова ОУЖ у В. Британії
56. Я. Кінаш, секретар СВУ, голова Укр. Дому в Едінбурґу
57. проф. д-р А. Лук'яненко, гол. контрольної комісії УХР у В. Британії
58. д-р М. Лятишевський, голова Обласного Представництва УХР в Шотляндії
59. проф. д-р І. Марченко, голова СУУВ і Крайової Управи СГД
60. інж. З. Охримович
61. В. Попадинець, секр. СУУВ і Край. Управи СУМ
62. І.Равлюк, голова СУБ у Шотляндії
63. проф. І. Ратушний, голова СВУ у В. Британії
64. О. Роснецька, голова Контр. Комісії ОУЖ у В. Британії
65. інж. Р. Руденський, голова Крайового Об'єднання УХР у В. Британії
66. інж. Т. Сесь, секретар Крайової Управи СГД
67. М. Ясчник, секретар КО УХР у В. Британії

Крім цих керівників Центральних Установ В. Британії підписали протест також керівники м і с ц е в и х установ у окремих містах чи округах, а саме: 4 у Дербі, 14 в Едінбурзі, 9 у Манчестері, 7 у Ноттінґамі. Протест

підписали також на своїх сходинах усі присутні члени УКАО Обнова, як також 106 громадян, присутніх на протестаційних Зборах у Лондоні, 80 у Ноттінґамі, 26 у Гедпесфорді, 21 у Ґренджмуш, 6-тичленна Президія протестаційних Зборів у Рочдейлі. В Шотляндії одного й того самого дня відбулися протестаційні збори в малих зосередженнях українських поселенців, а саме 10. IV. 1960 р. у Беллешілл (40 осіб), Ґаллашілс (35), Данді (45), Локербі (15), Перт (14).

Д. Венезуела

За Організації:

XLII. Громада Українців у Венезуелі
XLIII. Спілка Української Молоді (СУМ)
XLIV. Церковний Комітет Гр.-Кат. Церкви в Венезуелі

підписали:

68. інж. А. Король, голова Громади
69. І. Остапчук, секретар Громади
70. О. Павлишин (СУМ)
71. М. Романчук (Церковний Комітет)
72. К. Сапуцький (СУМ)
73. М. Скільський (Церковний Комітет)

Е. Голляндія

За Організації:

XLV. Об'єднання Українців у Голляндії

підписали:

74. д-р О. Кушпета, голова ОУГ в 1960 р.
75. інж. М. Скрипник, голова ОУГ в 1961 р.

Є. Еспанія

За Організації:

XLVI. Обнова
А. Федерація Т-ва Українців Студентів Католиків (ФТУСК)
Б. Т-во Українців Студентів Католиків в Еспанії (ТУСК)
XLVII. Представництво АБН в Еспанії
XLVIII. Представництво УВАН в Еспанії
XLIX. Представництво УХР в Еспанії

підписали:

76. д-р Д. Бучинський, представник УВАН і УХР
77. О. Городиський, голова ТУСК Обнова
78. мґр. В. Пастущук, представник АБН
79. В. Яримович, ідеолог. референт ФТУСК Обнова

За Організації:

L. Асоціяція Української Католицької Преси (АУКП)
LI. Братство кол. Вояків І Української Дивізії УНА в ЗДА
LII. «Карпатський Голос» — Видавництво і Редакція
LIII. Комітет Об'єднання Українсько-Американських Організацій міста Нью-Йорку
LIV. Наукове Товариство ім. Шевченка (НТШ) в ЗДА
LV. Об'єднання Прихильників Укр. Народної Республіки
LVI. Об'єднання Українських Ветеринарних Лікарів
LVII. Об'єднання Українців Америки (ОУА) Самопоміч
LVIII. Орг-ція Держ. Відродження України (ОДВУ) Центр. Управа
LIX. Організація Оборони Лемківщини
LX. Орг-ція 4 Свобід України (ООЧСУ — Гол. Управа)
LXI. Пласт (Крайова Пластова Старшина в ЗДА)
LXII. Союз Українок — Централя Америки (СУА)
LXIII. Союз Українських Національних Демократів в США
LXIV. Союз Українських Студентських Товариств Америки (СУСТА)
LXV. Союз Українців-Католиків (СУК) Провидіння
LXVI. Товариство Українських Інженерів Америки
LXVII. Товариство Українських Правників
LXVIII. Товариство Української Кооперації в Нью-Йорку (ТУК)
LXIX. Українська Вільна Академія Наук (УВАН) в США
LXX. Українське Євангельське Об'єднання
LXXI. Українське Католицьке Академічне Об'єднання (УКАО) Обнова
LXXII. Українське Лікарське Т-во Америки (Головна Управа)
LXXIII. Український Золотий Хрест
LXXIV. Український Конґресовий Комітет Америки (УККА)
LXXV. Український Народний Союз (УНС)
LXXVI. Український Національний Державний Союз (УНДС) в США
LXXVII. Український Робітничий Союз
LXXVIII. Український Технічний Інститут (УТІ) в Америці
LXXIX. Український Християнський Рух, муж довір'я в ЗДА
LXXX. Федерація Товариств Українських Студентів Католиків ФТУСК «ОБНОВА»

підписали:

80. д-р І. Авдиковський, секр. Об'єдн. Прихиль. УНР
81. проф. О. Архімович, президент УВАН
82. І. Базарко, секр. Ком-ту Об'єднання Амер.-Укр. Орг-цій Нью-Йорку
83. А. Батюк, голова Українського Робітничого Союзу
84. д-р І. Білоскурський, гол. Об'єдн. Укр. Вет. Лік.
85. Дарія Бойдуник, голова Укр. Золотого Хреста
86. В. Боровський, секр. Укр. Євангельського Об'ед.
87. М. Вайда, ред. «Карпатського Голосу» і секретар АУКП
88. І. Винник, гол. Ком-ту Об'ед. Америк.-Укр. Орг-цій Нью-Йорку
89. пл. сен. В. Вишневський, секр. Край. Пласт. Старшини
90. І. Вівчар, за секретаря СУСТА
91. д-р Д. Галичин, президент УНС і голова УККА
92. інж. О. Гладишовський, секр. ОУА Самопоміч

93. Д. Горняткевич, заст. голови УВАН
94. Ґалина Гузар, за секр. Централі СУА
95. д-р Б. Дзерович, голова Т-ва Укр. Правників
96. Д. Дмитренко, секретар УНДС
97. інж. Т. Дурбак, секр. Т-ва Укр. Інженерів Америки
98. Л. Желехівська, секр. ФТУСК Обнова
99. І. Ісаїв, голова ФТУСК Обнова
100. д-р П. Ісаїв, голова УКАО Обнова
101. Т. Качалуба, голова Головної Управи ООЧСУ
102. В. Качмар, муж довір'я УХР в ЗДА
103. інж. Р. Кобринський, за секр. НТШ в ЗДА
104. П. Ковальчук, голова Укр. Євангельського Об'єдн.
105. Ю. Котляр, в обов. голови Орг-ції Оборони Лемківщини
106. Л. Крупка, секр. Українського Золотого Хреста
107. О. Кузьмович, голова Крайової Пласт. Старшини ЗДА
108. д-р Б. Левицький, секр. Центр. Управи ОДВУ
109. О. Лотоцька, президент Централі СУА
110. В. Лотоцький, секр. Братства кол. Вояків І Див.
111. д-р Б. Макарушка, голова Г. Управи Укр. Лік. Т-ва
112. д-р Л. Мидловський, голова АУКП
113. Т. Миник, секр. Укр. Робітничого Союзу
114. В. Мудрий, дир. канцелярії УККА
115. д-р В. Нестерчук, секр. Гол. Управи ООЧСУ
116. І. Новосівський, секр. Т-ва Укр. Правників
117. д-р О. Олесницький, за секр. Союзу Укр. Нац. Демократів
118. проф. д-р Я. Падох, секретар УНС
119. І. Паливода, голова Об'єдн. Прихильників УНР
120. д-р К. Паньківський, гол. Союзу Укр. Нац. Демократів
121. мґр. Т. Печерський, секретар УКАО Обнова
122. д-р В. Помірко, секр. Об'єд. Укр. Вет. Лікарів
123. Є. Приходько, голова УНДС в США
124. Ю. Ревай, голова ОУА Самопоміч
125. В. Різник, м-гол. Центр. Управи ОДВУ
126. інж. Р. Рогожа, голова Т-ва Укр. Інженерів
127. К. Савчук, голова СУСТА
128. І. Сквіртнянський, секр. Орг-ції Оборони Лемківщини
129. І. Скіра, голова Братства кол. Вояків 1 Укр. Дивізії
130. проф. д-р Р. Смаль-Стоцький, президент НТШ і голова НТШ в ЗДА
131. С. Спринський, рекорд. секр. СУК Провидіння
132. А. Статникова, секретар УТІ
133. д-р Р. Сухий, голова СУК Провидіння
134. д-р І. Чолган, секр. Гол. Управи Укр. Лікарського Т-ва Америки
135. М. Чопик, секретар ТУК
136. проф. д-р Ю. Шевельов, голова УВАН у США
137. інж. І. Шепарович, голова ТУК

З. Італія

За Організаці:

LXXXI. Українська Громада в Римі
LXXXII. Український Християнський Рух у Італії

підписали:

138. В. Лосічко, муж довір'я УХР в Італії
139. д-р В. Федорончук, голова Укр. Громади

И. Канада

За Організації:

LXXXIII. Централя Українців Католиків Канади

підписали:

140. Анна М. Баран, секретар Централі
141. інсп. П. Воробець, голова Централі

Крім цього індивідуально підписали:

142. В. Вал., сенатор Канади
143. д-р І. Кучерепа, посол до Федерального Парляменту

І. Німеччина

За Організації:

LXXXIV. Антибольшевицький Бльок Народів — Укр. Делеґат до ЦК
LXXXV. Братство кол. Вояків 1 Української Дивізії УНА
LXXXVI. Братство кол. Вояків УПА
LXXXVII. Закордонні Частини Орг-ції Укр Націоналістів (ЗЧ ОУН)
LXXXVIII. Карпатський Союз у Західній Европі
LXXXIX. Комісія Допомоги Укр. Студентству (КоДУС у Німеччині)
XC. Комітет Будови Укр. Католицької Церкви в Мюнхені
XCI. Марійська Дружина
XCII. Незалежна Асоціяція Дослідників Совєтської Теорії та Практики в Нац. Проблемах
XCIII. Об'єднання Українських Комбатантів
XCIV. Об'єднання Українських Жінок (ОУЖ в Німеччині)
XCV. Організація Українських Націоналістів (ОУН)
XCVI. Організація Українських Націоналістів закордоном (ОУНз)
XCVII. Союз Українських Ветеранів
XCVIII. Союз Українських Воєнних Інвалідів (СУВІ — Гол. Управа)
XCIX. Союз Укр. Пластунів (Крайова Старшина в Німеччині)
C. Союз Українських Студентів у Німеччині (СУСН)
CI. Спілка Українських Журналістів (СУЖ)
CII. Спілка Української Молоді (СУМ)
CIII. Т-во Українських Інженерів у Німеччині
CIV. Т-во Українських Політичних В'язнів (ТУПВ)
CV. Українська Вільна Академія Наук (УВАН)
CVI. Українська Ґоловна Визвольна Рада — Закордонне Представництво (ЗП УГВР)
CVII. Українська Медично-Харитативна Служба (УМХС)
CVIII. Українська Служба
CIX. Українське Католицьке Академічне Об'єднання (УКАО) Обнова
CX. Українське Національно-Демократичне Об'єднання (УНДО)
CXI. Українське Об'єднання Молоді в Німеччині
CXII. Український Вільний Університет (УВУ)

CXIII. Український Національно-Демократичний Союз (УНДС)
CXIV. Український Технічно-Господарський Інститут (УТГІ)
CXV. Український Християнський Рух — Крайове Об'єднання (КО УХР у Німеччині)
CXVI. Унія Конструктивно-Творчих Сил
CXVII. Центральне Представництво Укр. Еміґрації в Німеччині (ЦПУЕН)

підписали:

144. Я. Бенцаль, чл. Проводу ЗЧ ОУН
145. д-р С. Бобеляк, заст. голови Обласного Представництва Укр. Еміґрації на Півн.-Зах. Німеччину, шкільний референт і заст. голови КО УХР
146. проф. д-р Ю. Бойко, голова Незалежної Асоціації
147. О. Бойко-Сулима, голова ОУЖ у Німеччині
148. проф. д-р Я. Гнилевич, голова УМХС
149. д-р М. Гоцій за організації Дюссельдорф-Верстен
150. М. Демкович-Добрянський, Фракція УНДО в УНР
151. В. Забавський, секретар ТУПВ
152. М. Заяць, секр. УХР і Край. Пластової Старшини
153. мґр. В. Кальваровський, голова СУСН, секр. Гол. Ради УХР
154. ген.-майор М. Капустянський, заст. голови ОУН
155. д-р П. Кашинський за Унію Конструк. Творчих Сил
156. інж. Г. Комаринський, секретар КоДУС-у і УМХС
157. Володимира Коновалець, секр. Марійської Дружини
158. д-р М. Коновалець, за УКАО Обнова в Німеччині
159. Ф. Кордуба за Братство кол. Вояків І Укр. Дивізії
160. проф. д-р Б. Кордюк, голова Політ. Ради ОУНз
161. проф. д-р П. Курінний за УВАН у Німеччині
162. В. Леник, голова СУМ і секретар СУЖ
163. С. Ленкавський, голова Проводу ЗЧ ОУН
164. ред. М. Лівицький, голова УНДС
165. Я. Маковецький, голова Укр. Служби
166. проф. Гнат Мартинець, голова КО УХР
167. мґр. А. Мельник, голова ТУПВ, секретар ЦПУЕН
168. проф. д-р І. Мірчук, ректор УВУ
169. проф. д-р В. Орелецький, чл. Сенату УВУ
170. проф. д-р Ю. Панейко, гол. Комітету Будови Церкви
171. доц. інж. Д. Пеленський, голова Край. Пласт. Старшини, КоДУСу та Т-ва Укр. Інженерів
172. Дарія Пестрак, секретар СУСН
173. П. Поліщук, секретар Гол. Управи СУВІ
174. д-р Г. Прокопчук, за Унію Констр. Творчих Сил
175. мґр. Д. Ребет, за Президію ЗП УГВР
176. полк. Є. Рен, гол. Об'єднання Укр. Комбатантів
177. О. Савицька, голова Укр. Христ. Об'єднання Молоді
178. проф. д-р д-р П. Савицький, ректор УТГІ
179. ред. В. Стахів, голова СУЖ
180. Слава Стецько, за Укр. Делеґацію до ЦК АБН
181. полк. М. Стечишин, голова СУВІ
182. проф. д-р Ю. Студинський, голова ЦПУЕН
183. полк. В. Татарський, голова Союзу Укр. Ветеранів, секретар УНДС
184. проф. М. Томашівська, голова Марійської Дружини, гол. Контр. Комісії УКАО Обнова

185. д-р М. Філь, голова Братства кол. Вояків УПА
186. проф. С. Хировський, за Громаду Укр. в Розенгаймі
187. д-р М. Хробак, за Фракцію УНДО в УНР
188. доц. інж. І. Шабельський, заст. голови Т-ва Інженерів і секретар УМХС
189. проф. С. Шах, заст. голови Гол. Ради УХР
190. В. Штелень, голова Карпатського Союзу в Зах. Європі
191. І. Щур, секретар СУМ

Крім цих керівників Центральних Установ у Німеччині підписали також керівники місцевих установ, а саме: 5 у Амберґу, 3 в Дюссельдорфі-Верстен, 5 у Нюрнберґу та 3 в Регенсбурґу. Члени Філії ОУЖ Мюнхен місто долучилися своїми підписами (14) до загального протесту.

І. Норвегія

За Українське громадянство в Норвегії підписали:

192. д-р І. Ванчицький
193. д-р М. Радейко, які зібрали ще 8 підписів громадян з терену

Й. Франція

За Організації:

CXVIII. Комісія Допомоги Укр. Студентству (КоДУС-Централя)
CXIX. Конференція Укр. Вільних Профспілкових Орг-цій (КУВПО)
CXX. Наукове Товариство ім. Шевченка (НТШ) в Європі
CXXI. Об'єднання Укр. Робітників у Франції (ОУРФ)
CXXII. Об'єднання Укр. Молоді у Франції (ОУМФ)
CXXIII. Союз Українок у Франції
CXXIV. Спілка Української Молоді у Франції (СУМ)
CXXV. Товариство б. Вояків Армії УНР
CXXVI. Т-во Укр. Студентів Католиків Обнова (ТУСК Обнова)
CXXVII. Українська Громадська Опіка
CXXVIII. Українська Національна Єдність
CXXIX. Українська Студентська Громада
CXXX. Українське Академічне Товариство (УАТ)
CXXXI. «Українське Слово» (Видавництво і Редакція)
CXXXII. Український Рух для Об'єднання Европи
CXXXIII. Український Християнський Рух (УХР-Централя і Крайове Об'єднання)

підписали:

194. Т. Волошин, секретар КоДУС-у
195. Калина Гузар, секретар ОУМФ
196. О. Жданович-Штуль, ред. тижневика «Українське Слово»
197. інж. А. Жуковський, секретар УАТ
198. С. Качура, голова Укр. Громадської Опіки
199. мґр. О. Коцюба, за Українську Студентську Громаду
200. проф. д-р В. Кубійович, ген. секретар Головної Ради НТШ і голова НТШ в Європі
201. проф. д-р О. Кульчицький, голова КоДУС-у, Референт Зовнішнього Зв'язку УХР

202. В. Лазовінський, заст. голови Укр. Нац. Єдности
203. інж. М. Маслов, заст. голови УАТ
204. інж. О. Мельникович, голова КО УХР у Франції
205. д-р К. Митрович, за ТУСК Обнова
206. д-р Я. Мусянович, голова Укр. Руху для Об'єднання Европи та Укр. Нац. Єдности
207. А. Пастернак, голова Союзу Українок
208. І. Попович, голова КУВПО і ОУРФ
209. ген. див. О. Удовиченко, за Т-во б. Вояків Армії УНР
210. О. Форсік, голова СУМ
211. сотн. М. Фриз, ген. секретар ОУРФ
212. проф. д-р В. Янів, президент УХР, науковий секр. НТШ в Европі, Генеральний секретар Акції Солідарности

К. Швайцарія

За

CXXXIV. Об'єднання Українців у Швайцарії

підписали:

213. інж. Йосиф Беран, чл. Ревізійної Комісії
214. А. Гучківський, чл. Управи
215. А. Чернецький, голова

Разом підписало в 15 країнах Европи, Північної, Центральної та Південної Америки і Австралії 215 керівників нашого громадського життя від імени 134 центральних організацій (не враховуючи підписів від льокальних організацій чи індивідуальних окремих осіб).

Акт виготовлено 8 березня 1961 р.

*

Після помноження Звернення й після вислання його до преси наспіли ще деякі дальші підписи, які збережені у архіві Генерального Секретаріяту Акції. Подасмо їх за країнами в порядку головного списка підписів.

А. Австралія:

В Західній Австралії в місті Нортгам відбулися протестаційні сходини, а спільне Звернення підписав

216. мґр. Я. Микитюк, муж Довір'я УХР, і 28 громадян

В. Бельгія:

За

CXXXV. Центральний Союз Українського Студентства (ЦЕСУС)

підписав

217. Е. Гановський, Президент

Ж. З'єднані Держави Америки:

За

CXXXVI. ДОБРУС (Головна Управа у Америці)

підписали:

218. А. Гудовський, голова
219. П. Павлович, Референт Зовнішніх Зв'язків

И. Канада:

За Товариства:

CXXXVII. Братство Українців Католиків Канади (БУК)
CXXXVIII. Комітет Українців Канади (КУК)
CXXXIX. Ліґа Українських Католицьких Жінок Канади (ЛУКЖ)
CXL. Осередок Укр. Культури й Освіти у Вінніпеґу
CXLI. Українське Католицьке Юнацтво Канади (УКЮ)

підписали:

220. Т. Баран, Секретар БУК
221. П. Блоха, Секретар УКЮ
222. Р. Брик, чл. Президії КУК
223. М. Голота, Президент БУК
224. мґр. І. Іванчук, Заст. Президента КУК
225. В. Коссар, Заст. Президента КУК
226. о. д-р Василь Кушнір, Президент КУК
227. д-р М. Марунчак, чл. Президії КУК
228. д-р Т. Михайловський, чл. Президії КУК
229. д-р С. Потоцька, голова ЛУКЖ
230. В. Романко, Президент УКЮ
231. Е. Саранчук, Секретар ЛУКЖ
232. проф. д-р П. Юзик, Президент Осередку Укр. Культури й Освіти

І. Німеччина:

В Німеччині до протестної акції прилучилися ще два осередки і за громаду в Інґольштадті підписали:

233. о. В. Малкович і
234. свящ. І. Шпакович та 4 громадяни за місцеві установи,

а за українську громаду у Штуттґарті підписали

235. Г. Семененко та
236. І. Дашко, голова та секретар Місцевого Представництва та 2 дальших членів Проводу.

К. Швайцарія

За

CXLII. Комітет Допомоги Укр. Скитальцям

підписав:

237. М. Єреміїв

*Л. Австрія**

За

CXLIII. Братство св. Варвари у Відні

підписали:

238. д-р М. Дзерович, голова
239. М. Наконечна-Граш, секретар

Таким чином, в 16 країнах 239 керівників нашого громадського, культурного та політичного життя склали свої підписи в імені 143 організацій (не враховуючи індивідуальних підписів чи місцевих організацій).

---

* При перерахованні країн застосовано поазбучний принцип (подібно, як у називанні установ даної країни, чи осіб, які підписували за установи даної країни). Австрію подано тому на самому кінці, що з Австрії не було підписів в хвилині роблення першого зіставлення.

АКЦІЯ ФРАНЦУЗЬКИХ ІНТЕЛЕКТУАЛІСТІВ ТА ПОСЛІВ ЗА ЗВІЛЬНЕННЯ МИТРОПОЛИТА-ІСПОВІДНИКА КИР ЙОСИФА СЛІПОГО (1961—1962 Р.)

(Інформація із документацією)

70-ліття засланого Митрополита-Ісповідника Кир Йосифа Сліпого пляновано відзначити 1962 р. не тільки загальними академіями та маніфестаціями вірних, що мали виявити їх прив'язання до свого Первоієрарха, і не тільки науковими конференціями та сесіями, що їх ціллю було з'ясувати ролю та діяльність кол. довголітнього Голови Українського Богословського Товариства та Ректора Богословської Академії у Львові, але й скріпленою акцією за його звільнення із ув'язнення. Це останнє завдання здійснювала на терені Франції Президія Українського Християнського Руху, і вона приступила до його виконання із систематично виробленим пляном.

Насамперед звернено увагу на інтелектуальний світ, зокрема на письменників, поетів та вчених, з відомими прізвищами, і до них треба було звертатися за підписами особисто, зважившн повну непоінформованість середовища в ділянці українських справ. Цю функцію довірено референтові міжнародних зв'язків УХР, проф. д-ру О. Кульчицькому, і він вив'язався з неї дуже сумлінно. Звичайно, він мав до диспозиції відповідний інформативний матеріял, але ж в основному довелося доповнювати його усно в часі численних візит. При тому треба було пильно оберігатися перед уведенням політичного моменту, так з огляду на саму аполітичну Особу Первоієрарха, як на характер мирянської організації, що акцію провадила, що й — врешті — на саму справу, для якої треба було позискати якнайбільшу кількість визначних постатей сучасної французької духової еліти, — без огляду на індивідуальні переконання чи політичну настанову.

Цей чисто гуманітарний підхід відзеркалився в тексті-петиції, що його випрацювали таки самі заінтересовані, які мали покласти свої підписи.

Нижче містимо фотокопію одної петиції із підписом, як теж даємо повний список 25 підписаних під нею особистостей, що

Les soussignés mus par des sentiments de la compassion humaine et de l'idéal humanitaire, adressent aux pouvoirs compétents de l'URSS cette pétition, en les priant de vouloir bien accorder au Métropolite ukrainien catholique, du rite oriental, Joseph Slipyi, détenu depuis quinze ans, sa mise en liberté complète et son rapatriement en Ukraine Occidentale.

Les soussignés prennent la liberté de rappeler pour appuyer leur pétition, les circonstances qui méritent bien d'être prises en considération lorsque cette pétition sera examinée :

I°) l'âge très avancé du Métropolite (presque 70 ans) ainsi que l'état de son épuisement physique.

2°) le fait que la ligne de sa conduite visée par ses condamnations, résultait sans contestation possible de sa conscience religieuse, dont la liberté est admise et reconnue par la constitution soviétique.

Duhamel

Документ ч. 1.

Фотокопія одної із петицій французьких інтелектуалістів, підписаної одним із «несмертельних», — письменником Жоржом Дюгамелем із Французької Академії. Інтелектуалісти підписували свої петиції окремо. Список підписів див. стор. 310.

їх підписи проф. Кульчицький зібрав в останніх тижнях 1961 р. і в перших 1962 р. Список зладжений у французькій мові, щоб — поперше — не деформувати транскрипцією прізвищ і — по друге — список у нашому науковому Збірнику міг служити, як документ перед чужинецьким світом. Підсумовуючи можна тільки сказати, що серед підписів находимо 9 членів «Французького Інституту», в тому числі 7 членів славетної Французької Академії («40 несмертельних»); пастор Марк Беґнер, довголітній президент французьких протестантів, а згодом почесний президент французької реформованої Церкви, став членом Французької Академії вже після підписання петиції (1962 р.).

Дальше треба відзначити підписи 10 професорів університету, в тому числі Архиепископа Е. Бляньє, тодішнього Ректора Католицького Інституту у Парижі (отже французького католицького університету), який був також кандидатом на члена Академії, але в часі коли до Академії кандидував рівночасно кард. Є. Тіссеран. Згідно із традицією, до Академії вибирається не більше, як одного високого церковного духовного достойника, і тому кандидатура Владики Бляньє не могла мати шанс, хоч як вчений-письменник він мав всі дані, щоб його кандидатура пройшла. До речі, ініціятори акції доцільно із духовних достойників просили про підпис тільки одну особистість (і саме з рації її позиції у науковому — а не в церковному — житті), щоб не надавати акції внутрішнього церковного характеру. Подібно, із визначних католицьких інтелектуалістів-мирян прошено про підпис тільки одного, — проф. О. Лякомба, голову Католицького Центру Французьких Інтелектуалістів.

З інших визначних особистостей треба звернути увагу ще на дві постаті: Е. Пезе, кол. Віцепрезидента французького Сенату, як визначного приятеля українців, що м. ін. виступав із промовою на Академії «Трагічних Дат» (улаштованої у 25-ліття офіціяльної заборони УАПЦ та у 10-ліття арешту українських католицьких Владик), та п-і Пішон-Ляндрі, почесної Президентки Національної Ради Французьких Жінок, яка спеціяльно тепло зайнялася петицією і зокрема була помічною при дальшім розгорненні акції. Річ у тому, що зібрані петиції треба було переслати до «компетентних чинників» СССР, але ж послідовно треба було уникати політичного моменту, отже не передавати петиції за посередництвом політичних середовищ; за стараннням п-і Пішон-Ляндрі справою передання петицій зацікавлено саме французьку жіночу централю по лінії її гуманітарної активности, а її голова п-і Марі-Гелєн Лєфоше, член французької делеґації до Об'єднаних Націй, передала петиції українському делеґатові до Комісії Прав Людини при Організації Об'єднаних Націй, про що

DÉLÉGATION FRANÇAISE
AUX NATIONS UNIES

13 juin 1962

Monsieur le Professeur,

C'est avec un vif regret que j'ai appris par Madame Pichon-Landry que la lettre que je vous adressée de New-York ne vous était pas parvenue. Il arrive que le courrier subisse des retards qui semblent inexplicables, mais la perte des lettres est plus rare, et je suis vraiment désolée d'avoir eu cette mauvaise chance avec vous, et pour une affaire si grave.

Voici le double de cette lettre...

Si vous n'avez aucun fait nouveau à l'heure actuelle, je puis prier mes compatriotes qui vont se rendre à Genève pour le Conseil économique et social (en juillet) de parler des papiers remis à New-York au délégué de l'Ukraine. En leur laissant le choix de leur interlocuteur, car les délégués changent selon les Commissions et les pays représentés. Mais j'attends un mot de vous pour prévenir la délégation française

Croyez, Monsieur le Professeur, à mes sentiments les meilleurs.

Marie-Hélène Lefaucheux

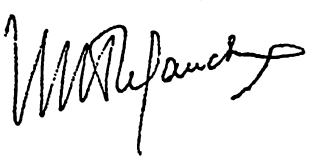

Документ ч. 2.

Фотокопія одного з листів п-і М.Г. Лефоше до проф. д-ра О. Кульчицького із факсиміле її оригінального підпису. Текст листа з 5. IV. 1962 р. (про який мова у документі ч. 2) поданий дальше (документ ч. 6).

повідомила вона проф. Кульчицького листом із 5 квітня 1962 р. З історичного моменту буде цікаво, що первісно хотіла вона передати матеріяли до представника СССР почерез совєтську жіночу організацію, що її на терені Об'єднаних Націй репрезентувала п-ні Міронова, з якою п. Лєфоше частіше співділяла. Але колеґи із французької делеґації звернули увагу, що в даному випадку краще не користуватися посередниками, але звернутися просто до представника України. Так і зроблено. В листі п. Лєфоше був ще уступ про те, що делеґат не дав ніякого коментара при отримуванні документів, — але й годі було цього очікувати (так таки кажеться у листі п. Лєфоше). П-і Лєфоше згинула 1964 р. у лєтунській катастрофі при виконуванні своїх обов'язків, і хай ця згадка про неї в українськім Збірнику буде виявом вдячности української спільноти за її шляхетну поставу при стараннях про звільнення Митрополита-Ісповідника.

Успішно переведена акція серед французьких інтелектуалістів уможливила поширити її на парляментарні кола. Цим разом вже не треба було індивідуальної акції й переконування в часі особистих зустрічей, бо можна було просто покликатися на відомі прізвища. Президія УХР звернулася до всіх послів французького парляменту (за винятком комуністичної фракції) із відповідним листом, до якого долучила інформативний матеріял,[1] як теж список осіб, які вже петицію підписали. Акцією цим разом керував Президент УХР, проф. д-р В. Янів, — вона була переведена в липні 1962 р. із дуже добрими наслідками: 113 пос-

---

[1] Як основний інформативний матеріял послужив обширний меморіял Українського Християнського Руху про переслідування Церкви в Україні, виданий у французькій мові у накладі 2500 примірників у 15-ліття арешту українських Владик (1960 р.) і розданий на Світовім Конґресі Католицької Преси у Сантандері (Еспанія), а згодом розісланий до різних провідних католицьких діячів у цілому світі. Цей меморіял був згодом перекладений на італійську та німецьку мови, і виданий 1961 р. — у накладі 2000 та 1500 прим. (при чому до німецького видання додано низку ілстрацій, — зокрема знимки арештованих Владик). Обидва переклади перевидано згодом другим накладом: німецький — 1962 р. у накладі 23500, італійський — у 1965 р. у накладі 3000, і цей другий наклад використано до систематичної інформативної акції: німецьку ілюстровану брошуру розіслано на адреси всіх католицьких та протестантських парохів у Західній Німеччині, а італійський текст всім Соборовим Отцям на закінчення 2-го Ватиканського Собору (із доданням відповідного латинського послання Українських Владик). Цей меморіял переклала за стараннями Крайового Об'єднання УХР у Бельгії сестра Урсуля на флямандську мову, і його вміщено у квартальнику „Het Christlijk Oosten in Hereniging" (у 3 ч. за січень 1961 р., стор. 198—205). Меморіял послужив до написання низки статтей, а зокрема ним користувався (з виразним покликанням на нього) німецький богослов д-р Й. Мадай при писанні своєї статті „Die Kirche der Ukrainer in Vergangenheit und Gegenwart", вміщеної у місячнику: „Begegnung" (Zeitschrift für Kultur und Geistesleben — ч. 2/XVI за лютий 1961 р., стор. 59—63); подібно, меморіял послужив підставою до написання обширної статті в (циклостильному) бюлетені

Les soussignés mus par des sentiments de la compassion humaine et de l'idéal humanitaire, adressent aux Pouvoirs compétents de l'URSS cette pétition, en les priant de vouloir bien accorder au Métropolite ukrainien catholique, du rite oriental, Joseph Slipyi, détenu depuis quinze ans, sa mise en liberté complète et son rapatriement en Ukraine Occidentale.

Les soussignés prennent la liberté de rappeler, pour appuyer leur pétition, les circonstances qui méritent bien d'être prises en considération lorsque cette pétition sera examinée:

1°) l'âge très avancé du Métropolite (presque 70 ans) ainsi que l'état de son épuisement physique,

2°) le fait que sa ligne de conduite vis-à-vis par ses condamnations, résultait sans contestation possible de sa conscience religieuse, dont la liberté est admise et reconnue par la constitution soviétique.

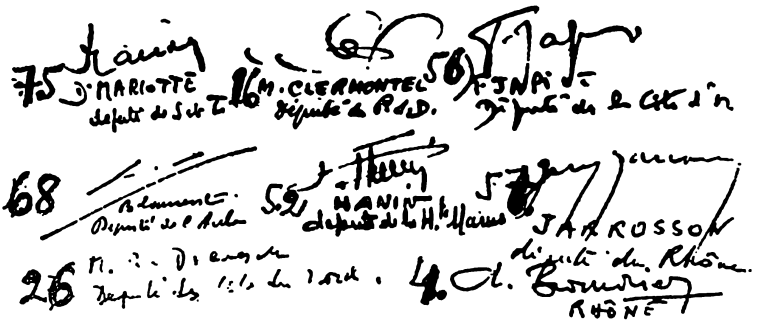

Документ ч. 3.

Фотокопія одної із петицій французьких послів. В основному, посли також підписували петиції індивідуально, а ця петиція (із 8 підписами) виняткова. При підписах вставлено числа, які відповідають порядковим числам на повному списку підписів (документ ч. 7).

102, RUE DE GRENELLE - VIIe

11 Février 63

Monsieur le Professeur

J'apprends la libération de votre Métropolite et je ne veux pas tarder à vous en exprimer ma profonde satisfaction. Voilà, enfin! réalisé un des objectifs que vous poursuivez avec tant de foi et de ténacité.

Permettez-moi de m'associer à la joie si légitime que vous devez en ressentir. Et recevez je vous prie Monsieur le Professeur mes souvenirs les meilleurs

M. Pichon-Landry

Документ ч. 4.

Фотокопія листа п-і Пішон-Ляндрі до Володимира Янева, написаного спонтанно негайно після звільнення Митрополита-Ісповідника.

лів підписали петицію. Список послів долучуємо, також у французькому оригіналі, додаючи при кожному назву департаменту, який даний посол в парляменті репрезентував і ініціяли партій. В підсумку цікаво відзначити, що петицію підписало 46 «де-ґолістів», 36 «незалежних і селян» (центро-правої партії), 21 народних республіканців та демократичного центру (отже католицької партії), 4 соціялістів і 6 інших з менших чи менше відомих угрупувань. При акції помічним був посол Филип Верон з французьких «незалежних». Акції однак не закінчено, тому що в осені 1962 р. дійшло до роз'язання парляменту і годі було передавати петиції парляментаристів, які вже втратили мандати. Президія УХРуху плянувала після нових виборів акцію повторити, поширивши її ще й на Сенат, з тим ограниченням, що новообрані посли, які вже раз петицію підписали, не були б отримали вже нового запрошення. Після тої додаткової акції всі підписи — за відповідним поділом на «давніх» і «нових» послів — були б передані по призначенню.

Заки однак акцію поширено, виявилася вона вже непотрібною: Митрополит-Ісповідник вийшов на волю! Одною із перших привітала Президію УХРуху із звільненням Кир Йосифа Сліпого п-і Пішон-Ляндрі, яка сама стільки теплих старань приклала для успішности акції (див. стор. 308).

Ціла акція мала крім великого морального значення в користь самого звільнення важливу інформативну ролю і спричинилася до ознайомлення французьких чільних інтелектуалістів і політиків з положенням Церкви в Україні, а тим самим до ознайомлення із загальною ситуацією на українських землях, чи — ширше — з українською проблемою взагалі.

Оригінали петицій зложено після звільнення Митрополита-Ісповідника в архіві у Ватикані.

французького «Комітету акції в обороні переслідуваної Церкви» — „La voix des persécutés" («Голос Переслідуваних», Париж, ч. 3, за березень 1964 р., стор. 10—14). Врешті, його ужито до зредагування арабської брошури про «Переслідування греко-католицької Церкви в СССР» — із зазначенням, що брошура опрацьована на підставі матеріялів УХР. Муж Довір'я УХР у Австралії зладив на його підставі англомовну — 3-сторінкову — інформацію про долю української Церкви.

Документ ч. 5.

СПИСОК ЧЛЕНІВ ФРАНЦУЗЬКОЇ АКАДЕМІЇ ТА ІНШИХ ВИЗНАЧНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ, ЯКІ ПІДПИСАЛИ ПЕТИЦІЮ В СПРАВІ ЗВІЛЬНЕННЯ МИТРОПОЛИТА-ІСПОВІДНИКА

LA LISTE DES PERSONNALITÉS AYANT SIGNÉ LA PETITION AU SUJET DE LA LIBÉRATION DE S. E. MSGR. JOSEPH SLIPYJ, MÉTROPOLITE D'UKRAINE (DÉCEMBRE 1961 — JANVIER 1962)

I — MEMBRES DE L'INSTITUT DE FRANCE

1) Pasteur M. BOEGNER, Membre de l'Académie des Sciences Morales et Politiques, Président d'Honneur de l'Eglise Réformée en France.
2) M. le Prince Louis de BROGLIE, de l'Académie Française.
3) M. Georges DUHAMEL, de l'Académie Française.
4) M. Etienne GILSON, de l'Académie Française.
5) M. Jacques de LACRETELLE, de l'Académie Française.
6) M. Gabriel MARCEL, Membre de l'Académie des Sciences Morales et Politiques.
7) M. André MAUROIS, de l'Académie Française.
8) M. Jules ROMAINS, de l'Académie Française.
9) M. Jean ROSTAND, de l'Académie Française.

II — PROFESSEURS A L'UNIVERSITÉ

10) M. Henri BATIFFOL, Professeur d'Université.
11) Son Excellence Monseigneur Emile BLANCHET, Archevêque de Philippopolis de Thrace, Recteur de l'Institut Catholique.
12) M. Etienne BORNE, agrégé à l'Université.
13) M. Jacques CHAILLEY, Professeur d'Université.
14) M. Olivier LACOMBE, Professeur d'Université, Président du Centre Catholique des Intellectuels Français.
15) M. Jean-François LEMARIGNIER, Professeur d'Université.
16) M. Michel MOLLAT, Professeur d'Université.
17) M. Roland MOUSNIER, Professeur d'Université.
18) M. Marcel REINHARD, Professeur d'Université.
19) M. Victor TAPIE, Professeur d'Université.

III — AUTRES ÉMINENTES PERSONNALITÉS

20) M. le Comte Amédée d'ANDIGNÉ, Président de la „Cité Catholique".
21) M. Charles BLONDEL, Conseiller d'État.
22) M. André CUISENIER, Critique Littéraire.
23) Son Excellence FREDERIC-DUPONT, Vice-Président de l'Assemblée Nationale, Ancien Président du Conseil Municipal de Paris, ancien Ministre.
24) M. Ernest PEZET, Membre Honoraire de Parlement, a. Vice-Président du Sénat.
25) Mme PICHON-LANDRY, Présidente d'Honneur du Conseil National des Femmes Françaises.

Документ ч. 6.

ТЕКСТ ЛИСТА ПАНІ М. Г. ЛЄФОШЕ З ПОВІДОМЛЕННЯМ ПРО ПЕРЕДАННЯ ПЕТИЦИЙ

5 avril 1962

Monsieur le Professeur,

Après avoir pris conseil de mes collègues français qui sont membres de notre Délégation permanente aux Nations Unies, j'ai remis votre documentation directement au représentant de l'Ukraine à la Commission des droits de l'Homme. J'avais tout d'abord pensé à confier ces papiers à Mme Mironova, déléguée de l'URSS, avec laquelle j'ai eu plusieurs fois l'occasion de travailler, et je vous avais fait part de cette intention lorsque vous avez eu l'amabilité de venir me voir à Paris. Mais l'avis de mes compatriotes à New York était qu'il convenait d'éviter tout intermédiare, puisqu'actuellement l'Ukraine a un siège aux Droits de l'Homme, et que je pouvais donc m'adresser personnellement à son représentant. Je n'ai reçu aucun commentaire de ce délégué lorsque je lui ai remis les pétitions; mais il était inutile d'en attendre. Tout ce que nous pouvons espérer, c'est que votre requête, avec touts les appuis que vous avez réunis en sa faveur, donnera à réfléchir aux autorités qui pourraient prendre la décision que vous souhaitez. Inutile d'ajouter que de tout coeur je forme des voeux pour que votre action réussisse.

Croyez, Monsieur le Professeur, à mes sentiments de très profonde sympathie.

Marie-Hélène Lefaucheux

Документ ч. 7.

СПИСОК ФРАНЦУЗЬКИХ ПОСЛІВ, ЯКІ В ЛИПНІ-СЕРПНІ 1962 Р. ПІДПИСАЛИ ПЕТИЦІЇ В СПРАВІ ЗВІЛЬНЕННЯ МИТРОПОЛИТА-ІСПОВІДНИКА[1]

LA LISTE DES 113 DÉPUTÉS FRANÇAIS AYANT SIGNÉ LA PÉTITION AU SUJET DE LA LIBÉRATION DE S. E. MGR. JOSEPH SLIPYJ MÉTROPOLITE DE L'UKRAINE OCCIDENTALE (JUILLET-SEPTEMBRE 1962)

(d'après l'ordre alphabétique)

1 — BARROT Noël, Haute-Loire:R.P.C.D.
2 — BECKER Georges, Doubs: U.N.R.
3 — BELLEC Paul, Seine (Paris): app. U.N.R.
4 — BERAUDIER Charles, Rhône: R.N.U.R. (Sur une pétition commune, signée avec 7 autres Députés, № 16, 26, 52, 56, 57, 68 et 75).
5 — BESSON Robert, Landes: U.N.R. (avec *5 collaborateurs).*
6 — BOSCHER Michel, Seine-et-Oise, Maire d'Evry-Petit-Bourg: U.N.R.

---

[1] Зараз при прізвищу подана назва округи, яку даний посол репрезентував, а потім ініціяли партії, які розшифровуємо для українського читача:
U.N.R. — Groupe de l'Union pour la Nouvelle République.
I.P.A.S. — Groupe des Indépendants et Paysans d'Action Sociale.
R.P.C.D. — Groupe des Républicains Populaires et du Centre Démocratique.
S. — Groupe Socialiste.
R.N.U.R. — Groupe du Regroupement national pour l'Unité de la République.
E.D. — Groupe de l'Entente Démocratique.

7 — BOULET Paul, Nièvre, Maire de la Charité s/Loire: U.N.R.
8 — BRUGEROLLE André, Charente-Maritime, Membre de la Commission de la Défense Nationale: App. I.P.A.S.
9 — Dr. BUOT Henri, Calvados: U.N.R.
10 — CARBON Lucien, Seine (Paris): U.N.R.
11 — CAROUS Pierre, Nord: U.N.R.
12 — CATALIFAUD Albert, Aisne: U.N.R.
13 — CHARPENTIER René, Marne: R.P.C.D.
14 — CHARVET Joseph, Rhône: I.P.A.S.
15 — CHAZELLE Jean, Loire: R.P.C.D.
16 — CLERMONTEL Marcel, Puy-de-Dôme: U.N.R. (Pétition commune avec M. Béraudier).
17 — COLLOMB Henri, Rhône: I.P.A.S.
18 — COUDRAY Georges, Ille-et-Vilaine: R.P.C.D.
19 — COUMAROS Jean, Moselle: U.N.R.
20 — CRUCIS Michel: Vendee: I.P.A.S.
21 — DELIAUNE Gérard, Gironde: U.N.R. (Sur une pétition commune signée avec autres Députés, voir les № 73 et 109).
22 — DENIS Bertrand, Mayenne: I.P.A.S.
23 — DERANCY Raymond, Pas-de-Calais: S.
24 — DESHORS Jean, Haute-Loire: App. I.P.A.S.
25 — DEVÉZE Gilbert, Aisne; I.P.A.S.
26 — M-lle DIENESCH Marie-Madelaine, Côtes-du-Nord: R.P.C.D. (Pétition commune avec M. Béraudier).
27 — DIERAS Michel, Dordogne: E.D. et *Madame DIERAS G.*
28 — DILIGENT André, Nord: R.P.C.D.
29 — DIXMIER Joseph, Puy-de-Dôme, Maire de Varennes s/Morge, Président de la Fédération Nationale des Gazés de Guerre et Invalides, Ancien Combattant, Vice-Président de l'Amicale des Parlementaires Anciens Combattants: I.P.A.S.
30 — DOMENECH Gabriel, Basses-Alpes: App. R.P.C.D.
31 — DUFLOT Henri, Pas-de-Calais: U.N.R.
32 — DUMORTIER Jeannil, Pas-de-Calais: S.
33 — DUTERNE Henri, Nord: U.N.R.
34 — DUTHEIL Charles, Aveyron: R.P.C.D.
35 — FAULQUIER Jehan, Nièvre: I.P.A.S.
36 — FÉRON Jacques, Seine, Ancien Président du Conseil Municipal de Paris: I.P.A.S.
37 — FILLIOL Jean, Corrèze, Ministre Plénipotentiaire: U.N.R.
38 — FOURMOND Louis, Mayenne: R.P.C.D.
39 — FRÉVILLE Henri, Ille-et-Vilaine, Professeur à l'Université, Maire de Rennes: R.P.C.D.
40 — FRIC Guy, Puy-de-Dôme: U.N.R.
41 — FRYS Joseph, Nord: U.N.R.
42 — FULCHIRON Roger, Rhône: I.P.A.S.
43 — GABELLE Pierre, Loiret: R. P.C.D.
44 — GARRAUD Robert, Hautes-Alpes, Conseiller Général: U.N.R.
45 — Dr. GODONNÉCHE Paul, Puy-de-Dôme: I.P.A.S.
46 — GRASSET-MOREL Pierre, Hérault: I.P.A.S.
47 — GRUSSENMEYER François, Bas-Rhin: U.N.R.
48 — GUILLAIN Pierre, Pas-de-Calais: I.P.A.S.
49 — GUITTON Antoine, Vendée: I.P.A.S.
50 — HABIB-DELONCLE Michel, Seine (Paris): U.N.R.
51 — HALBOUT Emil-Pierre, Orne: R.P.C.D.
52 — HANIN Raymond, Haute-Marne: I.P.A.S. (Pétition commune avec M. Béraudier).

53 — HOGUET Michel, Eure-et-Loir: App. U.N.R.
54 — HOSTACHE René, Bouches-du-Rhône: U.N.R.
55 — JANVIER Emile, Orne: U.N.R.
56 — JAPIOT François, Côte-d'Or: I.P.A.S. (Pétition commune avec M. Béraudier)
57 — JARROSSON Guy, Rhône: I.P.A.S. (Pétition commune avec M. Béraudier).
58 — JARROT André, Saône-et-Loire: U.N.R.
59 — JOUAULT Henri, Ille-et-Vilaine: I.P.A.S.
60 — JOUHANNEAU Louis, Indre-et-Loire, Maire de Saint-Symphorien: U.N.R.
61 — JOYON Raymond, Puy-de-Dôme: I.P.A.S.
62 — JUNOT Michel, Seine (Paris), Président du Groupe Libéral au Conseil d'Europe et de la Commission des Nations non-représentées: I.P.A.S.
63 — Rév. KIR Félix, Côte-d'Or, Maire de Dijon: I.P.A.S.
64 — LACAZE André, Charente-Maritime, Maire de Cozes, Conseiller Général: I.P.A.S.
65 — LA COMBE René, Maine-et-Loire: U.N.R.
66 — LAPEYRUSSE Gabriel, Lot-et-Garonne, Maire de Nérac: U.N.R. *avec trois collaborateurs.*
67 — LAUDRIN Hervé, Morbihan: U.N.R.
68 — LAURENT Bernard, Aube: R.P.C.D. (Pétition commune avec M. Béraudier).
69 — LECOCQ René, Nord, Maire de Tourcoing: U.N.R.
70 — LE DOUAREC Bernard, Loire-Atlantique: U.N.R.
71 — LEGENDRE Jean, Oise, Maire de Compiègne, Membre de l'Assemblée Parlementaire Européenne: I.P.A.S.
72 — LIOGIER Albert, Ardèche, Membre du Parlement Européen: U.N.R.
73 — LURIE Cerf, Hérault: U.N.R. (Pétition commune avec M. Deliaune).
74 — MAINGUY Paul, Seine: U.N.R.
75 — MARIOTTE Pierre, Saône-et-Loire: I.P.A.S. (Pétition commune avec M. Béraudier).
76 — MAZURIER Paul, Seine-et-Oise, Maire d'Arnouville-les-Gonesse, Conseiller Général de Seine-et-Oise: S.
77 — MECK Henri, Bas-Rhin, Président du Consil Général du B-R: R.P.C.D.
78 — MEDECIN Jean, Alpes-Maritimes, Maire de Nice: E.D.
79 — MEHAIGNERIE Alexis, Ille-et-Vilaine: R.P.C.D.
80 — MERCIER Amédée, Ain: App. S.
81 — MORAS Max, Landes: U.N.R.
82 — MOTTE Bertrand, Nord, Président du Groupe I.P.A.S.
83 — MOYNET André, Saône-et-Loire, Ancien Ministre, ancien pilote du Normandie-Niemen, Titulaire de plusieurs décorations soviétiques: I.P.A.S.
84 — PALEWSKI Jean-Paul, Seine-et-Oise: U.N.R.
85 — PERRIN Joseph, Haut-Rhin: U.N.R.
86 — PEZÉ Edmond, Seine: U.N.R.
87 — PIGEOT André, Saoura: R.U.N.R. et S. PIGEOT.
88 — PICQUOT André, Meurthe-et-Moselle: I.P.A.S.
89 — PLAZANET René, Seine: U.N.R.
90 — Colonel POUTIER Raymond, Seine: R.N.U.R.
91 — RADIUS René, Bas-Rhin, Président de la Commission de l'Assemblée Consultative du Conseil de l'Europe: U.N.R.
92 — RENOUARD Isidore, Ille-et-Vilaine: E.D.
93 — RIEUNAUD Edouard, Tarn: R.P.C.D.
94 — Dr. ROCLORE Marcel, Côte-d'Or: I.P.A.S.
95 — Dr. ROCQUES Ferdinand, Cher: U.N.R.
96 — ROUSSELOT René, Meuse: I.P.A.S.
97 — Dr. ROUSTAN Maxime, Alpes-Martimes: App. U.N.R.
98 — ROUX Claude, Seine (Paris): U.N.R.

99 — SALLENAVE Pierre, Basses-Pyrénées: I.P.A.S.
100 — SARAZIN Georges, Nord, Maire de Douai: U.N.R.
101 — SCHUMANN Maurice, Nord: R.P.C.D.
102 — SESMAISONS Olivier de, Loire-Atlantique: I.P.A.S.
103 — SY Michel, Seine (Paris): I.P.A.S.
104 — TARDIEU Julien, Seine (Paris), Ancien Président du Conseil Municipal de Paris: I.P.A.S.
105 — THOMAS Georges, Moselle: R.P.C.D.
106 — Colonel THOMAZO Jean, Basses-Pyrénées: R.N.U.R.
107 — TRELLU Xavier, Finistère: R.P.C.D.
108 — ULRICH Henri, Haut-Rhin: R.P.C.D.
109 — VALABRÈGUE André, Hérault: U.N.R. (Pétition avec M. Deliaune).
110 — VASCHETTI Guy, Seine: App. I.P.A.S.
111 — VAYRON Philippe, Seine, Conseiller Général: I.P.A.S.
112 — VITEL Jean. Var: U.N.R.
113 — ZILLER Pierre, Alpes-Maritimes: U.N.R.

Signatures: 113 Députés et 10 autres Personnalités

УКРАЇНСЬКЕ ПАЛОМНИЦТВО ДО РИМУ*

1. *Дата й наміреннЯ паломництва*

Коли Президія Українського Християнського Руху виступила — понад рік тому (на весну 1966 р.)** — із ініціятивою паломництва до Риму, визначила вона три основні наміреннЯ, а саме:

а) Включитися у «році віри» у загальні святкування Вселенської Церкви 1900-ліття мученичої смерти Верховних Апостолів св. св. Петра та Павла;

б) Поклонитися мощам св. свщм. Йосафата у століття його канонізації та

в) урочисто відзначити 75-ліття Верховного Архиєпископа, ЙЕм. Блаженнішого Кардинала Йосифа Сліпого, та віддати Йому пошану у 50-ліття Його священства.

Паломництво відбулося в днях 1—11 серпня 1967 р., з тим що не всі паломничі групи змогли рівночасно весь час бути у Римі. Центральними днями паломництва були 4—6 серпня, коли то у Римі були всі прочани.

---

* Інформацію про українське паломництво до Риму у 75-ліття Блаженнішого Верховного Архиєпископа вміщено в документальній частині присвяченого йому Збірника згідно із основним завданням публікації, щоб зберегти якнайбільше матеріялу до історії Митрополита-Ісповідника, в тому числі також утривалити якнайбільше виявів пошани для українського католицького Первоієрарха з боку мирян. При тому треба пригадати, що саме це паломництво — в літі 1967 р. — було першою численнішою зустріччю Його Еміненції із представниками нашої еміграційної спільноти (і з цього погляду важливо, що у паломництві було заступлених 10 країн нашої діяспори, а само паломництво було чи не найчисленнішою досі українською процею до Риму взагалі). Звичайно, цей історичний матеріял важливий також для аналізи релігійности української еміграції, а тим самим стосується безпосередньо питання «релігії в житті українського народу», якому то питанню збірник присвячений. Врешті, матеріял вказує також на близьке відношення українського наукового світу до Верховного Архиєпископа, якщо зважити, що саме в часі паломництва вручено йому грамоту Почесного члена НТШ.

Для збереження документальности, інформацію даємо за сучасними джерельними даними із «Пресового Бюлетеня УХР» ч. 70, виданого зараз після паломництва, 18 серпня 1967 р. Інформацію передруковуємо в особистому Збірнику В. Янева, який паломництво організував і, згодом, зредагував Пресовий Бюлетень УХР, в якому інформація була вміщена. Видавництво УВУ.

** Треба пам'ятати, що звіт із паломництва писаний 1967 р.

2. *Паломничі групи й загальне число паломників*

Поважніші паломничі групи приїхали із чотирьох країн, а саме:

I. Найповажніша паломнича група приїхала із Англії — 130 осіб. Її очолив місцевий Апост. Екзарх, ЙЕ Епископ Августин Горняк, ЧСВВ, а йому до помочі були два отці: д-р Іван Музичка й д-р Степан Орач.

II. Майже рівночисельним було паломництво із Франції — під проводом Апост. Екзарха ЙЕ Володимира Маланчука, ЧНІ. Воно складалося з трьох основних груп: вакаційної оселі української молоді під проводом о. дек. Павла Когута (62 особи); паризької групи, організованої о. шамб. М. Левенцем, який однак сам не зміг приїхати (і тому група була очолена головою КО УХР у Франції, інж. О. Мельниковичем; група начисляла 33 особи); група із Мецу й Страсбурґа під проводом о. Івана Лужецького (18 осіб). О. Василь Прийма з Тулюзи долучився до паризької групи, і таким чином із Франції було разом 114 осіб.

III. Група із Чікаґо під проводом ОО. ред. Свищука та Шарого змогла бути, на жаль, тільки коротко (з вечора 3 до вчасного пополудня 6 серпня) бо Рим був для цієї групи тільки одним із етапів більшого паломництва яке м. ін. обійняло св. Землю та Фатіму, — в цій групі було 22 осіб.

IV. Група із Бельгії — під проводом о. шамб. Ген. Вікарія Г. Фуканьчика — нараховувала 9 осіб.

Крім паломничих груп із названих 4 країн прийняли участь у спільних виявах поодинокі паломники із дальших 5 країн, а саме: Швеції (3), Канади (2), Югославії (2), Швайцарії (2) та Німеччини (1). Якщо зважити, що до паломництва прилучилися також духовенство, сестри та вірні із Італії (в сумі бл. 30 осіб), то паломництво охопило разом 10 країн і нараховувало бл. 320 учасників, тобто було це чи не *найчисленніше досі українське паломництво до Риму.*

3. *Авдієнції у св. Отця — настросвим відкриттям та закінченням*

Серпень — це місяць відпочинку св. Отця, і Він перебуває тоді у своїй літній резиденції у Кастель-Ґандольфо, а авдієнції (загальні) відбуваються тільки раз у тиждень, по середам. Щоб усі українські прочани могли бути присутні на авдієнції, треба було бути прийнятим двічі: 2 серпня (група з Англії та група о. Лужецького) та 9 серпня (всі інші групи, за вийнятком паломників із Чікаґа, які на авдієнції бути не змогли, а були тільки в часі папського благословіння в неділю вполудне, 6 серпня). Таким чином, авдієнції у св. Отця, який проголосив 1967 р. «ювілейним роком віри» у 1900-ліття смерти Верховних Апостолів, були наче природним обрамуванням цілого паломництва, — вступом до нього та його закінченням.

Українські паломничі групи, яким обдива рази були визначені дуже добрі місця, найшлися у величезній — спеціяльно з тою метою побудованій — залі серед десятка тисяч паломників усіх рас і континентів. Присутні українські Владики (2. VII. Високопреосв. Іван Бучко та Преосв. Августин Горняк, ЧСВВ, а 9. VIII. Преосв. Володимир Маланчук, ЧНІ) та духовні й світські організатори паломництва були серед делеґацій важливіших паломничих груп на спеціяльному подіюмі, в безпосередній близькості Папи.

Св. Отець — після церемоніяльного внесення на лектиці — привітав насамперед присутніх, називаючи поодинокі паломництва й звертаючися до деяких із них із спеціяльним ще привітанням. Українська група була

привітана дуже тепло, зокрема перший раз, коли то Христовий Намісник сказав до нас ті гарні слова (по італійськи; — передаємо на підставі відтворення, бо окремого запису не було):

«Особливо мило нам привітати українських паломників, вірних із Англії та Франції, що прийшли до нас, очолені Владиками: Впреосв. Кир Іваном Бучком, АЄппом Левкадським, та Преосв. Кир Августином Горняком, Апост. Екзархом українців у Англії. Наше серце радіє на їх появу. Але ще більше ми раділи б, якщо б тут перед нами станули українці із України, де тепер все ще такі важкі умови для Церкви й народу. Молимо Бога, щоб часи змінилися й Церква та український нарід зазнали волі. А для тих, що тут у широкому світі, передаємо наше благословення й молимо Бога за них. А вас усіх тут присутніх закликаємо до сильної єдности і любови та до зберігання ваших релігійних та культурних надбань. Ви прийшли сюди в році віри і в століття канонізації вашого Святого — св. Йосафата. Будьте отже вірні й кріпіть Вашу віру й надію. Ось тут у Римі, живе з нами ваш первоієрарх Митрополит і Кардинал Йосиф, якого так любимо і якому стільки добра бажаємо. Всім вам тут присутнім, і вашим рідним, і тим, які дорогі вашому серцю, уділяємо наше благословіння, а з вами благословимо й весь український нарід».

На другій авдієнції св. Отець також звернувся (цим разом, по французьки) «з окремим зверненням» до української групи, яка прийшла до Нього із «різних країн Західньої Европи». Папа підкреслив, що вправді всі паломники поза своєю батьківщиною, але що їх почування й мислі завжди спрямовані на Україну, і він додав, що «і ми в наших думках також з Вами, і даємо у тій думці Апост. Благословіння, — всім Вам тут присутнім, всім вашим близьким, цілому українському народові — і бажаємо, щоб ви змогли вернутися на Рідні Землі й щоб вони вас прийняли у всім блиску».

Після привітання груп (які завжди після названня їх живо відзивалися оплесками й окликами «віва іль Папа») св. Отець сказав обидва рази програмове слово: перший раз про свою поїздку до Вселенського Патріярха з наголошенням значення християнського Сходу — зокрема перших Вселенських Соборів — для цілої Церкви, другий раз — про загрозу мильних інтерпретацій постанов останнього Собору й про конечність вірности Церковній традиційній науці.

Після промов присутні співали «Вірую» (по латині), а св. Отець благословив вірних, запрошуючи обидва рази до співучасти у благословінні присутніх Владик. На кінець, принимав ще делеґації поодиноких груп, при чому годиться відзначити, що українська делеґація була обидва рази прийнята *перша*. Замінивши декілька слів, Папа передавав пропам'ятні медалі, які отримали теж обидва головні світські організатори нашого паломництва, Президент УХР, проф. д-р Володимир Янів, та голова КО УХР у Франції, інж. Осип Мельникович.

Цілий ритуал авдієнції, жива реакція паломничих груп, а зокрема теплі слова св. Отця, який підкреслив основні намірення нашого паломництва, найшов теплі слова на адресу Митрополита-Ісповідника та сказав такі дорогі для кожного українця побажання, викликали зразу ж серед наших паломників гарний настрій, який супроводжав їх у всі дні у Римі. Побажання щасливого повороту на Рідні Землі взяли зі собою прочани на дорогу, бо майже всі паломники безпосередньо після другої авдієнції поїхали автобусами на станцію, під свіжим враженням побаченого й почутого.

Після першої авдієнції учасники мали нагоду відвідати т. зв. «віллю Андреу» — отже віллю й гарний парк у Кастель Ґандольфо, які свого часу

купив Сл. Б. Андрей на відпочинкову оселю для наших питомців, які студіювали у Римі св. Богословію. Українських паломників гостинно прийняли ОО. Настоятелі Колеґії ім. св. Йосафата, — о. Ректор Химій, ЧСВВ, та о. Віцеректор Софрон Мудрий, ЧСВВ, а самі паломники мали змогу взаємно із собою познайомитися та обмінятися поглядами. Згодом відвідали вони ще «Студіон» тоб то обитель ОО. Студитів у Рокка ді Папа, засновану стараннєм Його Еміненції кард. Йосифа після його звільнення, а згодом ще й обитель ОО. Василіян (італійців, серед яких є теж кількох українських братів) у Ґротта Феррата. В поворотній дорозі деякі оглядали ще катакомби св. Каллікста. Таким чином, день 2 серпня запевнив таку скількість вражень, що їх забути було б годі.

4. *На «Джіянікольському горбку» — у Архипастира скитальців*

Коли авдієнція у св. Отця була наче гарним уведенням у паломництво («увертюрою» чи інтродукцією), то офіціяльним його започаткуванням була св. Літургія, в часі якої паломники мали нагоду приступити масово до св. Тайн. Ця початкова св. Літургія відбулася в відновлюваній саме каплиці Понтифікальної Колеґії св. Йосафата («Великої Семінарії») — 3 серпня, на т. зв. Джіянікольському горбку. Св. Літургія була архисрейська і правили її Їх ЕЕ Високопреосв. Кир Іван Бучко та Преосв. Августин Горняк, ЧСВВ, у сослуженні оо. В. Прийми та д-ра С. Орача. Дияконував о. Віцеректор С. Мудрий, а церемонії пильнував о. шамб. д-р М. Марусин. Вступну проповідь про наміреннє паломництва, про рік віри, про значення віри у житті скитальців сказав Архипастир скитальців, Кир Іван Бучко, візвавши присутніх після св. Причастя до відновлення обітів вірности для св. Церкви.

Після св. Літургії принимали гостей-паломників Господарі Колеґії, о. Ректор та о. Віцеректор, які підготовили малу перекуску й відсвіжуючі напитки (треба пригадати, що у серпні в Римі постійна спека, яка зокрема дошкулює постороннім, які до неї не звикли! Справді, в часі паломництва не було каплини дождж у, а термометр виказував температуру між 30 та 40 ступ. Цельзія). До присутніх, які мали нагоду оглянути будинок Колеґії, вийшли також обдива Владики, а Архипастир Скитальців, Кир Іван Бучко, що постійно живе у Колеґії і що — як Апостольський Візитатор українців у Західній Европі — був Господарем і Опікуном паломництва, знайомився із усіми особисто, маючи при тому для кожного своє тепле слово (тим більше, що багатьох знав Він особисто із своїх канонічних візитацій у поодиноких країнах Зах. Европи).

Післяобіддя 3-го серпня було вільне від спільних зустрічей, бо в цей час приїхали паломничі групи із Франції та Бельгії (і організатори паломництва мусіли їх стрінути на станції та приміститн в призначених домах). До речі, саме для тих груп, які приїхали пізніше, зустріч із Владикою Іваном Бучком була ще влаштована 7 серпня після обіду. Та сама глибина віри в часі привітання паломників у Церкві, — та сама сердечність у особистій зустрічі із ними після виходу із каплиці...

4 серпня паломники відвідали 4 головні базиліки Риму та важливіші історичні місця, зв'язані із життям св. Петра й св. Павла, що відбулося для вигоди не спільно, але поодинокими групами.

5. *При мощах св. свщм. Йосафата у соборі св. Петра*

Вершинним моментом паломництва була субота, 5 серпня. В цьому дні були всі паломничі групи, і всі вони також стрінулися разом. По друге, був це день зустрічі паломників із Верховним Архиепископом. По трете, св. Літургія відбулася у осередньому Соборі християнського світу, у базиліці св. Петра, недалеко біля його гробу, і вона була архиерейська, при чому служили її чотири Архипастирі: ЙЕм. Блаженніший Верховний Архиепископ кард. Йосиф Сліпий, як теж Їх ЕЕ Впреосв. Кир Іван Бучко, Преосв. Кир Володимир Маланчук, ЧНІ, та Преосв. Кир Августин Горняк, ЧСВВ. Співслужили ОО. шамб. Г. Фуканьчик, В. Прийма та д-р С. Орач. Дияконував о. Декан П. Когут, церемоній пильнував о. шамб. д-р М. Марусин, а співали всі присутні. Св. Літургія була при гробі св. Йосафата, і саме цею св. Літургією у наміренні єдности св. Церкви віддано пошану Подвижникові св. Єдности у століття його канонізації. Побожний спів наповнив простору церкву, а численні відвідувачі (яких ніколи не брак у св. Петрі, а зокрема у літню суботу у ювілейному році!) виявляли живе заінтересування, беручи навіть частково участь у св. Літургії.

Наш Первоієрарх, якого постать справляла на всіх могутнє враження, сказав глибоку проповідь про значення віри у житті Верховних Апостолів, нашого рідного Священомученика та всіх нас, підкреслюючи значення характеру, як основної прикмети християнина.

Офіціоз Апост. Столиці «Оссерваторе Романо» вмістив ще цього самого дня добру інформацію про подію п. н. «Українські паломники у Ватиканській базиліці», назвавши м. ін. число паломників та намірення паломництва. До речі, цей же щоденник подавав інформацію про українську групу ще двічі, відзначаючи її участь у авдієнціях у св. Отця у Кастель-Ґандольфо, тільки що ті відомості були у загальнім описі цілої авдієнції, а інформація про св. Літургію була спеціяльно присвячена нашій присутності у Римі.

6. *Поклін Верховному Архиепископові у мурах Університету*

Коли вже Архиєрейська св. Літургія при мощах українського Святого залишила глибоке враження на присутніх, тоді гідним доповненням була гостина в мурах Українського Католицького Університету (після обіду цього ж самого дня), — отже в будівлі, поставленій стараннями Його Еміненції, як завершення славетної Богословської Академії у Львові, якої основником і довголітнім Керманичем був о. проф. д-р Йосиф Сліпий, заки Провидіння покликало Його на Архиепископа, а згодом на Митрополичий Престол у Львові, звідки простелився тернистий шлях на заслання, на якому однак виявив наслідник Слуги Божого Андрея стільки мужности й непохитности, що вже сучасні надали Йому ім'я «Митрополита-Ісповідника».

Авля нового — дуже доцільно побудованого — будинку не могла вмістити всіх паломників (і це в ній вперше згромадилося стільки гостей!), які прийшли тут під проводом всіх присутніх на той час в Римі українських Владик, щоб віддати поклін Українському Первоієрархові у Його 75-ліття та 50-ліття священства. Ті Ювілеї святкуються широко по всіх закутинах Вільного Світу, де тільки стануда нога українського скитальця, — а наші Наукові Установи — НТШ, УБНТ, УВАН та УВУ — відзначили Ювілей виданням окремої ювілейної книги (яка найшла вже широкий від-

гомін у пресі), — але особисто українська громадськість змогла поклонитися у поважній скількості у Ювілеї вперше. А втім, була це взагалі перша поважніша (з погляду числа присутніх) зустріч української суспільности із своїм Первоієрархом, якого прихід був привітаний невмовкаючими оплесками стоячої авдиторії.

Зваживши, що ініціятива паломництва вийшла від мирян, честь привітати Блаженнішого Архипастиря припала мирянинові, — Президентові УХР, проф. д-ру Володимирові Янезу, який виступив у мундурі командора ордену св. Григорія.

До побажань мирян долучилися Преосвященні Владики, — Кир Володимир та Кир Августин, яких виступи підкреслили важливість хвилини і загальність почувань усієї української спільноти для Людини, яка своєю вірністю Церкві визначила шлях для загалу духовників та мирян.

На побажання відповів — в дуже безпосередній і сердечний спосіб — Найдостойніший Ювілят, який зі спеціяльним притиском зазначив, що Йому найбільше приємно приймати побажання, звернені не до Нього безпосередньо, але поставлені в ширше тло його завдань. Опісля підкреслив Він, що девізою його життя була завжди праця, і він щасливий, що і тепер бачить, як у праці постають нові надбання, і він зокрема радіє, що мури нового будинку наповнилися, як вияв життя й росту.

Це скромне, але саме у повній скромности дуже достойне Свято закінчилося спільним оглядинням цілого будинку, а зокрема бібліотеки й зачатку музею.

Після розстання із Еміненцією-Кардиналом учасники перейшли ще до близького будинку (в сусідстві) «Малої Семінарії», де виховується сотня українських гімназистів, з яких вже вийшли перші священики. Вправді паломники не мали нагоди стрінутися із нашою молоддю (яка була саме на вакаціях), але о. Ректор Степан Чміль та члени Професорського Збору прийняли гостей дуже сердечно й накреслили картину життя й праці тої Установи, яка матиме для дальшого життя української спільноти в діяспорі преважливе значення. Спільною молитвою Владик, Отців Виховників та гостей закінчився той багатий у враження й переживання день, який вирізьбився у пам'яті учасників непроминучим спогадом, і з якого черпатимуть вони силу й витривалість до праці.

7. *В обителі ОО. Василіян на Авентині*

Наступний день — неділя, 6 серпня — був призначений на відвідини чергового українського релігійного осередку у Римі, нової обителі ОО. Василіян у репрезентативному кварталі Риму — на Авентинському горбку. Як і попередні дні, так і ця погідна неділя зачалась від св. Літургії у багато розмальованій та прикрашеній мозаїками каплиці ОО. Василіян. Св. Літургію, якій президіювали два Владики — Їх ЕЕ Кир Володимир ЧНІ та Кир Августин, ЧСВВ, служив о. протоархимандрит Чина, Атанасій Великий у сослуженні о. шамб. Г. Фуканьчика, о. д-ра І. Музички та о. В.Прийми. Дияконував о. Віцеректор С. Мудрий, ЧСВВ. Проповідь сказав о. Протоархимандрит, накресливши в ясних кольорах гарні сторінки паломництва та змалювавши на тому тлі завдання паломників у зв'язку з післанництвом нашої Церкви взагалі.

Після св. Літургії в городі обителі була приготовлена для паломників перекуска, а в одній із заль була виставка видань ОО. Василіян, яких наукові «Записки» добули собі у фахових колах велике признання. Серед видань звертали на себе увагу картини св. Володимира та св. Йосафата.

Останні хвилини передполудня використано ще на короткі відвідини близької обителі Сестер Василіянок.

Якщо паломництво стояло під знаком різних ювілеїв, то треба сказати, що й ОО. Василіяни в б. р. відзначають ювілей 350-ліття реорганізації свого Чину — до речі, перепровадженій при визначній співдії св. Йосафата, що й було належно відзначено у проповіді о. Протоархимандрита.

8. *Зустріч із молоддю у «Домі Мира»*

Частина паломників була приміщена у відомому римському паломничому домі «Домус Пачіс» («Дім мира»), і в конґресовій залі цього дому зійшлися всі групи в неділю (6. VIII.) післяобіду для зустрічі із молоддю, яка брала участь у паломництві і яка підготовила фолкльорний вечір пісні та танку. В основному програму вечора виповнили діти й молодь вакаційної оселі під проводом о. Дек. П. Когута із Страсбурщини, прийняті на час паломництва у Студіоні. Виступи хору й танцювального гуртка вміло підготовила п-і Віра Дратвінська із Парижа, яка віддано посвятила себе вихованню дітей. Точки проходили справно одна по другій, викликаючи присмний настрій і впевняючи присутніх, що велика праця о. Декана й виховників не пішла надаремно й що наша молодь на дозвіллі чимало навчилася й що її виховання пішло по лінії наших традицій.

Окремо треба ще згадати сольову точку одної з виховниць, п-і Марусі Сокіл-Марчак, яка гарно відспівала сольову пісню.

У доповненні до виступу молоді з оселі виступили ще Анна Стриганин та Оксана Попович із Вольвергамптону у Англії, які проспівали у супроводі о. І. Музички настросвий дует.

На цьому вечорі у короткому кінцевому слові загальні підсумки паломництва подав президент УХР, який — подавши циферні дані, ілюструючі силу поодиноких паломничих груп — сконстатував, що всі наміренння паломництва були осягненні. Коли відвідини чотирьох головних базилік Риму та історичних місць, зв'язаних із діяльністю Верховних Апостолів, а зокрема авдієнції у св. Отця мали на меті відзначити Ювілей 1900-ліття св. св. Петра та Павла, тоді св. Літургія на гробі св. свщм. Йосафата та відвідини всіх установ, які стояли під його патронатом (Понтифікальних Колеґій св. Йосафата, тобто Малої та Великої Семінарій і Обителі ОО. Василіян) були зв'язані із Ювілеєм нашого святого. До речі, не було ніодного такого українського духового центру у Римі, якого не відвідали б українські паломники (крім згаданих трьох центрів під покровом св. Йосафата, ще Студіон, вілля «Андреа», Церков та манастир у Ґротта Феррата, Обителі СС. Василіянок та СС. Служебниць). Два ті наміренння були згадані й відповідно насвітлені у трьох проповідях: Апост. Візитатора І. Бучка, Блаженнішого Митрополита-Кардинала Й. Сліпого та о. протоархимандрита А. Великого. Останне наміренння — відзначення особистих ювілеїв Блаженнішого було пов'язане із відвідинами його життєвого твору — Українського Католицького Університету й піднесене участю трьох Владик та всіх паломничих груп.

На тому тлі — підсумку участи й виявів паломництва — промовець подякував всім тим, які спричинилися до повного успіху паломництва, відзначивши зокрема ролю Владик, які своєю присутністю спричинилися до надання йому відповідної позаги, але й не забувши назвати поіменно і тих, які ніде не були офіціяльно названі, але які мусіли на себе перейняти чимало невидної технічної праці, зокрема при перевозах та при приміщенні паломників у Римі (о. шамб. д-р М. Марусин, о. Г. Герасимович, Салез.)

Підсумок зробленого — це одночасно часто плянування нового. І коли в часі паломництва у виступах, побажаннях, чи проповідях впало слово «післанництво Української Церкви» у Вселенській, то це зобов'язує, і на думку проф. Янева нам треба б на окремих Студійних Днях простудіювати саме цю проблему. Президія УХРуху вже плянувала на 1967 р. подібні Студійні Дні, але їх довелося відкласти у зв'язку із перевантаженим «календариком» зайнять (і зокрема у зв'язку із Світовим Конґресом Вільних Українців). Але за два роки — у 25-ліття смерти Слуги Божого Андрея буде спеціяльна нагода до відбуття саме таких Студійних Днів, якщо зважити, що саме Всликий Митрополит мріяв про післанництво Української Церкви й чимало потрудився у тому напрямі. Рівночасно із Студійними Днями повинна б відбутися Наукова Конференція, посвячена життю й творчості Кир Андрея, яка мала б дати матеріял до чужомовного Збірника, що в наявний спосіб виявив би, наскільки Слуга Божий випередив мислю постанови II Ватиканського Собору.

Сам настрій паломництва, яке саме кінчалося, заохочував до того, щоб ту наукову конференцію та Студійні Дні кинути знов на тло паломництва. Цим сполученням сучасного з майбутнім закінчився підсумок зробленого, а присутні Владики (Їх ЕЕ Кир Іван, Кир Володимир та Кир Августин), які своєю участю вказали, як дороге їм майбутнє нашої молоді і як дуже вони цікавляться її вихованням, відзначили ще ролю вихованників, що їх праця дала в короткому часі такі гарні наслідки, і поблагословили присутніх, які вже — за програмою — не мали більше всі разом стрінутися.

Таким гарним акордом закінчилося загальне паломництво, а свою програму вичерпували ще поодинокі паломничі групи, які приїхали пізніше і не мали змоги бути в поодиноких місцях Риму, зв'язаних у цей чи той спосіб із загальною програмою.

9. *Вручення грамоти Почесного Члена НТШ Верховному Архиепископові*

В зв'язку із Ювілеями Блаженнішого Кардинала Йосифа Сліпого відбулася в часі паломництва ще одна скромна урочистість, в якій однак не змогли — на жаль — прийняти участи всі паломники. Ідеться про урочисте передання грамоти Почесного Члена НТШ для Його Еміненції. Достойний Ювілят, як визначний науковець та науковий організатор, був за свої наукові заслуги іменований дійсним членом НТШ ще 17 лютого 1930 р. Після звільнення його із заслання — у тридцятп'ятліття дійсного членства — НТШ рішило — загальним голосуванням свого членства — відзначити Верховного Архиепископа (що саме був іменований кардиналом) вийнятковою гідністю Почесного Члена (Цей найвищий титул отримало досі за 94-літній період існування нашого найстаршого наукового товариства ледве 19 осіб). Від хвилини номінації (серпень 1965) минуло вже два роки, але досі не було змоги передати номінаційної грамоти, а це в зв'язку із тим, що осідок Генерального Секретаріяту НТШ є у Торонто, а Президент НТШ живе постійно у ЗДА. Саме в б. р. Генеральний Секретар НТШ, проф. д-р інж. Євген Вертипорох, виїхав у довшу подорож по Европі, отже автоматично трапилася нагода до передання грамоти, — тільки що професійні обов'язки дали змогу приїхати проф. Вертипорохові до Риму щойно 7 серпня, отже вже після всіх великих спільних зустрічей (а зокрема після поклону Його Еміненції в УКУ!). Тому вручення грамоти

відбулося в скромніших рамцях, у приватних приміщеннях нового Почесного Члена, — 8 серпня.

На урочистість явилися — крім Генерального Секретара НТШ (який був разом із дружиною) — Заступник Директора Історично-Філософічної Секції НТШ, о. протоарх. д-р А. Г. Великий, ЧСВВ; науковий Секретар НТШ у Європі та Секретар Історично-Філософічної Секції НТШ, проф. д-р В. Янів, та присутні на той час у Римі члени НТШ. Після відчитання тексту грамоти, проф. Вертипорох передав її Найдостойнішому Номінатові, а Цей — дякуючи за честь та відзначення — наголосив ролю НТШ для розвитку української науки й культури. Торжество закінчилося ще дружньою розмовою, в часі якої присутні мали нагоду обмінятися думками про актуальні проблеми української науки та культури.

III

БІБЛІОГРАФІЧНІ МАТЕРІЯЛИ

БІБЛІОГРАФІЯ НАУКОВИХ ПИСАНЬ АВТОРА*

І. ПСИХОЛОГІЯ

А. ПСИХОЛОГІЯ В'ЯЗНЯ

1 „Über die Erforschung der seelischen Erlebnisse des Inhaftierten". Kurzreferat im *„Bericht über den 17. und 18. Kongress der Deutschen Gesellschaft für Psychologie"*. Göttingen 1953. Pp. 163—164.
Резюме автореферату докторської дисертації (Берлін, 1944), досі недрукованої; автореферат читаний на 18-ім конґресі Німецького Т-ва для Справ Психології (Марбурґ 1951).

Сім аналіз книжок про німецький концентраційний табір (з погляду психології в'язня):

2 „De profundis"; рецензія на книжку О. Данського: «Хочу жити». В тижневику «*Українська Трибуна*», Мюнхен 19. 1. 1947.

3 «Світло в темряві»; про релігійні елементи в книжці О. Данського. В тижневику «*Християнський Шлях*» (циклостиль), Міттенвальд 4. V. 1947.

4 «Нацистський концтабір в очах українського мемуариста»; психологічна аналіза переживань в'язня на підставі книжки О. Данського. В місячнику «*Визвольний Шлях*». Лондон, число за серпень 1953. Стор. 43—45.

5 «На маргінесі одної спроби наукової синтези»; рецензія на соціологічну книжку Е. Коґона про німецькі концентраційні табори. В тижневику «*Час*», Фюрт, Баварія, 4. V. 1947.

6 «За добре ім'я українського народу»; на маргінесі книжки Е. Коґона. «*Час*», 18. V. 1947.

---

* Уклад речевий, за поодинокими дисциплінами досліду; студії й статті, тематично споріднені, вилучені в окремі групи, здебільша із точним зазначенням вилучення.

Для облегшення орієнтації, назви видань, в яких з'явилися поодинокі студії, подані курсивом. Самі праці чи студії подавані курсивом тільки тоді, якщо вони з'явилися самостійним книжковим виданням.

Всі публікації нумеровані, при чому при передруках не дається окремого порядкового числа, а тільки відзначається позицію порядковою буквою (при числі головної позиції). Подібно, у випадку резюмувань студій у інших виданнях, резюме відзначене при основній позиції із відповідною порядковою буквою.

7 «Експерименти в німецьких концентраційних таборах»; реферат книжки А. Міцерліха й Ф. Мільке. «*Час*». Числа за 14., 21. і 28. IX. 1947 і передрук в додатку до брошури «Німецький концентраційний табір» (диви позиція 9).

8 «Дві книжки про Брец»; психологічна аналіза спогадів М. Бажанського та В. Мартинця). «*Визвольний Шлях*». Квітень 1954. Стор. 115—122.

9 «*Німецький концентраційний табір*». Спроба характеристики. Студія, читана в уривках на 1-ій науковій конференції НДІУМ і на спільнім засіданні Секцій НТШ у Міттенвальді (1947). Видання Науково-Дослідного Інституту Української Мартирології ч. 3. Мюнхен 1948. Стор. 55. Чужомовне резюме студії:

9a „German Concentration Camps" in: „*Proceedings of Historical-Philosophical Section of Shevchenko Scientific Society*" Vol. I. New York—Paris 1951. Pp. 114—116.

Три студії про вияви переживань в'язня в поезії:

10 «Поезія у в'язниці». В тижневику «*Український Самостійник*». Мюнхен.Числа за 5., 12., 19. VIII., 16., 23. та 30. IX. 1951 і осібною відбиткою: Видання Ліги Українських Політичних В'язнів; Мюнхен 1952; стор. 17.

11 «Сліди в'язничних переживань у творчості Шевченка». Доповідь на 1-шій Шевченківській Сесії НТШ у Європі (Париж 1952). Резюме у бюлетені «*Вісті Європейського Відділу НТШ*» ч. 1, Сарсель, березень 1952 (циклостиль), а повний текст:

11a «Сліди в'язничних переживань у Шевченковій поезії». «*Визвольний Шлях*». Січень 1954. Стор. 33—43.

11б Передрук повного тексту: *Збірник Філологічної Секції для відзначення 150-річчя з дня народження Патрона НТШ: «Шевченко і ми». В серії З НТШ т. 180.* Нью Йорк—Париж—Торонто 1965. Стор. 97—111.

12 «Душевні переживання в'язня в ‚Тюремних сонетах' І. Франка». Доповідь на Франківських сесіях НТШ у століття народин поета (Париж і Нью-Йорк 1956). Друк: *Записки НТШ, том 166.* 1957. Стор. 82—97 і окремою відбиткою.

13 „Die seelischen Erlebnisse des Häftlings im Lichte der Existenzphilosophie". Referat gehalten auf dem XIII. Internationalen Psychologenkongress in Stockholm (1951). In der Monatsschrift „*Der Psychologe*", *V/12.* Schwarzenburg — Schweiz, Dezember 1953.

І резюме доповіді у конґресовій книзі:

13a „Die seelischen Erlebnisse des Häftlings im Lichte der Existenzphilosophie" in „*Proceedings and Papers of the thirteenth International Congress of Psychology at Stockholm 1951*". Pp. 159—160.

Спроба загального підсумку:

14 „Les expériences vécues du détenu" in: „*Proceedings de la Section Historique-Philosophique de la Société Scientifique Ševčenko*", *Vol. II.* Paris—New York—Toronto 1957. Pp. 20—25.

Б. ЕТНОПСИХОЛОГІЯ

а. Проблема психологічних підстав Окциденталізму

15 «До проблеми сучасної духової кризи». Доповідь, читана на засіданнях Філософічно-педагогічної комісії НТШ (1948). В тижневику *«Час»*. Фюрт, Баварія. В числах за 17., 24., 31. X., 7., 14. та 21. XI. 1948, а українське та англійське резюме студії у виданнях НТШ:

15а «До проблеми сучасної духової кризи». *«Сьогочасне й Минуле»*, 1—2. Мюнхен 1949.

15б „Remarks to the Present Spiritual Crisis" in: *„Proceedings of Historical-Philosophical Section of Shevchenko Scientific Society" Vol. I.* New York —Paris 1951. Pp. 117—119.

16 «Психологічні підстави Окциденталізму». Автореферат недрукованої габілітаційної праці (Мюнхен 1949). Циклостилевий бюлетень: *«1-ше кореспонденційне засідання Історично-Філософічної Секції НТШ»*. Сарсель, травень 1952, стор. 1—12.

17 «Проблема психологічного Окциденталізму України». Габілітаційна лекція (Мюнхен, 20. X. 1949). В тижневику *«Український Самостійник»*. Мюнхен. В числах за 17., 24. II., 16. та 23. III. 1952, а англійська версія лекції:

17а „A psychological Interpretation of ukrainian Occidentalism" in *„Ukrainian Quarterly"*, VI/I. New York Winter 1950.

17б Передрук української версії у місячнику *«Визвольний Шлях»*, число за жовтень 1965. Стор. 1042—1051.

18 «Протиставлення Сходу й Заходу з психологічного погляду». Курс викладів на 1-шім Високошкільнім Літнім Курсі Українознавства (Люрі, Франція, 1952). В місячнику *«Визвольний Шлях»*. Лондон, число за червень (стор. 20—24) і липень (стор. 17—23) 1953. Скорочена німецька версія, читана на зустрічі німецьких та українських психологів (Мюнхен 1953):

19 „West-Ost-Spannung im Lichte der Psychologie" in: *„Die Geistige Welt" Nr. V/1954.* München. Pp. 56—67.
Англійське резюме доповіді у редагованім автором звідомленні зо зустрічі:

19а „East-West Tension in the Light of Psychology" in *„Proceedings of the Scientific Conference in Munich"*. Munich 1954. Pp. 27—30.

20 „La ligne de démarcation entre l'Occident et l'Orient" in: *„Messager Ukrainien"* du 31. V. 1952 (Paris).
Те саме по еспанськи:

20а „La linea de demarcacion entre Oriente y Occidente" in: *„Ucrania Libre"* Nr. 8(16), Buenos Aires VIII. 1952.

На підставі загального протиставлення Сходу й Заходу з психологічного погляду дві спеціяльні студії:

21 „L'Unité européenne — rempart contre le bolchevisme" Conférence au 2-e Congrès Internationale 18—22. XI. 1961 à Rome" (Conférence sur la guerre politique des Soviets). Dans le Recueil: *„La menace communiste sur le monde", vol. II.* Document Nr. 45—Fr. Pp. 1—6.

22 „Fonction psychologique de la presse dans l'opposition de l'Est et de l'Ouest". Доповідь читана в рамцях: „2-da Semana International de Prensa" (31. X. 1964 у Барцельоні) і згодом повторена на Загальних Зборах Міжнародної Вільної Академії Наук та Письменства у Парижі (5. XII. 1964). Друкована в Збірнику: *„Prensa y convivencia internacional"*. Instituto de Ciencias Sociales de la Diputacion Provincial de Barcelona. Pp. 619—631.

6. Етнопсихологія українця

23 «До психологічної аналізи ‚Книг Битія'». Резюме доповіді, читаної на 1-шій науковій конференції НТШ у Європі (Сарсель 1952). Вміщене в циклостильнім бюлетені Т-ва *«Вісті Европейського Відділу НТШ»* ч. 3 за грудень 1952. Французька версія резюме у редагованім автором звідомленні із конференції:

23а „Contribution à l'analyse psychologique des 'Livres de la Génèse" in: *„Résumé de la Conférence Scientifique à Sarcelles* (1952)". Rome—Paris. Pp. 12—14.

Повний текст доповіді:

23б «Українська духовість у творах Костомарова». У місячнику *«Визвольний Шлях»*. Лондон, число за грудень 1953. Стор. 23—26.

24 «Соціяльні інстинкти українців». Резюме доповіді, читаної на 2-ій науковій конференції НТШ у Європі (Римська Сесія 1953), вміщене в бюлетені *«Вісті Европейського Відділу НТШ»*, ч. 6, за травень 1954, а повний текст:

24а «Соціяльні інстинкти українців». *«Визвольний Шлях»*. Числа за травень (стор. 35—42) і червень (стор. 36—42) 1954.

Сім етнопсихологічних студій на матеріялі Шевченкової поезії:

25 «Соціопсихологічна аналіза ‚Москалевої Криниці'». Доповідь на 2-гій Шевченківській Сесії НТШ у Європі (Париж 1956). *Збірник УВУ т. VI.* Мюнхен 1956 і окрема відбитка (стор. 21 — враз із німецьким резюме).

26 «Шевченків ‚Кобзар' під аспектом інстинкту самопіднесення». *«Визвольний Шлях»*. Липень (стор. 809—825), серпень (стор. 891—898) і вересень (стор. 1037—1046) 1956.

27 «Альтруїзм у Шевченковій ліриці». *«Визвольний Шлях»*. Жовтень (стор. 1146—1156) і листопад (стор. 1244—1254) 1956.

28 «До проблеми інстинкту боротьби у творчості Шевченка». Неперіодичне видання *«Розбудова Держави»*. Торонто-Денвер 1957—58. Числа 20 (стор. 1—6) 21 (стор. 9—18) та 22 (стор. 20—30).

29 «Бажання суспільного резонансу в Шевченка як людини й творця». Доповідь на Шевченківську сесію НТШ у Європі у століття

смерти Поета (Париж 1961). Друкована у виданні *«Наукові Записки УВУ»*, ч. 4—5. Мюнхен 1961. стор. 71—124.

30 «До питання українського духового анархізму». Доповідь на Шевченківську сесію НТШ у 150-ліття народин (друкується в З НТШ).

31 «Українська духовість у поетичній візії Шевченка». *«Записки НТШ», том 169.* 1962. Стор. 506—537 і осібна відбитка; як синтеза студій під 25—30.

32 «,Панські жарти' у світлі етнопсихології». *«Визвольний Шлях»*. Грудень 1956 (стор. 1376—1392), січень (стор. 31—41) і лютий стор. 135—143) 1957.

33 «Вдача українця в світлі ,Виховного ідеалу' Г. Ващенка». (У 85-ліття автора). *«Наукові Записки УВУ» ч. 7.* Мюнхен 1963. Стор. 10—47.

34 «Релігійність українця з етнопсихологічного погляду». Доповідь Наукової Конференції НТШ—УВУ—УБНТ—УВАН у Рокка ді Папа. В Збірнику: *«Релігія в житті українського народу». З НТШ т. 181.* Мюнхен—Рим—Париж 1956. Стор. 179—203, і окрема відбитка.

35 «Українська вдача й наш виховний ідеал». Лекції УВУ на учительських курсах в Мюнхені й Брадфорді (1969). У *скрипті УВУ ч. 34: «Педагогічні проблеми й дидактичні поради»*. Мюнхен 1969. (Стор. 1—17). Циклостиль.

35а Рівнобіжно друковане у місячнику *«Визвольний Шлях»*, Лондон. Числа за липень-серпень (стор. 806—816) та вересень 1969 (стор. 970—981).

35б Передрук у тижневику *«Гомін України»*, Торонто, в ч. 41 (1116) за 3. X. 1970.

В. ЗВІДОМЛЕННЯ ПРО МІЖНАРОДНІ ПСИХОЛОГІЧНІ КОНҐРЕСИ

36 «Воля жити й розвиватись»; доповідь про перший післявоєнний конґрес німецьких психологів у Бонн (1947), читана на засіданні Філософічно-педагогічної комісії НТШ. У тижневику *«Час»;* Фюрт, Баварія. У числах за 12., 26. X., 2., 23. та 30. XI. 1947.

37 «Конґрес німецьких психологів». Доповідь про конґрес у Ґеттінґені (1948), читана на Філософічно-педагогічній Комісії НТШ. «Час». 28. XI. і 5. XII. 1948.

Три статті про конґрес німецьких психологів у Мюнхені (1949), читані насамперед як доповідь на засіданні Філософічно-педагогічної комісії НТШ.

38а «Психологія в житті». В тижневику *«Християнський Голос»*, Мюнхен, 11. XII. 1949.

38б «Психологія на службі людини». *«Християнський Голос»*, 7.I.1950.

38в «Актуальні проблеми й філософічні тенденції сучасної німецької психології». *«Християнський Голос»*, 29. I. 1950.

Три різні версії про конґреси психологів у Стокгольмі (міжнародний, 1951) і Марбурґу (німецький, 1951):

39а «Конґреси психологів». В тижневику «*Український Самостійник*». Мюнхен, 19. VIII. 1951.

39б «Психологічні конґреси у Стокгольмі й Марбурґу». «*Християнський Голос*». 9. IX. 1951.

39в «Конґреси психологів у Стокгольмі й Марбурґу». У щоденнику «*Америка*». Філядельфія, числа за 23., 24. та 25. VIII. 1951.

40 «Активізація совєтських наукових кол». На маргінесі міжнародного конґресу «Дні дитячої психології» (Париж 1954). У щоденнику «*Свобода*». Джерзей Сіті, число за 11. V. 1954. Стаття вміщена також в тижневику «*Християнський Голос*», в числі за 16. V. 1954, але під зміненим наголовком: «Нові форми совєтської мирної офензиви».

41 «Нові перспективи німецької психології». Звіт з ходу нарад конґресу у Ганновері (1954). «*Свобода*». 4., 7. та 8. XII. 1954.

42 «Сучасні аспекти практичної психології» (із узглядненням релігійної проблематики). Огляд на підставі матеріялів конґресу у Ганновері (1954). У квартальнику «*Логос*», VI/1, 3 і 4. Вінніпеґ 1955 і осібна відбитка (випуск 134). Стор. 19.

43 «Поширювання наших наукових зв'язків». (Про міжнародню конференцію, присвячену питанням етнопсихології, — Ніцца 1955). «*Християнський Голос*». 2. X. 1955.

Ґ. ІНШІ СТАТТІ З ДІЛЯНКИ ПСИХОЛОГІЇ

44 „Forschungsarbeit der ukrainischen Psychologen" in der Quartalschrift: „*Psychologische Rundschau*", I/3. Göttingen 1950.

45 «Проблема часів реакції в психології». Резюме доповіді на 2-ій науковій конференції НТШ у Европі (Сесія у Сарселі 1953), вміщене у циклостильнім бюлетені Т-ва «*Вісті Европейського Відділу НТШ*», ч. 6 за травень 1954.

II. СОЦІОЛОГІЯ

Три статті в редаґованім автором Відділі «*Суспільство*» у систематичній частині «*Енциклопедії Українознавства*»» (ЕУ/I), том 3-ій. Мюнхен—Нью-Йорк 1949:

46 «Українська родина». Стор. 1134—1136.

47 «Суспільні верстви». 1136—1144.

48 «Суспільно-культурні й економічні організації». Стор. 1146—1148.

Три статті, що творять логічну цілість (курс викладів на 2-гім Високошкільнім Літнім Курсі Українознавства, 1953 р.):

49 «Проблема безкласового суспільства в СССР». У місячнику «*Визвольний Шлях*». Лондон, вересень 1953. Стор. 21—26.

50 «Новий становий лад у СССР». «*Визвольний Шлях*». Жовтень 1953. Стор. 16—22.

51 «Суспільний лад і психологія народу». «*Визвольний Шлях*». Листопад 1953. Стор. 22—28.

Доповідь, читана на німецькому конґресі психологів (Кельн 1953) і в дещо зміненій версії на 2-гій науковій конференції НТШ у Европі (Мюнхенська Сесія 1953):

52. „Zur Psychologischen Konzeption des Volkstums". Kurzreferat im „*Bericht über den 19. Kongress der Deutschen Gesellschaft für Psychologie*" (Köln 1953). Göttingen 1954. Pp. 209—211.

Повний текст німецької довповіді у бюлетені:

52а „*Wissenschaftliche Berichte des Ukrainischen Technisch-Wissenschaftlichen Instituts*" Nr. 44. München 1957. Pp. 26—28.

Українська версія:

52б «До психологічної концепції народности». У місячнику «*Вісник ООЧСУ*». Нью-Йорк, число за грудень 1953, а українське резюме доповіді у

52в бюлетені «*Вісті Европейського Відділу НТШ*», ч. 6, травень 1954.

53 «Соціяльна проблематика у творчості Папи Пія XII». *Збірник «Папа Пій XII»*, виданий УВУ. Мюнхен 1956. Стор. 96—133.

Три студії про українську родину на підставі аналізи творчости українських письменників:

54 «Українська родина в поетичній творчості Шевченка». Доповідь на конґресі української науки у Шевченкове століття в Нью-Йорку (1961). В Збірнику: «*Т. Шевченко*». *З НТШ т. 176*. Нью-Йорк — Париж — Торонто 1962. Стор. 148—186.

55 «Українська родина в ранніх повістях І. Франка». У II-ій частині *Збірника НТШ «Іван Франко»*, що вийшов у 110-ліття народин і 50-ліття смерти Поета, як 33 т. Праць Філологічної Секції НТШ. «*Записки НТШ*» *т. 184*. Нью Йорк — Париж — Торонто 1968. Стор. 103—134.

56 «Українська родина в творчості Василя Симоненка» в *Науковім Збірнику УВУ т. VII (на пошану Ю. Шевельова)*. Мюнхен 1970. Стор. 184—213.

57 «‚Просвіта', як вияв соціяльних прямувань українського народу» в особистім *Збірнику* автора «*Студії та матеріяли з новішої історії України*» *(Монографії УВУ ч. 16)*. Мюнхен 1970. Стор. 139—169

Підручник:

58 «*Нарис соціології*». Скрипт Інституту Заочного Навчання при УВУ. Мюнхен 1949. Стор. 125 (циклостиль).

III. ІСТОРІЯ

А. ЗВІТИ Й ІНФОРМАЦІЇ З ДІЯЛЬНОСТИ ТОВАРИСТВ ТА УСТАНОВ

5 звітів з діяльности студентських організацій 1930-тих років:

59 «З діяльности Філії Товариства Наукових Викладів ім. П. Могили у Львові». Звіт за акад. рік 1930/31. У місячнику «*Студентський Шлях*». Львів, ч. 5—6 за 1931. Стор. 127—129.

60 «З діяльности Філії Товариства Наукових Викладів ім. П. Могили у Львові». Звіт за акад. рік 1931/32. У місячнику «*Студентський Шлях*». Львів, ч. 11—12 (19—20) за 1932 р. Стор. 271—274.

61 «З діяльности студентських секцій в 1931 р.» У місячнику «*Студентський Шлях*». Львів, ч. 2—3 (10—11) за 1932 р. Стор. 39—45.

62 «Світла й тіні в студентському житті». Звіт 1-го голови СУСОП-у з діяльности Репрезентації за 1931/32 р. У місячнику «*Студентський Шлях*». Львів, чч. 7—8 (15—16) за 1932 р. Стор. 152—166.

63 «Граничні стовпи». Інформація про IV-ий Красвий Студентський Конґрес. У місячнику «*Студентський Шлях*». Львів, ч. 4—5 (24—25) за 1933 р. Стор. 101—106. (Сиґнована н. р.).

Дві звітні брошури про діяльність установ:

64 «*Хроніка НТШ*», випуск 77, за час 9. IV. 1949—31. XII. 1953. Видання НТШ, 1954, стор. 60.

65 «*Завдання й діяльність УХР*» (огляд діяльности й матеріяли за час 13. XII. 1953 — 15. V. 1959). Видання Українського Християнського Руху, випуск ч. 1. 1959. Стор. 127.

4 звітні матеріяли з діяльности Наукового Товариства ім. Т. Шевченка:

66 «Звіт з діяльности НТШ у Европі за 1963 р.». *Хроніка НТШ за 1963 р. Ч. 79.* Стор. 41—48.

67 «Звіт з діяльности Історично-Філософічної Секції НТШ за 1963 р. «*Хроніка НТШ ч. 79.* Стор. 48—57 (Співавтор: М. Стахів).

68 «Історично-Філософічна Секція НТШ». Звіт за 1964 і 1965 рр. *Хроніка НТШ ч. 80.* Стор. 23—32.

69 «Наукове Товариство ім. Шевченка в Европі». Звіт з діяльности за 1964 і 1965 рр. *Хроніка НТШ ч. 80.* Стор. 67—75.

Три звідомлення з діяльности Українського Вільного Університету:

70 «Український Вільний Університет в 1968—69 рр.». В щоденнику «*Свобода*» за 7, 8, 9 та 12 серпня 1969 р.

71 «Звіт з діяльности УВУ за час 27. IV. 1968 до 15. VIII. 1970». В «*Бюлетені УВУ*» ч. 8 за 15 серпня 1970. Мюнхен. Стор. 3—34 (циклостиль), і рівнобіжно:

71a В особистім *Збірнику* автора: «*Студії та матеріяли з новішої історії України*» *(Монографії УВУ ч. 16)*. Мюнхен 1970. Стор. 258—286.

72 „Tätigkeitsbericht der Ukrainischen Freien Universität für die Zeit vom 27. IV. 1968 bis 30. VI. 1970". In: „*Mitteilungen der Arbeits- und Förderungsgemeinschaft der Ukrainischen Wissenschaften*" Nr. 6—7. München 1968—69. S. 67—83.

Б. МАТЕРІЯЛИ З ДІЯЛЬНОСТИ ТОВАРИСТВ ТА УСТАНОВ

5 Редакційних (непідписаних) вступних статтей до редагованих Збірників НТШ, УВУ, УХР із інформаціями про конференції, які запевнили матеріяли до Збірників, чи про само збирання матеріялів:

73 «Супровідне слово» до *Збірника на пошану З. Кузелі. З НТШ т. 169.* Париж — Нью Йорк — Мюнхен — Торонто — Сідней 1962. Стор. V—VII.

74 «До генези й переведення Студійних Днів Українського Християнського Руху в Рокка ді Папа[б. Риму», в *Збірнику «Український мирянин в житті Церкви, спільноти та людства».* Видання УХР, випуск ч. 3. Париж—Рим 1966. Стор. 7—42.

75 «Супровідне Слово» до Збірника: *«Релігія в житті Українського народу». З НТШ т. 181.* Мюнхен — Рим — Париж 1966. Стор. V—XII.

76 «Вступне Слово» до Збірника: *«Матеріяли до історії Української Церкви». Спільне видання УВУ—НТШ—УБНТ—УВАН. НЗ УВУ ч. 9—10.* Мюнхен — Рим — Париж 1969. Стор. XXI—XXVII.

77 «Супровідне слово» до *Збірника на пошану О. Я. Шульгина. З НТШ т. 186.* Мюнхен — Париж 1969. Стор. 5—10.

3 підписані вступні слова до чужих наукових праць:

78 «Супровідне слово» до праці о. д-ра І. Гриньоха: *«Слуга Божий Андрей — Благовісник Єдности». Праці УБНТ т. XIV.* Мюнхен 1961. Стор. 5—11.

79 «Передмова» до студії М. Демковича-Добрянського н. т. *«Українсько-польські стосунки у XIX ст.» (Монографії УВУ ч. 13).* Мюнхен 1969. Стор. 5—6.

80 „Vorwort" zur Arbeit von Dr. Johannes Madey: *„Kirche zwischen Ost und West". (Monographien der UFUniversität No 15).* München 1969. S. 5—6.

81 «Відгомін ‚Римських днів' в українській пресі». В *Збірнику із матеріялами Студійних Днів УХР у Рокка ді Папа* (див. поз. 74). Стор. 400—407. (Стаття непідписана).

82 «Роля і завдання УВУ». Інавґураційна доповідь ректора 1968 р. Друкована у фейлетонах щоденника *«Свобода»* чч. 194—199 за 18., 19., 22., 23., 24. та 25. X. 1968, і передрук у:

82а Збірник: *«Студії та матеріяли з новішої історії України» (Монографії УВУ ч. 16).* Стор. 231—247, і німецький переклад доповіді:

82б „Rolle und Aufgabe der Ukrainischen Freien Universität". Amtsantrittsrede des Rektors, gehalten am 26. 7. 1968. In: *„Mitteilungen der Arbeits- und Förderungsgemeinschaft der Ukrainischen Wissenschaften e. V."* Nr. 5. München 1968. Ss. 58—75, und Sonderdruck.

83 «Акція французьких інтелектуалістів та послів за звільнення Митрополита-Ісповідника — 1961—1962» (Звідомлення із архівними матеріялами). *НЗ УВУ ч. 9—10.* Мюнхен — Рим — Париж

1969. Стор. 329—341. Непідписана інформація, і передрук у особистім Збірнику:

83а «*Студії та матеріяли з новішої історії України*» *(Монографії УВУ ч. 16).* Стор. 302—314.

84 «Українське паломництво до Риму». *НЗ УВУ ч. 9—10.* Мюнхен — Рим — Париж 1969. Стор. 358—365. Непідписана інформація, і передрук у особистім Збірнику:

84а «*Монографії УВУ*» *ч. 16.* Стор. 315—323.

85 «Слово з нагоди надання почесного докторату для ЙЕм. Блаженнішого Верховного Архиепископа Кир Йосифа Сліпого». «*Пресовий Бюлетень УВУ*» ч. 5 з 5. IX. 1969 (стор. 5—11, циклостиль) і передруки у сучасних пресових органах (Гомін України, Наша Мета), а згодом у Збірнику:

85а «*Монографії УВУ*» *ч. 16.* Стор. 243—254 (з доданням приміток).

86 «Почесний докторат УВУ — для ЙБл. Верховного Архиепископа». Пресова інформація про перебіг свята, вміщена в циклостильнім «*Пресовім Бюлетені УВУ*», ч. 5, стор. 1—5, і використана у низці органів, як Християнський Голос, Наша Мета, Поступ, Свобода, Українське Слово з Буенос Айрес, а згодом передрукована у Збірнику.

86а «*Монографії УВУ*» *ч. 16.* Стор. 254—257.

В. БІОГРАФІЇ ТА БІОГРАФІЧНІ ДОВІДКИ

87 «*Шухевич-Чупринка — Людина і Символ*». Доповідь на жалібній Академії з Мюнхені, 19. XI. 1950. Видання: Всегромадський Комітет для влаштування Жалібних Урочистостей в честь сл. п. Командира УПА генерала-хорунжого Тараса Чупринки. В-во «Молоде Життя» 1950. Стор. 16.

88 «Життьовий шлях З. Кузелі». У присвяченому йому Збірнику. *Записки НТШ том 169.* 1962. стор. 3—14 (як вступ до біографічних матеріялів).

89 «Кардинал Йосиф Сліпий» (Біографічний нарис). В ювілейнім Збірнику: «*Релігія в житті Українського народу*». *З НТШ т. 181.* Мюнхен — Рим — Париж 1966. Стор. XV—XXIV. (Студія непідписана). Окрема відбитка (враз із поз. 112).

Пять енциклопедичних довідок для *ЕУ/II:*

90 С. Бандера, стор. 87.

91 Д. Донцов, стор. 575—576.

92 Є. Коновалець, стор. 1105—1106.

93 А. Мельник, стор. 1515.

94 М. Міхновський, стор. 1616—1617.

Біографічні довідки про авторів у шести редагованих «Збірниках:

95 «*Збірник на пошану Зенона Кузелі*». *З НТШ т. 169.* Париж — Нью Йорк — Мюнхен — Торонто — Сідней 1962. 42 довідки на стор. 554—576.

96 *«Наукові Записки Українського Вільного Університету»* ч. 7. Мюнхен 1963. 8 довідок на стор. 231—232.

97 *«Український Мирянин в житті Церкви, спільноти та людства». Збірник матеріялів Студійних Днів у Рокка ді Папа. Видання УХР ч. 3.* Париж — Рим 1966. 16 довідок на стор. 410—415.

98 *«Релігія в житті Українського народу». Спільне видання НТШ—УБНТ—УВАН—УВУ. З НТШ т. 181.* Мюнхен—Рим—Париж 1966. 9 довідок на стор. 205—208.

99 *«Матеріяли до історії Української Церкви». Спільне видання УВУ—НТШ—УБНТ—УВАН. НЗ УВУ ч. 9—10.* Мюнхен — Рим Париж 1969. 11 довідок на стор. 381—387.

100 *«Збірник на пошану О. Шульгина». З НТШ т. 186.* Париж — Мюнхен 1969. 7 довідок на стор. 347—350.

Г. СИНТЕТИЧНІ ТА КРИТИЧНІ СТУДІЇ Й ПРАЦІ

Три статті в редаґованім автором підвідділі *«Організації молоді» у систематичній частині «Енциклопедії Українознавства» (ЕУ/І)*, том 3-ій. Мюнхен — Нью Йорк 1949:

101 «Український Пластовий Улад». Стор. 955—957.

102 «Націоналістичне середовище» (молоді). На стор. 958.

103 «Студентство». Стор. 960—965.

104 «Німецькі дослідники европейського Сходу на манівцях». Звіт з конґресу у Штуттґарті 1954. У щоденнику *«Свобода»*, Джерзей Сіті, в числах за 9., 10., 11., 14., 15. та 16. XII. 1954.

105 «Совєтський колоніялізм в Україні». Доповідь на науковій конференції Міжнародної Вільної Академії Наук та Письменства у Парижі (1961), друкована в українському перекладі у щоденнику *«Свобода»*, в числах за 20., 23., 24. та 25. І. 1962.

106 «Нарис історії Українського Богословського Наукового Товариства» (В 45-ліття заснування). *НЗ УВУ ч. 9—10.* Мюнхен — Рим — Париж 1969. Стор. 139—197, і передрук в Збірнику, що вийшов у серії:

106а *«Монографії УВУ», ч. 16.* Мюнхен 1970. Стор. 3—63.

107 «О. Я. Шульгин як історик». *Збірник на пошану О. Я. Шульгина. З НТШ т. 186.* Мюнхен — Париж 1969. Стор. 38—55, і передрук в серії:

107а *«Монографії УВУ» ч. 16.* Стор. 95—112.

108 «До історії Міжнародної Вільної Академії Наук та Письменства у Парижі» — в *Збірнику на пошану О. Я. Шульгина. З НТШ т. 186.* Мюнхен—Париж 1969. Стор. 90—115, і передрук в серії:

108а *«Монографії УВУ» ч. 16.* Стор. 113—138.

109 «Причинки до питання про участь українського студентства в культурно-освітнім житті» в Збірнику: *«Студії та документи з новішої історії українського народу» (Монографії УВУ ч. 16)* Мюнхен 1970. Стор. 170—228.

IV. БІБЛІОГРАФІЯ

110 «Бібліографія наукових писань З. Кузелі». *Збірник на пошану З. Кузелі. З НТШ т. 169.* Стор. 104—114.

111 «Бібліографія наукових писань автора», у доповненні до брошури: *«Українська духовість у поетичній візії Шевченка»* (див. позиція ч. 31). Париж 1962. Стор. 35—40, і згодом передрук:

111а «Бібліографія наукових писань д-ра Володимира Янева» у місячнику *«Біблос»*, ч. 6 (97) за червень 1963. Стор. 11—14.

111б Доповнена редакція бібліографії у особистім *Збірнику* автора у серії *«Монографії УВУ»* ч. 16. Мюнхен 1970. Стор. 325—339.

112 «Бібліографія праць кардинала Йосифа Сліпого». В Збірнику: *«Релігія в житті Українського народу»* (див. позиція ч. 75) Стор. XXV—XXXII, і окрема відбитка (враз із позицією під 89).

112а Передрук: *«Бюлетень Централі Комітетів Оборони Обряду, Традицій і мови Української Католицької Церкви у ЗДА і Канаді»*, ч. 9—10 (15—16). Торонто 1967. Стор. 16—27 (передрук, як «Документ» ч. 23).

113 «Видання Наукового Товариства ім. Шевченка на еміграції» (1947—62) у редагованім *«Збірнику на пошану З. Кузелі, З НТШ, т. 169.* На обкладинці тому; згодом послідовно доповнення:

113а «Видання НТШ на еміграції» (1947—66) у Збірнику: *«Релігія в житті українського народу», З НТШ т. 181,* стор. 209—213, і вкінці:

113б «Видання НТШ на еміграції» (1947—69) у *«Збірнику на пошану О. Шульгина», З НТШ, т. 186,* стор. 339—346.

114 Бібліографія видань УБНТ (Уклад хронологічний — за серіями). *НЗ УВУ ч. 9—10.* Мюнхен — Рим — Париж 1969. Стор. 198—225, і передрук (з доповненням) в Збірнику, виданім в серії:

114а *«Монографії УВУ» ч. 16.* Стор. 64—94.

V. НАУКОВА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ

115 «Бій під Крутами», у місячнику *«Студентський Шлях»*. Львів 1933. Число 10—12. Стор. 262—297 і окремою відбиткою *(Популярна бібліотека «Студентського Шляху», ч. 3.* Стор. 34). Також англійська — зовсім змінена — версія:

116 *„The Battle of Kruty"*. Publisher: Central Union of Ukrainian Students. Louvain 1958. Pp. 21.

117 *«Нарис української культури»* у збірнім — редагованім автором — виданні *«Вступний курс українознавства»* Українського Народного Університету, — зошити 11—14. Мюнхен 1953. Стор. 64.

117а Друге видання (самостійно): накладом Шкільної Ради при Укра-

їнському Конґресовому Комітеті Америки. Нью-Йорк 1961. Стор. 96.

118 «Життєвий шлях папи Пія XII». ((Кілька дат із нагоди 80-ліття). У тижневику *«Українське Слово»*, ч. 747 за 4. III. 1956. Підписана стаття ініціялами.

119 «Папа Пій XII на тлі Вселенськости Церкви». Ювілейна доповідь у 80-ліття на Академії у Парижі, улаштованій 4. III. 1956 р. Красвим Об'єднанням УХР (з характеристикою науки про нарід та державу). У тижневику: *«Християнський Голос»*, чч. 11—13 (374—376) за 11., 18. та 25. III. 1956.

120 «Шевченко вчора та сьогодні». Святочна доповідь на загальногромадській Академії у Шевченкове Століття у Парижі, 11. III. 1961. У щоденнику *«Свобода»* за 29., 30. та 31. III. 1961. (З характеристикою соціяльних поглядів Поета).

121 «Заповіт травневих дат». Доповідь з жалобної Академії у 37 роковини смерти Головного Отамана Симона Петлюри та у 25 роковини смерти полковника Євгена Коновальця у Парижі, 16. VI. 1963 (з характеристикою обох історичних постатей). У тижневику: *«Українське Слово»* ч. 1129 за 30. VI. 1963.

122 «Пророк країни на грані двох світів». Доповідь на Академії з нагоди відкриття скверу ім. Т. Шевченка у Парижі, 29. III. 1969. У тижневику: *«Українське Слово»*, за 13. IV. 1969. (З характеристикою Шевченка, як мислителя-філософа).

123 «Всенародність „Просвіти"». Доповідь на Академії століття «Просвіти» у Парижі, 18. V. 1969. У тижневику: *«Українське Слово»*, за 1. та 8. VI. 1969; згодом передрук:

123а *Календар «Просвіти»* у Аргентині на 1970 р.

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

Між сторінками IV і V:
Володимир Янів (знимка із факсиміле підпису)

Між сторінками 144 і 145: Таблиці I—IV
Фотокопія запрошення на 100-ліття «Просвіти» в Парижі (із програмкою)

Між сторінками 216 і 217: Таблиці V—VI

Табл. V. Організаційний Комітет і Президія І-ї Краєвої Студентської Конференції у Львові (15. XII. 1929 р.)

Табл. VI. 1-а Студентська Репрезентація й Екзекутива СУСОП-у (1931/32)

Між сторінками 256 і 257: Таблиці VII—X

Табл. VII. Урочистий акт надання почесного доктурату ЙЕм. Блаженнішому Верховному Архиепископові кардиналові Йосифові Сліпому в Авлі УВУ
Кардинал Йосиф Сліпий у розмові із баварським міністром праці й суспільної опіки, д-ром Піркельом

Табл. VIII. Верховний Архиепископ оглядає Дім Української Науки в Мюнхені: В книжковому складі НТШ
В бібліотеці УВУ

Табл. IX. Побажання від УВУ для новопоставленого Митрополита УАПЦ, Високопреосвященнішого Мстислава
Сенат УВУ

Табл. X. Відкриття конґресу ЦЕСУС-у в мюнхенській ратуші (1. VII. 1969 р.)
Після промоції чотирьох нових докторів УВУ (14. VII. 1970 р.)

ЗМІСТ

Вступне Слово *Наталії Полонської-Василенко* . . V—XVI

I. СТУДІЇ З СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ . . . . . 1—228

Нарис історії Українського Богословського Наукового Товариства (УБНТ) . . . 3
Бібліографія видань УБНТ 64
О. Я. Шульгин як історик 95
До історії Міжнародної Вільної Академії Наук у Парижі 113
«Просвіта», як вияв соціяльних прямувань українського народу 139
Причинки до питання про участь українського студентства в культурно-освітнім житті . 170

II. МАТЕРІЯЛИ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ УСТАНОВ В ДІЯСПОРІ . . . . . 229—324

А. *З матеріялів Українського Вільного Університету* . . . . . 231—286
Роля й завдання УВУ в сучасному . . . 231
Слово з нагоди надання почесного докторату Його Блаженству Кардиналові Йосифові Сліпому . . . 248
Почесний Докторат для ЙБл. Верховного Архиепископа . 254
Звіт з діяльности УВУ за час 27. IV. 1968 — 15. VIII. 1970 . 258

Б. *З матеріялів Українського Християнського Руху* . . . . . 287—324
Спільне звернення Української Спільноти у Вільному Світі з нагоди Акції Солідарности проти релігійних переслідувань в Україні . 287

Акція французьких інтелектуалістів та послів за звільнення Митрополита-Ісповідника Кир Йосифа Сліпого (1961—1962) 302

(Документи: 1. Фотокопія петиції Ж. Дюгамеля; 2. Фотокопія листа п-і М.-Г. Лефоше; 3. Фотокопія петиції із підписами 8 послів; 4. Фотокопія листа п-і М. Пішон-Ляндрі; 5. Список 25 французьких інтелектуалістів, які підписали петицію за звільнення; 6. Текст листа п-і М.-Г. Лефоше; 7. Список 113 французьких послів, які підписали петицію за звільнення).

Українське паломництво до Риму . . 315

III. БІБЛІОГРАФІЯ НАУКОВИХ ПИСАНЬ В. ЯНЕВА . . . . . 325—339

(I. *Психологія:* А. Психологія в'язня; Б. Етнопсихологія; В. Звідомлення про міжнародні психологічні конґреси; Г. Інші статті з ділянки психології. II. *Соціологія.* III. *Історія:* А. Звіти й інформації з діяльности товариств та установ; Б. Матеріяли з діяльности товариств та установ; В. Біографії та біографічні довідки; Г. Синтетичні та критичні студії й праці. IV. *Бібліографія.* V. *Наукова популяризація)*

Список ілюстрацій . . . 341
Зміст 342
Inhalt 344
Table des matières . . . 346
Contents 348

INHALT

Vorwort von *Natalia Polonska-Wasylenko* . V—XVI

I. STUDIEN AUS DER NEUEREN UKRAINISCHEN GESCHICHTE . . 1—228

Geschichte der Ukrainischen Theologischen Gesellschaft im Abriß 3
Bibliographie der Veröffentlichungen der Ukrainischen Theologischen Gesellschaft 64
Alexander Choulguine als Historiker 95
Zur Geschichte der Internationalen Freien Akademie der Wissenschaften in Paris 113
Ukrainische Volksbildungsgesellschaft „Prosvita" als Ausdruck der sozialen Strömungen des ukrainischen Volkes 139
Beiträge zur Frage der Teilnahme der ukrainischen Studentenschaft am Volksbildungsprozeß . . . 170

II. BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DER UKRAINISCHEN EINRICHTUNGEN IN DER DIASPORA (IN DER FREIEN WELT) . . . . . 229—324

A. *Über die Aktivität der Ukrainischen Freien Universität (UFU)* . . . . . 231—286
Rolle und Aufgabe der UFU in der Gegenwart . . . 231
„Laudatio" aus Anlaß der Verleihung der Ehrendoktorwürde an S. Em. den Großerzbischof Joseph Kard. Slipyj . 248
Die Verleihung der Ehrendoktorwürde an Seine Seligkeit den Großerzbischof 254
Tätigkeitsbericht der UFU für die Zeit vom 27. IV. 1968 — 15. VIII. 1970 258

B. *Aus der Aktivität der Ukrainischen Christlichen Bewegung* . . . . . 287—324
Memorandum der ukrainischen Volksgemeinschaft in der Freien Welt aus Anlaß der Protestaktion gegen die Kirchenverfolgungen (mit 239 Unterschriften) . 287

Bemühungen der französischen Intellektuellen und Abgeordneten um die Befreiung des Metropoliten Joseph Slipyj (1961—1962) — Bericht und Dokumentation 302

(Dokumente: 1. Photokopie einer der 25 Bittschriften der französischen Intellektuellen — Georges Duhamel; 2. Photokopie des Briefes von Frau M.-H. Lefaucheux; 3. Photokopie einer der Bittschriften der 113 französischen Abgeordneten — mit 8 Unterschriften; 4. Photokopie des Briefes von Frau M. Pichon-Landry; 5. Verzeichnis der 25 Namen der französischen Intellektuellen, die die Bittschrift unterzeichnet haben; 6. Text des Briefes von Frau M.-H. Lefaucheux; 7. Verzeichnis der 113 Namen der französischen Abgeordneten, die die Bittschrift unterzeichnet haben).

Ukrainische Wallfahrt nach Rom (1967) . . 315

III. BIBLIOGRAPHIE DER WISSENSCHAFTLICHEN WERKE UND ABHANDLUNGEN DES VERFASSERS . . . . . 325—339

Verzeichnis der Abbildungen . . . 341
Inhalt (in ukrainischer Sprache) . . 342
Inhalt (in deutscher Sprache) . . . 344
Table des matières 346
Contents 348

TABLE DES MATIÈRES

Préface de *Natalie Polonska-Wasylenko* . . V—XVI

I. ÉTUDES CONCERNANT L'HISTOIRE CONTEMPORAINE D'UKRAINE . 1—228

Esquisse de l'histoire de la Société Théologique Ukrainienne 3
Bibliographie des publications de la Société Théologique Ukrainienne 64
Alexandre Choulguine — historien 95
Contribution à l'histoire de l'Académie Internationale Libre des Sciences et des Lettres à Paris 113
La Société Ukrainienne d'Éducation Populaire „Prosvita" en tant que manifestation des aspirations sociales du peuple ukrainien 139
Participation de la jeunesse estudiantine ukrainienne aux activités concernant l'éducation populaire . . 170

II. CONTRIBUTIONS À L'HISTOIRE DES INSTITUTIONS UKRAINIENNES EN EXIL . 229—324

A. *Matériaux et documents concernant l'Université Ukrainienne Libre* . . . . . 231—286
Rôle et mission de l'Université Ukrainienne Libre à l'heure actuelle 231
Discours prononcé à l'occasion de la collation du grade de docteur honoris causa à S. Em. Joseph Cardinal Slipyj, Archevêque Majeur . . . 248
Collation du grade de docteur honoris causa à S. Em. Joseph Cardinal Slipyj 254
Compte rendu d'activité de l'Université Ukrainienne Libre pour la période du 27 avril 1968 jusqu'au 15 août 1970 258

B. *Matériaux et documents concernant le Mouvement Chrétien Ukrainien* . . . . . 287—324

Mémorandum de la communauté ukrainienne dans le monde libre à l'occasion d'une action de protestation contre les persécutions de l'Eglise en Ukraine 287

Action des personnalités françaises en vue de la libération du Métropolite Joseph Slipyj (1961—1962) . . 302

(Documents: 1. Photocopie de la pétition de M. Georges Duhamel; 2. Photocopie d'une lettre de Mme M.-H. Lefaucheux; Photocopie d'une pétition des 8 députés français; 4. Photocopie d'une lettre de Mme M. Pichon-Landry; 5. Liste des 25 personnalités ayant signé la pétition au sujet de la libération du Métropolite Joseph Slipyj; 6. Texte de la lettre de Mme M.-H. Lefaucheux annonçant la remise des pétitions; 7. Liste des 113 députés français ayant signé la pétition.)

Le pèlerinage ukrainien à Rome (1967) . . 315

III. BIBLIOGRAPHIE DES OUVRAGES ET TRAVAUX SCIENTIFIQUES DE L'AUTEUR . . . . . 325—339

Table des illustrations 341
Table des matières (en ukrainien) 342
Inhalt 344
Table des matières (en français) 346
Contents 348

CONTENTS

Foreword by *Natalia Polonska-Wasylenko* . . V—XVI

I. STUDIES IN MODERN UKRAINIAN HISTORY . 1—228

Outline of History of the Ukrainian Theological Academic Society (UTAS) 3

Bibliography of UTAS Publications 64

O. Ya. Choulguine as Historian 95

On the History of the International Free Academy of Sciences and Letters in Paris 113

„Prosvita" (The Enlightenment) as an Expression of Social Tendencies of the Ukrainian People . . . 139

Essays on the Question of Participation of Ukrainian Students in the Cultural and Educational Life . . . 170

II. MATERIALS ON THE HISTORY OF THE UKRAINIAN INSTITUTIONS IN DIASPORA . . 229—324

A. *From the Materials of the Ukrainian Free University (UFU)* . . . . . 231—286

UFU's Role and Tasks at the Present 231

Address on the Occasion of the Granting of an Honorary Doctorate to H. Em. Yosyf Cardinal Slipyj, the Archbishop-Major 248

The Honorary Doctorate of UFU for H. Em. the Archbishop-Major 254

Report on the Activity of UFU for the Period of April 27, 1968 — August 15, 1970 258

B. *From the Materials of the Ukrainian Christian Movement* . . . . . 287—324

Joint Appeal by the Ukrainian Community in the Free World on the Occasion of the Solidarity Campaign against Religious Persecution in Ukraine 287

Action of French Intellectuals and Deputies for the Release of Metropolitan-Confessor Yosyf Slipyj (1961—1962) 302

(Documents: 1. Photo reproduction of G. Duhamel's petition; 2. Photo reproduction of the letter by Mrs. M.-H. Lefaucheux; 3. Photo reproduction of the petition bearing the signatures of 8 deputies; 4. Photo reproduction of the letter by Mrs. M. Pichon-Landry; 5. The list of 25 French intellectuals who signed the petition for release; 6. Text of the letter by Mrs. M.-H. Lefaucheux; 7. The list of 113 French deputies who signed the petition for release.)

Ukrainian Pilgrimage to Rome . 315

III. BIBLIOGRAPHY OF THE SCHOLARLY WORKS OF W. JANIW . . . . . 325—339

List of Illustrations . . . 341
Contents (in ukrainian) . . 342
Inhalt 346
Table des matières . . . 346
Contents (in english) . . 348

Український Вільний Університет видав в 1946—70 роках у серії Монографій наступні твори:

1. *Ю. Бойко.* Шевченко і Москва. Мюнхен 1952. Стор. 64.
2. *Б. Крупницький.* Основні проблеми історії України. Мюнхен 1955. Стор. 217 + III. (Циклостиль).
3. *Ю. Бойко.* Творчість Т. Шевченка на тлі західньо-европейської літератури. Мюнхен 1956. Стор. 79.
4. *L'Ukraine dans le cadre de l'Est Européen.* Éditions Nauwelaerts, Louvain-Paris 1957. 207 стор.
   Table des Matières: SE Archevêque *I. Bučko.* Introduction (1—3); *A. Koultchytskyj.* Note de l'organisateur de la Semaine d'Études Ukrainiennes (4). *I. Mirtchouk.* L'Ukraine, intermédiaire entre l'Est et l'Ouest (5—20); *J. Leclerq.* La valeur des nationalités (21—38); *A. Choulguine.* L'Ukraine à travers les siècles (39—60); *R. Yakemtchouk.* L'Ukraine sur le plan des relations diplomatiques (61—92); *P. de Visscher.* A propos de la personalité juridique de l'Ukraine (93—107); *Abbé I. Leskovytch.* La situation religieuse en Ukraine (109—130); *L. H. Dupriez.* Bien-être et progrès économique dans leurs rapports avec les conditions de l'Europe Orientale (131—138); *M. Wasyliw.* Les forces économiques de l'Ukraine et le niveau de vie de sa population (139—168); *F. Grégoire.* Les sources de l'athéisme de Marx (169—186); *A. Koultchytskyj.* La conception marxiste de l'homme et la psychisme ukrainien (187—204); Table des matières (207).
5. *Б. Крупницький.* Історіознавчі проблеми історії України. (Збірник статтей). Мюнхен 1959. Стор. 228 + II. (Циклостиль).
6. *Н. Полонська-Василенко.* Заселення Південної України в половині XVIII ст. (1734—1775). Мюнхен 1960. Ч. І. Заселення Нової Сербії та Слов'яносербії. Стор. III + 223. Ч. II. Заселення Новоросійської губернії. Стор. 187. (Циклостиль).
7. *П. Оришкевич.* Українці Засяння. Мюнхен—Філядельфія 1962. Стор. 49.
8. *Taras Ševčenko 1814—1861.* Zum 150. Geburts- und 100. Todestag des ukrainischen Dichters. Herausgegeben vom Seminar für Slavische und Baltische Philologie der Universität München und der Ukrainischen Freien Universität München. Verlag Otto Sagner. München 1964. 91 стор.
   Inhaltsverzeichnis: *E. Koschmieder,* Begrüßungsworte zur Feier des 100. Todestages des Dichters Taras Ševčenko am 9. Mai 1961 (7—10); *j. Bojko,*

Taras Ševčenkos Leben (11—17); *A. Schmaus*, Taras Ševčenko, der Dichter und sein Volk (19—29); *J. Bojko*, Taras Ševčenko als Dichter (31—45); *A. v. Kultschytzkyj*, Der Ševčenko-Kult in tiefenpsychologischer Sicht (47—77); *S. Hordynskyj*, Ševčenko als Maler (79—91).

9. *Н. Полонська-Василенко.* Дві концепції історії України і Росії. Мюнхен 1964. Стор. 52.
10. *Z. L. Melnyk.* Soviet Capital Formation Ukraine 1928/29—1932. Munich 1965. Стор. XXVI + 182.
11. *О. Моргун.* Нарис історії промислової кооперації України. Мюнхен 1966. Стор. 272.
12. *І. Ґерус-Тарнавецька.* Назовництво в поетичному творі. Мюнхен—Вінніпеґ 1966. Стор. 148.
13. *М. Демкович-Добрянський.* Українсько-польські стосунки у XX ст. З передмовою *В. Янева.* Мюнхен 1969. Стор. 120.
14. *N. Polonska-Wasylenko.* Zwei Konzeptionen der Geschichte der Ukraine und Rußlands. Mit Bibliographie der wissenschaftlichen Werke der Verfasserin. München 1970. 72 S. + II.
15. *J. Madey.* Kirche zwischen Ost und West. Beiträge zur Geschichte der Ukrainischen und Weißruthenischen Kirche. Mit Vorwort von *W. Janiw.* München 1969. 239 S. + XLVIII Bildtafeln.
16. *В. Янів.* Студії та матеріяли до новішої української історії. З передмовою *Н. Полонської-Василенко.* Мюнхен 1970. XVI + 352 + X таблиць.
17. *А. Жуковський.* П. Могила і проблема з'єднання Церкви. З передмовою *Н. Полонської-Василенко.* Париж 1969. Стор. 282.
18. *B. Lewytzkyj.* Die sowjetische Nationalitätenpolitik nach Stalins Tod (1953—1970). München 1970. 220 S.